
Eşref Ayaz
Kuzeyden Geldiler
Roman
EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Eşref Ayaz

Kuzeyden Geldiler

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **519**
Kuzeyden Geldiler: Eşref Ayaz

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN 978-605-5315-42-9
© Evrensel Basım Yayın 2013 - Sertifika No 11015

Birinci Basım Ocak 2013

Baskı: Ezgi Matbaası Sertifika No: 12142
www.ezgimatbaa.net - ezgimatbaa@maynet.com

Kuzeyden Geldiler

Cemil, yamacı tırmandıktan sonra, bir taşın üstüne oturdu. Güneşin doğuşunu bekledi. Bir zaman sonra karşı dağlara vuran gün ışığı onu çocukluğuna götürdü. Babasının terkisinde gittiği günlere. Bu duyguyla durduğu yerden, üstünde sıra sıra bulutlar dolaşan komşu köy Siçve'ye baktı. Önce yüzünü uyaran rüzgâr, çimenleri, kurumuş otları titreterek, tüm yöreyi kaplamadan daracık vadiye kaydı. Kırağının ıslattığı nemli çimenlerin kokusunu derin derin soludu. Bağların, bir yanları kül rengi yeşil meşelerin oluşturduğu vadide Siçve, ona değişik geldi. Hiç konuşmadan yeniden yürüdü, yanındaki iki adamıyla birlikte meşe ormanına girdi.

Ağaç dallarından sakınarak ilerlerken, kocaman meşelerin aralığında bir tarla kuşu, tan vaktini onlarla birlikte karşıladı. Havaya öyle bir yükseldi, öyle bir yükseldi ki, küçük bir nokta gibi durdu bulutlara yakın. Bir çocuk yüreği gibi titredi, çırpındı, sevinçle öttü. O mavi sabah, ağaçlar, toprak da onunla şenlendi. Cemil başını kaldırdı, yukarıya baktı. Silinmek üzere olan Samanyolu, yıldızlar arasında gümüşten bir yol gibi uzayıp gidiyordu. Sanırsın sırtındaki sepetten, geçtiği yola saman döken bir çiftçi geçmişti gökyüzünden.

Beklemeden yamaç aşağı, vadinin görünmeyen bitimine doğru kıvranan bağ yoluna yöneldiler. Çok geçmeden de güneşin soluk, morumsu ışınları tepelere vurmaya başladı. Üçünün de yazdan kalma, kızıl bakıra çalan tenleri, birbirine yakın yaşlarını ele veriyordu. Musa en cılızlarıydı, ama çelik gibi kolları vardı. Harman günlerinde bir ekin biçerdi ki, görenleri hayran bırakırdı.

Cemil, ham çarığın kaymaması için yan basarak inerken, omzunda yörenin en ünlü Alman beşlisini dirseğiyle bastırdı, diğer eliyle de dallardan korundu. Uso'yla Muso da, düşüp dipçiklerini kırmaktan çekindikleri tüfekleri ellerinde onu izlediler. Daracık yoldaki kaygan toprak hızlı adım atmalarını engelliyordu.

Güneş yükselince, hava daha da ısındı, ortalığı böcek sesleri doldurdu. Cemil'le diğer ikisi bağlara vardıklarında ise, bunlara yük hayvanlarının sırtındaki kazanlarla diğer eşyaların tınıları eklendi. Yaşlı kadınlar, erkekler, genç kızlar, çocuklar, keçiyollarında görünmeye başladılar. Neşeliydiler; yürekleri kuşlar gibi hafif, onlar kadar özgür. Her şey onların mutluluğu için yaratılmıştı sanki. Ayak sesleri, kahkahalar, takılmalar...

Cemil, önüne gelen ilk asmadan kopardığı salkımı ağzına doldurdu. Olgun tanelerin baş döndüren, soğuk, tatlı süt gibi tadını damağında duydu. Bir an Cemil'in durakladığını gören Musa, seçerek kopardığı iri taneli salkımı ona uzattı:

"Şu salkımı al, ağa!"

"Bugün çok et gerek, Musa. Etsiz masara[1] olmaz."

"He, haklısın. Olmaz."

"Masaracılar, bir de kardeşim Serhan, amcam Hamid'in çocukları gelsin hele... Düşünürüz."

Her yıl güz ayında bağ bozumu, tüm yörede olduğu gibi, Deriya'ya yepyeni bir canlılık getirdi. Bu aylarda güneş, ekin biçme günlerindeki gibi yakıcı değildir. İnsanlar salkımları toplarken zorlanmazlar. Bu nedenle de bağ bozumu şenlik gibidir, uzun geçen güz günlerinin de gerçek sonu sayılır.

Salkımları asmalardan toplayan kızlar, sıkımcılar, evlerden bağlara karşılıklı yük taşıyanlar vadilere canlılık getirir. Eğlencenin pek uğramadığı bu yörede, bu canlılıkla coşku onun yerine geçer. Çocuklar da kendi dünyalarında tatlı bir neşeye kapılırlar. Sıtmalı, solgun insanlar diri, canlı, hareketli oluverir birdenbire. Bir şeyler elde etmeyi uman yetişkinlerin bazıları, kendilerini tüy gibi hafif sanısına

1 Masara: Üzüm sıkma.

kapılır, en güzel salkımı ödülsüz toplama yarışı başlatırlar. Hemen herkes çalışmanın o anlatılmaz zevkini tadar; yitip giden, değeri az bilinen yaşamı dizginlerinden tutar.

Güneş, ağaçsız yerleri, sararmış vadiyi kucakladığında, asmaların, koparılan salkımların sesleri yükselmeye başladı. Yaprakların hışırtısı arasında, genç kızların çalışırken bir yandan da söyledikleri yüzlerce yıl öncesine giden ezgiler yükseldi. Oyunlar oynayan küçük çocukları ayaklarının altında dolaştıkları için azarlayan annelerin sesleri duyuldu.

Cemil, boynunu ovuşturdu. "Nerdeyse öğle oldu, bizimkiler ortalarda yok" diye geçirdi içinden. Dikildi. Çevreyi saran görkemi izledi. Sarının karışmaya başladığı yosun yeşili bağlar, sürülü olmayan büyüklü küçüklü tarla kenarlarında yalnız duran, yenecek kadar olgunlaşmamış meyveleriyle alıç ağaçları üzerinde, sabahın küçük ateşlerinin ince dumanı vardı.

Her Deriyalı gibi Cemil için de önemli olan bu bağlık vadi, birkaç yüz metreye kadar daralır, dönemeçten sonra yeniden genişler.

Bu bağlar Cemil'in her şeyidir. Her asmayı tanır. Çocukluğundan kalma görüntüler içinde, usunun derinliklerine kazınmış yerlerden biri de bu vadidir.

Dönüp Musa ile Uso'ya baktı. İkisi de salkımları acele acele oldukları gibi ağızlarına alıyor, taneleri ezip sıyırdıktan sonra sapları yere fırlatıyorlardı. Gülümsedi. Tüfeği kucağında toprağa oturdu. Sanki on altı yıl boyunca onu, bu olağan dışı yerde, meşe ağaçları, çalılıkların altında içten bağlılıkla bekleyen çocuksu duygularla, her Dereveri gencinin yırtıcı, savaşçı düşleri kuşattı. Aldı, içinden çıkılamayan sorunlara götürdü. Tüm yetkiler elinde biri olarak, Savur beyine yanaşanları yola getiriyor, Dereveri'yi yeniden birleştiriyor, acımasızca düşman Habezbeni ile Baravalılara saldırıyor, onların tarlalarını, sürülerini ele geçiriyor. Hele Habezbeni ağası Süleyman-e Şefik ne sinsi biri! Baravalı Arif de ondan az kalır değil. İkisini de cezalandırmalı.

Duyduğu ayak sesiyle, birdenbire daldığı düşüncelerden sıyrıldı. İrkilerek ayağa kalktı. Yere oturduğu andan beri birilerinin onu

izlediği kaygısına kapıldı. Kimse onu açık yerde otururken görmemeliydi. Düşman sahibi birinin yanında kendi kanından birileri olmadan, silahlı adamları olsa bile, kendini sakınmadan oturması geleneklere aykırıydı. Babası, Serhan, amcasıyla çocukları, hiçbir yakını, onu böyle önlemsiz görmemeliydi. Güvenlerini yitirirdi. O kaygıyla, sesine biraz da sertlik katarak bağın girişinde beliren kardeşi Serhan'a çıkıştı:

"Niye yalnız geldin? Amcamızın çocukları nerede?"

Abisi Cemil'i bu yerde önlemsiz otururken yakaladığı için Serhan da telaşlandı. İnce, düzgün dudakları aralandı. Onun da sağ elinde setir[1] tüfeği, üzerinde el dokuması pamuklu giysiler. Dizlerinin altına kadar çekilmiş kendilerinden ipleri sıkıca bağlı kalın çoraplar; ayağında dana derisi ham çarık. Göğsünde kesişen fişekliğin kayışını çekiştirmeye başladı:

"Arkadan geliyorlar. Annem, babam, amcam, amcamın karısı..."

"Babam da mı?"

"Evet. Babam, annem, amcamla karısı; Şıko, Meyro, Resulo, Xecce..."

Cemil içten bir gülümsemeyle sözünü kesti:

"Gel, bak, üzümler ne kadar güzel!"

Ardından asmaların yanına çömelmiş adamlarına seslendi:

"Uso! Hey Muso! Serhan'a üzüm getirin!"

Girişte, geç kalma telaşında, ağaların hizmetindeki Meyro, Xecce, Şıko, Resulo, diğerleri göründü. Kadınların başlarında eski, solmuş biraz da kirli baş örtüleri; erkekler ise yamalı, toprak rengini alan, uyduruk uzun donlar içerisinde. Her biri bir şeyler taşımakta. Dışları kapkara kazanlar, tencereler, geniş leğenler, söğütten ahşap su kapları, testiler, uzun saplı kabak taslar, tahta kaşık dolu eskimiş sepetler; içleri çaput, ot dolu minderler, ağızları kör birkaç kürekle baltalar.

Yüklendikleri eşyaları soluklanmadan bağbozma yerinin köşesine indirdiler. Burası, taşları düşmüş, harçsız, yüksek olmayan duvarlı bir

1 Setir: Fransız üçlüsü.

yer. Üstü çürük, kuru merteklerle asma dallarıyla örtülü. Hiç beklemeden bozuk ocakları onarmaya, kuru otları tutuşturmaya koyuldular.

Önce gürültüleri duyuldu. Önde Hüseyin ağa, ardından diğerleri geldi. Muso'yla Uso koşarak geldiler. Atlardan inmelerine yardımcı oldular. Ağaya on paya[1], eşi, iki de uşağı eşlik ediyordu. Kardeşi Hamid ağayla eşi Besne'ye ise iki paya, bir iki hizmetli ile bir de çocukları.

Hüseyin ağa, yavaşça attan indi. Keskin bakışlı, kara gözlü. Sürekli hareket eden bu gözler, önce Cemil'e, sonra otları tutuşturanlara, oradan güneşe, yeniden Cemil'e kaydı. İri, uca doğru kalınlaşan kemerli burun, sürekli kasılmaktan büzülmüş ağız, dudak kenarlarında derin çizgiler. Yüzünde, güçlü engellerle savaşarak geçmiş, rahat olmayan bir yaşamın derin izleri. Parmakları kalın ama düz, tırnaklar kısacık, kocaman ellerinde tuttuğu atın yularını gulama[2] uzatırken gürledi:

"Bir daha gün aydınlanmadan, yanında da amca çocukların olmadan evden çıktığını duymayacağım!"

Cemil, kızararak "Baş üstüne, babo" diye yanıtladı, başını önüne eğdi.

Gelenleri gören bağlardaki köylüler, eşleriyle koşarak geldiler. Aralarında giysileri, baş bağlamaları farklı ovalılar da vardı. Kadınlar saygılarını en çok Cemil'le Serhan'ın anneleri Sare'ye göstermeye çabalıyorlardı.

Sare, yaşına göre incecik bir kadındı. Ela gözlerinde, bedeninin yorgunluğunu yansıtan acılı, bitkin bir hava. Anneliği önde tutan, evlendiği günden bu yana kendini hiç ağa eşi olarak duyumsatmayan bir kadın. Gösterişi de sevmeyen bir kadındı.

Hamid ağanın eşi Besne, Sare'nin aksine iri yapılı, ancak şişmanca. Vücudu çok çocuk doğurmaktan kalın gösteriyor. Üzerinde kül rengi, zemini kaplayan renkleri solmuş küçük çiçekli, geniş basma taki[3]; belinde lacivert, sarı bir kuşak; başında da yıkanmaktan sararmış beyaz tülbent üstüne bağlı ona uygun kalın olmayan sarık. Dol-

1 Paya: Yaya koruma.

2 Gulam: Erkek hizmetli.

3 Taki: Parçalı yerel giysi.

gun yüzünde uysallıktan çok, denetimli istenç, soylu bir anlam taşıyor. Yaşadıklarını solgun açık yeşil gözlerinden okumak olası. Gene de acılara, sıkıntılara göğüs germiş insanüstü bir duruşu var. Ailenin bir direği olarak, yerinin önemini biliyor. Ağır başlı olmak, onun için coşkunluk yapmaktan daha değerli; soğukkanlılık ise üstün nitelik.

Cemil'le Serhan bitişik bağda amcalarının çocuklarını toplayıcılar arasında görünce el salladılar. Gün akşama yaklaştığında, birlikte Habezbeni sınırında yapacaklarını şimdiden tasarlamak istiyorlardı. Gür yapraklı, yaşlı meşe ağacının altında bir araya geldiler. Cemil, kendine güvenen yetişkin bir insan tavrıyla anlatmaya başladı:

"Babalarımıza duyurmadan, Süleyman-e Şefik'in adamlarına günlerini gösterelim. Bütün masara boyunca yetecek et için on-on beş baş alıp gelelim sürülerinden!"

"Koyun, keçi, cuvange[1] ne bulursak" diye düzeltti Naif.

Şemseddin:

"Dikkatli olalım, Sare anne duymasın. Babalarımız duyarsa bir şey olmaz, memnun da olurlar."

"Doğru valla, annemin haberi olsa bırakmaz!"

"Serhan ağa, hele sen kimseye söyleme..."

"Söylemem Cemil ağa, söylemem."

Her iki bağdan toplanan üzümler, ayrı köşelere yığılmaya başladı. Hüseyin ağanın bir yere, Hamidlerin başka bir yere. Hizmetli kadınlar, pamuklu çuvallara salkımları doldurunca sıkma başladı. Güçlü iki adam, dolu çuvalları, oluklu, kalın meşe kütüklerinin içerisinde ezdikçe akan üzüm suları, önlerdeki ustaca oyulmuş derin kaya çukurlarında toplandı. Oradan da süzüldükten sonra altlarında güçlü odun ateşi yanan bakır kazanlara aktarılarak kaynatıldı.

Öğle yemeği ekmek, üzüm, yoğurt gibi yiyeceklerle geçiştirildi. Oysa yörede, ağaların dışında öğle öğünü bilinen bir şey değildi. Bilinse de kimsenin yiyecek bulma olanağı yoktu. İnsanlar çoğu zaman

1 Cuvange: Dana.

açtı. Arpa, buğday ekmeği ancak düşlerini süslüyordu. Ağalar bile karışık undan ekmek yaptırıyorlardı bazı zamanlar. Kuruyunca taşa dönen, insanın boğazını tıkayan, tek gıdalarıydı çavdar ekmeği. Birkaç ölçek[1] tahıl veya bir büyük ya da küçük baş hayvan, insan yaşamından daha önemli şeylerdi buralarda. Uğruna ölünen, öldürülen.

Üzüm toplayanlarla işleyenlerin, yöredeki tüm köy insanlarının çoğu gibi, dalgın gözlerinin çevresinde yorgunluk izleri, ağızlardan aşağı inen mutsuzluk halkaları gözükürdü. Kadınlar sarkık göğüslü, çoğunun midesi sancılı, suratı asıktı.

İkindi güneşi meşe ağaçlarının tepelerine vurdu. Sonra, dallar arasından sızıp eğri ışın demetlerine dönüşerek yere dökülürken, asma sıraları arasındaki hareketlilik umulmaz aşamaya ulaştı. Sıralar arasına zembiller, sepetler yığılı. İnsanlar asmalardaki kocaman salkımları koparıyor, yanlarındaki kaplara atıyor, dolunca da daha büyük zembil veya sepetlere boşaltıyorlar; taşıyıcılar da onları sıkım yerine yetiştiriyorlardı. Üzüm bağları yaşam kaynıyordu.

Cemil, oturduğu alıç ağacının altında zamanın geldiğine karar verdi. Uso'yu Naif ile Şemseddin'i çağırması için yolladı. Çok geçmeden Naif önde, Şemseddin'le Raif arkada geldiler. Cemil onları ayakta bekliyordu.

"Habezbeni'ye ava çıkalım mı?"

Şemseddin, "Başka yere gidelim," dediyse de Naif'in delici bakışları birden alevlendi.

"Olmaz! Habezbeni yönüne gidelim."

Konuşurlarken Serhan da geldi.

Cemil:

"On-on iki kişi gidelim. Kör Abdo da gelsin. O çobanları tanıyor, kaldıkları yerleri iyi biliyor. Serhan senle Raif burada kalıyorsunuz, anneme kewi[2] avına gittiğimizi söyleyin."

1 Ölçek: Yaklaşık yirmi beş kilo.

2 Kewi: Yaban keçisi.

Sonra vazgeçti Cemil. Daha uygun olur diye, anne babasına haber vermeye kendi gitti. İçeri girdiğinde, annesi Sare sırtını duvara vererek minderde bir başına oturan kocasına alçak sesle bir şeyler anlatıyordu. Oğlunu görünce yüzü aydınlandı. Hamid ağa da minderinde tavşan uykusunda. Besne, çırpı demetiyle bakır leğendeki sıcak şıraya un karıştırıyordu.

"Baba Kaniyasippi'ye Naif, Şemseddin'le ben kewi avına gidiyoruz. Birkaç adam da alacağız. Bir emrin var mı?"

"Yok. Dikkatli olun, geç de kalmayın."

Sare:

"Cemil geç olmadı mı?"

"Yok, geç değil yade!"

Konuşulanı duyan Hamid uykusunu sürdürür gibi yapmayı yeğlerken, Besne de sadece bakmakla yetindi.

Cemil, Naif, Şemseddin on kadar tüfekliyle birlikte yamaç yukarı çıkmaya başladılar. Birkaç ay öncesine dek Habezbeni Kasrında çoban olan Abdo da onlarla. Pis, yağlı derisi, ince uzun kaslarına sıkı sıkı yapışık; bir gözden yoksun, sağlam gözü oynadıkça, boş göz çukurundaki kaslar da titriyordu. Üzerindeki yamalı giysileri, kalın, yağlı bir kir tabakasıyla kaplı, yara bere içerisindeki elleri de simsiyah. Yaydığı kokuya da diyecek bir söz yok. Hele huysuzca sarkan alt dudağı da başka bir şey!

Naif:

"Sürünün yerini biliyor musun?"

"He."

"Hep aynı yerde mi geceliyor?"

Abdo'nun kolları yana düştü, o tek gözü kaskatı kesildi. Yumuşak bir sesle, ağır ağır yanıt verdi:

"Evet. Aynı yerde geceliyorlar. Çobanlar benim arkadaşlarım. Üç gün önce yanlarındaydım. Bir gece de yanlarında kaldım, ağa!"

Cemil, öyle hızlı tırmanıyordu ki, arkadakiler ona yetişebilmek için adımlarını sıklaştırmak zorunda kaldılar. Güneş yavaş yavaş alçalmaya başladı. Tepelerle yamaçları saran ağaç gölgelerinin uçları koyakların diplerini öptü. Rüzgâr, meşe ağaçlarının arasında oynaşmaya başladı; kuru otlarla ağaçlar, toprakla birlikte delice titreşip durdu.

Birkaç vadiyle yamaç inip çıktılar. Güneş yitmek üzereyken nefes nefese son yükseltiye ulaştılar. Oradan da soluklanmadan hemen iki yükseltiyi birleştiren sık ağaçlı yerden doğuya bakan yamaca geçtiler.

Abdo kısık bir sesle:

"Geldik sayılır. Sağımızdaki kayalığın arkasındaki düzlükte bir sarnıç var, sürü de orada olmalı."

O yöne yürüdüler. Az sonra da köpek havlamaları duyuldu. Sürünün orada olduğu kesindi. Bu arada yiten güneşin kızıllığı karşı doruklara vurdu, yavaş yavaş akşam indi.

Aralıklı meşeliği geçtiklerinde, karşılarına iki çoban köpeği çıkıverdi. İkisi de o an birden durakladı. Havayı kokladıktan sonra da sakınarak gerilediler. Kulaklarını dikleştirerek dikkat kesildiler; hırlayarak, gözleriyle, burunlarıyla tehlikeyi sezmeye çalıştılar. Abdo ıslıkla onları çağırınca da kuyruk sallayarak ona yaklaştılar. Bir süre ayaklarını kokladılar, kurumla yere oturarak kuyruklarıyla toprağa sevinçle vurmaya başladılar.

Birkaç adım sonra çobanları gördüler. Sarnıcın yanında uzanmışlardı. Yanan küçük bir ateş sarı soluk ateşiyle etrafı aydınlatmaya çalışıyordu. Sürü de az ilerideki kurnalara yakın yatıyordu. Çobanlardan yaşlı olanın yanında, ağızdan dolma, çakmak taşlı bir tüfek, belinde de iple bağlı paslı bir hançer vardı.

Cemil fısıltıyla:

"Haydi, işimizi bitirelim."

Cemil, Naif, Şemseddin, birer taşın arkasına çömelirken, adamları, çobanlar olup biteni anlamadan bir anda kuşattılar. Biri işe yaramaz tüfeği kaptı, namlu ucuyla dürterek çobandan belindeki hançeri istedi, paslı görünce de elinden alıp uzağa fırlattı.

Sürüden yeterince koyun, keçi ayırdılar. Beklemeden geldikleri yöne doğru sürmeye başladılar. Dona kalan çobanlar hiçbir tepki gösteremediler. Cemil, Naif, Şemseddin sürünün korumasız olduğunu anlayana dek yerlerini bırakmadılar. Bir süre sonra da çobanların sağına soluna birkaç el ateş ederek çekildiler.

Koyunlarla keçiler sorun çıkarmadan, önlerinde yol gösteren iki adamı ara ara hapşırarak izlediler. Gecenin o ilk karanlığında yol bulmak oldukça güçtü. Rüzgâr, derinliklerden kopup gelen bir çığlık gibi kulaklarının dibinde inlemeye başladı. Kör Abdo, önündeki arkadaşının kuşağına sıkıca tutundu. Düşmeden onların gerisinde kalmamaya çabalarken, kendisince büyük bir iş başarmanın sevincini de içinde yaşıyordu.

Güç de olsa giderek koyulaşan gecede epeyce yol aldılar. Mehtaba daha çok vardı. Bağdan çıkarlarken ilk tırmandıkları yamacın başına geldiklerinde, kaynamakta olan henüz pekmeze dönüşmemiş şıraların hoş kokusu aldı burunlarını. Sonra, köhne duvarlara vuran ocaklardaki yanan ateşlerin ışıkları göründü. Önde giden iki adam adımlarını sıklaştırdı.

Cemil:

"Galiba bağlardaki ışıkları seçiyorum. Şu çifte ateş yanan yeri görüyor musun Naif?"

"Gördüm. Işkeft[1] buralarda değil miydi?"

"Hemen, az solda."

"Hayvanları oraya soksak iyi olur. Çok yorulduk, acıktık da!"

Cemil yorgun, ancak güç bir işi kolayca başarmanın mutluluğunu yayan bir sesle.

"Uso hayvanları mağaraya doğru götürün."

"Ser sere mın."[2]

Azıcık basık, bütün hayvanları içine alabilecek genişlikte bir mağaraydı bu. Girişi kuru otlar, dikenlerle kaplıydı. Uso'yla adamlardan

1 Işkeft: Mağara.

2 "Baş üstüne."

biri, güç seçilen patikadan kapı önüne geldiler, diğerlerinin yardımıyla hayvanları sayarak içeri soktular.

Uso oradakilerin tümünün duyabileceği bir tonda bağırdı:

"Elli ya da elli beş baş Cemil ağa!"

Cemil.

"İçlerinde varsa iki koç, yoksa teke veya afıs[1] olmayan iki keçiyi bağa indir!"

"Tamam ağa!"

Yoğun meşe yaprakları nedeniyle daha da koyulaşan gecenin karanlığında el yordamıyla mağaranın ağzını kestikleri ağaç dallarıyla kapattılar. Sonra, hep birlikte aşağı inmeye başladılar.

Şemseddin:

"Önümü göremiyorum."

Naif:

"Benim gibi sen de ağaç dallarına tutunarak inmeye çalış."

Bağa yaklaşınca önde ilerleyen Cemil birden durdu.

"İşte geldik. Konuşma işini bana bırakın, Naif!"

"Sen bilirsin."

Bağın alçak duvarındaki girişte Serhan ile Raif karşıladı onları.

Serhan:

"Nerede kaldınız?"

"Geldik işte" diye yanıtladı Cemil. Üşümüş elleriyle gülerek kardeşinin boğazını hafifçe sıktı.

"Annem çok merak etti, uyumadan sizi bekliyor."

"Annem de çok merakta kaldı" diyen Raif'e "Sen merak etmedin mi Raif ağa" diye takıldı Şemseddin.

Bağ bozum yeri, yanan ocak ateşlerinin ışıklarıyla aydınlıktı. Girişin sol yanına bir ocak daha eklenmişti. İç duvara, hareket halindeki hizmetlilerin kocaman kara gölgeleri düşüyordu. Kuzey duvarı-

1 Afıs: Gebe.

nın yakınında, minderde oturan Hamid'in solunda, Ahmed yorgana sımsıkı sarılmış uyuyor, az ötelerindeki Hüseyin ise endişesi yüzüne yansıyan eşi Sare'nin sardığı sigaraları tabakasına yerleştiriyordu. Besne de hizmetli bir kadınla sohbetteydi. Ağaların bir sürü gürültücü silahlı korumalarına karşın ortalık gene de sessiz sayılırdı. Bu nedenle üzüm sıkan adamların ayaklarından çıkan fışırtılı ses, içeri girmek üzere olan Cemil'le diğerlerinin seslerini bastırmaya yetti.

Cemil önde, arkasında Raif'le diğerleri içeri girdiler. Girerken, içeridekilere haber olsun diye az da olsa gürültü çıkardılar. Önceleri bir şey anlaşılmadı. Yüzlerine vuran gölgeler, solgun, titrek ışıkla aydınlanınca seçilebildiler. Pekmez ocağına odun atmakta olan Resulo yorgun, bezginliğine karşın, kendisinden beklenmeyen bir sıçrayışla öne atılarak karşıladı gelenleri. Çünkü genç ağaların gelişlerinin ne demek olduğunu iyi biliyordu. Onlardaki et kokusunu herkesten önce o seçti. Cemil'in elinden tüfeği kutsal bir şeymiş gibi aldı, boş bir minderin yakınındaki duvara yasladı, minderi gösterdi.

"Şöyle buyur ez kurban."[1]

Sare, endişeyle yolunu beklediği oğlunun boynuna istekli olduğu halde kınanır korkusuyla sarılamadı.

"Şükürler olsun oğlum. Selametle gelebildiniz!"

Ardından, başkasına zaman tanımadan,

"Kewi vurabildiniz mi?" diye sordu.

Sorunun geleceğini önceden kestiren Cemil annesini mutlu etmek için:

"Evet anne, hem de iki koç. Ayrıca gelirken de bizim çobanların olduğu yere uğrayıp stawr birkaç baş aldık. Bu gece veya yarın bir ikisini keseriz."

Serhan atıldı:

"Valla, ben sabaha kadar dayanamam. İkisini hemen kesmelerini söyledim anne. Pısmam[2] Naif'in de olurunu alarak."

1 "Kurban olduğum."

2 Pısmam: Amca oğlu.

Bu sözler Naif'in de hoşuna gitti. Yengesine saygısını gösterdi.

"Yade[1] Sare ben de hemen kesilsin istedim; zannederim seni kırmadık."

Hüseyin ağa, Cemil, Naif, Şemseddin'in hareketlerinden başarıp başarmadıklarını öğrenmeye çalışırken, Hamid'in yüzü, tutulduğu öksürük nedeniyle mosmordu. Bu son aylarda, yazın o dayanılmaz sıcak günlerinde bile sık sık öksürüyordu. Hüseyin'den daha yaşlı gösteriyordu. Öksürüğü geçince boğuk, alıngan bir sesle sordu:

"Oğlum, nerede kaldınız? Meraktan anneleriniz ölecekti."

"Erken bile geldik baba," dedi Naif.

Xecce'yle Şıko ateşte kaynayan çorbayı bakır bir leğene boşalttıktan sonra, saç ekmeği, soğan, taze üzümle birlikte büyük siniye koydular, eski bir kilim üzerinde oturan Cemil, Naif ile Şemseddin'in önüne getirdiler. Resulo da hemen içinde tas olan, su dolu bir kevlek[2] getirdi. Önce su içtiler, ardından da yemeğe başladılar.

Cemil, ağzındaki soğanı çiğnerken, başı önünde:

"Bugüne kadar evimizde böyle lezzetli bir çorba pişirildiğini hiç hatırlamıyorum. Hatta birkaç gün önce köye gelen zaptiyeler için hazırlanan etli sofra bile böylesine iştah çekici değildi."

Naif hemen atıldı:

"He, öyle. Gene de et gibisi yok."

Şemseddin:

"Ona da yer bırakalım. Nasıl olsa pişirilecek. Hem de istediğimiz kadar."

"Bağda, üzüm etsiz yenmez, valla."

"He! Senin ne kadar et sevdiğini biliyoruz, Serhan beg!"

"Aferin sana Cemil ağa!"

Gülüştüler.

1 Yade: Anne.

2 Kevlek: Söğütten yapılan tahta kova.

Bağ bozum yeri giderek kalabalıklaştı. Kapı eşiğinde konuşan, birbirlerine seslenen, bir şeyler alıp veren kadınların, mevsimin bolluğundan söz eden ırgatların sesleri, bir tokatla kovulan uyumamış çocukların yaygarası arasında yemeklerini yediler. Gürültüye Ahmed de uyandı. Çağrı beklemeden koştu, sofraya ortak oldu. Yorgunluklarına rağmen ona takılmadan yapamadılar. Önce Cemil:

"Herhalde günün iyi geçti, he? Maşallah çok iş yapmışsın."

Her zamanki asık, ürkütücü bakışlarıyla Naif de ekledi:

"Senin bu kadar korkak olduğunu bilmiyordum, Ahmed ağa! Bizi yalnız bıraktın, tek başımıza dıjmıne gönderdin!"

Şemseddin:

"Yahu bırakın. Üzüm yemekten yorgun düştüğü için, bakın sesi de çıkmıyor."

Serhan:

"Bak gördün mü? Sana çok kırılmışlar, bundan sonra onları tek başlarına bir yere gönderme. Tamam?"

"Tamam! Göndermem."

Yemek yenir yenmez Cemil;

"Benim uykum geldi, hemen uyumak istiyorum" dedi. Diken dolu çoraplarıyla çarıklarını çıkarmadan ayağa kalktı, bulduğu minderi duvar dibine yakın bir yere attı, üzerine kıvrılarak uyudu. Diğerleri de onu izledi, her biri bulabildiği minder veya benzer bir şeye uzandı.

Herkesin sessizleştiğini gören Resulo ise sıvıştı. Irgatın kaşla göz arasında kaybolduğunu anlayınca Meyro, süpürge sapı gibi kollarıyla dövünerek avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Gene de onu umursayan olamadı.

Sonra Hüseyin ağa oturmaktan tutulan bacaklarını "açmak için" çıktı. Dışarıda bekleyen tüfekli korumalarla bağda dolaşmaya başladı.

Gökyüzünün çıplaklığı yalın, iç açıcıydı. Küçücük bir tek bulutun varlığını düşünmek bile masal kurgusu gelirdi insana. Bu harika gece mavisi, parıltılı sonsuzluk keyif verdi Hüseyin ağaya. Ancak bu uzun

sürmedi, beynini kendisini de korkutan sarsıcı düşünceler uğraştırmaktaydı. Gündüz bir saat bile olsa bırakmadılar peşini. Her şeye egemen gücüne karşın bu düşünceler, dağlık yöredeki bütün yaşam gibi, düşsel burgaçtan çıkıp gelmiş gibiydiler. Kardeşinin hastalığı sanıldığı kadar basit bir öksürük değildi. Uzak olmayan bir yitik sonrası yeğenlerini nasıl yönetecekti. Cemil'le Serhan'a bağlı kalabilecekler mi? Çünkü Naif'in kin dolu bakışlarını birkaç kez yakalamıştı. Bunlar korkunun engellediği ihanetin sinyalleriydi kuşkusuz. Birkaç adım ötesinde her şey sisli, karanlıklar içindeydi. Kardeşi sağlıklıyken bu sorunu neden çözemedi? Günlerin geçip gitmesine göz yummuştu. Hele Hamid'in özünde düşman olan bir ailenin kızıyla evlenmesini engellememesi en büyük hataydı. Gene de yanılgı içinde olabileceğini düşündü. Çünkü yeğenlerini çocuklarından hiç ayrı tutmamıştı. Her zaman onların gönlünü hoş tutuyordu. Besne her şeyiyle aileden olmuştu, çocuklarını kışkırtması olası değildi. Gene de bu iyimserlik, kuşkularını gidermeye yetmedi.

Hüseyin tok mideyle bu endişeleri yaşarken, kapının önünde bıraktığı insanların mideleri ise açlıktan sancıyordu. Üzümün tatlılığı mideleriyle yüreklerine acı vermişti; şimdi onu bastıracak tuzlu, tok tutan asıl yiyecek gerekiyordu. Kimseye görünmeden sıvışan Resulo sabahı bekleyemezdi. Yanına aldığı bir ırgatla ağacın altına bağlanan iki hayvanın da boğazlarını oracıkta kesiverdi. Hayvanlar çarçabuk ağaçların dallarına asıldı, iç organları çıkartıldı, derileri tulum olarak yüzüldü.

Resulo;

"Hiçbir şeyi ziyan etme. Bütün kemikler, kelleler, ayaklar, işkembe, bağırsakları ayır" dedi yardım eden adama.

Yürek, dalak, ciğer, böbrekler birkaç parça etle birlikte ağalara ızgara yapılsın diye Xecce ile Meyro'ya yollandı. Etleri gören kapı önündeki insanlar ağaçların altına yöneldi. Yürüyüşten üşüyerek dönen Hüseyin ağa az ileride durdu, olanları izledi.

Bir süre sonra pişmeye başlayan etlerin kokusu bütün bağa yayıldı. Yağlar ocaktaki korların üstüne damlıyor, yükselen küçük alevler akan her damlayı yok ediyordu. Meyro yüzünü ateşin ısısından sakınırken

bile yanında uyuklamak üzere olan Xecce'yi yan gözle kolluyordu. Dirseğiyle kaburgalarından dürterek uyanık tutmaya çalışıyordu.

Pişen ciğerin büyük bir parçası Hüseyin'in buyruğuyla Hamid'e sunuldu.

"Ciğer kan yapıcıdır. Bu nedenle hastalığı yenebilmesi için Hamid ondan yemeli. Sabah erkenden de az pişmiş dalak, bir tas taze sıkılmış üzüm suyuyla iyi gelecektir!"

Sonra da yorgun argın uyuyan genç ağalar Besne'nin ısrarıyla uyandırıldı. İştahsız bir biçimde etleri çiğnediler, ancak uyku daha etken oldu, yeniden uyudular. Resulo, yeni yüzülen deriden birine doldurduğu parçalanmış etleri ırgatlardan birinin yardımıyla içeri taşıdı. Etin erken çürümemesi için, kimseye danışmadan tuzladı, işi bitince de ağaların artırdığı etlerden yemeye koyuldu.

Hüseyin ağa, eski yerine oturup tüfeğini duvara yasladı, içeriye alışamayan gözlerinin bulanık bakışlarıyla kardeşini süzdü, göğüs geçirdi, belli ki içinden bir şeyler kuruyordu.

"Hamid, son aylarda kendine iyi bakmıyorsun, tütün de seni hep öksürtüyor. Bir süre içmesen derim. Öksürük geçince yeniden içersin," diye söze döktü.

Hamid yorgun, öksürüğün kıstığı bir sesle:

"Evet, tütün biraz gevşek, ondandır. Biraz da ciğerlerimi üşüttüm, birkaç güne geçer."

Diğer bağlardan da kıl yanığıyla, pişen et kokuları yayıldı. Kesilen hayvanların kelleleriyle ayaklarından kapabilen köylüler çocukları için pişiriyorlardı. Uzak kenardaki bağlardan birinde bir kız çocuğu babasına, "Bu güzel koku nereden geliyor?" diye sordu.

"Izgara et. Yarın mutlaka sen de yiyeceksin."

"Eti severim," dedi kız. "Hep et yesem bıkmam baba."

Ocaklardaki ateş azalınca, bağları alacakaranlık sardı. Sarı yeşil yapraklar kıpırdamadı, susamış topraktaki kuru otlar durmadan

hışırdadı, karanlık gökte az sonra çıkacak mehtabın etkisiyle yıldızlar daha silikleşti. Tüm bağlarda yorgun düşen bağrışlar az kıpırtılı sessizlikte barınacak yer aradılar. Çoğunluk uykuya dalarken, ay tepenin üzerinde kendini gösterdi, sanki, yorulan insanların güçsüz düşmesini beklemişti. Ağır ağır ortalık kül rengine dönüştü, yıldızlar gökyüzünde daha da soldu.

Ufka yaklaşan ay, batı tepesinden çekilip uzaya doğru gözden yitti. Oldukça geç uyuyan insanlar, güneş doğmadan, kendilerini bekleyen yoğun işler için birer birer uyanmaya başladılar. Ekim ayının unutulan soğuğu ta içlerine işliyordu. Sönmekte olan ocak ateşleri canlandırıldı; gece kaynatılan soğumuş pekmezler tuluklara dolduruldu.

Amcası ile çocukları uyanmadan ocağın yanında oturan Cemil, sorular sorarak babasından gece getirdikleri hayvanlardan kaçını amcalarına vermesi gerektiğini öğrenmeye çalışıyordu.

"Başta Habezbenililer olmak üzere, diğer düşman aşiretlerin ilk hedefi biziz, yani başta ben, sonra senle kardeşin. Ne olursa olsun gene de amcanla çocuklarını memnun etmelisin. Onlar uyanınca, istedikleri kadar alabileceklerini söyle. Yaşlı olanlarla işe yaramazları seninle gelen adamlarımıza dağıt. Gebe olmayanları burada olduğumuz sürede kesip yemek için ayır."

"Fakat sermiyan[1] sen değil misin? Ne dersen o olmalı, her şey senin hakkın."

"Evet benim! Bu nedenle biz her şeyi almamalıyız, biraz da etrafımıza dağıtmalıyız. Bilhassa dıjmın sahibi her insan, akrabalarıyla arasını iyi tutmalı. Akrabalarını kendisine bağlamalı."

Baba oğul ağaların arasındaki konuşmaların bittiğini gören Resulo, saygı içinde yanaştı.

"Ağe min dünkü etlerden taşte[2] için pişireyim mi?"

Hüseyin gülümseyerek yanıtladı:

"İyi olur, pişir Resulo. Hem de bolca."

1 Sermiyan: Lider.

2 Taşte: Sabah kahvaltısı.

Besne'yle Sare, erkeklere ayıp olmasın diye örtüyle örttükleri ibrikler taşıyan Xecce ile Meyro'nun eşliğinde sabah ihtiyaçlarını gidermek üzere ağaçlık alandaki çalılığa doğru gittiler.

Güneş ilk ışınlarını bağdan gözükmeyen yüksek tepelere gönderirken vadideki bağları, yer yer ince açık mavi duman örttü. Üzümleri o görkemli buğu sardı; az bir süre sonra da aç insanları çıldırtan Resulo'nun ateşteki et kokusu burunlara ulaştı.

Uyanan Şemseddin, yoğun güneş ışığında pembe şeftali duygusunu veren yüzünü yıkadıktan sonra, kurulamadan, "iyi sabahlar" dilekleriyle Hüseyin ağayla Cemil'in yanına oturdu. Ellerini ateşe tutarak ısınmaya çalıştı. Dereveri'deki her erkek gibi gündüzleri üzerinden çıkartmadığı deri fişekliğin, giysisinin göğüsle sırtında bıraktığı izler vardı. Korla sigarasını yaktıktan sonra ağzından güçlü bir duman bulutu çıkaran Cemil, konuyu Şemseddin'e açtı:

"Pısmam getirdiğimiz hayvanlardan bir kısmını, yani kesimlik olanları, bizle misafirlerimize ayıralım; çürükleri adamlara dağıtalım. Geri kalanların niwi[1] sizin, niwi bizim olsun. He?"

"He, olur."

Yani bu kez Hüseyinler gelen gidenleri çok diye büyük payı almayacaklardı.

Bu paylaşım, diğerlerinden geç uyanan Naif'in hoşuna gitmedi, konuyu kendisine anlatan Şemseddin'e çıkıştı:

"Gene yapacaklarını yaptılar hınzırlar. Seni kandırdılar. Beni beklemeden senin saflığını kullandılar. Dün onlar bir, biz iki kişiydik, iki pay bizim olmalıydı. Sözümona bizi kayırdılar ha!"

Şemseddin şaşkınlıkla başını göğsüne indirdi. Serhan, Resulo'nun kenarlarını yakarak pişirdiği etlerden bir tabak ekmekle yanlarına gelince, Naif sustu. Hiçbir şey yokmuş gibi bir parça et aldı, çiğnemeye başladı.

Öğlene kalmadan koyunlarla keçiler, söylendiği gibi bölüşüldü. Ağaların paylarına düşenler, çobanların bağlar vadisinin yakınları-

1 Niwi: Yarı.

na getirdikleri iki ayrı sürüye katıldı. "Çürükler" iki adama bir baş düşecek şekilde dün geceki payalara dağıtıldı. Ovalı konuğu olanlara, fazladan bir parça koşuluyla, iki keçi komşu bağdakilere, beş stavr[1] ile tohumdan düşmüş iki koç, bir teke ağalarla konuklarına ayrıldı.

O gün, ağaların bağlara indiğini duyan Dereveri'nin ileri gelen adamları akın etti. Tefe, Siçve, Bazık, Zıvıngimenda, Cevze, Harapmammo, Hanoseri, Birive, Dersılaf'la diğer köylerden. Aşiretin ağalarına kendilerine düşen yıllık vergileri ödeme zamanı olması nedeniyle, bazıları ödenti olarak koyun, keçi, para gibi benzer şeyleri birlikte getirdi. Tahıl buraya getirilmezdi, getiren olursa, yükünü ambarların olduğu ağanın köydeki kasrına götürmekle yükümlüydü. Ayrıca armağan olarak tavuk, yumurta, kaymak, yoğurt getirenlerle, ağa eşlerinin gönlünü yapmaya gelen elleri yüklü kadınlarla birkaç çocuk da vardı.

Sabahın erken saatlerinde Ahmedi köyünün bahçelerinde ne bulurlarsa getirmeye gidenlerden bazıları, sırtlandıkları sebze, meyve bohçalarıyla sevinç içinde yamaçta göründüler. Savur çayının suladığı vadideki bahçelerle bistanlara[2] ulaşır ulaşmaz, bahçe sahipleri veya bekçilerin korkulu bakışları önünde, lahana, turp, patlıcan, ne buldularsa tarlalardan sıradan toplayıp, boyunlarına doladıkları bohçalara doldurmuşlardı. Zavallı adamlar azıklarını bile saklayamadıkları gibi, üstüne üstlük içlerinden bazıları giysileriyle ayaklarındaki çarıklarından bile olmuşlardı.

Bu talancıların ilk baskınları değildi. Yani ilk kez olmuyordu. Arada bir o günün ürünleri bunlara kısmet olur. Bu gibi şeyler her zaman yaşanır. Dereverililer, kendi alacakları varmışçasına bahçelere dalarlar, ne bulurlarsa toplayıp giderler. Sıcak günlerde akşama değin, bazen de bir gün sonraya kalıyorlar, yiyip içiyorlar, topladıklarını, varsa bahçe sahiplerinin hayvanlarına yükleyip ayrılıyorlar. Yiyeceği olmayan köylüleri çoğu kez dayaktan geçirdikleri olur; o anlar soyulacak bir şeyleri olanlar ise şanslı sayılır. Bu soyulan insanlar, başlarına gelenlere önce çok üzülür, çok geçmeden de doğal bir şeymiş gibi unutuverir, hatta canları bağışlandığına sevinirler bile.

1 Stavr: Gebe olmayan.

2 Bistan: Meyve sebze bahçesi.

Sıradan insanların bu baskısına karşın, Dervera ağalarıyla önde gelenlerin Ahmedi köyünde ayrıcalıkları vardı. Gerçi ayrıcalığı olanlar salt bunlar değildi; Savur beyleriyle efendileri, Barava ağalarının tümü bunlar arasındaydı. Ağalarla önde gelenlerin Savur'la devlete açılan biricik penceresi olan bu köyün insanları "muhbir" değildi, bu övülen bir özellikti. Ayrıca saygın Hamidi şeyhlerinin önemli bir bölümü orada otururlardı.

Savur'a önemli işler nedeniyle gitmek zorunda olanlar, saatlerce süren yolculuktan sonra Ahmedi'ye gelirlerdi. Dostlarının evlerinde dinlenirlerdi. Yol giysilerini değiştirir, Savur'a geçerlerdi. Koşullar gereği olarak insanlar Ahmedi'ye silahlı gelirdi. Dönem dönem silahlar yasaklandığında, yasak silahlar ev sahibine emanet edilirdi.

Yoksul, hiçbir aşiretten olmayan bu köyde, ilişkilerin öne çıkardığı bir iki aile vardı. Bilgi, davranış, konukseverlikleriyle ölçülen bu aileler, geliş saatleri belli olmayan konuklara hazırlıklı olurlardı her zaman. Aşiret gibi olmasa da, biraz kalabalıktılar. Başlarında da, sözü geçen, saygın, her söylediği bir buyruk olan, olayların öne çıkardığı bir "makul" denen önderleri olurdu. Bu makuller, çok güç durumda kalmadıkça çalışmazlar, çocuklarıyla bazen kardeşlerinin ürettikleriyle yetinirlerdi. Aslında biraz da geniş ailenin tinsel yük taşıyıcılarıydılar. Bunların evlerinde temiz yataklar, güzel eşyalarla yiyecekler hep konuklar içindi. Nerede, ne zaman, nasıl konuşacaklarını bilirlerdi. Çoğu da hep az konuşurdu.

Talana gidenlerden, bugün de eşekle, katırla, yenilenmiş çarık, keçe külah, ham pamuklu uzun don, odun baltası, yorgan yüklenenler de vardı. Gelenler, hemen yüklerini attılar, büyük bir bölümünü yerde bıraktıktan sonra, geri kalanı alarak ailelerine koştular. Ortada bir yığın sebze, az da olsa meyve birikti.

Yeniden koyun kesildi, parçalandı, ciğer gibi yenilebilen organları şişlere geçirilerek ateşe tutuldu. İçerisi et parçalarıyla sebze doldurulan bakır bir kazan, tencere yerine yeni ocağa oturtuldu. Başla ayaklar da ırgatların kısmetine düştü.

Habezbeni de Dervera gibi dağlık, tarıma uygun tarlaları kıt, ağırlıklı olarak hayvan besleyerek geçinen insanların yeridir. Dağlık, ancak diğer yerler gibi sarp, ulaşılmaz değildir. Onu değişik kılan, derin olmayan çıplak vadileri oldukça bol, dağlardaki ağaç örtüsü seyrek, devlete daha uzak olan coğrafyasıdır. Düzen, burada da aynı; ağayla uyruğu köylüler. Ayrıca bu ağanın erkeği bol bir ailesi yok. Bu nedenle köylerdeki geniş ailesi olan önderlere verdiği ödün biraz daha çok. Sürülerin neredeyse tümü onun malı. Gene de her yıl uyruğu olan her aileden zorunlu konmuş yardım1 alır. Diğer aşiret ağalarından daha sabırlı, kurnaz, akıllı davranır, öfkesini saklamada daha usta.

Süleyman-e Şefik ağa, silah gücüyle sürüden elliye yakın baş götürüldüğü akşam, çobanların hiçbir şey yapmadan oturdukları, ancak ertesi gün köye geldikleri haberinden tuhaf biçimde etkilendi. Köylülerle ilişkisinde, özellikle kendi malı, canı söz konusu olduğunda belli bir güvensizlik ağır basar. Ancak bu kez durum çok farklıydı. Çünkü çobanlar ertesi günü beklemişlerdi. Oysa aynı akşam beklemeden gelip bildirselerdi, silahlı birkaç adamla çalınanları geri almak olasıydı. Neden sabahı beklemişlerdi? Yoksa çobanlarla Dereverililer arasında bir ilişki mi vardı? Varsa, çobanlar yalnız olamazlar. Onları koruyan, yol gösteren hainler olabilir. Kendi canı da mı tehlikedeydi? Bu durumu tüm açıklığıyla aydınlatılması gerekirdi. Bugüne değin hiçbir kimsenin ihanetten söz etmemesi daha endişe vericiydi onun için.

Her yanını soğuk ter bastı. Ne yapmalı, ne etmeliydi? Sonra, Kasır köyünün en güvenilir adamlarını çağırmaya karar verdi. Çağırmadan önce karısı Fatma'ya konuyu açmayı düşündü. Fatma, olaylara akılla yaklaşan, cesur, kırklı yaşına göre güzel bir kadındı. Ayvanı süpüren hizmetli kızdan diğer odadan karısını çağırmasını istedi.

Fatma gelince,

"Olanları duydun mu?" diye sordu.

"Evet duydum, seninle çocukların canı sağ olsun."

"Durum çok iç açıcı değil..."

1 Vergi.

"İlk kez olmuyor ki ağa, hırsızlık Dereverililerin sanatı biliyorsun. Canını sıkmaya değmez. Allah onların hakkından gelir merak etme."

"Üzüldüğüm hayvanların çalınması değil; beni asıl üzen, içimizde onlarla iş birliği yapanların olması. Bize ertesi sabah haber verilmesi düşündürücü, çobanlarla onları koruyan her kimse olayı biliyorlardı. Bize ihanet ettiler."

"Her şeyde hayır var ağa, gece haber vermemekle akıllılık ettiler. Haber verselerdi bütün köy havara[1] koşardı, o gecede de ne olacağı belli olmazdı. Ya birileri ölseydi daha mı iyi olacaktı? Dereverililerin kudurmuş köpekten farkları mı var? Aferin çobanlara, böyle akıllı davranacaklarını sanmazdım."

Fatma'nın sözleri, Süleyman-e Şefik'in kuşkularını gidermeye yetti. Gene de bazı önlemler almayı zorunlu gördü. Kısa bir süre sonra kendisine, köyün ileri gelenlerinden bazılarının konağın kapısında beklediği iletildi.

Buğday tenli, küçük gözlü, zayıf, orta boylu, yarı çillenmiş elleriyle kırk beşin üzerinde olan Süleyman ağa, el örmesi başlığının çevresine sarımsı renkte, pamuklu, ince bir sarık dolamıştı. İçeriye dalan adamların selamlarını, sanki sabırsızlık sinirlerini kuşatmışçasına, her zamanki gibi ayakta yanıtladı. Oldukça öfkeli, biraz da karşıdakileri etkileyebilmek için söze başladı:

"Biraz ayıp olmuyor mu, bu kaçıncı olay? Hiç mi yüzünüz kızarmıyor? Sürüyü korumasız Dereveri sınırlarına göndermek aptallık değil midir, Allah aşkına siz söyleyin? Ben mi gidip bekleyecektim?"

Sustu, yanıt bekledi. Ama bu hırçın çıkıştan şaşkınlığa düşen adamların ağzından tek sözcük bile çıkmadı. En yakını bilinenler de bir şey söylemediler. Kendi evi olmasa, söylediklerinin etkisini artırmak için öfkeden titreyerek odadan çıkıp gidecekti. Ancak şimdi yeri değildi, hatta aptallık olurdu. Konuşmadan, elleri arkasında odayı adımlamaya başladı. Bir süre çıt çıkmadı. Ağanın yatışmış olabileceğini düşünen Amar-e Caco yumuşak bir sesle konuştu:

1 Havar: İmdat.

"Ağa ne dersen haklısın, her şeyi senden bekliyoruz. Bu hakça bir davranış değil. Allah seni başımızdan eksik etmesin, ama biraz senin de suçun var. Bizim gibi ahmakların anlaması güç. Diğer ağalar gibi sen de başımıza vurarak iş yaptırsan böyle olmazdı. Kendini kahretmeye değmez. Bundan böyle seni üzenlerin hayvanlarını süründen at ki akılları başlarına gelsin. Cehenneme kadar yolları olsun."

Amar'ı yaşlı Emino da destekledi:

"He valla sürüden at. Eskiden böyle miydi? Bir olay çıktığında erkek kadın demeden silahını kapan koşardı. Hatta kadınlar erkeklerden daha hızlı, en önde olurlardı. Şimdi bıyığı olan erkek sanıyor kendini."

Sözünü bitirirken yere tükürür gibi yaptı.

Ağa, içinden gülümsedi. Öfkelenir gibi yapması gene işe yaramıştı. Bunu kullanmalıydı:

"Bundan böyle sırayla iki silahlı adam sürüyle gidecek. Sürüde hayvanı olan olmayan her aile sırası gelince birini gönderecek. Bu bizim için namus davası olsun. Biraz da haysiyetli davranalım!"

Söyledikleriyle yetinmemeyi, biraz da ağalığını, sıradan insanlardan farkını, gücünü duyumsatma gereği olarak düşündü.

"Göreceksiniz, zamanı geldiğinde ağa denen Hüso'ya gününü nasıl göstereceğimi!"

Kısa sürede saldırmak yükümlülüğü altına girmemek için de bir şeyler söylemesi gerektiğini anımsadı.

"Birlikte ölmeyeceğiz, sabırla öcümü nasıl alacağımı göreceksiniz. Ben ahmak bir adam değilim, sıcağı sıcağına, onlar bizden bu günlerde hareket beklerken saldırıp adamlarımın canlarını tehlikeye atmam. Bir tek adamımın bir tırnağını on Dereveriliye değişmem. Şimdilik dediğim gibi, her gün sürüyü koruyan iki silahlı çıkarın, gerisine karışmayın!"

Süleyman-e Şefik de doğup büyüdüğü, büyük büyük babasının, Turabidinli Süryani Fılle[1] ustalara yaptırdığı taş, korunaklı konak-

1 Fılle: Hristiyan.

ta yaşıyor. İki katlı konak diğer akraba evleriyle iç içe, ancak arkası, sol yanı yüksek sayılmayan boş alan. Ön cephesi bir kenarında derin sarnıç olan üç dört arşın yükseklikte duvarlı avluya bakıyor. Yazın yatılan düz, topraklı, etrafı birkaç sıra taş duvar örülü dama ikinci kattaki ayvandan iki duvar arasındaki merdivenle "kubur" denilen yerden çıkılıyor.

O gün, sonraki gün, aşiretin diğer köylerinden de insanlar Kasır'a gidip geldiler. Gece ayrılmayanlar, birer ikişer köylülerce konuk edildi. Geniş aile makullerinin[1] kalmasını Fatma istedi. Süleyman'a yalnız olmadığını duyurmak istiyordu. Dereveri'yle diğer aşiretlerde olduğu gibi, Habezbeni'de de bu ay ödeme ayıydı. Gelenlerin bir bölümü üzerlerine düşenleri birlikte getirdiler. Konak avlusu koyun, keçi, ambarların bazı gözleri ise tahılla doldu.

Yörede mertliğiyle ünlü Bakulinli İsa, aşiret içerisinde yürekli bildiği beş on kişiyi, akşam konağın hemen dışında yakılan küçücük bir ateşin etrafında bir araya getirdi.

"Ne olursa olsun Süleyman-e Şefik aşiretimizin ağası, yani bayrağıdır. Ona yapılan hakaret hepimize yapılmış sayılır. Hiç kimse 'Süleyman'ın sürüsü gaspen götürüldü' demez. 'Habezbenililerin sürüsü' diyecekler. Bu da hepimizin şerefi demektir. Ben hemen hayf almak istiyorum. Benim gibi düşünen, bana refakat eder."

Bir iki dakika sessiz geçti. Ayağının ucuyla yeri eşelemekte olan biri başını kaldırdı:

"Ben seninle geleceğim!"

Hemen yanındaki bir başkası katıldı:

"Dereverililer bizi erkekliğimizden ettiler... İğdiş ettiler. Ma, nedir? Yeter yahu! Ben de he diyorum."

"Vallah doğru, erkekliğimiz kalmadı. Hesap sormak için ben de geleceğim" diye bir başkası atıldı. Oradakilerin tümü "hayf" görüşünü benimsediler. Güpegündüz ilk köyün sürüsüne saldırmayı kararlaştırdılar. Sabah erken yola çıkmak üzere dağıldılar.

1 Makul: İleri gelenler.

Habezbenililer gün başlarken silahlanarak yola çıktılar. Gece yarısı atan çiyin ıslatarak kayganlaştırdığı toprak, çarıklarının altında yayılırken ilk düzlükten sonra yamaca vurdular. Oradan da beş on vadicikle birkaç tepeciği geçtiler. Onları saklayan meşelerin arasından ilk sürüyü gördüklerinde, güneş neredeyse ağaç gölgelerini yarıya kısaltacaktı. Sürü, bir beşli tüfek atımı uzaklıktaydı. Silahlı korumalar da gözükmüyordu ortalıkta. Edindikleri deneyimle birbirlerinden açılarak düz bir sırada yürümeye başladılar. Hiç kimse konuşmuyordu. Salt tütün öksürükleri duyuluyordu. Çok geçmeden sürü sarıldı. Çocuk yaştaki üç beş çobanı ansızın yakaladılar. Ellerinde sopalardan başka bir şey yoktu. İplerini boyunlarına geçirdikleri koltuk altlarında sallanıp duran azık torbaları vardı. Biri çobanların yaşça biraz daha büyük olanının kulağını sıktı.

"Sesinizi çıkarırsanız, koparırım!"

Çocuk yanıt vermedi.

Öğleye doğru Kasır'a, Zıvıngimenda köyünün sürüsünden on beşyirmi baş keçi, koyun getirdiler. Gündüz yapılmış olması daha büyükçe öç alma anlamı taşıyordu. Hırsızlık değil, silahlı vurgundu yaptıkları. Süleyman bu vurgundan hoşlanmadı. Daha da ürkmeye başladı, çünkü Dereverililer için çok onur kırıcı olan bu hakaretin öcünün alınacağını biliyordu. Bunun altında kalmazlardı. Gene de sevinmiş göründü. Üç keçi kesildi, pişirildi, konağın damında ağanın da katılımıyla yer sofrasında hep birlikte yenildi. "Havara" gelenler böylece ödüllendirildi. Birkaç gün vurgunu yapanların yiğitliği konuşuldu.

Günler geçti. Yılın daha serin kasım ayına girildi. Çoğu zaman konaktakiler uyurken Süleyman, ışık yaktırmayarak tasayla ayvanda sabahladı. Hüseyin ağanın öç almak için konağa baskın yapacağı endişesi taşıyordu. Öğünlerini bile ayakta yemeğe başladı. Her gece sabahlara değin aldıracağı önlemleri düşündü durdu.

Ağa, bir gün köyün demirci ustası Fılle Efram'ı çağırdı. Konağın, köyün bazı girişlerine gece kurulmak üzere kapanlar yapmasını buyurdu. Bunlarla da yetinmedi, birçok yere kurumuş odunlar, dallar, otlar yığdırdı.

Bir gece köpeklerin aşırı havlamaları üzerine bunları ateşe verdirdi. Bütün odunlar, dallar kısa sürede alev aldı, çatır çatır yanmaya başladı. Köy girişlerini birkaç dakika içerisinde dev alevler sardı. Yangın şiddetini artırarak büyüdü. Kasım ayı olmasına karşın, her yeri korkunç bir sıcaklık sardı. Yükselen ateşe doğru, köyden atılan silah sesleri yankılandı çevrede. Alevler bir süre sonra odunları yuttu, her şey kora dönüştü. Sabah alaca karanlıkta, nöbettekiler korların arasında kömürleşen, kurda benzer bir hayvan ölüsü çıkardılar.

Tüm yöredeki Hristiyanlar gibi aşiretler arasındaki çatışmalardan uzak duran demirci Efram usta, kapılar açılınca çalan özel sesli çıngıraklar yapıp konağa götürdü. Ağanın kendisiyle birlikte ailesini koruması altında tutmasının karşılığını, ücret almadan konağa benzer şeyler yaparak ödemeye çalışıyordu. Güzellikleriyle ünlü kızlarını, kız kardeşlerini, ağa sayesinde o güne değin rahatsız eden olmadı hiç. Hele yeni yetişen Anjer! Dünya güzeli. Alımlı bir kız. Her gencin rüyasındaki peri. Anjer, köyde diğer Müslüman Kürt kızları gibi dileğince dolaşıyor, çeşmeden su alıyor, düğünlere, gece şehriye kesmelere katılıyordu. O, komşuların da göz bebeği. Efram usta, haddini aşarsa diğer aşiretlerin hedefi olacağını çok iyi bilen biri. Güçsüz, kimsesiz sayılır. En küçük bir yanlışlıkla kızlarının kaçırılacağını biliyor. Kaçırılınca geri alınmaları olası değil. Her biri kendine uygun olmayan yabani bir delikanlının müslümanlaştırılmış karısı olurdu. Bunu aklından geçiren birçok Habezbeni delikanlısı, hatta evli barklısı oldu. Ancak düşündükleriyle kaldılar. Onları bu düşlerinden alıkoyan ağanın korkusu oldu hep. Onlar ağanın Fılleleri. Kötü amaçla dokunmak bile düşünülemezdi.

Konakta da hiçbir şey eskisi gibi değildi. Neşe, dirlik kalmadı. Ağanın Fatma'dan olan, küçük, güzel gözlü kızının duruşu bile değişti. Bakışları mahzunlaştı, boynu büküldü. Kötü yüreklilerin lekelemek istediği rahatlıkları gölgelendi. Ailesinin mutluluğu için kendini feda etmenin asıl mutluluk olduğunu bilen Fatma'nın güveni bile yetmiyordu.

Gece, odada[1] toplanan kalabalık, dengbêjlerin[2] coşturan, cesaretlendiren ağıtları, büyük aile makullerinin varlığı bile Süleyman'ı neşelendirmiyordu. Oysa birkaç ay öncesi böyle değildi. Bunlar, güven, keyif veriyordu kendisine. Şimdi ise, bu kötümserliğinin sonucu olarak etkilenen meclisindeki insanlar, güzel söyleşiler yerine, sinirli titrek ellerle durmadan sigara sarıyorlardı. Bazı geceler, yoğun sigara dumanı arasında saatlerce öksürüklerden başka bir ses duyulmadığı olurdu.

Yılın ilk güçlü yağmuru başladığı bir öğle zamanı, konağın avlusundan üst kata çıkarken üzerindeki kötümserliğe rağmen Süleyman'ın yüzünde belli belirsiz olsa da bir gülümseme vardı. Bitmek bilmeyen sorunlardan, tüm insanların ilkelliğinden bıkmış, bir gece önce, küçümsediği Habezbeni'yi bırakarak Suriye'ye yakınlarının yanına gitmeyi öneren Fatma'nın odasına daldı. Fatma, pencere önünde serili döşekte, üzerine aldığı küçük yün yorganın altında uyuyordu.

Aslında geceleri artan kötümser hava, onun da uykularını kaçırıyor, özellikle kocasının tedirginliği onu da geriyordu. Eskisi gibi sağlıklı düşünemiyor, bazen önerdiği çözümleri bir süre sonra kendisi bile saçma buluyordu. Bu sabah, gece Süleyman'a önerdiği Suriye'ye göçme düşüncesini utanılır buldu. Böyle bir saçmalığı çözüm olarak önerdiğine kendisi de şaştı.

Süleyman, karısını dürterek uyandırmaya çalıştı.

"Fatma, Fatma uyan hele!"

Kadın ürkerek uyandı.

"Yeni bir xeber aldım. Devlet bölgeye fermanlı bir zabit[3] gönderiyor. Adı da Binbaşı Arif beg. Daha önce de buralarda, Hamidiye Alayları'nda görev yapmış diyorlar. Kürtçe, Arapça da biliyormuş. Oldukça sert, acımasız biriymiş."

Kadın söylenenden bir şey anlayamadı, şaşkın şaşkın sordu:

---

1 Oda: Toplantı odası.

2 Dengbêj: Kürt ozanı.

3 Zabit: Astsubay.

"Ağa bir şey anlamadım. Bu fermanlıyı ne için gönderecekler?"

"Ne için olacak, tedip[1] için."

"Kimin tedibi için? Komşu ağalardan çektiğimiz yetmiyordu başımıza şimdi de bir zabit çıktı."

"Ne olursa olsun gene de iyidir. Yeter ki gelsin."

Süleyman-e Şefik'e bu duyumu iyi tanıdığı tahsildar Memetali Bakulinli bir adamla yollamıştı. Ağanın önlem almasını da öğütlemişti. Gerçi böyle yetkilerle donatılmış sert bir zabitin gönderilmesi ürküntü vericiydi. Ancak, ağanın çok dostu vardı Diyarbekir'de, Mardin'de. Onların aracılığıyla bir şeyler yapabilirdi. Ayrıca Savur'daki beylerle Dereveri ağası Hüseyin'in arası giderek bozuluyordu. Barava aşireti ağaları da Hüseyin'e düşman. Bu durum Süleyman-e Şefik'in istediği bir şeydi.

Süleyman ağa hazırlıklara başladı. Gercüş'e gidecek, duyduğunda onu ürküttüğü kadar sevindiren söylentinin gerçeğini öğrenecekti. Vücudu, organları yani kolları, bacakları, heyecandan bazen de mutluluktan durmadan oynuyordu. Bir an önce gitmeli, gerçekse önlemini almalıydı. Ancak, kışın tedip harekâtı pek olmazdı. Yapılacaksa da baharın başlamasıyla olasıydı. Martın sonu veya nisan ayının beklenmesi kaçınılmazdı. Zabit, Mardin veya Diyarbekir'e gelmişse, başkası aklını çelmeden, kendisi ulaşmalı, dostluk kurmalıydı. Belki böylece bir süre de olsa, karısının söylediği gibi, saldırgan, baldırıçıplak, felaketin, uğursuzluğun evlerinde temel attığı Derveralılardan kurtulabilirdi.

Yattığı odada kimsenin olmadığı saatte, duvardaki dolabın dibindeki döşeme taşını dikkatlice, gürültü yapmadan kaldırdı. Küçük teneke kutudan yirmi beş altın çıkardı, küçük keseye koyduktan sonra kuşağına soktu, ardından sandığı tekrar yerine yerleştirdi, döşeme taşını da üzerine oturttu. Bu gizli yeri kendisinden başka bilen yoktu. Kendisine de babası ölmeden birkaç gün önce göstermişti. Her konakta olduğu gibi Süleyman'ın konağında da birçok gizli yer vardı. Gerektiğinde insanların bile sığınacağı, saklanacağı gizli bölmeler,

1 Tedip: Uslandırma.

silah yerleri, gözden uzak tutacakları değerli şeylerin saklandığı daracık alanlardı bunlar.

Heybeler, hurçlar yiyecek ve armağanla dolduruldu, bir iki takım temiz çamaşır, benzer şeyler de torbaya yerleştirildi. Konaklayacağı dost ev halkı için pestil, kuru üzüm gibi yiyeceklerle iki tohumdan düşmüş koç ayrıldı. Tüm bu hazırlıklar gizlilik içerisinde, konağın dışında duyulmadan yapıldı. Yolculuk günü ise bir sırdı.

Kış, çözülmesi güç bir kör düğüme dönüşmeden, yapraksız ağaçların kara dallarını bükmeden, güneşin canlı sarı rengini almadan, vadilerle patikaları tıkamadan Zıvıngimendalılar, Habezbenililerden öçlerini almak için Hüseyin ağanın iznini, desteğini istediler. Her gün konağın önünde toplandılar. Kar tüm yöreyi kapladığında sürüler kışlaklara alınacaktı, bu da işlerini güçleştirecekti. Kışlakları bassalar bile alacakları hayvanları karda sürmek olası değildi.

Ağalar o mevsim, yani mevsimlerin bozguncusu başlamadan önce, verimli bir üzüm hasadı yaşadılar. Pekmezler, kuru üzümler, Ahmedi, Kalepozreş'le Savur'daki su değirmenlerinde öğütülerek hazırlanan unlar ambarlarda yerlerini aldı. Aşiretten getirtilen hayvanlar geleneğe göre salt Hüseyin ağanın sürüsüne katıldı. Vurgunlardan gelenlerden ise Hamid'e de pay verildi. Tandırlar sundurmalarla korumaya alındı, ırgatlar yeterince çırpı, meşe odunu yığdı. Mayıs ayında yapraklar büyümelerini tamamladıktan sonra, yetmişe yakın kişinin elbirliğiyle keserek güneşte kurumaya bıraktığı, sürünün kışın yiyeceği körpe meşe dalları, kadin[1] mağaralara demet demet özenle yerleştirildi. Çoluk çocuğun, erkeklerle kadınların topladığı meşeler, güzelim yapraklarını dökünce, sürü için arpa gibi besleyici, olgun, kuru palamutlar içeri alındı.

Palamutlar toplanır toplanmaz, küflenip çürümemeleri için soluk güz güneşinin altında birkaç gün açılır, sonra gölgede bekletilerek soğutulur; zamanı geldiğinde özel yerlere taşınır, kışın da belli ölçülerle hayvanlara katık yapılır. Her yıl ağaların kış önlemleri alındıktan

1 Kadin: Samanlık.

sonra ancak sıra köylüye gelir. Bu yıl da böyle oldu. Önlemler bittikten sonra sıra köylülere geldi.

Zıvıngimendalılar da bu önlemlerin ardından Hüseyin'den istedikleri izni aldılar, bir iki gün sonra da saldırıya geçtiler. Saldırı saatler sürdü. Korumalar olanca güçleriyle karşı koydular, ancak püskürtmeye güçleri yetmedi. Yardımlarına gelen olmayınca, mermileri de tükenince, siperleri bırakıp kaçtılar. Ne olduysa o anlarda oldu. Silahların yoğun kullanıldığı saldırıda Zıvıngimendalılar, bir çobanla iki korumayı ağır yaralayarak bir iki katır, yetmiş başa yakın hayvan ele geçirdiler. Yitik vermeden köye döndüler. Böylece Habezbenililerden ağır bir öç aldılar.

Bu olay iki aşiretin ağalarını da mutlu etti. Hüseyin, adamları öç aldıkları için, Süleyman da kendisiyle ailesine dokunulmadan, üstelik adamları onurluca karşı koyarak, olayı atlatabildiği için.

Gene de karşı köyler arasındaki düşmanlık giderek derinleşiyordu. Bu durum ağalara bağlılığı güçlendiren bir başka nedendi. Düzen böyle işliyordu bu dağlarda.

Ağaların dışında başka güçler de vardı. Onlar da paylarını istiyorlardı. Örneğin bey, daha çok pay istiyordu. Bunu da yöredeki adamlarının sayısını artırarak sağlaması olasıydı. İlk sorun aşirete bağlı beyin yasal olarak sahip olduğu köylerin bazılarında yaşandı.

Onda bir payla beyin yarıcılığını yapan bazı köylüler, kendilerine düşen ağa vergisini öderken, beyin payından bir ödeme yapmadılar. Ne tahıl ödediler ne de baş hayvan, çünkü beyin buyruğu kesindi. Yoksa tüm hayvanlarını geri toplatacaktı. Bu olanlar ağaları öfkelendirdi, onlar da baskılarını artırdılar.

Ağa yanı başlarında, çok acımasız. Gönlü hoş tutulmazsa yaşamı çekilmez kılar. Bu iki baskıdan çok daha etkin, evdeki çoluk çocuğun yoksulluğu geliyordu. Öyle bir yoksulluk ki, beş altı çocuk yatak denilen paçavralarda bir arada yatar, yemek düşleri görürken, çişleri birbirine karışır. Üzerlerinde giysi neredeyse hiç yoktur. Ayaklar yaz kış çıplak, hep yara bere içerisinde, karınlar davul gibi şişkin, gözler yazın trahomlu. Doğan çocukların birçoğu yaşını bulmadan ölü-

yordu. Çoğu geceler midelerine bir şeyler inmeden yatmak zorunda kalıyorlardı. Hele o kahrolası bitler, pireler vücutlarının her yanını ısırarak, kanlarını emerek, bitkin, güçsüz bırakıyordu.

Köylülerin sorunları bunlarla bitmiyordu. Bir de onları aşiret içerisinde yaşamaya zorunlu kılan, diğer aşiretlerle olan düşmanlıkları... Bu düşmanlıkların çoğu atalarından kendilerine miras. Ağaların onuru, tüm aşiretin onuru anlamına geldiği için, uğruna büyükbabaları, babaları adam vurmuş veya vurulmuşlar. Şimdi de kendileri gerektiğinde vuruyorlar, ölüyorlardı. Bunların sonucu olarak da başlarını öç alma belası sarıyordu. Gidebilecek, kaçabilecek başka yerleri de yoktu. Durumları gün be gün kötüleşiyordu. Ağaların varlığı ise katlanarak büyüyordu.

Hüseyin, deneyimli adamlarına, gebe olmayan, doğumdan düşmüş dişileri, yaşlı koçlarla tekeleri sürüden ayırmalarını buyurdu. Buyruğu iki günde yerine getirildi. O günün akşamı karısıyla yalnız kaldıklarında Cemil'i çağırdı:

"Yarın satılacak hayvanları üç dört çoban, birkaç silahlıyla birlikte Savur'a götürüp paraya çevirin. Önce Hacı Abdülaziz'e götürün. Selamlarımı iletin. O, gereğini adamlarına yaptırır. Aynı gün dönemezseniz, sen onlarda kalırsın. Sakın başka bir yerde kalma! Olup biten önemli bir şey varsa, anlatır sana."

"Olur baba. Sabah ezandan önce yola koyuluruz."

Hüseyin oğluna önemli bulduğu sözlerini yineledi:

"Unutma! Gece kalırsanız, Hacı Abdülaziz amcandan başka bir yerde yatma. Çocuklarının evlerinde de kalabilirsin. Gerçi kabul etmeyecektir ama sen gene de bir iki koçu hediye olarak götür. İyilerini seçmelisin. Kötü bir şey sunma, anladın mı beni?"

"Evet, anladım baba. Kötüleri seçer miyim? Seni utandıracak bir şey yapar mıyım?" Birkaç saat önce Serhan'ın üsteleyerek söylediklerini anımsayınca babasına döndü:

"Baba, Serhan da gelmek istiyor... Götüreyim mi?"

"Olmaz! Başka bir zaman ben gittiğimde onu da götürürüm. İkinizin birlikte uzun yola çıkması uygun değil. Bu önlemleri bilmen gere-

kir. Artık küçük değilsin, Cemil! Ha, unutmadan söyleyeyim; amcanlara da birini yolla. Belki onlar da satacaklarını götürmek istiyorlardır."

Ardından ağa biraz aşağısında oturan karısına döndü:

"Eve lazım olanları söyle, gelirken alsınlar."

"Olur, söylerim."

Cemil içten bir gülümsemeyle annesine:

"Anne, Serhan'a sen söyle bizimle gelemeyeceğini. Olur mu?"

"Söylerim" dedi, umutsuzca ekledi:

"Ağa, keşke izin versen, ben de Savur'a gitsem! Biraz da dünya görmüş olurum."

Ağa yarı kızgın biraz da alaycı, karısına:

"Sen Savur'u İstanbul mu sanıyorsun? Olmaz. Bir gün Diyarbekir'e birlikte gideriz. Savur'u ne yapacaksın?"

Kadın, ağanın bu tavrından güç alarak isteğini yeniledi:

"Ne olacaktı sanki bir gece Hacı Abdülazizlerde kalsam, karısı Fatma hanımla dertleşsek biraz."

Hüseyin gülümseyerek karısının sözünü kesti:

"Maşallah ne güzel dertleşme olurdu. İşaretlerle. Bağdatlı Fatma Arapçadan başka dil bilmez, sen de Kürtçeden."

Gülüştüler.

Cemil gün doğmadan saatler önce giyindi, kuşandı bir güzel. Temiz yakasız bir gömlek üzerine pamuklu kalın bir cepken giydi. Ayağına geniş çizgili, paçalı el dokuması kıvırcık tiftikten pantolonu çekti, beline Savur dokuması kuşağını sardı, başına da etrafı ipek sarık olan keçe başlık geçirdi. Akşam heybeye kendi eliyle kasabada giyeceği Diyarbekir'den alınan siyah yeni yemeni yerleştirmişti. Yirmi beş bağ alan deve derisi fişekliğini kuşandı, elinde tüfeğiyle merdivenlerden inerek konağın dışına çıktı. Dışarıda yularından tuttuğu atıyla uşağı, aralarında korumaları, az ileride de çobanlarla meleşen iki yüze yakın keçi koyun hazır bekliyordu.

Cemil'in bağ bozumu için erkenden yola koyulduğu o gün gibi, lacivert gökte rüzgârın yırtıp dağıttığı bulutlar akıyordu sanki. Kolları, sırtı, bacakları üşüdü birden. Farvesini[1] anımsadı, Musa'ya konaktan getirmesini söyledi.

Amcasının konağının önünde Naif, Şemseddin korumalarıyla, atlı bekliyorlardı. Yüz küçük baştan oluşan hayvanlarını çobanlarla yola göndermişlerdi bile. Birlikte yola çıkmadan önce Naif Cemil'e seslendi:

"Pısmam, hayvanları çobanlar ayrı sürsünler. Biz önden, onlardan önce girelim Istavre'ye[2]."

"Bence de iyi olur."

Köyden ayrıldılar.

Yol kenarları, sık meşeler, çalılar, yaban dikeni kümeleri ile karanlıklar içindeydi. Siçve köyüne varıncaya dek konuşmadılar. Köyü geride bıraktıklarında, vadi iyice aydınlandı. Köyün ötesinde üç tüfekli paya güvenlik için bekliyordu. Selamlaşarak birlikte yürüdüler. Yola çıkılmadan ağaların güvenilir bir adamları, onlardan çok önce, yol boyundaki köylülere önlem almaları için haber iletmişti. Bu nedenle yan yamaçlarda önlem alan başka tüfekliler de onları kolladı.

Yukarı tırmandıkça, rüzgâr daha sert esmeye başladı. Mamıka köyünden sonra yokuş bitti. Aynı adla anılan çayın suladığı ağaçlıklı vadiyle Ahmedi köyü gözüktü. Rüzgâr daha da güçlü esiyordu şimdi. Kavakların, söğütlerin başlarını kuzey yönünde aşağı eğerek. Çınarların soluk gövdeleri, yerdeki kararmış yaprakların iniltili fırtınasına sarınmış titriyordu. Güneş solgun da olsa tepelerin, ağaçların, çayın, uzaktaki insanların birbirine karışan kaygılarına aldırmadan doğdu. Aşağıdaki eteklerde birkaç saat önce ısınmak için oduncuların yaktığı ateşlerden hafif duman yükseliyordu. Oduncular her gün yaptıkları gibi, bugün de öğlen olmadan yüklerini çarşıya yetiştirme çabasındaydılar.

1 Farve: İçi kürklü, göğüs bölümü genelde kendinden işlemeli, bol, yarım kollu bölgesel üstlük giysi.

2 Istavre: Savur'un Kürtçe adı.

Diğer köylerden güvenlik için katılan silahlı adamlar, ağalar yamaç aşağı kıvrılan daracık yolda gözden yitinceye dek tepelerde onları izlediler. Ardından çekip gittiler. Aşağılarda rüzgâr, tepelerde olduğu gibi deli esmiyordu.

Ahmedi köyünü sağ yanlarına alarak ilerlediler, öğlene saatler kala Savur'a vardılar. Cemil, Naif'le Şemseddin'e kendisiyle Hacı Abdülaziz'in evine gelmelerini önerdi, onlar, "Kexva'lara"[1] gideceklerini söyleyerek girişteki aşağı yola saptılar.

Cemil korumalarıyla, iki kanatlı, büyükçe, her iki kanatta yuvarlak demir halkaları olan dut ağacından kapıyı çaldı. Evin genç bir çalışanı açınca, atından inerek kendini tanıttı. Adam atların rahat girebilmesi için iki kanadı da ardına dek açtı, konukları avluya aldı.

Cemil, zayıf, genç, ancak yaşça kendisinden büyük, konuk sevmediği tavırlarından belli olan çalışana sordu.

"Hacı amcam evde mi?"

Cemil'in kendine güvenen ses tonundan etkilenen adam, yüzüne yansıyan istemezliği değiştirmek için gülümseyerek:

"Evet! Evde... Yukarıda. Haber vereyim," dedi, ağanın atını yularından tutarak alt ayvanın girişindeki yemliklerden birine bağlamak için götürdü. Diğerleri de onun yaptığı gibi atlarını bağladılar.

Atların heybeleriyle eyerler üzerlerinden alınırken, Abdülaziz merdivenin başında belirdi. Orta boylu, geniş gövdeli, hafif sakallı, yapılı bir adamdı. Bir iki yıl öncesine göre neşesiz, biraz da omuzları çökmüş görünüyordu. Üç yıl önce, Kafkas Cephesine yolladığı oğlu Ahmed ve biri damadı olan üç yeğeninin ölüm haberi gelmişti. Geride kalan boynu bükük yetim çocuklarla genç gelinleri gördükçe eriyordu. Kızının kocası yedek subay olarak çağrılmıştı. Ölüm haberini vermek için bir hafta önce "Şübe"ye çağrıldığında görevliye şunları sormuştu:

"Çocuklar harbe giderken hüzünlü, ancak başları dik, ağırbaşlı uğurlandılar. Din, Padişah aşkına kâfirleri kovmaya gittiler. Duyduğum kadarıyla kurşunla değil, soğuktan donarak hayatlarını kaybet-

1 Kexva: Muhtar.

miş her dördü de. Yetim kalan çocuklarıyla karalar bağlayan genç, kahırlı eşlerinin durumunu acaba Padişah efendimiz sual edecek mi?"

Cemil konuşmadan merdiven yukarı koşarak adamın elini öptü.

"Apo ben Hüseyin ağanın oğlu Cemil'im."

Adam beklenmeyen bir sevgiyle Cemil'e sarılarak birkaç kez yanaklarından öptü. Hele merdivenin başında göründüğünde Cemil'in elindeki tüfeği yere atması, onu oldukça duygulandırdı. O yaşta bir delikanlının o inceliği bilmesi olur şey değildi; bundan soylu bir davranış olamazdı.

Hacı Abdülaziz, eli Cemil'in omzunda içeri girmeye çalışırlarken aşağıdaki adamına seslendi.

"Ferho oğlum, çocuklar da sana yardım etsinler, kavardan[1] bolca arpa çıkarın, atları alaflayın, sonra çocuklar yukarıdaki odaya gelsinler. Ağanın eşyalarını eyeriyle birlikte yukarıya, ayvana getirin."

Tüfeği anımsayınca:

"Ha önce yerdeki tüfeği dikkatlice al, yukarı getir hemen!"

Sonra da Cemil'e döndü:

"Oğlum, burası sizin eviniz. Böylesine fehim olmana çok sevindim, fakat insan kendi evinde olunca dilediği gibi davranmalı değil mi?"

"Apo ellerinden öperim, senin önünde nasıl silah taşıyabilirim!"

Abdülaziz'le Cemil içeri girer girmez, Ferho da tüfeği getirip baş köşeye yasladı. Hizmetli çıkmadan Abdülaziz, aynı yüksek sesle:

"Kadınlara söyle hemen yiyecek bir şeyler hazırlasınlar. Hayvanları yemledikten sonra da İbrahim'i çağır, gelsin boynuzlu büyük koçu kessin. Bir de bugün cuma olduğu için evdedir. Şerif'e Cemil ağanın geldiğini haber ver!"

Cemil koçun kesilmesine karşı çıkmak istedi, ancak adam bakışlarıyla geri çevirdi.

---

1 Kavar: Ahşap veya balçıktan tahıl ambarı.

Şerif kapıdan girdiğinde, konuklar büyükçe bakır bir sininin çevresinde kahvaltı ediyordu. Önlerinde süt, peynir, yeni hazırlanmış ciğer kavurması, pekmezli kabak reçeli ile bir iki tabak dolusu buğday ekmeği vardı. Cemil'le yaşlı adam koyu bir söyleşiye dalmışlardı.

"Amca, babam çok iyi, keyfi de yerinde. Zaten karısı yanında olunca gözü başka bir şeyi görmüyor. Annemin sıhhati de iyi. Onu bilirsin, dizinin dibinde ister bizi, evin dışına bile çıkmamız onu korkutur..."

Abdülaziz ufaktan gülümsedi:

"Bilirim Cemil oğlum."

"Satmaya getirdiğimiz hayvanlar kasaplık. İyi durumdalar. Dişilerin arasında hiç yüklü[1] yok. Bu sene berru[2] çok, hepsi de iyi et tuttu."

Ancak getirdikleri hediye koçları söylemeye cesaret edemedi.

Cemil, Şerif'in kapıdan girdiğini görünce sofradan kalkarak onu ayakta karşıladı, sarıldılar. Şerif, sofrada durmadan ağızlarına sokuşturan adamların da sağlığını sorduktan sonra, Cemil'i de yeniden sofraya oturması için zorladı.

Abdülaziz:

"Cemil, Şerif'in oğlunu çoktan görmedin herhalde."

"He Apo, görmedim."

"Çabuk büyüyor, beş altı yaşına geldi. Yalnız babası gibi sakin değil, küçücük bir şeye bile kızıyor, eline ne geçirirse alıp atıyor."

Cemil, yemekten sonra iki adamını, Hacı'nın hazırlattığı yiyecek dolu bir torbayla satış için getirdikleri sürüyle çobanları karşılamaya yolladı. Hayvanları girişteki yamaçta otlatmalarını söyledi. Diğerlerini de Ferho'ya yardımcı olmaları için aşağı gönderdi. Abdülaziz:

"Şerif, Cemil'le birlikte piyasayı öğrenin, sonra kasap Tahıro'ya gidin, durumu anlatın. Cemil'i o sulu adamla pazarlığa sokma, yoksa şımarır, işi bozar. Mutlaka iyi bir fiyatla hayvanları satmasını istediğimi söyle. Cemil'i de biraz gezdir."

1 Yüklü: Gebe.

2 Berru: Palamut.

Şerif başını olur anlamında salladı.

Çıkmadan önce Cemil, köşedeki tüfeğini almak istedi. Abdülaziz izin vermedi.

"Oğlum, burası köy değil. Burada çarşıya tüfekle gidersen, alay ederler."

Duvara gömülü dolaptan bir tabanca çıkararak, bir torba mermiyle birlikte uzattı.

"Al, bunu kuşağına sok. İyi bir silahtır."

Cemil teşekkür ederek aldı.

Ayvanda Şerif'in analığı Fatma, Arapça, gelen giden konukların çokluğundan yakındı. Cemil kadının ne dediğini sorunca da Şerif, "Boş ver, aldırma. Bağdatlıdır. Bizim âdetlerimizi bilmez," diye yanıtladı.

Mevsim geçtiği halde, Hüseyin ağa'nın sürüsü iyi bir fiyatla satıldı. Tüm görüşmeler Cemil'in önünde yapıldı, iyi bir alışverişti. Naif ile Şemseddin de hayvanlarını aynı gün satabildiler. Ancak, umdukları fiyatı bulamadılar. Biraz daha ucuza gitti hayvanlar. Abdülaziz'e armağan olarak getirilen koçlar da satıldı. Çünkü Abdülaziz bunu duyunca Cemil'i "Misafirin yemeğini birlikte getirme âdeti ne zaman başladı?" diye azarladı.

Diğer aşiret ağaları sürülerini genelde köylerine gelen alıcılara satar, böylece daha rahat ederler. Yani alıcının ayağına gitmezler. Dereveri'de durum çok farklıdır. Hiçbir alıcı üzerinde parayla bu köylere gitme cesareti bulamaz. Soyulma, soyulduktan sonra da öldürülme korkusu duyar, çünkü aşiretten olmayanların soyulmadan geçmesi görülmüş, duyulmuş şey değildir.

Şerif, Cemil'i çarşıda, mahalle arasında gezilmesi, görülmesi gereken her yere götürdü. Hamdan beyin yeni konağı onu büyüledi. Ne diyeceğini bilemedi. Böyle bir görkem olamazdı dünyada. O işlemeler nasıl becerilebilmişti! Kendi konakları bu görkemli yapı karşısında ahır sayılırdı. Hamdan beyin gücü nasıl bir güçtü böyle? Ayrıca bir kadının fırıncılık yapması tuhafına gitmişti. Kadının yeri ancak evi, bilemedin eviyle birlikte tarlası olur. Ama çarşıda hem de bunca erkeğin arasında fırıncılık!

İkindiye yakın eve döndüler. Abdülaziz onları bekliyordu. Cemil köylerde söylenegelen konuyu açtı:

"Amca, köylerimizde fermanlı bir zabitin buralara gönderildiği söyleniyor. Babam bunun doğruluğunu senden öğrenmemi istedi. Bunun aslı var mı?"

"Ben böyle bir şey duymadım."

Şerif söze karıştı:

"Baba, kardeşim Esat'ı çağırıp sor. O bilir. Bilmese de öğrenir."

"Esat böyle şeyleri sormaya korkar, o tam bir kalem efendisi, her şeyden korkar. Tıpkı kayınbaban olan kardeşim Emin gibi. İkisinden de bir bok olmaz. Sen git, kardeşin Huriye'ye söyle, akşam Talip eve gelince, acele buraya uğrasın."

Şerif, "Olur" diyerek az aşağıdaki evde oturan kardeşine seslenmek için sundurmaya yöneldi.

Akşam Abdülaziz'in girişteki odası doldu taştı. Gelen giden her akşamdan çoktu. Yeni konukları görmek istiyorlardı. Tüm yöreye korku salan Hüseyin ağanın oğluyla korumalarını merak ediyorlardı. Savurlu konuklar dağılınca Abdülaziz, Cemil'i alarak yataklarının yapıldığı üst kattaki odaya çıktılar. Talip de annesi Fatma'yla orada bekliyordu. Fatma daha önce Abdülaziz'in kardeşi Bağdat'ta görev yapan Fehmi'nin eşiydi. Fehmi ölünce de küçük Talip'le diğer küçük kardeşi perişan olmasın diye Abdülaziz'in nikâhına girdi.

Abdülaziz'le Cemil içeri girince, Talip ayağa fırladı, üvey babası da olan amcası oturuncaya dek ayakta bekledi, sonra oturdu.

"Hoş geldin ağa, baban, amcan nasıllar?"

"Hoş bulduk. Babamla amcamın selamları var. İyiler."

Fatma konuğa Arapça, annesini sordu. O da "iyi" diye yanıtladı, yanına geçerek elini öptü. Abdülaziz hemen konuya girdi:

"Talip, fermanlı bir zabitin buralara geleceğini duydun mu?"

"Herkes bir şeyler söylüyor. Ancak, resmiyette bir şey yok."

"Peki, kolağasından öğrenemez misin?"

"Amca kolağası çoktan gitti. Şimdi yerine gençten bir mülazım bakıyor. Ondan da bir şey duymadım. Ama yarın sorabilirim. Aramız çok iyi."

"İyi. O zaman yarın öğren."

Talip izin isteyip evine gitti.

Ertesi gün Cemil, amcasının çocuklarıyla birlikte Savur'dan ayrıldı. Onlar gittikten sonra Ferho, Fatma'ya yakındı.

"Ana bıktık bu köylülerden. Aşağıdaki odada yatan o tüfekli adamlar, tuvaletin içini berbat ettiler. Deliğe oturacaklarına, kenarlara pislediler. Her tarafı berbat etmişler. Yıkayıncaya kadar canım çıktı. Üstelik döşek yüzlerini sigara ateşiyle yakmışlar üç beş yerden."

Ağalar hayvanlarını değerlendirirken, beyin yoksul adamlarından Caco'yla Porti de kışı atlatabilmek için kendilerine göre önlem alma tasasına düştüler. Her biri ağaya, kendi payına düşen iki keçi sundu. Geriye Caco'ya biri sakat iki keçi, kemikleri dışarıda yaşlıca bir inek; Porti'ye de bir koyunla iki keçi, doyurmaya yükümlü oldukları toplam yirmi boğaz insan kalmıştı. Öğütüp un yapabilecekleri yulaf ise, ancak üç beş ölçek çıkardı. Caco'nun en küçükleri üç aylık, en büyükleri on yaşlarında toplam sekiz, Porti'nin altı çocuğu vardı.

En korkunç olanı da zaman daralıyordu, kar yağdı yağacaktı. Caco'nun üç aylık çocuğuna süt gerekli. Oldukça zayıf, hastalıklı, karısı Zerre'nin memelerinde süt yoktu. Kendisi de aşırı bir hüznün kollarında, yüreğinin göğsünün içinde buz kestiğini sanıyordu. Zerre bir iki yıl önce iki ay içerisinde, hastalıktan iki çocuk yitirmişti, acılarını yüreğinde taşıyordu; Caco ise "Tanrının takdiri" diyordu.

Komşuları, biraz da yakınları sayılan Çelebi, her söz açıldığında sorulmadan Porti'nin karısı Sewe'nin doğumunu bir sözcük bile sektirmeden anlatır hep:

"Porti'nin karısı Sewe de aynı sene Zerre gibi bir erkek çocuk doğurdu. Bele çocuk birkaç saat sonra öldü. Yağmurlu bir günde duvar üzerine çırpı bağlarını yerleştirirken düşünce, vaktinden önce doğum yapmak zorunda kaldı. Sewe düşünce bir süre yerde yatıp kalıyor. Aralıksız yağan yağmurdan vücudu sırılsıklam oluyor. O sırada

çocuk küçücük ayağıyla annesinin karnına vurmaya başlamış. Bir an önce doğmak istiyor, giderek diretiyormuş. Sewe kalkıyor, duvar dibine yanaşıyor. Yanaşıyor bele, hızını artıran yağmur rüzgârla birlikte nefesini kesiyor. Bir süre gelen geçen olmayınca, sürüne sürüne vardığı merdiven başında ilk sancılar başlıyor. Yardım almadan eve çıkamayacağını anlayınca da, 'Havar havar!' diye bağırarak yardım istiyor. İşte o sırada evde olduğum için sesi duydum. Karımla beraber yardıma koştum. Onu hemen yukarı odaya taşıdık. Doğum aynı gece başladı. Siçve'den yaşlı Kemle ebe geldi. Sancılar da sabaha karşı dindi. Küçük çocuk soluk alamıyordu, kıçına kıçına vurdular, sırtını, karnını ovdular. Küçük bir kedi yavrusu gibi öksürdü, ağlamaya başladı. Meme tutamadığı için kaşıkla süt verdiler, gene de ağlaması dinmedi. Sonra ağlaması inlemeye dönüştü. İnleme gün aydınlanmadan kesildi, avuç kadar olan vücudu buz gibi oldu, nihayet dayanamayarak öldü. Sewe ise birkaç hafta kendine gelemedi. Çocuk küçük diye baş sağlığına hiç kimse gelmedi. Benle karım yanlarından hiç ayrılmadık, belki bir ay kadar."

Caco'yla on yaşlarındaki oğlu, sabah gün doğmadan önce, eşekleriyle bağın yolunu tuttular. Akşam olmadan bağ kenarındaki üç beş meşe ağacının palamutlarıyla, henüz çekirdekleri düşmemiş üzüm posalarını toplamak istiyorlardı. Palamut hem kendilerine hem de hayvanlara yarayabilirdi. Üzüm posalarının çekirdeğini ayıklayarak öğüteceklerdi ekmeğe katmak için, geri kalanı ise iyi hayvan yemiydi.

Yaprakları tümüyle koyulaşarak çevreye dağılan bağa vardıklarında bir bulut, meşeliğin üzerine, yercesine kızgın, soluk soluğa, ancak isteksizce çöktü. Baharda olsaydı, beklemeksizin dolu indirirdi. Caco yüzünü buruşturdu, düşünceli, yere dağılmış palamutları parmaklarıyla tırmıklayıp bir yığın haline getirdi. Oğlu ise üzüm sıkılan yerin dış köşesindeki kararmaya başlayan kuru artıkları çekirdekleriyle hurca doldurmaya koyuldu.

İkindiye yakın hurç kuru posayla doldu. Caco da iki fert[1] dolusu kadar palamut yığabildi. Kurtsuz birer avuç palamut seçtiler. Dişle-

1 Fert: Keçi kılından veya pamuktan dokunmuş yarım çuval.

riyle başlarını kesip attıktan sonra, önce dıştaki sert olan, ardından da altındaki kahverengi ince kabukları, dehrelerin ağzıyla sıyırdılar, yemeğe başladılar. Böylece açlıklarını bastırdılar. Zaman geçirmeden de hurçla palamutların yarısını eşeğe yüklediler, geri kalanını da bölüşerek sırtlandılar. Caco, açlık ve yorgunluğa karşın benliğinde bir hafiflik, bir ılıklık duydu.

Akşama doğru yarı bulutlu ufukta güneş turuncu bir kızıllık içinde batmaya çalışırken Porti'yi gördüler. Dikenli çalılıklar arasında kıvrılarak giden köy yolunun kenarındaki bir kütüğün üzerinde oturuyordu. Caco'nun hafifliği yeniden yitti, bacakları ağırlaştı. Ürkerek baktı Porti'ye. Porti de onları görünce ayağa kalktı, başını eğerek selamladı.

"Demek yanılmamışım, Caco" dedi. "Bu saatte buradan geçeceğinizi biliyordum."

"Hayırdır Porti, bir şey mi oldu?"

"Yok, bir şey olmadı. Ağa çağırdı, ben de sensiz gitmek istemedim. Seni çağırma bahanesiyle buraya gelip seni beklemeye başladım."

"Gene ne istiyor ağa?"

"Ne isteyecek, begin payından vermediklerimizi isteyecek."

"Verecek bir şey mi kaldı bizde? Gitsin begden istesin. Biz fukaralardan ne istiyor anlamadım."

Patika boyunca yan yana yürümeye başladılar. Kararan havada meşe kargaları şımarık şımarık öterek yüksek ağaçlara tünemek için dönüp durdular.

Eşeğin yükünü indirdikten sonra Caco'yla Porti, ağayı yeniden öfkelendirmemek için konağa gittiler. Mehtap, yoksul köy evlerinin belli belirsiz gölgelerini çöplüğü andıran sokaklar üzerine düşürürken, güneşin battığı yönde ürkek uçuşan akşam kuşları siyah birer nokta gibi göründüler.

İki kanatlı konak kapısına vardıklarında, kapı önünde ocak için ayaklarıyla çırpı kıran Resulo'ya ağayı sordular.

"Ayvanda, ocağın önünde oturuyor."

Porti, uzaktan karısının akrabası olan bu adama biraz da kızgınlıkla baktıktan sonra:

"Yanında kimse var mı Resul?"

Resul gene aynı umursamazlıkla yanıtladı:

"Hatun ile Serhan ağa vardı ben indiğimde."

Caco ile Porti çekine çekine kapının açılan kanadını yavaşça aralayarak alt ayvana süzüldüler. Merdiven basamaklarını da aynı çekingenlikle çıktılar, ikisi birden ellerini göğüslerine bastırarak selam verdiler. Ağa, selamlarına karşılık vermedi. Ocakta yanan alevlere bakmayı sürdürdü. Yavaş yavaş, sessizce bir iki adım daha yaklaştılar. Önce Caco konuştu.

"Ağe min bizleri emretmişsin. Çöldeydim. Porti haber verir vermez geldim. Sabahtan beri yoktum, kölen büyük oğlumla bağa gitmiştik biraz palamut toplamaya."

Porti:

"Evet ağe min bağ yolunda karşılaştık, oradan da oyalanmadan geldik."

Ağa ocakta yanmakta olan kütükleri elindeki değnekle karıştırdıktan epey sonra:

"Bakıyorum bizi pek saymak istemiyorsunuz, dilinizi keserim sonra."

İkisi de titrek, kekeleyerek:

"Estağfurullah ağa, haddimize mi?"

"Öyle öyle! Peki, neden az hayvan yolladınız öyleyse?"

Caco aynı titreklikle yanıtladı:

"Ağe min, bende sadece iki küçük baş kaldı, bir de o yaşlı, ölmek üzere olan inek. Diğerlerini hemen getirdim. Haddime mi düşmüş, ağamın hakkını tutmak!"

"Ulan anlamazlıktan gelme. Bu yıl kaç baş gönderdin Istavre'ye, he?"

"Ağe min onlar benim değildi. Çocuklarıma bir iki baş kalır diye baktığım begin hayvanlarıydı. Elimde kalanlar da teabımın[1] karşılığıydı. İyi olanları da ağamın sürüsüne kattım ez gulam[2]."

1 Teab: Emek.

2 Ez Gulam: Kölenizim.

“Peki kimin köyünde, kimin sayesinde otlattın, baktın begin hayvanlarına ha?”

Caco, Porti ile başını önüne eğdikten sonra:

“Elbette sizin sayenizde ez gulam. Sizin nefesiniz bizi korumazsa biz ne işe yararız ki! Allah sizi, çocuklarınızı, bütün ailenizi başımızdan eksik etmesin. Önünüzde bir kaza bela varsa, benle çocuklarım alalım.”

Bu sözler az da olsa Hüseyin’i yumuşatmaya yetti.

“Bundan böyle beg meg bilmem, ya hisseme düşeni verirsiniz ya da onun bunun hayvanına bakmazsınız!”

“Emriniz olur. Ancak çoluk çocuğum açlıktan ölür. Bu kadar nüfusu nasıl besleyeceğimi bilmiyorum.”

Ağanın karısına dönerek konuşmasını sürdürdü:

“Kölen olurlar, küçük çocukların hepsi hasta. Süt emen köleniz çok kötü durumda, Zerre’nin de hiç sütü yok. Yemeye bir şey bulamıyor ki sütü olsun. Bulabildiklerimizle çocukların karınlarını doyuramıyoruz. İnan ki çoğu geceler aç yatıyoruz hepimiz. Bugün de bağa palamutla üzüm çekirdeği toplamak için gittim oğlumla. Palamutların sağlamlarını toprağa gömüp acıları gidince ateşte pişirerek çocuklara yedireceğiz. İşe yaramayan kurtluları da hayvanlara vereceğiz. İneğin biraz sütü artarsa, küçük çocuk açlıktan ölmekten belki kurtulur.”

Karşıdakilerin dinlediğini görünce, konuşmasını sürdürdü:

“Üzüm çekirdeklerini de öğütüp un yapacağız. Yoksa halimiz harap. Belki bizi bahara çıkarırlar. Gene de ağa rıza göstermezse, dediği baş göz üstüne. Hepimiz ona kurban oluruz.”

Caco, kısa boylu, ince uzun yüzlü, yamuk burunlu bir adam. Üzerinde kendisine çok bol gelen abayı andıran asker kaputu eskisi bir paçavra. Birkaç tel saçlarının üzerinde eğri duran eski bir başlık. Kırklı yaşlarda. Ağanın önünde daha da küçülmüş, ufacık kalmıştı sanki.

Porti ise, daha uzun boylu, yüzü yuvarlak, burnu enine geniş, içe doğru basık biri. Ama o da paçavralar içinde. Ağanın karşısında sessiz kalmanın daha yararlı olacağını deneyimlerinden biliyordu. Soru sorulmadan konuşmanın ağayı öfkelendireceğini de...

Serhan oturduğu minderden kalktı, dudakları büzülü, Porti'yle Caco'ya aşağılayıcı bir tavırla baktıktan sonra arkasını döndü, merdivenlere doğru yürüdü. Amcası Hamidlere gitmek üzere merdivenlerden indi, gitti. Ağa bu kez sessizce duran Porti'ye hiç konuşmadan durduğu için öfkelendi.

"Sen de aynı haltı yedin Porti. Sen de diğerleri gibi az ödedin."

Porti, üzerine uzun süre çalışıp ezberlediği bir dersi anlatır gibi karşılık verdi.

"Hangi sebeple olursa olsun, emrini yerine getirmemek benim de haddime değil. Benim de bir iki baş hayvandan başka bir şeyim yok. Çoluk çocuk aç, perişanız kurban olduğum."

Kendisini mutlu eden yanıtlar aldığı açıkça görülen Hüseyin karısına döndü:

"Yemek yemeyecek miyiz? Cemil nerede?"

Sare:

"Birazdan yemeği getirir Şıko. Cemil de amcasında. Serhan da oraya gitti. Ayağı kırılan bir keçi kesmişler, kardeşin de birlikte yemek için çağırttı çocukları."

Ağanın yemeği sorması, Caco ile Porti'ye "artık çekilebilirsiniz" uyarısıydı. Beklemeden hemen izin istediler, midelerindeki açlık sancısıyla evlerine döndüler. Caco, içeri girmeden, evdeki açlığı anımsayınca ensesini kaşıdı, içi burkuldu, ama gene de kapıyı açarak içeri girdi. Kendisini ateşteki palamutların yanık kokusu karşıladı. Eşi, çocuklar ocak ateşine palamut yatırmışlardı. Palamut da olsa, evde yenecek bir şeyin olması onu mutlu etti.

Caco ile Porti'nin evlerinde o akşam ayrıca başka bir yemek daha pişiyordu. Porti'nin karısıyla Zerre meşeliklerden, ilk yağmurlardan sonra bolca çıkan mantar toplayıp getirmişlerdi. Bu, azımsanmayacak bir şeydi. Geçen bahardan bu yana yiyecekleri en lezzetli akşam yemeği olacaktı. Çocuklar kapı açılır açılmaz, sevinçle karşıladılar babalarını, yüzleri gülüyordu. Baba, korkuyla sevincin karışımı bir duygunun tüm vücudunu titrettiğini duyumsadı. Birkaç gün de olsa evde pişecek bir şeyleri vardı.

Bey, neredeyse Dereveri aşiretini ikiye bölmüştü. Tüm köylerde yarıcılar edinmişti, payın en küçüğünü alan yarıcılardı. Hele Dersılaf köyünde sayıları az ama oldukça vurucu yandaşları vardı. Babası da en vurucu adamlarıyla korumalarını bu köyden edinmişti, Kermo Behuso onun en güvenilir adamıydı. Gizli kalması gerekenleri, devlet memurlarına kötülüğü bu adama yaptırırdı. İlçe merkezi Avine'de iken kendi buyruğuna uymayan Kadı Hacı Süleyman'ı öldürtmek isteyince, Kermo Behuso'yu yollamış, ancak Bahuso kadıya kıyamayarak binek hayvanını alıp getirmekle yetinmişti. Bey, öldürmekten son anda vazgeçtiği için dileğini eksik yerine getiren bu güvendiği adamı gene de bağışlamıştı.

Dersılaf'la birlikte birkaç köyün topraklarını da Osmanlı'dan satın almıştı. Savur'a yakın olan güney köylerindeki verimli tarlaların birçoğu da onun olmuştu. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi sırtını dayadığı büyük bir güç, yani devlet vardı. Şimdi o güç çocukları arasında bölünmüştü, ancak önemli bölümü oğlu Hamdan beyin elindeydi.

Ağa da güç yitirmek istemiyordu, çünkü onunla ailesinin sonu olurdu. Bu nedenle başka bir aşiretle çatışma söz konusu olunca, kendi aşiretinin her köyünden silahlı adam çağırtırdı, yaralama ya da ölümle biten her çatışma onun yararına olurdu. Çünkü bu sonuçlar aşiretin de öç alma dürtüsünün canlı tutulmasını sağlardı. Öç alma arzusu ise ağaların gücünü artırdı.

Hamid ağa, duvara yakın yatağına oturmuş, yorgun, bitkin bir şekilde abisi Hüseyin'i dinliyordu. Yengesi Sare'nin gönderdiği süt çorbası, haşlanmış piliç, levaş ekmek gibi yiyecekler yatağın yanına konmuştu. Ağa bakmıyordu bile getirilenlere. Gene de abisinin gönlü kalmasın diye kaşık ucuyla tattı biraz.

Istıraptan buruşmuş yüzü günlerdir tıraşsız, sarığın altından sarkan saçları birazcık kirli duruyordu. Üzerinde ise keçe gibi kalın bir giysi vardı. Yatağa yakın oturan kardeşi Hüseyin'in sesi sevecen, okşayıcı ama kaygılıydı. Kardeşinin her gün biraz daha eridiğini görüyordu. Naif, Cemil, Serhan, Şemseddin, Raif de biraz kapıya yakın, minderler üzerinde yan yana oturuyorlardı.

Hüseyin:

"Köylüler eskisi gibi değil, beyin adamları giderek artıyor. Bizler merhametle yaklaştıkça, onlar bunu yanlış anlayarak cesaret buluyorlar. Dersılaf'ta Bahusolar neredeyse bizleri saymayacak. Mendalılar, Askelalıların bir kısmı, diğerleri de beslemek için beyden hayvan istemişler duyduğuma göre."

Naif babasını beklemedi:

"Amca, Bahusolar elli yıldır beylerle. Bizim onlarda bir şeyimiz kalmadı. Yıllardır beyin tarlalarını sürüyorlar, bunu da saklamadan yapıyorlar."

"Doğru bıraze[1], biraz da biz fırsat vermedik mi?"

"Verdik, fakat bu yeni değil. Bundan sonra da onları zor tutabiliriz."

Cemil kendini tutamadı:

"Onlar kim oluyor, beyleri de kendileri de istedikleri gibi davranamazlar. İleri giderlerse, Dervera'dan süreriz. Hem de iki günde."

"Neyse oğlum bunları konuşmayalım. Baksana, amcanı sıktık. Ben biraz bilgi vermek istedim Amcana. Süreriz elbet, günü gelince onu da yaparız."

Hamid döşeğinin altından tütün tabakasını çıkararak abisine uzattı. Hüseyin, başıyla içmek istemediğini bildirdi. Ardından "Hani içmeyecektin" diye kardeşine sitem etti.

"İçmeyeceğim, diyorum ama, bir türlü de bırakamıyorum."

"Bırakmak zorundasın! Tütün sana yaramıyor."

Sözü başka bir konuya getirdi.

"Hamid ikimiz de sürülerimiz için çoban besliyoruz. Her yıl da bir sürü masrafımız oluyor. Köylüler de hayvanlarını bizim gibi aynı yerde otlatıyor, hatta hiçbir külfete katlanmadan. Bunu değiştirmek gerekir. Hayvanı olan herkes sürüye katsın, her gün yeteri kadar kişi çobanlık yapsın sırayla. Hem sürülerin güvenliği de daha iyi sağlanmış olur. Sırayla her gün dört aile sürünün sorumlusu olsun diyorum."

Hamid öksürük nöbetini savdıktan sonra, düşüncesini açıkladı:

"İyi de köylü bunu becerebilecek mi dersin?"

"Neden beceremesin. İki ayda bir sıra gelecek her dört haneye."

---

1 Bıraze: Erkek kardeş çocuğu.

Konuyu cuma günü camide köyün imamı namaz öncesi köylülere açıkladı. Akşam da Hüseyinlerde toplandılar. Buyruğa göre, köyün girişinin ilk dört evine nöbet düştü. Her gün sırası gelen dört köylü, sabah erkenden kalkarak sürüyü otlatmaya, dağa götürmeye başladı.

Bu kural tüm Dereveri'de benimsendi, bir iki hafta içerisinde de tüm köylerde uygulanmaya başlandı. Sıraya uymayanların hayvanları sürü dışı bırakıldı. Bu da onlar için her gün çobanlık yapmak demekti.

Hüseyin, havaların giderek soğumasına aldırmadan her akşam ayvandaki ocağı kalın kütükler attırarak yaktırdı, geç saatlere dek köylülerle oturmayı sürdürdü. Gökyüzünün ufukla mavimsi buğuya kestiği bir akşam, Sare henüz köylüler gelmeden kocasına Cemil'in evlenme yaşının geldiğini söyledi. Hüseyin de bunu biliyordu, ancak acele etmek istemiyordu. O daha çok gücünü birleştirebileceği güçlü, köklü bir aile düşlüyordu, istediği gibisini henüz bulamamıştı. Karısını da uyardı. Oysa kadın, Cevze köyünün en varlıklı ailesi bilinen Mahmudların kızını uygun buluyordu. Ailenin on çift öküzü, binek ve yük atları, onlarca süt inekleri, birkaç yüz koyunları, iki katlı çok odalı evleri, yirmi çift[1] tarlaları, bunların ötesinde yörede saygınlıkları vardı. Bir gün Ahmedi şeyhinin eşini görmeye gittiğinde, dönüşte onlarda konaklarken, aileyi sevmişti.

Sare, Mahmudların kızlarına her zaman uygun koca bulabileceklerini biliyordu. Kimseler araya girmeden veya oğlu dengi olmayan birine tutulmadan bunlarla yakınlaşmak istiyordu. Hadice, babasının ortanca kızıydı. Babası en çok onu severdi. Uygun adamlar istediği halde evlensin diye de hiç zorlamamıştı. Kızını yoksulun birine de vermek istemiyordu.

Aylar önce köyde kötü bilinmeyen bir aile çocuklarına istemek için bir kadın yollamış, ancak, çocuk çok beceriksiz diye Mahmud onuruna yedirememeyerek "Olmaz" demişti. Karısı onu yumuşatmak için dil dökmüş, kıllı ellerini okşayarak olurunu almak istemiş gene de başaramamıştı.

---

1 Çift: Bir çift iki dönüm.

“Haydi oradan, sevimsiz yağcı karı sen de! Pısırık birine kızımı vermem” demişti. Yüklü bir başlık önermeleri de yetmemişti. Her yol denendiyse de Mahmud’un oluru alınamamıştı. İşte babanın bu tutumu, kızının ününü oldukça artırmıştı. Eşiği aşındıran çok olmuştu ondan sonra. Gene de baba, kızının görüşünü alarak, evet dememişti.

Sare çok istekli olsa da inadı tutar endişesiyle kocasının üzerine gitmedi. Uygun bir zamanı beklemeye karar verdi. Ancak görüştüğü her kadına, erkeğe Hadice’yi Cemil’e alacağını söyledi o akşamdan sonra. Söylenenler yayıldı, ta Savur beyi Hamdan’ın görkemli konağına ulaştı. Bey, Cevzeli Mahmud’un köyle yörede bıraktığı olumlu etkiyi de duymuştu. Ondan nasıl yararlanabileceğini düşünüp duruyordu. Mahmud’u konakta konuk etmeye karar verdi. Perşembe günü bir adamıyla binek katırlarından birini yolladı. Cuma günleri camiye giderken yolu üzerinde sıralanan yoksullara nasıl para dağıttığını, konaktaki yaşantısını göstermek istiyordu. Onu etkileyerek yandaşı yapmaya kararlıydı.

Akşamın yarı karanlığında Mahmud binek hayvanından indi. Armağanları yüklediği katırın sırtından beyin adamının yardımıyla hurcu indirdi. Tek kanat ama oldukça büyük, demir kuşaklarla güçlendirilmiş kapı açılınca içeri girdi. Bindikleri hayvanlar dışarıda kaldı. Onları uşaklardan biri batı kapısından aşağıdaki tavlaya indirecekti; kapıyı açan görevli söyledi. Girişte bir bal mumu lambası yanıyordu, düzgün taş döşeli yerler oldukça da temizdi.

Girişten birkaç basamakla çıkılan ayvanlı bir bölüme alındı. Oradan da cilalı cevizden kapısı ayvana açılan odaya buyur edildi. Tonos tavanı oldukça yüksek oda, göz alıcı halılarla döşenmişti. Batı avlusuna bakan iki pencerenin önünde üzeri halıyla kaplı, uzunlamasına, yüzleri sırma kuşaklı atlastan, şişkin yaslanmalıklar dizilmiş sedir duruyordu. Yerlerde de duvarlara dayalı benzer yastıklar, önlerinde içleri pamuk doldurulmuş döşekler serilmişti. Orta yere de ısıtsın diye içi kor dolu, sarı, işlemeli bir mangal konmuştu. Bey ikinci derece önemsediği konuklarını genelde bu odaya aldırırdı.

Mahmud, henüz şaşkınlığını atamamışken uşak, abdest alıp almayacağını sordu.

"Yoldan geldin, abdestin var mı? Yoksa edephaneyi göstereyim, sonra da abdest alırsın."

Savur'da tuvalete halk "tahara" derken, beylerle diğer eşraf, "edephane" diye adlandırdı.

Mahmud kekeleyerek:

"Yolda almıştım, ama daraldım. Yenilesem iyi olur."

"Öyleyse buyur, benimle gel."

"Allah senden razı olsun."

"Senden de, asıl Allah beyimi başımızdan eksik etmesin."

Ayvana çıkıp, avluya bakan açık yerden bir iki basamak alçak tuvaletin önünde durdular. Uşak:

"Burası edephane, içerisinde su dolu kevlek de var. İhtiyacını giderebilirsin, sonra da odaya geç, ben de sana mutfaktan yemek getireyim."

Mahmud gereksinimini giderdikten sonra çıktığı ayvanda bir ara yönünü yitirdi, odanın kapısını güçlükle bulabildi. İçeri girdi, ayakta beklemeye başladı, çünkü nereye oturacağını bilemedi. Burası nasıl bir yerdi? Kocaman konak nasıl temizlenebiliyordu? Beklenmedik bir şeydi. Kendisini düşte sanıyordu.

Önce, kapı ardına dek açıldı, sonra da iki eliyle taşıdığı siniyle uşak girdi. Sinin üzerinde tepeleme bulgur pilavı ve üzerinde haşlanmış bolca et bulunan bir sahan, içerisi cılleb[1] dolu kalaylı bakır bir tas, ortası delik yuvarlak buğday ekmeği vardı. Koltuğunun altında da sininin altına konulan geniş bir sofra bezi sıkıştırmıştı. Uşak işini beceriyle yapıyordu. Önce siniyi yere koydu, sonra bezi düzgünce yayarak üzerine siniyi yerleştirdi. Ayakta dikilen, şaşkın Mahmud'a seslendi.

"Haydi buyur, yemeğini ye."

"Sen de buyurmayacak mısın?"

"Yo, biz ayrı yiyoruz. Haydi, soğutmadan buyur."

Mahmud'un şaşkınlığı daha da arttı. Nasıl oturacağını bilemedi. Sonra da sağ ayağını dizden kırarak altına almaya karar verdi, öyle

1 Cılleb: Su katılarak inceltilen pekmez.

oturdu. Metal kaşığı eline aldı, ilk kez kullanacaktı. Eli titredi, alnını ter bastı, yemek değil, dayak yiyecekti sanki. Karnı aç olmasına karşılık ancak bir iki kaşık yedi, biraz da tastakinden içti. Burada nasıl davranılması gerektiğini bilmiyordu. Ayıplanmamak için ne yapmalıydı? Az mı, yoksa doyasıya mı yemeliydi. Kaşığı yavaşça siniye bırakarak kendini geriye çekti. Onu izleyen yerdeki uşağa dönerek;

"Allah beyden, senden razı olsun" dedi. Uşak da, "Niye az yedin, biraz daha yeseydin" gibi benzer konuklara sürekli söylediği yalanını tekrarladı, siniyi üzerindekilerle kaptığı gibi dışarı çıktı. Girişte karnını çarçabuk doyurduktan sonra, kalanı evine, aç bekleyen çocuklarına götürmek için merdiven altında bulundurduğu kaba boşaltmaya gitti. Mutfakta da hizmetçilere, köylünün görgüsüzlüğüyle açlığından yakınacaktı.

Gece biraz daha ilerlerken aynı uşak Mahmud'u üst kata, beyin önüne çıkardı. Beyin odası ilkinden de görkemliydi. Pencereler daha çok, daha büyüktü. Duvarlara yakın yerlerde üç sedir vardı. Sedirin üzerindeki halılar daha değişik, güzeldi, içleri yünle doldurulmuş halıdan yastıklar düzgün, yukarı bakan kenarları boydan boya işlemeli beyaz, enli olmayan tek parça bir örtüyle örtülüydü. Odanın tabanını duvardan duvara Acem halıları kaplamıştı. Tavan ise soluk, parlak olmayan yeşil, kenarları solgun pembe boyalı ahşaptandı.

Odaya da biri çengelli duran işlemeli iki kanatlı kapıdan girmişti. Kapı aşağıdakilere oranla oldukça dardı, ama iki kanatlı yapılmıştı. Şaşkındı, gözleri açıktı, ama bir şey görmez olmuştu. Hamdan beyin çok kalın olmayan sesini alınca şaşkınlığı daha da arttı. Yüreği göğsünden fırlayacakmış gibi attı, rengi, odayı aydınlatan buz buğusu lambaların kırmızıya çalan alevlerinin rengine dönüştü. O zavallı çarıklarını anımsadı. İyi ki konağın girişinde ayaklarından çıkarmıştı, yoksa buraları, böylesine temiz her döşemeyi kirletebilirdi. Odanın düzgün, her gün yıkanan taş döşeli kapı arkasında kala kalmıştı. Düşüp bayılacaktı neredeyse.

Bey, Mahmud'un şaşkın duruşunu görünce sevindi, onu dilediğinden de çok etkilediğini anladı. Bu kendi açısından iyi bir şeydi.

Mahmud birdenbire, bir yere girilirken selam verilmesi gerektiğini anımsadı. Gülümsedi. Sağ elini göğsüne götürerek selam verdi:

"Selamünaleyküm begim."

Hafif de olsa eğilmesi gerektiğini unutmuştu.

"Alaykümmüsselam. Geç, otur bakayım Mahmud!" dedi bey, eliyle kapıya yakın bir yer göstererek. Mahmud gösterilen yere ilişti.

"Neden geç geldiniz, oldukça merakta bıraktınız beni."

"Köleniz olayım begim. Yollar biraz çamurluydu."

"Ayrıca niye zahmet ettin. Peynirle kuru üzüm getirmişsin. Bunlara gerek yoktu."

"Size layık şeyler değil, ama elim boş gelmek istemedim. İki koç hazırladım, sizi bekletmeyelim diye getirmedik, yarın çocuklar getirecek."

"Yahu söyledikleri kadar eli açık bir adammışsın. Gene de gerek yoktu."

"Şükran[1] begim."

Hamdan kahve vermesi için kapı dışındaki girişte oturan uşağı çağırdı.

"Abde!"

Uşak hemen içeri daldı.

"Lebbe[2], begim."

"Gel, bize kahve ver."

Abde, girişteki gömme dolabın üzerinden sapsız iki küçük acı kahve fincanı kaparak, mangaldaki cezveden, yöredeki usule göre, ikişer yudumlu acı kahve doldurdu, ilkin beye sonra da Mahmud'a uzattı. Mahmud, gene şaşırdı, ne yapacağını bilemedi. Mırra da bilinen kahveyi duymuştu, ama nasıl içildiğini bilmiyordu.

"Begim estağfurullah! Huzurunuzda içemem."

"Olmaz. İçeceksin. Ben izin veriyorum."

---

1 Şükran (Arapça): Teşekkür ederim.

2 Lebbe: Efendim.

“Begim, içemem.”

Başka zaman üstelemeyen bey, bu kez diretti:

“Olmaz, içeceksin.”

Mahmud, fincanın dibinde azıcık bir siyahlık görünce önce şaşırdı, sonra da sevindi. Çok olsaydı üzerine dökebilirdi. Beyin içmesini bekledi. O da onun gibi iki yudumda içti, fincanı elinde bekletti Abde alıncaya kadar. Bey ikinci kez alırken Mahmud istemedi.

Uşak fincanları topladıktan sonra, Hamdan konuğuna yoklayıcı sorular sormaya başladı. Dereveri ağalarının doğrudan doğruya hedefi olmak istemiyordu, o nedenle hasımları değilmiş gibi konuşmaya özen göstermeliydi.

“Dereveri’de ne var ne yok? Mahmud, ağalar nasıl? Umarım aran onlarla iyidir?”

“Begim Dereveri bildiğiniz gibi, değişen hiçbir şey yok. Bu yıl Habezbenililerle çekişmeli geçti. Bir iki olay yaşandı, özellikle onlarla Zıvıngimendalılar arasında. Zıvıngimendalılar hayflarını hemen aldılar. Tabii Hüseyin ağanın desteği ile.”

Oysa bey, daha farklı şeyler öğrenmek istiyordu, yarıcılarının durumu, ağaların onlara olan tavırları gibi şeyler.

“Deriyalı Caco’yla Porti neler yapıyorlar? Siçve’yle Cevze’de durum nasıl?”

“İyi sayılır. Sayenizde bu kışı atlatabilecekler. Sizin yardımınız olmasa daha kötü olacaklardı. Size dua etsinler. Siçveliler de Cevzeliler gibi kötü durumdalar. Biliyorsunuz kış bizde kötü geçer.”

Sözünün burasında duraksadı. Gülümseyerek yeniden sürdürdü:

“Kışın yollar kapalı olur, ne giden ne de gelen vardır. Yani yolu kesilecek, soyulacak kimseler olmayınca, yiyecek bir şey de olmaz demektir. Birkaç baş hayvanı, biraz da unları olanlar idare edebiliyor. Olmayanların durumu çok kötü. Kışı zor atlatıyorlar. Küçük çocuklardan zayıf olanların çoğu ölüyor.”

“Durumun bu kadar kötü olduğunu bilmiyordum. Çok üzüldüm anlatınca. Allah yardımcıları olsun.”

Bu kez bey sustu, başını iki yana sallayarak üzüntüsünün derinliğini göstermek istedi.

"Yardım edebileceğim kimseler varsa, aracılığınla yardım ederim. Fakat sen kefilleri olursan. Becerebilenlere bakabilecekleri kadar koyun, keçi, hatta inek verebilirim."

"Olmaz olur mu begim. Cevze'de benim akrabalarımın çoğu zor durumda, onlara, tanıdık birkaç kişiye kefil olurum. Hayvanlara bir şey olursa, sorumlusu ben olurum."

Bey konuğunu istediği noktaya getirmeyi başarmıştı. Hem yandaşlarını, bu arada güvenilir biri aracılığıyla gelirini de artırmanın yolunu bulmuştu. Ancak üzerinde önemle durduğu ağaları ürkütmeden yapmalıydı.

"Peki, ağalar yardım etmiyor mu?"

"Ediyorlar begim. Herkese değil. Yoksa, onlar da kötü duruma düşerler."

"Onlarla görüşüyor musun sık sık?"

"Evet, gerektiğinde görüşüyorum. Her bayramda, her mevsimde hediyelerimle ziyaretlerine gidiyorum. Benden memnunlar."

"O zaman onlara uğradığında, hatta buradan gider gitmez onları ziyaret et, selamlarımı söyle. Yardım edeceğim adamları varsa, onlara da yardıma hazırım."

"Başüstüne begim."

Söyleşiyi burada bitirmek istiyordu. Bazı şeyleri zamanında açıklamalıydı. Örneğin yarın cumaya giderken ne derece eli açık, yardımsever olduğunu Mahmud görecekti. Yüz göz olmaya gelmezdi. Bir kez daha dışarıda bekleyen uşağı çağırdı, gelince de yiyecek bir şeyler getirmesini buyurdu.

Uşak dışarıda beklettiği üzeri kuru incir, ceviz sucuğu, pestil, ceviz içi, kuru üzüm tabakları olan siniyi içeri aldı. Beyin yiyeceklerini ayırdıktan sonra, geri kalanları siniyle birlikte Mahmud'un önüne koydu. Bunlar, bir arada görülecek yiyecekler değildi. Hele duru kuru üzüm tanelerinin uzunluğu şaşılacak şeydi. Böyle yiyecekler bir arada ancak söylenen cennette, ya da düşte olasıydı. İnsan görmediği, bilmediği şeylerin düşünü de kuramazdı. Tabaklar bile değişikti. Kü-

çük, kalaylı, tertemiz. İnsanın yeme isteğini artıran bir görünümdü bu. Mahmud, önce beyin başlamasını bekledi. Sonra da utana sıkıla birkaç şeyi ağzına atabildi. Oysa canı ne çok çekiyordu.

Görüşmenin ardından aşağı kata indirildi. Başını yastığa koyar koymaz uyumaya alışık olan Mahmud, içeriye ilk alındığı odada yer yatağının yastığıyla döşek çarşafı kirlenir endişesiyle uyuyamadı bir zaman. Sabaha karşı birazcık dalabildi.

Şaşırtıcı kahvaltıdan sonra, uşağın getirdiği mangalda ısındı. Hava sanıldığından da soğuktu. Dışarıda birikintiler buz kesmişti. Deli rüzgâr hüzünlü bahçelerdeki ağaç dallarını ha bire birbirine çarparken, korumalı odanın camları zangır zangır titriyordu.

Gün, konakta erken başladı. Bakıcılar iki soylu atı tımar için yüksek duvarlı avluya çıkardılar. Biri de Mahmud'un gelirken bindiği katırla birlikte diğer katırları sulamak için vadideki dereye indirdi. Sokaklarda ayaklar çoğalınca, konağa girip çıkmalar başladı. Bazı kadınlar etek uçlarıyla saklamaya uğraştıkları bakır cıngıllarla yoğurt, süt, sıcak lavaş, benzer şeyler taşıdılar. Bahçıvan kadınlar da vadideki çamaşır evlerinde yıkamak için omuzlarına geçirdikleri kirli çamaşır dolu bohçalarla ayrıldılar konaktan.

Cuma namazı yaklaştıkça, beye camiye giderken eşlik etmek için gelen erkeklerin sayısı da çoğaldı. Kimisi girişte, kimisi kapı önünde beklerken, bazıları da önem sırasına göre odalara alındı. Yarıcılar, bahçıvanlar kapı önüyle camiye giden sokağı süpürmeye koyuldu. Neredeyse Savur'un yarısı beyin bahçıvanlarıydı.

Hutbeye yakın Hamdan, iki uşağın yularından tuttuğu uysal kır atına binmek üzere kapıda göründü. Arkasında onlarca adam vardı. Dışarıda bekleyenleri çok umursamadan sağ elini başına doğru kaldırarak selamladı. Onlar da sağ ellerini göğüslerine götürerek seslice karşıladılar. Hamdan kırk yaşına yakın, ince uzun boylu, uzun yüzlü, uzun burunlu, Mardin'deki Ermeni ustaların diktiği giysilerle oldukça şık biriydi. Yeleğin sağ cebindeki altın saatine baktı önce. Sonra da yardım için koşturanlara izin vermeden ata bindi. Camiyle konak arasında yüz metreye yakın ara olmasına karşın, her cuma atına binerek gidiyordu. Bugün de sokak kenarında bekleşen birkaç yoksula para dağıttı.

Bey, cami çıkışında da aynı törenle eve uğurlandı. Konağın kapısında bir iki yoksula para verdi. Mahmud da, oldukça erken kalkarak namaz sonrası konağın önüne ancak varan, ellerinde boyunlarından tuttukları koçlarla kapıya yakın bekleyen iki oğlunu, beye göstermeyi güç de olsa başardı.

"Begim! Bu gördüklerin, senin kölelerin olan çocuklarım!"

Bey, başıyla gördüğünü söyledi.

Uşaklar Mahmud'la iki oğluna, alıkonan bir iki kişiyle birlikte, çıplak bir odada yer sofrasında yemek verdiler. Yemek gene etli pilavdı. Geç olmadan Cevze'ye dönmeleri gerekiyordu. Durumu uşaklardan birine anlattı Mahmud. Kısa bir sürede de yukarıdaki odaya çıkarıldı. Bey akşam oturduğu sedirdeydi, güzelim giysilerini çıkarmış, üzerine beyaz bir entari giymişti. Başında da aynı renk bir takke vardı.

Mahmud bu kez rahat bir selam verdi. Kanıksamıştı.

"Begim, Allah sağlıklı bir ömür versin. Sizi başımızdan eksik etmesin. İzin verirseniz köye dönmek istiyoruz."

"Nasıl istersen, Mahmud. Çocuklarını da gördüm aslan gibiler."

Karşısındakine gerekli zamanı sağlamak için bekledi.

"Begim izniniz olursa, dün bana buyurduğunuz emirleri bir an önce yerine getirmek istiyorum. Kefil olduğum yakınlarımı konağa göndereceğim, buyruğunuzla birlikte, selamınızı ağalara ileteceğim."

"Olur, Mahmud, sen kefil olduktan sonra mesele yok. Göndereceğin kişiler, benim işlerimi yürüten Bedro'yla görüşsünler, o her şeyi halleder."

Mahmud, elini önce göğsüne sonra da alnına götürerek geri geri kapıdan çıktı. Beklenenden de hızlı beyin adamı olmuştu veya kendini öyle sanıyordu.

O akşam ancak Süryani köyü Kıllıt'a ulaşabildiler. Ortalığı mor bir karanlık kaplamıştı. Mahmud, iki gündür yaşadıklarının sarhoşluğuyla, hiçbir şey düşünmeden, duymadan, sevecen gönlünü yumuşatan "o yüceliği" başkalarına haykırmak arzusuyla kapı aradı.

Kırık dökük sokak taşlarının üstünde tökezleyerek iki oğluyla ilerlediler. Katırı küçük oğlan yularından tutmuş çekiyordu. Rüzgârın

geçtikleri vadiden bu yana, sürükleyerek sokaklara taşıdığı ürküntü verici uğultuya köy köpeklerinin düzensiz korosu karışırken, o sırada bir sokak kapısı gıcırdayarak açıldı. Orta yaşlı bir adam kiliseye gitmek için sokağa çıktı. Mahmud, "Ciran[1]" diye seslendi adama. Savurluların Kıllıtlıları böyle çağırdığını duymuştu. Adam korkarak çağrıldığı yöne baktı, ne yapacağını bilemeden karartıların yaklaşmasını bekledi. Mahmud yaklaşınca, "Meselxeyr[2]" adam da titrek bir sesle "Meselxeyr" dedi. Arapçayı Süryani vurgusuyla konuşuyordu. Sokağa, aralıklarla birkaç kapı daha özenle açıldı. Çıkanlar, kiliseye ayine gidiyordu. Oysa kilise çanı çalmamıştı. Ortalıkta hoş olmayan ürküntü verici söylentiler dolaşıyordu. Her an Müslümanların köyü basacakları, tüm erkeklerin, yaşlı, çocuk demeden öldürüleceği söyleniyordu. Bunu da akşam ayini sırasında yapacaklardı. Gerçi köyün büyük ailelerinin bazı önde gelenleri bunu olası bulmuyordu. Ancak, rahip gene de dikkatli olunması konusunda tüm köyü uyarmıştı.

Adam, Mahmud'un Cevze köyünden olduğunu konuştuğu Arapçadan anlamıştı.

"Buyur komşu, söyle. Hayırdır?"

"Çocuklarımla Savur'dan Hamdan begin konağından geliyoruz. Cerciz Use'nin evini arıyoruz."

"Neden arıyorsunuz?"

"Dostumdur. Bu gece onlarda kalmak istiyoruz."

"Adın ne?"

"Adım Mahmud. Mahmud Ehmed diyorlar. Cevzeliyim."

"Dayı, insan dostunun evini bilmez mi?"

"Haklısın fakat şaşırdım, gece olunca..."

"Cerciz dayının evi aşağılarda kaldı. Götüreyim."

Birlikte sokak aşağı yürüdüler. Bir iki adım sonra kiliseye gidenlerden birkaç kişi yanaştı, korkuyla yabancıları sordular. "Cevzeli" diye yanıtladı adam. Mahmud da içten sordu.

1 Ciran: Komşu.

2 Meselxeyr: İyi akşamlar.

"Yahu ayin vaktini nasıl biliyorsunuz? Nakuz[1] sesi duymadım."

Adam gülerek takıldı:

"Mesihi[2] olmayan duymaz çan sesini."

Mahmud çocuklarıyla o geceyi Cercis'in evinde geçirdi. Eve alındığı anda, Savur'da gördüklerini, yaşadıklarını, Hamdan'ın gücüyle yardımseverliğini anlatmaya başladı. Anlattı anlattı, konuşacak gücü kalmayınca kıvrılıp uyudu.

Mahmud'un Savur'da yaşadıkları, bir iki günde, tüm Dereveri'de duyuldu. Kendisi de beyin selamını götürmek için Birava'ya gitti. Ancak düşündüğü gibi karşılanmadı, övgü beklerken azar işitti. Hüseyin, yedi sekiz adamıyla konağın güneye bakan duvarın dibinde güneşlenirken Mahmud selam vererek yaklaştı. Ağanın elini öptü, alnına götürdü. Geri geri bir iki adım attıktan sonra konuşmadan bekledi. Ağa, sağ gözünü güneş ışınlarının etkisiyle kısarak isteksizce sordu:

"Hı Mahmud-e Ahmed, ne var gene?"

"Sağlığınıza duacıyım, ağam! Bir iki gün önce beg beni Savur'a çağırdı. Gittim. Size selamları var. Yardım edilecek adamları varsa, yeter ki isimlerini bildirsin, gereken yardımı yaparım dedi. Hal hatırınızı sordu."

"Sen, gitmek için kimden izin istedin?"

"Acele istendiğim için, sizlerden izin almaya fırsat olmadı."

"Yani, böylece büyüdün, adam yerine kondun, öyle mi?"

Ağa öfkelenmemek için kendini zorluyordu.

Mahmud için durum açıkça kötüye gidiyordu. İyi şeyler yaptığını sanırken büyük bir suç işlemişti. Gözyaşlarına bakılmadan cezalandırılabilirdi. Başı terledi, gözleri küçüldü, sadece bakıyordu. Beyin karşısına alındığı an gibi, bir şey görmeden. Oturanlar arasında birisinin araya gireceğini sandı, ancak olmadı. Başını öne eğerek olacakları bekledi. Uğultudan kulakları da duymuyordu. Ağanın ayaklarına

1 Nakuz: Çan.

2 Mesihi: Hristiyan.

kapanmayı geçirdi içinden, onu da yapamadı. Her yanı kaskatıydı. Tüm bunlar onun neyineydi! Neden beyin çağrısına uydu ki! O kim, ağa, bey kim? Kendine kızıyordu. Ağanın bağıran sesiyle irkildi.

"Neden susuyorsun, bir şeyler söyle."

Beklenmeyen bir hareketle eğilerek boynunu uzattı.

"Ağam, bilmeden kusur işledim. Aha boynum önünde, istiyorsan kes. Ama beni affet. Çoluk çocuk sahibiyim. Oldu bir kere."

Boyun eğişi Mahmud'u o gün için kurtardı. Hemen kovuldu. Ağa da kızını oğlu Cemil'e istemekten vazgeçti. Köyü Cevze'ye dönünce, bir akşam önce büyük sevinçle gitmelerini arzuladığı akrabalarını, bu kez gitmemeleri için uyardıysa da yapamadı. Onu dinlemediler. Daha gün doğmadan toplanarak Savur'a gittiler.

İstemediği halde akılsız başı onu hedef yapmıştı. Geçmişteki güvenlerini geri getirir umuduyla sürüsünden seçtiği en güzel on koyunu bir koçla Hüseyin ağaya, yaptığının cezası olarak göndermeye karar verdi. Gene de korkuyu içinden atamıyordu. Bir yandan düzeltmeye uğraşırken, bir başka yandan işler bozuluyordu.

O, bu çıkmazda iken, yakınları geçim kapısı bulmanın şaşkınlığını yaşıyorlardı. Hakları da vardı. Yoksulluk evlerine yapışmış, sökülüp atılamıyordu. Mahmud'u dinleyecek durumda değillerdi. O, kendilerine benzemiyordu ki! Tuzu kuru sayılırdı. Çocuklarını doyurmak istiyorlardı. Aynı yolu Caco, Porti, diğerleri nasıl seçtilerse, onlar da denemeliydiler. Üstelik onlar ağanın burnu dibinde yaşıyorlardı. Ayrıca, aşiretin kuralları dışına çıkmayacaklardı, üzerlerine düşen ne varsa yapacaklardı. Beyin yarıcısı olmaları ağaların da gelirini artıracaktı. Daha çok vergi ödeyeceklerdi. Yola çıkmadan, akşam bir araya geldiklerinde bunları konuştular, bu yargıya vardılar.

Gerekirse daha sonra toplanıp Deriya'ya ricaya gideceklerdi. Koskoca güvendikleri, uğrunda ölmeye hazır oldukları ağa da onları kırmayacaktı. Neden kırsındı ki! Bakmak için beyin vereceği hayvan sayısına göre vergideki artışı da anlatacaklardı.

Meşe ağaçlarından geçilmeyen, doğayla birlikte her türlü acımasızlığın dörtnala koşarcasına dolaştığı Dereveri ile Savur'un diğer aşiretleri arasında yarıcılık isteği esiyordu. Sonrasında, onlarca yıl sürecek, yıkımlara neden olacak yarıcılık esintisi.

Günler geçti. Havalar iyice soğudu, ama hâlâ kar yoktu. Tüm yükseklerdeki dağlarla köyleri sis kapladı. Rüzgârsız günlerde bir bölümü çiy olarak yollara, ağaçlara, duvar diplerine iniyor, ortalık az da olsa nemleniyor, sonra da yeniden eski görüntüsüne dönüyordu. Yağış olmaması sürülerle sahiplerine yarıyordu. Her gün çobanlar, dondurucu soğuğa aldırmadan, erkenden hayvanları yamaçlara otlatmaya götürüyorlardı. Henüz ağası, köylüsü olsun, hiç kimse hayvanlarını ağıllarda yemleme gereği duymuyordu.

Dervera'da yaşam, olağan akışını sürdürüyordu. İnsanlar tarlalarla bağlarda, ağıllarda, koruluklarda, eskiden olduğu gibi durmadan çalışıyordu. Toprağın donmuş ince yüzü onları yıldırmıyordu. Oysa aralıkta kar her yere serilirdi.

Değişik, ama korkutucu güzelliği olan beyaz renk kaplardı tepeleri. Bahara kadar toprak sertleşir, pınarlar akmaz, keçi yolları, derin olmayan yarlar görülmez, saçaklardan buzlar sarkar, insanlar, hayvanlar içeriden çıkamazdı. Akşam olunca da rüzgâr tepelerde başlar, donmuş karların yüzeyinden parçacıklar koparak havaya savurur, vadilere veya diğer yamaçlara doğru eserdi. Sertleştiğinde de hırçınlaşır, sesler çıkararak önüne çıkan kayalara, evlerin duvarlarına yapışır kalırdı sanki.

Karsız geçen bu kışa yoksul köylüler çok sevdi, hele Mamıkalılar daha çok sevindi. Diğerlerine oranla işlenecek toprakları yok denecek kadar az, verimsiz. Vadilerin toprağı biraz verimli sayılır, ama eteklerde ot köklerinden derin olmayan ince bir üst katmancık yükseklere çıkıldıkça incelir, sağından solundan sert taşlar fırlar, işe yaramaz olur. Bol yağışlı geçen bahar aylarında bazen tüm toprak yeşile keser. Az yağış olunca da toprak kurur, cılız otların boyu üç beş santimi geçmez. Meşeler büzülüp solar, altları soluk sarıya dönüşür. Hayvanlar cılızlaşır, bazıları açlıktan ölür. Yazın kuraklık bir yıkım gibi çöker.

Mamıkalı köylülerin geçimleri, hayvanla, orman ürünleri üzerinedir. Yörenin en usta kömürcüleri onlardır. Savur'daki demirci, kalaycı, tenekecilerin odun kömürü gereksinimlerini onlar karşılar. Yağışsız geçen günlerde, pazara ulaşmaları daha kolaylaşır. Bunu da, fazla yem gerektirmeyen eşek, küçük katırlarla yaparlar. Salt çoban, kömürcü değiller, yaşadıkları coğrafyanın kendilerine verdiği bir sertlik, hoşgörüsüzlük, yiğitlik vardır. Yörenin en korkulan, vurucu insanlarıdır. Aşiret çatışmalarında karşılarında duran olmaz. Hiç kimseden çekinceleri yoktur.

Bey, Dereveri'de işine yarayabilecek, geniş ailesi olan bazı köylüleri birer birer kendisine bağlamayı başardı. Şimdi de Mamıka'dan Esvad'ı istiyordu. Aynı yöntemle onu da konağa çağırdı, ancak Mahmud kadar bekletmedi. Bekletilmeye gelmeyeceğini öğrendiği için, çabuk davrandı. Konağa girdiğini öğrendiği anda, yukarıdaki odaya istedi. Bağlamayı başarırsa sözünün eri, karşı konulmaz bir yandaş elde edeceğinin bilincindeydi. Güzel ağırladı, giderken, bir sürü yiyeceklerle giysilerden ayrı, Manher tüfek armağan etti. Esvad'ı en ince yerinden yakalamıştı. Yarıcılık önermedi, çünkü çekiniyordu. Mamıka köylüsü diğerlerine benzemezdi. Yarıcılığı uşaklık olarak algılayabileceklerini düşündü. Bu da onur kırıcı olurdu. Gönüllerini hoş tutmaya önem verdi.

Bey için Dersılaf köyü de çok önemlidir. Buradan her yıl, çaba harcamadan önemli gelir elde eder. Çocuk yaştayken, belki de henüz doğmamışken, babası, birkaç köyle birlikte burasının önce mukataasını, sonra da mülkiyetini Diyarbekir Beylerbeyi'nden yüklü altın vererek almıştı. Alabilmek için her gidişinde günlerce Diyarbekir'de beklemiş, desteklerinin karşılığı olarak birçok görevliye azımsanmayacak paralar, kürklerle değerli başka armağanlar sunmuştu. Bıkıp usandığı gidişlerinden sonuncusunda, Beylerbeyi'nin bir adamı onu karanlık geçitlerle basamaklardan oluşan karışık yerlerden geçirdikten sonra, varlığını bile düşleyemeyeceği bir iç bahçeye götürmüştü. İlk kez gördüğü, bilemediği bazı kuşlar özgürce dolaşıyordu. Kimi ağaçlar, özellikle de elmalar meyveye durmuştu. Sağdaki ayvanın ortasından akan küçük bir suyun şırıltısı geliyordu. İşlemeli cevizden

bir kapıya geldiklerinde, adam kapıyı açarak içeri girmesini söylemişti. Girdiği yer, yapının diğer bölümleri gibi, bazalttan geniş bir salondu. Orada yarım saate yakın bekletildikten sonra, ikinci bir görevliyle birlikte, daha küçük, pencereleri iklim koşullarına göre küçültülmüş bir odaya alınmıştı. Orada Beylerbeyi'nin yardımcısına, keseler içerisinde koynunda sakladığı altınları çıkarıp vermişti. Gerekli belgeleri alarak sarayı andıran yapıdan çıkan Hacı, kaldığı hanın önünden geçen çarşının en dar sokağına sapmış, aylak aylak dolaşan insanlarla, küfeli hamalların arasından sağa sola kıvrılarak ilerlemiş, tonozlar altında yürüyerek şaşkınlığını gidermeye uğraşmıştı. Başka bir sokaktan çarşıya çıktığında da kendisini yoğun insan seline bırakmıştı. Acıkma, yorulma gibi hiçbir duygu sezmeden akşama değin yürümüş durmuştu. Ancak, küçük bir alana ulaştığında baygınlık duyumsamışsa da duvara tutunarak ayakta kalabilmişti. Çarşının sonundaki daha geniş alanda güneş ışığı yüzüne bir yalım gibi vurmuştu.

Sabahleyin sıradan bir insanken, şimdi saygın, arkasına Osmanlı'nın gücünü almış, o da bir bey olmuştu. Bu değişimi haykırarak insanlara duyurmak geçmişti içinden. Akşam, yürürken, sağında bir aşçı dükkanının yarı aralık kapısını görmüş, basık tonoz tavanlı, izbe bir yere girmiş, orada ocakta kaynayan tenceredeki haşlanmış etle karnını doyurmuştu. Nasıl olsa bir sürü köyün sahibi, onlarcasının da efendisiydi. O birkaç köyün içerisinde en değerli olan Dersılaf'tı. Çünkü ekilebilen değerli toprakları, ormanı, otlakları vardı. Savur'a da uzak sayılmazdı.

Babası ölmeden önce bu köyleri çocukları arasında pay ederken, Hamdan, kardeşlerine başka yerlerden ödün vererek burayı istemişti. Şimdi bu değerli yeri korumak istiyordu. Ne yapıp edip elinde tutacaktı. Yandaş seçiminde önceliği, Dersılaf'ın komşu köylerindeki aynı karaktere sahip kişilere veriyordu. Şimdi de Mamıka'yı Esvad'la denetleyecekti. Kalepozreş köyü, herhangi bir aşirete bağlı olmadığı için, pek tehlike sayılmazdı. Ayrıca bu köyün bahçeleriyle değirmenleri neredeyse tümüyle diğer ağabeyinin malıydı. Korkulabilecek Deriya ile Dersılaf arasında kalan Siçve vardı. Orası da sorun olmaktan çıktı çıkacak. Çünkü Mamıka'da Esvad gibi bir adamı vardı artık Hamdan'ın.

Birkaç gün sonra Esvad, kendisine benzemeyen yanı çok olan, uyumlu, yoksul, ama geniş bir aileye sahip Siçveli Ali ile birlikte yeniden Savur'daki konağın kapısını çaldı. Yani beyin aradığı özellikleri az da olsa taşıyor sayılırdı Ali. Kısa bir görüşmenin ardından anlaştılar.

Bey, geleceğe dönük düzenini oluşturmaya uğraşırken, Dereveri köylülerinin bir bölümü günlerini, Savur Bismil yolunun oldukça daraldığı Kalepozreş yakınında soyacakları adamları bekleyerek geçirmeye başladılar. Kışın bu günlerinde, bazen yolu düşmüş insanlar olurdu. Bunlar da genelde tahılla değiştirmek için, eşek sırtında, tuluklarla pekmez götüren Ömeri aşiretinin köylüleriydi.

Cemil, henüz uyurken Uso, Ali'ye de haber vermeden, soğuğun çivi kestiği gün doğumundan önce Siçveli dört beş kişiyle buluştu. Dersılaf'ın epeyce uzak güneydeki bağlarından geçerek Kalepozreş'le Ahmedi arasındaki saklı hana geldiler. Önce, uzaktan yanan bir ateş dumanının çıkıp çıkmadığına baktılar, ardından yaklaşarak sesler dinlediler. Kimsecikler yoktu. Kışın yolda kalan bazı satıcılar, bu handa sabahlardı genelde.

"Handa kimse yok."

Eliyle sağdaki kuytu kayalığı göstererek "Orada bekleyelim, eğer yola çıkanlar varsa, biraz sonra geçmeye başlarlar" dedi Uso.

"Doğru. Ömeri taraflarından çıkanlar, güneş doğmadan önce buraya varamazlar," diye onayladı biri. Beklemeye başladılar. Dondurucu soğuk içlerine işlediği halde ateş yakmadılar. Yapraksız yoğun böğürtlenlerle, birbirine geçen çınarlarla dişbudakların arasında akan çayın sesi, başka bir ses duymalarını engelliyordu.

Karşı yamacın doruğu önce kızardı, çok geçmeden de aydınlandı, dakikalar geçtikçe gölgeler çekildi, güneş ışınları yola vurdu. Saklandıkları kayalar kırağıdan beyaza dönmüşken, ısınmaya başlayan yoldaki toprak çamurlaşmaya başladı. Ağaçların uçtaki dalları güneşi görünce, dalga seslerine yük katırlarının boynundaki çıngırakların çıkardığı çınlamalar karıştı. Çok geçmeden de nallar taşlara vurmaya başladı. Önlerinde yüklü hayvanlarıyla ovaya değiş tokuş için gitmekte olan köylüler yaklaştı. Ürkek, her an önleri kesilecekmiş gibi bir korkuyla yürüyorlardı.

"Haydi, önce ikiniz gidin" dedi Uso, yaşları onun gibi genç olan iki kişiye.

Ardından:

"Heyecanlanmadan, sakin sakin biriniz önlerini keserken, biriniz bir taşın arkasında onlara tıfınk[1] doğrultsun. Zaten korkudan hemen el kaldıracaklardır. Arkalarından gelen olursa, korkmayın. Gelir size yetişiriz."

Genç adamlar kayaların arasından çıkıp hızla inerlerken, kalanlardan biri, "Ömerililerin çarıkları sağlam, güzel olur, en iyi çarık benimdir ha unutmayın! Çünkü en önce söyleyen ben oldum," diye güzel çarık sırası kaptı.

Uso'nun dediği gibi yaptılar. Biri yol kenarında duran iri taşın arkasında tüfek tuttu, diğeri yola çıktı.

"Durun ulen, böyle ellerinizi sallaya sallaya nereye gidiyorsunuz?"

Adamlar, bekliyormuş gibi durdular.

"Deşte, arpayla değiştirmek için, pekmezle kuru üzüm götürüyoruz. Biz fakir insanlarız."

"Fakir makir bilmem, dediklerimizi yapmazsanız, öldürürüz!"

"Allah için bize bir şey yapmayın. Hakikaten biz çok fakiriz. Yüklerdekileri de köyden topladık götürüyoruz. Bize de biraz bir şey kalır belki, dedik."

"Haydi, indirin yükleri bakayım!"

Sonra caydı.

"Yok yok, indirmeyin, önce üzerinizdekileri çıkarın!"

Can korkusundan soyunmaya başladılar. Üzerlerinde uzun donlarıyla üst çamaşırları kalınca, biri yalvaran bir sesle.

"Diğerlerini çıkarmayalım ne olursunuz! Hava çok soğuk."

Çarık sırası kapan adamın söylediklerini anımsayan, taşın gerisindeki tüfekli bağırdı.

"Yok, yetmez. Çarıklarınızı da çıkarın ha!"

Çarıklar da çıktı.

1 Tıfınk: Tüfek.

Birkaç saat sonra en iyi katırlarla yüklerin çoğu, ağaların konaklarına götürüldü. Çarıklarla geri kalanları da soyguncular arasında paylaşıldı.

Soygun yaparak geçinenlerin sayısı azımsanmayacak boyutta da olsa, tüm Dereveri'nin asıl geçim kaynağı tarımla hayvancılıktır. Tepeciklerle daracık vadilere savrulan yoksul aileler incecik, sert topraktan kendilerini doyuracak şeyler üretmek için, var güçleriyle çalışırlar. Bunlar umutsuz, güçlükle yiyecek bulabilen, soygunculuk yapacak güçleri olmayan köylülerdir. Araçsız, âletsiz, çok şeyden yoksundurlar.

Etkisi çok olmayan bir soğuk, su birikintilerinin üstüne ince bir buz örttü. Deriya'nın hemen dışında sarp sayılmayan bir kayalıkta dinlenmekte olan dağ keçilerinin kulaklarına, kuzey rüzgârı, dingin, uyuşuk mırıltılar getirdi, mart gecesinin suskunluğuyla karlı günlerin geride kaldığını fısıldadı.

Dağ keçileri şubat ayının bitimine yakın bilinmeyen nedenlerle köylere çok yaklaştılar. Kimisi tekenin saldığı kokuya bağladı, kimisi başka bir nedene. Bu günler onların yavrulama zamanıdır. Baharı müjdelerler. Turnaların ovalardan dönüşü, ördek sürülerinin Dicle'ye geçişi, kekliklerin kesilmeyen ötüşleri, kanat fırıltısı, toyların çiftleşmek için aptallaşması bugünlerde olur.

Bunlardan önce kırlangıçlar gösterdi kendilerini, gelip yöreyi baştan aşağı dolaştılar, yeniden yittiler. Ardından leylekler akın etti. Kaya bülbülleri sonbahara değin usanmadan sürdürecekleri şarkılarını erkenden tutturdular. Toprak altında karların engellediği, geç kalan tohumlar çatladı, kısa bir süre sonra bahar başladı. Yörenin dağlarını, vadilerini, yamaçlarını, koruluklarını, akan su kıyılarını her gün gün ağarmadan önce derin bir dinginlik bastı. Yağışlı günlerde, koruluklardaki ağaçların değişken renkteki gövdelerine çarparak yumuşacık aktı sular. Kıyılarındaki kavak, ince yapılı söğüt fidanlarının dal başları sallandı, sazların keskin uçlu yaprakları akıntı önünde eğilerek, hışırdadı.

Önünü seçemeyen şaşkın bir sazan şırıltıyla sıçradı, eğik bir dala tünemiş küçücük mavi balıkçı kuşunu ürküttü. Kahverengiye çalan yağmur sularının durduğu, gökyüzünün yansıdığı dönemeçlerdeki birikintilerde yaban curaları çocuk sesine benzeyen sesler çıkardı. Çulluklar gagalarıyla balçık ayıkladı. Gün ağarınca, dağ yamaçları morardığında, otları yalayan bir rüzgâr esti, gitti.

Buralarda bahar her yerde olduğu gibi güzel geçti. Yeni açan bitkilerle çiçekler vadiler boyunca yayıldılar. Asmalar yaslandıkları yerleri yapraklarıyla örttüler. Tepeler yeşile, kırmızıya, mora, maviye, sarıya, beyaza kesti. Tarlalarda ekinler boylandı. Sonra ağaçlar yapraklandı, meyveli olanlar çiçek açtı, tomurcuklar büyüyerek renklendi. Sulak yerlerin meyve bahçeleri ürünle doldu. Dallar öylesine ağırlaştı ki, destek gerekti. Gene sulak yerlerde küçük tarlalar sürülerek kabartıldı, sebze tohumları toprakla buluştu, yeşerip boylanınca da evlekler birkaç kez çapalandı, yaban otları ayıklandı. Erikler kuş yumurtası büyüklüğüne eriştiğinde, dallar bel verdi.

Yazla sonbahar sıralarını savınca da Turabidin'de kar ocak ayında başladı, yağışını şubatın sonlarına değin sürdürdü. Caco'nun bebeği, sıska ineği kışı atlatmayı başardı, Porti de yitik vermedi. Bunu, kış başında topladıkları palamutlara bağladılar, bir de beyden kendilerine kalan işe yaramaz bir iki baş hayvana.

Bahar verimli bir mevsimdir, kenger bir iki haftaya kalmaz sofraya ulaşır; domalan[1] görüldü görülecek, iyi de pazarı var. Savur'da, diğer yerlerde sabun, tuz, donyağı gibi şeylerle takas edilmesi olası. Otlar büyüdükçe ona bağlı olarak süt de artar. Bahar ağalar için de beklenen bir mevsim. Koyun yavruları nisan ayında satışa gelir. Koyunlar kırpılacak, yenilenen yataklardan arta kalan yün de iyi gelir getirir.

Deriya köyü üzerine akşam karanlığı çökmeye başladı. Hizmetlilerin büyük bölümü sürüde yeni doğmuş keçi yavrularıyla uğraşırlarken Hüseyin, Sare, Cemil, Serhan'la yaşlı bir kadın hizmetli yemeklerini yemiş oturuyorlardı. Hüseyin Cemil'e seslendi:

1 Domalan: Yeraltı mantarı.

"Yarın, yanına birkaç adam al, Savur'a git. Evde ihtiyaç duyulan bazı şeyleri al, gel."

"Olur baba, giderim."

Ardından annesine dönerek;

"Anne, eksikleri sen biliyorsun," dedi.

"Evet, biliyorum. Sabun, donyağı, tuz, birkaç arşın beyaz pamuklu. Bunlar aklıma gelenler."

Kapıya yakın oturan hizmetli ekledi:

"Sürüyle diğer hayvanların tuzu bitmek üzere, ağa! Haberin olsun."

"Olur, alırız."

Cemil, beş altı tüfekli adamla, doğan güneşin henüz morarttığı yola koyuldu. Yedeklerinde bir de katır çekiyorlardı. Birkaç saat sonra, öğlen olmadan Ahmedi köyüne ulaştılar. Tüfeklerini köyün ileri gelenlerinden Mencilere bırakarak Savur'a geçtiler. Birkaç saatlik alışverişin ardından yola çıktıklarında, gün batımına bir saat vardı.

Menci'nin sundurmalı avlusuna yeniden girerlerken, köyün küçük ovasına bakan, Dereveri'nin doğal sınırı dağların üzerinde, koyu bulutlar dolaşmaya başladı. Uzaktan görülmeyen rüzgâr tüm gücüyle ağaçları bükmeye uğraştı. Rüzgâr dinince de, bulutlar birden sağanak koyuverdi, ortalık akşam karanlığına büründü.

Üç gün süreyle toprak yağış aldı, doydu, çekemediğini geri verdi. Yağmur durmak bilmiyordu nedense. Köyün yakınında akan Savur çayı yükselerek kıyısındaki çalılıklarla bazı ağaçları aldı, götürdü. Yollar yürünmez oldu.

Sular yükseldikçe, önce köyün erkekleri kıyıya vuran odunları toplamaya koştu. Ardından onlara kadınlar da katıldı. Cemil, ev sahibiyle birlikte birkaç köylünün koşuşturmasını pencereden izliyordu. Yağışa aldırmadan çay kıyısına koşturan, köyün neredeyse en yoksulu Saido'nun ince yapılı kızını gördü. Üzerindeki yıpranmış, yamalı ıslak giysisi vücuduna yapışmıştı. Yalınayaktı.

Kıpırdamadan dönüşünü bekledi, yeniden görmek için aptalca bulduğu dayanılmaz bir istek duydu, kendisini bu isteğe kaptırma-

mak için farklı şeyler düşünmek istedi, ancak yapamadı. Odadakiler basitçe bir şeyler tartışırken kalktı, basamakları hızlı hızlı inerek avlu kapısının yağmur almayan kenarına yaslandı.

Dönüşte, yanından geçerken kızı tanıdı. Şaşkınlıktan dilini yutacaktı sanki. Gözlerine inanamıyordu. Vücuduna yapışan entari içindeki kız o muydu? Sonbaharda, adamlarının kabak yüklü eşeğini almak istedikleri o sıska, tutsan ölecek bir böceğe benzettiği zavallı kız bu muydu? Hiç kuşkusu yoktu, salt duruluğu usunda kalan bu gözleri anımsadı. Ayrıca o gün için böylesine bir güzelliği fark edemediğine şaştı.

Kız, kucağında birkaç odunla ağır ağır önünden geçti. Gözetlendiğini bilmiyordu. Cemil onu yoksul, neredeyse kör pencereli evinin kapısına dek izledi. Sonra da yağmura aldırmadan köyün dışına yöneldi. Başı önünde, aylak aylak, ayağını yere sürterek yürüdü. Basık, duman dolu o odada tıkılı kalmak istemiyordu.

Kısa bir süre sonra aranacağını anımsayarak köye geri döndü. İyice basan karanlıkta kepenkleri kapatılan pencerelerden ışık sızmıyordu. Tüm köy, akşamla birlikte ağır bir uykuya dalmıştı sanki. Menci'nin tanıdık avlu kapısından içeri girdiğinde, sundurmanın altında toplanmış adamlarıyla ev sahibinin seslerini duydu. Yanlarına gitti. Menci bitkin bir tonla sordu:

"Cemil ağa nerede kaldın? Her yerde seni aradık."

"Hiiiç! Biraz dolaşmak istedi canım."

Sağanak, çiselemeye dönüştü. Bu yoksul köyü örten geceyi duyulmayan şıpırtılarla ıslatmayı sürdürdü. Ağır tütün kokan odada bir tek ses duyuldu, uyuyamayıp oflayan puflayan Cemil'in boğuk, ağır hırıltısı.

Ertesi sabah Ahmedi'den ayrılırlarken, baharın ılık soluğu, çimen, ıslak toprak, havanın iç açıcı kokusu yüzlerini okşadı. Yağmurun yerini masmavi gökyüzünde güneş aldı. Cemil istemeyerek ayrıldı köyden. Deriya'dakiler kaygılanmadan gitmeliydi. Yoksa gereği yokken onlarca kişi kendilerini aramak için gelir, köyün havasını bozardı.

Gündoğumuyla kızaran gökyüzü yerden yükselen buz beyazı buharı çekerken, Cemil sağrısı kirli atının üzerinde düşünceye daldı. Aklı köydeydi, yoksul Saido'nun kızında.

Yamaçta, az da olsa ısıtan, ovanın derinliklerinden gelen ılık bir esintiyi sırtlarına aldılar. Daha yükseklerde ise olanca yakıcılığıyla dorukları tutuşturan güneş, Cemil'in uykusuz gözlerini kamaştırdı. Dört beş yağışlı geçen gün içerisinde otların ne denli büyüdükleri, açık yeşilden koyuya geçen renkleri dikkatlerini çekti. Yol boyundaki koruluklardaki meşe ağaçlarının yaprakları neredeyse sıçankulağı kadardı.

Şimdi Cemil'in özlediği yerler, Dereveri'nin bu dorukları yerine, gübre, çöp, balçık kokan Ahmedi sokaklarıydı. Binek hayvanlarının ayak sesleriyle burunlarından çıkan fırıltılardan ürküp, gelincik tomurcuklarıyla mor çiçekli otlar arasında koşarak uzaklaşan keklikler bile ilgisini çekmiyordu.

Her dönemeci, her vadiyi, yokuşu aynı dalgınlıkla geçti. Konakladıkları her evde, gittikleri her yerde midelerine inecek güzel yiyeceklerden başka düşünceleri olmayan, aralarında Uso ile Musa'nın da bulunduğu adamları da genç ağadaki bu durgunluğun nedenini çözemedi. Yaklaşık bir haftadır evden uzak kalmasına bağladılar.

Cemil'in beynini kemiren ise, kızın ailesinin yoksulluğuyla kimsesizliğini kendi yakınlarına nasıl açıklayacak olmasıydı? Babası asla Saido'nun düzeyine inmezdi. Amcasının çocukları ise dillerine dolayarak horlayacaklardı onu. İçine düştüğü bu çıkmazdan, ağzını sıkı tutarak kurtulabileceği geldi usuna. Avunduğu biricik şey, henüz hiç kimsenin yüreğine düşen koru öğrenmemiş olmasıydı.

Öğlene doğru Deriya'daki konağın önünde durdular. Adamlar hayvanların sırtındaki yükü birer birer yukarı taşıdılar. Cemil az da olsa kendini toparlayabildi. Ayvana çıktığında annesi Sare'yi hizmetli iki kadınla, sini üzerinde dövme buğday ayıklarken buldu. Başka da kimsecikler yoktu. Önce, babası Hüseyin ağayı içeride, odada sandı. Olmadığını öğrenince de sevindi. Geciktiği için endişelenen annesine durumu açıkladı:

"Çok yağmur vardı. Ahmedi'de kaldık birkaç gün. Yola çıkamazdık."

"Babanla tahmin ettik oğlum. Ama gene de uykularım kaçtı."

"Bunları bildiğim için yola çıktım. Aslında bugün de kalmayı düşünüyordum. Yollar vıcık vıcık çamur. Ama anne artık bu gibi şeylere alışmalısın."

“Haklısın oğlum, ama alışamıyorum. Topu topu iki çocuksunuz. Daha kalabalık olsaydınız, belki böyle olmazdı.”

“İnanmıyorum anne! Yüz kardeş de olsaydık, sen gene değişmezdin.”

Söze karışmaya alışkın olmayan hizmetlilerden Xecce, siniden başını kaldırdıktan sonra, ortaya söylendi:

“Annelik kolay mı?”

Cemil kadına döndü.

“İyi ki babam seninle evlenmedi Xecce. Yoksa iflahımızı keserdin Serhanla benim.” Gülüştüler.

Cemil bir yandan ayaklarından çarıklarını çıkarmaya uğraşırken annesine:

“Serhan’la babam neredeler anne?”

“Serhan’la Şemseddin torla keklik avına çıktılar; baban da herhalde ekinlere bakmaya gitti.”

“Yanında kimler var?”

“Harabmemolularla Bezıkeliler vardı. Selim’le Hoca üç gündür burada.”

Babasına oldukça bağlı bu iki adamın neden geldiğini sormaya gerek duymadı.

“Anne, ısmarladığınız her şeyi aldım. Bakmayacak mısın?”

“Sonra bakarım oğlum. Mehirin pişmesi gerekiyor. Neredeyse baban gelir birazdan. Sen de açsındır.”

“Sadece mehir[1] mi yiyeceğiz anne?”

“Yok. Başka şeyler de var oğlum!”

Bu kez, sıra Meyro’daydı.

“Birkaç horoz kesildi, içerideki ocakta pişiyor. Sarmısaklı bulgur ilave edeceğiz birazdan.”

Utanılır bir şey yapmış gibi bakan Xecce sözünü kesti:

“Sen sus. Cevap vermek sana kalmadı.”

1 Mehir: Dövme buğdaylı ayran çorbası.

Cemil'in neşesi yerinde olsa da, gene de annesi bazı sıkıntılar sezinledi.

Tepsi üzerindeki dövme buğdayın ayıklanması bitince, Xecce'yle Meyro alıp içeri gittiler. Sare düşünceli bulduğu oğluna nedenini sordu.

"Cemil hasta mısın? Dalgınsın, bir şeylere üzülmüş gibisin."

"Yoo, hasta filan değilim. Sana öğle geliyor."

"Belki de bir hafta evden uzak olman yormuştur seni. İnsanın evi gibisi yok."

"Haklısın. Menciler iyi ağırladılar bizi. Hem de çok iyi."

Sonra da konuyu değiştirmek istedi:

"Anne, yağıştan Savur çayı öyle bir taştı ki, bir sürü ağacı söktü getirdi Ahmedi'ye. Köylüler saatlerce odunluk ağaç parçaları, tahtalar taşıdı. Rengi kızıl toprağa dönen su, öyle hızlı akıyordu ki..."

Anne, biraz da mutlu, pişmekte olan yemeklere bakmak için kalktı, içeriye gitti. Cemil boşalan mindere geçti, sırtını duvara yasladı, ayaklarını uzattı, düşüncelere daldı. Bir süre ses çıkarmadan kaldı. Geçen süreyi bilemeden, annesinin sesine başını kaldırdı.

"Oğlum, çok dalıyorsun! Seni üzen bir şey var, ama saklıyorsun!"

Cemil can sıkıntısıyla yanıtladı:

"Yok dedim anne! İllah bir şey mi olsun?"

Sonra da başını iki yana sallayarak bir şeyler mırıldandı.

Anne ses çıkarmadan diğer odaya geçti. Hüseyin yanındakilerle gelmek üzereydi. Sare elinde içi derin bakır bir sahanla geri döndüğünde;

"Oğlum, baban gelene kadar içerde dinlen. Yorgunsun" dedi.

Cemil başını gene iki yana salladıktan sonra;

"Peki anne, için rahat etmeyecek anlaşılan, geçiyorum" dedi. Söylenen odaya girdi, duvara yaslı yaslama yastıklardan birini başının altına çekerek kenardaki minderlerden birine uzandı. Rahat olmayan bir uykuya daldı.

Bir saat sonra yanında Hoca, ardında Selim, üç tüfekli genç adamla birlikte Hüseyin ağa çıkageldi. Oğlunu bulacağından öylesi-

ne emindi ki, ayvana çıkar çıkmaz odaya girdi, Cemil'i uyandırdı. Selim ile Hoca abdest yenilemek için yeniden alt kata inerek mağaraya girdiler. Oldukça rahat hareket ediyorlardı. Diğer tüfekli üç genç ayvanda, minderlere bağdaş kurdular. Hüseyin'in konağa girdiğini gören bazı köylüler de geldi. Aralarında çocuklarını ellerinden tutup getiren de vardı. Üç genç, çocuklarıyla gelenlerle, diğerleri ayvanda sıkış tıkış oldular.

Cemil, karşı minderde oturan babasına Savur'la Ahmedi'de gördüklerini anlattı.

"...Menci bizi her zamanki gibi iyi ağırladı. Bugün bile kalmam için ısrar etti, ama sizi merakta bırakmamak için yola çıktık. Yollarda çok çamur var, atlar güçlükle yürüdüler. Savur'da her şey çok pahalı. Pahalılık daha artacak diyorlar. Herkes harpte olanlardan söz ediyor. Uruslar[1] harpten çekildikten sonra, yerlerine İngilizler gelmiş. Aynı yerde şimdi İngilizlerle harp ediyormuş Osmanlı."

"Harp kimsede takat bırakmadı."

"Yınen[2] bile Osmanlı'ya durmadan saldırıyormuş, gözü İstanbul'daymış diyorlar."

Hüseyin, "aman" der gibi elini salladı.

O arada Meyro, başını oda kapısından uzattı.

"Ağa, yemek hazır."

Ağalar beklemeden kalktılar; Hoca'yla Selim'i de alarak diğer odaya geçtiler, diğerleri ayvanda bekledi. Önü açık olmasına karşılık gene de ayvanın içi sigara dumanıyla doldu.

Yer sofrasında, genişçe bakır bir kapta buharı tüten mehir, tavuk etli bulgur pilavı, iki tas pekmez, ekmek vardı.

Ağayla adamları doyunca kaplar, artan yemeklerle ayvanda bekleşenlerin önüne götürüldü. Bu kadar boğaza yetmesi olası değildi. Hüseyin, mutfaktaki Xecce'ye seslendi.

"Xecce!"

1 Urus: Rus.

2 Yınen: Yunan.

“Lebbe, ağa!”

“Birkaç tas pekmez götür ayvandakilere!”

“He, ağa!”

Ayvandaki köylüler yemeye çalışırken, Serhan’la Şemseddin sokağın başında belirdi. Omuzlarında taşıdıkları tüfeklerle kafeslerden ayrı ellerinde, ayaklarından bağladıkları ikişer canlı keklik baş aşağı sallanıyordu. Avları iyi geçmiş sayılırdı. Oldukça neşeliydiler. Konağa yaklaşınca, Serhan Şemseddin’e:

“Pısmam, yemeği birlikte bizde yiyelim. He?”

“Yok. Babam hasta. Bir an önce gidip keklikleri göstermek istiyorum.”

Serhan gelince, ayvanda oturanlar ayağa kalktı, koro gibi:

“Ağa aferin, maşallah!”

O, güleç yüzüyle ne diyeceğini bilemeden, babasıyla konuklarının yemek yediği odaya daldı. Gerçi ilk avı değildi, ancak iki kekliği ilk kez bir avda yakalıyordu. Cemil özlediği kardeşine sarıldı. Hoca’yla Selim sırtına vurarak kutladılar. Hüseyin ise sözle yetindi. Çıkınca da oturanlara döndü:

“Çok boylandı değil mi? Çocukların ikisi de çabuk büyüyor. Cemil enine, Serhan boyuna gidiyor.”

O gece Selim ile Hoca konakta kaldılar. Kalabalık azalınca, asıl sorunlar açıldı.

Hoca:

“Ağe min, biliyorsun ki Selim’le benim köyde hiçbir muhalifimiz yok. Herkes akraba. Ancak, asıl fesatlar güney batıdakilerde. Diğer köylere de sıçramasından korkuyorum.”

Her sorunu güçle çözmeye alışık Hüseyin, bir ara Deriya’daki beyin adamlarının evlerini o anda ateşe vermeyi düşündü.

“Şimdi hepsinin evlerini ateşe verdireceğim!”

Selim:

“Ağa canını gereksiz sıkıyorsun, beg rahatına düşkün bir adam, kendi canına yönelecek hiçbir şeye fırsat vermez. Tehlike duyduğu

anda her şeyden vazgeçer. Hele adamlarına sahip çıkmayı aklının ucundan bile geçirmez. Ancak gizli gizli bazı kışkırtmalar yapabilir. Onun da farkına vardığını anladığı anda sürdüreceğini zannetmiyorum. Beg, tüccar bir adam gibidir, hep kazancını düşünür. Bir işe kalkışırken aklında bu vardır, 'kazancım ne olacak.' Böyle adamı da sindirmek basit bir iştir. Tüfeğin namlusu veya eğri bir hançer ucu onlar için en iyi ilaçtır."

"Aferin, Selim. Kesinlikle doğru söylüyorsun begi düşman göstermek onu güçlendirir."

Sözünün itiraz görmediğini anlayan Selim, göbeksiz karnına eliyle dokunduktan sonra, asıl yok edici konuyu açmak istedi:

"Begin vereceği zarar ancak şöyle olur! Hiçbir kimseye hissettirmeden kazadaki hükümeti kullanmak, rüşvetle hem Savur'dakini hem de payitahttakini. Bunu yaparken de kimsenin ruhu duymaz. Biliyorsunuz bartil[1] sultanların bile sarayını yıktırmıştır."

Genelde çok az konuşan Hoca, "He doğrudur. Sen canını sıkma ağa!" demekle yetindi.

Cemil, odada bu kişilerle olan söyleşileri kaçırmamaya özen gösterirken, bugün dinleyecek havada değildi. Biraz geç yenen hafif akşam yemeğinin hemen ardından, duyduğu gönül sızısıyla baş başa kalabilmek için, Serhan'la kaldıkları odaya geçti. Ancak birkaç saat dinen acısı yeniden depreşti. Gece yarısına değin, yatakta bir sağ bir sol yanına döndü durdu. Kendisinden çok sonra odaya gelen Serhan uyuduğu halde, kendisi uyuyamadı. Ayvana çıktı, olmadı. Yeniden yatağına döndü, gene olmadı.

Kendini zayıf, zavallı görmeye başladı. Yatağa oturdu, kendi kendine "Ben böyle zayıf, zavallı biri değilim. Oldukça güçlüyüm," demeye başladı. Böylesine acınacak bir yapıda olmadığını usuna onaylatırken, kısacık bir an bile geçmeden, Ahmedi'deki kızın gözleri, tinini bundan uzaklaştırıverdi. Böylesine ruhsal bir bunalımla gecesi uzadı, durdu. Yaşının verdiği duygusallığın derinleşmesinden ürktü biraz. Sonunda yorgun bedeni uykuya yenik düşünce, daldı gitti.

1 Bartil: Rüşvet.

Habezbeni ağası Süleyman-e Şefik hazırlıklarını bitirince, ne yapıp edip "fermanlı zabitin" geleceği söylentisini öğrenmek için kimselere görünmeden, bir korumayla birlikte konaktan ayrılarak Kercevz'e[1] gitti. Eli açık davranarak, ulaşabildiği önemli kişilere altınlar dağıttı, armağanlar verdi; hiçbir şey esirgemeden bilgi edinmeye uğraştı. Ancak doyurucu bir bilgi veren olmadı. Kimsenin bilip de sakladığı bir şey yoktu. O gene de diretti. "Gizlice saklanan bir buyruk vardır." Buna benzer her türlü olasılığı geçirdi aklından.

Bu gizi çözmek için Savur'a, oradan da Mardin'e gitmeye karar verdi. Gidip Hamdan beyden bilgi almalıydı. Gitti, ancak umduğunu orada da bulamadı. Hamdan bey, Dereverililerle Habezbenililerin düşmanlığının en yoğun günlerinde, basit nedenler uydurarak görüşmekten kaçındı. Çünkü o günler Dereverilileri sık sık Savur'a çağırıp görüştüğü günlerdi.

Süleyman yılmadı, Mardin'e, ardından da Diyarbekir'e geçti. Gene de yalın bir bilgi edinemedi. Oldukça mutsuz, yorgun, bitlenmiş olarak, kıpırdayacak gücü kalmadan, neşesi yitik, Bismil üzeri köye döndü. Uzun bir süre konakta dinlendi. Kendine göre incinmiş gururu, karısı, yakınları tarafından okşanarak onarıldı. Temizlendi, bakıldı, yeniden sağlığına kavuşturuldu.

Bu arada sonbahar ilerledi. Ekim ayının limoniliği yerini kasımın daha sert esintilerine bıraktı. Takas için gelen uzak yerlerin köylüleri yaş sebze, meyve yerine kurutulmuşlarını getirdiler. Kalın lahana, yaprakları üzerindeki kırağı tanecikleriyle geldi. En canlı sebze bilinen kabaktı. Derin yoksulluk mevsiminin başlamasına haftalar kaldığı halde satıcılar, basit değiş tokuş dışında getirdiklerini değiştiremeden dönüp gittikleri günler oldu. Çünkü köylünün yoksulluğu öylesine derindi ki, alacağı malın karşılığında vereceği bir şeyi yoktu. Süleyman'ın tasası da bir türlü bitmedi.

Aralık ayının o buz gibi gecelerinden birinde, Süleyman'ın gözüne uyku girmedi. Küçücük kızının gelip odasının mumunu söndürü-

1 Kercevz: Gercüş.

şünü, sonra da sessizce odadan çıkışını, yattığı yerden izledi. Kızın bu dikkatli giriş çıkışı, onu düşündürdü. "Keşke biraz daha yetişkin olsaydı" diye söylendi kendi kendine. "Onu Hüseyin'in çocuklarından birine ne yapıp edip eş olarak verirdim. Böylece onlarla hısım olup belki de düşmanlıklarını bitirirdim. Ne güzel olurdu. Ne çare ki bu mümkün değil, çünkü evlenebilmesine uzun seneler lazım."

Bunları düşlerken, güzel karısı Fatma yavaşça oda kapısını açarak karanlık odaya girdi. Hemen hemen her gece en son o girer, kapıyı içeriden güzelce çengellerdi. Bu gece de özenle çengeli yerleştirdi, ses çıkarmadan yer yatağına yöneldi. Kocasının uyur gibi yaptığını biliyordu. Başlığını, kalın üst giysilerini, ince kuşağını çıkardı, gerektiğinde kolay bulabileceği döşeğin baş bölümüne, yastığın yanına bıraktı, yorganın kenarını kaldırarak yatağa girdi. Yatağın içi sıcacıktı, hoşuna gitti. Fısıltıyla:

"Ağa, hâlâ uyuyamadın, değil mi?"

Dönerek karısını belinden saran Süleyman, aynı yatak fısıltısıyla yanıt verdi.

"Yo, uyuyamadım. Seni bekliyordum."

Sonra elini kadının üzerinde kalan giysilerinin altına sokarak okşamaya başladı. Sıcaklığını, narin tenini çok özlediğini anladı. Yanaklarından, boynundan öptü. Kadının soluğu hızlandı, o da kocasının boynuna sarıldı.

Kış olmasına karşın dışarıda güzel bir mehtap vardı. Lacivert gökyüzünde yıldızlar ışıl ışıl, ay ise güleç, rüzgâr da şimdilik derin bir mağarada dinleniyordu.

Süleyman sabahleyin uyanınca, o güne değin düşünmediği bir şeyi yapmayı kararlaştırdı, çıkıp köy içinde dolaşmak istedi. Hâlâ uyumakta olan Fatma'yı uyandırmamak için özen göstererek odadan çıktı. Konağın hizmetli kadınları gün doğmadan çorbayı hazırlamışlardı. Sabah çorbası konakta iki ayrı ocakta, biri çalışanlara diğeri de aile için pişerdi.

Ağa, ayvanın açık bölümüne geldiğinde, hizmetlilerden genç bir kız avluda, oradan oraya koşarak ateş için çalı çırpı topluyordu. Sü-

leyman kızın güzel beline, yuvarlanmaya başlayan göğüslerine, uzayan boyuna baktı, hüzünlendi, canı sıkkın düşündü.

"Nasıl da serpildi! Birkaç yıl önce kocaya varmak için annesi konağa bıraktığında sıska, titrek bir yavru sokak kedisini andırıyordu. Şimdi erkeğe varacak çağa geldi. Oysa bizler kısa sürede ölecek sanmıştık. Sessiz, becerikli biri de. Şu baş belası Hüseyin olmasaydı, çocuk yapmak için onunla evlenmeyi düşünebilirdim. Allah kahretsin!"

O sırada uyanarak giyinen Fatma yanına yaklaştı. Geleceğini beklemeyen Süleyman şaşırdı. Yüzü kızardı, karısı acaba avludaki kıza bakışlarını görmüş müydü?

"Sen ne zaman uyandın? Biraz daha uyusaydın ya!"

"Nasıl da uyumuşum. Neden giyiniksin? Bir yere mi gidiyorsun?"

"Sabah sabah canım köyde biraz gezinmek istedi de."

Ahırda katırları tımar eden erkek hizmetlilerden biri, kapı kenarından ağanın kıza bakışlarını görünce, gübreleri köşeye süpürmekte olan dokuz on yaşlarındaki uyku sersemi oğlunu, "Biraz buraya yaklaş" diye çağırdı. Çocuk zayıf, oldukça da güçsüzdü. Gene de her gün babası yardım için onu ahıra getirirdi. Yoksa salt başına istenilen saatte işleri bitirmesi olası değildi. Çocuk elindeki süpürgeyle yaklaşınca, "Bak sana bir şey anlatacağım. Ama kimseye anlatma, haa!" dedi. Eliyle, avludaki genç kızı gösterdi. "Anlatacaklarım bu kızla ilgili." Oğlu da olsa kendini dinletecek birini bulduğuna mutluydu.

"Bu güzel kız, seneler evvel, köyün keşe[1] yakın mahallesinde doğdu. Bizim gibi fakir olan babası arkadaşımdı. Birlikte çok işler yapardık Sonra hastalandı, birkaç gün içerisinde de öldü. Karısı, dört çocuğuyla ortada kaldı. Kadın çocuklara bakabilmek için, biçilen ekin tarlalarında başak topladı, bulduğu her işte çalıştı, olmadı. Zaten köyde çalışacak iş yoktu. Herkes kendi işini yapıyordu. Baharda zamanına göre çeşitli otlar, mantarlar topladı, Kercevz'e götürüp sattı, sırtında odun götürdü, berru, alıç gibi dağlardan meyveler topladı, takas etti, gene yetiremedi. Genç, güzel biri olduğu için onu erkek kardeşinden isteyenler vardı.

1 Keşe: Yamaç.

Kardeşi de başlık nedeniyle zorluyordu onu. Onunla evlenmek isteyen, köyde durumu bize göre biraz iyi olanlar vardı, fakat çocuklarına yettiremeyiz, diye korkuyorlardı. Sonunda komşu köyden, kırklı yaşlarda dul bir adam geldi, kardeşinden usulüne göre istedi. Dayı da büyük oğlanı çobanlık için yanına aldı. Bu konakta hizmetçi olan kadının ablası da, bundan cesaret aldı, o zaman hastalıklı, ölmek üzere olan bu küçük kızı, yani Nure'yi evlatlık edineceğini söyledi. Ancak uzun yıllardır konakta çalışan kadına, ağayla karısı karşı çıktılar. Çocuğa bakarken işlerini aksatacağını söylediler. Halbuki bir iki haftalık gelinken kocası öldürülünce jınbi[1] kalan teyze, çalışmak için girdiği bu konakta, orta yaşına kadar da hizmette kusur etmedi. Çocuk hasretini küçük yeğeniyle gidermek istiyordu."

Adam sustu, kaşağıyla önündeki katırın sırtını, karnını kaşıdıktan sonra yeniden anlatmaya koyuldu:

"Bak bu anlattıklarımı dışarıda kimseye anlatma, ha! Bunlar mühim şeyler. Sonra ağa bizi kovar, belki de cezalandırır. Anladın mı?"

Çocuk başını olumlu sallayınca, sürdürdü:

"Teyze de ilk senelerde rahat değildi, hepimiz bunu biliyorduk. Başta lafla rahatsız etmişler, sonra da zorla. Bir keresinde kilerde tecavüz etmek istemişler, fakat kaçmış. Hadiseyi öğrenen ağanın annesi araya girmiş, kimse duymadan örtbas etmiş. Zamanla kadın da oradaki hadiselere, hadiseler de ona alıştı."

Konuşmadan dinleyen çocuk bunları duyunca, "Teyze niye kaçmamış uzaklara?" diye sordu babasına.

"Oğlum sen daha küçüksün, anlamazsın. Ağadan kim kaçabilir? Nereye giderse yakalar ceza verirler. Neyse, aradan yıllar geçtikçe kadın, yaşlananların, iş yapamaz olanların nasıl konaktan akrabalarının yanına gönderildiklerini görünce, kendi geleceği için korkmaya başladı. O nedenle yeğenini yanına alıp büyütmek istiyordu. Kadın çok iyi bir aşçı, onlara dürüst çalıştığı, her şeyi, konağın bütün işlerini evirip çevirdiği için, ağa ile karısı işlerinin bozulmasını istemediler, kızı evlatlık edinmesini kabul ettiler."

Babasının anlattıklarından etkilenen çocuk, Nure'yi sordu.

1 Jınbi: Dul.

“Baba Nure’nin de başına aynı şeyler geldi mi?”

“Yok, oğlum. Teyzesi ona iyi sahip çıktı, şimdi bile onu hiç yalnız bırakmıyor. Çünkü kimin ne olduğunu iyi biliyor, pislikleri, kimden nasıl kaçılacağını, her şeyi, herkesin sırrını.”

“Uuuh, neler görmüş bu kadınla teyzesi!”

“Gördüler, ya! Bu kadar kolay mı? Aman ha oğlum, bu anlattıklarımı kimsenin önünde söyleme!”

“Annem de biliyor mu?”

“Biliyor ya da bilmiyor, sen artık küçük değilsin, aile içinde sır olanı dışarı çıkarma!”

“Baba, yaşlandığında seni konaktan atarlarsa, çalışır bakarım.”

“Biliyorum oğlum, sen iyi bir çocuksun.”

Ardından bir gözü yukarıdakilerde işine koyuldu.

Fatma, aslında kocasının sabahın o saatinde Nure’ye bakışlarından tedirgin oldu, gene de duyarsız görünmeye özen gösterdi. Korkusundan yüzünün kızarıklığı geçmeyen kocasına, gözlerini avludaki kızdan ayırmadan ustalıkla, bir şeyler söylemesi gerektiğini anladı.

“İsteyenleri var. Teyze de ben de vermek istiyoruz, fakat talipleri seçmede henüz anlaşamadık.”

Ardından da içinden geçenleri anlayabilmek için kocasının yüzüne baktı.

“Ağa bu konuştuklarımız aramızda kalmalı, başkasına duyurmaya henüz karar veremedik.”

Oysa Nure’yi henüz ısrarla isteyen yoktu. Bir keresinde konak çalışanlarından genç biri çekine çekine teyzeye “Nure’yi bana verir misin?” diye sormuş, teyze de “ben kızımı bir uşağa vermem” diye sert bir yanıt vermişti, o kadar. Fatma da duyduğu endişenin önlemini almaya çalışıyordu. Çünkü kendine göre arzulanacak yaşları geride bırakmıştı. Yakında Nure’nin isteyenlerini de kendisi bulacaktı.

Düşüncesini sorduğu zaman, kocası umursamaz bir hava ile yanıt verdi:

"Ya, demek öyle, isteyenleri çok, siz de evlendirmeye karar verdiniz. Aman canım, evlenecekse evlensin, bize ne? İşler yerde kalacak değil ya! Sonra, kime söyleyeceğim konuştuklarımızı?"

Hizmetçi kız topladığı çırpı parçacıklarını içeri götürüp yeniden dışarı çıkınca, kadın tepeden tırnağa ürpererek baktı kocasına. Bu güvenilmez adamın sert görünümlü, duygusuz yüzünde, yapmacık, acınacak bir iç burukluk gördü. Fatma bu yaşında bile çekici, güzeldi. Akşam kocasına sarılırken hâlâ ne kadar istekli olduğunu göstermişti. Vücudunun kadınsı bölümleri diri, kışkırtıcıydı. Avludaki kıza bakarken erkeksi arzuları uyanan koca, bu kez onunla yeniden olmak için dayanılmaz bir istek duydu, ama kendini tuttu.

Yıllar önce evlendiğinde Fatma çocuk denecek yaştaydı. Bu nedenle, konakta ne yapması gerektiğini, nasıl davranacağını bilemedi. Yıllar ilerledikçe, yenilenip duran düşmanlıklarla doymazlığın içinde buldu kendini. Bunları nasıl özümsediğine bazen kendisi de inanamıyordu. Nasıl benimsemişti, sanki doğduğundan beri kendi kişisel sorunlarıymış gibi nasıl algılamıştı? O güvensiz, sürekli dolap döndürülen ortamda öğütülmeden, gene de kadınsı yanıyla ayakta kalmayı başardı. Ayrıca sürekli değişen kişiliği olan Süleyman'ı da koruyarak, gelinlerin bir hiç, bir mal sayıldığı bu çamuru yoğurmayı becerdi.

Yirmili yaşlarda, umursamazlıkla hiçbir şeye aldırış etmeyen biri oluverdi. Ama sonra, bu umursamazlığın ardından bir yaşama hırsı başladı, konağın yönetimine, ağanın yakınları farkına varmadan, ustalıkla egemen oldu. Konağın büyük hatunu bile onsuz bir karar almamaya, ona danışmadan bir iş yaptırmamaya başladı. Kızlarından çok ona güvendi, önemsedi de. Böylece, yaşadıkları konak, saldırılarla vurgunların getirdiği tedirginlik sayılmazsa, yöre konaklarının en dirliği yerinde yuvası oldu çıktı.

Bu sıkıntıları, bu özverileri, kendisi, gelecekteki çocukları, ağa bencilliğinin tüm özelliklerini üzerinde taşıyan kocası için çekti. Her çabaya karşın, bu bencillik gereği kocasının yeniden evlenmek isteyeceğini sürekli aklında tuttu. Gene de ayakları yere basarak yaşayan, geniş ufku olan bilge, zeki, önyargısız bu kadın, kötümserliği üzerinden bir türlü atamadı. Çünkü ne olursa olsun, acımasızlığın hep önde tutulduğu bu yörede kadının çile için var olduğunu biliyordu.

Ara sıra kocasının anlattığı aşk öyküleriyle neye vurgu yapmak istediğini, neyi benimsetmeye çabaladığını anlıyor, ama oralı olmuyordu. Bir süre sonra kızını taktı kafasına, kendisi gibi büyütüp iyi biriyle baş göz ederek, mutlu bir yuva kurmasını istiyordu.

Bir ara Dereveri ağası Hüseyin'in karısı Sare ile dost olma yollarını aradı. Zaptiye çavuşu, gezici Çingene dişçinin karısıyla selamla iyi dileklerini yolladı; bir keresinde de karşılık olarak selam aldı. Gene de arzuladığı yakınlık gerçekleşmedi. Unuttuğu bir şey vardı, ağalıkları sömürüyle güce dayalıydı; köylünün birbirini kırmasına, vurup almasına. Kurulu düzen bir veya iki kadının isteğiyle değişemezdi.

Evlenecek yaşlarda çocuğu olmadığı için, Süleyman'ın kanından birinin Hüseyinlerle hısımlık kurması, kocasının büyük tepkisine yol açardı. Çünkü bu güç, baş olma yetkesinin yitirilmesine neden olabilirdi. Aileden, yani aynı kandan birinin güçlenmesi, baştakinin karşıtını birlikte getirebilirdi. Hele Dereveri gibi bir aşireti arkasına alan böyle biri, yeni ağa olmaması için durdurulamazdı. Bu da Süleyman'ın ailesiyle birlikte sonu olurdu.

O zaman Fatma, en önem verdiği şeyi, yani ailesinin sağlıklı geleceğini, aşiret içinde güçlerini akılla, dayançla ayakta tutma olasılığına sarıldı.

Ahmedi'deki karşılaşma Cemil'in ilk duygusal heyecanını ortaya çıkardı. Arzuyu, duyumsadığı bir kadını düşünmenin sevecenliğiyle ateşin ortasında bıraktı.

Her gün karşılaştığı kendisinden yaşça büyük, herkesin imrenerek beğendiği merxasların[1] kadınlara duruşlarıyla davranışları hep sevgisini bastırmaya neden oldu o güne değin. Ama Ahmedili kızın odunları kucağında taşırken güçlükle soluk alması, iki yana sallanması, kendisinin bile bilemediği saklı duygularını ortaya çıkardı. Hele yağmurda rüzgârın sıyırdığı başörtüsünün altından ensesine, alnına düşen bal sarısı saçları, çok iş görmekten moraran ayakları, bahar güneşinin yaktığı yüzüne göre odunların sıyırarak ortaya çıkardığı kar beyazı ince

1 Merxas: Yiğit.

kolları; kanı çekilen etleri üzerindeki inciyi anımsatan dişleri, yorgun bakan baygın gözleri aklını başından almaya yetti.

Cemil duygusallığa kapılınca, aklından, bir öfkeden güç alan utangaçlığın kızarıklığı bir şimşek gibi geçip gitti. Ardından o ışıltılı gözleri anımsadığında, yeniden dalıp içinin derinliklerinde yitti. Ancak çok geçmeden bir çıkmaza mı, yoksa kendisini asıl benliğine döndürecek hoş bir olaya doğru mu sürüklenmekte olduğunu kendi kendine sormaya başladı.

Tutkunun ne demek olduğunu henüz bilmeden, birdenbire tutuluvermişti. Oysa tanıdığı yetişkin erkekler, sürekli yiğitliğin ilk koşulu olarak bir kadının tutsağı olmamak olduğunu vurgulardı. Bağda, dağda, köyde, gittiği yerlerde karşılaştığı güzel kızların hiçbiri onda en ufak bir etki bırakmamıştı. Şimdi ise, o kızın Ahmedi'de yaşadığını anımsadıkça, nerede olursa olsun, o yöne dönüp kokusunu getirecekmiş gibi havayı büyük bir zevkle ciğerlerinin derinliklerine çekmeden edemiyordu.

İçi içini yese de gene dışarıdan durgun görünüyordu. Annesi, farkına vardığı bu durgunluktan karışık bir korku duymaya başladı. Özellikle oda söyleşilerine ilgisinin azalması, kendisinin sorgulayıcı bakışlarına aldırmayışı, dalgın duruşlarını Cemil'in yaşı gereği, onulmaz sıkıntılarına bağladı.

Cemil, bu tutsaklıktan kurtarması için kendini oyalayacak bir şeyler aramaya başladı. Serhan ve Şemseddin'le torlu keklik avına çıktı. Uygun gördükleri tepeciklerde torlarını[1] kurduktan sonra, taşlarla ördükleri kulübelerde saklanarak dişi kekliklerin ötüşlerle erkek kekliği çağırmalarını günlerce izlediler. Bu av partileri Cemil'e iyi geldi; az da olsa bir süre oyaladı. Gene de erken bıraktı.

Bir av dönüşü soluklanmak için bir taşa otururken önce kızı anımsadı. Sevdiği kızın adını bilmemesi kendisine kötü bir şeymiş gibi geldi. Ardından köylerde bir kıza tutkunluğu yayılırsa yiğitliğiyle, katılığının bile sorgulanacağını düşündü, yeniden canı sıkıldı, yüzünü buruşturdu.

1 Tor: Kapan.

Bir hafta sonra dayanamadı, adamlarını da alarak yola çıktı. Geçtikleri patikalar, iki yeşil dizeyi andıran ağaç sıraları arasında akıp gidiyor, meşeler, çiçeklenmiş çalılar, yamaçları kuşatan yeni sürülmüş toprağı kırmızıya çalan bağlar, ufukla birleşen duru mavi gökyüzü ona gülümsüyordu sanki. Onları hiç bu denli özlememişti. Atını sürekli topukladı. Mamıka köyünün uzak yamaçlarını geçerek son doruğa geldiklerinde, güneş ışınları, ayaklar altında serili zümrüt yeşili ovacığın diğer ucundaki Ahmedi köyünün şeyhlerinin pencere camlarına vurarak yansımasını izlediler. Cemil bu görüntü karşısında şaşkınlığa uğradı.

Yarım saat sonra köye vardıklarında, önce çaya giderek atlarını suladılar. Sularken uzakta çamaşır yıkayan bir iki kadın arasında tutulduğu kızı aradı gözleri, yoktu. Su kenarında oyalanmak istedi; attan indi, önce birkaç metrelik bir yerde gidip geldi. Atını korumalardan biri tutuyordu. Sonra, hiç konuşmadan geriye, köye yöneldi. Adamları da tüfekleri ellerinde onu izledi. Saido'nun evine giden sokağın başındaki küçük alanın kuzeyindeki bir bahçe duvarının kenarına çömelerek sırtını yasladı. Şaşkın bakan adamlarına atları boş tarlanın kenarında, çalılara bağlamalarını buyurdu; ardından, "Kimsenin evine gitmeyeceğiz, biraz burada oturacağız" dedi. Oysa onlar Menci'nin evine gidip güzel yemekler yiyeceklerini ummuşlardı.

On, on beş dakika geçmeden köyden onları gören birkaç adam geldi, selam vererek yanlarına çömeldi. Menci'nin yakını olanlar ağayla adamlarını eve yemeğe götürmek istedi, ama o ısrarla kabul etmedi. Menci köyde yoktu, Kalepozreş'teki hasta bir dostunun ziyaretindeydi. Sağdan soldan konuştular, Hüseyin ağayı, amcası Hamid'i sordular.

Cemil, yakmaya başlayan bahar güneşine aldırmadan aynı yerde birkaç saat oturdu. Köydeki erkeklerin neredeyse tümü oraya doluşmuştu. Görmek istediği kız ise görünmüyordu. Ne kapıları açıldı ne de gelen gidenleri oldu.

Epey sonra kız, sırtında kırlardan topladığı yenen ot dolu torbacıkla, önünde güçlükle yürüyebilen sıska bir inekle çay yönünden köye girdi. Cemil, ne yapacağını şaşırdı, güneşten kızaran yüzü daha da koyulaştı, gözleri irileşerek dona kaldı. Sorulan sorulara anlamsız

yanıtlar vermeye başladı. Elleri, ayakları, her yanı titremeye başladı, yüreği hızlandı. Kızın üzerinde, daha önce gördüğü aynı giysi vardı, başında da o bağ. Yorgun, bitkin görünüyordu. Hiç çevresine bakınmadan yoksul evine girdi. Cemil yeniden çıkar umuduyla epey bekledi, ancak olmadı. Oysa akşama kalmadan köyde olması gerekiyordu.

Dönerlerken genç ağa daha da durgunlaştı. Sabahtan bu yana hiçbir şey yememiş, yalnızca yazın kuruyan bir küçük kaynaktan iki avuç su içmişti. Adamların uzattığı bir avuç kuru üzümü de istemedi. Köyde ona söylemeden Menci'nin yakını olan adamdan biraz yiyecek istemişler, o da arpa ekmeğiyle birlikte kuru üzüm getirip vermişti.

Yamaca yeniden vurduklarında, geride bıraktıkları köyün söğütleri sanki gülerek sallandı, uzakta kalan su değirmenleri çaydaki çağlayanlara ürperen ses verdi, yamaç kuşları durmadan öterek her şeyi bir ezgiye çevirdi.

Batan güneşin ardında bıraktığı mor ışıklar, doruk çizgisinde henüz yitmeden köye vardılar. Cemil, o an açlığıyla yorgunluğunu duyumsadı, atından bile güçlükle inebildi. Yeniden can sıkıntısı tüm benliğini sardı. Bırakıp geldiği Ahmedi köyü, ona benzeri bulunmaz bir yer gibi geldi. Kendi köyleri ise sıkıcı, çekilmez. İstemeye istemeye konağa çıktı, ayvandaki birkaç kişiye aldırmadan ilk odaya girdi. Balmumu çırasını yakmaya uğraşırken annesi geldi, kapıyı kapatarak, oğlunun boynuna sarıldı.

"Oğlum, sabahtan beri ortalarda yoksun. Nerelerdeydin?"

"Hiç anne! Can sıkıntısından dolaşmaya çıkmıştım."

"Seni üzen bir şeyler var, fakat söylemiyorsun."

"Kaç kez bir şey olmadığını söyledim anne!"

"Bana doğruyu söyle! Nerelerdeydin?"

Cemil biraz duraksadı.

"Ahmedi çayının kenarında biraz dolaştım, geldim."

Oğlundan bir şeyler öğrenemeyeceğini anlayınca, yüklenmekten vazgeçti.

"Yemek diğer tarafta hazır, seni bekliyoruz," dedi kapıdan çıktı.

Cemil:

"Çarıklarımı çıkarıp geliyorum" dediyse de duyuramadı.

Yemek için odaya girdiğinde, Hüseyin ağa, Serhan, Siçve köyünden iki kişi yer sofrasında yemeye hazırlanıyorlardı. Köylüler hemen ayağa kalkarak ona yer açtılar; Cemil de selamladı, açılan yere bağdaş kurarak oturdu. Durgunluğu konukların da dikkatini çekti. Yaşlı olan köylü kendini tutamadı:

"Ağe min[1] biraz durgun görülüyorsun, rahatsız mısın?"

"Yok, değilim. Biraz yorgunum."

Baba bir süre ses çıkarmadı, ama Cemil gergin olduğunu anladı. Gene de hiçbir şey yokmuş gibi yemeğe başladı.

Hüseyin, evde konuk varken, özellikle de yemekteyken alınsa bile ses çıkarmaz, neşeli görünmeye özen gösterir hep. Çünkü konuğun alınabileceğini düşünür, böylesine bir davranışın hoş karşılanmayacağını bilirdi. Gerçi köylüler konuk sayılmazdı, aşiretten, konağa çağrısız girenlerdendi ama gene de ağa, kim olursa olsun kızgınlığını yemekte duyumsatmamaya özen gösterdi.

Yemek yendikten, Siçveliler köylerine gitmek için ayrıldıktan sonra, Hüseyin Cemil'le konuşmak istedi. Karısının "Bu gece çok yorgun, yarın gündüz konuşsan olmaz mı?" demesine aldırmadı, odaya çağırttı.

Gelince:

"Cemil, canını sıkan bir durum mu var? Bu aralar durgun, hastalıklı gibisin."

Cemil biraz utangaç, kızararak yanıtladı:

"Yook baba, hasta değilim, canımı sıkan bir şey de yok."

"Hayır, var! Seni eskisi gibi odadaki sohbetlerde göremiyorum. Gelince de biraz oturup kaçıyorsun."

"Baba bir şey olsa, söylerim."

"Amcanın çocuklarıyla da pek göremiyorum seni..."

Babanın konuşmasını keserek yanıtladı:

---

1 Ağe min: Ağam.

"Naif çekilecek gibi değil. Sürekli içten pazarlıklı davranıyor. Ne yaparsak yapalım, o surat asıp duruyor."

"Ne olursa olsun onlarla iyi geçinmeniz için seni de Serhan'ı da uyardım. Bak Serhan sürekli onlarla beraber. Onlarsız hiçbir yere gitmiyor."

"Baba, Serhan onların ne olduklarını bilmiyor da ondan. Gerçi o da Naif'i pek sevmiyor. İlişkisi daha çok Şemseddin'le."

"Onlardan uzak durursanız ne yaptıklarını, ne yapacaklarını bilemezsiniz. Gene de onlar en yakın kan akrabalarınız. Onları iyi olmaya mecbur edin, iyiliklerinizle."

Cemil o anda kapıdan giren annesine onayını istercesine bakarak yanıtladı:

"Ne iyilik yaparsak yapalım, Naif hinliğinden vazgeçmez. Gene de dediğini yapacağız."

"Bu gün pek ortalıklarda yoktun."

"Biraz gezmeye çıkmıştım."

Ağa, bu konuşulanları Serhan'ın da dinlemesini istiyordu. Karşı duvar dibindeki mindere oturan karısına diğer oğlunu sordu.

"Serhan nerede?"

"Nerede olacak! Yemeğini yer yemez amcasına gitti. Keklik avına meraklı bu aralar. Şemseddin'le kekliklerine hengâme yaptırıyorlar her gece."

Hüseyin, oğlunun bu yeni tutkusuna gülerek kafa salladı.

Cemil gene uykusuz gecenin sabahında, oda kapısının çalınmasıyla uyandı; kalktı yatağa oturdu.

Hemık:

"Ağe min ezım ez!"[1]

Sonra da yanıt beklemeden elinde küçük su kabağıyla içeri daldı.

"Yahu Hemık ne var gene böyle sabah sabah geldin?"

1 "Ağam benim ben!"

Hemık yüzünde gülümsemeyle elindeki kabı uzattı.

"Ağa sana haşlanmış nok[1] getirdim. Al, ye bak ne güzel."

"Sen nohudu nereden buldun bu kıtlıkta?"

"Emişe gün doğmadan haşladı. Ben de birazını sana getirdim."

"Hemık kimin kaynattığını değil nereden bulduğunu sordum!"

"Yahu ağa amma da soruyorsun! Buldum işte. Kurban olayım kalk yataktan. Sana önemli bir işim düştü."

Cemil gülerek kalktı, başucunda soyunduğu giysilerini üzerine geçirdi. Onu izleyen Hemık, dayatıp durdu:

"Ne olur elini çabuk tut kimse gelmeden Büyük ağayla görüşelim."

"Büyük ağayla ne işin var, gene ne çevirip duruyorsun?"

"Çevirdiğim bir şey yok, yeter ki bana destek ver."

Birlikte Hüseyin'in olduğu odaya gittiler. Büyük ağayla eşi bir şeyler konuşuyordu. Hemık içeri girer girmez, koştu ağanın elini üç kez öptü, alnına götürdü, aynı hızla da yere kadar eğildi, onu şaşkınlıkla izleyen Sare'yi selamladı.

"Hatunum, abdestin bozulmasın diye elini öpmüyorum."

"Otur" buyruğu gelmeden dizlerini bükerek üzerlerine oturuverdi. Ayakta duran Cemil'in de ev sahibi kendisiymiş gibi oturmasını istedi. Hüseyin gülerek bakıyordu.

"Ağam kurbanın olayım, bağın berisindeki sürülü tarlaya izin ver nohut ekeyim."

Nohut sözcüğünü duyan Hüseyin'in şaşkınlığı daha da arttı.

"Hemık, nohudu nereden bulup ekeceksin?"

"Evde bir elbık[2] var, onu ekmek istiyorum."

"Bana doğruyu söyle, nohudu nereden buldun?"

"Doğru söylersem tarlaya ekmeme izin verecek misin?"

Hüseyin ha bire gülüyordu, başkası onunla bu tarz konuşamazdı.

"Evet vereceğim."

1 Nok: Nohut.

2 Elbık: Tahıl birimi ölçeğin yarısı.

Hemık yoksul, neredeyse iş yapmaz ama sözünü de sakınmayan, şakacı biriydi. Şaka yaparken de gülmezdi. Bir gün Savur'da dolaşırken, zaptiyeler yakalayarak karakola götürmüşler, askerlik yapıp yapmadığını sorgulamışlar, nüfus kâtipliğinde yazılı adı olmadığına bakılmadan elleri kolları bağlanarak askere almışlar, Diyarbekir'e yollamışlar. Önce askerlik yapmadığı için falakadan geçirilmiş, sonra Diyarbekir'e varınca nüfus kaydı olmadığı gerekçesiyle dakikalarca dövülmüş. Başka bir ile götürüleceği bir sırada yolunu bulup kaçmış, Dereveri dağlarına geri gelmiş.

"Ağe min! Dün Siçveli arkadaşımla, tüfeklerimizi alıp Barava ağasının Matare köyüne doğru indik. Bir adam nohut ekiyordu. Yanında da ihtiyar bir adamla kendi karısı vardı. Biz de ya 'Ixvede' diyerek kenarda duran nohut çuvalını aldık. Aldık bele, kadınla ihtiyar adam bize keseklerle hücum etti. Genç olan ise hiç ses çıkarmadan bizlere bakakaldı. Allah vekilin olsun arkadaşımın başını bir iki yerden kırdılar. Biz de çuvalla birlikte köye geldik, içerisindekini de hemen dürüstçe pay ettik aramızda. Birazını haşladıktan sonra, Emişe 'İlla ağaya git sürülü tarla iste, geri kalanını ekelim,' dedi. Ben de geldim."

Hemık, olayı saptırmadan olduğu gibi anlatınca, o ana değin dinleyen Sare, üzüntüyle azarladı:

"Hemık o zavallıcık adama acımadınsa çocuklarına acısaydın."

Hemık anında yanıtı yapıştırdı.

"Ben seni hep anam olarak gördüm, adamın çocuklarına acıyacağına benimkilere acısan daha yerinde olmaz mı Sare Hatun!"

"Seninkilere de acıyorum. Bele senin çalıştığını ne gördüm ne de duydum."

Hemık, ellerinin içini göstererek "konuştuklarına bak" dercesine hâlâ gülmekte olan ağaya baktı, hemen yanıtladı:

"Hatunum Osmanlı gibisin, önce askerlik yapmadım diye canımı almaya kalktılar, asker olunca da falakadan geçirdiler. Birkaç gün önce çocuklarıma bakmıyorum diye beni yerin dibine indirdin, çalışıp onlara ekin ekmeye kalkınca da aynı şeyi yapıyorsun. Ne yapacağımı bilmiyorum, şaştım kaldım."

Hüseyin'le Cemil, Hemık'ın bu sözlerine kahkahayla güldüler. Hemık de ödül olarak sürülü tarlayı, bir de ırgatlardan birinin yardımına yollanacağı sözü aldı, çıktı gitti.

Bir gün sonra, nasıl olduysa, yaşlı bir adam soyulmadan, eşeğinin sırtında Deriya'ya geldi. O denli yaşlıydı ki hayvanın sırtında güçlükle durabiliyordu. Sora sora konağın kapısını buldu, çalışanlardan birinin yardımıyla Hüseyin ağanın yanına çıktı. Derdini anlattı. Bir yıl önce aldıkları tohumu, Matare köyü ağasından icarla kiraladıkları tarlaya ekmeye uğraşırlarken iki kişi ellerinden almıştı. Şimdi de Hüseyin ağanın insanlığı sayesinde geri almak istiyorlardı.

Adamcağız sorununu anlatırken durmadan ağlıyordu. Hüseyin, adamını çağırttı. Hemık gelir gelmez yaşlı adamı tanıdı. Sare de oradaydı. Ancak olan olmuştu, Hemık ağa kızar da cayar korkusuyla nohudu aynı gün ekmişti. Hüseyin süklüm püklüm duran adamına sordu.

"Ne olacak şimdi Hemık? Adamcağız ağlayıp duruyor, ocağımıza sığındı üstelik."

"Ağam, inan dün nohudu tarlaya ektim sayende, istersen ırgatına sor. Tek tek tarladan toplayabilecek halim yok. Adamı boş ver, sal gitsin."

"Zavallı adamı nasıl salayım gitsin, Hemık?"

"Ağam bu yaşına bakma! O gün Azrail kesilmişti, güçlükle kurtulabildik elinden."

Sare dayanamadı:

"Zavallıların hem tohumlarını ellerinden alıyorsunuz hem de acımadan kovulmasını istiyorsun."

Hemık o tohumu güç kullanarak alması için birileri çağrı çıkarmış gibi yanıtladı.

"Ya benim bir yerime bir şey olsaydı, çocuklarımın hali ne olurdu?"

Yaşlı adam, ürün hasadında kendilerinden alınan kadar nohut sözü alarak köyüne döndü. Çünkü yapabileceği bir şey yoktu.

Hemık'in bu yaptıkları birkaç gün de olsa Cemil'i dertlerinden uzaklaştırdı. Cemil kendine gelir gelmez eski yaşamına yeniden dön-

dü. Bu kez babasının öğüdüne uyarak aralarında Naif'in de olduğu üç beş kişiyle keklik avına çıkmaya, akşamları da toplanarak gündüzü tartışmaya başladı.

Gene de yalnız kalınca, kıza olan özlem yeniden depreşiyordu. Özellikle de yatağa girerken uykusu kaçıyor, karma karışık duygularla değişik birine dönüşüyordu. Gündüz bile ara sıra, tinsel doğanın görünmez gücü, içine bir sıcaklık yayarak, bulunduğu yerden yüreğinin küt küt atacağı uzaklıklara götürüyordu onu. Çevresinde kendisini gerçek yaşamdan düşsel alana götüren güçler vardı sanki. O düşsel alanda kızı seyretmek onda başkalarının anlayamayacağı duygular kabartıyordu.

Duygularının gemi azıya aldığı bir günde, dayanamayarak kendini Ahmedi yakınlarına attı. Ummadığı bir yerde, çay kenarında kızla karşılaştı. Ürkütebileceğini düşünerek oradan ayrılmak istedi, ama iş işten geçti. Göz göze geldiler. Her ikisi de şaşırdı durumlarına. Kız korkudan titremeye başladı. Cemil korkusunu gidermek için aklına gelen bir şeyi sordu.

"Sen Ahmedilisin değil mi?"

Kız korku dolu titrek bir sesle, bildiği birkaç Kürtçe sözcüğü karıştırarak yanıt verdi.

"He Ahmedi, baba bekliyor."

"Bir şey soracaktım. Acaba Menci Kalepozreş köyünden geldi mi?"

"Vallah bilmiyor. Köy adamlar biliyorsın. Sen gidiyor sorıyorsın."

Konuşurken şaşıran salt kız değildi. Cemil de suçlu bir çocuk gibi kulaklarına değin kızardı. Sesi bir yaşlı gibi titrek, çatlak çıktı. Bakışlarını gözlerine doğru kaldırdı, kısa bir an bakarak "Kalepozreş'ten geldiyse selam söyleyin diyecektim" dedi.

Kız pek inanmışa benzemiyordu, babasını beklemeden köye doğru hızlı adımlarla yürüdü, gitti. Cemil de arkasından bakakaldı; gün doğuşunun ardından çevreyi sise boğan incecik çiseleyen bir yağmur gibi, içini anlaşılamayan düşünceler kapladı, sonra da atının başını doğuya çevirerek o şaşkınlıkla köyüne döndü.

Görüşmeden sonra çıktığı yolculuk da bir düş gibi geçti. Bu inanılmaz düş, azıcık sıcak, kır kokan akşam ay aydınlığında yamaçları,

otlakları, meşelikleri süsleyen imgeler arasında köye vardığında bitti. Yolda, bir akşamcı kuşun belli aralıklarla durmadan yinelediği iç yumuşatıcı ötüşlerini dinledi.

Ahmedi'ye gidip geldiğini, kızla konuştuklarının duyulmasını istemiyordu. Birileri onu gördüğünü söylemedikçe ağzından bir şeyler kaçırmamaya özen göstermeye karar verdi. Anne ile babanın sıkıcı sorularını dinlememek için de eve uğramadan amcasının evine gitti. Onları sofrada bulunca sevindi. Çağrı beklemeden de oturdu.

Amca:

"Ne iyi ettin de geldin Cemil. Epeydir uğramıyordun, özledim seni."

"Belki Naif'le Şemseddin söylemişlerdir, vakit geçsin diye ava gidip geliyoruz hep birlikte. Sen nasıl oldun amca?"

"Havalar ısınmaya başlayınca, iyi oldum. Yemekten sonra babana gitmeyi düşünüyordum, sen gelince vazgeçtim."

"Olmaz amca, biz burada otururuz. Sen git, iyi olur. Babam da sevinir."

"Peki bakarız."

Naif babasına duyurmadan Cemil'e nereden geldiğini sordu. O da "dolaşmaktan" diye geçiştirdi.

Yemeklerini yerken atını verdiği amcasının hizmetlisi girdi içeri. Yeni bir şey bulan insanların tavrı içerisindeydi.

"Cemil ağa atı çok yormuşsun, nerelere gittin böyle? Durmadan da su içti."

Adamın bu bilgiç sözlerine sinirlenen Cemil, yanıt vermeye hazırlanırken, amca sert çıkıştı:

"Seni ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokma. Sana ne nerelere gittiğinden!"

Amca gittikten sonra, Serhan da geldi. Naif'in sevimli olmayan, ev sahipliğine aldırmadan geç saatlere değin oturdular. Evde tatsızlık çıkacağına Naif'i çekmeyi göze almıştı Cemil. Eve gidince de oyalanmadan yatağa girdi, o günkü kaçamağını da anne baba sorgusu geçirmeden böylece atlatmış oldu.

Sonraki gün Serhan Cemil'e "Evde, köyde herkes senin birine tutulduğunu söylüyor, doğru mu?" diye sorunca, Cemil, "Kimmiş benim tutulduğum?" sorusuyla karşılık verdi.

"Herkes kendine göre bir şey söylüyor, uuuh!"

"Sen konuşanlara ne cevap veriyorsun peki?"

"Ne diyeceğim 'yalandır' diyorum."

Cemil kardeşinin bu sözlerine sevindi, ensesinden tutup salladı.

"Aferin benim kardeşime!"

"Aferin de, bana neden söylemiyorsun peki?"

"Neyi söylemiyorum?"

"Tutulduğun kızın kim olduğunu."

"Bilmediğim bir şeyi nasıl söyleyeyim?"

"Yani kızın ismini bilmiyorsun öyle mi, nasıl tutkunluk bu?"

Cemil kardeşinin bu ustaca sorgusunu gülümseyerek karşıladı.

"Bakıyorum, kurnazlığına diyecek yok."

"Ne kurnazlığı? Sen kendin istemeden itiraf ettin!"

"Ağzından çıkmayacağına yemin edersen, söylerim."

"Yemin edemem, ama söz veririm."

"Nasıl bir şey o? Yemin etmiyorsun bele söz veriyorsun!"

"İstemeyerek ağzından kaçırabilir insan."

"O zaman sana güvenip söyleyeyim mi?"

"Söyle!"

Cemil duraksadı, çekiniyordu, etkileyiciliğini yitirmekten korkuyordu. Sonra güç toplayarak söyledi:

"Ahmedili bir kızı beğeniyorum."

"Mencilerden mi yoksa?"

"Yok değil, fakir bir kız."

"Yani nasıl?"

"Geniş ailesi olmayan bir kız. Annesi babası var, o kadar."

"Ne annem ne de babam iyi karşılayacak. Hele babam kimsesiz bir adamın kızını istemeye gitmez. Sen de biliyorsun!"

"Biliyorum, ama namuslu bir kız."

"Olsun! Babam böyle bir adamın ta ayağına kadar gidip kızını istemez."

"Evet. Gitmez."

Kardeşini onayladıktan sonra başını önüne eğerek düşünceye daldı. Serhan, Cemil'in üzüldüğünü görünce, birden anımsadığı bir şeyi sevinçle paylaşmak istedi.

"Babam gitmez ama bunun bir yolu var."

"Neymiş yol?"

"Kızı silah zoruyla kaçırmak!"

"Evet! Doğru söylüyorsun. Bu tür şey, bizde bir ağanın fakir bir kızı almasının en geçerli yolu. Zorla, namlu ucuyla olunca."

İki kardeş kendilerine göre bir yol buldukları için sevindiler. Kızı kaçırma düşüncesi ikisinin de kafasına yattı.

Serhan'ın önerisine Cemil'in açık olması nedeniyle, konuyu köyde yakın bildikleri, başından benzer bir olay geçen birini bulup açmaya karar verdiler. Ancak bütün bunları daha önce yaşayan birinden söz edildiğini anımsamıyorlardı. Ağzı sıkı, deneyimli birini nasıl bulacaklardı! Önlerine gelene danışabilecekleri bir konu değildi. Hemık'i anımsadılar, ancak açıkça soramazlardı. Serhan, Cemil'e "Sen karışma ben mutlaka bu işin nasıl hallolması gerektiğini öğrenirim," dedi.

"Nasıl öğreneceksin? Sakın beni ona buna rezil etmeye kalkışma!"

"Olur mu öyle şey? Seni nasıl rezil ederim!"

"Peki, nasıl biliyorsan öyle yap."

Serhan'la Şemseddin ertesi gün ava gitmek için erken yola çıktılar. Köyün batısındaki yamacı değil, kuzey doğudaki dar boğazdan geçen uzun ama yorucu olmayan yolu seçtiler bu kez. Gitmek istedikleri Bestasor, uçurumlarına, sivri kayalardan oluşan burçlarına, ürkütücü görünümüne karşın, kendisini en güzel yönüyle gösteren bir otlak gibidir. Hele keklikleri... İri, dövüşkenlikleriyle ünlüdür. Serhan'ın bilinen sessizliği, keklik avına başladığı ilk günlerden bu yana uçup gitmişti. Giderek neşelenen biri olmuştu. Şemseddin, Serhan'ın ses-

sizliğini hızla yitirdiğini görüyordu. O eski içe kapanıklığı yoktu artık. Her konuda sorular soruyor, aklından geçenleri saklamadan yanındakilerle paylaşıyordu.

Bir iki saatlik yürüyüşle Bestasor denen yere vardılar. Önce torları kuracakları yerleri seçtiler. Yerini almadan Serhan, geçmişte başkasının yaşadığı bir olayı anımsar gibi, "Yahu Şemseddin, ağa kısmı neden fakir raya kırmançların evlerine gitmiyorlar?" diye birden sordu.

"Ne ağası?"

"Heme biz ağalar. Babam, amcam, diğerleri hiç gitmiyoruz!"

"Yaho kurmançlar başka, ağa başka?"

"Ne başka?"

"Başka, başka ha!"

"Bele, onların kızlarını alıyorlar."

"Heme hepsini değil sen de. Güzel kızlarını alıyorlar."

"Yani bir ağa bir kırmancın kızını isteyebilir he?"

"Öğle değil! Karısı yapabilir."

"Hem evine gitmez, hem de kızını karısı yapar. Bu nasıldır?"

"Ağa adama haber gönderir. Kızını bana versin der. Adam da he der. İş olur."

"Heme bu kadar?"

"He. Bu kadar!"

"Ma, bu aynı değil?"

"Yok, değil!"

"Nasıl değil?"

"Değil, değil. Hiç aynı olur? Düğün müğün yapmaz ağa, rayanın kızını alırken."

"Valla aynıdır. Adam göndermek yeter."

"Dı hep adam göndermez ağalar sen de lo!"

"Göndermezler tamam. Başka nasıl alırlar?"

"Başka köydeyse kaçırırlar. Bir de eve hizmet için alır, sonra nikâh yapar."

Serhan aradığı yolu bulmuş birinin mutluluğuyla sorularını sürdürdü:

"Yani mesele sen veya ben, güzel bir kırmanç kızı karımız yapmak için kaçıracağız he? Yoksa olmaz."

"He, olmaz. Ya zorla yani tıfınkle kaçıracağız, ya eve hizmetçi gelecek."

"Eger böyle olsa kaçırma daha iyidir. Yani kızın ailesi için, ağa için daha şerefli olur."

"He, daha iyidir. Çünkü kızın babası için de ayıp olmaz."

Serhan, Şemseddin'in kendisini kandırmadığından emin olmak istedi.

"Yahu Şemseddin sen çok biliyorsun! E sana kim söyledi?"

"Valla ben de annemle Naif önümde konuşunca dinledim."

"Naif evlenmek istiyor he? Kiminle?"

"Yok istemiyor, bele annem istiyor Naif evlensin"

"Kiminle evlensin istiyor?"

"Bilmiyorum. Valla söylemedi."

"Yaho vallah ben bunları bilmiyordum. İyi ettin anlattın."

Serhan, önemli bir şeyi öğrenmenin mutluluğuyla kapanını kurmaya başladı. Kekliğin ötüşüyle kırın yaban yanıtını beklerken bile, Cemil'in sorununa çözüm bulma sevinci bir dinginlik, bir gevşeklik yarattı.

Karşı dağın doruğundaki sivri kayalar yavaş yavaş yiten pusun içinden belirdi. Pusun verdiği can sıkıntısıyla güneş asık suratla göründü. Bu insanı kendinden geçiren görüntü Serhan'a, bugüne değin konuşmayı düşünmediği konuları öğrenmenin sevincini de tattırdı.

Şemseddin'in dişi kekliği durmadan ötmeye başladı. Öttü, öttü. Yanıt alıncaya dek susmadı. Karşıdan susamış bir sesle yanıt alınca da coşkusu hızlanarak arttı. Sonra erkek yaban kekliği dayanamadı, uçup sevişmeye geldi, biraz öteye kondu, böbürlenerek gagasını, uzattığı kanat uçlarını yerlere sürttü, çırçırlanmaya koyuldu, yerinde birkaç kez döndü, yakınlaşayım derken ayaklarından kapana yakalandı.

Cemil geçmişi olarak saydığı, geride bıraktığı birkaç yıla yeniden dalmıştı, ama bu kez bunları daha iç karartıcı yıllar olarak görmedi. Değişik düşünceler uyanan beyninde, görünmez objeler gibi güzel geleceğini betimleyen tümcelerin özetine dönüştü. Kıza olan tutkusunu kendisine bir türlü anlatamıyordu. Serhan'la konuştuğu güne değin, her şey gözünde büyüdükçe büyümüştü. Oysa şimdi büyütülecek bir şey olmadığını anladı. Yaşadıkları değişik de olsa her erkeğin başına gelebilecek güzel şeylerdi. Su kenarında onunla karşılaşması, değirmen şakırtılarına dalga seslerinin karışması ne hoştu, o gün duyduğu heyecanı bugün gereksiz, çocuksu buldu. Kıza istediği anda sahip olabilecek güçte olduğunu düşündü. Her istediği birkaç saat içerisinde yerine getirilebilirdi. Sonra da içine düştüğü sıkıntıları anımsayınca gülümsedi, biraz da yüzü kızardı. Kendi kendine "Ne çocuksu korkulardı" diye söylendi.

Serhan Şemseddin'le arasında geçen konuşmaları gelip anlatınca, Cemil rahatladı, o yitirdiğini sandığı özgüveni yeniden buldu. Hiç düşünememişti. Sanki tüm kuralları, olması gerekenleri kendisi koymuş gibi üzülüp duruyordu. Oysa vardılar. Daha da olacaklardı. Bundan sonra her şey onun yapacaklarına kaldı. O nedenle geç olmadan harekete geçmeliydi.

Bütün bu düşüncelerin ardından Cemil, yanında ikisi atlı, on tepeden tırnağa silahlı adamla birlikte Ahmedi köyüne doğru yola çıktı. Çıkmadan, annesiyle babasına haber vermedi. Sadece Serhan'ın kulağına fısıldadı. Ahmedi'ye erken saatlerde varacak, kızın eve giriş çıkışlarını izledikten sonra hava kararınca gereğini yapacaktı. Serhan kendisine katılmayı ısrarla istediyse de.

"Olmaz! Köyde kalmalısın! Anneyle babanın haberi olursa, sen onları idare et!"

Gökyüzü gece yarısından bu yana bulutlarla kaplı, güneyde ince bir yağmur. Yamaçlardaki körpe otlar, çalılar, yaban dikenleri bile çiçeklerini açmış. Cemil uygun olmayan bir gün seçtiğini düşündü. Sonra da kendi kendine, "Gün gündür, uygunu uygunsuzu olmaz"

diyerek bu düşüncesinden caydı. Yayalar patikanın sağına soluna yayılarak yürürken, atlılar Cemil önde, art arda ilerlediler.

Siçve'ye bakan dolambaçlı yola vardıklarında, üç adamla karşılaştılar. Önde yürüyen uzun boylu, esmer, genç adamın başında bir başlık vardı. İnce yüzündeki yanaklarına ter akıyordu. Arkadakilerin ise giysileri değişikti. Öndeki genç, Cemil'le karşılaşınca yoldan çekildi, elini göğsüne götürdü, hafifçe bükülerek selam verdi. Siçveliydi.

"Ağam nereye böyle? Önemli bir şey varsa, gelmeye hazırım."

"Gerekmez. Biraz dolaşmaya çıktık. Siz nereye gidiyorsunuz?"

"Zıvıngimenda'ya gidiyoruz. Bunlar da kuzu alacaklar. Babamın dostları."

"Ne veriyorlar?"

Öndekinden önce ortada olan yabancı yanıt verdi:

"Ağam, iyi olursa çifti altı kuruşa kadar çıkar."

"İyi fiyat. Kaç çift almayı düşünüyorsunuz?"

"Ağam, harmana kadar olursa elli kadar düşünüyoruz."

"Peşin ödeme yok mu?"

"Avine'de kasaplık yapıyoruz, sattığımız etlerin çoğu harmana kadar borçla oluyor. Alacaklarımızı toplayana kadar paramız olmaz. Ama harmandan hemen sonra beklemeden öderiz."

Cemil'in adamlarından biri, iştahla öğrenmek istedi.

"Üzerinizde para var mı?"

Ağa, neden paralarını sorduğunu anladı. Olursa ne yapıp edip, gözlerinin yaşına bakmadan ellerinden alacaktı.

Cemil atıldı hemen:

"Lavo sağırsın? Adam harmana kadar borçla dedi. Parası olan adam buraya gelir?

Adam düş kırıklığı içerisinde başını önüne eğdi.

Ahmedi köyüne girmeden Cemil, atından indi, güzel otların bürüdüğü boş bir tarlayı göstererek en genç adamına "Atları buraya bağla, yanlarında kal. Lazım olursa seni çağırırız!" dedi.

Bir saat önce kesilen yağmur, her yeri balçık içerisinde bırakmıştı. Yerlerde de kahverengimsi su birikintileri vardı.

Ham çarıklar balçığa bastıkça kaydıkları için, güçlükle yürüyerek Menci'nin evine gittiler. Tüfekler namlu uçları aşağıya gelecek şekilde omuzlarında asılıydı. Adam evde yoktu. Bir iki sokak ilerdeki köyün tek kasap dükkânının önünde zaman geçiriyordu. Oğlu evdeydi, ısrarına aldırmayarak eve girmeden dükkâna yöneldiler.

Menci, Cemil'i dolu silahlı adamlarıyla görünce kaygıyla, biraz da böbür karışımı bir tavırla ayağa kalktı, yanındakilere aldırmadan karşıladı.

"Hoş geldin ağa! Hayırdır, bir şey mi oldu? Bu çal çamurda böyle..."

"Hayırdır. Hiiiç! Öylesine geldik. Deriya'da sıkılınca, gidelim dedik, geldik."

"Aman ödüm koptu sizleri böyle tam silahlı, kalabalık görünce. Neyse, hoş geldiniz! Haydi, eve gidelim."

Cemil:

"Yok, yok! Burası daha iyi."

Kasabın getirdiği tahta meyve sandığına oturdu, adamları da sokağa yayıldı.

Cemil'le adamlarını görünce, önce görmezden gelerek yön değiştiren köylüler yavaş yavaş dükkânın önünü doldurdu. Oturdukları yerden Saido'nun kapısı da görülebiliyordu.

Kasap, evinden ayran dolu bir ahşap sıtıl[1] getirtti, sırıtarak, maşrapayla, önce Cemil'le Menci'ye, sonra da diğerlerine sundu.

Güneş bulutlardan sıyrılıp, yavaş yavaş kendini gösterince, doğa, su birikintileri üzerine yeşil izler serpiştirdi. Az da olsa insanı ürperten bu limoni havadan yararlanan ev serçeleri birbirini kovaladı, kondukları kuru meşe dallarından oluşan saçaklarda, dövüşken seslerini duyurdu. Sonra, vadideki bahçelerden dönen ıslak köylüler, önlerindeki ot yükleriyle sokaktan geçmeye başladıklarında, gökyüzünün büyük bölümünü kaplayan bulutlar, olgun bir insanın alnın-

1 Sıtıl: Bakraç.

daki kırışıklıklar gibi dizilerek parçalandı. Köyün üzerinde mavi bir sonsuzluk oluştu.

Cemil'in adamlarının ete düşkünlüğünü iyi bilen Menci, kasaba bir koç getirtti, tüm direnmelere aldırmadan kestirdi. Sonra yüzdürdü, parçalattı, pişirilmesi için evine yolladı. Cemil, Menci'nin böyle yapmasını hiç istemiyordu; onu bir düşünce aldı, neşesi uçtu, durgunlaştı. Kaçırmak istediği kız ne de olsa köylüsü, komşusu sayılırdı; büyük bir olasılıkla da sığıntısıydı. Böylesine bir dostu bir kız için onuruyla oynayarak küçültmeye değer miydi? Ne yapacağını şaşırdı. Menci'den izin istedi, atlı adamlarından en güvendiği birini alarak çay kenarına indi. İçine düştüğü çıkmazı birer birer anlattı, çözüm için akıl danıştı.

Adam:

"Ağa, haklısın. Ancak kızı kaçırmaktan vazgeçemeyiz. Senin söylemene gerek kalmadan köylü ne amaçla geldiğimizi biliyordur."

Bu kez kızın saklanabileceği olasılığı onu değişik bir düşünceye sürükledi.

"Menci ile konuşmaktan evi izleyemedim. Ya kızı alıp başka bir yere kaçırdılarsa?"

"Endişelenme, köylü bizimle ilgili duyduğu hiçbir şeyi cesaret edip kimseye aktarmaz. Aşirete bağlı olmadıkları için duyarız diye korkarlar. Ayrıca ben gözümü evin kapısından ayırmadım. Ne giren oldu, ne çıkan. Arkası da zaten oturduğumuz tarafa bakıyor."

Cemil gene de kuşkulu, ne yapacağını bilmiyordu. Bir çıkmaz içindeydi.

"Senin Menci için üzülmen gereksiz. Kızı karın olması için kaçıracağız, bunun şeref kırıcı bir yanı yok ki!"

"Haklısın, fakat gene de utanıyorum. Birazdan da adamın sofrasına oturacağız üstelik."

"İstiyorsan, Menci ile konuşayım, durum bu, bu diyeyim."

"O da olmaz. Onu köyden uzaklaştırmak için bir yere yollasak. Savur olabilir."

"Adamı bir yere gönderdikten sonra evine gidip yemek yiyemeyiz. Bana göre olmaz."

Biraz düşündükten sonra Cemil yüzünü buruşturdu.

"Hiçbir şey yapmayalım. Her şeyi kendi haline bırakalım."

"Ben de kendi haline bırakalım diyorum."

"Haydi, dönelim."

Sokağa döndüklerinde Menci yoktu, eve yemek hazırlığını denetlemeye gitmişti. Bir süre sonra da çıktı, geldi. Ama birkaç saat önceki neşesi yoktu. Saklamaya çalışsa da beceremiyordu. Evdeyken karısı, Saido'nun kızının kaçırılabileceğini söyleyince, neşesi kaçmıştı. Hiçbir şey olmamış gibi davranmaya çabalıyordu gene de. Eski yerine otururken, solgun yüzünde sol yanağının altı titredi.

İnsan yaşamının ince bir pamuk ipliğine bağlı olduğu bu coğrafyada, ağır yük altında sürekli dalgın, düşünceli olan "makulün", salt iyi ürün almak için emek harcayan ekicinin, kentlerin daracık sokaklarına tıkılı kalan ustaların; tüccarın, oduncunun, ırgatın, memurun hiç beklemediği, ummadığı bir anda bela gelir, bir yerine bulaşırdı. Bu yapışanı söküp atmak oldukça güç bir şeydi. İnsanların yaşama isteklerini çoğu kez sıfıra indirirdi.

Menci de belanın yıllardır eteklerine yapışıp kaldığı biridir. Kendi akrabalarının, komşularının, köylüsünün, eş dostunun bela çamuru, kilometrelerce uzak bir yerde bile sıçrarsa, gene onu bulur. Onun gibi insanların yaşamları bile kendilerinin değildir. Hep başkaları için yaşarlar. Herkes onların yaşamlarında söz sahibidir sanki. Değerleri, nitelikleri her konuda verdikleri ödünlerle ölçülür. Bu ödün kendi yaşamları da olabilir. En büyük vefasızlığı, yüzüstü bırakılmanın her türlüsünü görürler. Öldüklerinde tanıyan, tanımayan tüm insanlar ölümlerine üzülür o kadar. Çoluk çocuklarına da en büyük miras olarak bir yerlerine yapışıp kalan o bela çamurunu bırakırlar.

Menci, bugün de olası olayı usuyla çözmekle yükümlüdür. Olay olmadan tasası onu sardı bile. Sorun, ne yapanın, ne zarar görenindir, salt Menci'nin sorunudur, bu sonuç tartışılamaz.

"Bu Allah'ın belası köyde yakın, uzak alakam olan her kim ne yaparsa yapsın, neticesi eğer hayırlı değilse, muhakkak mesulü ben olurum. Eğer karımın dediği çıkarsa, kızın kaçırılmasında Hüseyinlerle dostluğumdan gene suçlanan ben olacağım. Allah vere de Cemil bu işten vazgeçe!"

Onu avutan biricik şey, Cemil'in kızı kaçırmaktan cayma olasılığıyla, kaçırırsa da öç almaya kalkışabilecek hiç kimsenin olmayışıdır. Kaçırma başka bir aşirette olsa, sonu ölümle biten büyük çatışmalara yol açar. Ancak burada Dereverililere karşı koyma düşüncesi henüz gelişkin değil, arzulu olanların da karşı koymaya güçleri yok.

Öğleden sonra yemek hazır olunca, Cemil'le birlikte gelen iki atlıyla, Menci'nin üç beş arkadaşına evde sofra kuruldu. Atları bekleyen genç adama da bir sahanla et, ekmek gönderildi, diğerlerine de bakkalın önünde siniler üzerinde taşındı. Siniler götürülürken Menci'nin karısı, oğlunu sıkı sıkı uyardı:

"Aman oğlum! Yemek yenen yerde bekleyin, kardeşlerinle oradan ayrılmayın."

"He olur ımma[1]!

"He olur ımma deme! Adamlar, Cemil'e de aldırmadan, kaplarımızı alıp götürürler."

"Veeev, niye ne olduu?"

"Benim dediğimi yap! Bak, bakır veya başka değerli bir şey gönderiyor muyum dışarı onların korkusundan. Kaşla göz arasında götürürler. Hem de hiç çekinmeden."

"Tamam tamam, sen merak etme."

Evdeki yemek tatsız geçti. Sofra başında neredeyse hiç konuşan olmadı. Ancak Menci biraz sıkılarak özür diledi.

"Ağa kusura bakma, bu mevsimde feki[2] bulmak çok zor. Savur'a da epeydir gitmediğim için kahve alamadım."

---

1 Imma: Anne.

2 Feki: Meyve.

"Allah sahiplerine uzun ömür versin, fakat biz de burayı kendi evimiz görüyoruz. Asıl sen kusurumuza bakma."

Onlar böyle konuşurken, karınları doyan iki tüfekli adam kimseye aldırmadan minderlere uzandılar, çok geçmeden de horlamaya başladılar. Bu aldırmazlıklarını ev sahibine hakaret sayan Cemil, ayağıyla dürterek uyandırdı ikisini de. Hiçbir şey olmamış gibi ağızlarını şaplata şaplata doğrulup oturdular.

Bir süre sonra Cemil:

"Menci, eğer müsaade edersen atların yayıldığı yere gitmek istiyorum."

"Ne demek, benim de şu yukarılardaki kavak bahçesine gitmem lazım. Bir işim var da!.." Aslında ikisi de evden zorunlu ayrıldılar. Cemil, Menci'ye suçlanamayacağı bir yol bulması için zaman kazandırmak istedi.

Dereverililer köy dışına çıkınca, görenler, gidecekler sanıp rahat bir soluk aldılar. Hele atlarla birlikte yamaca yönelmeleri daha da sevindirici oldu. Oysa ilk dönemeçte durdular. Havanın kararmasını beklemeye başladılar.

Cemil, kıza tutulduğu günden bu yana uysal bir çocuk gibiydi. İçindeki bir dürtü, onu o eski acımasızlıktan, sert görünümünden, gerilimden uzak durmaya itiyordu. Kendisi de bu dürtüye uyarak biraz da gizliliğe sığındı, içsel bir baş dinçliği elde etti birçok kez.

Bir duyguyu saklamanın olası olmadığını son birkaç günde öğrendi. Çünkü çabasına karşın davranışları, iç dünyasını açığa çıkarıyordu. Nasıl yaşaması gerekiyorsa, öyle yapmalıydı. Babasıyla yaşlı bir yakını, bir gün bir önderin nasıl olması gerektiğini öğüt verir gibi anlatmışlardı. "Bak, oğlum!" diye söze başlamıştı Hüseyin, sonra sözünü sürdürmüştü.

"Sermiyan büyük felaketleri bile soğukkanlılıkla karşılamalı, ağırbaşlılığını bırakmamalı, çünkü o, sıkıntıya düşen etrafındakiler için bir sığınaktır!"

Babasının sözleri bitince, diğer yaşlı adam da bildiklerini söylemişti:

"Henüz cıvansın[1] fakat diğer akranlarından farklısın, kendini ona göre, babanın söylediği kalıba hazırlamalısın. Herkese, eşe, dosta altına canlarını atabilecekleri bir çatı ol!"

İlk dönemeçte bu konuşulanları anımsayarak "Ben de bu kalıba uymak için bütün kuvvetimle gayret ettim. Allah kahretsin, bu sevda bir süre bu girdiğim kalıbı parçalayıp attı. Şükür hemen kendime geldim, yeniden olmam gereken ne ise öğle oldum. Hislerimi sert bir sermiyan gibi ortaya koymalıyım," diye, sessizce kendi kendine söylendi. Ardından, yağmursuz bir günde, bir öğle sonrası, babasıyla köyün kuzeyindeki sürü yolunda yürürlerken, deneyimleriyle, dedesinden gördükleri o tartışılmaz sonuçları sıralamasını anımsayınca gülümsedi.

"Bana geleneklere bağlı olmanın önemini, tartışılmazlığını, sonuçları, dostluklarla karıştırılmamaları gereken bazı kuralları birer birer nasıl da sayıp durmuştu. Bunlara önem vermem gerektiğini istemişti benden."

Bir tütün sardı, yaktı, dumanı ciğerlerinin derinliklerine çekti, bıraktı.

"Ne kadar da doğru şeyler bunlar. Hepsine uymalıyım, bugün de hepsine uygun davranacağım. Menci, Ahmedi şeyhleri, babam gibi benim de sevip saydığım insanlar; biliyorum, köylerinden bir kızın kaçırılması hoş karşılanmaz, fakat sevdiğim bir kızın köylerinde olması, benim suçum değil ki! Nihayet kötü bir şey de yapmıyorum, kaçırıp karım yapacağım. Buna da beni koymadığım şartlar itiyor."

Hava kararmağında onu üzen, alı koyan düşüncelerden tümüyle sıyrıldı.

Karanlık çökünce, gökyüzü bulutlandı; yamaç, koruluklar, yollar, aşağılarda kalan köy, yani tüm yöre siyaha büründü, hiçbir şey görünmez oldu. Bu, hem iyi hem de kötüydü. İyi olanı, köye dönüşlerini kimse görmeyecekti, kötü olan ise önlerini seçememeleri, köy köpeklerinin daha çok gürültü koparacakları olasılığı.

Köylerin bekçi köpekleri aysız, koyu gecelerde genelde her şeye susmadan aralıksız havlarlar. Bu nedenle gürültülere alışık olan

1 Cıvan: Genç.

adamlar, yol kenarından avuçlarına sığabilen birer ikişer taş alarak ceplerine, koyunlarına yerleştirdiler. Tüfekleri ellerinde köye girdiler.

Bekledikleri gibi onları ince, kalın, boğuk sesli bir köpek korosu karşıladı. Önce ayrı ayrı yerlerden havladılar, bir araya gelince de korkaklar geride, korkusuzlar önde, birkaç metrelik arayı da koruyarak görevlerini yapmak istediler. Atak, beklemeyi kendilerine yedirememeyen bir ikisi öne fırladı, ancak çeşitli yerlerine gelen taşlar onları geriletti, havlamaları çığlığa dönüştü, sokak aralarında yitip gittiler. Geri kalanlar da kuyruklarını bacak arasına kısarak girebildikleri deliklerde pustular. Böylece köpeklerden gerilerek kulaklarını dikleştiren atlar gevşedi.

Bir iki dakika içerisinde köy ölüm sessizliğine büründü. Cemil'le adamları, atların burun fırıltılarıyla kendilerinin çıkardığı gürültüden başka bir ses duymaz oldular. Bütün köy halkı gece geri gelecekleri bilyordu. Dışarıdaki işini bitiren içeri çekildi hemen. Saido'nun kapısı zorlamaya direnmeden ardına dek açıldı. Cemil geride, üç kişi önde bir göz eve daldılar.

Saido, karısıyla kapının karşısındaki duvar dibinde serili yatakları olan paçavralara gömülü gibi, korkudan titreyerek yatıyorlardı. Öndeki iki adam, el yordamıyla, onları bulup yorganın iki kenarına çarıklı ayaklarıyla bastılar, tüfek namlularını ağızlarına dayadılar. Cemil de kapıya yakın yatakta, sessiz, hıçkırarak ağlayan kızı bileğinden tutup kaldırdı.

Ürkütücü bir sesle:

"Bana bak, sesini sakın çıkarma. Bağırmaya kalkarsan annenle baban hemen ölür. Boşuna da direnme, ne olursa olsun seni kaçıracağım. Şu andan itibaren de karım sayılırsın. Sessiz olursan kılına bile dokunmayacağım. Anladın mı?"

Kız, uğradığı korkuyla ağlamaktan söylenen hiçbir sözü duyamadı, başına gelecekleri bildiği için de ses çıkaracak durumda değildi.

Saido ile karısı soluk bile alamadılar. Yüzünü yana çevirirken burnunun üzerine çevrili tüfeğin namlu ucuna değmesi adamın damarlarında durgun akan kanı dondurdu. Kaskatı kesildi, yıllarca

kurumaya bırakılan bir ağaç kütüğüne döndü. Kendini zulmün girdabında sandı. Yanı başındaki karısı ancak "Saido sesini çıkarma. Allah hakkımızı bırakmayacaktır. Vay lımın!" diyebildi. Karnına yediği tekmeyle de susuverdi.

Cemil, bileğinden sıkıca tuttuğu kızı sokağa çıkardı, ata bindirdi, adamlarından birinin yardımıyla kendisi de arkasına atladı, iki atlı eşliğinde kuzey yamacına doğru yola çıktı. Sokağın iki çıkışını adamları tutuyordu. İçeridekiler de beş on dakika sonra anayla babayı uyararak çıktılar. Yamaçta eksiksiz toplandıklarında, kızı diğer ata yalnız başına bindirdiler.

Saido'nun kızı Hadice'nin masum bir duruşu, bal rengi güzel saçları, alt ucu uygun incelikte yüreği andıran yüzünde düzgün duran yeşil gözleri vardı. İnce burnu düzgün, elmacık kemikleri azıcık çıkık, dudakları dolguncaydı. İnce uzun parmakları elleriyle, kolları da narin vücuduyla uyumluydu. Bebekliğinden beri değişmeyen iyi, sessiz, yumuşak huylu biriydi. Konuşmayı pek sevmez, yoksulluğa alışkın, anne, babasının sözünden çıkmazdı. Birini sevecek hem zamanı hem de niyeti olmadığı için, köyün kızlarıyla çok sıkı fıkı değildi. Onlara anlatabileceği saklı bir şeyi yoktu. Cinsel duyguların doğurduğu tüm özlemi, kıskançlığı, acıyı yaşadığı yer nedeniyle bastırılmasını iyi öğrenmişti. Yoksulluk, biraz da güçsüzlük bunu gerektiriyordu. Böyle şeyleri bir arkadaşıyla, bir komşu kızıyla konuşamazdı, bunlar kendisi için en saklanması gereken, konuşulması yasak şeylerdi.

Dereverililer yamaç yukarı tırmanırken, yol seçmeyi atların sezgisine bıraktılar. Karanlık ise değişmeden sürüyordu. Yayalardan bir ikisi atların kuyruklarını tuttu yürürken; diğerleri ayak seslerine göre arayı açmamaya çabaladı. Hadice, evden ayrıldıkları andan beri, durmaksızın ağladı, moraran titrek dudaklarını ısırdı durdu. Yanaklarından süzülen yaşlar, yamalı giysisinin göğsünü ıslatıyordu.

Yamaçta toplandıklarından bu yana hiçbiri ağzını açıp bir söz söylemedi. Ara sıra tütün öksürükleri, yokuş yukarı zorlanan atların sesleriyle birlikte duyuldu. Yolun en yukarısındaki sarnıcın önünden geçen kısacık geçide geldiklerinde, önce anlık bir aydınlanma oldu,

sonra arkalarına düşen güneybatı yönünde güçlü bir patlamayı çağrıştıran gök gürlemesi koptu. Yokuşu o denli hızlı tırmandılar ki, solukları kesildi kesilecek.

Kısa bir süre sonra iniş başladı. Gündüzleri gökyüzüyle, meşelerden başka bir şeyin görülemediği derin, dar Dertiyar köyü vadisine doğru indiler. Bu kez güvenlik nedeniyle dönüş yolunu değiştirdiler. İndikçe karanlık daha da koyulaştı.

Her iki yamacın doruğunda sağanak öncesi bir rüzgâr koptu. Ağaç dalları birbirlerine hızla çarpmaya başladı, yapraklar ıslık çaldı. Derinlere inildikçe, rüzgâr yukarılarda kaldı ama uğultusu aşağılara yayıldı. Ilık hava, yerini üşüten esintilere bıraktı, ardından yağmur beklenirken dolu iniverdi. Öğlesine iri attı ki, atlar başlarını ön bacaklarının arasına sokmak zorunda kaldı.

Yoldan çıkıp yamaçtaki meşe altlarına sığındılar. Yamaç dik olunca meşeler de koruyamadı. Doğa onları tedbirsiz yakalamıştı. Gene de Cemil Hadice'yi belinden sararak attan indirdi, boşta kalan koluyla da başını doludan korumaya çalıştı. Ancak bu da işe yaramadı. Beklemeden atın karnının altına sokmayı denediği sırada, tüfeğin namlusu karnına değiveren hayvan ürkerek kaçtı. Dolu yağışı ise gittikçe artıyordu.

Cemil adamlarına bağırmaya başladı:

"Meşe dalları koparın! Başka çaremiz yok!"

Adamlar kırıp kopardıkları yapraklı meşe dallarını demetler haline getirerek, kızı iri dolu tanelerinden korumaya uğraştılar. Bunu yaparken alınlarında, ellerinde, yüzlerinde çarpmalardan şişlikler oluştu.

Cemil ise bir delilik yapmasın diye, kızın elini bilekten sıkıca tuttu, bırakmadı. Uzunca bir süre oldukları yerde beklediler. Dolu yağışı azalınca karşı yamaçtaki kayalığa geçtiler. Oradan da bir üzüm sıkma sundurmasına sığındılar. Kuru bir yer kalmayan giysilerini ateş yakıp kurutmaya başladılar. Kız, korkunun güçlendirdiği üşüme nedeniyle ince bir yaprak gibi titriyordu. İncecik giysinin içerisinde üşümemesi olası değildi. Alevlerin ışığında, çok daha yaşlı görünüyordu. Yüzü beyaza yakın sarı, moraran dudaklarının geçirdiği diş yerleri kanıyordu.

Sabahı o sundurmada beklediler. Gece bir şey olmamış gibi, güneş ışınlarının otlar üzerindeki parıldayan damlacıkları aydınlattığı çiçekli bir bahar sabahı başladı. Adamlar gece ürkerek kaçan atı küçük bir ekin tarlasında otlarken bulup getirdiler. Üzerindeki keçe eyerinden hâlâ buhar yükseliyordu. Yerler ıslak, kaygan. Toparlanıp yola çıktılar. Bu kez, kimselere görünmemek için, sular altında olan vadi tabanındaki yol yerine, meşelerin arasından geçen keçi yolunu seçtiler.

Yel estikçe, ağaç yapraklarıyla dallarında kalan damlalar üzerlerine düşmeye başladı. Sık meşelerle ağaçsız yer arasında yağmur yemiş gibi ıslandılar. Bir iki saat yürüyüşle Cevze ile Siçve arasındaki koruluklara vardılar. Bir gün önce gördükleri Avineli kuzu alıcılarından biriyle, sözleşmiş gibi aynı yerde karşılaştılar. Önünde güttüğü beş kuzuyla iki oğlak vardı. Hayvanlar ona uymadan, sağa sola kaçışarak geri dönmek istiyorlardı. Cemil adamın düştüğü sıkıntıyı görünce, konuşmadan geçip gitti, kızın bindiği atı yularından çeken adamla diğerleri de onu izledi. Deriya yakınında dönüp geriye baktıklarında, bir gün önce adamın parasını soran iki arkadaşları yoktu. Avineliyi sıkıntı veren kuzularından kurtarmak için gerilerdeydiler.

Alışılagelen yolu kullanmadan, Deriya'ya Hamid ağanın evinin güneydoğusundan girdiler. Cemil, Hadice'yi amcasının evine götürdü, yengesine bıraktı. Amcasının kaldığı odaya gitti. Amca her zamanki yerindeydi.

"Amca, kendime bir kız kaçırdım. İznin olursa da nikâhı burada kıydırmak istiyorum."

Hamid önce şaşkın, bir şey anlamamış gibi baktı, kendine gelince de gülümsedi:

"Kendine bir kız mı kaçırdın?"

"Evet amca, kendime bir kız kaçırdım, buraya getirdim. İzin verirsen de burada nikâh kıydırmak istiyorum."

Hamid:

"He, olur. Aferin de sana. Kız kimin kızı?"

"Ahmedili bir adamın kızı."

Hadice, hiç bilmediği, her şeyiyle kendisine yabancı olan bir odaya götürüldüğünde başı dönüyordu. Hamid'in eşinin sorularını yanıtlayamadan duvar dibindeki mindere sendeleyerek ulaşabildi. Yüzükoyun uzandı, alnını çıplak duvara dayadı. Bir süre soluk almadan kaldı. Hıçkırıyordu, ama gözlerinden bir damla yaş bile çıkmıyordu, pınarları kurumuştu. Omuzları, göğsü, kolları sızlıyordu. Epey sonra yavaş yavaş kendine geldi, kuru gözlerle yeniden ağlamaya başladı. Bu yabancı oda kendisi için bir mezardı sanki. Doğruldu, etekleri çıplak ayaklarını örtecek şekilde oturdu. Toparlandığını gören Besne, moral vermek istedi:

"Kızım hoş geldin. Ben Cemil'in amcası Hamid'in karısıyım. Bu ev de bizim. Korkmana gerek yok, burası bundan böyle senin de evin. Bizim gelinimiz, kızımızsın. Ağlamayı da kes." Hadice, güçlükle yanıt verebildi.

"Beni zorla, tıfıneklerle kalk dediler, babo evi yallah kaçırdı adamlar u burası geldi. Biz fekir, belangaz[1] kimse yok zarar."

"Belki senin kısmetin de buymuş. Alışman lazım."

Gene bildiği birkaç kırık Kürtçe sözcükle anlatmayı sürdürdü:

"Annemle babam vax vax nasıl acep? Belki anne ölmiş. Uy! Uyy!"

Sözünü bitiremeden akan burnunu eteğiyle sildi. O arda konakta çalışanlarla köyün kendilerini yakın bilen kadınları olup biteni öğrenmek için odaya doluştu. Kimisi ayakta kimisi de duvar diplerine ilişti. Besne önce sinirlendi gelenlere, ama ses çıkarmadı.

"Kızım, biliyorum dünden beri bir şey yemediğini." Ayaktaki hizmetliyi eliyle göstererek kesin bir tavırla:

"Acele bir şeyler hazırlayıp getirecekler birazdan. Onlar hazırlarken sen de kalk elini yüzünü yıka, yemekten sonra da biraz uyu, kendine gel."

Hizmetlinin kıpırdamadığını görünce de bağırdı.

"Kız ne dikilip duruyorsun! Ne söylediğimi duydun! Git bir şeyler hazırla. Haydi!"

Kadın istenileni yapmak için çıktı gitti. Besne de el hareketleriyle anlaşmaya çalışıyordu Hadice'yle.

1 Belangaz: Zavallı.

Köylü kadınların arasında Hemık'ın karısı Emişe de vardı. Orta yaşlı, gözleri yuvarlağında hareketsiz durmasını bilmeyen bu kadın, alaylı alaylı, azarlar gibi Hadice'ye seslendi:

"Burnunu ne çekiştirip duruyorsun öyle. Ne olmuş yani, gözlerin ağlamaktan sonbahar palamuduna dönüşmüş. Kötü bir yere gelmedin. Şansın varmış ki Cemil ağa gibi biri gönlünü sana kaptırdı. Kaçırmak ayıp bir şey değil, kızım! Buradaki kadınların çoğu senin gibi kaçırılarak evlendi. Sevinmelisin, sevinmeli!"

Sonra yanındakilere dönerek sürdürdü:

"Şuna bakın yahu! Gülüp oynayacağına ağlıyor. Beni kocam kaçırdığında on dördümde bile yoktum. Gene o yaşıma dönsem de yeniden beni kaçırsa, ne güzel olurdu" dedi, ardından kahkahayı patlattı.

Kadın coşmuş, konuşuyordu:

"Hamid ağa zavallı. Biriyle kaldı. Besne Hatun kıpırdatmıyor onu. Kocam bunlar gibi zengin olsaydı, benimle kalır mıydı? Ohooo, şimdi dört beş yapmıştı. Kalk yıkan, üzerindeki kirli paçavrayı çıkar, yeni, güzel şeyler giyin kızım. Biz de çalıp oynayalım azıcık. Yok, ıtfınek, yok u bızzor. Gulu[1] kelimelerle kendini boğacaksın sonra ha!"

Ardından helheleyi[2] koyuverdi. Sesi odayı doldurdu, taştı konağın erkekler bölümüne, oradan da sokağa ulaştı. O bitirmeden genç bir kadın da katıldı sesiyle, birisi, birisi daha katıldı. Alkış, türküler yükseldi. İç sıkıntısının yerini neşe aldı.

Kopan curcunaya erkekler bölümünden bir adam koşarak geldi, kendisine verilen buyruğun içerisinde yarattığı işgüzarlıkla bağırıp çağırarak kadınları azarlamaya başladı:

"Yahu şarkı söylemeye, helhele çekmeye utanmıyor musunuz bu saatte? Ağa rahatsız oldu bu gürültülerinizden!"

Besne'yi görünce utanır gibi yaptı.

"Hatun sizi görmedim, beni affedin."

Besne ağzını açamadan, Hemık'ın karısı sözü ağzına tıkadı:

1 Gulu: Boklu.

2 Helhele: Zılgıt.

"Yeter boynunu uzatıp duruyorsun tavuksuz çöplüğün horozu gibi. Ne olmuş?"

"Ağayı rahatsız ediyorsunuz."

"Ediyorsak ediyoruz. Git söyle, duymak istemiyorsa, kulaklarını bir paçavrayla tıkasın." Adam şaşkınlıkla geri çekilmek isterken kadın sürdürdü:

"Bana bak! Git ağaya söyle becerebiliyorsa kendisi de güzel birini kaçırsın, biz de doya doya söyleyip oynayalım. Kaçıracak birini bilmiyorsa, ben bulurum!"

Ardından da adamın kulağının dibine yaklaşarak helhele çekti.

Cemil, amcasına danışarak köyün imamını nikâh kıymak için konağa aldırttı. İmam orta boylu, köse sakallı, koyu esmer, derisi kemiklerine yapışmış, kuru bir adamdı. Yıllardır köyün imamlığını yapıyordu. Selam vererek içeri girdi, gösterilen yere oturdu. Odada Hamid, Cemil, Naif, Şemseddin, Raif, küçük Ahmed'ten başka birkaç köylüyle işgüzar hizmetli vardı. İki hizmetli de odanın kapısının dışında, ayvanda oturmuş bekliyordu. Ağa öksürük sonrası dolan boğazını temizledi, gülümseyerek işgüzar çalışana sordu:

"Hele bir daha anlat. Hemık'ın karısının söylediklerini."

"Ağa, üzerime yürüyerek 'git ağaya söyle, kendisi de bir kız kaçırsın, biz de söyleyip oynayalım' dedi. Aynen böyle dedi utanmaz kadın."

Ağa ile diğerleri kahkahayla gülmeye başladılar.

Gülmesi bitince Hamid, köy imamına dönerek:

"Hoca, seni hayırlı bir iş için çağırdık. Söylemeye gerek yok. Olayı biliyorsun mutlaka. Cemil'in nikâhını kıyacaksın."

"Ağa az bir şey duydum. Allah hayırlı etsin. Emrin de baş üstüne. Ne zaman istersen hay hay!"

"Hemen şimdi."

İmam kıpırdayarak yerini düzelttikten sonra, tespihini koynundan çıkardı, çekmeye başladı.

"Kızın babası veya kardeşleri buradalar mı?"

“Burada olmadıklarını biliyorsun, hoca!”

“Onlar veya vekilleri olmadan olmaz!”

Cemil adama dik dik baktı.

“Uzattın ha Hoca! Kızın babasını getirmeyi unuttum. Sen işini yap, sonra da babasını getirir rızasını alırız. Olmaz mı?”

İmam uzun dualardan sonra nikâhı kıydı, böylece Hadice, Cemil’in nikâhlı karısı oldu.

Hadice kopan curcunanın ardından biraz kendine geldi, ancak annesiyle babasını düşünmekten kendini alıkoyamadı. Gene de ağlamamayı başardı. İster ev sahibi hatunun, ister Hemık’ın karısının söylediklerinden gelin olduğunu anladı. Gece aldığı soğuktan ötürü her yanı sızı içindeydi. Alışık olmadığı ata binmekten bacakları kaskatı kesilmişti, oynattığında müthiş acı veriyordu. Hizmetli bir kadının yardımıyla dışarıda yüzünü, ellerini, ayaklarını yıkadı. Besne’nin sandığından verdiği bir giysiyi giydi, başını temiz bir leçekle örttü, üzerine bir puşi bağladı.

Yüzü solgundu; dişlerinin açtığı yara kırmızı bir kabuk bağlamıştı, dudakları hâlâ mordu. Giydiği giysi üzerinde bol duruyordu, kuşak bağlayınca bolluk yitti. Boş bir odaya alındı, bir iki lokma yemek yedi, açılan yer yatağına uyuması için yatırıldı. Hüseyin ağanın konağına buradan gelin gidecekti.

Hüseyinler de olanları uygun görmüşlerdi, çünkü yapılacak bir şey yoktu. Gerçi nikâhlı da olsa kadın boşamak oldukça olasıydı. “Boşadım” demek yeterliydi, ancak oğulları beğenerek kaçırmıştı kızcağızı. Üstüne üstlük güç kullanarak, gönlü olmadan. Gelinin eve getirilmesini beklemeye başladılar. Özellikle de Sare Ana çok sabırsızlandı. Bilgi getirip götürenlere;

“Besne’ye söyleyin biraz işleri hızlandırsın, bir an önce gelini evimize yollasın” dedi.

Baba Hüseyin de aynı şeyleri duyumsadı öğrenince, ancak önemsemiyormuş gibi davrandı. Cemil’in kötü bir olayla karşılaşmadan sevdiği kızı getirmesine en çok sevinen ise Serhan’dı. Babası konaklarında beklemesi gerektiğini söyleyince, önceleri ateş üzerinde otururcasına kıpırdayıp durdu, sonra da dayanamayarak kardeşine koştu.

Cemil, babayla annesinin gönlünü almak, biraz da dinlenebilmek için Serhan ve Şemseddin'le birlikte eve geldi. Üstü başı kurumuş çamur içerisindeydi, yorgun, bitkindi. Ayvana çıkınca tüfeğini hizmetlilerden birine verdi, kuru bir tahtaya dönüşmüş çarıklarını çıkardıktan sonra, kendine göre bir hava yaratmak isteyen babasının yanına, odaya girdi. Serhan'la Şemseddin de onu izledi. Hüseyin aldırmıyormuş gibi davrandı, öpmek için bekleyen oğluna elini isteksizce uzattı. Sare ortalıkta gözükmüyordu. Hüseyin ayakta bekleyen Cemil'e aynı tavırla;

"Oğlum, insan önemli bir iş yapmadan ailesine danışmalı, değil mi?" dedi. Cemil başını hafif önüne eğdi.

"Haklısın baba! Utandım, söyleyemedim."

"Neyse. Olan olmuş... Hayırlı olsun. Otur bakalım"

Oturdular.

"Nikâh da kıyılmış öyle mi?"

"Evet. Amcamlarda kıyıldı."

"Eve ne zaman getiriyorsunuz?"

"Şimdi uyuyor. Yenge 'akşama yollarım' demişti."

"İyi. Sen de yorgun görünüyorsun, git dinlen biraz."

Cemil, gene Serhan ve Şemseddin'le birlikte başka bir odaya geçti, yorgan döşek demeden minderlerden birine uzandı.

"Ben biraz uyumak istiyorum, siz gidin. Çıkarken de kapıyı çekin."

Serhan:

"Yıkanıp hazırlanman lazım, unutma!"

Gülümseyerek yanıt beklemeden kapıdan çıktı.

Beş on dakika geçmeden Sare arka odalardan birinden ayvana geldi. O da yorgun, ama mutlu görünüyordu.

"Cemil gelmedi mi?"

Serhan annesine takılmaya başladı:

"Geldi, geldi Sare Hatun! İçeride uyuyor. 'Gelin, gelin' deyip duruyordun ya, al sana gelin. Artık hasva[1] oldun, yakında da büyük ana olursun."

1 Hasva: Kaynana.

Anne de aynı yolla oğlunu yanıtladı:

"Oturup kurralık[1] yapacağına, amcaoğlunla bir işe yarayın. Gelin getiriyorsunuz ama evde yemek yok. İnsan bir baş bir şey kestirir. Sözümona ağa olacaksınız."

"Hay hay yeter ki iste. Birazdan iki koç kesilmiş olarak emrinde olur."

Serhan bu yanıttan sonra, ayvanın önünden aşağı girişe seslenecekken, anne gerçek tavrını takınarak "Bir baş yeter" dedi, Cemil'in yeni odasını hazırlamaya çalışan kadınlara yardıma gitti.

"Resulo! Resulo!"

Adam evin altındaki mağaradan, elinde çuvaldızla iplik ayvanın altına geldi.

"Hı, ağa ne var?"

Serhan aynı şakacı tavırla "Resul ağa, annem kesilmiş bir koç istiyor," dedi.

"Kesilmiş koç ne demek ağa?"

Bu kez Şemseddin araya girdi:

"Yani başı gövdesinden ayrılmış koç demek, Resul beyle ağa!"

Resulo konuşulanları pek anlamıyordu.

"Yahu ağa ne olursunuz beni rahat bırakın, kantırın kürtanı[2] yırtılmış, dikmeye çalışıyorum."

Serhan aynı takılganlıkla, biraz daha aşağı sarkarak annesinin istediklerini, süsleyerek iletti.

"Annem istiyor Resul ağa ve de bey. Kesilmiş, parçalanmış, hazırlanmış bir koç istiyor. Pişirilmiş olması daha makbul!"

Resulo:

"Valla gidip sürüden bir koç getirmeleri için birilerini bulurum. Gerisine karışmam, benim acele yapılması gereken işim var. Ağam bu sabah kantırın kürtanını görünce, çok kızdı."

1 Kurralık: Bilgiçlik.

2 Katırın çulu.

"Olur, Resul hem beg hem de ağa, ama bu aksiliğini sevdiğin Cemil ağaya söyleyeceğim. Onun bu gününde nasıl aksileştiğini, onu nasıl sevmediğini de söyleyeceğim" Cemil'in adını duyan Resulo, irkilerek gülümsedi.

"Cemil ağa geldi mi?"

Şemseddin:

"Evet beg-ağa Resul, geldi."

Cemil'in geldiğini öğrenen Resulo, elindekileri yemliklerden birine attı, sürüye gitmek üzere ana kapıdan çıktı gitti.

Akşam üzeri biraz kendine gelen Hadice'yi, Besne, ata bindirerek birkaç kadın eşliğinde, Hüseyinlerin konağına getirdi. Erkek olarak Serhan'la Şemseddin önde yürüdüler. Cemil, Hadice'yi giriş kapısında karşıladı, kolundan tutup yukarı kata çıkardı. Kız ağlamıyordu ama güçlükle yürüyordu. Cemil içeri aldığında kadınlar avazları yırtılırcasına helhele çekti. Kendi damlarında bekleşen köylü erkekler de ellerindeki silahlarla havaya birer bağ sıktılar. Köyü bir barut kokusu aldı. Ayvandaki kapıda gelin eline verilen küçük bir testiyi yere çalarak kırdı; önüne konan demir parçasına bastı. Oda kapısına yönelirken Sare, başında bir ekmeği ongunluk getirsin diye ikiye böldü.

Yemekler yetişemediği için sofralar geç kuruldu. Konak onlarca mumla aydınlatılmıştı. Geç de olsa katılanlarla yenildi içildi, artanlar köylüye dağıtıldı. Gece ilerlediğinde kalabalık dağıldı, konaktaki sesler azaldı. Cemil, gece iyice ilerlemeden gerdeğe girmeyi düşünmüyordu. Yengesi ve bir iki kadın gelinin alındığı odadan çıktıktan sonra, Cemil, odaya girmesi için erkek köylülerce uyarıldı, biraz da iteklenerek kapıdan sokuldu. Amcasının hizmetlilerinden bir kadın oda kapısının önünde bekliyordu. Uyarmalara, çekiştirmelere karşın tepki vermeden, yerinde kıpırdamadan durdu. Ne olursa olsun oda kapısından ayrılmayacaktı. Besne kendisine bir görev vermişti. İçeriden Hadice'nin çığlığı duyulunca helhele çekecekti. Görevi buydu, yerine getirmeye de kararlıydı.

Cemil, kapıda dikelen "görevli" kadının dışında çevrede kimsenin kalmadığını iyice anlayınca, Hadice'yi belinden kavradı, durmadan

dil dökerek, yatıştırıcı sözlerle yola getirmeye çalıştı. Onu gördüğü anda tutulduğunu, böyle güzel, ince yapılı birini hiçbir zaman incitmek istemediğini; gelenek gereği, ailesinden istemesi olası olmadığını, eşi olması için başka da bir yol kalmadığını kulaklarına fısıldadı. Bir yandan da bıyıklarını boynuna sürterek ürpertti. Kız ne yapacağını, ne yanıt vereceğini bilmiyordu. İlk kez bir erkekle bir odada yalnız başınaydı. Evlenmek, bir erkekle baş başa kalmak onun düşlerinin çok uzağındaydı.

Konuşulanlara, dünden bu yana yaşananlara bakılırsa, Cemil gerçekten onu seviyordu. O karanlıkta, dolu yağarken bile kendisini korumaya üstün çaba harcamamış mıydı? Yatağa yatırılırken direnci kırıldı, hayır diyemedi, istemeyerek hoş bir duygu her yanını sardı, kendini saldı. Mum ışığında yaşadığı kısa acı nedeniyle çığlık attı, kapı önündeki görevli kadın bu acıyı ayvanın ağzından helheleyle köye duyurdu. Konağın uzak bir odasındaki Serhan'ın tüfeği de bunları, yıldız dolu göğe taşıdı.

Hadice'ye sevinçle üzüntünün aynı kumaşın iki ayrı ipleri gibi gelmişti, güç de tezgâhları. Koynunda yattığı adam, aldığı görevi üstün bir başarıyla yerine getiren birinin iç dinginliğiyle derin bir uykuya daldığı halde, kendisi, bunca yorgunlukla sızıya karşın, uyuyamıyordu. Her şey bir güne sığmıştı. Yüreklilikle cesareti de karıştırmıştı. Cemil, onu sevebilir, ancak o henüz benzer bir duygunun tadında değildi.

Kalkıp camın önündeki mindere oturdu, seçebildiği kadar karanlıkta odayı gözleriyle dolaştı. Kendisine çok yabancı geldi. "Acaba yakında annemlere geri gidebilecek miyim?" diye geçirdi içinden. Sonra dönüp yatağa baktı. Cemil uyanmış yorgun gözlerle ona gülümsüyordu. Adam yorganın ucunu ona açarak "neden oradasın? Yatağa gelsene!" dedi. Bu çağrıyı bekliyormuş gibi, anlamadığı bir duyguyla yatağa girdi. Ardından çöken yorgunluğa dayanamadan uyudu.

Cemil, erken saçılan güneş ışıklarıyla birlikte dışarı çıktı. Hadice de yattığı yerden kalktı, pencerenin önüne gitti. Eğilip dışarı baktı. Avluda, sokakta bekleşen insanları gördü. Yüzler kendisine yabancıy-

dı. Kendini yalnız, korumasız buldu. Ağlamak isterken odanın kapısı açıldı, üç bayan içeri daldı. Kendisiyle konuşmadan yataktaki kanlı şilteyi kaptılar, helheleyle dışarı koştular.

Az sonra da elinde yiyecek dolu siniyle bir hizmetli girdi. Elindekini yere bıraktı, geldi boynuna sarıldı, yanaklarından öptü. Döndü yer yatağını toplayıp yüklüğe yerleştirdi, onu yemeye çağırdı.

"Buka mın[1] sofraya buyurun."

Hadice, ne yanıt vereceğini bilmeden durdu yerinde. Kadın yanına yaklaştı, yüzünü okşayarak sininin başına çekti.

"Bak çok zayıfsın, bir şeyler yemen gerekir."

"Canım yemek na."

"Olmaz, mutlaka yemelisin."

"O zaman sen u ben yemek he."

Kadın gülümseyerek, çok doğalmış gibi yanıt verdi:

"Sen bundan böyle hatunumuzsun, seninle yiyemeyiz."

Hadice söylenene şaştı.

"Leyş hıık? Ene ze hıık."

Sofraya birlikte oturdular. Hadice kadının sevecenliğini görünce, az daha, Cemil'in zor kullanarak kendisini ailesinden ayırdığını, çok üzgün olduğunu söyleyecekti, ama gereksizliğini anımsayarak düşüncesinden caydı. Gene de yakınmaktan kendini alıkoyamadı.

"Kendimi yüksek damın köşesinde sıkışmış, kıpırdarsa düşecek bir kedi yavrusu gibi hissediyorum."

Kadın ağzına koyduğu kocaman lokmayı çiğnemeye çalışırken, Hadice'nin yüzüne bakakaldı.

"Ben Arapça bilmiyorum. Ne dediğini anlamadım valla! Bele iyi demediğin belli. Böyle düşünme. Eninde sonunda birinin karısı olacaktın, ya bir değirmencinin karısı, ya da bir oduncunun, bilemedin en iyisinden bir katırcının. Başka var mı? Hele böyle bir sabahta bunlar düşünülecek şeyler mi? Çocuk sayılırsın, sakın başkasının önün-

1 Buka mın: Gelinim.

de böyle iyi olmayan şeyler konuşma. Ağalar duyarsa, senin için iyi olmaz. Böyle bir eve gelin geldiğine de şükretmelisin. Bu kötü şeyleri çıkar, at aklından."

İkisi de birbirinin söylediğinden hiçbir şey anlamadı. Hadice Kürçe öbürü de Arapça bilmiyordu.

Konuşurlarken, iki kadın, kayınvalideyle kayınpederin elini öpmesi için gelini almaya geldiler.

Dışarıda güzel bir gün, güneş ışınlarının yerden havalandırdığı yağmur ıslaklığının albenili bulutlarıyla sevecen anaçları bekleyen erkek keklikleri coşkuya çağırırken, durgun vadilerdeki diğer kuşlar kanatlarıyla alkış tuttu. Meşeler, çiçeklerdeki kelebeklere gülümsedi, kurnalardaki sular aynalarıyla vuran ışıkları yansıttı.

Beş gün sonra, Askela köyünden Sımo'nun diğer köylülerden bey adına, önceden yarıya verilen koyunlarla keçilerin yavrularını topladığı duyumu geldi konağa. Buna Hüseyin'den çok Cemil öfkelendi. Anında gidip dersini vermek istedi. Adamlarını topladı, Bazıke, Cevze, Harabmemo'ya ulaklar yolladı.

Sonra büyük bir güçle giderse, basit, sıradan bir adam olan Sımo'yu yücelteceğini, hiç yoktan ünlendireceğini düşündü. Konuyu babasına açtı, üç beş silahlı yollayıp konağa sürükleyerek getirmelerini daha uygun buldular. Aynı gün beş silahlı yolladılar. Sımo yoktu, kuzuları vermek istemeyen aşağı mahalledekileri beye ihbar etmeye gitmişti. Üç gün boyunca Savur'dan dönüşünü beklediler, gelmedi.

Dördüncü gün, çavuş komutasındaki bir zaptiye takımıyla köye döndü. Zaptiyeler, Aşağı Askela'nın altını üstüne getirdiler; erkek, kadın, yaşlı, çocuk demeden sıraya dizerek dayaktan geçirdiler, kendilerine de bir pay ayırarak, vermeleri gerekenden iki kat kuzuyu bey için alıp götürdüler.

Aşağı Askelalılar uğradıkları baskına çok içerlediler, öfkeden kuduruyorlardı, duydukları acı boğazlarında düğümlendi kaldı. Yaşlıların anlattıklarına bakılırsa, çok yıllar önce, asker toplamaya gelen bir birlik de benzer şeyler yaşatmış, ancak, o günden sonra böylesine bir

zulümle karşılaşmamışlardı. İlk kez içlerinden biri, ihbarda bulunup zaptiyelere köyü bastırıyordu. Vermekten kaçındıkları beyle ilgiliydi. Ne kendi malıydı ne de emeği.

Yürüyebilen tüm erkekler, Deriya'ya koştu, ağalardan yol istedi. Dayak izlerini gösterdiler, kırılan onurlarını anlattılar. Kendilerinden olan, aynı aşiretten biri böylesine bir onursuzluğu kendilerine nasıl yaşatırdı? Ağalar da olanlara inanamıyorlardı. Savur beyinin içlerine böylesine dal budak saldığına şaştılar. Beklemeden öç almaları için köylülere izin verdiler. Gerekirse yardıma silahlı adam da yollayacaklarını söylediler.

Aşağı Askelalılar iki gün geçmeden Sımo'yu delik deşik ederek öçlerini aldılar. Beyin diğer adamları da karışınca silahlı çatışmalar tüm Dereveri aşiretini sardı. Cemil de bir iki köye baskınlar düzenledi. Vurgunlar yapıldı, bazı mezralarla mahalleler yakılıp yıkıldı. Aşiret, Aşağı Askelalıları tutanlar Bendajeri (Aşağıparti), yukarıdakileri tutanlar da Bendajori (Yukarıparti) diye ikiye bölündü.

Cevze köyünde Mahmud-i Ahmed'in bir akrabası, Mamıka'da Hado'nun küçük kardeşi, Siçve'de Ali'nin oğlu öldürüldü. Harabmemo, Bazıke, Zıvıngimenda gibi yakın akraba olan köyler de Bendajerililerin yanında çatışmalara katıldılar; onlardan da ölenler, yaralananlar oldu. Cemil, iyi silahlanmış onlarca adamıyla dağlarda Bendajorilileri kovalamaya çıktı. Deriya'da Caco, Çelebi, Porti'yle birkaç arkadaşları, aileleriyle birlikte güvenli buldukları köylere sığındılar.

Ot biçme mevsimi olan bu günlerde, olaylar başlamadan önce, hayvan besleyen her köylü, çoluk çocuğuyla dağlarda ot biçiyordu. Biçilen otlar fitil yapıldı, köye taşınarak damlarda kurutulmaya bırakıldı. Olaylar başlayınca, tüm işler gibi, ot biçmeler de durdu. Ansızın yapılacak olası baskınlar korkusuyla erkekler geceleri üzerlerinde fişeklikler, yanlarında tüfekleriyle uyumaya başladı. Çoluk çocuğun ne yiyip ne içeceği düşünülmez oldu. Geçim tasası yerini öç duygusuna bıraktı.

Önceki yıllarda bu günler bazı Dereverililer için verimli geçerdi. Savur, Ahmedi, Kalepozreş gibi yerler ile diğer aşiretlerden ot biçmeye dağlara taşınanlar iyi birer av olurdu. Önlem almayanların,

saldırılarla, yiyecekleri, üst başları, yük hayvanları, birçok şeyleri ellerinden alınırdı. Şimdi ise ot biçmeye kimsecikler dağa çıkamadı, çıkanlar da kaçıp gitti.

Çatışmalar hız kesince, neredeyse tüm yöre insanının tanıdığı Emin çavuş, zaptiyeleriyle Hüseyin ağanın evine geldi. Bu kez biraz öfkeli, biraz da kaygılıydı. Ayvanda açılan minderlere oturdular, kendisiyle arkadaşlarına önce ayran sunuldu, sonra da ağırlanmaları için kuzu kesildi, yemek hazırlığı başladı.

Emin çavuş, yıllardır yörede görev yapıyordu. Ağaların, köy makullerinin çok iyi tanıdığı biriydi. Diğer birkaç kişi gibi Hüseyin'in de dostu sayılırdı. Yemekten sonra genelde dost bildiği yerlerde biraz kestirirdi. Oldukça yorgun olmasına karşın, bu kez uyumadı. Hüseyin'den ayvanda bekleşen köylüleri uzaklaştırmasını istedi. Uzaklaştıklarından emin olunca da ağaya, oldukça alçak bir sesle, Tarsus vurgusuyla konuyu açtı:

"Bak ağa, seni sevdiğimi bilirsin. Sana mühim bazı şeyler söyleyeceğim, kulağını açıp iyi dinle."

Ağa yutkunarak "olur" anlamında başını salladı.

"Hamdan bey, İstanbul'la Diyarbekir'i ayağa kaldırdı. Tanıdığı tanımadığı bütün makamlara başvurdu. İstida[1] üstüne istida yollayıp durdu. Posta onun hesabına çalışıyordu neredeyse. Seni, çocuklarını şikâyet ediyor. Son günlerdeki bütün olayları senin çıkardığını söyleyip duruyor, bunları yaparken de gizli yapıyor. Hatta Savur zaptiyesini bile suçluyor. Mıntıkaya yeni bir kumandan geldi, rütbesi binbaşı. Bu bildiğimiz kumandanlardan değil. Cephe gerisindeki şekavetleri[2] ortadan kaldırmak için fermanlı biri. İstediğini öldürebilir, kesebilir, hiç kimse de dönüp 'ne yaptın?' diyemez. Irak'ta senelerce kaldığı için, bütün dilleri biliyor. Arapça, Kürtçe, Türkçe, hatta Ermenice. Çok sert, acımasız bir zabit. Ne yapıp edip bana Askela'da öldürülen Sımo'nun katillerini teslim edeceksin. Yarın bana sorulduğunda bize yardımcı olduğunu söyleyebileyim. Anladın mı?"

1 İstida: Dilekçe.

2 Şekavet: Eşkıyalık, zorbalık.

Hüseyin anlatılanların bir sözcüğünü bile kaçırmadan dinledikten sonra ancak,

"Emin Çeviş benim dostumsun, bana biraz mühlet ver" diyebildi.

Gerçi Binbaşı Arif'in fermanlı oluşundan pek etkilenmedi, ancak durumun iyi olmadığını çavuşun kaygılı oluşundan kavradı. Kendine göre Arif bey isterse ateş olsun, bu Dereveri dağlarında kendisine ne yapabilirdi ki?

Oysa durum Hüseyin'in sandığı gibi değildi. Savaş alanlarında umduğunu bulamayan İttihat Yönetimi, halka baskı uygulayarak ayakta kalmayı, suçlarını halklara yüklemeyi seçti. Savaşa girdiklerinde, dinle Halife uğruna savaş çağrıları yaptılar. Sıradan insanların onları bildiği, tanıdığı yoktu. Bildikleri, duydukları Padişah Reşat'tı. Çağrıyı duyan beklemeden uydu. Genç Kürtler, uzun tumanlarıyla, tok tutan pekmez helvalarını doldurdukları torbalarını omuzlarına, yedek ham çarıklarını da boyunlarına asarak, ellerinde asalarla, Araplar ise incecik fistanlarıyla, yani kavurucu sıcak çöl giysileriyle, yaşamlarından bile üstün tuttukları safkan atlar üzerinde coşkuyla koştular. Gönüllü gelen her genç, gerçeği öğrenip geri gitmesin diye silahlı nöbetçilerin denetimine verildi. Yitirilen her yeri İttihatçılar, tersine çevirip başarıymış gibi davullarla cahil halka duyurarak coşkuyu, sevinç duygusunu yükseltmeyi bildiler. Gerçeği insanlardan saklamayı, çözülme başlamadan önce çok güzel becerdiler.

Kafkasya Cephesinde yenilgiler arttıkça, canlarını kurtarmak isteyen zavallı insanların kaçışları da hızlandı. Savur, cephe gerisindeki diğer yerler gibi aç, çıplak, tükenmiş göçmenlerle doldu. Günlerdir yiyecek bir şey bulamayanlar, kokmuş hayvan ölülerine bile saldırdı. İlçe halkı, gerçeği yerlerinden olan bu zavallılardan öğrendi. Cephedeki genç insanlar soğuktan, açlıktan kırılıyordu. Güneyde de durum aynıydı. Her gün binlerce insan kumlara gömülüyordu. Varlıklı seçkinlerin dışında, savaşabilecek yaştaki çocuklarını yitirmeyen aile yoktu.

Gene de bıyıklarında beyaz "cihangir işareti" olan Enver, yiten umutla, salt Almanların başarısı için, savaş alanında gencecik insanları ölüm makineleri önüne atarak yok ettirmeye çabalıyordu. İttihatçılar suçluları da bulmuştu, çocuklarını yok ettikleri İmparatorluğun

ellerinde kalan halkları. Kıtlık, hastalık, açlık insanları tutsak aldı. Çektikleri yetmiyormuş gibi bir de başarısızlığın sorumluluğu kendilerine yüklendi. Bu nedenle de baskı altına alınmaları gerekti.

Ellerindeki erki yitirmek istemeyen İttihatçılar, suçu onların üzerine yıkmak, yıldırarak susturmak için halkları hedef seçti. En etkin yolların başında da yargılamadan öldürmek geliyordu. Bunları becerebilecek tüm subaylarla yöneticileri görevlendirdiler. Acımasızlığıyla, örgüte bağlılığıyla bilinenler yöreye gönderildi. Cepheden çok buralarla ilgilenmeye başladılar. Gerekçe de hazırdı: Topsuz, tüfeksiz, aç, perişan olan bu insanlar her an başkaldırarak Osmanlı'yı parçalayabilirlerdi. Görevlendirilen acımasızlardan biri de Binbaşı Arif'ti.

Binbaşı Arif, uzunca bir süre Hamidiye Alayları'nda görev yapmıştı. İttihatçılar güçlenip iktidarı ellerine geçirince, buyrukları altına girdi. Yöreyi, insanını iyi tanıyordu. Bir subayın kullanamayacağı yetkilerle donatılmıştı. Halka "Padişah Fermanıyla" gönderildiği söylendi. Gelir gelmez, bölgedeki garnizonlardan buyruğu altında görev yapacak subayları, birlikleri seçti. Binbaşıdan çok, bir paşa gibi davranıyordu. Üst rütbeli subayları bile takmıyordu.

Bildiklerine yeni bilgiler ekleyerek bazı adlardan oluşan listeler oluşturdu. Nasıl bir korku estireceğini iyi biliyordu; basit yanılgıları bile öldürme nedeni sayacaktı. Gelmeden ünü bölgeye ulaştı, bir söylence oluştu. Sakal tıraşı olurken, şaşırarak, usturadaki kıllı sabunu yanağına süren berberi bir sözcükle korkudan nasıl şalvarına işettiği ağızlarda dolaşır oldu.

Arif beklenmedik bir hızla göreve koyuldu. Üs olarak da Savur'u seçti. İlk olarak seçme bir atlı birliğin başında göreve çıktı, belirlediği bir hedef yoktu. Yöre dağlarını, köylerini dolaşmak, kendini göstermek istiyordu.

Uzak bir köyde yol gösterecek iki köylü istedi, buyruğu hemen köy muhtarı tarafından yerine getirildi. En iyi yol bilen iki atlı önde, birliğiyle dağlara tırmandı. Bir iki köye uğradı, adamlar iyi yol biliyordu. Dağların arasında ilerlerken akşam oldu, hava kararadı. Önde giden iki yol gösterici köylü, biraz da korkudan yolu şaşırdılar, sola gittiler olmadı, sağa döndüler olmadı, koşturmaktan atları yürüyemez oldu.

Kaygıyla yol ararlarken, Binbaşı Arif tabancasını çekerek her ikisini de vurdu, yerde bırakarak askerleriyle çekip gitti. Olay gecikmeden her yerde duyuldu. İnsanların kafası karıştı. Çekilen acılara, yaşanan korkulara bir yenisi daha eklendi. Arif bey korkusu!

Arif bey, uygun bulduğu yerlerde geçici karargâh kurdu, subaylarına listesindeki adları toplattı, kimisini cezaevine tıktı, kimisini de dağların kuytu yerinde kurşuna dizdirdi. Sıradan insanları bile bir korku, bir şaşkınlık aldı. Kaçabilecekleri, gidebilecekleri yer kalmadı. Güney, doğu ile kuzeydeki cephelerde savaş, Osmanlı ordularının gerilemesine karşın, tüm acımasızlığıyla sürerken, dağları fermanlı Arif begin baskısı sardı.

Bölgede, tarikat şeyhleriyle komutanla dost olan bazı feodaller dışında kaygılı olmayan insan yok gibiydi. Kentler göçmenlerle dolup taştı, bu nedenle de geniş toprakları olanlar bile sıkıntıya düştü. Savaşla çekirge sürülerinin yol açtığı kıtlığın ne zaman biteceği bilinmiyordu. Her insan elindekini ölçülü kullanmak zorundaydı. En iyi durumda olanların başında, orduya gıdayla tahıl toplayan tüccarlar, yerel beyler geliyordu, çünkü tahıl depoları doluydu. Ağalar ise Arif bey kıranıyla karşı karşıyaydı. Gelecekleri açık değildi, her gün biri veya birkaçı kurşunlara hedef oluyordu.

Bu olumsuzluklara bir de yeni kan davası belası eklendi. Cemil, günlerce dağlardan inmeden, baş kaldıran aşiretinden insanları kovaladı. Bazı akşamlar köye iniyor, ertesi gün erkenden adamlarıyla yeniden dağlara tırmanıyordu. Bir iki hafta sonunda köye inişleri de güçleşti. Çünkü köye baskın düzenleyen bir birlik komutanı mülazım[1], birkaç kişi arasında onun da ele geçirilmesine çalıştı.

Teğmen, birkaç dakika daha erken davransaydı, büyük olasılıkla Cemil'le köyün ya çıkışında ya da sokaklarında karşılaşacaklardı bu sabah. Karşılaşmamaları iki taraf için de iyi oldu. Yoksa aralarında, göğüs göğüse büyük bir çatışma çıkacak, yaralanan, belki de ölenler olacaktı. Cemil yamacı tırmanırken, askerler aşağıdaki iki vadiden köye girdiler.

1 Mülazım: Teğmen.

Sık ağaçlıktan köyde olup bitenleri izledi. Kendi konaklarıyla amcasının konağı didik didik arandı, sonra köye dağılan askerler her yeri, her evi, mağarayı, ahırı ellerindeki çırpı meşalelerle yokladılar. Sokak aralarında karşılaştıkları bir iki insanı dipçiklerle dövdüler. Ama ağalardan hiç kimseye dokunmadılar. Arama bitince, Hüseyin, Hamid, Naif, Şemseddin askerlerin başındaki komutanları sokağın başına değin uğurladı.

Cemil de, yakınlarına olumsuz davranılmadığını görünce, adamlarıyla gerideki sık ağaçların arasına çekildi, gidişlerini oradan izledi. O günü ve akşamı ani bir baskından korunmak için ağaçlıkta geçirdi. Gece olunca iki adamı yiyecek almak üzere köye yolladı, bir süre sonra da adamlar yüklü geri geldiler.

Rüzgârlı gün doğumu, onları iki tepe arasındaki açıklıkta yakaladı; sessiz, hızlı bir yürüyüşle Zıvıngimenda köyüne yaklaştılar. İç açıcı sabah rüzgârı, güneydoğu yönünden esmeyi sürdürüyordu. Dolgun yapraklı meşe dallarının hışırtısı güneşi karşılarken, bir iki kilometre ötede onlarca tüfek art arda patlamaya başladı. Sonra da birçok atın çıkardığı toz bulutu yükseldi. Cemil'le adamları, tüfekleri ellerinde, patlamaların geldiği yöne koşmaya başladılar. Olay yerine bir iki yüz metre kalınca, ağaçlar arasında sakınarak ilerlediler. Önlerindeki kayalığı bir iki asker tutuyordu, onların biraz uzağında da birkaç at bağlıydı. Cemil, adamlarına göre daha dikkatliydi. Güneş gözlerini almadan önce olup bitenleri öğrenmek istedi. Kayalığı sollarına alarak ilerlediler. Atlarla aralarındaki uzaklığın yeterli olduğuna karar verince, durdular.

Bulundukları yerden göremedikleri yamacın diğer yüzünde bağrışmalar, yüksek sesle konuşmalar duyuldu. Az sonra da aralıklarla tok bir iki tüfek patladı. Bunca gürültüye karşın kayadaki askerler kıpırdamadı. Cemil sürünerek yukarı ulaştı, görünmeyen yamacın karşısındaki dorukları atlı askerler tutuyordu. Daha da ilerlemesi olası değildi, oldukları yerde kıpırdamadan beklemeleri gerektiğine karar verdi. Geri dönerek adamlarını uyardı, sonra bıraktığı yere geldi.

Kısa bir süre sonra yamacın görünmeyen yüzündeki gürültüler azaldı, bir iki komuta dönüştü, sonra da uzunca bir düdük sesi du-

yuldu ve karşı doruktaki atlılar kuzeydoğuya doğru uzaklaştı. Birlik toplanıyordu. Geriye kayalıklardakiler kaldı. Çok geçmeden onlar da yerlerini bırakarak atlarına bindiler. Yamaca inmeleri için Cemil'in bulunduğu yerden geçmeleri gerekiyordu. Cemil yere iyice yapıştı, kendini yana çekerek yanı başındaki çalının arkasına attı. Atlılar giderek yaklaşıyordu, yapabileceği hiçbir şey yoktu. Tüfeğini öne uzattı, güvenlik mandalını açtı, dipçiği sağ omzuna sıkıştırdı, soluğunu tutarak bekledi. Güneş gözünü almasın diye başlığını biraz daha alnına çekti. Askerler dikkatsiz geçse bile, atların onu görüp ürkmesi olasılığı vardı. Kaygılandığı gibi olmadı, akşamdan bu yana aç, susuz olan atlar başları önlerinde geçip gitti.

Birlik gözden yitip gidince, Cemil adamlarıyla görünmeyen yere indi. Vadiye doğru, taşlık, dar bir yol kıvrılıyordu. Otuz kırk metre aşağıda ise eski bir kireç ocağıyla yanında küçük bir alan vardı. Yola yakın meşe çalılarının neredeyse tümü atların ayakları altında ezilip kırılmıştı. Askerlerin orada toplanıp bir şeyler aradıkları anlaşılıyordu. Adamlar, hem daha güvenli hem de alışık oldukları dağınık tarzda yürüyorlardı.

Yıkık, huniyi andıran kireç ocağı kalıntısının doğudaki taşlarının arkasına atılmış iki adam buldular. Biri kırklı yaşlarda, birkaç haftalık sakalı olan; diğeri ise yirmisinde bir gençti. Genç olanın giysileri yırtık, yer yer yamalı, kullanılmaktan yıpranmış çarığı her iki topuğunu da dışarıda bırakmıştı. Önce yüzükoyun durumdaki yaşlıyı çevirdiler, çenesinin altını yoklayarak ölüp ölmediğini öğrenmek istediler. Vücudu sıcaktı, ancak ölmüştü. Göğsündeki yaradan hâlâ kan sızıyordu. Genç olan ise nefes alıp veriyordu, dokunduklarında başını salladı, ama konuşamadı. Yüzü kan kaplıydı, kurşun sağ kulağının büyük bir bölümünü alıp götürmüştü. Karnının sağ tarafındaki giysisinde siyah barut lekesi, altında da kanayan yuvarlak bir kurşun yarası vardı.

Cemil'le adamları yaralıyla diğerini tanıdılar. Bunlar Zıvıngimendalı Yasino ile oğlu Bedran'dı. Köye giderlerken askerlerin kurduğu pusuya düşmüşlerdi. Kaçabilmek için çatışmaya girmişler, ancak yakından ateş edilerek vurulmuşlardı. Önce her ikisini alıp gö-

türmek istediler, ama askerler köye girmiş olabilirdi. Vazgeçtiler. Çok geçmeden Bedran da öldü. Silahlı olmaları öldürülmelerine yetmişti. Bir suçtan aranmamaları, listede de adlarının olmaması yetmemişti. İkisini de gölgesi koyu bir meşe ağacının altına taşıdılar, üzerlerini meşe dallarıyla örterek bırakıp gittiler.

Cemil, arkadaşlarıyla akşama yakın Kalepozreş köyünün doğusundaki sarp kayalığa ulaştı. Askerlerden uzaklaşması gerekiyordu. Geceyi orada beklediler, hava kararınca da bir iki adamını Kalepozreş'teki Osman'ın evine yiyecek almaları için yolladı. Kendileri de kayalığın biraz gerisindeki sürülü tarlaya geçtiler, gece uyuyacakları yerleri taşlardan temizlediler.

Bir iki saat sonra yakınlardaki köye gidenler sırtlarında yiyecek bohçaları, ellerinde yoğurt torbaları, iki su tuluğuyla geri geldiler. Oldukça acıktıkları için karınlarını hemen doyurmaya koyuldular. Yemekler çarçabuk tüketildi, sonra da herkes oturduğu yere uzandı; bir iki kişi ise, güvenliği sağlamak için uygun yerlere geçtiler.

Gökyüzü yıldız kaynıyordu, güneşin ısıttığı toprak sıcaktı. Sabahleyin gördükleri askerleri, vurulan Yasino'yla oğlunu, yeni düşmanları konuştular. Güvende sayılırlardı, çünkü askerler gece bulundukları dağlara tırmanamazlardı. Yeni düşmanları ise onlara beklenmeyen bir baskın yapabilecek güçte değildi. Bu güvenin verdiği gevşeklikle uyudular.

Sabah uyandıklarında, Cemil, dün yaşananlardan ötürü o gün de köylerden uzak durmaları gerektiğini düşündü. Uyudukları yerden meşelerin altına geçtiklerinde, güneşin verdiği sıcaklık dayanılmazdı. Akşamdan kalan yiyeceklerle suyu ölçülü kullanarak gün batımına dek meşe altlarıyla kayalıklarda oyalandılar.

Akşam serinliğinden çok önce, güneybatıya doğru yola çıktılar. Keçi yollarını izleyerek Mamıka ile Dersılaf köyleri arasındaki sık meşe ormanına ulaştılar. Yiyecekle suları tükenmişti, henüz yaz başlamadığı için bağlardaki sarnıçlar doluydu, susuzluklarını oralarda giderdiler. Oldukça acıkmışlardı, yiyecekleri yoktu. Güney dışındaki diğer yönleri izleyebilecekleri tepeye çıktılar. Çok dikkatli olmaları gerekiyordu, her iki köyde de beyin adamları vardı, bunlardan biri

de Mamıkalı Esvad'tı. Yerleri saptanırsa, gizlice askerlere bildirileceğinden kuşkusu yoktu. Gene de Cemil hepsini uyarma gereği duydu.

"Aranızda olduğum için Esvad'ın saldırması haddine değil; bizim neler yapabileceğimizi herkesten çok iyi bilir. Bele alttan eskerlere xaber verebilir. Daha dikkatli olun!"

Bulundukları tepe gerçekten korunaklı, üç yöne de egemendi. Buradan güneyin de bir iki kilometre açığı rahatlıkla izlenebiliyordu. Çok geçmeden güneydoğu yönünde atlıların çıkardığı toz bulutu görüldü. Askerler Mamıka üzeri Ahmedi yönüne gidiyorlardı. Yürüyüşleri yaklaşık bir saat sürdü, sonra da güneydeki dorukta çıkardıkları toz bulutu yitti. Cemil'in korkusu azaldı, eve bir iki günlüğüne de olsa dönebilirdi.

Akşam üzeri Deriya'ya ulaştılar. Ne o akşam, ne ertesi, ne de sonraki gün askerler yöreye dönmediler, Maserte ile Nusaybin yönünde oldukları duyumu geldi. Gene de Cemil, sabah olur olmaz adamlarıyla yamaçtaki meşelik alana çıkıyor, gece de çok geç eve dönüyordu.

"Binbaşı Arif'in ne yapacağı belli olmaz. Beklenmedik anda askerlerini baskına yollayabilir" diyordu adamlarına.

Hüseyin'le karısı Sare de kaygılıydı. Eve gelen insanlara güven vermek istercesine, herkesi güler yüzle karşıladılar. Ancak yatmaya çekildiklerinde, her ikisinin de içine o kemirici kaygılar gene gelip yerleşiyordu. Şaşkın çocuklar gibi yatakta konuşmadan öylece yatıyorlardı.

Hüseyin, her an hızlı atan yüreğinin sesini duyuyor, kaygılardan kurtulmak için değişik şeyler anımsamaya çabalıyordu. Ara ara, karısıyla akşamları batıdaki doruklarda beliren koyu kızıllığı izlemek için dama çıkarak, köye güven duygusu yaymaya çalışıyorlardı. Oysa içleri bunu yalanlıyordu, yıllarca sırtlarını dayadıkları Dereveri dağlarının eskisi gibi güven vermeyeceğini biliyorlardı. Beklenmedik gelişmeler umutlarını azaltıyordu. Her alanda başarısız olan İttihatçılarla beyin sol gösterip sağ vurarak yöreyi un gibi ezmekten hoşlandıklarını bilmiyorlardı.

Deriya'daki konakta her an askerlerin baskını bekleniyordu. Aradan bir iki hafta geçti, gelen giden olmadı. Ancak aşiret içi düşmanlıklar, Osmanlı'nın baskısı, salgın hastalıklar gibi benzer olaylar Sare'yi kaygılandırıyordu.

Yasino'yla oğlunun başına gelenleri anımsadıkça kaygıları daha da çoğaldı. Belanın nereden geleceğini kestiremiyordu, her şey değişivermişti. Gözünden bile sakındığı çocuklarının başı her an belaya girebilirdi. Aranan Cemil'in Arif'in askerleriyle karşılaşma olasılığının yüksek olduğunu düşünüyor, böyle bir durumda karşı koymaya kalkışırsa, sonunun Yasino'yla oğlununkinden farklı olamayacağını biliyordu. Olası bir karşılaşmada, kavgacı onurunu her şeyin üzerinde tutan oğlunun kaçmadan çatışmaya gireceği kesindi. Onun, günlük yaşayan tasasız adamlarına göre çok ustalaştığını, olgunlaşarak korkusuzlaştığını düşündükçe, her yanını ter basıyordu. Çünkü bu özellikler can kurtarmaktan çok, ölüme yaklaştıran şeylerdi. Sonuçta karşısında büyük, acımasız, afetmeyen bir güç vardı; öldürmeyle, kovalamakla tükenmeyecek bir güç!

Erken saatlerde bile sıcağın soluk kestiği sabahlardan birinde Siçve'den hatuna konuk olarak gelen bir kadın, hal hatırdan sonra sözü Cemil'e getirdi:

"Sare Xatun! Cemil gibi bir oğlun olduğu için kim bilir ne kadar mutlusun. Onunla ne kadar gurur duysan azdır."

"Haklısın Nure, Cemil yiğit, cesur, korkusuz bir çocuk. Fakat son zamanlarda yaşadıklarımız olmadan da olurdu. En büyük arzum, çocuklarımın saadetini görmek. Cemil'den sonra Serhan'ın da evlenmesini istiyorum."

Biraz durdu, derin bir iç çekişten sonra konuşmasını sürdürdü.

"Oof, aman! Cemil evlendi de ne oldu! Elinin kınası geçmeden dağları boyladı. Herhalde böyle sürmez. Bir gün bu yaşadıklarımız biter."

"Hiç üzülme hatunum, bunlar muhakkak geçer, ma dünya yıkılmadı!"

"Yıkılmazsa bile, her şey böyle devam etse, Serhan'ın da evlenmesini, hiç vakit kaybetmeden çocuk sahibi olmasını o kadar istiyorum ki! Neslini sürdürmeli."

“Cemil ağanın karısı gebe olmadı?”

“Nure! İki günde kadının gebe kalması anlaşılır mı? Sen bilmiyor musun?”

“Biliyorum, bele içim öyle istiyor!”

“Hiç merak etme, muhakkak yakında gebe kalır!”

“İnşallah! İnşallah, o günü de görürüz.”

Nure’yle aralarında geçen, beynini kemiren bu konuyu akşam el ayak çekildikten sonra Hüseyin’e açtı:

“Ağa! Cemil bir şekilde ev bark sahibi oldu. Sıra Serhan’a geldi... Olayları görüyorsun. Ne olacağı belli değil, onu da evlendirmemiz gerekiyor.”

“Doğru söylüyorsun, gözünün önünde bildiğin biri var mı?”

“Şimdilik yok, ama kız kıtlığı değil ya, ona uygun biri bulunur elbette.”

“O halde elini çabuk tut, bir an önce evlendirelim çocuğu. Dünyanın gidişini ben de iyi bulmuyorum.”

“Geçen yıl Tefeli Ahmed-i Hasan’ın kızını görmüştüm. Güzel, becerikli biri. Şimdi biraz daha büyümüştür.”

Hüseyin karısının sözünü kesti:

“İyi, o halde gidip isteyelim. Ahmed de iyi biri, üstelik bize bağlı biri, hemen Serhan’a söyleyelim.”

O akşam Serhan’a söylemediler, iki gün sonra konuyu açtılar. O da her şeyi kendilerine bıraktı. Kızı da tanıyordu, evlerine gittiğinde merdivende karşılaşmıştı. Açık tenli, kendisi gibi ince, uzun boyluydu.

Sare çocuklarını eskiden beri hep görkemli aşiret düğünleriyle evlendirmeyi düşlerdi. Davullu zurnalı, haftalar süren düğünler. Ama düşlediği gibi düğünler bu kargaşada olası değildi.

Hüseyin ağa, Harabmemolu Selim’e konuyu açtı. Tefeli Ahmed’in kızını Serhan’a istemeye yolladı. Selim de aynı gün Tefe’ye geçti. Gün batımına yakın Ahmed’in evinin ayvanında otururlarken gelişinin nedenini açıkladı:

"Bıre min[1] Ahmed, hayırlı bir iş için geldim evine. Hüseyin ağa kızın Vesile'yi oğlu Serhan ağaya istiyor. Ne diyorsun?"

Ahmed biraz düşünür gibi yaptıktan sonra "Selim ne diyebilirim ki! Ağa kızımı oğluna layık gördükten sonra, elbette ben de sevinirim. Kızı bütün aileye değil gelin, hizmetçi bile sunarım."

"Ben de senin kızının adına mutlu oldum."

Selim, Deriya'ya dönüp konağa çıktığında, Serhan'ın müjdeyi almak için koşarak kendisini karşılayacağını umuyordu. O güzel gülümsemesini takınır, biraz da şaka yapardı. Ama onu karşılamadı. İçeride Şemseddin'le oturuyorlardı. Selim'in gelişini bile duymadı. Gelecek yanıtı bekliyordu, ama onun da eski neşesi kalmamış, annesininki gibi uçup gitmişti.

Gene de hazırlıklar bir iki güne sığdırıldı. Gelin, yüze yakın tüfekli eşliğinde konağa getirildi. Sare tüm çabasına karşın bir coşku yaratamadı. Düğüne katılanların yüzlerinde yapay gülücükler dolaşıyordu. Hadice'nin odasına yakın olan oda geline hazırlanmıştı. Vesile de sessiz, salt ateşlenen bir iki el silah sesiyle içeri alındı. Yanına koşup gelen, herkesten önce onu kutlayan Hadice oldu. Serhan'ın evleneceğini duyduğu ilk anda çok sevinmişti, çünkü konağa yaşına uygun bir arkadaş geliyordu.

Hadice, dönüşü olmadığını bildiği yolda, yeni ailesine alışmış sayılırdı, ama gene de usunda çözemediği, yerine oturtamadığı duyguları vardı. Koparıldığı anne-babasını bir an olsun unutamıyordu. Her güzel yemekte, bolca bulduğu şeyde onların çektiği yoksulluk aklına düşüyordu. Köyünü anımsadığı anlar, alışmaya başladığı güzelliklerin tümünü silip süpürüyordu. Güçlü, yiğit, varlıklı, az bulunabilen, genç kızların düşlerinden çıkmayan kocasına âşık olmaya yaklaştığı duyguları bile durdurarak birlikte yitiriyordu. Acaba Cemil'e âşık mıydı? Bunun yanıtını kendisi de bilmiyordu. Gene de bildiği bir şey vardı içinde. Ağır basan kinden çok, güzel şeylere duyulan sevginin temizliği...

1 Bıre min: Kardeşim.

Cemil, gelin getirilirken bir iki adamıyla yamaçtaki kayalıktaydı. Böyle günler sakıncalı olurdu, düşman veya asker, benzer günlerde bastırırdı. Gelinin getirilişini yeni edindiği asker dürbünüyle izledi. Eve oldukça da geç indi, ama gerdek nedeniyle kardeşini o gece kutlayamadı.

Sabah olunca, Dereverililer armağanlarla iki ağayı birden kutlamaya geldi. Cemil'i kutlamaya zaman bulamamışlardı. Ertesinde olaylar patlak vermiş, her şey birbirine karışmıştı. Armağan olarak herkes gücüne göre bir şeyler getiriyordu. Kimisi altın, para, bir veya iki küçükbaş hayvan... Güçleri yetmeyen birkaç kişi ise ortak bir şeyler; koyun, keçi, giysi, kumaş. Tahıl bile getiren vardı.

İlk günlerde insanlar sıraya girdi, ev dolup taştı. Odalarda armağanlar yığıldı, koyun, keçi sayısı yüzü geçti. Bendajerililer görülmemiş bir dayanışmaya girdiler. Bu kıtlık günlerinde insanlar yoksulluklarına bakmadan bir şeyler götürme çabasına düştüler.

Bu kutlama yarışı insanları kamçıladı. Baskıyı, kıtlığı, düşman korkusunu kaldırdı üzerlerinden. Olayların başladığı günlerden sonra ilk kez eski güvenlerine kavuştular. Karmaşık duygulardan sıyrıldılar, yeni oluşan Bendajori'ye karşı bilendiler. Bu hınçla da onar, yirmişer takımlar oluşturarak insan avına başladılar.

Beyin adamları, içinden çıkılması olanaksız bir burgaca kapılmış gibiydi. Kısa bir sürede evleri, sürüleri, tarlaları ellerinden alındı; onlara her yer dar edildi. Sonuçta kurtuluşu gene kaçmakta buldular. Çoluk çocuk, kadın erkek Savur'a, yakın köylere göçtü.

Konağın çevresi köylülerle dolunca Hamdan bey, kaygılanmaya başladı. Gerçi oldukça zayıf bir olasılıktı ama ya Hüseyin'in adamları saldırırsa, ne olacaktı?

Bir iki gün içerisinde Savur sokaklarındaki aç, tükenmiş savaş göçmenlerine Dereverili açlar da eklendi. İnsanlar sokaklarda yatıp kalkmaya, gereksinimlerini sokak aralarında gidermeye başladı. Çocuklarla kadınlar çıplak denecek kadar yırtık, kirli giysiler içerisinde. Kargaşa nedeniyle de zaptiyeler onları kovalamaya başladı. Gidecek başka yerleri olmadığı için, bir sokaktan kaçıp diğerine sığındılar.

Hamdan bey, Dereverili bir iki aile ileri gelenini topladı, sokakları boşaltmaları için öğütte bulundu. Gitmelerini, silahlanıp evlerini, tarlalarını, hayvanlarını geri almalarını istiyordu. Çok yakında da Arif beyin askerlerini çağıracaktı.

Beyden umduklarını bulamayan birkaç kişi, geri dönüp Hüseyin'den aman dilemeye karar vererek ayrıldılar. Aman dilemenin de fayda etmeyeceğini bilenler şaşkın, umarsız sokaktaki ailelerini yakın köylere, çay kenarına kaçırdılar. Çünkü zaptiyelerin baskısı karşı konulamaz boyuta ulaştı. Çocukları, kadınları, yaşlıları bile gördükleri yerde dipçiklemeye başladılar. Biraz genç olanları ise tutukladılar. Dayanıklı olanlar da kırsalda sakladıkları silahlarını çıkararak, Hamdan beyin dediği gibi, Dereveri dağlarına vur kaça gittiler. Dilenmek bile olası değildi, çünkü dilenecek güçte kimse yoktu. Açlık Savurluları da yakıyordu. Durumu iyi olanların da besledikleri boğazlar üçe dörde katlanmıştı; her aç olan yakın, hısım, akraba evlerine doluşmuştu.

Birkaç gün geçmeden Dereveri dağlarında yeniden soygunlar, hırsızlıklar, yer yer çatışmalar başladı; yaralanmalar, ölümler oldu. Savur'da zaptiye baskısı artınca, otuza yakın aile Kıllıt'taki Süryani tanıdıklara sığındı. Eli iş tutan erkeklerin bir bölümü, kimisi az bir ücretle, kimisi de karın tokluğuna ırgat, hizmetli olarak beylerin, efendilerin evlerinde iş buldular.

Kıllıt Süryanileri, belirsiz durumlarına karşın kendilerine sığınanlara kucak açtı; barınacakları yerler, karınlarını doyuracak yiyecekler, bağ, bahçe, tarla verdiler. Evlerinde dokudukları kumaşlarla giydirdiler, içirdiler, baktılar. Gerçi Süryaniler de birlik değillerdi kendi aralarında. Kürt, Arap köyleri gibi, yöresel partilere göre bölünmüşlerdi, ama bu konuda bir araya gelerek sığınanları koruma konusunda sözleştiler.

Hiçbir Dereverilinin unutamayacağı, çocuklarına, torunlarına, gelecek kuşaklara aktaracağı konukseverlik gösterdiler. Gerçi onlar da çok iyi durumda sayılmazlardı. Sıkıntı, yokluk onları da yoklamıştı; ancak diğer köylere göre iyi sayılırlardı. Verimli, sulak tarlalarını, bahçelerini, geniş bağlarını iyi işliyorlardı. Dokuma, kumaş boyama, demircilik, marangozluk gibi işleri de iyi beceriyorlardı. Çift sürmede de ustaydılar.

Silahlı bazı adamların dağlarda görüldüğü duyulunca, azalan insan avı yeniden hızlandı. Cemil de bu ava katıldı, ama onunki daha çok beklenmedik baskınla bir tuzağa düşmemek için yapılan gezintilerdi. Evine az uğruyordu, her geceyi bir köyde geçirmeye başladı. Hangi köyde olduğu henüz yayılmadan, bir diğerine geçti. Yeni yaşantısına alışan Hadice, Sare gibi o da hiçbir şey yapamadan Cemil için üzülüp duruyordu.

Sare ise, yapmacık neşesini de yitirdi. Eskisi gibi güçlü görünmeyi beceremiyordu artık. Başından eksik etmediği hafif, alıcı renklerdeki sarığın altındaki zayıflamış yüzü, güneşin soldurduğu küçük kır yapraklarının yeşile çalan sarı rengini aldı. Gözleri eski canlılığını yitirdi, çukura kaçtı; içinde de kavurucu sıcakların tutuşturduğu buğday saplarının ateşi yandı. Gülümsemesi gide gide silindi. Kat kat giysilerin üzerine bağladığı kuşak, ne denli zayıfladığının ölçüsüydü. O güçlü, sevecen kadın değildi artık.

Hadice, konağa geldiği günden bu yana sevgisini kendisinden esirgemeyen bu kadının dizlerinin dibine oturdu, öğrenebildiği birkaç Kürtçe sözcükle konuştu:

"Beni getirdikleri gün çok kötü halim vardı. Annem babam yoktu. Bu çok zordu. Ağladım, ağladım. Gözlerim kupkuru oldu. Çare de yok. Allah canımı almadı. Eve geldim, tükürmediniz bana. Güler yüzle baktınız. Suç sende diyeceksiniz bekliyordum. Aklımda bu vardı. Korku da vardı. Çünkü bizde herkes çocuğunu değil diğerlerini suçlar. Ben de bele olacak dedim kendime. Bele olmadı. Kızınız yaptınız. Şimdi de odamda hep ağlıyorum sizin için. Size bir şey olsa ben ölürüm."

Sare, Hadice konuştukça şaşırdı, o suskun, çocuk sayılacak yaştaki bu kızcağız nasıl duyguluydu? Başını iki eliyle tutarak göğsüne bastırdı, okşamaya başladı. Sözcükler boğazında düğümlendiği için bir süre konuşamadı. Sonra kendini toparladı:

"Ben de seni kızım olarak gördüm, içeriye adım attığın anda sevdim. Oturup kalkmalarına dikkat ediyorum, o kadar terbiyeli, uysalsın ki, sanki bütün ömrün bu evde geçmiş gibisin. Bütün bunları arada bir Hüseyin'e de anlatıyorum. Hepimiz seni çok seviyoruz."

Yumuşacık dokunuşlarla okşadığı başı öptü, göğsüne daha da bastırdı. Hadice'nin de gözleri doldu, anne sıcaklığı duyduğu göğüsten başını kaldırmak istemiyordu. Asıl o söylemesi gerekeni henüz söyleyemiyordu. Bir yandan utanıyor, bir yandan da erken diye çekiniyordu. Bu anne sıcaklığından güç alarak konuyu açtı:

"Size bir şey söylemek istiyorum, ama utanıyorum. Hem de korkuyorum. Geçenlerde Besne yengeye de anlattım."

"Kızım burada benden başka anlatacağın kimse yok ki! Her şeyi sıkılmadan anlatabilirsin."

Hadice'nin yüzü kızardı, yüreğinin atışları hızlandı, doğruldu, kadının yüzüne bakmadan ekledi:

"Herhalde ben gebeyim."

Bu sözcükleri duyan Sare'nin yüzü aydınlandı.

"Ne güzel! İlk günü neden söylemedin kızım? Beni çok sevindirdin!"

"Emin olmak istedim. Yengeye anlatınca, kesin gebesin, dedi bana."

"Ne zaman anladın peki?"

"Vesile'yle el öpmeye gittiğimizde anladım. Tam bir hafta geçmişti günümden."

"Cemil biliyor mu?"

"Söyleyemedim. Bir de çocuk kaygısı duysun istemedim."

"Geldiğinde ben söylerim. Dert etme bu şeyleri. Bugünler de geçecek. Bu aile daha neler gördü kızım!"

Hadice, kirazımsı dudaklarını aralayarak gülümsedi.

Sare, Hadice'yle konuştuklarını o gece Hüseyin'e anlatınca, ağa çok mutlu oldu. "Erkek olduğuna inanıyorum" dedi hemen.

Hadice'nin gebe olduğunu öğrenen Vesile'yle Serhan da çok sevindi.

Serhan:

"Erkek olursa, her birinize altın gerdanlık alacağım" diye söz verdi Hadice'yle Vesile'ye.

Ertesi gün Cemil yanındaki birkaç adamla yukarıdaki kayalığa geldi, köyün sokaklarını, damlarını, duldalarını dürbünle taradı. Çe-

kinecek bir şeyler göremedi. Annesi, Hadice ve Serhan'la, sakıncalı durumlarda dama kırmızı peştamal asılmasında anlaşmışlardı. Asılı kırmızı bir bez de yoktu. Gene de havanın kararmasını bekledi.

Akşam olunca, bir-iki adamı köyün iki girişinde nöbette bıraktıktan sonra, geri kalanlarla köye indi. Yıkandı, terden sırtına yapışan çamaşırlarıyla diğer giysilerini değiştirdi. Nöbettekilere yemek gönderdi, kendisi de tüm aileyle sofraya oturdu.

Odalarına çekilince Hadice'nin gebe olduğunu öğrendi. Başta Sare söyleyecekti oğluna, akşam olunca caydı, geline bıraktı. Cemil öğrenince, önce ne söyleyeceğini bilemedi; şaşırdı, tavana baktı, sonra da karısını kucaklayarak öptü.

"gebe olduğundan emin misin?"

"Evet eminim. Annen, baban, Serhan, diğerleri de biliyor."

"Peki, daha önceki gelişimde neden söylemedin?"

"Emin olmak istedim."

O gece hiç uyumadılar, gün ağarmadan da Cemil gitti.

Gün aydınlanırken onlara Siçve sırtlarında bekleyen silahlı adamlar katıldı. Bir buçuk saatlik yürüyüşün ardından Cevze ile Mamıka arasındaki vadiye ulaştıklarında sayıları elliyi aştı. Cemil yönlerini Kerbe köyünün güneyine yöneltti. Birkaç silahlı adamın oralarda gezindiği duyumu ulaşmıştı kendisine. Köylerde barınamadıklarına göre oralardaki kayalıklardan başka gidebilecekleri yerleri kalmıyordu. Kerbe boşatılmıştı, Zıvıngimendalıların denetimindeydi. Birkaç yüz metre sonra kuru otların sık olduğu bir düzlükte insan izleri gördüler. Beş kişiydiler. Kayalıklara değil de doğuya gitmişlerdi. Büyük olasılıkla geceyi kayalıkta geçirmiş olmalılar, ya şimdi nereye gidiyorlardı? Cemil, izlemek için on adamı görevlendirdi. Siçveli yaşlı, usta biri olan Samado, Cemil'in adına konuşuyormuş gibi görevlendirilen adamlara açıklamalarda bulundu.

"Yaklaşık bir veya bir buçuk saat önce geçmişler, belki de gün doğumundan önce. Eğer gün doğumundan önceyse karanlıkta iyi seçemedikleri için bastıkları taşların bazıları yerinden oynamıştır. İzlenmeleri kolaylaşır ki herhalde tahminim doğrudur. Gördüğünüz gibi

aldırmadan da düz yerdeki kuru otların arasından geçmek zorunda kalmışlar, bu da karanlıkta geçtiklerini gösterir. Çünkü bir yerlerden düşmemek için aşağıları seçmekten başka çareleri yok. Buralara geldiklerini duyduğumuzu biliyorlardır. Günlerdir de uzaktan uzağa bizi gözetlemiş olabilirler. Ara ara köylere inmeden dağlarda kalamazlar. Su, ekmek bulmadan yapamazlar. Şimdi de fırsat bulurlarsa, bir köye inecekler, bu köy de Tefe'nin üst mahallesidir. Ona göre izleri takip edin."

Cemil de onu doğrularcasına;

"Evet Tefe'ye doğru gidin, dikkatli olun, pusuda adam bırakmış olabilirler. Biz de buralarda dolaştıktan sonra kayalıklara çıkacağız, işiniz bitince gelirsiniz," dedi.

Adamlar da başlarını anlaşıldı anlamda sallayarak doğuya yürüdüler.

Önce doğuya doğru giden izler, sonra güneydoğuya yöneldi, ama Tefe yollarının üstünde değildi. Buna karşın içlerinde en yaşlı olan adamın onları izlerin ardından götürmesine şaşırmadılar, çünkü, kaçakların kaygılarıyla yöntemlerini iyi öğrendiğini onlar da biliyorlardı.

"Gözlerinizi dört açın, bizi zor yerlere çekebilirler, çok kurnaz adamlara benziyorlar. Tefe'ye doğru yapıp güneye yöneldikleri anlaşılıyor."

Diğerleri de yorum yapmadan başlarını salladılar.

İzler iyice güneye, iki yamaç arası vadi aşağı gidiyordu. İlk gördükleri gibi beşi de birkaç metre aralıkla aynı doğru çizgide ilerlemişti. Üç dört yüz metre sonra inen vadiyi bitiren, doğu ile batı yönlerde uzanan bir başka vadi çıktı önlerine. İzler başka bir yöne yönelmeden, dip vadiyi geçerek karşı yamaca gidiyordu. Cemil'in iz sürücüleri bir iki yamaç sonra izlemekten caydı, çünkü izler Köse aşiretinden Batuş köyüne doğru kaydı.

Kayalıklara ulaştıklarında akşam olmak üzereydi.

Cemil:

"Geceyi bu kayalık yerde geçirelim. Uygun bir yer. Buranın sarnıcından başka yerde su bulamayız."

Sırt torbalarından çıkardıkları kuru ekmeklerle açlıklarını giderdiler; ardından uzanıp uyudular. Güneş kayalara vuruncaya değin de uyanmadılar.

Sabahleyin, rüzgârın toprağı silip süpürdüğü bu kayalıklar mor bir renge büründü. Güneş yükselirken kertenkeleler gölge arayan sinekleri avlamak için kaya çıkıntıları altlarına süründü. Bir alay avcı kuş yüksekte daireler çize çize avlak yerler belirlemeye uğraştı.

Cemil, adamlarıyla dağlarda gizlenirken, konağa Zaptiye Başçavuşu Emin çıkageldi yeniden. Bir önceki gelişi gibi yapmadı, daha bir yakın, daha bir güvenilir davranıyordu. Zaptiyeleriyle birlikte el yüz yıkadı, yemek sunuluncaya dek uzanarak dinlendi. Bu kez Hüseyin ağa da konuklarla birlikte yemeğe oturdu. Yemekten sonra odada ikisi baş başa kalınca, Emin çavuş dışarıdan duyulmayacak bir sesle konuya girdi.

"Bundan önceki gelişimde dediklerimi düşündün mü?"

Ağa utangaç, çekingen:

"Çeviş ne yapacağımı bilmiyorum. Şaştım kaldım."

"Ne yapacağın apaçık ortada, Binbaşı Arif'in şakası yok diyorum. Oğlunu kaybedebilirsin, söylemedi deme sonra! Çevrenin bütün beyleri, ağaları sana düşman. Aşiretin ikiye bölündü, biri Arif beye ulaşırsa sonun felaket olur, bilesin!"

"Sen bana bir yol göster. Tek güvendiğim sensin. Bana bu konuda yardım et."

Çavuş, Hüseyin'in bu çıkmazından yararlanarak kendine bir pay çıkarma amacındaydı. Komutanlarına, ilçe kaymakamına, mutasarrıfa bile ne denli etkin, iş beceren biri olduğunu göstermek istiyordu. Hele Arif beyin bölgeye gelişiyle, onu sayan, varlığını bilen kalmamıştı neredeyse.

"Bak, ağa! Oğlunla aranan adamları bana teslim edersen, onların hayatıyla birlikte seninkini de kurtarmış olacaksın. Bildiğim söylenemeyecek askeri sır olan o kadar şey var ki!"

Hüseyin, parmaklarını alnına götürerek bir süre düşündü.

“Dediğin gibi yapalım kumandan. Teslim edeceğim Cemil’i, yalnız aranan bütün adamlar olmaz. Korumasız kalırım bu bela günlerde, bu dağda.”

Çavuş, ağaya bu sözleri söyletebildiği için kendisiyle gurur duydu, böbürlendi.

“Gene de ne kadar çok kişiyi teslim edersen, o kadar iyi olur. Birkaçını muhafazan için bırak, ama çabuk davran, hatta bana kalırsa bugün teslim olsunlar, alıp götüreyim.”

“Komutan bu gün yarın olmaz. Nerelerde olduklarını bilmiyorum. Bu iş birkaç gün alır.”

Çavuş, ağanın aklı çelinmeden kaçakların gelmesini istiyordu.

“Bugün salı, perşembe günü iyi mi?”

Hüseyin biraz da zaman kazanmak istedi.

“Bir iki gün içerisinde biz sana haber yollarız.”

“Ağa geç kalma, akıllı davran, ben senin, çocuklarının iyiliğini istiyorum. Bak ikisini de evlendirdin. Ev bark sahibi ettin, sakın bir yanlışlık yapma!”

“Hiç yapar mıyım? Çok kısa bir sürede bu iş hallolur.”

“İyi, o zaman anlaştık.”

Hüseyin kısa bir izin isteyerek başka bir odaya geçti; döndüğünde de kuşağının içinden çıkardığı beş Reşat altını çavuşun cebine koydu.

Emin hiç karşı koymadan “Varol ağa” dedi. Ardından bunu bekliyormuş gibi toparlanarak, zaptiyeleriyle Barava yönüne çekti, gitti. Merdivenlerden inerken onu uğurlayan ağayı “Konuştuklarımızı unutma!” diye uyardı.

Ağa:

“Unutmam, ama aramızda kalacak değil mi? Kimsenin duymaması gerekiyor. Oğlumun can güvenliği için.”

“Elbette kimse duymayacak!”

Hüseyin, o akşam eve gelen Cemil’e çavuşa verdiği sözü, durumun ağırlığını anlattı.

"Arif beg dedikleri fermanlı veyahut zabitleri gelirse beni, amcanı, kardeşini hatta karın Hadice'yi askerlerin önünde çırılçıplak edip sen teslim olana kadar dövebilir, unutma! Bu mıntıkalarda çok görüldü. Kadın, yaşlı, çocuk demeden firardakiler teslim olana kadar soğukta, yağmur altında dövüldü. Bunları sana hatırlatmak istiyorum. Durum bu Cemil! Gerisi sana kaldı. Ben illah gel, teslim ol demiyorum, bir gerçeği anlatıyorum."

Cemil, babasının bu uyarıları karşısında irkildi. Yüzü morardı, ne diyeceğini bilemedi. Bir süre sonra da başını kaldırdı.

"Baba bunları görmektense, ölsem daha iyi olur. Sonum idam olsa da teslim olacağım. Herhalde namustan daha önemli değil hiçbir şey!"

Olacakları beklemeden gidip teslim olması kaçınılmaz olmuştu. Bu da hemen olacak bir iş değildi. Düşünülerek, ölçerek, biçerek olmalıydı. Kimi zaman insanın aklına bir düşünce gelir. Hemen her konuda olur bu. Ardından gerçekleştirmek için bir dürtü başlar, akıllıca olup olmadığına bakılmaz; çünkü duygular her şeyin önüne geçmiştir. İnsanın her yanını saran bir duygu, yüreğe, kollara, neredeyse tüm organlara yayılan bir sevinç olur. Dokunduğunuz her şey, aldığınız her soluk, teninize dokunan bir esinti size büyük bir tinsel sevinç verir. Evren apaydınlık olur önünüzde, doğanın rengi görmek istediğiniz gibi değişir. Kendinizi her kötülüğü yok edecek güçte sanırsınız. Daha önce büyüttüğünüz olaylar silikleşir, sesler kulağınıza okşayıcı gelir, güzel bir şarkıya dönüşür. Geçmişte yaptığınız, bozduğunuz, içinden çıkılmaz kıldığınız olayları anımsamazsınız, bu öznel şey sizi ansızın yaşama bağlar.

Cemil, karşısında annesi Sare ile yan yana oturan Hadice, Serhan, Vesile'ye bakarken bu duygulara kapıldı, kendisini yaşama bağlayanların da onlar olduğunu anladı. Süre ne kadar olursa olsun, sıkıntı yaşamaya değdiklerine inandı. Yaşamına anlam veren bu yakınlarıydı.

"Baba! Hiç vakit kaybetmeden, üç beş adamla gidip teslim olacağım. Çünkü bakıyorum da başka yol kalmadı. Belki böylesi hakkımızda daha hayırlı olur."

Bu sözler karşısında Hüseyin de rahatladı.

"Teslim olma kararına sevindim oğlum, ama bu hemen olmaz. Yerini, zamanını iyi seçmemiz lazım. Eskisi gibi olsa, yanına yeterince güvenilir adam alır, gider teslim olurdun. Zaman o zaman değil, bu günlerde devleti idare edenlerin ne yapacağı hiç belli olmaz. Onlara güvenemezsin. Dünden beri düşünüp duruyorum, aklıma da daha güzel bir fikir gelmiyor." Hüseyin öne eğilerek biraz düşünüyor gibi yaptıktan sonra konuşmayı sürdürdü:

"Arif beg, Ahmedi şeyhlerine karşı çok saygılı diyorlar, her geçişinde onlara uğramadan gitmiyor, hatta orada gecelediği bile oluyormuş. Bunu bilmeyen yok. Diyorum ki, sen de onların dergâhında teslim olursan, daha güvende olursun. Oraya da Emin Çeviş'e bildireceğimiz günden önce gidersin. Böylece yolda önüne kemil[1] de kurulamaz. Niyetleri kötü olsa bile sana bir şey yapamazlar. Herkes duyuncaya kadar, sen şeyhlere gitmiş olursun."

Erken uyudular. Cemil önlem için sabah erken dağlara çıkacaktı. Ama bu kez adam kovalamayacak, yakın yamaçlarda olacaktı. Sabah gün doğmadan güvenilir, aklı başında bildikleri Muso'yla karısını konağa çağırdılar. Hüseyin ikisini de karşısına aldı.

"Muso, diyeceklerimi iyi dinle!"

"Baş üstüne ağa."

"Karınla birlikte Istavre'ye gitmeniz gerekiyor."

"Emrin olur, Hüseyin ağa."

"Dur, sözümü kesme. Karın doğrudan doğruya Hacı Abdülazizlere gitsin. Tanımıyorsa, girişte kime sorarsa ona evi gösterir. Sakın birlikte yürümeyin, karını sen uzaktan takip edeceksin, mahallenin dışında bekleyeceksin. Ne olur ne olmaz, çok dikkatli olmalısın." Zayıf, giysi giydirilmiş sopayı andıran kadına dönerek aynı tonla konuşmasını sürdürdü.

"Bak, kocan arkada olacak mahalleye girer girmez. Hacı'nın evini soracaksın, hiçbir yere sapmadan doğruca oraya git. Hacı'ya birinin seni Emin Çeviş'e götürmesi gerektiğini söyle. Selamımı da unutma. Emin

1 Kemil: Pusu.

Çeviş'i görünce Hacı'nın göndereceği adam, cuma günü şeyh Kemal'in evine gelmesini söylesin. Başka da bir şey konuşmayın, anladın mı?"

"Anladım, ağa!"

Ağa, kadının baş bağlamasına baktıktan sonra bir şey anımsadı.

"Sare'nin yanına git, baş bağlama şeklini değiştirsin. Ahmedili kadınların başı gibi bağlasın. Istavre'de soran olursa Deriyalı olduğunu söyleme, sadece Hacı'yla Çeviş'e söyle."

"Peki, söylemem."

Cemil, salıyı çarşambaya bağlayan akşam, teslim olacak beş adamı, yüzü aşkın silahlıyla Ahmedi köyüne indi. Şeyhin evine girinceye dek adamlar beklediler, sonra da Dereveri sınırı sayılan tepelerdeki kayalıklara çekildiler. Ayrıca beş silahlı da önlem olarak, kimselere görünmeden Menci'nin evinde gizlendi.

Şeyhin evi çok kalabalıktı, onlarca müridin dışında, bir o kadar insan girip çıkıyordu. "Tekke" adlandırılan odada Kuran öğrenen "fekiler"[1] de vardı. Bu fekiler, bölgenin değişik yerlerinden gelir aylarca, yıllarca burada kalır, yatar, kalkar, yer içer, dinsel bilgiler edinirlerdi.

Kararlaştırıldığı gibi cuma sabahı Emin çavuş, yirmiye yakın atlı zaptiyeyle Ahmedi köyüne geldi; şeyhin dergâhına geçti. On beş dakika sonra Cemil'le diğer beş arananı alarak Savur'a doğru yola çıktı. Köyden iki üç yüz metre uzaklaşınca, beş adamı el ve ayaklarından zincire vurdurdu, boyunlarından, yürüyebilecekleri aralıklarla birbirlerine bağlattı. Cemil'i de ellerinden kelepçeletti.

Akşama kalmadan Cemil, diğerleri, gözaltında tutuldukları ahırdan bozma, kör yerden alınarak tutukevine kondular. Tutukevi, damı çarşıyla aynı düzeyde, iki demirli penceresi, yüksek duvarlı, daracık avluya açılan bir göz odadan oluşuyordu. İçeride yetmişe yakın tutuklu vardı. Suç ayrımı yapılmadan tümü bir aradaydı. Çoğu da Arif beyin korkusuyla gelip teslim olmuştu.

Cemil'in beklenmeyen gelişi, şaşkınlık yarattı. Tutuk odasının en güzel köşesi kendisine ayrıldı, dinlenmesi için yerlere minderler se-

1 Feki: Din kurallarını öğrenen öğrenciler.

rildi, yastıklar yerleştirildi. Tutuklular, gece yerlere açılan, sabah gün doğumundan önce de toplanarak kenarda üst üste yerleştirilen yataklarda uyuyordu. Seçkin bildikleri kişiler gelince, ayrı beklettikleri minderleri altlarına seriyorlardı. Yeni gelen kim olursa olsun konuk sayılırdı; üç beş gün iş yapmasına izin vermeden, olanaklara göre ağırlanırdı.

Yemekler de avlu duvarının içine açılan iki ocakta, odun ateşiyle pişirilirdi. Tuvalet de aynı tarzda, hemen yakında, duvarda, kapı yerine bez asılmış, bir insanın güçlükle çömelebildiği bir yerdi. Yemek pişerken, kokular birbirine karışırdı. Akşam odanın kapısı kapanınca, ne olursa olsun tutukluların tuvalet gereksinimleri de biterdi. Hasta olanlar bile sabahı beklemek zorunda kalırdı.

Kapı kapanmadan, Hacı Abdülaziz'in adamları, birkaç yatak, siniler üzerinde onlarca kişiye yetecek yemekler getirdiler. Kapıya gelerek Cemil'in gereksinimlerini öğrenmek istediler. Gereken her şeyi de yarın gündüz getireceklerini bildirdiler. Getirdikleri arasında beş altı okka tütün, bakır ibrik, pamuklu dokuma el-yüz kurutma bezleri, bir torba dolusu ev yapımı sabun da vardı.

Günler geçti, yakın köylerden görüşmeye çok adam geldi gitti. Cemil neyle suçlandığını öğrenemedi. Gene Hacı Abdülaziz'in oğlu Şerif, babasının ilk günde yolladığı siniler dolusu kadar yemekle, görüşmeye gelip gittiği gün, Emin çavuş konuk olarak çağrıldığında, adam öldürme, soygun, yaralama gibi suçlardan arandığını açıkladı, sonra da ekledi:

"Hiç önemli değil, ispatlayamazlar, çünkü şahit olmadığı gibi, doğru dürüst davacı bile yok. Mühim olan gelip teslim olman. Bu günlerde insan suçlandığında dağdayken korkmalı, canlı ele geçtiğinde bile canını zor kurtarabilir. Gözünün yaşına bakılmadan kim vurduya gider."

Serhan, köyden köye geçerek iki üç günde ancak Cemil'i görmeye gelebildi. Yolda bir askerî birliğe rastlamamaya özen göstermek zorunda kaldı.

"Köyde herkes iyi, sen teslim olduktan sonra bizleri rahatsız eden olmadı. Her yer çok sakin, merak etme."

Cemil:

"Siz de beni merak etmeyin. Annemle babama söyle, burada rahatım. Hapis de benim için zor değil. Hiçbir ihtiyacım da yok. Hacı Abdülaziz amcalar ara sıra ziyarete geliyor."

"Annemle babama iyi olduğunu söylerim."

Haziran ayının ortalarında Arif beyin askerlerinin Ömeri aşiretini kötü hırpaladığı yayılınca, komşu Köse aşiretinden aranan veya arandığını sanan birkaç elebaşı, kendiliklerinden gelip Emin çavuşa teslim oldu. Cemil'in teslim olması, tüm yöreye örnek olmuştu.

Askerler, Ömeri aşireti köylerini ev ev, mağara mağara aradı. Aradıkları kişileri bulamayınca, yakınlarını alıp götürdüler. Bu duyulunca, arananların tümü gelip teslim oldu.

Köse'deki köyler birbirinden aralıklı ufak tepecikler üzerinde kurulu. Buralarda Ömeri toprakları gibi yüksek dağlar, vadiler, yarlar, sarp kayalıklar yoktur. Yüksek düzlük korulukları, ekim yapılan tarlalardan ötürü adacıklarla sık olmayan meşelerden oluşur. Kaçakların sığınacağı, kaçabileceği yer yok gibidir. Üstelik kan davaları her yerden daha yoğun, acımasızdır.

Oldukça basit nedenlerle, beklenmedik anda hasma karşı silah kullanma yaygındır buralarda da. İnsanlar delici, kesici, ateşli silahlar kadar, kavgada taş kullanmada da ustadır. Toplu kavgalarda, silahlar çekilmeden önce, tüm hasımlar karşı karşıya gelip birbirlerine taşlarla saldırır, son ana dek kaçmazlar. Bu çatışmalara katılanların tümü yaralanır, ölenler bile olur. Ardından da öç almalar hızlanır. Erkekli kadınlı, çoğu açık kumral, renkli gözlü, ince uzun boylu olan bu güzel insanların bir önemli ortak özellikleri daha vardır. Evlerinde, köylerinde oldukça konuksever olmalarına karşın, dışarıda günlerce aç kalsalar bile başkasının yemeğini yemezler. Ama evlerinde ağırladıkları herhangi bir konuğun yemek yememesi veya az yemesini kendileri için onur kırıcı sayarlar. En üzgün anlarında bile ince, anlamlı

konuşmaktan zevk alırlar. İlk tanıyanların bu insanların böylesine vurucu, acımasız olacaklarına inanması olası değildir.

Zaptiyenin aradığı kişilerin konuştukları Kıltu Arapçası[1] onları gittikleri her yerde ele verdiği için, birkaç kilometre karelik alanda tutsak gibi dolanıp duruyorlardı. Kaçakları ürküten, canlarından çok sevdikleri kadınlarla kızlarının zaptiyeler veya askerler tarafından alıkonmasıydı. Bu nedenle, Ömeri yöresinde olanlar duyulunca, belayı beklemeden gelip teslim olmayı en iyi yol olarak gördüler.

Cemil, yeni gelen bu insanları ilk kez yakından tanıdı. İlk getirdiklerinde aç, susuz olduklarını tüm tutukluların bilmesine karşın, hiçbir şey yediremediler, içiremediler. Sunulan her yemeği, her içeceği ellerini göğüslerine götürerek, teşekkürlerle geri çevirdiler. Kıtlığın yabani gücü bile onları bu anlayışlarından alıkoyamıyordu. Dışarıdaki yakınları yiyecek gönderdiklerinde ise, çoğunu diğer tutuklulara, üsteleyerek sunmadan, ağızlarına bir parça bile koymadılar. Oldukça şaşırtıcı ince, saygılı insanlardı.

Cemil, kendisinden birkaç yaş büyük olan Ahmed Naim'le kısa sürede arkadaş oldu. Gerçi birbirlerinin dilini anlamıyorlardı ama sözcüklerin yanında ellerini kullanarak anlaştılar. Bu yakınlaşmaları bile, Ahmed Naim'i sofrasında ağırlamaya yetmedi. Gene de günler geçtikçe, dostlukları güçlendi.

Binbaşı Arif, kalabalık bir birlikle ön incelemede bulunmak üzere Ömeri alanından Midyat yöresine geçti. Kendisine ayrılan bir konakta çalışmaya başladı. İlk günleri, yerli halktan pek kimseyle görüşmeden geçirdi. Sonra seçtiği adları çağırtarak bazı bilgiler edindi. Aşiret ağalarının güçlerini, birbirleriyle, başkalarıyla olan ilişkilerini soruşturdu.

Yerli halktan insanlarla görüşmeye başladığı duyumunu alan esnaf, kapıda kuyruklar oluşturdu. Kimisi birliğin gereksinimi olan tahıl, at yemi, un, benzer şeyleri uygun fiyatla karşılamayı önerirken, kimisi de hasmını, hoşnut olmadığı memurları şikâyet ediyordu.

1 Kıltu: Bölgede konuşulan Arapçanın bir lehçesi.

Askerî birliğin ödeneğinin olmadığını öğrenen satıcılar yavaş yavaş sıvışmaya başlayınca, kan davalı oldukları kişileri şikâyet etmek isteyen bazı ağalara yol açıldı. Gelenler, öncelikle en abartılı bedensel hareketlerle saygılarını sundular. Kurnazlıkla komutanın düşkünlüklerini öğrenmeye çalıştılar. Görüşmesi bitip konaktan çıkınca da, öğrendikleri özellikleri, kendi çizgilerindeki diğer ağalara hemencecik aktararak görüşmeye gitmelerini salık verdiler. Tüm şikâyetler, söz geçirilemeyen yörenin iki güçlü adamını hedefliyordu. Bunlar, iki önemli aşiret lideri Selim Ahmedo ile Musa Zardo.

Arif'le görüşen her ağa dışarı çıktığında, komutanın Selim Ahmedo ile Musa Zardo'ya ateş püskürdüğünü, onlarla karşılaştığı anda kurşuna dizdireceğini söylediğini, kendisini bu düşüncesinden caydırmak için çok uğraştığını, ama gücünün yetmediğini, kendisinden sonra girecek olana aktardı. Oysa, binbaşı bu iki kişiyi diğerleri gibi salt önündeki listeden biliyordu. Onlarla ilgili bilgi de sınırlıydı. Önceleri bu adamları tanımadığı için katı bir yargısı da yoktu.

Haklarında yayılan bu söylentilerden çekinen Selim'le Musa, Arif'le subaylarından uzak durmaya çalıştılar. Her davranışları, her kıpırdanışları bile ağalarca abartılarak komutana ulaştırıldı. Nereye giderlerse, arkalarına adamlar taktılar, aynı gün komutana ilettiler. Böylece de komutanla arabozucu, haber ulaştırıcı ağalar arasında bir yakınlık oluştu.

Arif, askerlerini Musa ile Selim'in aşiretlerinin yaşadığı alanlara yöneltti. Önce korku salarak adamlarını kaçırtmak istiyordu. Askerler gittikleri, girdikleri her köyde bilinen yöntemleri uyguladı. Ele geçirilen köylüler, elleri kolları bağlı, kızgın güneş altında günlerce bekletildiler. Bu nedenle ölenler oldu. Yolunu bulan, çoluk çocuğunu alarak uzaklara kaçtı. Turabidin'de zor günler yaşanırken, hedeftekilerin yaşam alanı o oranda daraldı.

Neredeyse tüm adamları kaçırılarak veya ele geçirilerek yalnızlaştırılan bu iki adamın varlığı, Kürt Ezidi, Hristiyan Süryani olan güvenilir insanlarca korunur oldu. Ezidiler, atalarından edindikleri vefa duygusu nedeniyle, bugünlerde bile önder saydıkları bu insanları, ara ara kendilerine baskı, adalete uygun olmayan davranışları olsa

bile, yazgılarına bırakmamaya özen gösterdiler. Süryaniler de, kendilerinden biri olan Musa Zardo'yla birlikte, Müslümanlar arasında kendilerine yakın bildikleri Selim Ahmedo'yu korumaya, saklamaya karar verdiler. Çünkü geçmişte, en ufak bir haksızlığa uğradıklarında, o hep yanlarında olmuştu. Kendisine bağlı Müslüman Kürt, Mıhelmi köyleri iç içedir, onlara da aynı düzeyde yaklaştı o güne değin.

Ezidiler, tüm baskıyla acımasızlığın kendilerine yöneleceğini bile bile, silahları elden bırakmadılar. Bilinenden ayrı inançları nedeniyle kendi soydaşlarınca da horlanan bu insanlar, dürüst, gözüpeklikleriyle de gizli bir saygınlıkları vardı. Kendilerine sığınanı, kim olursa olsun, can pahasına korurlar. Kaldı ki Selim'le Musa aşiret liderleridir, yaşadıkları dayanılmaz baskılar onları yıldırmadı. Sayıca azınlıkta olmalarına karşın, Arif, ağa, bey baskısına, çözülmeden dik durdular.

Arif'i Midyat'ta görmeye Süleyman-e Şefik de gitti. Süleyman, geldiği kendi soyunu bir bir saydıktan sonra, yörede yapılan baskıları, acımasızlığı da aktarmayı unutmadı. Kural bilmez, yabanıl, ağalığı güç kullanarak ellerine geçiren komşularını da tanıttı. Ardından komutanın bölgesine gelip kendilerini bu acımasız insanlardan kurtarmasını uygun bir dille istedi.

Binbaşı Arif, yaklaşık yirmi gün sonra, Habezbeni yöresini tanımak için altmış atlıdan oluşan bir güçle bölgeye geldi. Kasır'da adamlarıyla birlikte çok iyi ağırlandı. Köyde dolaşırken Demirci Efram'ın kızı Anjer'i gördü. Güzelliği karşısında aklı başından uçan binbaşı, neye uğradığını bilemedi. Bu güzellikteki bir kızın buralarda ne işi vardı? Süleyman da konuğunun şaşkınlığını görünce için için sevindi.

Arif, yöre ile ilgili bilgiler edindikten sonra, Midyat'a dönüşünü erteledi. Her gün kızı görmek için köyde dolaşmaya çıktı. Efram Ustanın evinin önünden her geçişinde durdu, ustaya bazı sorular sordu, gözleriyle kızı aradı. Tan ağarır ağarmaz, ilk kuş öter ötmez, gezinmek için konaktan ayrılarak köy dışına çıktı, kahvaltıya yakın döndü. Sonra da sıcaklara aldırmadan yeniden çıktı. Bu, üç beş gününü aldı; sonra da Midyat'a gitti. Giderken de Süleyman'a yeniden döneceğini söyledi.

Kasır'la Habezbeni'de insanda dirlik uyandıran bir sessizlik vardı. Yapraklar kımıltısız, gökyüzünün maviliği, güneşin aydınlatıcı

ışıklarıyla daha çok derindi. Sağılmak için köye yakın yerlere getirilen sürüler, kızgın topraklara aldırmadan saatlerce geviş getirerek bekliyor, ancak akşam yaklaşınca otlatmak üzere devindiriliyordu.

Arif, Midyat'ta işini gördükten sonra, Kasır'a dönmek üzere yeniden yola çıktı. Bu kez yanında bir öncekinin iki katı asker vardı. Habezbeni sınırlarına varmadan, yörede ünlü Aynkef'teki Hamidi şeyhlerinden şeyh Fethullah'a gitmeye karar verdi. Akşama yakın Aynkef'e ulaştı; kendisi yola çıktığında şeyh, konuğu olacağı bilgisini aldı. Müritleriyle kapıda karşıladı onu. İçinde iki üç dut ağacı yükselen, oldukça geniş avludan geçerek evin selamlığına girdiler. Önce kapının eşiğinde durdu, gözleriyle odayı, çıplak duvarları, diplere iki kat serilmiş tertemiz döşekleri taradı. Ayakta, elleri göğüslerinin üzerinde bağlı duran iki müridi selamladı. Sonra da şeyhin eliyle gösterdiği, baş köşede, pencere önündeki döşeklere oturdu.

Açık tenli bir mürit, elindeki işlemeli gümüş tepside taşıdığı konukların sayısına göre, kokusu odayı saran, gül şerbeti dolu, kalaylı bakır tasları eğilerek sundu.

Şeyh:

"Komutan askerlerinle buraya gelişin beni çok sevindirdi. Seni Midyat'ta ziyaret etmek istiyordum, ancak geçtiğim her yerde insanlar, sağ olsunlar, çok ilgi gösterdiği için bir yere kıpırdayamıyorum. Onları yormaya, işlerinden alıkoymaya hakkım yok."

"Olur mu şeyh hazretleri? Sizi nasıl yorarız? Bizim, sizin ayağınıza gelmemiz gerekir."

"Sağ ol, kumandan!"

Akşam yemeğinden sonra komutan, şeyhten bazı bilgiler edinmek istedi.

"Şeyhim, bize gelen istihbarata göre, bazı hain kişiler isyan edecekmiş. Sizin malumatınız mutlaka vardır.

"Kumandan, halk çok fakir, perişan. Harple kıtlık bellerini büktü. Böyle bir isyan olacağını da hiç duymadım. Hemen hemen kapısını çalacağın her evde, babaları çeşitli cephede şehit olan, aç, sefalet içerisinde çocuklarla karşılaşırsın. Tarlaları sürecek, ekin biçecek,

harman kaldıracak erkek kalmadı. Her birisi bir yerde, ya kurşunla ya donarak veya açlıktan öldü. Bunlar yetmiyormuş gibi büyük, uzun süren sari hastalıklar geçirdiler. Ayrıca kasabalarda, şehirlerde aç göçmenlerden geçilmiyor. Geldiğinden bu yana bir de korkun eklendi bütün bunlara."

"Şeyh hazretleri ben, bana verilen emirleri yerine getiriyorum. Onlar da insanlara zulüm yapmasalardı. Bence onlar, her yapılana müstahak."

"Haklısın ama devlet de onlara bugüne kadar bir şey vermedi ki! Biri bitmeden diğer savaşa başladı. Erkekleri cepheden cepheye sürükledi durdu. Gerçi herkes vatana, millete, halifeye, padişaha, dinine olan borcunu vermekle mükelleftir. Fakat biraz da insaflı davranmak gerekir. Bunlar yetmiyormuş gibi vergi üstüne vergi konuyor."

"Şeyhim her insan vatanı, namusu, halifeyle padişahı için savaşmak, canını vermek zorundadır."

Şeyh biraz ileri gittiğini anladı.

"Elbette komutanım, hepimiz saydığın şeylerin uğruna ölmek zorundayız. Fakat halka da fazla baskı yapmayın. Yarın hepimiz hakkın huzuruna çıkacağız. Gerçi siz inançlı, cesur bir insansınız, Allah sizin gibileri sever. Lazımsınız da, sizi halkın başından da eksik etmesin. Fakat halka da yazık!"

"Şeyhim, dediğim gibi ben insanları ıslah etmek için gönderildim. Asker bir adamım, verilen görevi kusursuzca yerine getirmeye uğraşıyorum."

"Kumandan bazılarını kurşuna dizerken kendin yapmasan iyi olur."

"Ben de bunu öğrenmek istiyorum. Gerçi şeyh Kemal de aynı tavsiyelerde bulundu, ama biraz da sizden öğrenmek istedim."

"Dediğim gibi. öldürmezsen daha iyi olur, fakat olursa da kendi elinle olmasın."

"Şeyhim öğrenmek istediğim başka bir konu var. Müslüman bir adam Hristiyan bir kadınla evlenebilir mi?"

"Peygamber zamanında söylediğin şekilde evlilikler olmuş; ama kadın Müslüman yapılırsa sevabı daha büyük olur."

Arif, Efram'ın kızı Anjer'le evlenmenin yollarını arıyordu. Bu nedenle şeyhe gelmişti, geçerli sayılan bir yol olsun istiyordu. Gerçi onun için sorun olmayan din etmeni, kızla ailesi için bir engel olarak gösterilebilirdi. Ayrıca insanları tanıdığı için de sevgi ve saygılarını kazanmak amacındaydı. Gerekirse şeyhi araya koymayı bile düşünüyordu. Şeyhle söyleşisinde hoşgörülü olmasının altında bu yatıyordu. Başka bir zaman olsa, hemen keserdi. Kızı alabilmek için ne gerekirse yapacaktı.

Ertesi gün Arif'in birliği Kasır'a gelerek yerleşti. Önce atlar, koşumları çözülerek köy girişindeki alanda çakılan kazıklara bir iki sıra olarak bağlandılar. Biraz dinlendirildikten sonra da bazıları köy sulağına götürüldüler, geriye kalanlar alanın altındaki kuyudan doldurulan taş kurnalarda sulandılar.

Aşçılar, yerde oluşturdukları ocaklarda meşeliklerden toplanan odunlarla çorba pişirmeye başladılar. Çavuşlar komutlarla dizilen erleri saydılar. Emirerleri de subayların kalacağı uygun evleri belirlemek için köy arasına dağıldılar.

Sayım bitince, subaylarla astsubayların yönlendirmeleriyle cephane sandıkları özenle dizildi, at yemleriyle askerlerin kuru gıdaları yan yana, sandıklardan az uzakta düzenlice sıralandı. Sonra da her on askerin birlikte kaşıklayacağı bakır, tüten çorba leğenleri kondu.

Arif'e, Süleyman-e Ahmed'in konağında ayrı bir ayvanı olan, en güzel oda hazırlandı. Emirerine de kapısı ayvana açılan, küçük oda verildi. Dama, girişlere nöbetçiler dikildi.

Birliğin köye yerleşmesi en çok çocukları ürküttü. Neredeyse tümü eve kapandı. Annelerinin eteklerinin dibine sinerek, ağlaşıp durdular. Süleyman'ın kızı bile, askerleri pencerenin kenarından izleyen annesi Fatma'nın eteğiyle yüzünü kapatarak, bakmaya cesaret edemedi. Bir ara dışarıda sesler artınca da koşup yüklükteki yorganların arkasına gizlendi. Yaşlı erkekler ise, evlerinin önüne çıkıp tümsekler üzerine tüner gibi oturdular. Gözlerini kırpmadan bu işin nereye varacağını anlamaya çalıştılar. Gençlerin çoğu da, ağanın güvencesine aldırmayarak uyduruk nedenlerle köyden sıvıştılar.

Akşam, Arif, Süleyman'ı çağırtınca, meyve dolu iki siniyi taşıyan hizmetlilerle odasına gitti. Komutan ayaklarını uzatmış yastıklar

arasında oturuyordu. Süleyman saygıyla selam vererek karşıdaki duvar dibine ilişti. Adamlar da daha önce aldıkları buyruğa göre sinileri yere koydular, beklemeden de odadan çıktılar. Arif bağdaş kurarak meyvelere yaklaştı.

"Ağa, sen yemiyor musun?"

Süleyman sağ elini göğsüne götürdü.

"Afiyet olsun kumandan beg, buyurun, siz yiyin."

"Ağa bu meyveler sizin burada yetişiyor mu?"

Komutanın bu sorusunu bekleyen ağa, konuğa ne denli değer verdiğini göstermek için atıldı:

"Yok, kumandanım burada yetişmez. Savur, Mardin, Gercüş'e adam yollayarak getirttim sizler için. Diğer zabitlere de gönderdim, siz rahat yiyin."

Komutan yanıt vermeden başını sallamakla yetindi. Bir an önce konuya girmek için, sunulanlardan bir ikisini ağzına attı, ardından geri çekildi.

"Ağa, köydeki Hristiyan kızın nişanlısı falan var mı?"

"Bildiğim kadarıyla yok begim."

"Peki nasıl biri? İyi mi?"

"Çok iyi bir kızdır. Namuslu, çalışkan. Elinden her iş gelir. O olmasa babasının hali perişan."

Kumandan sözü dolandırmadan sordu:

"Peki, ailesi onu bir Müslümana verir mi?"

"Müslüman şahsa bağlı kumandan!"

Böylece Süleyman, komutanın en duyarlı yönünü öğrenmiş oldu. O akşam, benzer konuşmalarla geçti. Ama Arif, içinde yanan koru bir an önce söndürmek istiyordu. Günler, saatler, dakikalar bile geçmek bilmiyordu.

Sabahleyin, ilk gelişinde yaptığı gibi, güneş doğmadan, köydeki turunu yaptı, biraz kırlara doğru uzandı. Efram ustanın evinin önünden geçti. Sokaktan geçerken kendi kendine düşündü:

"Yüzlerce yıl ömrüm olsaydı eğer, şu kapının önünden, şu sokaktan geçmek için her seferinde bir on yılını verirdim."

O gün Anjer'i göremedi. Bir ara konağın damına çıkıp köye baktı. Ustanın evinin gözüken penceresine takıldı kaldı. Uzak da olsa bir görebilse yetecekti ona. Ortalıklarda yoktu. Ne olmuştu o gün! Babası kızı kendisinden kaçırmış olabilir miydi? Sıcağa aldırmadan bir saate yakın bir süre damda bir baştan öteki başa gitti, geldi. Evde bir kıpırtı olmadı. "En iyisi Süleyman'a sorayım," diye geçirdi içinden. Ayvanın açık bölümüne eğilerek, emirerinin gidip Süleyman'ı çağırmasını istedi.

Süleyman dama geldiğinde Arif, gözü karşıda, hâlâ gidip geliyordu. "Köy bayağı büyükmüş ağa!" dedi.

"Evet, büyük kumandan."

Parmağıyla göstererek.

"Peki şu evde kimler oturuyor?"

"Demirci oturuyor kumandan."

"Ama, giren çıkan yok."

"Bugün pazar. Pazar günü genelde gece yarısından sonra yola çıkıp Midyat'a gidiyorlar. Bugün de gitmiş olabilirler."

"Peki çok kalıyorlar mı Midyat'ta?"

Ağa çok "kalıyorlar dese", atına atlayıp Midyat'a gidebilirdi.

"Pek kalmıyorlar, aynı gün olmasa, sonraki gün mutlaka dönüyorlar."

Bu yanıtı alan kumandan biraz rahatlar gibi oldu ama, Anjer'i görmeden bugünü nasıl geçirecekti? Konuyu değiştirmek için, sesinde bir yumuşamayla:

"Ağa Midyat'ta bana uğradığın haksızlıkları anlatmıştın ya, yeniden tekrarlar mısın, neydi?"

"Kumandan bey, komşu Dereveri aşireti ağası Hüseyin, sadece bana değil, herkese zulüm ediyor. Baskınlar düzenleyerek, sürülerimizi, mallarımızı, hatta adamlarımızın hayatlarını bile alıyor. Yeni yetişen oğulları da aynı yolda. Geçenlerde siz gelmeden, sizin korkunuzdan büyük oğlu Savur'a gidip teslim oldu. Karşılaşsaydınız onun ne mal

olduğunu anlar, mutlaka kurşuna dizerdiniz. Bunlar devlete, Padişah efendimize bile düşman. Vahşiler, saldırganlar. Sizin sayenizde birkaç aydır rahat nefes alabiliyor insanlar. Herkes illallah demişti bunlardan. Bizi bunlardan kurtarırsanız, herkes minnettar kalır."

"Bir bakalım, olmazsa hadlerini bildiririz ağa!"

Anjer aşkı, Süleyman'la binbaşı Arif'i birbirine giderek yakınlaştırıyordu. Süleyman, hiçbir çaba harcamadan kumandana istediğini yaptırabilmenin yolunu bulmuştu. Çok ödünler vermesine gerek yoktu. Arif o günü subayların verdiği raporları inceleyerek, can sıkıntısıyla geçirdi. Akşam olunca, Süleyman'a Anjer'le ilgili sorular sordu, üzerlerindeki etkinliği konusunda kendisinden bilgiler edindi.

"Ağa, Efram ustaya nasıl etki edebilirsin? Merak ediyorum."

Bu gibi şeylerin ustası olan Süleyman, beklemeden yanıtladı:

"Onlar benim Hristiyanlarım kumandanım. Bensiz neredeyse nefes bile alamazlar. Ben olmasam bir yerlerde barınamazlar. Hele bu dağda, hiç mümkün değil."

"Peki neden Müslüman olmadılar?"

"Kumandan inanç farklı bir şeydir, babalarından, annelerinden öğrendikleri bir inancı insanların bırakması oldukça zordur. Bunu benden daha iyi bilirsiniz."

"Haklısın" diye yanıtladı Arif. Yeniden sözü dolaştırıp Anjer'e getirdi.

"Anlayamadığım konu şu, bu kadar güzel bir kız nasıl olmuş da bu güne kadar evlenmeden kalabilmiş!"

"Onlar bizlerden biraz daha geç evleniyorlar. Bir de kısmete bakmak lazım."

Biraz bekledikten sonra, az da olsa bir umut vermek için sözlerini sürdürdü:

"Bir de bakmışsınız size kısmet olmuş. Belli olur mu?"

Arif, bu sözlere ne yanıt vereceğini bilemedi önce.

"Olabilir mi dersin?"

"Neden olmasın. Sizden iyisi mi var? Ben de Efram'a baskı yapmaya hazırım kumandanım."

"Gerçekten Müslüman olduğum halde, kızlarını bana verdirebilecek gücün var mı?"

"Var."

Midyatlı Selim Ahmedo ile diğer aranan Musa Zerdo, Ezidi, Mıhallemi, Müslüman Kürt'lerle Süryani adamları üzerinde baskılar dayanılmaz boyutlara ulaşınca, ayrı ayrı teslim olmaya karar verdiler. Bu konuda alınan duyumlar, bir ulak ile Kasır'daki binbaşı Arif'e iletildi. Arif de aynı kuryeyle gerçekleşmesi olasılığı üzerine yapılması gerekeni bildirdi. Her iki adam da Midyat'ta geniş önlemler altında elde tutulacak, gelişmeler konusunda iki günde bir bilgilendirilecekti.

Bir hafta geçmeden beklenen oldu, adamlar teslim oldu. Hemen de zincire vurularak korunaklı bir yere kondular. Arif gene de Kasır'dan ayrılmaya gönlü el vermedi. Uykularını bölen bu kızı bırakıp nereye gidecekti? Aranan bir iki önemsiz soyguncunun yakalanması için askerlerini görevlendirmekten başka bir şey yapmadan oturdu.

Bir hafta sonra beraberindeki subayları konakta topladı. Kendileriyle birkaç saat süren bir görüşme yaptı, bazı buyruklar verdi. Gece olunca askerler güneybatı yönünde yürüyüşe geçtiler. Oldukça karanlık bir geceydi. Nereye gittikleri konusunda bilgisi olan yoktu. Gün doğumundan çok önce Deriya'yı kuşattılar. Önceden tasarladıkları gibi, üsteğmen ve yirmi erle erbaşın bindikleri dışında, diğer atlarını köyün kuzeydoğusundaki vadide bırakarak hızlı bir yürüyüşle tepelere ulaştılar, kuşatmayı gerçekleştirdiler. Makineli tüfekleri de vardı. Ağaçlarla kayaların arkasına gizlenerek beklediler.

Kuşluk vakti köye yakın kayalıkta, her gün doğumundan önce köy çobanlarının akşamdan doldurarak hazır beklettikleri kurnalardan yavrularıyla su içmeye alışkın bir dağ keçisiyle iki yavrusu yamaç aşağı inmeye başladı. Yeni uyanan bir keklik takımı, tutuk adımlarla boş kursaklarını doyurmak için, böceklerin cızırtılarla uyandığı meşeliğe doğru yürüyüşe geçti. İki kaya bülbülü ise aralarında melodik bir kavgaya tutuştu.

Güneş iyice yükselince, üsteğmen, emrindeki diğer atlılarla sürü yolunu izleyerek köye indi. Hüseyin'in konağının kapısında durdu. Köy kenarına geldiklerinde onları gören bir iki kadın, koşarak konaktakilere haber verdi. Hüseyin, üsteğmen atından inerken, ayvanda gözüktü.

"Hoş geldin kumandan beg!" Bekliyormuş gibi karşıladı.

"Hoş bulduk."

Üsteğmenin sesinde, karşıdakini dostça düşündürecek bir yumuşaklık vardı.

Konağın ana kapısından dışarı çıkan adamına Kürtçe,

"Resulo, kumandanla adamlarına yol göster, yukarı buyursunlar" dedi, kendisi de merdiven başında karşılamak için yürüdü.

Üsteğmen, on askerle birlikte yukarı çıktı. Hüseyin, beklemediği anda evine dalan bu genç adama ne diyeceğini bilemedi. Kötü bir gece de geçirmişti, bunaltıcı sıcaktan neredeyse uyuyamamış, sürekli terleyip durmuştu. Seslere uyanan Serhan'la Sare de ayvana çıktı. Hüseyin:

"Bir şey yok, endişelenmeyin" diyebildi onlara. Sonra subaya döndü:

"Kumandan beg nerede oturmak istersiniz, içerde mi dışarıda mı yer yapsınlar?"

Kumandan:

"Oturmayacağız ağa! Binbaşımın emri var, bizimle geleceksiniz."

"Kumandanın emri başım üstüne, yalnız nereye götüreceksiniz beni?"

"Kumandana götüreceğiz. Ağa ben fazla bir şey bilmiyorum, bana verilen emir sadece bu."

"Peki kumandan, elbiselerimi giyip geleyim."

Subay düşünür gibi yaptı.

"Giyinmene gerek yok, kumandanım size bir iki soru sorduktan sonra eve geleceksiniz" Hüseyin donup kalmıştı, kıpırdayamıyordu. Serhan "Baba ben de seninle geleceğim" deyince aklı başına geldi. Arif Beyi duymuştu, ne yapacağı belli olmayan biriydi, ne emir vermişse ona uymalıydı. Kızar da oğluna bir kötülük yaparsa, diye düşündü.

"Olmaz oğlum, sen evde kal. Zaten bir iki soru sorup eve göndereceklermiş."

Subay:

"Haydi ağa, gidiyoruz."

Ardından da eliyle merdivenleri gösterdi.

Serhan, dilini bilmediği için subayla değil, babasıyla konuşuyordu.

"Baba atını çıkarayım, biraz beklesinler söyle onlara!"

Ağa:

"Atımı çıkarsınlar kumandan."

Kumandan:

"Gerek yok bizde var, yukarıda boş atlarımız bekliyor, onlardan birine binersin!"

Askerler, Hüseyin aralarında, atlara binmeden köyün dışına çıktılar. Subay, arkalarına takılan Serhan'la diğer köylüleri uyardıktan sonra, çavuşlarına düdüklerle yukarıdaki askerleri çağırttı. Sonra da bir harman yerine ulaştıklarında durup diğer askerlerin gelmesini beklediler.

Askerler yamaçlardan aşağı inmeye başlayınca, Serhan'la annesi işin aslını anladılar.

Sare:

"Baban bir iki günde eve gelmeyecek, onu da Cemil gibi içeri atacaklar."

"He anne, doğru söylüyorsun, durum onu gösteriyor."

Üsteğmen öğleden sonra, güvenlik önlemleri altında, Hüseyin'i Ahmedi köyüne getirdi. Deriya'dan uzaklaşınca, zincire vurdurmuştu. Askerler çay kenarında kamp kurarlarken, üsteğmen de şeyh Kemal'in dergâhına gitti. Hüseyin ise zincirleriyle askerlerin kampında bırakıldı.

Üç gün böyle geçti. Üsteğmen, her gün sabah Dergâha gidiyor, akşam geç saatlerde çay kenarındaki kampa geri dönüyordu. Dördüncü günün sıcak akşamında Arif, bir iki bölükten oluşan bir askerî güç-

le Ahmedi'ye geldi. Selim Ahmedo ile Musa Zerdo'yu da getirmişti. Onlar da Hüseyin gibi zincirliydi. Atından inmeden o da diğer subay gibi dergâha geldi. Umursamazlığı yine üzerindeydi, beklemeden şeyh Kemal'in odasına gitti. Şeyh kapıda karşıladı onu, temiz, rahat bir döşeğe buyur etti. Kumandanın giysileri toz toprak içerisindeydi. Ricası üzerine, bir hizmetlinin getirdiği su dolu ibrikle, odanın alt sağ köşesindeki "mahsel" diye adlandırılan küçük bölmede, hizmetlinin de yardımıyla, elini yüzünü, ayaklarını yıkadı. Sunulan kahveyi içti, şeyhin sağlığı konusunda birkaç sözle bilgi aldı, kurulan yer sofrasında birlikte yemek yediler. Şeyh Kemal, kumandanla rahatlıkla konuşabilen birkaç kişiden biriydi. Yemekte üsteğmen de vardı. O da kumandanına gerekli ön bilgileri aktardı, ama detaya inmedi.

Meyve yenilirken şeyh Kemal de, Aynkef'teki şeyh Fethullah gibi, bazı öğütlerde bulunmak istedi.

"Kumandan, insanlara fazla baskı yapmayın, yazık."

Kumandan sorulacakları önceden biliyormuş gibi yanıt verdi:

"Şeyhim onlar da iyi olsunlar, ona buna zulüm yapmasınlar, ben de onlara yapmayayım."

Söyleşi uzun sürmedi, çünkü şeyh konuğuna etki edemeyeceğini anlamıştı. Gene de üzerine düşeni yapmış olmak için, tanınmış din bilginlerinin sözlerinden örneklerle, uyarılarda bulundu.

Kumandanın yatağı, bulunduğu odada hazırlandı, şeyh ise kendi odasına geçti. Üsteğmen de bazı bilgileri aktarmak, buyruklar almak için kaldı.

"Kumandanım izin verirseniz bazı konularda bilgi sunmak istiyorum!"

"Konuşabilirsin mülazım!"

"Yolladığınız emir üzerine Deriyalı Hüseyin'i getirdik, kampta duruyor."

"Köyde veya yolda bir hadise oldu mu?"

"Olmadı kumandanım."

"İyi. Yarın ben ayrıldıktan sonra gereğini yaparsınız. Ayrıca sabahleyin ayrılmadan başka emirler de alacaksınız, ona göre davranırsınız."

"Emredersiniz."

"Bu gece bu kadar mülazım!"

Üsteğmen selam vererek, askerlerin bulunduğu kampa gitmek üzere ayrıldı.

Sabahleyin Arif, üsteğmenle görüştükten sonra, akşam geldiği birlikle birlikte köyden ayrılarak Savur'a geçti. Diğer askerler, orada kaldılar. Onlar da yeni bir yardımcı güçle birlikte tutsaklar Deriyalı Hüseyin, Selim Ahmedo, Süryani Musa Zerdo'yu alarak köyün batısındaki dik yamacı tırmandılar.

Zincirli tutsaklar yürüyebilecek güçten yoksundu. Yarı aç, baş açık, dipçikler altında geçen uzun yolculuk, onları hırpalamıştı. Yeterince su içmelerine bile izin verilmemişti. Ahmedi'deki kampta, sabaha değin her nöbet değişiminde uyandırılarak dipçiklenmişlerdi. Gene de üç saat süren yürüyüşe dayandılar. Askerler, Dengıza ile Kınzerib köyleri arasındaki bir dorukta durakladılar.

Güneş tepelerindeydi. Isınan topraktan yükselen ısı, ufuk çizgisinde görüntüyü kırıyordu. Yerlerde ateş yanıyordu sanki. Tüm güçleri yiten tutsaklar yerlere serildiler; güçlükle soluk alabiliyorlardı. Elleriyle ayak bileklerindeki zincirler değdikleri yerlerde tenlerini dağlıyordu. Atlar çatlayacaktı neredeyse, her yerlerinden sicim gibi ter inmeye başladı. Askerlerin sırtları, poturlarının eğere değen bölümleri, koltuk atları, kuruyan terden beyaza kesti. Kuşların bile kaçacak, uçacak güçleri yitti. Ancak sürüngen takımı diriydi, korkarak kayalarla taş altlarına kaçıştılar hemencecik. Her yer sıcağa doymuştu. Keçiyolları, ağaçlar, kuru otlar, taşlar, kayalar, toprak, her şey ateş sıcağı soluklar çıkarıyordu. Durgun havada toz bulutçukları asılı kalıyor, güneşin aydınlığı gözleri kör ediyordu.

Üsteğmen, kendini atıyla bir meşe ağacının koyu gölgesine atabildi. Sırtını bir ağacın gövdesine dayadı, boğmacaya tutulmuş bir bebek örneği ciğerlerinin derinliklerinden gelen ıslıklarla solumaya çalıştı. Bunca yükseğe karşın hiç esmiyordu. Ast, üst, komuta, görev gibi askeri kurallar unutuldu. Herkes bulabildiği en yakın gölgede

serildi. Ancak, boyunlarından birbirlerine bağlı, zincirli tutsaklar yerde, boylu boyunca güneşin altında kaldılar. Güneş ele geçirdiği uygun zamanla onları yakmaya koyuldu.

Uzunca bir süre hiçbir kimse daracık yolun eşiğindeki kuyudan bir tas su içme gücünü bulamadı kendinde. Oysa susuzluktan kavruluyorlardı. Sonra üsteğmen, yavaş yavaş kalkıp kuyunun başına geldi, kıldan urganın ucundaki ahşap kovayla su çekti. Başını, boynunu, elini, yüzünü yıkadı; avuçlarıyla yeterince içti.

Yere serili, can çekişen tutsakları görünce, kovayı götürerek birer birer su içirdi. Üçünün de yüzlerini elleriyle yıkadı. Canları geri gelince, gölgelik yere geçmelerine yardımcı oldu. Onu bitkin gözlerle izleyen teğmen de dayanamayarak yardıma geldi.

"Sağ olun komutanım! Çok arzuladığım halde, yasak diye bu adamlara yardım etmeye cesaret edemedim, ölüyorlardı neredeyse!"

Kendisi de bir kova dolusu suyla dikkatlice saçlarını, yüzlerini ıslattı. Çantasından bir ekmek çıkarıp, üçüne bölüştürdü. Bir süre geçince askerler birer birer canlanarak toplandılar.

Üsteğmen, teğmeni alarak birkaç metre uzaktaki bir meşenin altına gittiler.

"Verilen emirdeki yer burası. Biz asker insanlarız, içimizden karşı olsak bile verilen emri yerine getirmekle yükümlüyüz."

Teğmen:

"Doğrudur, komutanım!"

"Şimdi kulağını açıp beni dinle. Akşam olmadan diğer birliklerle buluşmak zorundayız. Şimdi git, emri yerine getir!"

"Emredersiniz, kumandanım!"

Sonra üzgün bir tonla:

"Kumandanım çukurları kendilerine açtırmasak olmaz mı?"

Üsteğmen biraz düşündükten sonra "Olur" dedi, atının yanına gitti, yularından çekti, emir erinin yardımını istemeden yukarıya doğru yürüdü.

Azalacağına sıcak daha da arttı, güneş yerleri dağlamaya başladı.

Cırcır böcekleri bile dillerini yutmuş gibiydi. Avlarını yükseklerden gözetleyen yırtıcı kuşlar da ortalıkta yoktu, oysa yavru zamanıydı.

Üsteğmen, koyu gölgeli bir ağaç altında durdu. Atının kolanını gevşetti, gemini ağzından alarak çenesinin altına bıraktı, sonra da bir dala bağladı. Kendisi de oturdu, sırtını gövdeye dayadı. Yerden aldığı bir çubukla toprakta bir şeyler çizmeye uğraştı. Üzgündü, ama yapabileceği bir şey olmadığını da biliyordu. Bakmakla yükümlü olduğu bir sürü insan vardı. Annesi, babası, kız kardeşleri.

Ağacın altında, kendinden iki yaş büyük ağabeyini anımsadı. Küçükken onu nasıl korurdu, dikenli yerlerde nasıl sırtına alarak geçirirdi. Evleneceğine yakın hastalanarak ölmüştü. Çok da uzun sürmemişti hastalığı, ölümüyle bir olmuştu neredeyse. Kendine engel olamadı, ağlamaya başladı. Tutmaya çalıştıkça gözyaşları daha da arttı. Birden ardı ardına patlayan, tok silah sesleri geldi az aşağılardan. Gözyaşları gene dinmedi. Kısa bir süre sonra askerlerinin yanına indi. Askerler sırayla, kuyudan çektikleri sularla atlarını sulamaya çalışıyorlardı. Onu teğmen karşıladı, ağlamış gibiydi.

"Tamam komutanım. Üçünü de yan yana kazdığımız mezarlara gömdük" dedi. Üsteğmen konuşmadı.

Sulama bitince, atlara binerek uzaklaştılar.

Deriya, Hüseyin götürüldükten sonra derin bir sessizliğe gömüldü. Köylüler evlerine çekilmiş, sesleri duyulmuyordu. Gene de bu sessiz bekleyiş uzun sürmedi. Askerler uzaklaşınca, birer birer konağa koştular. Serhan'la Sare'den gelecek buyruklarla üzerlerine düşeni yapma erdemini göstermek istiyorlardı.

Yaklaşık yirmi adam, silahları omuzlarında görünmeden ormana girmişti. Yamaçtan sonra bir ikisi gür yapraklı bir ahlat ağacının dalları arasından, Hüseyin'i götüren birliği izledi. Diğerleri de yeni at gübresiyle nal izlerinin ardına düştü. Ağanın Savur yönüne götürüldüğünden emin olduktan sonra dönüp gördüklerini Sare ile Serhan'a anlattılar.

Beşinci gün, bu kez Savur'a kucağında çocuğu olan bir kadın gönderdiler. Kadın, sora sora tutukevine geldi, kendisini kız kardeşi ola-

rak tanıtarak Cemil'le görüştü, olanları anlattı. Cemil, o gün, sonraki gün de Emin çavuştan bir şeyler öğrenemedi. Hiç kimse bir şey bilmiyordu, bilseler de söyleyebilecek yiğitliği gösteremezlerdi. Binbaşı Arif'in Savur'da olması, tüm görevlileri ürkütüyordu.

Çocuklu kadın yorgun, aç olmakla birlikte durup dinlenmeden eve döndüğünde hava kararmıştı. Evine uğramadan doğruca konağa gitti, Sare'ye öğrendiklerini anlattı:

"Cemil ağayı gördüm çok iyiydi, ancak Hüseyin ağa orada yoktu. Hiç kimse nerede olduğunu bilmiyor."

Günler geçti, her yöne adamlar göndererek araştırdılar. Ahmedililer askerlerin gittiği yönü söylediler, ama iz sürmeye korktular. Binbaşı Arif bilinmeyen bir yöne gidince, bilgi kendiliğinden ağızdan ağıza dolaşmaya başladı. Hüseyin de diğer iki tutsak gibi öldürülmüştü. Gömüldüğü yeri bilen yoktu. Bu bilmezlik, aylar sonra bir çobanın yan yana üç mezarı göreceği güne dek sürdü.

Sare kocasının öldürüldüğünü öğrendiği gün, Hüseyin'le yıllarca paylaştığı odaya girdi. Sanki o odaya yaşamında ilk kez giriyordu. Duvarları ayrıntılarıyla gözden geçirdi, bakışları yerdeki yatağa daldı. Hüseyin'in götürüldüğü sabah uyandığı yatak, yastık üzerinde gece terini kuruladığı mendil, yanı başında buğday sapından örme sararmış tütün sepeti olduğu gibi duruyordu. Gözleri yaş doldu, boğazında bir şeyler düğümlendi, hıçkırarak ağlamamak için kendini güçlükle tuttu. Yüreğinde keskin bıçak kesiği gibi bir acı duydu.

Odadaki her şey Hüseyin'i anımsatıyordu. Elini göğsüne bastırarak gezinmeye başladı. Sonra dayanamayarak dışarı koştu. Yüzünü, boynunu, sırtını, avuçlarını ter bastı. Ayvanın başında Cemil'in karısı Hadice'yle karşılaşınca yapay bir gülümseme takındı.

"İçeride yerdeki bir iki kırıntıyı toplamak için eğilip kalkınca, ter bastı beni" diye geçirdi içinden.

Sonra da hiçbir şey yokmuş gibi:

"Kızım kendine iyi bakmalısın, sakın ağır bir şey taşımaya kalkışma. Torunumu sağlıklı doğurmanı istiyorum. Ayrıca da ilk gelinim,

ilk kızım olarak beni üzecek bir şey yapma!" Hadice başıyla "olur" dedi. Ağlamaya hazır gözlerinden yaşlar inmeye başladı. Sare, gelini kendine çekerek boynuna sarıldı.

"Üzülme canım, kocan kısa bir süre sonra mutlaka çıkacak."

"Ben sadece kocama üzülmüyorum, başımıza gelen her şeye üzülüyorum." Ama "Kayınbabamın ölümüne" diyemedi. Konakta bunu söylemeye hiç kimsenin ağzı varmıyordu. Sonra konuşmaları duyan Vesile geldi, o da üzgündü, ağlamaktan gözleri şişmişti. Yüzünü yastığa gömerek dakikalarca ağlamıştı odasında. Saklamak istese de beceremezdi, şişmiş kapaklarıyla kızarmış gözler onu ele veriyordu. Sare, okşayıcı sözlerle ona da çıkıştı.

"Nedir bu halin, çocuk değilsin artık canım benim! Evli barklısın, dikkat etmelisin!"

Vesile:

"Ağanın hiçbir suçu yokken alıp götürdüler, hem de sabah erken, henüz elbiselerini giyemeden."

Sözlerini güçlükle bitirebildi, ağlamaya başladı.

Az önce üzüntüsünden neredeyse kendini yitirecek olan Sare:

"Ne olmuş kızım? Bir süre sonra çıkıp gelecektir. Böyle zamanlarda çok yalan sözler üretilir. Aslan gibi iki oğlu var. Allah onlara uzun ömür versin. Kocanın yanında sakın ağlama, anladın mı?"

Vesile çeyiz mendiliyle burnunu silerken "Ağlamam" dedi.

Serhan, akşam olunca annesinin odasına geldi, her yanı titriyordu. Edindiği yeni bilgileri anlatmaya başladı:

"Anne babam, Süleyman-e Şefik'in kışkırtmasıyla öldürülmüş."

"Nereden duydun?"

"Bizim köyün dışında her yerde söyleniyormuş."

"Oğlum, böyle durumlarda çok yalan söylenir, iftiralar atılır. İyice öğrenmeden karar vermemek lazım."

"Babamın götürüldüğü gün, Kasır'da Arif'in askerlerinden bir çavuş, cami avlusunda öldürüleceğini ağzından kaçırmış. 'Hristiyan bir kız aşkına bugün yarın çok şeyler olacak' demiş. Oradakiler 'Kasır'da

mı?' diye sorunca da 'burada değil, buranın düşmanı olan bir yerde' diye eklemiş."

"Oğlum, iftira olabilir."

"İftira değil anne, herkes bunu söylüyor. Bugünlerde Süleyman'ın evinde bayram varmış gibi herkes sevinç içerisindeymiş."

Sare söylentiler karşısında şaşıp kalınca, Serhan onu rahatlatacağını sanarak bir şeyler söyleme gereği duydu:

"Hiç merak etme anne, bunu Süleyman-e Şefik'in yanına bırakmayacağım. Günü geldiğinde kasrını başına yıkacağım."

"Aman ha! Bu aralar bir şey yapmaya kalkışma Serhan! Korkuyorum, senin de başına bir şey gelse, o anda ölürüm."

"Merak etme anne, bugünler için söylemedim."

Serhan annesine bir başka şey de söyledi:

"Anne amcamla Şemseddin, babam için üzülürken, Naif üzülmüşe benzemiyor."

"Baban onun da amcası oğlum, üzülmez olur mu? Onun duruşu öyle, ona bakma sen."

"Valla anne onun dişleri damağında. Cemil'le babam da ne mal olduğunu biliyorlardı."

Gerçekten de Hamid ağa, ağabeyi Hüseyin için üzülüyordu. Sıcaklar başladığında öksürüğü azalmıştı, ama gene de sürekli gölgelik yerde olmak zorundaydı. Ufak bir esinti veya güneşte kalması, günlerce yatağa düşmesine yetiyordu. Bu onulmazlığına, şimdi de kardeş acısı eklenmişti. Birkaç gün Hüseyin'in ölümü kendisinden saklandı, sonunda çocukları söylemek zorunda kaldılar. Üzüntüsünden iki gün hiç yemek yiyemedi, yalnızken hep ağladı. Aşiretten insanlar, geceleri iki konağa da gidip geldiler. Ancak hiçbiri başsağlığı dileyemedi, avutucu sözcüklerle yetindiler.

Deriya'daki konaklarda, ne ağıt yakıldı, ne de herkesin duyabileceği yüksek sesle ağlayan oldu. Ağıtlar hep mırıltıda kaldı, kapalı yerlerde ağlandı. Biraz da güçten düşmenin verdiği dayançla günlerin geçmesi beklendi. O mevsim harman ırgatlarca kaldırıldı. Verim de

pek yoktu, geçen yıllarda ovalarda yaşanan çekirge vurgunu kendini az da olsa burada da gösterdi.

Tüm bu yaşananlarla birlikte, başka gelişmeler de oldu: Dereveri'den kaçanlar, kümeler halinde köylere döndüler. Savur'daki konakta, çiftliklerde, bey ile efendilerin işlerinde çalışma süreleri bitmeyenlerin dışında kalanların neredeyse tümü evlerine döndüler. Kendi olanaklarıyla yıkılan evlerini onarmaya başladılar.

Caco, Çelebi ile Porti de, yakınlarıyla, çoluk çocuk Deriya'ya döndüler. Döndüklerinin ertesi günü, önce Hamid ağanın konağına çıktılar, oradan da diğerine geçerek bağlılıklarıyla üzüntülerini bildirdiler. Konağa çıkmak istediklerinde Hamid önce onları istemedi, ancak Naif'in baskısıyla inadından vazgeçti.

Naif:

"Bunlar bize karşı bir terbiyesizlik yapmadı, bizim köylümüz, gulamlarımız, bırak gelsinler."

Arif, Anjer aşkına Kasır'a sık gidişlerini sürdürdü. Kısa bir sürede de Hüseyin'in Süleyman-e Şefik'in kışkırtmasıyla öldürüldüğü söylentisi güç kazandı. Anjer aşkına Hüseyin ağanın yaşamı! Deriyalılar ses çıkarmadan yeniden güçlenecekleri günleri beklediler.

O sıkıntılı yaz mevsiminin ardından sonbahar geldi. Güneş biraz geç, solgun doğmaya başladı, meşeliklerle bağların üzerini buğu kapladı, bu sisi andıran beyazlık arasında oluşan damlacıklar yere düşerken toprak nemlendi. Bağların yeşil tonlu yaprak kenarları birer birer sarı bantlara büründü. Ancak bağlar, orman, geçen yıllardaki gibi insan kaynamadı. Gelip gidenler de sessiz, isteksizdi. Yiyecek bulmakta zorlanan köylüler bile bağlara uğramaz oldu. Gene de bazı kuşlar her yıl olduğu gibi göç öncesi hazırlığına koyuldular, güç toplayabilmek için buldukları her şeyi yemeye çabalarken, bir araya toplanmaya başladılar. Bazıları ise hâlâ çekingen, kararsız, mevsimin uzamasını ister gibiydi. Çıplak tarlalar üzerinde turnalar, uzun gagalı kocaman kuşlar, yaban kazları, ördekler, curalar daireler çizerek geçmeye baş-

ladılar. Kınalı keklikler bile alay alay bilinen yöntemle güneye doğru yola çıktılar. En erken davranan mavi saksağanlar oldu. Ansızın, sessizce çekip gittiler. Ürkek dağ keçileri sürüler oluşturarak, kaygıyla yavrularını kışa hazırlamaya koyuldular. Ama bu çaba insanlarda gözükmedi. İsteksiz, ümitsizce bakıp durdular. Bir yıl önceki saldırganlıkları, doyumsuzlukları uçup gitmişti sanki.

Serhan, annesinin de isteğiyle, beş on adamla birlikte Cemil'i görmeye gitti. Her zaman olduğu gibi geniş önlemler arasında, ama bu kez Ahmedi köyüne girmeden, doğudaki bağ yollarını kullanarak Savur vadisine girdiler. Dev mumları andıran kavaklarla çınarlar dinginlik soluyor, dorukları güneşte parlarken, gölgeleri toprağı ılıtıyordu. Yeşil dalgalar arasında akan çaydan yükselen gümüş yansımalar, tepeden yere dek meyve yüklü elma, erik ağaçlarına ulaşıyordu. Açık tarlalarda ise insanlar söktükleri kuru soğanları kenara yığıyordu. Burada da eski neşe, eski coşku, istek yoktu; yüzler asık, mutsuz ve kötümserdi.

Serhan tutukevinin ön kapısında görününce, Cemil Dereveri'de tatsız bir şeylerin geçmiş olduğunu kaygıyla sezinledi. Her zamankinden daha zayıf, daha sararmış olarak Serhan kendisine doğru seğirtti. Yarı ağlar, yarı güler durumda, diğer tutuklulara bakarak, sıkıntıyla kendisini kucakladı. Neden sonra ağzından istemeyerek de olsa şu sözler döküldü:

"Beklemediğimiz, düşünemediğimiz bazı şeyler oldu Cemil!"

Cemil şaşırmış bir durumda, Serhan'ın fısıldayarak söylediği bazı sözcüklerinden ilkin hiçbir şey anlayamadı. Sonra da olup bitenleri öğrendi. Deriya'dan gönderilen çocuklu kadından olsun, baskıya dayanamayarak teslim olan bazı tutuklulardan olsun, dışarıda birçok şeyin yolunda gitmediğini öğrenmişti. Hele babasının Savur'a getirilmemiş olması, ardından başka bir bilginin gelmemesi, görüşmeye gelenlerin sayısında belirgin olarak düşüş olması, tüm bunlar onu kaygılandırmıştı. Selim Ahmedo ile Musa Zerdo gibi ünlü kişilerin bilinmeyen bir yerlere götürüldüğü söylentisi her şeyi açıklıyordu. Babasının da başına bir şeylerin gelmiş olabileceğini düşünmüş, ama

umudunu yitirmemişti. Ancak Serhan'ın ağlamaklı halini görünce iyi şeylerin olmadığını anladı.

"Hiçbir şey saklamadan, bana olup bitenleri anlatmalısın."

"Askerler babamızı alıp götürdü, nereye götürdüklerini, ona ne yaptıklarını öğrenemedik. Süleyman-e Şefik'in fesadıyla öldürüldüğü konuşuluyor sağda solda."

"Hiç araştırmadınız mı?"

"Araştırdık. Sormadığımız ne yer ne de kimse kaldı. Ama doyurucu bir bilgi edinemedik."

"Durum her yerde aynıymış. Ama Arif denilen adamın Ahmedi şeyhiyle arasının iyi olduğu, bir tek onu dinlediği söyleniyor, gitmediniz mi?"

"Gitmez olur muyuz? Hoca, Selim, bildiğin herkes gidip görüştü şeyhlerle, onlar da Ahmedi'den nereye götürüldüğünü bilmiyor."

"Bu bir felaket, sadece bizi vurmadı, herkesi bir şekilde vurdu. Bekleyeceğiz kardeşim. Yapabileceğimiz bir şey yok. Söylediğin gibi çıkarsa, o Süleyman-e Şefik'in de günü gelecek. Ölünceye kadar burada kalacak değilim ya?"

"Annem gözlerinden öpüyor. Kendisi de çok üzülüyor fakat göstermemeye çalışıyor. Uzun bir süre dayanabileceğine inanmıyorum. Sen çıksan, belki biraz kendine gelir."

"Benim için endişelenmesin, yakında bırakılacağımı söyle."

"Olur, söylerim. Ayrıca Hadice de çok üzülüyor, sağlığı da iyi."

Cemil gülümsemeye çalışarak.

"Vesile nasıl, bir şeyler yok mu?"

Serhan:

"Henüz erken, biraz beklememiz lazım."

Cemil, kardeşinin omzuna vurarak sözünü kesti:

"O da yakında bir erkek çocuğa gebe kalır, merak etme."

Cemil'le vedalaşırken Serhan, "Kısa bir sürede olgunlaşmış, aklını duygularından önde tutmayı öğrenmiş, babamı aratmayacak!"

diye düşündü. "Gerçi babamla karşılaştırmam yanlış, fakat onun yerini tutacağı belki de ondan daha çok şeyler başaracağı kesin. İçeride çok şey öğrenmiş, kızgınlığını, üzüntüsünü, ne yapacağını içinde saklamayı becerebiliyor."

Serhan eve dönünce annesine Cemil'le konuştuklarını anlattı. Sare biraz canlandı, ayağa kalkıp odanın içinde dolaştı, içinde kocasının değerli özel eşyanın altınla paralarının olduğu dolabın önünde durdu.

"Kapıyı kapat, buraya gel!" dedi. Koynundan çıkardığı, iple bağlı iki anahtarla dolap kapısını açtı.

"Şu gördüklerin babanın yıllardır biriktirdiği serveti. İçerisinde dedenden kalanlar da var. Ayrıca taş döşemenin altında biraz daha altın var. Bugüne kadar olan oldu, ne gerekiyorsa yap, adam bul, rüşvet ver, kardeşini bir an önce içeriden çıkar. Belki erken davransaydık babanı da kurtarabilirdik. Fakat olmadı. Ne yapacağımızı bilemedik, yol gösteren de olmadı. Anahtarlar bende, bir şey olursa haberiniz olsun, diye gösterdim sana. Ölürsem anahtarları almadan, cesedime kimseyi yaklaştırmayın."

"Cemil için meraklanma, anne! O yakında çıkar. Savur'da kimi gördümse aynı şeyi söyledi. Ayrıca da Arif'in gideceği konuşuluyor, görevi bitmiş deniyor."

"Gitmeden önce düşer boynu altında kalır da herkes zulmünden kurtulur."

Serhan, içini karşı konulmaz bir sorumluluğun sardığını duyumsadı. Annesinin dolabı açarak içindekileri göstermesi, Cemil'in kurtarılması için yollar önermesi, kendi ölümünden söz etmesi, içinde karmaşık düşünceler uyandırdı. Ne var ki bunlara kendisi de oldukça şaşırdı.

Kendi işini kendisinin görmesi gerektiğine karar verdi. Onu bunu araya koyarak beklemek sonuç vermiyordu. Durumu Sare'ye de açıkladı.

"Yade, burada kalıp beklemek olmuyor. Gidip bazı makam sahipleriyle görüşsem, belki bir netice verir."

"He, oğlum. Durup beklemek hiçbir netice vermedi. En iyisi git, kimi bulursan görüş, derdini anlat."

"Giderim, bele nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Hiç zımanım[1] yok."

"Olmasın. Abdülaziz amcanın akrabaları sarayda memur, git onları al. Sana rehberlik yapsınlar."

"He valla doğru söylüyorsun."

Cuma günü gittiği Savur'da Serhan'ın yanında, konuşmaları çevirmesi için Abdülaziz'in yeğeni, memur Talip vardı. Kaymakam, odaya alındıklarında koltuğundan kalkmadan ellerini sıktı. Olup bitenleri, isteklerini Serhan'ın anlamadığı Türkçeyle Talip anlattı kaymakama. Anlattıkça kaymakam "anladım" diye başını salladı. Fesli, kısa sakallı, orta yaşın üzerinde, rengi solmuş ama temiz giyimli biriydi. Ayrılırlarken de her ikisinin elini sıktı.

Kaymakamlıktan çıktıklarında koridorda Talip hiç konuşmadı. Odaya girdiklerinde kapıyı sıkıca kapadı:

"Kaymakama gidişimiz iyi oldu. Anladığım kadarıyla ilgilenecek. Bu kadar iyi karşılanacağımızı doğrusu düşünememiştim. Ona aylardan beri Cemil'in ifadesi alınmadan içeride tutulduğunu, babanın evinden alınarak sorgusuz sualsiz öldürüldüğünü, annenin üzüntüden hastalandığını, ölebileceğini söyledim. Sen de gördün, ne anlattımsa dinledi, başını salladı."

"Talip, ne lazımsa verelim, kime diyorsan hemen gidip verelim. Annem 'gerekli yerlere vermeden Cemil bırakılmaz' diyor."

"Bunu kimseye söyleme Serhan, gerekseydi verirdik. Şu anda para vereceğimiz kimse yok. Cemil'i şikâyet eden de yok. Kışkırtmalarla içeriye alınmış. Para vereceğinizi öğrenirlerse, hepsi başınıza üşüşür. Daha çok sızdırmak için de işi daha da zora sokarlar, bir iki ay bekleyelim, belki de bugün yarın çıkar. Çıkmazsa o zaman ne gerekiyorsa yaparız."

Serhan'la Sare, Cemil'in salıverilmesi için uğraşırken, köylerine dönen Bendajorililer de güçlerini birleştirmek için toplantılar dü-

1 Zıman: Dil, lisan.

zenliyordu. Bazen Mahmud-i Ahmed'in evinde Cevze'de, bazen Menda'da, bazen de Mamıka'da Esvad'ın evinde, Tefe'de, Dertiyar'da. Sonuncu toplantı Menda'da yapıldı. Deriyalı Caco ile Porti çağrılmadı. Onların durumu diğerlerine göre değişikti. Ağaların burunları dibinde sayılırlardı. Epey uzun, çekişmeli geçen konuşmaların ardından Mahmud-e Ahmed:

"Bunca tartışma sonunda benim söyleyeceğim şu: Eğer birbirimizi kollamazsak Dereveri'de tutunamayız, ne öç alabiliriz ne de kendimizi koruyabiliriz. Ağalara gücümüz yetmiyor, onlardan birini öldürmeye kalksak dünyayı başımıza yıkarlar. Begden de fazla bir şey bekleyemeyiz, köylerden kaçtığımızda bize ne derece yardım ettiğini gördük." Odadakilerden biri sözünü kesti:

"Begin hangi yardımını gördük, yüzümüze bile bakmadı!"

Mahmud kaldığı yerden konuşmasını sürdürdü:

"Begi hepimiz tanıdık, ama gene de başka bir kapımız yok. Hükümet nezdinde bizim için bir iki kelime söylerse yeterli. Zaten başka bir şey beklememeliyiz. O da akrabaları da böyledir."

Tefeli İbrahim Abde:

"Ben arkadaşların dar gününde elimden geleni yapmaya hazırım. Elbette ağalara saldırmamız mümkün değil, bele diğer düşmanlara boyun eğmemeliyiz. Hepimizin düşmanı kapımızın önünde duruyor. Acımasız, insafsızlar. Teslim olsak, boyun eğsek bile bizi affetmeleri mümkün değil. Bu nedenle bir tek yolumuz kalıyor, kendimizi onlardan korumak, dikkatli olmak. Gücümüz yeterse hayfımızı alırız. Yetmezse, yeteceği günü bekleriz."

Diğerleri de benzer şeyler söyledi. Birlik olmak, yardımlaşmak üzerinde anlaştılar. Dönüşü olmayan bir yolda olduklarını biliyorlardı. Ne gidebilecekleri yerleri, ne de kendilerini koruyacak başka kimseleri vardı. Ya ölecekler veya öldürecekler. Çoğu yoksuldu, omuzlarına bir de kan davası yüklenmişti. Hiçbir şeye benzemeyen, "cehennemden iç gömlek" diye adlandırdıkları kan davası!

Kimisi öküzünü, bağını veya yük hayvanını satarak silah almıştı. Silah, üzerlerindeki giysiden, içtikleri sudan, yedikleri ekmekten

daha önemliydi. Vuruşma olasılığının yüksek olduğu köylere, diğerleri ellerindeki silahları beklemeden yollayacaktı. Kaçış kaçınılmaz olunca da birbirlerine kapılarını ardına dek açacaklardı. Çocuklarını, hayvanlarını, diğer mallarını barındıracak, koruyacaklardı. Dağdakilere de gerekli yardımı yapılacaklardı. Bendajerililer birleşip, çok büyük bir sayıyla saldırırlarsa, kendileri de birleşerek karşı koyacaklardı. Yardım ilkeleri böyle saptandı. Beyin adamlarıydılar ama ağalara değil, ağalara bağlı köylülere saldıracaklardı.

Sare, ayvanda oturduğu sırada, erguvan renkli bu güz akşamında gökyüzüne, kızıl ufuklara bakıp da kış günlerinin karlı akşamlarında yapayalnız kalacağını anımsadı; "Keşke Hüseyin o gün erkenden çıkıp bir yerlere gitseydi, hiç düşünemedik, halbuki bela geliyorum demişti. Biraz Dereveri'den uzaklara gitseydi. Belki bir faydası olurdu" diye düşündü. "Ama nereye gidebilirdi ki! Hiç yararı olmazdı. Dağda dolaşsaydı, belki böyle esaret altında ölmezdi. O uzun gecelerde soğuk, karanlık odada tek başıma ne yapacağım ben. Bugünleri görmeden ölseydim, ne iyi olurdu."

Ağır ağır yerinden kalkarak oda kapısına geçti, kapıyı açmasıyla kapatması bir oldu. Yüreği sıkıştı, yalnız geçecek günlerin düşüncesi bir akım gibi tepesine doğru yükseldi, beynini uyuşturup her yanını titretti.

Diğer odadan yine Hadice çıktı. O da çektiği yalnızlığın verdiği sıkıntıdan yanakları al al, bir şeyler anlatıyordu. İki kolunu yana açarak, "Ah, artık yalnız kalmamalısınız, hele odanıza tek başınıza girmemelisiniz!" dedi. "Ne olursunuz yalnız kaldığınızda bana seslenin!"

Sare sonunda yalnız olmadığını anladı "Çocuk yaştaki bu melek kızı üzmemeliyim; yanlış şeyler düşünüyorum hep. Neden sürekli yalnızlığımı düşünüyorum ki! Ne oluyor bana? Onlara güç vermem gerekirken, üzüyorum." Gülümseyerek:

"Merak etme kızım, odaya girsem ne olur? Sen, Vesile, Serhan varsınız, ev insanlarla dolup taşıyor. Bazen sizin de işleriniz oluyor, yorgun da olabilirsiniz, her an yanımda olacak haliniz yok ya!"

İçine çöken yalnızlıktan sıyrıldı: "Ben ölmeden önce delirecek miyim yoksa? Sürekli yalnızlığı düşünmem beni berbat ediyor."

Karşısındaki kıza baktıkça ona imreniyordu. Aralarında her şey doğal, engelsizdi. İçten gelen sevgi, saygıdan başka bir beklenti yoktu.

Giderek çok doğal bir şey oluştu. Sare, analık duygusuyla Hadice'yi kendi kızı gibi düşünmeye başladı. Bu duyguyu yüreğinin derinliklerinde duydu. Hadice de bunu çok iyi öğrendi, anne bildiği bu kadın için her türlü güçlüğe katlanmaya kendini hazır gördü. Bu zor günlerde bile ara ara da olsa gözlerinde parlayan yaşları göstermemeye çalışarak başını hep öne eğdi. Her gün sabah çorbasından sonra, hizmetli kadınlardan önce Sare'nin odasına girdi, yerleri süpürdü, camları sildi, yapılması gereken her işi bitirip çıktı. Çamaşırlarını bile kimseye bırakmadan kendi eliyle yıkamayı görev edindi.

İster istemez yalnızlık duygusunu iterek kendini mutlu etmeye çalıştı. Bu sıkıntılı günlerde bir görevinin de aileyi ayakta tutmak olduğunu anımsadı. Birlikte Hadice'nin odasına girdiler. Hatasından yavaş yavaş arınmak istercesine neşeli bir dille yaşamından güldüren anılar anlatmaya başladı:

"Bu konağa gelin geldiğim günlerde henüz çocuk sayılırdım. Ne yapacağımı, insanlara, kocama nasıl davranmam gerektiğini pek bilmiyordum. Misafir de hiç eksik olmazdı, sabahın erken bir saatinde köyden bir adam, sinirli sinirli, birine hakaretler yağdırarak içeri girdi. Hüseyin, annesi, babası, Hamid bir arada oturuyorduk. Adamın bu kızgınlığına bir anlam verememiştim. Büyük ağa 'Ne oldu yine?' diye sordu adama. Adam, 'Ben bu kadınla nasıl yapacağımı bilemiyorum. Biraz önce yaymak için yoğurdu meşke[1] boşaltırken yere dökmüş. Gittim baktım, huninin ince ucunu meşkin ağzına geçireceğine, geniş tarafına geçirmiş sivri zekâlı' diye yakınınca, Büyük ağa 'Yahu bu çirkin, beceriksizi nerden buldun?' diye sordu. 'İş böyle değil ağam, gündüz çirkin ama gece güzelleşiyor' cevabını yapıştırdı.

Bir gün de gene aynı adam, o karısını evde bulamayınca bize geldi. Burnundan soluyordu gene. Komşulara sormuş soruşturmuş, nerede

1 Meşke: Yayık tuluğu.

olduğunu bilen olmamış. Bir iki saat bizde oturdu, sonra Hamid'e döndü, 'Yahu ağa istersen çık kadını ara, bulursan yarısı senin olsun' dedi. Hamid işi ciddiye alarak, kızardı bozardı, adama saldırdı, elinden güçlükle kurtardılar."

Hadice, Sare'nin bir iki ay içerisinde üzüntüden kırış kırış olmuş yüzü ile acılardan canlılığı yitmiş gözlerini inceledi, neşeli görünmek için gösterdiği çabayı, açılıp kapanırken ağzının titreyişini, soluk yanaklarını seyretti. Sonra ona bakıp düşündü. "Bu kadın bunca yıldır yaşadığı şaşırtıcı olaylara nasıl dayanabilmiş? Hem de hiçbir kimsenin desteğini almadan?"

Sare, aynı gülümsemeyle gelin geldiği ilk günleri anlatmaya başladı:

"O günden bugüne değişen pek bir şey olmadı. Gene bildiğin kavgalar, soygunlar, hastalıklar, benzer şeyler. Ama aşirette böyle bölünmeler yoktu; birlik, beraberlik vardı. Evlerde yaşayanlar daha kalabalıktı, bazen onlarca kişi bir odada yatardı. Hüseyin çok çocuk istedi, yedi sekiz oğlan çocuk istiyordu, olmadı. Doğanların çoğu bebekken öldü. Gene de şükretmek lazım. Ama bugünleri düşününce, bir iki erkek çocuk daha olsaydı iyi olurdu, Cemil'le Serhan yalnız kalmazlardı."

O akşam, Serhan, karısı Vesile, Hadice, Sare birlikte yemeğe oturdular. Şemseddin de onlara katıldı. Sıkıntı veren hiçbir konu açılmadı. Güzel şeyler konuşuldu, ara ara küçük şakalar da yaptılar. Yemekten sonra hizmetli kadın, kuru üzüm, ceviz getirdi ortaya. Herkes yerken, Sare dokunmadı bile.

Sonra odasına gitti. Hadice onu yalnız bırakmak istemedi. Birlikte kalmayı önerdi; "Gerek yok" diye geri çevirdi kadın. Odasına çekilince, yatağa girmeye hazırlanırken kendi kendine "İyi ki geçmişte yaşanan o gülünç anıları anlattım. Kızcağızın gülmeye ihtiyacı var, gelir gelmez alışık olmadığı belaların içerisinde buldu kendini" diye düşündü. Kendine yakın ışığı parmağıyla söndürerek yatağa girdi. Gene de Cemil'i düşünmeden yapamadı.

Duru bir gökyüzü altında, ılık bir sonbahar sabahı başladığında, hizmetli kadın, mercimek çorbasından oluşan kahvaltıyı her zaman-

ki geniş odada hazırlamıştı bile. Ayvanın altında ineklerden birini sağıp geldiğinde, sofrayı bıraktığı gibi buldu. Henüz yataktan kalkan yoktu. Çorba dolu bakır leğeni mutfağa taşıyarak, yeniden ısınması için ocaktaki tencereye boşalttı. Canlanması için ocaktaki ateşe bir iki çırpı sürdü, eğilerek üflemeye başladı. Bunları yaparken konakta hareketlilik başladı.

Ayvana ilk çıkan Hadice oldu, karnı biraz daha büyümüştü. Geniş odaya geçti, kimseyi bulamayınca geri çıktı, ayvanın ağzında karşı yamaçları izlemeye daldı. Vesile de az sonra yanına geldi, gerinirken "amma da uyumuşum" dedi gülümseyerek. Ardından "Geç oldu, gidip Serhan'ı uyarayım" deyince, Hadice "Acele etme, annesi de henüz çıkmadı dışarı. Bırak uyusunlar" diye karşılık verdi.

Bir süre sonra Serhan katıldı onlara. Birlikte Sare'nin kalkmasını beklediler. Güneş oldukça yükselmişti, Hadice oda kapısını aralayarak "Bugün rahatsız mısınız? İstiyorsanız çorbayı yatağınıza getireyim" diye seslendi içeri. Ancak yanıt alamadı. Kapıyı iyice açtı, odaya ışık daldı, Sare yatakta kıpırdamadan duruyordu. Serhan'la Vesile de kapıya geldiler; gene ses yoktu. İçeri ilk giren Serhan oldu, yorganı kaldırarak "De ya mın Sare Hatun!"[1] diye takıldı. Yanıt alamadı.

Sare sabaha karşı ölmüştü.

Hadice, Vesile, Besne, konaktaki hizmetliler, hıçkırıklarla ağlamaya başladılar. Akşama kalmadan cenaze kaldırıldı. Mezarlık yüzlerce adamla doldu taştı. Ölüm umulmadık bir hızla tüm köylerde bir iki saatte duyulmuştu. İnsanlar akın etti Deriya'ya. Kadınların çoğu ağıtlar yakarak gözyaşı döktüler. Baygınlık geçirenler bile oldu.

Hüseyin'in ardından, oğlu Cemil içerideyken Sare'nin beklenmedik ölümü tüm yöre insanlarını üzdü. Günlerce konakta ateş yanmadı, yemekler kendini yakın gören insanlarca başka yerlerde pişirilerek taşındı. İşler durdu. Selim, Hoca gibi adamlar Serhan'ın yanından hiç ayrılmadı, Şemseddin iki adım ötedeki konağa gitmeden orada yattı, kalktı. Çok ölümler görmüş olan Hamid bile etkilendi. Hastalığı

1 "Annem Sare hanım!"

ağırlaştı, yeniden yatağa düştü. Bendajorililerin çoğu, her türlü hakaretle tehlikeyi göze alarak, başsağlığı dilemeye geldiler. Üzüntülerini bildirdiler. Besne, her şeyi denetim altına alarak yönetti, düzgün, kusursuz olmasını sağladı.

Annesinin ölümü cezaevindeki Cemil'e günler sonra söylendi. O da acısını içine gömdü, dışarıya yansıtmamaya çalıştı, içeridekilerin başsağlığı dileklerini ağırbaşlılıkla karşıladı. Dışarıdan görüşmeye gelenlerin tümüne Serhan'ı korumaları konusunda uyardı, rica etti. Başına bir iş gelir veya kendi denetimini yitirir korkusu beynini kemirmeye başladı. Aynı kandan bildiği amca çocuklarına bile güveni yoktu. Gene de bundan hiç kimseye söz etmedi, çünkü kötü sonuçlar doğabilirdi. En son gelenlerden, Hoca ile Selim'in onu görmeye gelmelerini istedi. İki gün sonra geldiler. Olup bitenler konuşulduktan sonra Cemil isteklerde bulundu:

"İkinize de söylüyorum, sizin dışınızda güvendiğim hiç kimse kalmadı. Ben içeriden çıkıncaya kadar Serhan'la ailemin güvenliğinden sizler sorumlusunuz. Gerekirse Deriya'da kalın, onları yalnız bırakmayın; Serhan siz olmadan hiçbir yere gitmesin! Bunları kendisine de söyleyin. Ayrıca tahliye olabilmem konusunda da biraz gayret edin, kime gitmeniz gerekiyorsa, kaça mal olursa olsun gidin, verin!"

Hoca:

"Ağa hiç merak etme, bizler de henüz ölmedik, Serhan ağayla diğer konaktakiler için ne lazımsa yapacağız. Buradan gider gitmez sen çıkıncaya kadar, sonra da kapının önünden ayrılmayacağız."

Selim:

"Ağa kimin haddine düşer. Değil size, hayvanınızın ölüsüne bile kimse yaklaşamaz. Bizler, dünya var oldukça kapınızdayız, hiçbir şey bizi bundan alıkoyamaz. Senin çıkman için de araştırıp soracağız, ne yapılması gerekiyorsa yapacağız."

Savur'dan döndükten sonra Selim ile Hoca, yakınlarından yeterli sayıda silahlı alarak Deriya'ya gittiler. Gece gündüz konağın dışında nöbet tutmaya başladılar. Serhan istemediği zamanlar bile yanından ayrılmadılar. Gene de aşiret içerisinde bazı huzursuzluklar baş gösterdi.

Naif, kendi adamlarıyla aşiret önderliğinin babasına geçtiğini yaydı. Amcası Hüseyin öldüğüne göre, en büyük ağa olan babası Hamid, önder bilinmeliydi. Köylüler kimi önder kabul edecekleri konusunda çekingen davrandılar. Kimileri Hamid, kimileri ise Cemil dedi. Öndersiz kalamazlardı, biri yol gösterici olarak başlarında olmalıydı. Ama tümünün gönlü Cemil'deydi. Asıl korkulan, Bendajeri'nin kendi içerisinde bölünmesiydi. Ağalar birbirine girerse, her şey dururdu. İç çatışma kaçınılmaz olurdu. Kendilerini en güç durumda duyumsayan, köylerdeki geniş ailelerin ileri gelenleriydi, ne yapacakları konusunda yol bulmaları gerekiyordu.

Sonuçta toplantıya gerek olmadan, ara sıra bir araya geldiklerinde iki kardeş çocuklarını kırmadan, birbirine düşürmeden idare etme yolunu seçtiler. Bazen Hamid'e, bazen de Serhan'a uğramaya başladılar. Gönülden bağlı oldukları Cemil'i de görüşmesiz bırakmadılar. Cemil içeriden çıkıncaya dek işleri böyle idare edeceklerdi. Sonbaharda vermeleri gereken aşiret vergisini de ikiye bölerek ödediler.

Böylece her şeyin yoluna girdiği sanılırken, Naif bazılarına kinleniyordu. "Ağalık bizim hakkımız, çünkü en büyük ağa babam kaldı" diyordu içinden. Gene de tüm çıplaklığıyla dillendirmiyordu. Kendilerini en güç durumda duyumsayan deneyimli aile ileri gelenleriydi. İçin için süren anlaşmazlığı çözmek, bir uzlaşma sağlamak için bir şeyler yapmaları gerektiğini; ama bunu dillendirerek yapmaya kalkarlarsa, tümüyle bozulacağını anladılar. Çünkü Hamid'in çocuklarının gerçek amaçları su yüzüne çıkar, ağalık tartışılır bir boyut kazanırdı. Her anlaşmazlık, kimselere duyurmadan çözülmeliydi.

Kış, bu anlaşmazlık sürerken bastırdı. Saçaklarla çıkmalar buz sarkıtlarıyla doldu. Çeşmeler dondu, hayvanlar meşeliklerden içeri çekildi. Tüm dağları kaplayan kar nedeniyle yiyecek bir şeyler bulamayan keklikler, kürelenen damlara indi; dağ keçilerinin bazıları kara saplandı kaldı. Güç olan yaşam daha da güçleşti. İnsan, hayvan ölümleri arttı, çocuklar kırıldı. Durgun doğa öç almaya atıldı yeniden. Yorulmak nedir bilmeden tipi, koyakları, dorukları tutsak aldı. Birçok ev yıkıldı, insanlar altında kaldı. Salgın hastalıklar kırdı geçti.

Kıran salt doğayla gelmedi. Bunlara bölgesel gerginlik de eklendi, acımasızlık sonunda sözcüklerin dışına taştı. Cephelerde yenilen

İttihatçı yöneticiler, içeride baskıyı daha da arttırdı. Midyat'ta Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki basit birkaç çatışma neden gösterilerek, askerler Süryanilere saldırdı. Onlar da öç alarak, direnişe başladılar, sonra da Aynverdo köyünde konuşlandılar.

Diyarbekir'deki İttihat Bölge Yetkilisi "tüm insanlara örnek olacak cezalar verilmesini" buyurdu. Savur'un "komşu"su Kıllıt Süryanilerine de baskı başladı. Ne yapacaklarını bilmeden köyde beklerlerken, güvendikleri bazı aşiret temsilcilerinin saldırısına uğradılar. Suçsuz insanların kanları oluk oluk aktı, kurtulanlar da dağlara kaçarak mağaralarda saklandı.

Mardin Midyat'ta Hemsinler[1] Süryani avına başladı. Midyat kaymakamı kırım yaptırmadığı için görevden alındı, yolda öldürüldü. Kalkıştığı kırımı beceremeyen Savur kaymakamına ise görevden el çektirildi.

Çatışma, kıyım, soygun, hırsızlık hız kesmeden aylarca sürdü. Kızlar, kadınlar kaçırıldı. Dereveri ağaları dışındaki feodallerin mutfakları, avluları, çamaşır evleri, haremleri, Süryani kızlarla doldu taştı. Can, boğaz pahasına insanlar emeklerini, arlarını, çocuklarını pazarladı. Evler, bahçeler, bağlar yerle bir edildi. Hayvanlar, eşyalar alındı, yani insan, insan olmaktan çıktı, sonra da utanmadan yaptıklarıyla övündü. Küçük yaşta dinleri değiştirilerek evlenilen kızlar şanslı, mutlu sayıldı. Yüzyıllarca bahçede, bağda, tarlada, dükkânda, atölyede, mahallede bir arada yaşayanlar, birden hasım, sonra da korkuyla, ürküntüyle, ama birbirinin yüzüne ancak kinle, tiksintiyle bakan dayı yeğen oldular. Bunun adını da ileride bazıları "kardeşçe birlikte yaşam" koydular.

O yıl bahar da, istemeye istemeye, geç de olsa geldi. Soluk gökyüzünün altında yumuşak bahar günleri başladı. Ağaçlar önce çiçeklendi, toprak nemle soludu, otlar yerden fışkırdı, yamaçlar koyun, keçi doldu. Sığırlar böğürmeye başladı. Genç kızlarla kadınlar, süt sağma kevlekleri kollarında, bayırlarda göründü. Boş zamanlarında da torbalarla kenger, çeşitli otlar taşıdı. Kışı atlatmayı beceren keklikler, yorgun da olsa çiftleşmek için öttü durdu. Yani gözle görülen

1 Hemsinler: Elliler.

yaşamın belirtileri, kımıltılar, sesler arasında o güzelim aylarda güzel kokulu soluğuyla kendini gösterdi.

Bir çobanın üflediği kavalın düşük tonda deliklerinden çıkıyormuşçasına dirlik veren tatlı ezgili bir türkü, henüz boy veren otları okşadı, yeni çiçeklerin, umutların geleceğini bildirdi.

Hadice ayvanın ağzında otururken, elleriyle, yardım, sevgi arar gibi dizlerini tuttu. İyiden iyiye ilerleyen gebeliği karnını öyle büyütmüştü ki, elleriyle bir yerlere tutunamadan ayağa kalkamadı. Gene de omuzları, kolları, yüzü, elleri, boynu genç bir kızınkini andırıyordu. Açık iştahına karşılık aşırı bir kilosu da yoktu. Ama konağa geldiği o ilk günlerdeki düşünceli, dalgın, üzgün, korku dolu bakışları geri gelmişti sanki. Gene de bir sürü çiçek dolaşan arıyı andırıyordu. Elleriyle hazırladığı doğacak çocuğun bezlerini, zıbınını; Sare'nin yukarıdaki yüklükte öldüğü güne dek sakladığı, kendisinin temizleyerek kullanılır duruma getirdiği Cemil'in bebeklik beşiğini yeniden görmek için içeri gitti.

Vesile de onu yalnız bırakmamak için geldi. Doğum o an olacakmış gibi odasını süpürmeye, yatakları hazırlamaya, kullanılacak sıcak su kaplarını yerleştirmeye başladılar. Aralarında başlayan sevgi, iki kardeş yakınlığına dönüşmüştü. Vesile, kocası Serhan'la her konuştuğunda, konuyu dönüp dolaşıp Hadice'nin doğacak olan çocuğuna getiriyordu.

Bu sevgi saygı ilişkisi salt Hadice'yle Vesile arasında değildi, Besne de bunun içerisindeydi. İki konağın erkekleri arasında gizli ağalık sürtüşmesi, bu ilişkileri bozamadı. Odada çalışırlarken, Besne eliyle pişirdiği yemek tabağıyla içeri girdi. Onu ilk gören Hadice oldu. Koştu boynuna sarıldı.

"Bakıyorum, benim için gene yemek pişirmişsiniz!"

"Çok değil, takatım yettiği kadar."

Vesile de elindeki süpürgeyi yere attı, kadının koluna sarıldı. Tabağın üzerindeki örtüyü kaldırdı.

"Uuuf! Kokusu dayanılmaz."

"Kokuyu bırak da karnı ağzında kadını çalıştırmanın hesabını ver bakayım."

"Valla şikâyetçi benim, o da suçlu. Ne ettimse oturtamadım bir türlü. Çalışmak istedi."

İşi bırakıp oturdular.

Besne:

"Seni çalışırken görmeyeyim. Maazallah doğuma az kala başımıza iş açma kızım!"

Bunu söylerken ciddiydi.

"Haklısın, bazen ileri gidiyorum. Söz! Bir daha yapmayacağım."

"İyi. Doğum yaklaşınca, köy ebesiyle birlikte, Siçve'nin ebesi de hazır olsun. Birkaç saat önce birileri gidip alsın onu da."

Vesile:

"Olur, hazır ederiz."

"Olur diyorsunuz beli bazen de beni dinlemeyip üzüyorsunuz!"

Hadice:

"Nasıl olur? Sizi dinlememek haddimize mi?"

Vesile, başını kadının omuzuna koyduktan sonra:

"Bizler sensiz ne işe yararız ki?"

Besne, yanıt vermeden eliyle Vesile'nin saçlarını okşadı.

Doğumun yaklaştığı bir gün, Siçveli ebe kadın tek göz evinin sundurmasının altındaki tandırda ekmek pişirirken, bir atlının dörtnala kendisine doğru geldiğini gördü. Köyünden olmayan bir atlıydı bu. Yırtık, eski semerin üzerinde, bir sığırın yayvan bahar gübresi gibi iki yana kayıp düzeliyordu. Biraz daha yaklaşınca, gelenin Deriyalı olduğunu anladı. Uçacak bir kuş örneği kollarını kanat gibi açmış, ayaklarıyla ha bire atın karnını topukluyordu. Yuları çekip hayvanı durdurduğunda soluk soluğaydı.

"Ebe bacı, Besne hatun beni gönderdi, Hadice hatun doğum yapacak, seni almaya geldim!"

"Yavaş ol be adam, ne zaman doğum başladı?"

"Sabah herhalde, ben iyi bilmiyorum. Git ebeyi getir dediler, ben de geldim. O kadar." Kadın kafasını iki yana salladı.

"Tandırdan ekmekleri sökeyim öyleyse, sen de Samadolardan kızımı çağır gel."

Adam atı topuklayarak aynı heyecanla köyün içine doğru gitti.

Adam kızla geri döndüğünde, kadın ekmekleri tandırın kenarındaki sepete doldurmuştu bile. İki kadın ata birlikte binerek yola çıktılar. Adam, elindeki sopayla atı yine dörtnala kaldırmak istedi, ama ebe onu yatıştırdı:

"Telaşlanma be adam! Doğum genellikle uzun sürer. Ayrıca bizi düşürmek mi istiyorsun?"

Bir süre konuşmadan gittiler. Sonra adam ebeye döndü:

"Çok kadın doğurttun mu?"

"Evet çok. Niye sordun?"

"Hiiiç, merak ettim."

"Anne ne durumda?"

"Benim annem çoktan öldü, bilmiyor musun?"

Kadın gülümseyerek:

"Ulan ben senin anneni sormuyorum, doğum yapacak olan Hadice'yi soruyorum!"

"Hı anladım. Seni ona yardımcı olman için götürüyorum. Doğum yapacak, dedim ya!" Kadın başını yeniden iki yana salladı.

"Peki peki anladım."

Serhan'ların konağı kadınlarla doluydu. Ebe kadınla kızı kapının önünde attan indiler, ayvana çıkıp odaya girdiler. Dışarının aydınlığından sonra oda oldukça loş geldi. Duvardaki ocağın üstünde kara bir tencerede su fokurduyordu. Kepenkler kapatıldığı için, içerisi neredeyse kapkaranlıktı. Hadice, üst üste konmuş iki döşekte yatıyordu. Yanında Vesile, Besne, köyün ebesi, bir iki hizmetli vardı. Kadınla kızı içeri girince, Besne onlara baktı.

Kadın yumuşak bir sesle:

“Hatunum neden pencerelerin kepenkleri kapalı, üstelik ocakta yanan ateşten burası tandır içine dönmüş, suyu mutfakta kaynatamazlar mıydı?”

Besne:

“Bilmem farkında değilim, telaştan dikkat etmedim.”

Ayakta duran hizmetliye baktı.

“Doğru söylüyor! Pencereleri aç, tencereyi de mutfağa götür.”

Kadın söylenenleri yapmak için pencereye yöneldi, kepenkler açılınca odanın içi ışıkla doldu

Hadice, yattığı yerde hafif bir çığlık attı. Siçveli kadın, elini alnına koyarak “Merak etme hiç zor olmayacak, çabucak doğuracaksın canım” dedi. Hadice’nin gözleri sevecen bir biçimde parladı, ancak yanıt vermedi. Sonra doğrulmak için bir çaba harcadı, yüzünün görüntüsü değişti; gözleri irileşti, alt dudağını ısırdı, ellerini yumruk yapıp sıkmaya başladı. Ardından yüzünde, acıya karşı koymaya hazır bir görünüm belirdi.

“Sabahleyin suya benzer bir sıvı geldi.”

“Ya sancı oldu mu?”

“Evet.”

“Çok sürdü mü?”

“Aralıklarla geldi.”

“Hiçbir şeyin kalmayacak” dedi kadın.

Birden Hadice’nin gözleri parladı, iki büklüm oldu, yüzü kızıllaştı. Çığlık atmadan, homurdanmaya başladı, sonra da tüm gövdesi gevşedi.

Çok geçmeden yeniden sancılandı.

“Güzel” dedi kadın.

“Az sonra bebek gelecek, biz ebeler ellerimizi yıkamalıyız.”

İki kadın da dışarıya çıkarken Hadice’nin sancıları arttı.

İki ebe kadın ellerini yıkayıp döndüklerinde, Hadice sancıdan yorganın köşesini ısırıyordu. Sıcak su istediler. Çok geçmeden doğum

gerçekleşti. Bir erkek çocuk doğdu. Altına pamuklu bir bez koyarak bakır leğende, ılık suyla yıkadılar, kurulayıp sarmaladılar.

Hizmetli kadın Hamidlere koşarak Serhan'ı bulabilmek için hiç düşünmeden ayvana daldı, diğerleriyle oturan Serhan'ı gördü.

"Ağam gözün aydın Hadice hatun bir erkek çocuk doğurdu, müjdemi isterim."

Ardından helhele çekti. Sevinçten gözleri yaşaran Serhan, bekliyormuş gibi, elini kuşağına soktu, gümüş bir para uzattı kadına. Kadın da parayı avucuna bastırdı, geldiği hızla geri koştu, gitti.

Hadice'yi odada yalnız bırakmamak için, Vesile'yle hizmetli kadınlar nöbetleşe beklemeye başladılar. İlk saatlerde Besne de yanlarından ayrılmadı. Hadice'ye güçlenmesi için şerbet içirildikten sonra, Besne uyuyan bebeğe yaklaştı, küçücük yüzüne baktı. Gözlerini sıkıca yummuştu. İçeri gelen bir kadın kapıyı açınca, ışıktan rahatsız oldu, yüzünü buruşturdu. Besne parmağıyla alnını okşadı. Bebek ağzını açtı, uzun uzun esnedi, ardından yeniden uykuya daldı.

Besne, Cemillerin evinde neredeyse bir hafta kaldı. Ara ara eve gidiyordu ama biraz kalıp dönüyordu yeniden. Hizmetli kadınlara evi tepeden tırnağa temizletti. Bebeğin bakımını denetledi, emzirilmesini izledi. Hadice'nin yeterli sütünü görünce, sevindi.

Aşiretten insanlar, diğer özel günlerde olduğu gibi, akın akın kutlamaya geldiler. Herkesi bir sevinç almıştı, Sare ile Hüseyin'in ölümleri olmasa davullarla zurnalar çaldıracaklardı.

Bebek doğduktan bir iki gün sonra, müjdeyi vermek için Selim'le birlikte Serhan tutukevine gitti.

"Bil bakayım ne oldu?" diye sordu Serhan.

"İyi bir şey olduğu kesin ama sen söyle olanı."

"Aslan yavrusu gibi bir oğlun oldu. Sana öyle benziyor ki anlatamam."

Müjdeyi alan Cemil, kardeşine bir kez daha sarıldı.

"Ne zaman doğdu?"

"İki gün önce, hemen gelip haber vermek istedim, fakat olmadı. Bugün fırsat bulabildim. Hadice de iyi."

"Olsun gene de geç değil," diye karşılık verdi Cemil. Sonra içerdeki Ahmed Naim'i çağırdı, gelince de yarı Kürtçe yarı Arapça oğlunu anlattı. Onunla da kucaklaştılar.

"Adını ne koyalım?"

Serhan sorunca, ikisi de bakıştılar. Sonra Cemil;

"İçime sinmiyor, öldüğüne inanamıyorum, o nedenle adını oğlana vermeyeceğim" dedi.

"O zaman başka bir isim düşün."

"Aslında günlerdir hatta aylardır düşündüğüm bir isim var, Neced diyorum. Nasıl beğendin mi?"

"Güzel bir isim. Beğendim" dedi Serhan.

Serhan köye dönünce, bebeğin adını Neced koyduklarını açıkladı.

Hadice bir hafta yatakta kaldıktan sonra gücünü toparladı, evin içerisinde gezinmeye başladı. Ev işlerine başlamak isteyince de, Vesile izin vermedi.

"Henüz değil. Hâlâ yaralı sayılırsın."

Hadice odadan çıktığı zamanlar, Serhan Vesile'yle içeri girip, bebeği uzun uzun seviyordu. Gözlerini ondan ayıramıyordu, parmağıyla çenesine dokunuyor, minik ellerini tutup öpüyordu. Hele ağladığını duyunca üzülüyor, ne yapacağını bilemiyordu.

Neced evin neşe kaynağı, kucaklardan düşmüyordu. Gene de Serhan yalnız kaldığında omuzlarına binen ağır sorumluluğun altından nasıl kalkabileceğini düşünüyordu. Yalnızlık onu yiyip bitiriyordu. Akşamları eve erkenden geliyor, tüm aileyle birlikte yemek yiyip söyleşiyordu. Neced inanılması güç bir arzuyla onu eve bağlamıştı.

Serhan, akşam tüfeğini temizlemek için odaya getirdi. Bezlerle harbiyi, yağ kutusuyla birlikte dikkatlice yere koydu, yanına da mermileri dizdi. İçini çekerek bakışlarını tüfekten başka yöne çevirdi. Tüm oturanları kısık gözlerle taradı, sonra da önüne bakmaya başladı. Kendi kendine "Daha önceleri tüfeğim benim için güzeldi. Hep omuzumda istiyordum. Şimdi sevmiyorum, bele mecburiyetten ay-

rılmıyorum ondan. O benim en iyi dostum artık. Başka yok onun gibi" diye geçirdi içinden.

"Ama şimdi bu işler benim için hoş değil. Zaten bir başıma çok zor geliyor. Cemil çıksa iyi olur. Bele biliyorum gene rahat olmaz bizim için. Çok mecbur edecekler şerli şeyler yapmaya. En iyi çare bizim için, kuvvetli olmak. Hiç başka çaresi yok. Gene bugünlerde iyi oldu. Hiç olmazsa Neced geldi dünyaya. Herhalde Vesile'nin de olur yakında. Erkek olursa iyi olur, beraber büyürler. Başka çocuk olur, bir Cemil'den bir benden. Aile büyük olur. Çocuklara kimse karşı gelemez."

Tüfeği temizledi, bir bağ mermiyi içine yerleştirdi, her zamanki yerine, yanına, duvara yasladı.

Vesiyle'yle Hadice de bir yandan bebeği uyutmaya çalışırlarken, bir yandan da aralarında sessizce bir konuyu tartıştılar. Serhan önce bu tatlı tartışmayı önemsemedi, uzayınca sordu:

"Ne konuşuyorsunuz öyle hararetli hararetli?"

Vesile:

"Hadice diyor, sen gebesin."

"Ne, gebe misin?"

"Bilemiyorum, Hadice 'gebesin' diyor."

"Ne demek bilemiyorum?"

Hadice beşiği sallarken "Anlattıklarına göre kesin gebe" dedi.

"İyi, iyi sevindim. Ama gelecek çocuk Neced'in yerini tutamayacak, hiçbir zaman."

Gülüştüler. Aslında bir uyurgezer gibi boş boş bakınıyordu sevinçten sesi alçalıp yükselmeden, tek düze çıkıyordu.

"Neced'e onun gibi güzel bir amca çocuğu gelecek. Peki, kaç aylık olduğunu biliyor musun Vesile hatun?"

Hatun sözcüğünü takılmak için, sevincinden söylemişti.

"Bir aydan fazla herhalde" dedi Hadice. Onun da yüzünde mutluluk vardı.

"Bu akşam sevdirmeden erken uyuttunuz Neced'i."

Hadice:

"Haklısın her nedense erken uykusu geldi, gece yarısı uyanmazsa iyidir. Ama istiyorsan uyandırayım."

"Yok yok, aman ha, özlediğim için söyledim."

Onlar Vesile'nin gebeliğini tartışırken, Cemil, gidip geldiği bir iki metrelik alanda, göremediği çocuğunun özlemini çekiyordu.

"Nasıl acaba? Serhan bana benzediğini söylemişti, herhalde doğrudur. Başka kime benzeyecek ki, ya bana, ya annesine, ya da dede veya amcasına."

Onun bu dalgın halini gören Raşidili Ahmed Naim, oturduğu yerden kalkarak yanına geldi. Türkçe, Kürtçe, Arapça karışımı bir dille:

"Pır le tıftıkır Cemil, hındık kaldı, mıhakkak çıkacak bu zeyyık yerden ha! İlil yevm mıne kıl ara heşişeye kıl beket teht ıl hacara?"[1]

"Buradaki halimizi düşünmüyorum. Hele çocuğumun doğduğunu öğrendikten sonra burası vız gelir. Ancak Serhan dışarıda yalnız kaldı, her şey omuzlarına bindi. Gerçi çok sağlam adamlarımız var, canlarını feda edecek kadar sağlam. Gene de olsun, kardeşlik apayrı bir şey Ahmed Naim, sen de biliyorsun!"

"E bılıyorum, bırda iftikâr çok zarar verir. Başka menfeeti yok. Çınki el ve ayak bağli. Dağ adamine mehpusluk çok zehmet. Bız aynı keklik, değ keçisi gibi tepe tepe koşeriz. Feket uzınti dıjmınleri fereh eder. Mıhakkak sağlam dıracağız."

"Haklısın, hem de çok haklısın. Düşmanlar korksun bizden, çıkacağız diye de uykuları kaçsın."

"Bana öğle geliyor ki seni de beni de, yani henüz mahkemeye çıkmamış olan hepimizi birden salacaklar."

"Öyle gözüküyor. Hayırlısı!"

Bir göz oda olan tutukevinin içi tütün, duman kokusu doluydu. Yemekler de aynı yerde yendiği için bitten geçilmez oldu. Cemil

1 "Çok düşünme Cemil, az kaldı, mutlaka çıkacağız bu dar yerden. Bugüne değin bir tek otun taşın altında kaldığını gören olmuş mu?"

adamlarına neredeyse her gün bakır leğende su kaynattırıp elbiselerini bastırttıyordu ama çok geçmeden her şey eskisine dönüveriyordu yine. Tüm tutukluların arınması olası değildi; bir yerine iki üç kişi yatmak zorundaydı; ne sorgulanan ne de yargılanan vardı. Bir şey bilen, duyan da yoktu.

Binbaşı Arif ise aşkından kıvranıp duruyordu. Anjer'i alabilmek için gereken her şeyi gözünü kırpmadan yaptı. Görev süresi bitiminin yaklaştığı bugüne değin, hem de sakınmadan. Binbaşının yakında gideceğini öğrenen Süleyman-e Şefik de eskisi gibi yakın değildi olaya. Gün sayar gibiydi. Kercevz'de, Kasır ağasının kardeşi Zehra nedeniyle hısım olan birinin üç gün sürecek düğünü başladı. Eskiden olsaydı süre en az bir haftayı bulurdu. Şimdi ise savaş kimsede neşe bırakmamıştı, nice ocakların söndüğü bugünlerde üç gün bile çok geliyordu.

Fatma, gereken hazırlıklarla düğüne gitti. Üç beş kadınla birlikte yanında Anjer de vardı. Akşam yaklaşırken, başlayan halaya damadın kız kardeşleri güzelliği dillerden düşmeyen bu kızı da kaldırdılar. Öyle güzel süslenmişti ki herkes ona bakıyordu. Halayın yarısını oluşturan delikanlılar çalgıcının rebabıyla coştukça coştu.

Birden evin girişinde bir hareketlenme oldu, kadınlar, genç erkeklerle kızlar merdivenlerde yol açtı. Dama halılar, minderler taşındı, ardından da binbaşı Arif korumalarla geldi, hazırlanan yere oturdu. Bir süre saygılarını sunmaya koşanlarla ilgilendi. Gözü Anjer'e takılınca, yıldırım çarpmışa döndü, ne yapacağını şaşırdı. Düşünmeden damadın babasına yanına yaklaşmasını söyledi.

"Bana bak, kulaklarını da dört aç. Söyleyeceklerimi harfiyen hemen şimdi Kasır'a gidip Süleyman'a söyle. Anjer'i çeyizleyip bana gönderecek. Onu karım yapacağım. Anladın mı? Hemen gideceksin dedim!"

"Emrin olur kumandan beg! Hemen gidecek ben. Bele eğer müsaade varsın bir şey daha söyleyecek."

"Ulan sana söylediğimi yap, akıl vermeni istemiyorum!"

"Esteğfurrullah begim! Beli Fatma xatun burada, her şey o biliyorsın. Hemen ona bir söyleyecek ben, bu iş olacak."

"Tamam tamam Fatma hatun olsun. Onu bunu bilmiyorum. Kız çeyiziyle birkaç günde gönderilecek dedim, o kadar!"

Adam korkudan tutulduğu titremeyi engellemeye çalışsa da beceremeden eğilerek selam vere vere ayrıldı. Aşağı indi, karısını bir odaya çağırdı. Kadın geldiğinde hâlâ titriyordu.

"Hı, ne oldu sana? Nedir bu titremen?"

"Daha ne olacak le? Görmedin mi Arif beg geldi!"

"He, geldi! Ne istiyor?"

İki eliyle dizlerini döve döve sürdürdü:

"Kasır'a gidip Süleyman ağaya Fılle kızı kendisine vermesini söylememi istiyor!"

"E ne var? Bu fılleye âşık olduğunu bilmeyen yok. Versinler ona, bir fılle için başlarını mı belaya sokmak istiyorlar yoksa?"

"Yaho ben nereden bileyim. Cehenneme kadar soksunlar. Beli Süleyman 'yok' derse ben nasıl söyleyeceğim. Valla hemen tabancasını çeker beni öldürür!"

"Vaaah ne oldu? Hemen seni niye öldürecek?"

"Onun ne kadar bebaw olduğunu bilmiyorsun. Din iman da yok onda."

"Neyse ben şimdi Fatma hatunla konuşurum."

"Hıh! İyi olur. Hemen şimdi git konuş Allah için!"

Kadın başını sallayarak ayrıldı.

Fatma, diğer konuklarla birlikte kadınlar için ayrılan salonu andıran büyükçe odada oturuyordu. Ev sahibi, kalabalık arasında güçlükle kendisine ulaşabildi. Kulağına eğildi, ancak gürültüden duyuramadı. Dışarı çıktılar.

"Ne oldu?"

"Arif beg geldi yukarıya. Şu anda damda oturuyor."

"He, söylediler."

"Hemen fılle Anjer'i istiyor."

"Nasıl? Yanına mı istiyor hemen?"

“Yok, çeyiziyle Süleyman ağadan istiyor!”

“Le hevlavelaaa! Valla kıza bela oldu. Biraz da ağanın kabahati oldu bu işte.”

“Cevap bekliyor adam Fatma xatun. Kocam ne desin ona? Korkudan yaprak gibi titriyor içerdeki odada.”

“Çeyizle istiyorsa, birkaç gün beklemesi lazım.”

Fatma, bir süre konuşmadan, ellerini yanlarına dayadı, durdu.

“Bu adam yapıştı kaldı bize. Ona vermezsek bela çıkaracak. Biliyorsun çok da zalim biri.”

“He, biliyorum Fatma xatun, çok zalim! Allah onun şerrinden korusun hepimizi! Fakat nihayet fille bir kız, verin gitsin.”

“Benim hemen Kasır’a dönmem lazım. Gidip ağaya söylemeliyim.”

“Xatun! Adam hemen cevap bekliyor. Ona ne desin kocam?”

“He, desin. Gidip hazırlayacağımızı söylesin.”

“Tamam, yoksa ancak Allah kurtarabilir bizi şerrinden.”

Fatma, hemen hizmetlilerini çağırdı, Anjer’i de aldı, birlikte Kasır’ın yolunu tuttular. Yolda konu açılmadı, kızın düşüncesini almaya gerek bile duymadı. Köye gün batımından sonra, hava kararmaya başladığında vardılar. Anjer eve girer girmez kendini yere attı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Demirci babası, önce ses çıkarmadı, bir süre kendi haline bıraktı kızı. Hıçkırıkları artınca, yanına yaklaştı, saçlarını okşadı.

“Sana nedenini soramadım korkudan. Hep başına bir bela gelir diye çekindim. Bana söyle canım kızım, bir şey mi oldu?”

Kız babasının bu sevecen sesine karşı daha da duygulandı, sinirleri biraz daha boşaldı. Hıçkırıklardan boğulur gibi oldu. Bir süre sonra doğrularak oturdu.

“Baba, ne olursun, Mesih aşkına söyle, biz ne günah işledik? Bu başımıza gelenler neden?”

“Kızım sabır her şeyi halleder, en iyi hekim de zamandır. Bana ne olduğunu söylemeyecek misin?”

"Fatma xatunla düğündeyken Arif beg geldi. Beni çeyizlerimle birlikte bir iki güne kadar istiyor, nikâhına alacak. Bunları düğündeki herkes duydu. Biz de o sebeple bu geç vakit çıkıp geldik."

"Bunları sana mı söyledi?"

"Yok, Fatma xatuna haber yolladı."

Usta, kızının onurunu yok sayan, duygularını ayaklar altına alan Arif'i düşündü, "Ne bela biri" diye geçirdi içinden.

"Kızım üzülme, bu böyle olacakmış! Şu anda yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Çünkü bizim gibi esirlerin hiçbir hakları yok. Canımıza ne zaman kast edileceğini bile tahmin edemeyiz."

"Biliyorum, zorla beni karısı yapacağı gibi, dinimi, ismimi de değiştirecek."

"Bunu istemesek de kabul etmek zorundayız."

"Bir de benden çok büyük, senin yaşında, belki de daha çok."

"Söyle sevgili kızım, yapabileceğimiz ne var? Hayatımız, malımız, hiçbir şey bize ait değil ki! Her şey bu Müslümanların insafına kalmış."

Adam kalktı, yüzünü duvara çevirdi, ağlamaya başladı.

O akşam kapısını çalan olmadı. Bir gün sonra konağa çağrıldı. Gittiğinde, çeyiz hazırlığı başlamıştı bile. Odaya girdi. Süleyman, hiçbir şey olmamış gibi döşeğinde oturuyordu, ustayı umursamadı bile. Çok sonra döndü adama:

"Fılla mın![1] Kızına çok güzel bir kısmet çıktı. Sana söylemeye bile lüzum görmeden verdim. Şimdi de çeyizi hazırlanıyor. Bir iki güne de gidecek, ona göre!"

Efram usta, başını önüne eğdi, hiçbir şey söyleyemedi, ağlayamadı bile. Öylece kaldı.

"Hiç ses çıkarmıyorsun bakıyorum! Müslüman olacağı hoşuna gitmedi. Başın mı kırılacak he? Hak dine geçecek, hak dine!"

Efram susmayı sürdürdü. Çok sonra, yapabileceği bir şey olmadığını bildiği için ağlamaklı bir sesle yanıt verebildi:

---

1 Hristiyanım.

"Ağe min, kız sizin de kızınız sayılır; siz, xatun Fatma ne derseniz, o olacak. Allah yolunu açık etsin diyorum. Başka ne diyebilirim ki!"

"Hah şöyleee. Kısmeti buymuş!"

Çeyiz hazırlıkları bir iki gün sonra bitti. Bu süre içerisinde Anjer'in ne düşündüğünü ailesinden başka soran bile olmadı. Evde hep hüzün yaşandı. Evden götürüleceği gün Efram usta, onu bir köşeye çekti.

"Bak kızım, kalbinle gitmediğini biliyorum. Hiç bilmediğin, tanımadığın, zalim bir adama gidiyorsun. Tek tesellimiz, nasıl olursa olsun, namusunla bir gelin olarak bu kapıdan çıkman. Adam gelip seni zorla da alır, başına bir sürü bela getirdikten sonra, canı istediğinde sokağa da bırakabilirdi. Ona 'ne yapıyorsun' diye soran bile olmazdı. Gene şükretmek lazım ki nikâhına alıyor. Kısmetin de bu adammış. Bunu ne sen, ne de ben değiştirebiliriz. Yolun, bahtın açık olsun. Mesih İsa seni muhafaza etsin. Hiç arkana bakma. Biliyorum Hristiyan olduğumuz için bizimle görüşmene müsaade etmeyecek. Olsun. Sen gene bizim kızımızsın, unutma!"

Anjer, durmadan ağlıyordu, kimseciklerin görmediğini anlayınca, babasının boynuna sarıldı, küçüklüğünden bu yana ilk kez yanaklarından öptü. Sonra ailenin diğer bireyleriyle kucaklaştı, ardına bakmadan da kapıdan çıktı. Diğerleri, ağladıkları anlaşılır diye dışarıya çıkıp uğurlayamadılar. Pencere kepenkleri ardından bakarak gözyaşı döktüler.

Akşam Arif'in kaldığı konağa varınca, onu Müslümanlaştıracak bir hoca ile bir subay eşi kapıda karşıladı. Fatma'nın gönderdiği çeyiz içeri taşındıktan sonra, birlikte gelenler kapı dışarı edildi. Bir küçük zabit kızarak, "Haydi, geldiğiniz yere geri dönün, burada işiniz bitti," dedi, ardından da gözden yitinceye dek onları izledi.

O gece Anjer'in adı, Arif'in buyruğuyla Zeynep, bir kadın yardımıyla girdiği taş kurnalı banyoda üç tas su dökününce dini de Müslüman oldu. Gerdeğe böyle alındı. O yabancı yerde, o tanımadığı insanlar arasında ne yapacağını bilemedi. Şaşkın, üzgün, umarsızdı.

Ağlamamak için kendini zorladı. Baba evindeyken kardeşi, "Sakın ağlama" diye öğüt vermişti. "Sakın ha, ağlamaya kalkma!"

Arif, gideceğine yakın istediğini aldı. Görev süresi de bitti. Bir hafta sonra eşyasını toplattı, karısını aldı; kimselere bir şey söylemeden ayrıldı. Ama gidişi de gelişi gibi gizemli oldu. Nereye, ne zaman, hangi yoldan gideceği saklandı. Çok kişi onu uzun süre yörede bildi.

Fermanlı Arif gidince, kapıların ardına dek açılacağını sanıyordu herkes. Arif'ten ne söz eden ne de nerelerde olduğunu bilen vardı. Ama tutuklamalar, öldürmeler durmuştu, her şey eskiye dönmüştü.

Kan davaları, soygunlar kaldığı yerden başladı. Ancak bir farkla, bu kez namluların ucunda daha çok Süryaniler vardı. Yönetim, hıncını onlardan çıkarıyordu. Soygunlarla kaçırmalar onlara yönelmişti. "Dış Gavurlar"ın yerinde onlar vardı artık.

Cemil, sessiz bir iki adım attıktan sonra yanında yürüyen adamın yüzüne bakarak, sakladığı bir sırrı paylaşıyormuş gibi:

"Sana bir doğruyu anlatayım, Ahmed Naim."

Yanıt beklemeden sürdürdü:

"İçimde, aha şuramda kalbimin üzerinde bir ateş var. Hayf ateşi yani. Allaha duam onu söndürmem için bana fırsat vermesi. Babamın hayfını almak benim için çok mühim. Biraz zayıf olduğumuzu görünce birkaç köpek havlamaya, karşı gelmeye başladı. Babam hiç hak etmedi böyle kaybedilmeyi. Sebep olanı biliyorum."

"He doğru. Şeref dünyada çok mühim, insan hayfını muhakkak alsın. Zaten hayfını almayan şerefsiz olur. Herkes ona böyle bakar. Sonra herkes ona pis der, rahat yüzü görmez hiç. E valla şerefsiz olmak hiç iyi değil" diye Ahmed Naim onu onaylar gibi karşılık verdi. Sonra da şunu ekledi:

"Benim bildiğim senin amca çocukların var, değil?"

"Evet var!"

"Onlar ne diyor, sizinle beraberler?"

"He, beraberler, bele bizler olmazsak onlar bir işe yaramaz. Menfaat onlar için çok mühim. Çıkarsam böyle kalmazlar. Yoksa boyunlarını büküp otururlar."

Cemil önce biraz rahatlamıştı, sonra da "çok mu konuştum" diye düşünerek "hafiflik" sanısına kapıldı.

"Sen de biliyorsun ki, sırrını saklamayan, ona buna anlatan bir şey değildir. Herkes ona çok hafif der. Eğer sağlam değilsen, sırrını saklamıyorsan kimse seni adam kabul etmez. Akıl da çok mühim haa! E bele usta olmak da lazım. Akrabalar biliyorsun birbirini sevmez. Hep birbirlerinin kuyusunu kazarlar. İşte onu da akılla halletmek lazım, hepsini bir yapacaksın, tabii akılla gene."

Ahmed Naim:

"Valla Cemil, sen çok hızlı konuştun. Ben senin gibi çok konuşamam. Bele anladığım kadar doğru konuştun. He valla!"

Cemil, gülerek arkadaşının omuzuna elini attı, sevgiyle sarstı. Hiçbir şey söylemedi.

Emin çavuş, gecenin geç bir saatinde kapıyı nöbetçilere açtırarak tutukevine geldi. Selamdan sonra Cemil'in yanına gitti, yatağına oturdu, elini sıktı, havadan sudan konuştu durdu, konuyu açıncaya dek.

"Ağa" dedi sonunda, "buraya, sana duyduğum bazı şeyleri anlatmaya geldim. Biliyorsun babanla aramızda vazgeçilemeyen bir dostluk vardı."

"Evet, biliyordum."

"Onu çok severdim. Sen de onun oğlusun, seni de aynı şekilde seviyorum. Birkaç gündür bazı haberler dolaşıyor ortalıkta. Önceleri pek inanmıyordum, ta kaymakam söyleyene kadar. Ortalıkta hükümet mükümet kalmamış gibi, payitahttan pek bilgi, telgraf da gelmiyor epeydir. Sizin bu aralar bırakılmanız çok zor. Ancak telle Diyarbekir'e sormuşlar, oradan cevap bekleniyor. Bir daha tekrar edeyim cevabın gelmesi pek mümkün gözükmüyor, çünkü hükümet veya fırka mıdır, cemiyet midir nedir, her neyse temsilcisi zat intihar etmiş, yani kendini vurmuş. Ortalık çok karışık, cevap gelinceye ka-

dar beklemek lazım diyor kaymakam. Belli de olmaz ha, sakın üzülmeyin, bir bakarsınız birkaç günde geliverir haber. Bu söylediklerim de aramızda kalsın."

"Sağ ol çevişim! Elbette aramızda kalacak."

"Mühim bir havadis gelirse seni haberdar ederim, merak etme."

Ardından beklemeden çekip gitti Emin çavuş. Başka zaman olsa oturur, bir şeyler yer, içerdi.

Hadice, ayvanda yerde minderinde oturuyordu. Yanındaki beşikte beceriyle kundaklanmış Neced mışıl mışıl uyuyordu. Hizmetli kadın çamaşır sepetini taşıyarak merdivenden çıktı. Sepeti ayvanda yere bıraktıktan sonra, diğerini almak için yeniden aşağıya indi.

Vesile de elinde bir yer minderiyle odadan çıktı, geldi Hadice'nin yanına oturdu. Dikkatlice Neced'in yüzündeki pamuklu örtüyü kaldırdı, alnına öpücük kondurdu. Her iki kadın bebeği uyandırmamak için el kol diliyle anlaşmaya başladılar.

Besne'nin, yanında hizmetli bir kadınla geldiğini, ta kapıya yaklaşana dek göremediler. Ama aşağıdaki diğer çamaşır sepetini almaya inen hizmetli kadın geldiğini gördü. Konağın kapısını açarak bekledi. Gelince de yukarı çıktılar. Hadice ile Vesile ayakta karşıladılar Besne'yi. O da Vesile gibi gelir gelmez örtüyü kaldırdı, bebeği öpmek istedi, ancak bebek gözlerini açmış, birinin gelip yüzündeki örtüyü kaldırmasını bekliyormuş gibi bakıyordu. Uyandığını gören kadın, beşiğin kuşağını açtı, bebeği kucağına aldı, "hayran", "kurbanlar"la sevmeye başladı. Yere, diğerlerinin yanına açılan mindere otururken, "Bugün ben de kendimi iyi hissetmiyorum" dedi.

Hadice:

"Canınız bir şeye mi sıkıldı?"

"Yok! Sadece yorgun, halsiz, neşesizim. Ayrıca da ağzımın tadı pekiyi değil. Ne oldu bilmiyorum."

"İsterseniz bir ayran yapayım için, iyi gelir" dedi Vesile, yanıt beklemeden mutfak olarak kullanılan odaya gitti.

“Sen nasılsın Hadice? Ama iyi gördüm, bugün daha iyi buldum seni. Rengin de düzelmeye başlamış. Doğumun ilk birkaç gününde rengin çok solmuştu. Sana söylemedik, ama şimdi çok iyisin.”

“Ellerinden öperim, evet ben de kendimi iyi hissediyorum.” Eliyle bebeği göstererek, “beni gece uyutursa çok daha iyi olurum.”

Birkaç dakika sonra Vesile ayran dolu iki tasla geldi; birini Besne’ye, diğerini Hadice’ye uzattı. Besne’ye:

“Ayranınızı rahat içebilmeniz için isterseniz Neced’i bana verin.”

Yanıt beklemeden de eğilip bebeği aldı.

Ayranlar içilirken Besne:

“Yarın Şemseddin Cemil’i görmeye gidecek, göndermek istediğiniz bir şeyler varsa, verin götürsün.”

Hadice önce şaşırdı, sonra da sevindi.

“Çamaşırlarıyla biraz sabun göndermek istiyorum. Akşama hazırlarım.”

“Ne varsa hazırla götürsün.”

Vesile ses çıkarmadan oturdu. İkide bir Besne’ye bakıp sevincini göstermek istiyordu. Olaylar karşısında Hamid’in çocuklarının ilgisiz kalmaları veya uzak durmaları iki genç kadını da rahatsız ediyordu. Şimdi ise duydukları karşısında önce şaşırdılar sonra da sevindiler.

Besne’nin dediklerini, akşam Serhan’a da anlattılar.

Serhan hiç şaşırmadan dinledi.

“Şemseddin’in gideceğini biliyorum, bana söyledi.”

Her ikisinin de sevindiğini görünce de, “Bunda şaşılacak bir yan göremiyorum. Nihayet aynı kanı taşıyoruz. Kan kandır, su olmaz elbet” diye ekledi.

“Şemseddin yarın çok erken gidecek, bir şeyler hazırladınızsa Resulo veya başkası amcamlara götürsün.”

“Evet, çamaşırla sabun” dedi Hadice.

“Biraz da tütün yollayalım, bitmiştir belki.”

Şemseddin, yanına Raif'i de almıştı giderken. Uzun uzun görüştüler, olayları, aşiretin durumunu, yapılması gerekeni tartıştılar. Cemil, Şemseddin'le Raif'in gelişine çok sevindi. Ancak amcasının üzüntüden giderek bozulan sağlığı üzdü onu.

Konuşulana bakılırsa dışarıda, amca çocukları arasında derin bir sorun yaşanmıyordu. Her şey eskiden olduğu gibi yolundaydı. "Ufak tefek şeyleri büyütmemeli, bazen de görmezlikten gelinmeli" diye geçirdi içinden Cemil.

Şemseddin'in görüşe gelişinin üzerinden iki gün geçtikten sonra Cemil, adamlarıyla bir akşamüstü cezaevinden bırakıldı. O gün böyle bir şey beklenmiyordu, hele akşamın yaklaştığı bir saatte bu olası görünmüyordu. Telgraflar genelde günün erken saatlerinde gelirdi, ancak o gün böyle olmadı.

Cemil, arkadaşlarıyla gecenin karanlığı koyulaşırken Hacı Abdülazizlerin kapısını çaldılar. Adamlarını kapı önünde bırakarak yukarı çıktı, durumu anlattıktan sonra beklemeden Ahmedi'ye geçmek için izin istedi.

"Amca sana teşekkür etmeye, elini öpmeye geldim. İzin verirsen daha da geç olmadan gideyim."

"Bu saatte nereye gideceksin? Olmaz öyle şey, bu gece kal, yarın gidersin" dedi yaşlı adam.

"Amca yalnız değilim, yanımda adamlar da var."

"İsterse bir fırka olsun, bu gece gidemezsin!"

"Sözünden çıkmayacağımı biliyorsun, sen emir verdikten sonra Deriya'ya gitmem, Ahmedi'de kalırım."

"O zaman yemek hazırlasınlar, açsındır."

"Aç değilim şimdilik. Acıkırsam Menciler'de bir şeyler yerim. Sen meraklanma."

"Aşağıda iki katır var, onlara binin, sonra da yollarsın."

"Amca Ahmedi iki adımlık yer, katıra gerek yok."

"Olsun, katırları almadan kapıdan çıkmana izin vermem, bunu bil" diye diretince, Cemil katırları almak zorunda kaldı.

Geceyi Ahmedili Mencilerde geçirdi, gün doğumundan saatler önce de adamlarıyla birlikte tüfekler kuşanarak Deriya'nın yolunu tuttu, Abdülaziz'in binmeleri için akşam verdiği katırları Mencilerde bırakarak.

Cemil, birkaç vadi sonra yüksekçe bir tepeye çıktı, her şeyi belleğine işleyen gözlerle ortalığı izledi. Karşı yolda da karşı yamaçlarda da kimsecikler yoktu, bir iki sürü dışında her yer bomboştu.

Geçen yıllardan kalma avcı çeperinin yan duvarlarından birine oturdu, özlediği o güzel havayı ciğerlerine derin derin çekerek soludu. Güzel bir hava vardı. Durgun, sessiz, serin. Sonra kalktı, konuşmadan yürüdü, adamlar da yamaçlara kanatlar gibi açılarak onu izlediler.

Dereveri'de serbest bırakıldıklarını henüz duyan olmamıştı. Ne Mamıka ne de diğer köylere uğramadan geçtiler. Meşeler onları iyi saklıyordu. Güneş dorukta bir iki metre yükselirken, Siçve ile Deriya arasındaki son yamaca ulaştılar. Deriya, konak, diğer evler, sokaklarda ötüşen horozlar, avlularda otlamaya çıkarılan annelerinden ayrı düşen buzağıların böğürmeleriyle karşılarındaydı. İlk sokağın girişine ulaştıklarında, onları orta yaşlı bir kadın gördü, önce inanamadı, şaşkın, boş gözlerle baktı, sonra kendine gelince zılgıta başladı.

Hüseyin'le eşinin yitirilişinden sonra ilk kez köyde bir zılgıt duyuluyordu. Durum öğrenilince, onlarca kadın birden karşılık verdi; her damdan, pencereden tüfekler patladı. Sokağa dökülenlerden ne yapacaklarını bilemeyen bazı kadınla erkekler kendilerini yolun ortasına Cemil'in ayaklarının altına attı. "Yoluna kurban olmak istiyoruz, ağa!" diye bağırdılar. Yoksulluklarına aldırmadan, bazıları da o an kesilecek ne buldularsa adak diye boğazladılar. Sokak kan doldu.

Serhan, besi için içeride tutulan iki koçu Resulo ve bir hizmetliyle kapıya çıkarttı, Cemil'in basacağı eşikte kestirdi, kanı parmağıyla kardeşinin alnına sürdü. Köyde tutulan yas unutuldu, coşku doruğa çıktı.

Cemil'in eve çıkacağı beklenirken, sayıları yüzü geçen karşılayıcılarla birlikte annesinin mezarı başına gitti.

Mezarlıktan dönüp geldiğinde evin içi dışı insan dolmuştu. Hâlâ silahlar atılıyor, kadın zılgıtları gökyüzünü yırtıyordu. Olanlardan haberi olmayan yakın köyler, Deriya'ya baskın var sanıp, onlar da si-

lah ata ata yardım için yollara düştü. Sesler köyden köye ulaştı, insanları bilmeze soktu. Mevsim nedeniyle, neredeyse tüm köylüler köylerin dışında, tarlada, bağdaydı. Tüfeğini kapan bir yerlere koşuşturdu.

Cemil'i ayvanda, kucağında Neced'le Serhan karşıladı.

"Bak görüyor musun aslanımızı, tıpkı sen, değil mi?"

Cemil oğlunu kucağına aldı.

"Haklısın, bana çok benziyor."

Serhan:

"Amcamla karısı içeride seni bekliyor, amcam ayakta bekleyemedi."

Cemil, Neced'i kardeşine verdi, hemen içeri koştu, loşluğa gözleri alışınca, yan yana oturan Hamid'le Besne'yi gördü. Her ikisinin de elini öptü. Hamid boynuna sarılarak uzun bir süre konuşmadan durdu.

"Bugünleri gördükten sonra ölsem de gam yemem, Cemil!"

"Amca olur mu? Biz sensiz ne işe yararız ki?"

Sonra da Besne'ye döndü:

"Yenge seni iyi gördüğüme çok sevindim, Allah senin de yokluğunu göstermesin. Ayrıca bize verdiğin desteği hiçbir zaman unutmayacağız."

Bu sözleri duyan kadın, hüngür hüngür ağlayarak yeniden Cemil'in boynuna sarıldı. Ne söyleyeceğini bilemedi.

Naif, Şemseddin, Raif, Ahmed de Serhan'la birlikte içeri geldiler; ayrı ayrı, içtenlikle Cemil'e sarıldılar, Şemseddin annesi gibi yüksek sesle ağlamaya başladı. Ağlama sesini duyan dışarıdaki kadınlar yeniden zılgıda başladı.

O gece, konağın ışıkları sabaha değin sönmedi. Köylüler ayvanda, sokakta taşların üzerinde, konağın önündeki damlarda, ne bulabildilerse ya oturarak ya da uzanarak sabahı ettiler. Hiç kimse evine gitmeyi düşünemedi. Kesilen etler hemen oracıkta yakılan bir sürü ateşte pişirildi, tuzlu tuzsuz midelere indirildi. Cemil, amcası Hamid, Serhan, Naif, Şemseddin, Raif, Besne, Hadice, Vesile de uyumadan hep konuştular. Aralarında uykusuzluğa dayanamadan olduğu yere kıvrılarak uyuyan küçük Ahmed oldu.

Geçmişte konaklarda, herhangi bir sorunun sevinç, üzüntü, benzeri olayların yarattığı duyguyla tartışıldığı sayısız toplantı olmuştu. Ancak bugün onları bir araya getiren çok daha değişik bir neden vardı. Yitirilen ümitlerle, kırılan bağların yeniden yerli yerine oturmasını sağlayacak gibi gözüken Cemil'in beklenmeyen gelişi.

Aşiret arasındaki karmaşayı yoksul köylüler, hizmetliler, rayalar[1] değil, ağalarla onların yardımcıları olan aile büyükleri bitirebilirdi. Umutsuzluğa düşmelerinin nedeni kendilerini bekleyen ölümler değil, dağılma kuruntusunu güçlendiren bu liderlerin aralarında bir birlik sağlanamamasıydı. Ama bugün bir araya gelmişlerdi, bu birlikteliği sürdürmeleri olasıydı. Yeter ki aradaki çekememezliğe dayalı ayrışmayı yok sayabilsinler. Çünkü bu basit duygular tartışılacak önemli şeyler arasında değildi. Diğer aşiret büyüklerinin hiç ayırım yapmadan tüm Dereveri'ye karşı birleştiği imasını yaymak birliği sağlamaya yetebilirdi. Ne de olsa arayı ısıtan Cemil'in tutukevinden çıkış olayı vardı. Belki de şu anda Hüseyin'in konağında bir arada olanlar, birbirinden habersiz bu birliğin yeniden harcını yoğurmaya çalışıyorlardı.

İçilen sabah çorbasının ardından Hamid, eşi, çocuklarıyla birlikte kendi evine gitti. Giderken de hizmetlilerle ayvanla avludaki diğer köylülere, ev halkının dinlenebilmesi için kimseyi içeri almamaları buyruğunu verdi.

Öğleden sonra, meşe ağaçlarının doruklarından, irili ufaklı, aralarında ebabillerin de olduğu kuşların süzüldüğü gökyüzünün altın rengine battığı saatlerde, evin sakinleri uyanabildi. Öndeki sokakla damlar insan doluydu. Raşidi köyünden Ahmed Naim'in onlarca yakını bile erkekli, bayanlı oradaydı. Aşiretin kapsadığı tüm köylerden insanlar akın etmişti. Gelenlerin hiçbirisi de eli boş gelmedi. Yoksulluklarına karşın, harç borç edip elleri dolu geldiler. Hâlâ da gelenler vardı, yaklaşabilmek için insan yoğunluğu arasından güçlükle konağa doğru ilerliyorlardı. Avlu, evin altındaki mağaralar, ahırlar armağan getirilen hayvanlarla doldu.

Cemil, üzerindeki tertemiz, beyaz mavi çizgili şalşepik takımla ayvanın ağzında gözüktü. Beline bağladığı Savur dokuması kuşa-

1 Raya: Reaya.

ğında gümüş tutaklı bir hançer duruyordu. Görenler hemen ayağa fırladı, yeniden tüfek seslerine kadınların dinmek bilmeyen zılgıtları karıştı. Dakikalar sonra her iki elini göğsüne götürerek, karışık topluluğu selamladı.

"Hepiniz hoş geldiniz! Beni bu kadar özlediğinizi bilseydim, çok daha erken gelirdim." Gülme seslerine yeniden kadınların zılgıtları eşlik etti. Bazı kadınlar Cemil'i görmeleri için çocuklarını kollarında yukarı kaldırdılar.

Sonra onlarca kadın köyün tandırlarında ekmek, bir o kadarı da et, pilav pişirmeye koştu. Yetişkin çocuklar bakraç, kevlek, kovalarla su dağıtıyordu. Herkes gücüne becerisine göre iş yüklendi.

Cemil, tutukevinde arkadaş olduğu Ahmed Naim'in yakınlarını, yukarıya yanına aldırdı. Onlar da Ahmed Naim gibi çok az Kürtçe biliyorlardı, bazen Hadice, bazen de Vesile konuşulanı çevirdi. Gene de birbirlerine ısındılar, birlikte yemek yediler, birlikte diğer konukların ağırlanmasında çalıştılar. Birlikte yemek yediler ama yemekten önce, Raşidililerle çok uğraşıldı. Güçlükle sofraya oturmaya ikna edildiler. Çağrıldıklarında saatlerdir bir şey yemedikleri bilindiği halde, ellerini göğüslerine götürerek tok olduklarında direndiler. Cemil bu insanların huyunu bildiği için, birer birer ellerinden tutarak yemeğe oturttu. Yedikleri de bir iki kaşığı geçmedi.

Ortalığı gri pembe akşam kuşluğu basıncaya dek, köye, konağa gelen gidenlerin ardı arkası kesilmedi. El sıkmaktan, durum sormaktan, oturup kalkmaktan bitkin düştüler. O günün yorgun geçeceği sabah erkenden belli olmuştu. Uzak yerlerden gelenler, sıcağa kalmadan yol alabilmek için gece yarısı yollara düşmüşlerdi, gece yarısından önce de ayrılmayacakları biliniyordu.

O patırtı, gürültü arasında Hadice, Neced'le ilgilenmek için zaman ayırmaya çabalıyordu. Bir yandan konukların yemekleriyle uğraşanlara yardımcı oluyor, bir yandan da ıssız bir köşe gözüne kestirip emzirmeye çabalıyordu. Evin mutfağını, odaları, ayvanı, her yanı yoğun insan, yemek kokusu sarmıştı. Bazı köylüler bir öğünde iki üç kez yiyordu; onlar için ele geçmez uygun zaman bu gündü. Bu gibilerin yüzünden hiç yemeden ayrılan utangaçlar da oldu.

Deriya ile diğer yakın köylerdeki Bendajorililer, ölümü veya onur kırıcı davranışlarla karşılaşmayı göze alarak geldiler. Konağa çıkarken veya kalabalık arasında ağalardan birini gördüklerinde, korkudan yitirdikleri bütün bir sözcük dağarcığını yeniden bulmuşçasına sonu gelmeden önce tüketmek ister gibi, durmadan konuştular. Olanlarla ilgilenmekten çok kendi yazgılarını anlatma derdine kapılmışlardı. Bazıları da salt kendilerini göstermek için oralara gelmişti, görünebilecekleri yüksekçe yerlerde ayakta dikilmiş, konuşmadan, bekliyorlardı. Dillerini yutmuş gibilerdi, suskun, kuşkulu.

Cemil, onları gördüğünde öfkelendi, ancak gene de duygularını bastırdı. İçerideyken olup bitenleri bildiği için şimdi kendi kendisiyle anlaşamıyordu bir türlü. İçini dolduran öfkenin soluğu, göğsünü patlatırcasına şiştikçe şişti. Hemen oracıkta, zaman yitirmeden işlerini bitirmek için can attı. Sonra aklı egemen olunca dinginleşti.

Onlar da Cemil'le karşılaşınca, ne düşündüğünü anlar gibi korku nidalarıyla beceriksiz davranışlarda bulundular. Gereği yokken, bilinçsizce bağırarak kendilerini bağışlatmaya çabaladılar. Hasımları da onlara öfke dolu gözlerle bakıyordu, ancak, ağaların gölgesine sığındıklarını anımsayınca, görmezlikten geldiler.

On beş gün sonra geçmiş olsuna gelenlerin sayısı oldukça azaldı. Salt ağaların güvenliğinden kendilerini sorumlu tutan Deriyalılarla, Harabmemo, Siçve, Bazıke, Zıvıngimenda gibi yakın köylerden olan silahlı adamlar, her an bir olay olacakmış veya Cemil bir yerlere baskın görevi verecekmiş gibi kaldılar. Deriya'dan ayrılmaya pek istekli değillerdi. Fişeklikler üzerlerinde, ham çarıklar gece gündüz ayaklarında, elde tüfek konağın çevresinde beklemeyi sürdürdüler.

Bir sıcak öğle sonu, dik vuran güneş ışınları her yanı kavururken, Cemil, hâlâ gölgede olan oda penceresinden karşı yamaca baktı. Yamacın vadiyle birleştiği, aşırı ısıdan yalım yükselen harman yerindeki dövenin gıcırtısı, köyün gömüldüğü sessizlikte ninni gibiydi. Evin sağında solunda bekleşen köylüler, birer gölgede uyukluyordu. Oda kapısının duvarında duyulan gırlamadan sonra kapı açıldı, Serhan içeri girdi.

"Seni uyuyor biliyordum."

Cemil:

"Yo! Uyumuyorum. Ben de seni uyuyorsun diye çağırtmadım. Kimse yokken konuşmak istiyordum."

Serhan oturduktan sonra gülerek yanıtladı:

"Hiç merak etme, sesimiz duyulursa, hemen dolar burası."

"Konuşma fırsatımız olmadı. Babamı vurduran Süleyman-e Şefik'ti değil mi?"

"Elbette odur. Arif'e âşık olduğu fılle kızı verme sözüne karşılık babam vuruldu."

"Ortalık biraz sakinleştikten sonra büyük bir kuvvetle Kasır üzerine gider hesap sorarız. Fakat bugünlerde değil. Günü gelince sana söylerim. Oldukça kalabalık bir kuvvet gerektiği için o şerefsiz Bendajorililere ses çıkarmadım. Sonra onlara da sıra gelecek."

"Sen içerideyken çok niyetlendim saldırmak için o yılan gibi herife, fakat sana zararı dokunur diye vazgeçtim."

"İyi ki yapmadın. Zamanı değildi. Ortalık karışıkken yanlış olurdu."

Serhan:

"Amcamın çocuklarına ne diyorsun? Birdenbire melek kesildiler!"

Bunu sesini alçaltarak sormuştu.

"Amcamla yengemin baskısıyla olsa gerek."

Biraz soluklandıktan sonra gerisini getirdi.

"Aslında hinlik Naif'ten kaynaklanıyor. Şemseddin pek o kadar değil."

"Evet, haklısın. Şemseddin bazen Naif'in etkisinde kalıyor. Ama Raif'i unutma, Naif'ten daha tehlikeli biri, içi zehir kuyusu."

Cemil şaşırmışçasına:

"Yapma yahu!"

"Evet! Çok hin birisidir. Büyüyünce göreceksin ne mal olduğunu. Dünyada bu kadar menfaatine düşkün bir insan olamaz. Bu yaşında bile amcamı on paraya satar. Zaten Naif'in tam emrinde, ne derse onu yapıyor."

"Bu kadar olacağını düşünememiştim."

Serhan yeniden anımsar gibi:

"Bendajorililerden bir hayır bekleme. Onlar tam bir düşman, hiçbir şekilde onlara güvenemeyiz."

"Biliyorum, hiç merak etme. Kasır'dan sonra sıra onlara gelecek."

Konuşurlarken kapı vurulmadan yavaşça açıldı. Serhan gözüken adama seslendi.

"Gel içeri Samado!"

Samado gözleri loşluğa alışmadan "Sizi başka türlü yalnız bulamadığım için rahatsız ediyorum," dedi girerken.

"Önemli değil Samado, gel otur."

Adam kapıya yakın bir yere oturdu.

"Allah bilir ya sizi rahatsız etmemek için ne kadar kendimi tuttuğumu. Ama sonra 'neden haber vermedin' dememeniz için gelip anlatmayı uygun buldum. Aliyo, çok ileri gidiyor. Cemil ağa sen içerdeyken, o şerefsiz ikide bir Siçve'de evinde toplantılar yapıyordu."

Cemil adamın sözünü kesti:

"Peki, niye fırsat verdiniz toplantılar yapmasına?"

Samado, ellerini yana açarak:

"Ağe min! Durum o kadar berbattı ki, bir yanlışlığa sebep olmak istemiyorduk."

"Haklısın, ama gene de siz o köpeklere fırsat verdiniz."

"Cemil ağa sözlerin başım üzerine, ama demir o kadar sıcakken tutulmaz ki, tutan eli yakar."

"Önceki gün aşağıda gördüm onu, herkes gibi o da gelmişti."

"Ben de gördüm" diye söyledi Serhan.

Samado, hasmının aklanmaması için ne söyleyeceğini şaşırdı. Kuşkulu bir ses tonuyla, kekeleyerek Aliyo'yu kötülemeye başladı:

"Ağe min! O köpek tam bir düşman. İflah olması mümkün değil. Bir kere begin lokması midesine girdi, o onu zehirler, o kapıdan ayrılmasına engel olur. Tam bir beg köpeği oldu."

"Anlıyorum" dedi Cemil, sonra konuşmasını sürdürdü:

"İlk fırsatta onu gebertmeye bak. Cehennemin dibine gönder ki begin bir şey yapamayacağını görsün. Sonra sadece sen değil, hepiniz ufak bir 'höd'le altınıza ettiniz korkudan."

"Ağam, sizler olmadan bizler birer hiçiz. Allah sizleri başımızdan eksik etmesin." Samado'nun içeriye girdiğini öğrenen diğer köylüler de gelmeye başladılar. Kapıyı açan girdi, oda insan doldu.

Oda kapısı sürekli açılıp kapandı, öyle bir sıcak oldu ki içerisi, ateş yanan tandıra dönüverdi. Gene de elde ettikleri onuru kaçırmak istemeyen soylular gibi, dışarı çıkmayı aklından geçiren olmadı. Sonunda Cemil dayanamadı, odayı boşaltmalarını istedi.

Köylüler çıkınca, oturduğu yerden, mutfaktaki hizmetli kadınlardan birini çağırdı. Kadın gelince "Dev[1] var mı?" diye sordu.

Kadın:

"Bu evde devden çok ne var ağa!"

"O halde birkaç kevlek doldurun, ekmekle birlikte evin etrafında bekleyen insanlara dağıtın."

"Ser sere mın ağa."

Serhan:

"Gelen gidenden Allah razı olsun ama bütün ev halkı perişan oldu. Özellikle de Neced çok etkilendi. Zavallı annesi fazla vakit bulamadı çocuğuna bakmaya. Hastalanmazsa iyidir. O kadar kendini bilmez insan var ki bu Dereveri'de! Ne laftan anlıyorlar ne de insanlıktan!"

"Merak etme bir şey olmaz çocuğa, şimdiden alışsın. Köylüler de sevinçten ne yaptıklarını bilmiyorlar."

"Sadece sevinçten değil, biraz da idraksizlikten bütün bunlar."

Sayıları azalsa da, konağa geliş gidişler gene geceye dek sürdü. Konuşmalar, istekler hep aynıydı. Genelde köylüler, ağalara düşmanlarını kötüleyip durdular. Tümünün ortak önerisi, en kısa zamanda düşmanlara saldırmak, mallarına, hayvanlarına hatta evlerine el koymaktı. Bir arada yaşamaları bundan böyle olası değildi. Bazıları "yılanla koyun koyuna yaşanmaz ki" diyordu. Hasımlar Dervera'dan

1 Dev: Ayran.

kovulmalı, Savur beyinin yanına yollanmalıydı. Arkadaşına, aşiretine düşman olanın, o yerde, aşiret içerisinde yaşamaya hakkı da yoktu.

Köylüler çekildikten sonra Hadice de Vesile gibi odasına gitti. Gelinlik günlerinden kalma el dokuması bir giysi vardı üzerinde. Başındaki renkli eşarpla üzerine bağladığı pembe yazmayı çözdü, saçlarını tarayıp örgü yaptı. Yüzünü köşedeki maxselde[1] yıkadı. Raftan aldığı sürme şişesinden gözüne sürmek istedi, ancak vazgeçti. Hüseyin'in götürüldüğü günden bu yana ilk kez yas giysilerini çıkarıp süsleniyordu.

Odanın tabanı tertemiz yıkanmış, duvar kenarlarına yastıklar dizilmişti. Yüklüklere nakışlı örtüler, her iki uzun duvarın altına da uygun minderler, orta yere de yeni yorganla yatak konmuştu. Neced de yer yatağına yakın yerde, beşiğinde sessizce uyuyordu. İçerisi güzel sabun kokarken, ocağın iki üst yanındaki mumlar ortalığı yeterince aydınlatıyordu.

Cemil, açık bırakılan kapıdan girince, odanın görünümüne şaşırdı. Tutukevinden salındığından bu yana ilk kez doğru dürüst karısıyla baş başa kalıyordu. Gülümseyerek Hadice'ye yaklaştı, kendine çekti, yanaklarından, çenesinin altından öpmeye başladı.

"Hadice! İçerideyken seni çok özlüyordum. Her an aklımdaydın."

Sözünü bitirince öpücüklere kaldığı yerden yeniden başladı.

"Her şey geçti, artık bir aradayız," diye karşılık verdi kadın.

Cemil, yatağın bir köşesine oturdu, kuşağını çözüp minderlerden birinin üzerine koydu. Karısını, hemen yanında, beşikteki oğlunu mumların aydınlığında süzdü, göğüs geçirdi, bundan sonrasının nasıl geçeceğini düşünmeye başladı. Karısının dediğinin tersine her şey geçmemişti. Sorumluluk bundan sonra başlıyordu. Babası yaşarken her şey çok daha güzel, çok daha kolaydı.

Sonunda Hadice dayanamadı:

"Neced'in doğduğuna memnun oldun mu?"

Kocası gözlerini, kendisininkilerin ta içine, neredeyse beynine

1 Maxsel: El ve ayakların yıkandığı, genelde kapı karşısında olan köşedeki yer.

dek işlemek istercesine dikti. Dingin, yumuşak bir sesle, "Ne diyorsun sen? Bundan büyük memnuniyet olur mu?" Ardından alnından yavaşça öptü.

Hadice eğildi, yorganı dikkatle yana çekti, yanağını kocasının dizine dayadı. Cemil, saçlarını, yüzünü okşadı, dudaklarına eliyle dokundu.

"Çok mutlu oldum çıktığına. Sen yokken her şey öyle kötüydü ki! Hele annenin ölümünden sonra buralar bana zindan gibi geldi."

"Aslında bu tür olaylara alışmalısın."

"Dilerim bundan sonra öylesine kötü günler gelmez artık."

"Herhalde gelmez, fakat gelse de gelsin, artık hazırlıklı sayılırız. Böylesine aniden, haince geleceğini de beklemiyorum."

Sonra da ekledi.

"Bunca şeyden sonra, doğru dürüst bugün bir araya geliyoruz, güzel şeyler konuşalım, boş ver geçenleri."

Karısını yavaşça yatırdı, kendisi de yanına uzandı, öpmeye başladı.

Aynı sorunları bıkıp usanmadan anlatmaya bayılan köylülerce yalnız bırakıldıklarında Serhan yaşadıklarını düşünürken, Vesile hemen uyumuştu. Kadının yüzüne sevecen gözlerle baktı, gülümsedi. Bundan böyle kendilerini toparlayacaklarını, amca çocuklarının sorun çıkarmayacağını, yeniden eski güçlerine kavuşacaklarını düşünürken, babasının sağlığında bile sürekli duyduğu kuşkuları anımsadı. Hep, babaları onları aniden bırakıp giderse, sorunlarla nasıl baş edebileceklerini, düşmana nasıl karşı durabilecekleri kuşkusunu yaşamıştı. Böylesine ağır yükün altından o yaşta kalkmalarının olası olmadığını düşünüp durmuştu hiç sırası yokken. Şimdi ise o ağır sorunların iki katı, çözülmesi güç olaylarla karşı karşıyaydılar, ama o günlerin korkusunu yaşamıyordu. Sonra "İnsanın gücü de zamanla, olaylarla birlikte büyüyor demek ki" dedi kendi kendine. Cemil'in edindiği deneyimler, olayları yüklenebilecek katılıktaydı. Bunu anımsaması, güvenini daha da artırdı. "Ayrıca üzücü, bir o kadar sarsıcı olayları geride bıraktık; bunları atlatabildiğimize göre bundan sonra daha büyükleriyle karşılaşabileceğimizi zannetmiyorum" diye düşündü.

Yanında sessizce uyuyan karısına gözü yeniden kaydı. Öylesine derin, mutlu uyuyordu ki! Uyandırmadan, dikkatlice saçlarını, karnını okşadı. Gebe olduğunu biliyordu. Evlendiklerinden bu yana yaşadıkları olaylar nedeniyle köyüne, Tefe'ye, annesiyle babasının yanına gidemediğinden bir kere bile olsun yakınmamıştı. Hadice de aynı durumdaydı; o da Ahmedi köyüne gidememişti, onun da yakındığını duymamıştı. Her iki kadını kendi durumuyla karşılaştırdı. İkisine de acıdı, kendi annesiyle babasını yitirdiğinde dünya başına yıkılmıştı sanki. Oysa onlar hiçbir ses çıkarmadan bekliyorlardı. Aylardır ne anne babalarını, ne de kardeşlerini görebilmişlerdi.

Serhan, Cemil cezaevinden salındıktan sonra gelen ve birazını Hamidlere yollayacağı armağanları yukarıdaki iç odalardan en büyüğüne taşıttı. Çuvallarla buğday, yulaf, arpa, tütün, bulgur, kuru fasulye ve testilerle sade yağ yığılmıştı. Koyun, keçi, sığırlar ise sürüye katılmıştı. Salt getirilen baş hayvan sayısı yüz elliyi aşıyordu. Ne olursa olsun, Hamidlere ne verilirse verilsin, geri kalanlar bir aileye yıllarca yeterdi. Yeniden armağan almak, konağın yeniden işler hale gelmesi, kapıların ardına değin açık kalması anlamını taşırdı. Bu armağanların gerçek değeri, ailenin başına gelen yıkımdan sonra yeniden dirilmesi, umut yaratmasından çok daha azdı.

Akşam hizmetliler, birkaç çuval tahıl, on-on beş baş hayvanı Hamidlere götürüp bıraktılar. Cemil'le Serhan bunların götürülmesinden ne sevinç duymuş, ne de canları sıkılmıştı. Hamidlerin ise, belli etmeseler bile mutlu oldukları söylenemezdi.

Cemil'in beklenmedik anda salıverilmesi, tüm aşiretin, aşiretten olmayan komşu köylerin, ağalara düşman sayılan kendi adamlarının bile, akın akın Deriya'ya gitmeleri, Hamdan beyin içine korku sızdırdı, sonra da paniğe sürükledi. Ağaların acımasız, öç almakta nasıl inatçı olduklarını anımsayınca, titremeye başladı. İçindeki ürküntü giderek arttı. Tüm camları açık odada, elleri arkasında adımlamaya başladı. Yüreği, başı kesilmiş bir kuş gibi atıverdi. İyi gelir sanısıyla, köşede kuyu suyu dolu testiden bir bardak içti.

Aklından o güne değin yaşananları geçirdi. Bir konu netleşmeden bir diğeri geldi, gitti. Gözüne kestirdiği yerlerde adam edinirken, güçlü hasım edinmemeye veya o yerin güçlü insanlarını ürkütmemeye hep özen gösterdiğini düşündü. Bu konuda başarılı gördü kendini. "Üstelik zorlandığımda, hedef şaşırtma yöntemini iyi uyguladım. Aşiretleri bölerken iç hasımları öne çıkarıp, hiç kimsenin yapamayacağı karşılıklı hedef yaratmayı becerdim. Ancak gene de her şey düzenlediğim gibi gitmedi nedense" diye düşündü.

Osmanlı'nın savaştaki yenilgileri, İttihatçıların başarısızlığa uğraması, bölgede kalan birliklerin kuzeydeki Ermenilerle sürdürülen savaşa yollanması sonucu, ülke bir başıboşluğa sürüklendi. Bu da alanın, silah gücü olan feodallere kalması demekti. Gerçi bey de bir feodal güçtü ancak, ne babasının bıraktığı, ne de kendisinin oluşturduğu silahlı adamları vardı. Buna gerek de duymadı. Çünkü kendini, çıkarlarını koruyan, gerektiğinde hiçbir harcama yapmadan kullanabildiği bir devlet gücü vardı yanı başında, o güç şimdi yok gibiydi. Bir çözüm bulması kaçınılmazdı.

Usunda, uygulayabileceği doyurucu bir yöntem bulamadı. Bugün kullanabileceği, gücünden yararlanabileceği hiçbir ağa veya bey yoktu. Ne yapmalıydı? Aslında ondaki kuşku Arif bey gittikten sonra başlamıştı. Yörenin tüm ağaları sus pus olmuş, ortam neredeyse her şeyiyle kendisine kalmıştı. Oldukça büyük güç edinmişti onun varlığıyla. Tümüyle gerçek olmazsa da herkes Arif beyi onun buyruğu altında sanıyordu. Bugün bu sanılanlar, en korktuğu şeylerin başındaydı. Üzerine yapışan bu kuşku izlerini nasıl temizleyecekti? Asıl ürkütücü sorun buradaydı. Aylar önce kendisini güçlü kılan Arif'le yakınlığı veya sanısı, bugün ölüm korkusuna dönüşmüştü.

O gün dışarıdan kimseyi odasına almadı. Akşam olunca da sürekli iyi anlar geçirdiği adamlarını da istemedi. Sonunda karısı dayanamadı, azarlanmayı göze alarak içeri girdi, konuşmadan geçip sedire oturdu. Bey, o denli dalmıştı ki girişini göremedi. Kendisi de sedire oturmuş pencereden dışarı bakıyordu.

"Bey! Seni üzen bir şey mi var?"

Hamdan o an karısının varlığını fark etti. Bitkin bir ses tonuyla "Bilmiyorum" diye yanıt verdi.

"Çok dalgınsın bugün. Hasta mısın yoksa?"

"Yok, hasta değilim. Biraz keyfim yok."

"Bana anlatmak istediğin bir şey var mı?"

"Yok, senin anlayacağın şeyler değil."

"Acıkmışsındır. Sofra hazır, getirsinler mi?"

"Canım yemek istemiyor."

"Ama çok geç oldu, bir iki lokma da olsa yemelisin."

Adam başıyla olur dedi. Kadın kapıya geçerek yemeği getirmelerini istedi. Sonra dönüp eski yerine oturdu.

Yemekte beyin çok sevdiği içliköfte, etli taze fasulye, peynirli helva vardı. Kaşık ucuyla fasulyenin etinden aldı, bir içliköfte yedi, helvaya dokunmadı. Karısı her zaman iştahla yemek yiyen kocasının büyük bir sorunla karşı karşıya olduğunu anladı. Seslenmeden yemek sinisini alıp kapıdan çıktı.

Gerçi Savur'da yaşam, deyim yerindeyse, o güne değin olağan akışını sürdürdü. Irgatlarla yarıcılar Hamdan'ın tarla, meyve ile kavak bahçelerinde, sürülerin barınması için kullanılan mağaralarda, koruluklarda, her zamanki gibi yorulmak nedir bilmeden çalıştılar. Doğal kıranların getirdiği kıtlıktan öç almak istediler sanki. Çarşıya, pazara veya ova köylerine götürdükleri ürünleri satarlarken, her kuruş, her dirhem için sıkı pazarlık ettiler.

Doğaldır ki bu satışlardan en çok yararlanan mal sahibi bey oldu. Asıl üreticiler, bazı ürünlerde dörtte bir, bazı ürünlerde ise onda bir gibi bir pay alabildiler. Çocuk yaştaki kızlarının, eşlerinin çamaşır, mutfakta bulaşıkları yıkamaları, erkeklerin ise ahır temizlemekten, duvar loğlamasına, kar küremesine değin yaptıkları hizmetler ise işin cabası. Katırcılar ise neredeyse evlerine giremediler. Beyin katırları sırtında ücretle taşıdıkları malları, süresinde Dicle kıyısına, Diyarbekir'e, Merdin'e ulaştırmak için canlarını dişlerine

taktılar. Bey bu çabalar sonucu alınan ücretleri, değeri düşük Osmanlı parasıyla istemedi, altın veya gümüş istedi. Bu da kendisine ayrı bir yarar sağladı.

Neredeyse tüm yöre insanının açlıktan soluğu koktuğu, kendisinin ise varlığına varlık kattığı bugünlerde, Dereveri saldırısına uğramak istemiyordu. Bundan böyle Savur'dan hatta oturduğu konaktan, kalıcı bir çözüm buluncaya değin ayrılmama kararı verdi. Kendisi için bu daha güvenliydi.

Önünde oturduğu pencereden oldukça uzaktaki karşı yamaca baktığında, ne denli ulaşılmaz bir yerde yaşadığını hatırlayıp rahatladı. Gene de bulduğu yöntem kalıcı bir yol değildi. Ancak kısa bir süre için çok kötü sayılmazdı.

Kendi çıkarlarının yok pahasına korunması için ikiye bölmeyi başardığı Dereveri'nin bir kesimi ona güveniyordu. Kendisine gönülden umut bağlamışlardı. Bey, devlette çok kişi tanıyan, elde ettiği ün nedeniyle insanların çekindiği bir adamdı. O gücüyle Savur'da olduğu sürece köylerinin başına kötü şeyler gelmezdi belki de. Çok uzak olmayan geçmişte başları belaya girdiğinde onlarla ilgilenmemiş olsa da, bazıları, onun kişiliğinde kendisini değişik kılan bilinçli düşünme, beceri yeteneğini seziyordu.

Köylülerin yazgı olarak gördüğü, kendisinin ise "cehennemden gömlek" dediği kan davalarına bulaşmak istemiyordu. Yeniden kullandığı yöntemlerin doğruluğunu yargılamaya koyuldu.

"Ağalar, benim görüşüme göre vahşi, kan dökmekten hoşlanan, dik başlı, genç yaşlarına rağmen o kadar tecrübeli, baş edilmez yarı insanlardı. Ayrıca babamın sürekli tekrarladığı 'maşa varken ateş elle tutulmaz. Daima dikenleri başkalarının eliyle yolun' cümlelerini aklımdan çıkarmamalıyım. Bu manaya yakın hal çareleri bulmalıyım. Belki bilmeden yaptığım yanlışları da anlarım böylece."

Geceyi de uykusuz geçireceği belli olmuştu. Belki gece iştahı yerine gelir de biraz yer düşüncesiyle, uşağa akşam yemeğini pencereye koymasını söyledikten sonra dama çıktı. Gökyüzünde yıldızlar coşmuştu sanki. Pırıltıları birbirine karışıyor, alabildiğine uzanan

samanyolu onları korumaya çabalıyor gibiydi. Bu coşku karmaşası, hoş bir zamanında olsa dikkatini çekebilirdi belki, ama bugün böyle olmadı. Hamdan başını kaldırıp bakmadı bile. Damın bahçelere bakan kenarında serinlemesi için erken açılan sedir üzerindeki çizgili çarşaflı döşeğe uzandı. Hâlâ beynini kemirip duran çözümsüzlüklerle uğraşıyordu.

Bir süre sonra yanına, neredeyse babasının el attığı bütün konulara ilgisiz olan, ama ilgisini çeken zavallı hizmetli kadın veya kızları kovalamaktan her gün yorgun argın düşen oğlu Hazbi çıkageldi. Deyim yerindeyse soluk soluğaydı. Büyük olasılıkla ele geçiremediği bir zavallıyı kovalamıştı. Boğuk sesiyle bir şeyler anlatmak istediyse de baba dinlemedi. Ancak çok sonra konuşmakta güçlük çeken oğlunun sesini duydu. O anda beyninin girintilerine yerleşmiş olan sorunla ilgili bir çözüm belirdi usunda. Hemen "Git anneni acele buraya çağır" dedi. Hazbi, içeri gitmek istemediği için duymazdan geldi.

"Sana diyorum, çocuk! Git, anneni çağır."

"Buradan, damdan çağırsam olmaz mı baba?"

"Bütün mahalleyi ayağa kaldırmaya gerek yok. İn, çağır gelsin. Onunla konuşacaklarım var. Haydi, çabuk!"

Hazbi istemeden merdivenlerden aşağı indi. Bir süre sonra da kadın, çağrılmayı bekliyormuş gibi, elinde meyve tabaklarıyla çıkageldi. Kadın daha oturmadan Hamdan sorusunu yöneltti:

"Hazbi'yi evlendirme vakti gelmedi mi?"

Kadın beklenmeyen bu soru karşısında önce ne yanıt vereceğini bilemedi.

"Bilmem ki!"

"Bence geldi geçiyor bile. Yeter zavallı hizmetçilerin onun elinden çektiği. Gerçi bir halt becerebildiğini zannetmiyorum ya! Gene de evlendirelim diyorum."

"Sen bilirsin, bey."

"Şöyle asil, güçlü birinin kızı olsun."

"Akrabalardan birinin kızı olsa olmaz mı?"

“Ne yapacaksın akraba kızını. Biraz da dışarıdan alalım.”

“Bildiğin biri mi var?”

“Bildiğim biri var, ama kızı var mı yok mu bilmiyorum.”

“Kimden bahsediyorsun?”

“Avineli Murad ağadan bahsediyorum.”

“Murad ağanın kızı mı?”

“Evet! Neden şaşırdın?”

“Şaşırmadım, ama bizim hayatımıza uyar mı onların oturup kalkması?”

“Hem de nasıl, yeter ki kızı olsun, boş oğluna vermeye razı olsun.”

“Yarın birini yollar öğrenirim, evlenme çağında kızının olup olmadığını...”

“Seraçkiler biraz zor oluyorlar, bey! İyi düşün.”

“İyi düşündüm. Asaletse asalet, zenginlikse zenginlik... Daha ne olsun? Ayrıca Murad ağa çocuklarının bazılarını Avrupa’da okutuyor. Yani, bizden oldukça medeniler.”

Hamdan bey bakışlarını birbirine göz kırpan yıldızlara, mahalledeki titreşip duran birkaç solgun ışığa, kapkara dağlara kaydırdı. Sonra da, baktığı ama algılayamadığı dama çevirdi gözlerini yeniden. Bıraktığı yerden düşünceye daldı. Karısı kalkıp gittiğinde, o düşüncesinin derinliklerindeydi.

Bunca ayak oyunlarıyla elde ettiği varlığı, ünü, gücü yitirmeye hiç niyetli değildi. Bu konuda ödün vermeyecekti. Hele bulduğu yol, belki de gücüne güç katacaktı. Murad ağa gibi güçlü biriyle hısım olması, birçok şeyi değiştirmeye yetecekti.

Hamdan hâlâ damda oturuyordu. Gece yarısını geçeli çok oluyordu, akşam da bir şey yememişti. Gündüzün bunaltıcı sıcağına karşın, gecenin ilerleyen saatlerinde başlayan serinlik, vücudunda bir gevşeme yarattı. Hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, yatak çarşafının altına girerek uyumaya çalıştı.

Mevsim nedeniyle, uzun sıcak günün erken doğan güneşiyle birlikte uyandı. Hiç uykusunu alamamıştı. Sessizce aşağıdaki odasına

indi, pencere önündeki sedire uzandı. Ancak aklına takılan sorunlar uyumasına engel oluyordu. Sonra, sabah kahvesini getiren hizmetçi, açık kapıdan odaya girince kalktı, elini yüzünü yıkamak için banyoya girdi. Konağı yörenin diğer konaklarından oldukça değişikti. Yaşadığı kattaki odaların çoğunda taş kurnalı, sıcak suyu duvardaki pişmiş toprak borularla bir merkezden gelen banyo vardı. Dolu kurnada elini yüzünü yıkadı, yeniden odaya döndü. Hizmetçi elinde kahve tabağıyla ayakta bekliyordu. Asık bir yüzle kıza baktı:

"Kahve soğumuştur, git yenisini pişir. Hatuna da söyle gelsin."

"Baş üstüne," diyen kız, kapıdan çıktı.

Kısa bir süre sonra gelen karısına.

"Dün gece söylediklerimi düşündün mü?"

"Düşündüm. Sen nasıl karar verdinse, öyle olsun."

"En iyisi Avine'ye aklı başında birini yollamak."

"Evet, en iyi yol bu. Ama gidecek kişi sır saklamasını bilmeli. Bakarsın bu iş olmaz, bari elalemin diline düşmeyelim."

"Elbette aklı başında birini yollayacağım."

Dediğini de yaptı, güvendiği bir adamı armağanla Murad ağaya yolladı.

Hamdan beyin Avine'ye yolladığı adam, köy girişine yakın bir bağda ağaç gölgesinde dinlenen yaşlı bir adamdan Murad ağanın kızlarıyla ilgili yeteri kadar bilgi aldıktan sonra, konağın ana kapısından içeri girdi. Rasif denilen ikinci kattaki giriş terasında biraz bekletildi, oradan da ağanın büyük odasına alındı. Odada bir iki köylü daha oturuyordu. Ağa, geniş omuzlu, uzun boylu, göbeği olmayan bir adamdı. Başında bir fes vardı. Yakasız gömleğinin üzerinde de ipek bir yelek.

Adamlardan biri, gelen konuğa eliyle duvar dibine yakın bir yer gösterdi.

"Hoş geldin! Anladığım kadarıyla Hamdan beyden geliyorsun, değil mi?"

Adam elini göğsüne götürerek, biraz da öne eğildikten sonra yanıtladı.

"Bele ez gulam. Hamdan bey yolladı."

Koynundan çıkardığı ipek kesedeki altın saati, dizlerinin üzerinde ilerleyerek sedirdeki Murad ağaya uzattı.

"Beyimin selamları var. Bu armağanı da size yolladı."

Geri geri yerine çekildi.

Saati kesesinden çıkaran ağa hoşnut kaldı.

"Çok memnun oldum. Bu saati bir hatıra olarak taşıyacağım."

Beyin adamı:

"Ancak size yakışırdı zaten."

"Anlat ne var ne yok? Bey nasıl, sağlığı iyi mi?"

"Çok iyi. Binlerce şükür. Size selamları var. Eğer münasip görürseniz, hayırlı bir iş için size bir heyet göndermek istiyor."

Murad ağa, bu söylenenlere içinden çok mutlu oldu. Hamdan bey gibi biriyle yakınlaşmak ele geçmeyen bir fırsattı. Bu Savur'da önemli bir yer edinme demekti. Devlet kapısının kendisine ardına dek açılması anlamı taşıyordu. Odada oturanlara birer birer baktıktan sonra, yanıtladı:

"Kapım her zaman açık ama biraz düşünmemiz lazım. Bir süre sonra ben gereken cevabı beye yollarım."

Hamdan'ın Avine'ye yolladığı adam, verilen görevi yerine getirmenin rahatlığıyla, akşamın alaca karanlığında Savur'daki konağa geri geldi. Bey kendini büyük bir heyecanla beklemekteydi.

"Begim, Murad ağa yolladığınız saat karşısında sihirlendi sanki. Orada oturan yakınlarına gösterdi, size teşekkür etti. Hayırlı haber için de bir mühlet istedi."

"Peki, evlenecek yaşlarda kızı var mıymış?"

"Evet, var. Hem de birkaç tane. Yalnız ikisi kendi akrabalarıyla nişanlılar, düğünleri bugün yarın olacakmış. Henüz evlenme çağına gelmemiş iki kızı daha var. Geriye Hayriye veya Kadriye adındaki ortanca kalıyor. Ben de onu istemeye gideceğinizi ilettim."

"Peki, bütün bunları nereden öğrendin?"

"Köyün girişindeki bağda oturan yaşlı bir adamdan."

Adamın becerisine hayran kalan bey, elini omzuna koyarak teşekkür etti. Sonra da düşüncesini öğrenmek istedi.

"Sence Murad ağanın cevabı ne olur?"

"Begim rahat olun, kızını oğlunuza vermeyecek de kime verecek? Bana sorarsanız, beklediğiniz zamandan da erken cevap gelecektir. Buna eminim."

"Bekleyelim bakalım" dedi Hamdan.

Murad ağaya karşı sıcak duygular kapladı Hamdan beyi. O günlere değin Avine, onun dünyasına yabancıydı. Şimdi ise içine bir sıcaklık yayıyordu. Yapacağı şey, konakta kalarak gelecek yanıtı beklemek. Olumlu bir yanıt alırsa, Dervera ağalarına karşı duracak yeni bir güce sırtını dayamış olacaktı. Birkaç gündür düşüne düşüne bulabildiği yol buydu! Murad'la dünür olmak.

Bu arada beklenmedik bir şey oldu. Murad ağanın İsviçre'de mühendislik eğitimi gören, genel savaşta da Osmanlı-Alman orduları arasında bağlantı subaylığı görevini yürüten oğlu çıktı, geldi. Yanında yirmiye yakın korumayla hizmetli vardı. Yolların uygun olmamasına aldırmadan konak kapısına yeni otomobiliyle gelmişti. Adamları ise atlı, silahlıydı. Genç adam, her şeyiyle yöre insanından değişik olduğunu kanıtlar gibiydi. Üzerinde açık renk giysiler, elinde ince bir baston, başında da düzgün bir fes vardı. Bir ağadan çok bir prens veya kral gibi davranıyordu. Ardına dek açılan konak ana kapısından konuşmadan içeri girdi.

İstanbul'da yıllar önce karşılaştığı, Abdülaziz'in Şurayı devlet üyeliğini yapmış, şiirle de uğraşan yeğeninin kızını görme umuduyla gelmişti. Annesi Avrupalı olan bu kızın, yıllar önce İstanbul'da görür görmez güzelliğiyle inceliğine vurulmuştu. Savaş, benzer olaylar, kıza yakınlaşmayı engellemişti. Bu kızın babasıyla Savur'a geldiğini öğrenince, böyle bir fırsatı kaçırmak istemiyordu.

Önemli konukların ağırlandığı salona alındı. Girerken nerede oturacağını bilmediği için bir süre ayakta durdu, kapıdan giren Hamdan'ın yol göstermesiyle, oymalı ceviz kanepeye oturdu. Salon oldukça güzel, çoğu el yapımı eşyalarla döşenmişti. Yaz olmasına karşın, ipek Acem

halıları yerdeydi. Duvarda gömülü dolapların üzerine renkli camlardan dört gaz lambası yerleştirilmişti. Yüksek, kenarları işlemeli taşların süslediği pencerelerde halıların rengine uygun kadife perdeler asılıydı. Karşılıklı kanepelerin iki pencereli duvar dibinde ise, el işlemeli beyaz örtüyle sarı bantlı lacivert yastıkların konduğu sedir vardı.

Hamdan, kendisi gibi bey olarak çağrıldığını duyduğu konuğa kahveyi nasıl almak istediğini sordu.

"Cemal bey, kahveyi nasıl alırsınız?"

Bey olarak çağrılmaktan hoşnut olan Cemal "Az şekerli lütfen" diye yanıtladı.

"Yolculuğunuz nasıl geçti? Yol, arabanız için uygun muydu?"

"Epey toz yuttum. Hayır, yol da arabaya uygun değildi, ama atla gelmekten daha iyi, daha rahat sayılır. Bir iki saat içerisinde gelebildik."

"Yorulmuşsunuzdur mutlaka."

"Pek sayılmaz. Harp, insana her şeyi zorla da olsa öğretiyor."

"Doğru söylüyorsunuz, harp büyük bir bela insanlar için."

Konuşmalar sürerken, oldukça temiz giyimli bir hizmetli, altın kahve tepsisiyle içeri girdi. Tepside ayrıca, su dolu gümüş taslar da vardı.

Kahveler içilirken Cemal'e daha içten görünmek için kendisiyle ilgili edindiği bilgileri sıralamaya başladı:

"Siz, Cemal bey, hayatınızı Avrupa'da tahsille geçirdiniz. Ben de küçük oğlumu orada okumaya ikna edebilseydim keşke! İstanbul'da okuması benim çok istediğim bir şey değildi. Belki orada, yani Avrupa'da daha başarılı olurdu. Ama olmadı, dışarıyla hiç ilgilenmek istemedi. Bunda annesinin de etkisi oldu. Anne de oğlunun gitmesini istemiyordu. Ben de onlara uymak zorunda kaldım. Peki, şimdi Savur veya Avine gibi yerde yaşamak zor olmuyor mu?"

"Zor olmaz olur mu? Ama burası bizim memleketimiz, her şeyiyle kabul etmek zorundayız. Gerekirse burada kalmayı da göze almalıyız. Bu kadar toprağı, konağı, köşkü bırakamam ki! Gerektiğinde Avrupa'ya, İstanbul'a gidip gelirim. Ama tamamıyla kopmak olmaz. Bunu yapamam."

"Yani insan her zaman yabancılar arasında bir yabancı olarak yaşayamaz, diyorsunuz. Sizi takdir etmemek mümkün mü?"

"Gene de insan bazen düşünmeden edemiyor. Kendi kendime 'belirsizlik insanın peşindeyken, burada yaşanabilir mi?' diye soruyorum."

Bey, aslında Cemal'in söylediklerinin tümünü dinlemiyordu. Kendi söyleyeceklerini kafasında toparlamakla uğraşıyordu. Biraz da boş, bilmez bir adam olmadığını göstermek istiyordu.

"Cemal bey, geçenlerde bir İngiliz zabitin sizinle görüşmeye geldiğini söylediler. Derdi neydi adamın?"

"Ha, o mu? Binbaşı Charles Noel, evet geldi. Bir şeyler sordu, ben de cevap verdim. Bazı konuları da konuştuk, gitti. Genelde bizim aşiretle ilgili konuştuk, onun amacı başka. Fazla yüz vermedim. Nezaketen görüştüm kendisiyle."

Cemal, kendi sorununa gelebilmek için, babasının söylediklerini bir an önce açmak istiyordu. Hamdan'ın yeni soru sormasına fırsat vermeden sözünü sürdürdü:

"Efendim, geçenlerde bir adamınız babamı adınıza ziyaret etmiş. O gün ben Avine'de yoktum, bazı köylerimizi gezmeye çıkmıştım; birkaç yerde köşkler yapmayı düşünüyorum, gidince kalabilmek için. Başka türlü rahat edemiyoruz. Dün döndüm, döner dönmez de bana konuyu açtılar. Anladığım kadarıyla bizimle hısım olmak istiyorsunuz."

"Evet. İzniniz olursa" diye kesti sözünü Hamdan.

"Ben böyle şeylere karışmıyorum aslında. Bizimle akraba olmak istediğinizi duyunca, sizleri yakından tanımak istedim. Sizin adınızı çok duymuştum. Bu merakımı hoş görün."

"Eğer ilerde akraba olursak, birbirimizi daha çok tanırız. Bunu çok isterim."

"Dilerim oluruz."

Kahvelerini istekle yudumladılar. Kahve için teşekkür faslı geçince de Cemal asıl sorununa geldi:

"Efendim beni bağışlayın. Size bir şeyler anlatmak istiyorum, izniniz olursa."

"Elbette, anlatın anlatın."

"Rasim beyin burada olduğunu duydum. Kendileriyle hayırlı bir iş görüşebilmem için aracı olmanız mümkün mü? Tabii ben 'gidin

görüşün demiyorum' ama bir haberciyle bunu iletirseniz, minnettar kalırım."

"Rasim beyin geldiğini duydum. Babasıyla da sık sık bir araya geliyoruz. Ama bu aralar dışarı fazla çıkmadığım için görüşemedik. Haber yollarım. Yalnız bu hayırlı iş ne için?"

"İstanbul'da kızını görmüştüm. Annesinin yabancı olduğunu söylediler, herhalde Avrupalı."

"Ha, evet! Madamın kızı için."

"O olsa gerek, adı da Semahat, sanırım."

Hamdan, konuğun evlenmek istediğini öğrenince, kendi kızlarından birini düşündü.

"Peki yanlış anlamayın. Madamın kızı size uyar mı? Yani Avine'ye gelir mi?" Sorduklarının yanıtını da hemen kendisi verdi.

"Pek geleceğini zannetmiyorum."

"Efendim, ben hep Avine'de yaşamayacağım ki! Bazen burada, bazen İstanbul'da, bazen de Avrupa'da. Sonra kadının yeri kocasının yanıdır. Ayrıca şunu söyleyeyim ne pahasına olursa olsun, o bayanla evlenmeye kararlıyım. Hiçbir şey beni alıkoyamaz."

Cemal'in bu denli istekli olduğunu anlayınca Hamdan;

"Olur, hemen onlara bir kadın haberci yollarım" demek zorunda kaldı.

"Bugün olabilir mi acaba? Gelmişken usulü başlatmak istiyorum."

"Elbette olur. Birazdan uygun birini bulur, yollarım. Siz merak etmeyin."

Rasim beylerin yanıtı, gün batımına birkaç saat kala geldi. Cemal beyi bekliyorlardı. Hamdan'ın yolladığı kadın, Cemal beyin kendilerini görmeye geleceğini söylemişti, gerçek amacını açıklamamıştı. Bu nedenle de salt bir incelik görüşmesi sandılar.

Cemal, aynı arabayla, korumaları eşliğinde Davud beyin evine gitti. Ev, tüm çevresi yüksek duvarla çevrili, dört yönü de görebilen bir tepede inşa edilmişti. Davut bey, İstanbul'da, Sultan Abdülhamid'in buy-

ruğu altında görev yapmış, küçük bir memurken, Yıldız Sarayı Posta Müdürlüğü'ne, oradan da PTT yönetim kurulu üyeliğine yükselmişti. 1908 yılında Abdülhamid tahttan indirilince de emekliye ayrılmıştı. Henüz İstanbul'dayken de bu evi yaptırmış, gelip yerleşmişti.

Konuğu kapıda Rasim bey karşıladı. O da şıklıkta Cemal'den geri değildi. Üzerinde gri renk bir takım, saçları geriye taranmış, yüzü de yeni tıraşlıydı.

Cemal, burada da özel bir odaya alındı. Oda rahat, etkileyiciydi. Hamdan'ın konuk odasına benzemiyordu. Duvarlar sarı renge boyanmış, perdeler donuk yeşildi. Koltuklar derindi, lambalar uzun ve renk renk fildişi sehpalara konmuştu. Duvardaki boydan boya kitaplık ciltlerle doluydu. Kenarda duran abanozdan masa özel sandalyeleriyle, yirmi dört kişilik, ipek beyaz bir örtüyle kaplıydı. Hemen arkasındaki vitrin altın kaplama tabak, kristal bardak takımlarıyla şamdanlarla doluydu. Duvarlarda, üniformalı, kılıçlı Davut beyin resminden başka ne bir resim, ne bir fotoğraf, ne de özel başka bir şey bulunuyordu. Yerdeki iki ipek halı perdelere uygun ama koyu, göz alıcı yeşil renkteydi.

Kahveden sonra limonata, birkaç çeşit kekle pastalar sunuldu kendisine. Evin getir götür işlerini Kıllıtlı, çok temiz giyimli iki Süryani genç yapıyordu. Cemal bey, meyve sunumunda konuyu açtı:

"Rasim bey! İzin verirseniz, sebebi ziyaretimi arz edeyim."

"Estağfurullah, buyurun Cemal bey, söyleyin."

"Efendim, ben nasıl değerli bir insan olduğunuzu biliyorum. Hatırlarsanız, Şurayıdevlet azalığınız sırasında İstanbul'da karşılaşmıştık."

"Elbette, hatırlıyorum."

"Şiirlerinizin birkaçını ezbere biliyorum."

"Öğle mi? Beni sevindirdiniz" dedi Rasim bey.

"Ben İsviçre'de okurken, siz de mutlaka Avrupa'ya geldiniz. Ama karşılaşamadık."

"Uzun süre kaçıp Avrupa'ya sığındım diğer arkadaşlarım gibi. Ama İsviçre'ye doktora yapmak için gittim. Ancak, mahkeme kara-

rıyla hudut dışı edildim. Oradayken, yani İsviçre'de iken Abdülhak Hamid'le ara ara bir araya gelirdik, onun tavsiyesi ile Paris'e geçtim, Ahmed Rıza beye katıldım."

"Ya, öyle mi? Ben bu kadarını bilmiyordum doğrusu."

"Paris'ten de Mısır'a Jön Türk şubesini kurmak için gönderdiler. Bir yıl kaldım Mısır'da."

"Efendim izin verirseniz, sizleri vakitsiz rahatsız edişimin sebebini arz edeyim."

"Estağfurullah! Buyurun, söyleyin!"

"Kimin oğlu olduğumu, ailemi biliyorsunuz. Bunu tekrarlamaya gerek yok. Münasip görürseniz, kerimenize[1] talibim."

Rasim, beklemediği bu soru karşısında ne diyeceğini bilemedi.

"Cemal bey, elbette kimin oğlu olduğunuzu, nasıl değerli, soylu bir aileye mensup olduğunuzu biliyorum. Ancak beklemediğim için şaşırdım doğrusu."

Cemal:

"Hamdan beyin yolladığı hanım size konuyu iletmedi mi?"

"Bana iletilen bir şey yok. Bayanlara iletip iletmediğini bilmiyorum. Ama gene de bizimle hısım olmak istemenizi bir şeref olarak görüyorum. Samimi söylüyorum, bu bizim için bir şereftir. Ancak siz de takdir edersiniz ki, önemli olan kızımın kararı. Avrupa'da okumuş bir münevver[2] olarak bana hak verirsiniz."

"Elbette, haklısınız! Benim biraz usulden çıkarak, doğrudan doğruya zatialinizden isteme nezaketsizliğimi hoş görürsünüz."

"Ne demek! İkimiz de medeni insanlarız. Yaptığınızdan tabii ne olabilir ki?"

Konuyu kendisinin açmasından utanan Cemal:

"Çok teşekkür ederim" diye karşılık verdi.

"Bana bir süre verirseniz, konuyu kızımla görüşeyim. Kararını en kısa zamanda size iletirim."

---

1 Kerime: Kız evlat.

2 Münevver: Aydın.

"Tekrar tekrar kusurumu bağışlamanızı diliyorum. Cevabınızı sabırsızlıkla bekleyeceğim" dedikten sonra Cemal bey, gitmek üzere ayağa kalktı.

"Akşam yemeğine kalmaz mıydınız, Cemal bey?"

"Efendim, şükranlarımı arz ediyorum. Bu gece Hamdan beylerin misafiriyim. Başka bir zaman benim için şeref olur."

Rasim bey konuğunu arabaya dek geçirerek uğurladı.

Cemal beyin o gün arabayla gelmesi, Savur'da büyük bir olay oldu. Çoluk çocuk, erkek kadın yüzlerce insan arabayı görmeye geldi. Dokunmak isteyenleri, Hamdan'ın adamları güçlükle engelleyebildi.

Hamdan bey, Cemal beyi o gece çok iyi ağırladı. Omuzlarından büyük bir yük inmiş gibiydi. Murad ağa gibi güçlü, vurucu adamları olan biriyle hısım olmak, büyük bir olaydı. Yani "ateşi maşayla tutmasına" çok az kalmıştı.

İsteyecekleri Murad ağanın kızının adının Kadriye olduğunu o gece öğrendi Hamdanlar. Yemekteki söyleşide kız kardeşinin adını Cemal bey söylemişti. Ayrıca Hamdan beyle Semahat'ın büyükbabası Davud beyin yakın arkadaşlıklarını da öğrendi.

Cemal bey, Savur'a neredeyse her gün gelmeye başladı. Sabah erkenden yola çıkıyor, akşam kararmadan da Avine'ye dönüyordu. Çok kısa bir an görmüş olmasına karşılık, Semahat'a âşık olmuştu. Ama beklediği yanıtı da alamıyordu. Rasim, konuyu kızına açmış, Cemal'in bildiği özelliklerini bir bir saymıştı. Oldukça uysal bir yapısı olan Semahat, içkiye düşkün babasından çekindiği için Cemal'le evlenmek istemediğini söyleyemiyordu.

Hamdan ise ele geçirdikleri uygun koşulu değerlendirerek, hemen karısıyla kızını, on beş yirmi kişiyle birlikte Avine'ye Murad'ın kızı Kadriye'yi istemeye yolladı. Murad da bu evliliğe çok istekli olsa da, Hamdan beyin varlığını göz önünde tutarak duyanların dudaklarını uçurtan bir çeyiz yükledi. Gelin için altın kemer, iki metre zincir, enli bilezik, küpe, elmas taşlı yüzük, alınla yüzün iki yanına takılan Reşat altın diziden oluşan bütün bir takım, on ipek entari, beş çift İstanbul

işi ayakkabı, ipekten üç çarşaf; kardeşlerine birer altın cep saati, birer tabanca, üç de süvari filintası. Hamdan'ın eşi, içinden çok bulsa da, kocasının korkusundan hemen itiraz etmeden "olur" dedi.

Yedi gün gibi bir sürede hazırlıklar bitirilerek düğün yapıldı, Kadriye gerdek gecesine değin hiç görmediği Hazbi beyin karısı oldu. Birbirlerini sevip sevmeyecekleri Hamdan beyin umurunda değildi. Oğlunu iyi tanıyordu. Beğenisi olmayan, özensiz biriydi. Gelinin ise istememe gibi bir hakkı yoktu.

Cemal, kız kardeşinin evliliğiyle hiç ilgilenmedi. Onun tek ilgilendiği, deliler gibi âşık olduğu kıza "evet" dedirtebilmekti. Tanıdığı, sözü geçen kim varsa araya koydu. Kurduğu yoğun baskı sonuç verdi, Semahat'la evlendiler. Aynı hafta içerisinde de Avrupa'ya balayına gittiler. Geçirdikleri güzel bir ay sonunda Avine'ye döndüler. Cemal bey, aşk sandığı hevesini giderince, üç-dört dil bilen kültürlü, güzelliğiyle, inceliği ile ünlü Semahat'ı aşiret yaşantısına bıraktı. Sınır anlaşmazlığı olan Barava aşiretinin bir bölüm ağalarıyla uğraşmaya, onları yıldırmaya koyuldu.

Hamdan, yeni dünürüyle ilişkilerini daha sıcak tutmak için ne gerekiyorsa yapıyordu. Savur'da sözü geçen birkaç kişiyle birlikte Murad ağayı konağında ağırlamayı kural haline getirdi. Arada bir, bazı nedenler göstererek şölenler düzenlemeye başladı. Bu şölenlere, Murad'la sorunu olmayan, Dereveri ağalarının kanlısı Barava ağalarını da çağırdığı oluyordu. Amacı güçlü bir blok oluşturmaktı. Neşesini uçuracak çatışmalı günlerin her an başlayabileceğini biliyordu. Her söyleşide de, Dereveri öcülüğünü, incelikle, Murad ağaya işlemekten geri durmuyordu.

Cemil, babasının öcünü alma isteğine yenik düştü. Bölgesel yönetim boşluğundan yararlanarak, Kasır'daki Süleyman-e Şefik'e bir baskın düşündü. Ama bu baskın, iyi silahlanmış, sayıca büyük bir güç gerektiriyordu. Saldırmazlık yaşadığı Bendajorilileri de baskına katmayı uygun buldu. Konuyu Serhan'la, amcasının çocuklarına açtı, uygulayacağı yöntemi anlattı. Kendi yandaşlarını hazırladıktan sonra, Bendajorililere adamlar yollayarak hazır olmalarını istedi. Onlar

da ağalarla sorunlarının çözülmesi umuduyla, çağrıya uymak için silahlandılar. Üç gün içerisinde Deriya ve yakın köylerde, gelecek komutu beklemek için üç yüz tüfekli toplandı.

Mevsim de uygundu. Dayanılmaz sıcaklar bitmiş, sonbaharın ılık geceleri başlamıştı. Cemil, Serhan'ı evde bırakmayı uygun gördü. Olası bir terslik nedeniyle o, evde, ailenin başında, tehlikeden uzak tutulmalıydı. Ancak Serhan'ın içinde karınca gibi kaynayan öç alma isteğini görüyor, onları okuyabiliyordu. Öç alma isteğinin kendisine verdiği o keskin hınç duygusuyla doluydu.

Akşam yemeğinde Cemil, kardeşine düşüncelerini anlattı:

"Birimizin evde kalması gerekiyor, biliyorsun Serhan. İkimizin birden gitmesi yanlış olur. Ne kadar hınçlı olduğunu biliyorum. Ama dediğim gibi senin evde kalman gerekiyor. Bunun nedenlerini de daha önce konuşmuştuk. Yeniden değerlendirmenin manası yok."

"Biliyorum, bir itirazım yok. Ancak seni yalnız bırakmak istemiyorum."

"Rahat ol, beni merak etme, kendimi korumasını biliyorum."

"O bakımdan rahatım, eminim," dedi Serhan.

"Baskını yapacağımız günü gizli tutuyorum. Şimdiden yayılmasını istemiyorum. Ama çok da uzatmaya gelmez. Yoksa adamların hırsı azalır. Bir de amca çocuklarından birini götürmeyi düşünüyorum. Sence doğru olur mu?"

"Neden olmasın! Onlar da ellerini taşın altına soksunlar, belaları sadece biz sarmış değiliz başımıza. Ayrıca onlar da amcalarının intikamını almak ister. Onların da hakkı var."

"Haklısın, bundan sonra her şeyde onları da yanımıza alalım."

"Evet, alalım. Dikkat ediyorum da, düşman olan kimselere onların bir hıncı yok. Sanki bu aşiretle ilgileri yokmuş gibi davranıyorlar. Sonra da dönüp 'ağayız' diyorlar. Bugüne kadar biz yanlış yaptık. Bu günden sonra onları da her olaya sokalım."

"Kimin geleceğini söylemeyelim, onlara bırakalım kararı. Ama gelmeleri gerektiğini bildirelim."

Serhan, "Bildirelim" diye onayladı Cemil'i.

Cemil yemekten sonra, yanı başlarında uyumakta olduğunu sandığı Neced'in yüzündeki örtüyü kaldırdı. Çocuk ürperdi. Eğilip ona daha yakından baktı. Yüzü, gülüşü, o denli masumdu ki, eğilip öpmek istedi, ama yapmadı. Gitti köşedeki tüfeğiyle fişekliği aldı, yere oturdu, mermi bağlarını fişekliğe yerleştirmeye başladı. O arada Hadice'yle Vesile, yer sofrasını toplamaya başladılar.

Cemil, bir yandan işini yaparken bir yandan da Serhan'a içinden geçenleri anlatmaya başladı:

"Süleyman-e Şefik, bu günlerde böyle bir baskına kalkışacağımızı beklemiyordur. Ele sağ geçirebilirsem, çığlıkları gökleri tutacak, onu buna zorlayacağım. Babamı öldürtmekle her şeyden kurtulduğunu zannediyordur."

"Eğer sağ ele geçerse, ne olur onu buraya getir veya bana haber yolla, sizi uygun bir yerde karşılayayım. Ona ne yapacağımızı orada birlikte kararlaştırırız. Olur mu?"

"Neden olmasın! Olur tabii."

Serhan, dirseklerini dizlerine dayadı, çenesini de ellerinin üzerine koydu. Gözlerinde mutluluk ışıltıları yanıp sönüyordu.

"Hainler hiçbir zaman kurtulamaz, yaptıklarını mutlaka öderler. Bizi hiç hesaba katmadı. Yaptıklarının yanına kâr kalacağını zannediyor."

Cemil, mermi bağlarını yerlerine yerleştirince, sırtını mindere dayadı, yüzüne mutlu bir gülümseme yayıldı.

"Ne hindir o, geçirdiğimiz o dayanılmaz zor günlerin hepsi onun yüzünden. Babam isteseydi onu iki saat içerisinde ortadan kaldırtabilirdi. Ama yapmadı. Herhalde onu engelleyen annemdi."

"Doğru! Annem hiç kötülük istemezdi. Bizler için içi titrerdi sürekli. Keşke bu konuda babama karışmasaydı."

"Bana sorarsan babam da istemedi. Karar vereceği zaman, ne annemi ne de bir başkasını dinlerdi."

Serhan derin bir iç geçirdikten sonra:

"Annem de babamdan hemen sonra öldü. Yani Süleyman hem babamızı hem de annemizi öldürdü," diye ekledi.

"Elbette ikisini öldürdü" dedi Cemil de.

Serhan, erken uyumak için odasına çekildi. Cemil de çok oturmadı. Bir iki salkım üzüm yedikten sonra ayvana çıktı, karanlıktaki köye baktı. Köpek ulumalarından başka bir ses duyulmuyordu. Köpekler olmasa, ölü sessizliğine gömülecekti Deriya.

Sabah çorbasından önce Cemil, köyün dışında dolaşmaya çıktı. Yamaçta kuru sarı otlar arasında otlayan inekler vardı. Birden öyle derin bir sevinç duydu ki, nedenini kendisi de anlayamadı. Ciğerlerine işlercesine derin bir soluk aldı, duyduğu sevincin nedenini usunda aradı, ama hiçbir şey anımsayamadı. "Belki de gece erken uyuduğumdandır. Genelde insan uykusunu alınca neşeli oluyor," diye düşündü. Önüne çıkan keçi yolundan yamaç yukarı tırmandı, sağa yürüyerek köyün üzerindeki burnu andıran kayaya geldi. Siçve yönünden gelen oldukça kalabalık silahlı bir grubu görünce, eve indi.

Gelenler Siçveli Samado'yla yakınlarıydı. Adamlar, sokakta kapı önünde beklerken, Samado yukarı çıktı. Serhan da ayvanda oturmuş, sofranın kurulmasını bekliyordu. Samado ayvana çıkınca, Cemil'in uyanıp uyanmadığını sordu.

"Çoktan uyanmış. Ben elimi yüzümü yıkarken o dışarıdan geliyordu. Sabah erkenden nereye gidip geldiğini bilmiyorum. Otur, şimdi gelir."

Adam da başka bir şey konuşmadan oturdu. Az sonra Cemil de geldi.

"Hı, Samado hayırdır?"

Ağası gelirken ayağa kalkan Samado:

"Hayırdır ağa! Dünden beri Bendajorililer, Siçve'de toplanıp duruyor. Onu haber vermeye geldim."

"Endişelenme, bir şey yok. Gelişlerinden haberim var."

Serhan, sormadan edemedi:

"Sabah bir yere mi gittin?"

"Evet, gittim."

Hâlâ ayaklarında duran çarıklarını göstererek "Çarıklar ayağımı vuracak mı diye denemeye çıktım."

Konuşurlarken, sofranın hazır olduğunu bildirdi evin hizmetlisi kadın. Üçü birlikte sofranın hazırlandığı odaya girdiler.

Samado, Bendajorililerin toplanmasından hoşnut değildi. Sormadan yapamadı.

"Ağa bu dıjmınler[1] neden bizim gibi toplanıyorlar?"

"Merak etme. Onları bir iş için ben çağırttım, korkulacak bir şey yok!"

Bendajorililerden Deriya'ya gelen yoktu, ağaların korkusundan yakın köylerdeki yakınlarına gelmişlerdi. Çağrıldıklarına sevinseler de, ağalarla Bendajorililere güven duymuyorlardı. Önlem olarak biraz çekingen davranıyorlardı.

Gün ilerleyince, her iki konağın önünde, zaman öldürmek için onlarca silahlı adam toplandı. Cemil de yapacağı baskının son şeklini kafasında kurmaya başladı. Konuşulanlarla hiç ilgili değildi. Birden az ötede oturan Samado'yu çağırdı.

"Buyur, ağa!"

"Yanına adamlarından bir ikisini al, Siçve'ye git, orada bekleyenlerin hepsinin yatsıdan önce burada olmaları gerektiğini söyle. Ayrıca, yakın köylere de haber verin, herkes gelsin."

"Herkes mi? Bendajorililer de mi?"

"Evet, herkes."

Samado iki yakınıyla hemen yola çıktı. Akşam olduğunda gelenlerin sayısı iki yüzü buldu. Her birinin elinde tüfek, göğüslerinde çapraz fişeklikler, önlerinde hançer, boyunlarında bağlı puşular, ayaklarında da ham çarıklarla yün çoraplar vardı. Tüfeksiz, hançersiz hiç kimse yoktu. Sokakta, konakta Deriya'nın her yerinde bir uğultu yükseldi saatlerce. Karanlık iyice bastırınca toplananların sayısı üç yüzü buldu.

Bendajorililerin çoğu kenarda kaldı.

Cemil'in yanında Naif, sağında Bazıkeli Melle ile adamları, onların sağında Bendajorililer; solunda başlarında Selim, Harabmemolularla diğer Bendajorililer, iki-üç metre aralıklarla, yanlara açılan kollar düzeninde Habezbeni'ye doğru yola çıktılar. Cemil, önlem olarak

1 Dıjmın: Düşman.

yakınına, güvendiği kendi adamlarını aldı. Bendajorililer ise biraz uzakta, bir aradaydılar.

Mehtabın olanca gücüyle aydınlattığı sonbaharın bu ilk gecelerinde hava umulmayacak ölçüde ılıktı. Batıdan aralıksız yumuşak bir rüzgâr esiyor, puhular da habire ötüyordu.

Bazıke ile Habezbeni arasındaki son vadiye ulaştıklarında, durdular. Cemil, baskının nasıl yapılacağını anlattı. Yürüyüş kolunun sağındakiler köyün kendilerine göre sağında, soldakiler solunda, ortadaki Cemil'le yanındakiler de güneyinde yer tutacaklardı. Yanlışlıkla birbirlerini vurmamaları için kuzeye kimse geçmeyecekti.

Sabaha doğru ön görüldüğü gibi, Kasır köyünün dışına yerleşerek günün aydınlanmasını beklediler. Hava beklemedikleri kadar soğudu, deyim yerindeyse soğuk iliklerine işliyordu. Gene de yerleştikleri düzeni hiç kimse bozmadı.

Gün aydınlanmaya başlayınca, beklediklerinin tersine, köyde belirgin bir canlanma olmadı. Birkaç horoz öttü, bir de bebekler ağladı, o kadar. Ne sığırlar çıkarıldı ne de kapı önünde görülen oldu. Köy dolaylarındaki otlaklarda da görülen bir şey yoktu. Gene de beklediler.

Güneş ışınlarını gösterince Cemil, dürbünle Süleyman'ın konağını özenle taradı. Kıpırdayan bir canlı olmadı. Göremediği gözetlemelerden birinden bir tüfeğin namlusu uzandı, önce duman çıktı, ardından da yerleştiği yerden toz yükseldi. Süleyman, onlar gelmeden gereken önlemleri almıştı.

Konağın gözetleme deliklerinden atılan kurşun, Cemil'in önündeki toprak tümseğe saplandı. Cemil, atılan kurşundan çok, Süleyman'ın nasıl duyum aldığına şaştı. Bir süre kıpırdamadan, şaşırarak durdu. Kendine gelince, konağın pencerelerine, duvarlarına ateşe başladı. Onu Dereverililerin atışları izledi. Yüzlerce tüfek, durmadan ateş kustu. Pencerelerden birinden ateş yükseldi, ancak hemen söndürüldü. Duvarlardan taş, harç parçacıkları serpilircesine düşmeye başladı.

Kasırlılar kendilerini iyi gizlemişlerdi. Altmış-yetmiş tüfekle karşılık verdiler. Salt Süleyman'ın konağından ateş edilmedi. Damlar-

dan, bazı duvar arkalarından da kurşun geldi. Ancak en çok ateşe tutulan Cemil'in yeriydi. Orada olduğunu biliyorlardı. Gelen atışlar o denli yoğundu ki, bir başkası olsaydı, yerini bırakıp geri çekilirdi. Ama Cemil, kıpırdamadan karşılık verdi.

Çatışma hız yitirmeden saatlerce sürdü. Her yanı barut kokusu sardı. Konağın duvarları, sivri uçlu çekiçlerle dövülmüş gibi alacalandı, ağaçtan yapılmış kapı, pencere kepenklerinin büyük bir bölümü tutuşarak alev aldı, diğerleri ise kevgire döndü, köy kahverengi toz bulutu arasında kaldı.

Akşama bir iki saat kala, mermileri azalınca Dereverililer geri çekildi. Hiç yitikleri yoktu, ne yaralı ne de ölü verdiler. Habezbenililer ise, biri ağır üç yaralı, ama gene de beklenmeyen bir direnç gösterdiler.

Cemil'in yüzünden düşen bin parçaydı. Umduğunu bulamamanın üzüntüsünü yaşıyordu. En çok şaştığı da, Süleyman'ın nasıl duyum aldığıydı. Bu hain veya hainleri ortaya çıkarması, kendi ünü için kaçınılmazdı. Yürürken ellerini birer yumruk yapıp sıktı durdu.

Üzgün, sessiz olan salt Cemil değildi, neredeyse herkes mezardan çıkmış gibiydi. Üzgün, şaşkın, sessiz. Bazıke'den geçerlerken Hoca, binmesi için Cemil'e bir at getirtti. Cemil, sessizce bindi. Tüfeği kucağında duruyordu. Fişekliğinde ise iki bağ mermi kalmıştı, gerisini kullanmıştı.

Zıvıngimenda köyünün kuzeyine ulaştıklarında atı durdurdu. Tüfeğin emniyetini açarak Bendajorililere ateş etmeye başladı. Onlar da olacağı beklercesine, hiç duraksamadan, önlerine çıkan her engeli, çalıları, taşlarla duvarları can korkusuyla geçerek kaçıştılar. Üzerlerine yağmur gibi kurşun yağmaya başladı. Diğerleri Cemil'in bu anını değerlendirerek düşmanlarından öç almaya çalıştılar. Kasır'da uğranılan başarısızlığın öcünü onlardan almak istediler.

Bendajorililer ise salt canlarını kurtarmak için kaçıştılar. Cemil aşiretin ağası olduğu için töre gereği dönüp karşılık vermediler.

Cemil üzüntüsünden o akşam, sonraki gün ağzına lokma koymadı. Uyku uyuyamadı, sorulara da yanıt vermedi, ne karısına ne de

Serhan'a. Karanlık odada kimseyi içeri almadan oturdu, durdu. Çok öfkeliydi. Öfkesi geçmek bilmiyordu.

Serhan da çok üzgündü. Bunca hazırlıktan sonra Süleyman-e Şefik'in kellesini alamamak olası bir şey değildi. Ona bu duyumu kimler uçurmuş olabilirdi? Doğaldır ki o da Bendajorililerden kuşkulandı. "Bunun bedelini ödeyecekler" dedi kendi kendine.

Hoca ile Selim'i ve Deriya'daki adamlarını çağırttı. Adamlar gelince;

"Beklemeden namussuzlara saldırın. Mallarını, hayvanlarını, tarlalarını, bağlarını ellerinden alın, evlerini ateşe verin" diye buyruk verdi.

"Hiç beklemeden, hemen Caco ile Porti'yi öldürün!"

Ancak adamlar, söylediği kişilerin köye dönmediklerini, çoluk çocuklarının da gece karanlığında kaçtıklarını bildirince, "Öyleyse evlerini yakın, bağlarını da kökünden kesin!" diye bağırdı.

Serhan bununla da yetinmeyerek, aynı gün adamlarıyla önce Siçve'ye, sonra da diğer köylere saldırdı. Siçve'de öldürülen iki kişinin cesetleri ateşte yakıldı. Hayvanlarına el kondu. Bir gün sonra Cemil de bir iki köye saldırdı, bulamadığı adamların evlerini ateşe verdi, her şeylerine el koydu, adamlarına dağıttı. Dağ taş demeden her yer arandı, ele geçen üç kişi daha öldürüldü. Başlarında ağaların olmadığı Bendajerililere, uygun zamanlarda Bendajorililer de saldırdı. Bir iki kişiyi de onlar öldürdü. Karşılıklı ölümler arttıkça, öç alma duyguları da eski yıllarda olduğu gibi yeniden ateşlendi.

Canlarını kurtarmak için köylerinden kaçan Bendajorililer, her gün başka bir köye sığındılar. Çünkü aşiretin her yerinde ateş, ölüm vardı. Caco ile Porti, önce Cevze'ye Mahmud-e Ahmedlere sığındı, çünkü Cemil'in önünden birlikte aynı yöne kaçmışlardı. Gece olunca da Deriya'dan kaçan ailelerini karşılayarak Cevze'ye götürdüler. Mahmud, onları ve ailesini ancak iki gün koruyabileceğini anladı. Köyde azınlıktaydı, birkaç akrabası dışında neredeyse herkes ona düşmandı. Evine sığınan Deriyalılarla Tefe'nin yukarı mahallesine attılar kendilerini. Burada da çok kalamadılar, on gün tutunabildiler.

Gidebilecekleri bir yer kalıyordu, Savur'daki beyler. İstemeye istemeye gittiler. Bir yerden diğerine sığınırken, yuvarlanan kartopu

gibi çoğaldılar. Çoluk çocuk, erkek kadın, sayıları yetmiş canı buldu. Mevsim de kışa doğru ilerliyordu. Ancak Savur'a gidişleri öyle kolay olmadı. İzlerini yitirmek için Kıllıt'ın doğusundaki kayalık, mağaralık yerde üç gün gizlenmek zorunda kaldılar.

İlk gün kayalık yere vardıklarında, gökyüzünü koyu kıvrımlarla kabararak şişen bir bulut kapladı. Yağmur beklerken, iri taneli dolu boşaldı üzerlerine. Rüzgâr, bulutları üzerlerine sürükledi, gök gürlemeleriyle birlikte ortalık ateş çizgileriyle ürkütücü bir durum aldı. Yarı çıplak olan çocukları, sığınmak için kaçışırken, kafaları, ceviz büyüklüğündeki dolu taneleriyle şişti. Başı yaralanan çocuklar da vardı. Yerlerini gizleyebilmek için ateş bile yakamadılar. Mağaralara doğru koşarlarken, bulutlar arkalarında gürledi, şimşekler havayı parçalara ayırdı. Sabaha değin tir tir titrediler.

Savur'a ulaştıklarında sokakları, boş ahırları kendileri gibi kaçan köylülerin doldurduğunu gördüler. Yoksulluğun getirdiği açlık, sefalet her yeri tutmuştu. Mahmud önceden tanıdığı bir adamın evini düşük bir fiyatla kiraladı. Bir odayla ayvandan oluşan bu yerde, on iki kişi kalacaklardı. Kiradan ayrı, çocukları, haftada iki gün adamın ahırını da temizleyeceklerdi. Kışı dışarıda karşılamaktan iyiydi.

Caco ile Porti de beyin yakınlarından birinin sığır ahırının kapısına ellerindeki eşyaları götürüp bıraktılar. Konak sahibinin bağırıp çağırmasına aldırmadan, bir iki sığırı dışarı çıkardılar, tüm aile el birliğiyle, içerdeki hayvan dışkılarını toplayarak avlunun bir köşesine taşıdılar, sonra da girip yerleştiler. Bu, az da olsa, gerekirse güç kullanabilecekleri anlamına geliyordu. Ahırın içerisi oldukça büyüktü. Bir hangarı andırıyordu, en dipteki duvarda önü kaba taşlarla örülmüş, şömineyi andıran bir ocak vardı. Yemek pişirmeye, kışın da ısınmaya yarayabilirdi.

Akşam olunca, konakta bir fırtına koptu. Eve gelen konak sahibi bey, Porti ile Caco'yu yukarıya çağırttı. Çıktıklarında bey, başında beyaz takkesi, üzerinde aynı renk entarisiyle, elleri arkasında, salonu andıran odanın ortasında onları bekliyordu. Yıpranmış çarıklarını ayvanın girişinde çıkararak içeri girdiler. Bey çıkarabileceği en yüksek sesle bağırmaya başladı:

"Kimden destur alarak benim ahırıma yerleştiniz siz?"

Porti kekelemeye başlayınca, Caco atıldı:

"Elbette sizin desturunuzla begim! Başka kimin olacak!"

Beyin yüzü öfkeden mosmor kesildi.

"Bir de yalan söylüyorsunuz utanmadan! Ben size ne zaman, nerede destur verdim, he?"

"Begim, biz sizlerin hizmetkârlarınız, köyümüzden kaçmak zorunda kaldık, gelebileceğimiz tek yer sizlerin ahırlarınız. Gölgenize, baxtınıza attık çoluk çocuğu!"

Caco'nun bu sözleri beyi az da olsa yumuşattı. Önce ne söyleyeceğini bilemedi. Oda içerisinde, Hamdan beyde gördüğü gibi, gidip gelmeye başladı. Birkaç dakika geçince "İyi! Anlaşıldı! Ama insan bir haber verir, yahu!" diye ders verdi. Diğerleri konuşmadan beklediler. Bey, konuşurken yere bakıyordu:

"Çocuklarınız bahçe işlerimizi, kadınlarınız da ev işlerimizi görecek. Kar küreleme, dam loğlama, odun kırma, taşıma gibi işler size kaldı. Ayrıca sığırlara da yeterince yer ayıracaksınız! Anlaşıldı mı?"

Adamlar anlamsız birbirlerine bakındılar. Bu kez Porti "Anlaşıldı begim. Siz merak etmeyin" diye yanıtladı.

"Şimdi gidebilirsiniz!"

Çıktılar. Merdivenlerden inerken Porti, Caco'nun kulağına "Gören de kasır hibe ettiğini zannedecek" diye fısıldadı.

Sonraki gün Hamdan beyin oğlu Hazbi, Dervera'dan Savur'a sığınan aile ileri gelenlerini konağın giriş kapısının önünde topladı. Önce asık bir yüzle birer birer süzdü. Başını bir o yana bir bu yana salladı. Sonra kollarını göğsünde bağlayarak konuşmaya başladı:

"Neden buralara geldiniz? Babamın veya benim iznimiz olmadan neden köylerinizi terk ettiniz? Ha!"

Önde duran Siçveli Ali, Hazbi'nin kibir dolu duruşuyla bakışlarına canı sıkılarak:

"Ya ne yapacaktık, bey?"

"Köyde kalacaktınız! Peki, sürülerimizi, arazilerimizi kim koruyacak?"

Bir başkası yanıtladı bu kez:

"Geride kalan genç çocuklarımız, canları pahasına sürülerinizden kurtarabildiklerini dağlardan geçerek buraya getirmeye çalışıyorlar. Saklana saklana, silahları ellerinde, uyumadan buraya ulaşmaya çalışıyorlar begim! Arazilerinizin toprağı da yerinde duruyor. Kimse başka yere taşıyamaz. Merak etmeyin!"

Adamın bu sözlerine yüksek sesle gülenler olunca Hazbi, daha da kabararak;

"Kimin haddine! Elbette taşıyamaz!" dedi.

Gülüşmeler koroya dönüştü. Hazbi'nin söylemi bitmemişti, bazı koşulları anlatması gerekiyordu:

"Benle babam, eli yüzü düzgün bulduğumuz bazı kızlarınızla erkek çocuklarınızı hizmet için konağa alacağız. Diğerleri de akrabalarımıza gitsin. Tek sahibiniz bizler değiliz. Bizim yapabileceklerimiz bu kadar! Dağılabilirsiniz artık."

Son buyruğunu söyledikten sonra, elleri arkasında Hamdan beyin oğlu, Murad ağanın damadı olmanın verdiği ulaşılmaz büyüklükle içeri girdi. Ancak girmesiyle yeniden dışarı çıkması bir oldu. Söylemesi gereken yeni bir şeyler anımsamıştı.

"Bana bakın. Biriniz, sürülerimizin buraya doğru getirilmekte olduğunu söyledi. Peki, onları kim otlatacak? Onu söyleyin bana. Burada çoban moban az. Ayrıca parayla da kimseyi tutmayız. Yere atılacak paramız yok bizim."

Orta yaşlı biri yanındakine;

"Beyimiz haklı, kendisi iki koyunla çıksa akşama yolu bulamaz, dağda kalır. Yolu bulsa, koyunları eve getirmeden kaybeder" dedi.

Diğer köylü;

"Sus, duysa başımıza iş açılır" diye uyardı.

Yaşlılardan biri iş çığırından çıkmadan Hazbi'nin kuşkularını giderdi:

"Siz merak etmeyin begim, bizim çoban çocuklarımız sürülerinize bakarlar."

"Hı, iyi! Anladım," diyerek gene aynı tarzda, burnunu yukarılara kaldırmaktan önünü güçlükle görebilen Hazbi bey kapıdan içeri girdi.

Hazbi'nin unutulmaz söyleminden sonra, adamlar çarşıya doğru dağılırken Siçveli Ali, Abdülhalik ile Abdülselim adındaki Hamdan'ın iki akrabasıyla karşılaştı. Bu iki bey diğerlerine benzemiyordu. Uysal, gönülleri sevgiden yana, yardımsever, yufka yürekliydiler. Düştükleri bu güç durum nedeniyle Ali'yi avutmak istediler. Önce Abdülhalik bey konuştu:

"Ali, başınıza gelenleri duyunca, inan ki çok üzüldüm. İnanıyorum ki bu sıkıntılı günleri çarçabuk atlatırsınız."

"Ben de çok üzüldüm Ali!" diye ekledi Abdülselim bey.

"İkiniz de sağ olun begim."

Abdülhalik bey:

"Kalacak bir yer bulabildin mi Ali?"

"Yok, bulamadım begim. Çocuklarla her gün bir yerdeyiz. Perişan olduk, ne yapacağımı bilemiyorum. Önümüz de kış!"

"Bende yapıldığı günden beri boş duran iki odalı bir yer var. Çok ahım şahım bir yer değil, ama idare eder. Küçük de bir mutfağı var. Bir bak istersen. Beğenirsen seve seve veririm."

Umudu tükenmekte olan Ali, bu öneri karşısında sevinçten kanatları olsa uçacaktı.

"Teev! Beğenirsen ne demek, begim? Bir ahır, bir mağara bile olsa başımdan fazladır. Zaten şimdi bile bir ahırdan diğerine geçip duruyoruz."

"Söylediğim yer ahırın üstü, ahır da boş. İstersen orada da birkaç hayvan besleyebilirsin."

"Begim, verin elinizi öpeyim. Bu yaptığınız iyiliği hiç unutmayacağım."

"Hayır, olur mu? Daha da yardım etmek isterdim ama biliyorsun ki diğerleri gibi zengin değilim."

"Bundan büyük iyilik olmaz!"

Abdülselim bey de başka bir aileye verebileceği yerinin olduğunu söyledi.

"Ali, yer bulamayan birileri varsa, bizim girişte kalabilir. Pencereleri biraz küçük ama kışın iyi ısınıyor. Yazın da bayağı serin bir yerdir."

"Begim, siz neden bahsediyorsunuz? Kaledeki mağaralara gidip oturmayı düşünenler bile var."

Ali hemen o gün yere bakmadan, çoluk çocuğu alarak Abdülhalik beyin önerdiği eve gitti. Sürekli kapalı tutulmaktan sıkışan kapıyı güçlükle açtılar, toz toprak içindeki yerleri süpürdükten sonra, avludaki kuyudan su çekerek yıkadılar.

Taş ev, neredeyse çöküntü döneme girmişti. Büyük odanın yarısı sıvalı, öbür yarısı sıvanmadan inşaatı yapan ustaların bıraktığı gibi duruyordu. Yan yana iki penceresi de camsızdı. Aradaki duvara gömülü ocağın içi ise kurumuş harç doluydu. Gene de Ali'yle ailesine saray gibi geldi. Diğer oda daha kullanılır durumdaydı. Köyde bıraktıkları evden kat kat daha güzel bir yerdi burası.

Ev istedikleri gibiydi, ancak yatabilecekleri bir yatakları bile yoktu. Kaçarken yanlarına canlarından başka bir şey alamamışlardı. Zaten alabilecekleri pek de bir şeyleri yoktu. Ot dolu şiltelerde yatmışlardı yaz kış. Kaçırabildikleri biricik şey, içi dışı kararmış bir tencereydi.

Abdülhalik bey o akşam eski, ama kullanılabilir içi pamuk dolu iki yatak, bakır bir iki tas, geniş bir sahan, bir su testisi; tahta kaşıklarla birlikte on tandır ekmeği, bir çuval çavdar, biraz un, bir zembil domates, yeterince de tuz yolladı. Bunlar bir gömü kadar bulunması güç şeylerdi.

Abdülselim beyin evine de üç aile birden yerleşti. Orası da oldukça geniş, Abdülhalik beyin evinden geri kalır bir yanı yoktu. Daha temiz, daha bakımlıydı. Üstelik dışarıda kullanabilecekleri bir tuvaleti, iki de su kuyusu vardı. Ev sahibi bey, Abdülhalik'ten daha varlıklı olduğu için, aylarca yetecek yiyeceklerle un yolladı konuklarına. Biraz daha ileri giderek, çocuklarına kullanılmış, ama yıpranmamış giysiler de verdi. Çarık yapmak için yarı işlenmiş, gene de ham sayılan bir sığır derisini de unutmadı. Her iki bey, evlerini verirken, üstelik hiçbir koşul öne sürmediler.

Porti ile Caco'nun sığındıkları ahırın sahibi ise, ertesi gün onlara ayvandan "Yerleştiniz fakat bana güvenip yan gelip yatmayın! Ekmeğinizi çıkarmaya bakın. Gelişiniz bize zaten pahalıya patladı, köydeki gelirimiz bitti sizin yüzünüzden" diye çıkıştı. Oysa Abdülhalik, Ab-

dülselim beylerin ise köylerde yarıcının elinde toprakları, bakılacak sürüleri, salt, Savur'da kavak-meyve bahçeleri, tarlaları, birkaç su değirmeninde payları vardı.

O kış da acımasız başladı. Çok kar yağdı, saçaklar buz sarkıtlarıyla doldu. Porti ile Caco'nun kaldıkları yer, ısıtılabilir gibi değildi. Tahta, aralıklı kapı, camsız pencereler rüzgârı olduğu gibi içeri alıyordu. Erkekler, donmuş karlara aldırmadan, dağ yamaçlarından, sırtlarında taşıdıkları odun parçaları, çırpılarla ısınmaya çalıştılar, ama yetmedi. Havalar oldukça soğuk, dondurucuydu. Rüzgâr duvardaki ocağın ısısını alıp götürüyordu hemencecik. Odun getirmek üzere dağlara her çıktıklarında, donmaktan güçlükle kurtuldular. Eve yiyecek bir şeyler getirebilmek için, çocukları sabahtan akşama kadar kapı kapı dilendiler. Gene de çoğu günler elleri boş döndüler. Aç yattıkları geceler, tok yattıklarından daha çoktu.

Porti, bir sabah ayazında eklemeli urganı alarak her gün yaptığı gibi, dağlardan odun toplamaya çıktı. Hava diğer günlerden daha soğuktu, kar o denli donmuştu ki, bastığında batmadan yürüyebildi. Yamaçtaki en yakın koruluğa ulaştığında, elleri tutmaz oldu, tüm gücünü kullandığında bile parmaklarını bir araya getiremedi. Odun olabilecek dalları indirmesi olası değildi artık. Dirsekleriyle ayırabildiği ince dallardan küçük bir bağ yapmayı güçlükle başardı, yüklenerek eve döndü.

Eve vardığında dili donmuş gibiydi, konuşamadı. Yükünü indirirken yardımına gelen karısına, ancak işaretlerle çok aç, bayılmak üzere olduğunu anlatabildi. Kocasının yüzünü her günkünden daha çok morluklar içinde gören kadın:

"Çocuklar biraz bulgur bulup getirdiler, ben de suyla kaynattım, hemen ısıtır getiririm" dedi. Çocuklarının dilendiklerini söylemeye bir türlü dili varmadı. İçi de dışı gibi kararmış tencerede haşlanmış bulguru ısıtmaya çalışırken bir yandan da konuşmayı sürdürdü:

"Çocuklar da dışarılarda bir şeyler bulamıyor. Her gün olunca, insanlar da bıktı. Bir gün iki gün değil, bunun sonunun gelmediğini görünce, insanlar da vermekten vazgeçtiler. Sonumuz ne olacak, bilmiyorum!"

Porti güçlükle:

"Hele bir bahara çıkalım, bir yol buluruz."

Sonra da önüne konan bir iki kaşıklık yiyecekten alırken, ahır evin ocağa yakın yerinde hasta yatan Caco'nun karısıyla, iki küçük çocuğu eliyle göstererek sordu:

"Onların durumları nasıl bugün?"

"Sonbaharda bahçelerden topladığım ayva yaprağıyla diğer otlardan kaynatıp verdim. Biraz da ekmek parçaları vardı, yiyip uyudular. Öksürükleri düne göre biraz hafifledi. Herhalde ondan olsa gerek, rahat uyuyorlar. Hatırlamıyor musun gece neredeyse boğuluyorlardı üçü de."

"Caco nerelerde?"

"Sabahleyin sen çıktıktan sonra o da çıktı. Ya oduna dağa veya başka bir yere gitmiştir."

"Yolda ona rastlamadım."

"O da öksürüp duruyordu, bir yere düşüp kalmasa keşke!"

Caco'yu konuşurlarken kapıdan zayıf, güçsüz kızı girdi. Üzerinde bir iki yeri yırtık, yamalı, yıkanmaktan solmuş, küçülmüş bir entari; ayaklarında da tahtadan, kullanılmaktan incecik kalmış bir takunya vardı. Göğsünün üzerinde üç beş ekmek parçası taşıyordu. Girince, ekmek parçalarını kadına uzattı, o da bir parçayı kocasının önüne koydu.

"Çamaşır yıkamaktan canım çıktı. Sonra da evin hepsini, merdivenler dahil süpürdüm. Aşağıdan iki günlük yakacak odun taşıdım. Herhalde bugün için iş kalmamıştır, çağırmazlar. Ben de hasta annemle diğer çocuklarla ilgilenirim. Sofrada fazla ekmek artmadı. Artanlar bu getirdiklerim. Ekmek sepeti doluydu, fakat almaya cesaret edemedim. Gören olursa, rezil olurum diye korktum."

Yakınmakta kendini haklı görüyordu kız, sabah karanlığında çağrılmıştı yukarı kata ve geldiği saate değin durmadan iş yapmıştı. Yukarıya taşıdığı odunları da diğer avluda küçük kardeşleriyle Porti'nin küçük çocukları kırmışlardı. Kızla çocuklara her gün oturdukları ahırın kira karşılığı olarak kendilerine bu işler düşmüştü.

O gece Caco eve dönmedi. Nerede olduğunu, nereye gittiğini de bilen olmadı. Önce diğer Dereverililere gitmiş olabileceğini düşün-

düler. Sabah gelmeyince de Porti oduna giderken çocuklardan ikisi onu aramaya çıktı. Önce yakın üç beş eve uğradılar, oradan da Ahmedi köyüne indiler. Orada da bulamadılar. Ne gören vardı ne de bilen. Hasta karısı bile o haliyle yataktan çıkıp aramak için dışarı gitmek istedi. Kızıyla Porti'nin karısı engel oldular.

Porti odundan döndüğünde de Caco ortalıkta gözükmedi. Herkesin aklına kötü şeyler gelmeye başladı. Bendajorililerin bu karakışta Savur'a gelip kötülüğe kalkışmaları gerçi olası değildi, ama en son herkesin aklına yerleşen bu olasılık oldu.

O gün konağın üst kattaki işleri de kaldı. Ne Caco'nun kızı temizliğe, ne küçük çocuklar odun kırmaya gittiler. Bey ile hatun, kıyametleri kopardı; onları yapılan iyiliğin değerini bilmemekle suçladılar. Sövüp saydılar, onur kırıcı sözler sıraladılar, evden atmakla korkuttular.

Savur'daki Dereverililerden birkaç adam, çarıklarını bağlayarak her gün odun toplamaya gittiği yamaçlara aramaya gittiler. Ne izini buldular ne de kendisini. Yer yarılmış Caco içine düşmüştü, bilinen hiçbir yerde yoktu. Akşam olunca, çocuklarıyla hasta karısını yalnız bırakmamak için eşleriyle ahır eve geldiler. Nerelere gitmiş olabilirdi? Karanlık çökünce, urganın ucuna çıra bağlanarak kuyulara sarkıtıldı, beyden izin almadan konaktaki mağaralara[1] bakıldı, oralarda da bir şey bulunamadı. Beklemekten başka yapacakları bir şey kalmadı.

Evdekiler üzgün, çaresizlik içinde beklerken kapı açıldı. Caco, sırtında bir çuvalla içeri girdi. İçeride üzgün bekleyenler önce şaşırdılar, bir şeyler diyemediler. Çocukları ise hiç beklemeden koşarak babalarının boynuna sarıldılar. Diğerlerinin de şaşkınlıkları geçince, ne olduğunu sormadan oturdukları yerlerden art arda küfürler savurdular.

"Küçüke haram, be şeref!"[2]

"Bizi bu kadar merakta bırakacağına, geberip ölseydin daha iyi olurdu!"

"Allah hakkımızı sana bırakmasın!"

"He, haklısınız. Ulan sizin açlıktan gebermenizi mi bekleyecek-

1 Savur'daki bey konakları mağaralar üstünde kurulmuştur.

2 "Haram köpek, şerefsiz!"

tim ha! Dayanamadım, sizlere zıkkımlanmanız için Köse taraflarına dilenmeye çıktım. Köti mi oldi? Gittiğim her kapıdan bir şey istedim, onlar da acıdılar, bir şeyler verdiler. Aha görüyorsunuz üç çuval dolusu bulgur, mercimek, meviş[1], kuru kavun dilimleri, arwan[2], ekmek. Bunları xevınızde[3] göremezdiniz. Bir dost da katırını verdi, yükledim getirdim. Artık zenginiz, zengin!"

Sözünü bitirince de çuvalların ağzını açtı, yasını tutmaya gelenlerin önlerine çok varlıklıymış gibi kuru kavun dilimleri, kuru üzüm, ekmek fırlatmaya başladı. Hemen de ortam değişiverdi, uzunca süren kutlama başladı. Arada bir beyin buyruğuyla yukarıdaki ayvanın ağzına çıkarak bağırıp çağıran, küfürler savuran hizmetliye aldırmadan.

Çok geçmeden de yeniden gerçeklerle yüzleşmeye başladılar. Yaşlılardan biri Mahmud-e Ahmed'e dönerek;

"Bu böyle gidemez. Çoluk çocuğumuz aç, perişan. Boğazımızdan bir lokma yiyecek geçmesi için dileniyoruz. Bu küçücük yerde dileneceğimiz ev de kalmadı."

Porti adamın sözünü kesti:

"Aha, gözünle gördün, kimseden saklayacağımız bir şeyimiz yok. Biz de dilenerek açlıktan ölmemeye çalışıyoruz Xal e Usuf[4]. Neyse ki başımızdan eksik olmasınlar beglerimiz, bizlere başlarımızı sokacak yerler verdiler. Onlar olmasaydı, sokaklarda kalırdık."

Porti'nin sözlerine sinirlenen bir başka köylü atıldı:

"Hele bıner! Ne şükredip duruyorsun, Porti! Ne geldiyse başımıza beylerden geldi. Onların topraklarını, sürülerini koruduğumuz için bu hale geldik. Şimdi de, çoluk çocuk hizmetlerini görüyoruz. Gene de bizim halımıza aldırdıkları yok. Safalarından vazgeçerek bize sahip çıktıkları oldu mu?"

"Öyle söyleme, yahu! Onlar bizim beglerimiz. Elbette safa içinde olacaklar. Ölüm, sefalet, mıhacırlık bizim kaderimiz, alın yazımız.

1 Meviş: Kuru üzüm.

2 Arwan: Un.

3 Xevın: Rüya.

4 Xal e Usuf: Yusuf dayı.

Onların bunda ne suçları olabilir? Mallarını koruduksa onların yarıcıları olduğumuz için koruduk."

Kenarda sırtını duvara vererek oturan Ali başka bir öneri getirdi:

"Yahu tartışmayı kesin. Şimdi zamanı değil. Diyorum ki eli silah tutan ne kadar arkadaş varsa, hep birlikte Dereveri'ye gidip sürü vuralım, talan yapalım. Başka çaremiz yok. Yoksa bu kışı çıkaramayız."

Köylüler kendi aralarında söyleşirken, on-on beş mumun aydınlattığı Hamdan beyin geniş, iyi ısıtılmış odalarından birinde Hamdan, kardeşleriyle bir iki yakını önlerindeki kuru yiyeceklerden durmadan atıştırıyorlardı. Çok güçlü bir siyaset güttüğünü oturanlara duyumsatmak isteyen Hamdan biraz geriye kaykıldı.

"Dereveri'yi ikiye bölme siyasetimiz iyi sonuç verdi. Köylüleri böldürmeseydik, hiçbir zaman onlarla baş edemezdik, ne onlarla ne de ağalarıyla. Bendajori, Bendajeri olarak ikiye bölünmeleri, aralarına kan girmesi çok iyi oldu. Bütün dünya bir araya gelse bile, bunlar bir olamazlar. Bendajori artık her şeyiyle bizim güdümümüzde."

Biraz okumuş, eğitimli sayılan kardeşlerinden Abdülmenaf:

"İyi de, şimdi hemen hemen, Mende köyü dışında bütün Bendajori mıntıkayı terk etmiş durumda. Burada da bize bela oldular. Yarın havalar düzeldiğinde Cemilo onlara saldırırsa, bizim için de tehlikeli olur."

"Doğru. Ama onlar burada kalmayacak. Mutasarrıfla görüşür tekrar köylerine dönmeleri için askerî yardım alırım. Köylüler köylerine dönmeye her zaman razılar. Ayrıca devleti ağalara karşı alttan alta kışkırttık mı durum daha iyi olur. Bütün mıntıka bizlerin emrine girer. Yeter ki sarı altınlara biraz kıyabilelim!"

Hamdan'ın kendinden emin konuşmalarını oturanlar, kıvançla başlarıyla onayladılar.

Havalar biraz ısınıp karlar güneş alan yerlerde eriyince, Savur'daki Bendajorililer, açlığın etkisiyle, silahlanarak sürü avına çıktılar. Akşam kararmadan geri dönmek zorunda olduklarından, ilk bir iki günü gözetlemeyle geçirdiler. Sürülerin köylerden çıkışı, dönüş saat-

leriyle otlatıldıkları yerleri saptamaları gerekti. Karlar erimeye başlamıştı ama hava hâlâ soğuktu. Bu nedenle de geceleri dağda barınmak olası değildi. Sürüyü nerede bölüp götüreceklerini, hangi kısa, güvenli yolları kullanacaklarını, götürdüklerinde ilk gece, alıcı buluncaya dek geçecek diğer günlerde, nerelerde saklayacaklarını iyice belirlemeleri kaçınılmazdı. En iyi yol Mamıka ile Cevze arasından Köse yönüne geçen yol ile Kıllıt-Savur arasındaki mağaralar olarak görüldü. Ancak sorun bununla bitmiyordu. Hayvanları, kurtlarla insanlardan sakınmaları da zorunluydu.

Bendajorililer, gün aydınlanmadan önce ikişer üçer takımlarla yola çıktılar. Kuşandıkları silahları başkalarının görmemesi, kendilerinden kuşkulanılmaması için böyle yapmak zorundaydılar. Kıllıt ile Dereveri sınırında bir araya geldiler, avcı koluyla tırmandılar. Otlağa vardıklarında, yeni doğan güneş bulutlar arasında görünüp yitti. Yerde de gece ayazının dondurduğu su birikintileri üzerindeki oluşan buzların çözülmesine epeyce bir zaman vardı.

Porti, Ali, Caco, diğerleri ,tüfekleri kucaklarında birer taşın önünde, yüzleri güneşe dönük oturarak sürünün gelmesini beklemeye başladılar. Yaklaşık on kişilerdi. İlk karartı karşı dorukta göründü, ancak güneş ışınlarından ne olduğunu seçemediler. Sonra karartıların sayısı giderek arttı, çobanların seslenişleriyle birlikte tüm sürü gözüktü. Saldırıya geçmeleri için sürünün bulundukları yamaca gelmesi gerekiyordu. Usanmadan beklediler, çünkü çobanların soğuk etkisiyle gölgelik alanda kalamayacaklarını, güneşin tümünü kapladığı, yani bulundukları yamaca geleceklerini iyi biliyorlardı.

İyi de bildiler. Çobanlar sürünün yönünü değiştirerek karşıya geçirdiler. Ancak köpekler, aldıkları yabancı insan kokusu doğrultusunda sürüyle çobanlardan koptular, koşarak gelmeye başladılar. Yaklaşınca da durup havlamaya durdular. Çobanlar, henüz yamacın aşağısında olduklarından köpeklerin neye havladığını bilemediler. Erkek köpek çekinerek, dişi ise aldırmadan ilerledi. Sonunda genç birinin önünde durdu, gözlerinin içine bakarak hırlamaya başladı. Neresine saldıracağını kestirememişti henüz. Oturan, tüfeğini göğsüne doğru kaldırdı, saldırırsa diye kendisini korumaya hazırlandı.

Hırlaması kesildi, ansızın oturanın ayaklarına atıldı, ancak yakalayamadı. Adam bilinçsiz bir tepkiyle ondan önce ayaklarını çekmeyi bildi. Köpek bırakıp gidecek gibi görünmüyordu. Bunu genç adam da anladı, tüfekle geri itti. Bu kez daha bir dirençle saldırdıysa da başına yediği bir dipçikle yere yığıldı. Üç beş metre ötede oturan arkadaşı, olacakları anlayarak yardıma gelmişti.

Sürü hiçbir şey yokmuş gibi yerdeki kuru otlarla yaprakları toplayarak tırmandı. Oturanları görünce öndeki birkaç hayvan önce yön değiştirmek istedi, sonra caydı. Sürüyü tüfekli iki çoban otlatıyordu. Ellerinde de birer sopa vardı. Öndeki, başı önünde arada bir ıslık çalarak, sopasını da çok sert olmayan dokunuşlarla taşlara vururken, diğeri üşümüş parmaklarla tabakası elinde sigara sarmaya uğraşıyordu. İkisinin de oturanların arasına girmesine an kala kıpırdayan silahlılardan birini gördüler. Öndeki kurt veya av hayvanı sanıp tüfeğini omzundan indirmek istedi, ancak diğerleri durumu anlayıp kalkınca da donakaldı. Diğer çobana alçak bir sesle, istem dışı "Bıro" diye seslenebildi ancak. Diğeri ise sigara sarmayı sürdürüyordu. Önünü Tefeli biri kesti, tüfeğinin namlusunu göğsüne dayadı. O da arkadaşı gibi kalakaldı. İkisinin de tüfekleri, fişeklikleriyle birlikte alındı. Yüzlerindeki kanları çekilmişti sanki. Soğuk terler boşalıverdi her yerlerinden.

Önce çobanların elleriyle ayakları bağlandı, ardından itelenerek kalınca bir meşenin yanına götürüldüler. Tefeliler "Her ikisi de düşmanlarımız" dediler, öldürmek istediler. Siçveli Ali girdi araya:

"Başka bir zaman olsa haklısınız! Ama şimdi olmaz. Çoluk çocuğumuz aç, perişan evde bizleri bekliyor. Onlara yiyecek bir şeyler yetiştirmemiz lazım. Silah sesine yüzlerce adam toplanır buraya."

"Tüfek yerine hançerlerimizi kullanırız, o zaman ses çıkmaz" diye atıldı öldürmek isteyen.

Caco da öldürmeye karşı çıkınca, diğerleri de onlara uydu. Çobanlar, başlarına giydikleri paçavraya dönüşmüş başlıkları ağızlarına tıkılarak, kalın ağaca yüzleri ayrı yönlere bakacak şekilde bağlandılar. Sonra da sürünün yarısına yakın bölümünü aldılar.

Akşam olmadan, önceden belirledikleri yoldan Kıllıt ile Savur arasındaki mağaralı yere geldiler. Amaçları sürüyü oralarda gizlemekti. Caco, buna da karşı çıktı:

"Buraya kadar geride çok iz bıraktık. Tefe'dekiler, izleri sürüp bulacaklar hayvanları. Gelirken de üç beş değil, en az yüz adam olarak gelecekler. Nöbetçi diksek bile yetmeyecektir. Ben, hayvanları hemen burada bölüşelim diyorum. Gece olunca da herkes hayvanını evine götürsün. Evlerde de bir şekilde saklayalım."

"Peki ya bir şikâyetle evler aranırsa, hepimiz hapse atılırız," dedi orta yaşlı bir başkası. Siçveli Ali, ellerini yana açarak:

"Dediğine bak! Savur'a gelip şikâyet mi edecekler?"

Beklemeden de sorusunu kendisi yanıtladı:

"Savur'a şikâyet için gelmezler. Gelirlerse, intikam almaya gelirler. O da biraz zor."

Sonunda Caco'nun dediği gibi yaptılar. Bölüşürken Caco'yla Porti iri iki koçun kendilerine verilmesini istedi.

Porti:

"Oturduğumuz ahırın sahibi Nasrallah bey, doymazın biri, beleş şeylere de bayılır. Ağzını kapatmak için koçları ona hediye etmek istiyoruz. Yoksa kendini kurtarmak için bizi ele de verebilir. Çünkü pişirirken ya et kokusundan veya bir şekilde hayvanlardan mutlaka haberi olacaktır."

Caco ile Porti iki koçu aldıktan sonra, bir besili keçinin dışında, geri kalanlar kümelere ayrılarak bölüşüldü. Karınları açtı, gecenin iyice ilerlemesini beklemek zorundaydılar. Çekindikleri, bildikleri her şeye karşın, açlık, onları ateş yakmak zorunda bıraktı. Ayırdıkları keçiyi kestiler, çarçabuk karlarla temizlediler, yükseklerde saklı bir mağaranın kapısının önünde pişirdiler. Ancak doymadılar, evlerde aç bekleyen aileleri anımsayınca, bir başka hayvanı kesmeye içleri el vermedi, yedikleriyle yetindiler.

Bağlı çobanları, sürünün köye dönmediğini anlayan Tefeliler aramaya çıkınca görüp kurtardılar. Keçe kepenekleriyle birlikte giysilerinin çoğu üzerlerinden alındığı için donmak üzereydiler. Köye haber ulaştık-

tan sonra silahlanarak hayvanlarını geri almak için arkalarına düştüklerinde, ara çok açılmıştı. Oldukça da geç kalmışlardı. Ali haklı çıktı. Yüze yakın silahlı adam geceye aldırmadan keçinin pişirilip yendiği mağaranın önüne değin geldi, ama öteye ilerlemeyerek geri döndüler.

Porti ile Caco ahır evinin kapısına vardıklarında, ilk iş olarak koçları Nasrallah'a vermek istediler. Silahlarıyla fişeklikleri aşağıda bıraktıktan sonra merdivenlerden çıkıp üst kapıyı çaldılar. Gece oldukça ilerlediği için açan olmadı.

Evdekiler korku, biraz da açlığın midelerine verdiği ağrıdan uyuyamamış, bekliyorlardı. Kızlı erkekli küçük çocukların gündüz getirdikleri ekmek artıkları karınlarını doyurmaya yetmemişti.

Kadınlarla çocukların yardımıyla hemen iki baş kestiler, iyice pişmelerini beklemeden, açlığın zorlamasıyla yiyip bitirdiler. Caco'nun Köse köylerinde dilenerek getirdiği yiyeceklerden sonra, haftalardır ilk kez karınları doyuyordu. Etin tadını unutmuşlardı. Gülüşüp konuşurlarken kapı vuruldu. Porti koştu kapıya, kulak vererek dışarıyı dinledi. Bir şey duymadı. İçerdekiler de çıt çıkarmadan kulak kesildiler. Bu kez daha güçlü vuruldu kapı. Porti açmak zorunda kaldı. Kapı önünde Nasrallah'ın hizmetçisi duruyordu. Bağırırcasına:

"Bey sizi bekliyor, hemen şimdi seninle Caco'nun yukarı gelmenizi istiyor" dedi. Dışarıda sabah olmuş, bey de et kokularıyla uyanmıştı. Kokuyu alınca, sığırlarından birinin kesildiği korkusuna kapılmıştı. O nedenle beklemeden yukarı çağırtıyordu.

Caco ile Porti yukarı çıktılar, hizmetçinin açık bıraktığı merdiven kapısından "rasife" geçtiler. Kural gereği gelecek buyrukları orada bekleyeceklerine ara kapının önüne gittiler, çekinmeden de kapının küçük halkasını tıklattılar. Bey pencereden kendilerine bağırıp çağırmadan, getirdikleri koçları söylemek istiyorlardı. Kapı açılınca da hizmetçiye içerdekilerin duyacağı bir ses tonuyla Caco atıldı.

"Begimize iki besili koç getirdik, ne yapmamızı istiyorlar acaba, bir sor!"

Afallayan hizmetçi, içeridekilere söyleneni iletti:

"Begim! Caco ile Porti getirdikleri iki koçu ne yapacaklarını soruyor!"

Durum karşısında şaşıran beyin öfkesi dindi, yüzü güldü, koçların nereden geldiğini öğrenmek istedi.

"İkisini de çağır içeri gelsinler."

Adamlar ayaklarındaki takunyaları çıkarıp girdiler. Caco:

"Begim size layık çok güzel iki koç getirdik. Ne yapmamızı istersiniz?"

"Kim yolladı koçları?"

"Kimse yollamadı, biz getirdik begim."

Bey koçların nasıl getirildiğini anlamıştı, ancak bilmezlikten geldi.

"Nereden getirdiniz?"

"Dün Dereveri'ye gitmiştik."

"Ha, iyi o zaman. Besililer mi?"

Porti:

"Olmasalar begimize getirir miyiz? Tohumluk koçlar ez gulam!"

"İçerdeki ahırlardan birine bırakın, önlerine yem koyup kapıyı üzerlerine sıkıca kapatın."

"Emriniz olur, fakat bizde önlerine koyacak yem yok bildiğiniz gibi."

"Sığırların yeminden verin. Belki birini de kestiririm bugün."

Bey, Caco ile Porti'yi neden çağırttığını söyleme gereği duymadı. Aldığı et kokularının kendi sığırlarından olmadığını öğrenmişti, üstelik iki de tohumluk koç edinmişti. Koçların gelmesi sevindiriciydi ama, ya ucu kendisini de etkileyecek bir olumsuz olay yaptılarsa?

O gün Ali'den olup bitenleri ayrıntısıyla öğrendi. Akşam olunca da Hamdan'ın konağına gitti. Birkaç dakika sağdan soldan konuşulduktan sonra, gündüz duyduklarını anlattı:

"Hamdalla! Ne yapacaksan yap, bizi bu Dereverililerden kurtar. Bu işler kötüye gitmeye başladı. Baksana ta Dereveri'ye kadar gidip çobanları bağladıktan sonra, sürü vurmuşlar. Üstelik de onları, yani çobanları vurmaya kalkışmışlar. Ya, Cemilo saldırmaya kalkarsa, biz de büyük zarar görürüz. Tekrar söylüyorum, Abdülmenaf'la birlikte ikiniz ne yapacaksanız yapın, köylüleri kapımızdan defedin!"

"Sen hiç merak etme, gerekeni yapacağım. Ayrıca şunu bilmeni de isterim. Artık eskisi gibi değil, Murad'ın kızını boşuna mı gelin olarak aldım? Cemilo veya bir başkası bir şeye kalkışırlarsa Avine'nin de hesabını düşünmek zorunda kalacaklar. Nereden bakarsan istediği gün Murad, üç yüz-beş yüz silahlı paya çıkaracak güçte."

"Başımız belaya girmeden, Murad'ın arkamızda olduğunu bir şekilde Dereverililere hissettirmesini de sağlamayı unutma."

"Unutur muyum? Havalar biraz ısınsın bunu yayması için baskı yapacağım Murad ağaya."

Karlar eriyip salt dorukta tutunduğu bahar mevsiminin ilk günlerinde sürgündeki Dereverililer, bir bölük asker eşliğinde, köylerinin yoluna düştüler. Ancak duydukları korku, sırtlarına yükledikleri eşyalarından daha büyük ağırlık veriyordu sanki. Gene de ne bir çocuk ağlaması, ne bir sızlanma sesi duyuluyordu. Ancak Savur'un göründüğü son dağ dorukları geride kaldığında, durgunluk yerini biraz neşeye bıraktı. İnsanın doğasında olan unutkanlık, o mis gibi hava ciğerleri doldurunca beliriverdi. Kara kış günlerinin sızıları bile uslarından çıkıp gitti; korkularını da alıp götürdü. Yüklerle birlikte eşeklere bindirilen, olup biteni eğlencelik bulan çocuklar, birbirlerine seslenmeye başladı. Yer yer gülme sesleri bile duyulur oldu.

Topluluktaki çocukların bu sevinci, askerlere de olumlu etki yapıtı. Bezgin yüzleri yeniden canlandı. Bazıları, ağlayan çocuklarla çantalarındaki ekmekleri bölüştüler. Hasta, güçsüzlere de Kürtçe bilenler "az kaldı, evlerinize dönüyorsunuz; oralarda bol bol dinlenir, sıcak yemek yersiniz" diye umut aşılamaya çalıştılar. Bu tür konuşmalar, daha önce aynı sorunları yaşamış yetişkinlere bile umut oldu.

Vardıkları her köyde, oralı olanlar, belli sayıdaki askerle ayrıldı. En son Deriyalılar köylerine ulaştı. Köylerine döndüklerine bin pişman oldular. Evlerinin kalıntısı bile yoktu. Bir toprak yığını kalmıştı geriye. Her şey, taşlar, mertekler, ne varsa yok olmuştu. O gün için bile kalacakları, sığınacakları bir dam altı bulamadılar. Bir tek yol vardı, mağaralar. İşe giriştiler hemen. Deriya'nın tüm evleri mağara üzerine kurulmuştu. Onları bir süre korumakla görevlendirilen askerler ise hazırlıklı gelmişlerdi. Çadırlarını uygun gördükleri yerlere kurdular.

Çadırlar kurulurken başlarındaki başçavuş Cemillerin konağına gitti. Uzunca bir süredir köye gelen ilk askerdi. Cemil'le Serhan'ı evde buldu. Konakta sıcak karşılandığı söylenemez. Gene de kendisine yenecek, içilecek bir şeyler sunuldu. Hangi görevle Deriya'ya geldiğini söylemeye gerek yoktu, geliş nedeni belliydi. Salt üstlerinden aldığı buyruğu bildirdi:

"Bakın ağalar! Ben köye dönen kişileri ikinci emre kadar korumakla görevlendirildim. Ne olursa olsun onları korumak zorundayım. Bana, emrimdeki askerlere zorluk çıkarmayacağınızı zannediyorum. Dereveri'nin her köyüne dönüş yapanları korumak için benim gibi askerler yerleştirildi. Yarın da bir mülazım gelecek, kumanda ona geçecek. Bu mülazım benim gibi hoşgörülü değil, genç, sert bir askerdir. Bizlerle iyi geçinmeye bakın. Geçmişte ne olduysa oldu, olanlar geride kaldı. Yoksa siz zararlı çıkarsınız!"

Aynı uyarıyı Hamidlere de yaptı.

Bendajorililer askerlerin koruması altında güçleri el verdiği ölçüde, başlarını sokabilecekleri evlerini inşa ettiler. Gene de yarı aç, yarı tok köy yaşamlarına, bıraktıkları yerden yeniden başladılar. Hamdan bey, o günler hiçbir şeyini tehlikeye atmadı. Yardım olsun diye bir hayvan bile yollamadı. Barava, diğer aşiretlerden, hısım, yakınlardan aldıkları yardımlarla ayakta kalmaya uğraştılar.

Bunlar olurken Serhan'ın da bir oğlu oldu, adını da Fasih koydular. Cemil'in karısı Hadice ise oğlu Neced'i büyütmeye uğraşıyordu. Yeni bir çocuğa gebe kalamadı. Bu da evde bazı hoşnutsuzluklar doğurdu. Cemil, yeniden evlenmekten söz etmeye başladı.

Hamid ağanın hastalığı iyileşeceğine arttı. En küçük bir adım attığında bile yere çökercesine oturmak zorunda kalıyordu. Gücü tümüyle tükenmiş gibiydi, yüzünün rengi koyuluktan yeşil beyaza dönüşmüştü. Arada bir umutsuzca yatağın içinde diz üstü çöküyor, bazı hareketler yaparak kasılmış kaslarını harekete geçirmeye uğraşıyordu. Uykuya daldığında karabasanlar görerek sıçrıyordu. Uyandığında da kardeşi Hüseyin'in kendisini çağırdığını söylüyordu, ardından da gözleri uzaklara gidiveriyordu. Karısı Besne, kocasına nasıl yardım edeceğini

bilemedi. Günde birkaç kez ayaklarını, sırtını, her yanını ovdu durdu. Kocasının aklını yitirdiğinden kuşkulandı. Bedensel güçsüzlüğün, yüksek ateşin doğurduğu bilinç kaybını akıl hastalığı sandı.

Birkaç gün sonra Hamid karısının verdiği çorbaları, sıvı yiyecekleri içememeye başladı, canı ise sürekli su istiyordu. Üç günün ardından suyu da kesti, çok geçmeden de yaşamını yitirdi. Baş sağlığı dilekleri başladı, diğer ölümlerdeki kadar olmasa da gene de iki aya yakın sürdü.

Hamid'in ölümünü iyi bir fırsat olarak gören Caco, Porti'yle diğer arkadaşları, işlerini bırakarak, yas süresince, Hamid'in konağının önünden ayrılmadılar. Böyle davranarak kendileri için cehennemi andıran yaşantılarını, az da olsa yumuşatmak istiyorlardı, çünkü kendilerini ateşin ağzında görüyorlardı. Ağalara karşı koyma şansları hiç yoktu.

Aslında Bendajorililerin bu yakınlaşması, Naif'le kardeşlerinin de hoşuna gitmiyor değildi. Bendajorililer, köylerinden ayrılmakla, aşiret içerisinde başsız, ağasız kalmışlardı. Gerçi önder olarak Savur beylerini biliyorlardı, ama onlar da Dereveri dışında, uzakta yaşıyorlardı. Asıl olan da aşiret ilişkisiydi. İşlerini bırakarak yas tutmaları, onları Hamid'in çocuklarına biraz yakınlaştırmıştı. Gelen konuklara az da olsa hizmet etmelerine izin verildi.

Kadınları bile mutfakta, sofra kurmada, bulaşıkları yıkamada, kuyudan su çekme işlerinde çalıştırıldı. Artıkların bir bölümünü evdeki çocuklarına götürmelerine izin verildi. Aralarında bir sıcaklık başladı.

Yas bitip her şey eskiden olduğu gibi yaşama katılınca Cemil, kendisine güzelliğinden daha önce söz edilen bir kızla evlendi. Evlenmeden önce konuyu Hadice'ye açtı. Bir gece, baş başa odalarında otururlarken:

"Hadice, aradan bu kadar zaman geçtiği halde hamile olamadın. Belki Neced'in doğumunda sana bir şeyler oldu. Benim de çok çocuk sahibi olmam lazım. Eğer üzülmeyeceksen bir şey söylemek istiyorum" dedi. Hadice, Cemil'in amacını bildiği için ses çıkarmadan dinledi.

"Evin direği olarak sen kalacaksın, çünkü ilk karım, Neced'in de annesisin. Çocuk için başka bir kadın getirmem lazım." Gene de ka-

dın ses çıkarmadan, başını üzüntüyle önüne eğmekle yetindi. Cemil, saatlerce dil döküp anlattıysa da olumlu veya olumsuz bir yanıt alamadı. Kadın tuvalete gitme bahanesiyle dışarı çıkarak, duruluncaya dek ağladı. Bir iki gün sonra da Cemil dediğini yapıp genç bir kızı eş olarak eve getirdi.

Hadice, günler ilerleyince yeni gelinle de arkadaş gibi oldu. İçinden geçenleri hiç kimse, hiçbir zaman bilemedi. Her konuda ona yol göstererek yardımcı oldu. Cemil de eşlerinin arasında ayrım yapmadan, her gece birinin odasında kalmaya başladı.

Fasih'in doğumundan bir buçuk yıl sonra Serhan'ın eşi Vesile, bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Onun adını da Hatun koydular. Ama Cemil'in iki eşi de gebe kalamadı. Yenisi de umduğunu veremedi. Büyük bir düş kırıklığı yaşadı. Oysa çocuk için yanıp tutuşuyordu,

"Neced kardeşsiz büyümemeli, yoksa ilerde yalnız kalır. Ona da bir şey olursa ocağım söner" deyip duruyordu.

Cemil, bir yandan çok çocuk düşünürken, diğer yandan babası Hüseyin'in ölümünde parmağı olduğu olasılığını düşünüp durduğu Barava ağası Arif'ten öç almanın yollarını aradı. Ama ne var ki Arif de yakalandığı amansız bir hastalık nedeniyle kısa bir süre sonra öldü. Öç almadan Arif'in ölmesi, Cemil'i de üzdü denebilir.

Cemil, Arif ölmüş olsa bile, ne olursa olsun öç alacaktı. Kasır baskını ona iyi bir ders olmuştu, benzer eylemlerde gizliliğin temel kural olduğunu öğrenmişti. Başarının ilk kuralı buydu. Kimseye söylemeden, kafasında baskının planlarını yapmaya başladı. Kendine yakın adamlara, Serhan'a bile konuyu açmadı. Bir gün önce, yaklaşık elli kişiye ertesi gün için hazır olmalarını söyledi. Tan ağarmadan önce de yola çıktılar. Cemil yaşadığı bunca deneyden açık biçimde saldırmanın ne demek olduğunu biliyordu. Oysa o tüm adamlarının yaşamı pahasına da olsa, başarı elde etmeden geri çekilmeyeceğini kafasına koydu.

Keskin ay ışığının henüz yitmediği saatlerde, sessiz kuş sürüleri gibi, köyün yakınındaki kuru derede yerlerini aldılar. Adamları arasında gözetleme işlerinde usta olanlar vardı. Sezgi gücüyle doğaya uyum sağlama yeteneğine başkalarının ulaşamadığı kimseleri seçip

getirmişti. Nicelikten çok niteliğe önem vermişti bu kez. Yarım saat geçmeden, Arif'in kerpiçten konağındaki insanları açık seçik gördüler. Silahlı hiç kimse yoktu ortalıkta. Salt üç beş hizmetli işe çıkmak için hayvanları hazırlıyordu. Köy büyük değildi, konağın dışında sayısı onu geçmeyen, tek katlı, çoğu da tek gözlü köy evleri vardı. Oralarda da bir devinim gözükmüyordu. Büyük olasılıkla evlerin erkekleri, konakta işe çıkmaya hazırlanan hizmetlilerdi.

Cemil'in eliyle verdiği buyrukla, becerikli iki gözcü, yılan gibi sürünerek konağın solundaki bölüme geçti. Yanında uzanan adamdan, konakta hazırlık yapanlardan birini diz altından vurmasını istedi. Uzun süre nişan alan adam tetiği çekince, hizmetli yerine bir eşeğin düştüğünü gördü. Köylüler ne olduğunu bilmeden kaçışırken bu kez üzerlerine gittikleri, soldaki iki kişinin ateşiyle karşılaştılar.

Sabahın derin dinginliği altında, uyumakta olan Halil, arka arkaya gelen silah seslerine uyandı. Çok geçmeden de konağın duvarlarından toz bulutları yükseldi. Arifler çok hazırlıksız yakalandılar. Az bir zaman sonra iki üç tüfekle, yüzükoyun kapandıkları yerlerden başlarını kaldıramadan havaya ateş ederek karşılık verebildiler.

İçeridekilerin yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Atılan kurşunlar cam, pencere, kapı bırakmadı. Dışarıdan yardım gelme olasılığı da yoktu. Hiç kimse Cemil'in hedefi olmak istemeyecekti. Ayrıca Arifler in Dereverililer dışında, kendi aşiretinden olan düşmanları da vardı.

Yarım saat süren ateşten sonra silah sesleri sustu. Cemil ellerini ağzına götürerek içeridekilere seslendi:

"Hey! Beni duyuyor musunuz? Ben Hüseyin oğlu Dereverili Cemil'im! Buraya babama kalleşlik yapan Arif'in zürriyetinden kimseyi bırakmamak için geldim. Eğer sizde mertlik adına zerre kadar bir şey kalmışsa, başlarınızı gösterin. Değilse size o kerpiç evinizi mezar edeceğim."

İçeriden hiçbir ses gelmedi. Aksine, Cemil'in adını duyunca, korkudan yaprak örneği titremeye başladılar. Arif'in büyük oğlu Halil, uykudan gözlerini yeni açan küçük çocuklarla, kadınlar için korkuya kapılmıştı. Yanında da iki yakınından başka silahlı kimsesi yoktu.

Ne yapacağını, Dereverililerle nasıl baş edebileceğini bilemiyordu. Silahların susmasından yararlanarak, arka odadaki ahıra inen, tahta kapaklı boşluktan çocuklarla kadınları sarkıttı. Karısı ise inmedi, "ölürsen ben de seninle ölürüm" diyerek yukarıda kaldı.

Atışlar çok geçmeden yeniden başladı. Ortalığı, bir öncekine oranla daha yoğun toz toprak kapladı. Dışarıdakiler pencerelerden içeri doğru ateş ediyorlardı. Hizmetlilerle ırgatların çoğu ateşe ara verilirken canlarını kurtarmak için sıvıştılar. Önlerine alacakları siper veya benzeri bir yer aramadan, akılları başlarından yitmiş gibi ovaya doğru koştular, ortalık duruluncaya dek görünmemek üzere uzaklara gittiler. İçeride kalanlar karşılık verdiler, ama ateşleri yeterince etkili olamıyordu; ne hedef seçebiliyorlardı, ne de silah sayısıyla dışarıdakilere etkili olacak güçleri vardı. Cemil bir kez daha ateş keserek seslendi. Bu kez istediği bir öncekinden farklıydı:

"Hey Halil! Sana bir şans daha veriyorum. Baban ölmeden birkaç ay önce evlendiği genç analığını gönderirsen, senin, yakınlarının canını bağışlayacağım. Yoksa ben gelir zorla alırım. Gelirsem de sizden bir tek canlı bırakmayacağımı bilirsin. Sana biraz daha mühlet veriyorum. Bu sana vereceğim son şans olacak!"

Halil ise, içine düştüğü bu kapana karşın, analığını göndermek yerine ölmeyi yeğliyordu. Asla böyle onur kırıcı bir şeyi yapmayacaktı. Paramparça olmuş pencere önüne yaklaştı:

"Cemil, beni dinle! Bu şerefsizliği teklif edeceğini beklemiyordum. Senin ağalığına, erkekliğine, adına yakıştırmadım. Beni öldürebilirsin. Ama şunu iyi bil ki ben de sizden on on beş kişi öldürmeden öbür tarafa gitmem!"

Cemil de beklemeden uyarısını yaptı hemen:

"Ben seni akıllı biri biliyordum. Halbuki boş kafalının tekiymişsin! Saldırırsam, senin hem canını, hem de analığını alırım. Bu da benim için çocuk oyunu gibi bir şey!"

"Gücün yetiyorsa beklemeden gel o zaman!"

Bu karşılıklı atışmanın ardından çatışma yeniden başladı. Çok geçmeden Halil'in elindeki tüfeğin namlusunda boş kovan sıkıştı.

Dakikalarca çıkarmaya uğraştıysa da beceremedi. Yakınlarından birinin elindekini aldı, ateşe başladı. Ancak mermileri giderek azalıyordu, birkaç atış sonra tükenecekti. İki tüfek kalmışlardı, birkaç atımlık mermisi kalan iki tüfek.

Cemil, adamlarıyla eve çok yaklaştı. Bir kalkışta içeri girebilecek yakınlıktaydılar. Hançerlerini çekip saldırırlarsa, içeridekilerin işi bitikti. Bu saldırı da Ariflerin sonu olurdu. İçeri giren Dereverili erkeklerin, öldürüp her şeyi yağmalayacakları biliniyordu. Gene de Halil direnişini sürdürdü. Çok geçmeden de mermileri tükendi. İki yakınıyla hançerlerini çektiler, dışarıdakilerin saldırısını beklemeye başladılar. Güçlükle soluk alabiliyorlardı; ağızları, burunları, kulakları bile toprak dolmuştu.

Ahırdaki kadınlarla çocukların arasındaki analık, deliği andıran penceredeki taşı çekerek Cemil'e bağırdı:

"Cemilo beni dinle! Ben rahmetli Arif'in son karısıyım, ateşi keserseniz dışarı çıkacağım. Namusun bunu kaldırıyorsa, bana istediğini yapabilirsin! Yalnız, diğerlerine dokunmayacağına söz vermelisin!"

"Söz veriyorum. Çıkarsan hiç kimsenin kılına dokunmayacağım!"

Konuşulanları Halil ile yakınları duyamadı. Kopan kadın ağlamalarıyla gürültüler üzerine, pencereden dışarı baktıklarında, kadının Dereverililer arasına gitmekte olduğunu gördüler. Halil, hançeri elinde arkalarından koşmak istedi, yapamadı. Karısı iki ayağına sımsıkı sarılarak kıpırdamasını engelledi.

Cemil, kadını Ariflerin onurunu kırmak, böylece öç almak için aldı. Halil ile yakınları da bu görüntü karşısında vahşi bir korkuya kapıldılar. Kendilerini sorumlu gördüler. Halil'in karısının engellemesine aldırmadan üçü de haykırarak, ellerinde yalın hançerlerle ileri atıldılar. Ama Cemil, öfkeli çevikliğiyle geri döndü, onlara ateş etti, birkaç saniyede tüfeğindeki beş mermiyi de boşalttı. Yeniden toz toprak içinde kaldılar. Yerden seken kurşun Halil'i dizinin altından yaraladı. Önce bir yanma duydu, sonra da yere düştü. Diğer ikisi de Halil'in düştüğünü görünce, ölümcül bir yerinden vuruldu-

ğunu sanıp ona koştular. Güneş doğmadan önce başlayan çatışma, öğlene doğru bitti.

Cemil'in elde ettiği yeni başarı, Ariflerin yitikleri, analığın alınıp götürülmesi kısa sürede tüm yöreye yayıldı. Cemil, uğrunda savaştığı kadını konağa götürüp kendi kadınlarına teslim etti, onurlu bir konuk gibi ağırlanmasını istedi. Kadın kocası öldüğü günden beri, başına siyah eşarptan bir yas bandı bağlamıştı. Bir saatlik dinlenmenin ardından odaya gelen Cemil'in gözlerinin derinliklerine bakarak konuştu:

"Ben karalar bağlamış, kocasının yasını tutan şerefli bir kadınım. Bunu da geriye kalan ömrüm boyunca sürdüreceğim. Namusumu kirletmen dahil, bana istediğini yapabilirsin. Bu senin erkekliğin ile namus anlayışına kalmış. Şu an esirin sayılırım, ne dersen yapmak zorundayım, ama bu hiçbir zaman isteyerek, gönülden yapacağım bir şey olmayacaktır. On yıl da geçse, beni demir kafeste de tutsan mutlaka rahmetli kocamın ailesine geri döneceğim."

"Benim senin namusuna, iffetine el atma gibi bir niyetim yok. Sadece, o hain kocanın aile şerefini beş paralık etmek için seni alıp getirdim. Ömrün boyunca da sana dokunmadan burada tutacağım."

"Bu kadar kine, gareze gerek yoktu. Bütün kainat Ariflerin seninle baş edemeyeceğini bilir. Ayrıca bugüne kadar hep siz Dereverililer onlara saldırdınız. Mallarını, sürülerini, ekinlerini talan ettiniz. Onlar ise hep müdafaada kaldı. Kendilerini müdafaa etmelerini bile suç saydınız. Nasıl bir milletsiniz siz?"

"Dedikleri kadar varmışsın. Hiç lafını esirgemeden söylüyorsun; o kadın kılıklı Arifler sana yakışmamış."

Cemil'in Arif'in köyüne yaptığı baskın sonrası, başta Hamdan beyle diğer karşı olanları çok korkuttu. Onuru kırılan Barava ağası Arif'in ailesiydi, ama onlardan uzakta yas tutanlar ise başkalarıydı. Bunların başında da Hamdan geliyordu.

Yarı aydınlık, yüksek tavanlı, serin odasında otururken Barava'da yaşanan baskın karşısında Hamdan kendi kendine babasının yerini

alan Cemil'in nasıl durdurulabileceğini sordu. En küçük önlemsizliğin, en küçük dikkatsiz davranışın kaçınılmaz olarak yaşamının bitimine yol açacağını bilmesi yüreğini daraltıyordu. Cemil sorunu çözülmeden kendisini güvencede göremeyecekti. Yöre siyasetindeki becerisi, salt sonu geciktirebilirdi ancak. Önce Kasır kuşatması, sonra Barava baskını, Cemil'in, babasının ölümünde parmağı olduğunu sandığı herkesi cezalandıracağını gösteriyordu. Acaba kendisiyle ilgili ne düşünüyordu? O güne değin bunu öğrenememişti. Bunu bilmeden rahatlaması olası değildi. Gelişmelere bakılırsa Murad'la hısım olması da caydırıcı olamamıştı. Yaşına karşın, hısım da olsa, bir aşiret önderinin bir başkası için kendini ortaya koymasının sınırlarını Cemil kendisinden daha iyi biliyordu. Kendisinin yaşadığı hiçbir kan davası olmamıştı ne de olsa, ama diğeri öyle miydi? Gözlerini dünyaya bu sorunlar yumağı içerisinde açmış, içerisinde büyümüştü.

Hamdan'ın varsayımı doğruydu. Savur'da sırtını devlete dayamış olarak oturan Murad'ın dünürü için Dereverililerle çatışması kendi ailesinin yaşamını da tehlikeye atardı. Avrupa'da okumuş, güzel yaşamayı tatmış olan oğulları yöresel kan davasına hiç uygun değildi. Ama Cemil'e yeni bir hedef oluşturmaya karar vermiş olan Hamdan, baskısını durmadan artırıyordu. Cemil'e karşı Murad'ı kışkırtarak kendini unutturacaktı. Ne de olsa ikisi de Kürt köylülerdi. Domuzla it oyununu oynuyordu kendince.

Gene de Murad, desteğine önem verdiği Hamdan'ın ısrarına dayanamayarak dünürünün arkasında olduğunu Cemil'e duyurmaya karar verdi. Aklı başında bildiği adamlarından Şero'yu bazı armağanlarla Deriya'ya yolladı.

Şero, istemeye istemeye Deriya'ya gitti. Giderken yolda yaşadıklarının karşısında şaşkına döndü. Kendi Sürgücü aşiretine benzemiyordu Dereveri. Neredeyse adım başı soyulmak için yolu kesildi. Bindiği katırı, üzerindeki giysileri, taşıdığı armağanları, ayağındaki ham çarığı bile almaya kalkıştılar. Ancak Cemil'in adını söyleyerek kurtulabildi soyguncular dan. Onu şaşırtan salt yolunun sık sık kesilmesi değildi. Murad ya da çocuklarından birinin sofrasında oturmak olası değilken, burada, Cemil'le Serhan, buyrukları altındaki köylülerle birlikte sofraya oturuyorlardı.

Akşam ayak çekilince Şero, Cemil'e armağanları sundu, Murad'ın isteğini açıkladı. El dokuması zıbın bulunan ipekli bohçayı heybeden çıkarıp uzattı.

"Ağam! Murad ağamın sizden önemli bir ricası var. Bildiğiniz gibi Hamdan beyle hısım oldular. Sizlerle çatışmak zorunda kalmak istemiyor. Hamdan beye verilecek zarardan hoşnut kalmayacağını bildirmemi istedi."

Bu yarı gözdağı içeren konuşmayı duyan Cemil, öfkeden elleri, çenesi titredi, yüzü kan kırmızı kesildi. Elindeki tütün tabakasını avucunun içerisinde sıkmaya başladı. Bir ara da eli, içeride bile kuşağından eksik etmediği hançerin tutağına gitti, geldi. Bu adam, kendi evinde, oturduğu odasında, kendini bilmez ağasının buyruğu gereği de olsa, sözünü tartmadan kendisini korkutmaya çalışıyordu.

Aklından, acaba bu sözünü sakınmayan adamı hiçbir sorun yaşamadığı Sürgücü ağası Murad kendisini öldürmek için mi yolladı diye geçirdi. Yoksa Avine'den değil de başka bir yerden gelmiş kiralık katil miydi? Örneğin, Süleyman-e Şefik, Arif'in oğlu Halil veya bir başka düşmanı da parayla tutmuş olabilirdi. Sonra o öfkeyle adamı gözleriyle tarttı, kiralık birine benzetemedi. Denilene göre, çıkar için adam vuranlar, vuracakları kişinin gözlerinin içine bakamazlarmış, ama bu konuşurken gözlerinden gözlerini ayırmadan konuşuyordu. Şimdi bile bakmayı sürdürüyordu. Dışarıdan bir konuk gibi gelerek kendisini sıkıntıya sokmuştu. Ne olursa olsun gene de evinde konuğu sayılırdı, geleneğe göre davranması gerekiyordu.

Tüm olasılıkları birkaç saniyede düşünmesine karşın, öfkesi geçeceğine kabardı. Gözleri Serhan'a kaydı, onun da yüzü kıpkırmızı olmuş, adama yiyecek gibi bakıyordu. Adamda ise sıradan bir şey söylemiş olmanın rahatlığı vardı. Özür dileyerek kendisini bağışlatacak gibi görünmüyordu.

Cemil, avucunda sıktığı tabakayı yere bıraktı, derin derin soludu.

"Beni iyi dinle adam! Şu anda yerde serili kilimim üzerinde oturur olmasaydın, seni parçalara ayırır 'ağam' dediğin o adama öyle yollardım. Yarın gün doğmadan ardına bakmadan, getirdiğin hediyeleri de alarak,

geldiğin yere geri dön. Ağana, çok kısa zamanda kasrının damına oturup ayaklarımı sallayacağımı da söyle. Anladın mı dediklerimi?"

Söylediklerinin Cemil tarafından yutulur gibi olmadığını anlayarak korkmaya başlayan Şero, "Başüstüne Ez gulam! Dediklerinizi aynen ileteceğim. Beni affedin sadece bir emir kuluyum, kusurumu bağışlayın!"

Şero, Cemil'in söylediklerini Murad ağaya ulaştırmak için ertesi gün, heybesine konan iki ekmek ve biraz lorla yola çıktı. Bu kez yolunu kesen olmadı. Oysa uykusuz geçirdiği gece Avine'ye bir bütün olarak ulaşabileceğinden emin değildi.

Murad ağa, Cemil'in yolladığı yanıtı duyunca, ne denli yanlışlık yaptığını anladı. Yanlışlığı düzeltme tasası bu kez kendisine kalmıştı. Ama kendisi Hamdan bey değildi, gönül almada üzerine yoktu. Uygun zamanı beklemeye başladı.

En güçlü aşiret büyüklerinin bile başlarına beklenmedik olaylar geldiği olurdu. En güçsüz insanlar, hakarete uğradıklarında veya namuslarına el uzatıldığında, ileride başlarına geleceklere aldırmadan, silahlarını çekip geleneğe aykırı olsa da, beslendikleri ağalarını vurdukları çok görülmüş bir şeydir. Benzer olaylarda, o en yenilmez bilinen güçlü önderlerin bile onların tinsel yaralarını sarmalayan o soluk alınamaz katı havayı yumuşatacak makulleri olurdu. Onuru kırılmış Halil ise bomboş kalan köyünde, kapandığı cehennemi andıran evinde, gömüldüğü öz varlığında onulmaz bir yalnızlık çekiyordu. Söyleşeceği kimsesi yoktu; kendisi gibi onurları kırılan o iki erkek yakını, eşi, çocukları ve üç dört eski emekçisi dışında başka kimse yoktu çevresinde.

Öcünü almadan yerde bırakırsa, her an için onursuz biri olarak anılacağını biliyordu. Hiç kimseye söz geçiremeyeceğini, topraklarını, sürülerini, eşini, çoluk çocuğunu koruyamayacağını, atalarından kalan konağından bile atılacağını biliyordu. Bu nedenle, aşiretinden görüşmek için gelenler de dahil, hiç kimseyi evine almadı, geri çevrilemeyenleri konağın uygun bir bölümüne aldırarak, yakınlarından biriyle görüşmelerini sağladı. Kendisi hiç kimsenin karşısına çıkmadı. Neredeyse yemiyor, içmiyordu. Diz altındaki yarasına baktıkça

da, "keşke bu yerden seken kurşun, bacağımı değil de kalbimi parçalasaydı, ne kadar iyi olurdu" diye düşünüyordu.

Bu kötümserlikle günler akıp geçti. Ününü yitirmek üzere olan Arif'in evinde, yarası geçen oğlu Halil, iki yakınının diretmesiyle, analığını kurtarma hazırlığına başladı. Bir hafta boyunca, gün doğumundan çok önce, neredeyse gece yarısında, görünmeden Deriya'nın batısındaki kayalığa giderek Cemil'in konağını gözetledi. Gözetlerken yaşamları, her zamankinden çok bıçak sırtındaydı. Birisine görünmeleri sonları olurdu.

Halil, bulunduğu kayalıktan sık sık Deriya'nın ölü noktalarını, can düşmanlarının konaklarındaki döngüyü, köyün bol tavuklu, taşlı, gübre öbekli sokaklarını dürbünle gözetledi. Yedinci günün öğle öncesinde, omuzlarında tüfekleri, göğüslerinde kesişen deri fişeklikleri, ayaklarında çorapsız giydikleri çarıklarıyla beş kişi, bir yere erken ulaşamama kaygısıyla, köyden inerek kayalığın doruğundaki bulunduğu yamaca tırmanmaya başladılar. Bunların kayalığın yamacına beklenmedik çıkışlarının anlamı neydi? Yoksa gözetlendiklerini mi anlamışlardı?

Bilmezlik içinde düşünürlerken, konaktan Cemil'le Serhan'ın çıktıkları görüldü. Yanlarında kendileri gibi kuşamlı, tüfekli yedi sekiz adamları vardı. Pek hızlı olmayan adımlarla güneye doğru yürüdüler. Yamacı tırmanan beş kişiden habersiz oldukları anlaşılıyordu. Halil ile iki yakını kayaların arkasında, parmakları tetiklerde beklemeye başladılar. Ne olursa olsun, yerlerinden kalkmayacaklardı, gerekirse mermileri tükeninceye dek çarpışıp öleceklerdi. Çünkü ölmek onursuz yaşamaktan çok daha anlamlı geliyordu onlara. Günlerdir birer ölüden farkları yoktu. Az sonra adamların konuşmaları duyulmaya başladığında, Savur-Bismil yolunda soymak için adam avına gitmekte oldukları anlaşıldı. Konuşa konuşa kayalığa uğramadan sağa doğru kayarak yitip gittiler.

Ariflerin beklediği an bu andı. Cemil'le diğer silahlıların uzaklaştıklarından emin olduktan sonra, yerlerinden kalktılar, dağdan evlerine dönen birer Deriyalı gibi, yamaç aşağı kaygısız insanların adımlarıyla inmeye başladılar.

Konağın önündeki harçsız duvara geldiklerinde Halil, sokağa bakan odanın açık penceresinin önünde oturan babasının dul karısını gördü. Kadın üzgün, umutsuz uzaklara bakıyordu. İş, onun bakışlarını üzerlerine çekmeye kalmıştı. Her an onları birileri görebilirdi. Halil ayağa kalktı, tüfeğini başının üzerinde sallamaya başladı, ama olmadı. Bu kez yerden küçücük bir taş alarak pencereye attı, ardından da sokağın ortasına atladı. Açıkta dikilen Halil'i gördü kadın. Bekliyormuş gibi, heyecanlanmadan yerinden kalktı, ayvanın ağzına çıktı, sağına soluna bakındıktan sonra, konuşmadan, eliyle beklemelerini söyledi.

Kadın ayvanın ağzından aşağı inmek için uzaklaşınca, aşağıdakiler yeniden duvarın altına geçerek gizlendiler. Çok geçmeden kadın aşağı indi, duvarı aşarak yanlarına atladı. Yaklaşık bir iki dakika kıpırdamadan beklediler. Sonra da geldikleri yoldan vadiye indiler.

İndikleri vadiden sonra yamaca tırmanmaya başladıklarında, kadının ayakları kanlar içinde kalmıştı. Konaktan inerken, ses çıkarmamak için ayağına bir şey giymemişti. Şimdi de kıpırdayacak durumda değildi. Haliller de, sabahleyin at almadıklarına üzüldüler. Oysa atları olsaydı onları hiç kimse tutamazdı. Güçlükle sık ağaçlı bir yere attılar kendilerini. Gür, sık yapraklı, kalın gövdeli, dalları geniş bir ağacın altına geçtiler. Zoru başarmışlardı, ancak önlerinde yalınayaklı bir kadın için uzun bir yol vardı. Ayrıca, Deriyalıların kadının kaçtığını anladıkları anda izlerini sürmeleri olasıydı. Çatlamış dudaklarından kısacık sözcükler dökülüyordu. İlgisiz şeyler konuşuyorlardı. Büyünün bozulacağından korkar gibiydiler. Onları ele verebilecek çıplak tarlaları, yamaçları geride bıraktılar. Şimdi ise her yanları ağaç, çalılarla çevriliydi. Kuş seslerinin birbirine karıştığı, ancak bu aylarda rüzgârın gündüzleri pek esmediği iki yamacın birleştiği bir yere geldiler.

Halil, kadının yaralı ayaklarının işi zorlaştıracağını biliyordu ama, yanıbaşındaki bu kadın, aslında kurtardığı kendi onuruydu. Hüseyinlerin konağından çıktığı anda, o dikenli çalıları, güneşin kora çevirdiği taşları, kızgın toprağı birer engel görmeden sorunsuz aşarak, hızlarını düşürmeden yürümüştü. İnsandan çok, tapılası bir varlığı andırıyordu.

Anlamsız bir iki sözcüğün ardından sustular. Halil'in içi hafif bir sevinçle doldu. Kötümserliği öylesine geri çekilmişti ki, doğabilecek olası bir çatışma düşüncesi bile onu rahatsız etmiyordu. Bundan sonrası kendisi için pek anlam taşımıyordu. Önemli olan, Deriya gibi bir yerde, Cemil'in konak kapısına dayanarak kendi emanetini almasıydı. Bu, onun onursuz bir korkak olmadığını kanıtlıyordu. Gerçi güç sahibi feodallerin çıkarı söz konusu olduğunda, her olumsuz davranışın geçerli bir nedene dayandırıldığı bu yerlerde, onur Halil için büyük bir kazanımdı.

Hiç konuşmadan yan yana oturan iki silahlı adamdan en genç olanı, kendinden yaşça büyük akrabasını, gizlemediği korkulu bir hayranlıkla izlemekteydi. Cemil'in baskısından sonraki günlerde, zayıf, ufak tefek cüceye dönüşen bu adam, birkaç saat içerisinde nasıl da değişmişti. Omuzları gerilmiş, gözlerinin aydınlığı artmış, kendine güveni geri gelmişti. Demek ki büyük şeyler başarılmıştı; bunda kendisinin de payı vardı. İlk gün de ölümüne dövüşmüş, gözünü budaktan esirgememişti. Çok geçmeden yörede kendi yiğitliğinden söz edileceğinden emindi. Yüzlerce Dereverilinin saldırısıyla başlayabilecek olası çatışmada ölse bile, adı çok yaşayacaktı. Belki de dengbêjlerin şarkılarına konu olacaktı. Ama ileride yakılacak her "kelâm"ı yaşayarak dinlemesi daha da hoş olurdu.

Genç adam, koynundan çıkardığı tütün kesesinden bir sigara sararak Halil'e uzattı. Sonra kendisine de bir tane sardı. Diğer adam hiç konuşmadan oturuyordu. İkisi de pek konuşkan değildi. Dinlemeyi daha çok seviyorlardı. Bu tavırları, o genç yaşlarına karşın, aile içerisinde kendilerine saygın bir yer edindirmişti.

Kadın bir ara ayağa kalkmayı denedi, ancak hâlâ ayaklarına söz geçiremediğini anlayınca caydı. Söz geçirebilseydi, yaralarının sızısına aldırmayacaktı. Kendisi de kaçırıldığı günden bu yana çökmüş, oldukça da yaşlanmıştı sanki. Gerçi Cemillerin konağında kendisine iyi davranılmış, onur kırıcı hiçbir şey yaşamamıştı. Aksine, kadınlar kendisine içten gelen bir saygı göstermişlerdi. Erkeklerle ise neredeyse hiç karşılaşmamıştı. Rahatsız olmaması için uzak kalmışlardı bulunduğu ortamlardan.

Gene de sözünü sakınmadan, böylesi öç almayı yakışıksız, erkeği bile küçülten bir davranış olarak gördüğünü söyleyip durdu. Şimdi ise kendisini güç kullanarak alıkonmuş namusları olarak gören bu üç adama ayak bağı olduğunu düşünüyordu.

Kendilerine birkaç saat değil, bir ömür kadar uzak görünen gecenin içine sokulup gizlenmek ne de iyi olurdu. Sefil birinin hızıyla ilerleyen gün, geceye göre ne kadar da ağırkanlıydı! Daha önce yitmesini istedikleri geceyi şimdi özlüyorlardı. Halil, içmesi için kuşağına bağladığı su tuluğunu çözüp "babamın emaneti" dediği kadına uzattı. Kadın içeceğine, suyla ayaklarındaki kanayan yaraları temizledi, tuluğun boşalan ağzından yonttuğu deri yontularını kanları kesmesi için yaraların üzerine bastırdı, sonra da kuşağından yırttığı parçalarla sardı. Halil'e döndü:

"Keke Halil, sizin yürüyüşünüzü engelliyorum. Deriyalılar mutlaka kaçtığımı öğrenmişlerdir. Belki de şu anda peşimizdeler. İz sürücüler, hangi yöne gitmekte olduğumuzu, kaç kişi olduğumuzu öğrenmişlerdir. Çok geçmeden de çekirge sürüsü gibi etrafımızda olacaklar. Üçünüzün onlarla baş etmesi mümkün değil. Ele geçtiğiniz anda da sizi ateşte diri diri yakacaklar. Beni burada bırakıp gidin, canınızı kurtarın. Eğer gelmezler de sağ kalırsam, akşam sürünerek de olsa köye gelirim. Siz üzerinize düşeni fazlasıyla yaptınız, hiç kimse suçlayamaz."

"Böyle bir şey asla olmayacaktır. Gelirlerse de gelsinler, onlardan çekindiğimiz yok. Ele geçene kadar, mutlaka onlardan beş on kişiyi haklarız! Sonra da ne olursa olsun!"

"Mademki kararın böyle, o zaman yukarılarda kendinize mevziler hazırlayın, içine girin!"

"Evet, doğru diyorsun."

On beş yirmi metre yukarıya çıkıp, gerektiğinde kendilerini savunacakları yerler hazırlamaya başladılar. Yer olarak da gene bir ağaç altını seçtiler. Önce taşları yan yana, üst üste yerleştirdiler, hançerlerle toprak kazarak dizdikleri taşların önleriyle arkalarına yığdılar. Sonra da siper alıp beklemeye başladılar.

Geç de olsa, bekledikleri akşam iniverdi, ay doğmadan önce her yanı karanlık sardı, altında oldukları yüksek ağaçta ishak kuşu inadına inadına öttü, durdu. Ay görünürken de içlerinde yaşça küçük olanı, Barava'nın kendilerine en yakın köyüne yolladılar. Halil, biraz da analığını kurtarmakta olduğunu duyurmak istiyordu. Yolladıkları genç adam, gece yarısına doğru dört at, dokuz on silahlı adamla geri geldi. Binip yola çıktılar. Halil, Deriyalıların kendilerine Barava'ya açılan son daracık geçitte pusu kuracaklarını düşünüyordu.

Düşündüğü gibi olmadı. Cemil'le Serhan o akşam köye dönmediler. Kaçan kadını geri getirmek için hazırlanan Deriyalılara Hadice'yle Vesile izin vermedi. Hiçbir engelle karşılaşmayan Baravalılar da tan atarken köylerine vardılar.

Cemil'le Serhan'a kadının kaçırıldığı haberi, Tefe'de Ahmed-e Hasan'ın evindeyken akşam olmadan ulaştırıldı. Cemil haberi getiren adamlara, "Peşlerine kaç kişi düştü?" diye sordu. Adamlardan biri soruyu "Geldiğimizde henüz düşen olmamıştı" diye yanıtlayınca da, "Haber getireceğinize şerefinizi kıran adamların peşine düşseydiniz ya!" karşılığını verdi Serhan.

"Ağam bir an önce haberiniz olsun istedik."

Cemil adamların bu sözlerine daha da sinirlendi:

"Ulan neden bu kadar beyinsizsiniz? Haber ulaştırma kadın işidir, erkek işi değil! Haydi yıkılın karşımdan!"

Adamlar neye uğradıklarını bilmeden çekip gittiler. Adamlar gidince Serhan, Cemil'e ne yapacaklarını sordu:

"Ne diyorsun, düşüncen nedir?"

"Adamlar çoktan köylerine varmışlardır. Hazırlıksız gitmek akıl kârı olmaz. Ayrıca kaçırdılarsa da kaçırsınlar. Boş ver aldırma. Değmiyor, biz yapacağımızı yaptık. Bundan daha güzel intikam alınamazdı."

Cemil'le Serhan geceyi Tefe'de geçirdikten sonra, sabah serinliğinde, Ahmed-e Hasan'ın hazırladığı atlara binerek, Raşidi'yedeki dostluğuna önem verdikleri Ahmed Naim'e gitmek için yola çıktılar. Arif'in karısının geri alınmasını önemsemediler. Sözünü bile etmediler.

Bir iki saatlik yolculukla Raşidi'ye geldiler. Bir akşam önce Tefeli birini, haber vermesi için Raşidi'ye yollamışlardı. Ahmed Naim onları

köyün girişinde karşıladı, birlikte eve gittiler. Ev, gösterişsiz, çok da büyük sayılmazdı. Taş işlemeli pencereleri, kapı kepenkleri ayrı bir özellik veriyordu. Avlu önünden sokağa salınan atık su kanalı olmazsa temiz de denebilirdi. Ahmed Naim, konuklarına verdiği önem gereği Cemil attan inerken yardımcı oldu, kardeşleri de diğerlerine. Önde yürümelerinde direnerek, kendisi bir basamak geride birlikte yukarı çıktılar. Çok önceden hazırlanan odaya girdiler. Oda, yöre ölçülerine göre orta büyüklükte, geniş pencereli, neredeyse üç yöne bakan aydınlık bir yerdi. Cemil'le Serhan, baş olarak bilinen ön duvardaki iki pencere arasına oturdular. Kendilerine hemen ayran sunuldu. Ev sakinleriyle birlikte, aileden sayılan herkes konukları iyi ağırlamak için özen gösteriyordu. Kadınlar, mutfak olarak ayrılan kör bir odada yemekler hazırlarken, erkekler de arada elleri dolu gidip geldiler. Diğer yemeklerde de iyiydiler, ama bulgur pilavıyla et pişirmekte Köse aşiretinin kadınları üzerine yoktu, henüz pişmiş pilavlarının kokusu ta uzaklardan alınırdı.

Görülmez bir hızla yemekler hazırlandı. Önce odanın ortasına basma bir sofra bezi açıldı, üzerine bakır siniler kondu, gene bakır olan tepsilere doldurulmuş yemekler yan yana dizildi. Ama onlardan önce kokuları geldi odaya; karınları aç olan insanları çıldırtan kokuları. Yemek taşıyanlara Ahmed Naim'in kız kardeşi de yardımcı oluyordu. Yemek tepsilerini oda kapısına getirip uzatıyordu. Güzel, alımlı bir kızdı. Kıvır kıvır kumral saçları, renkli başörtüsünün kenarından gözüküyordu. Yeşil gözleri, aydınlık yüzü, ince bir dalı andıran boyuyla düşlerdeki periler gibiydi.

Cemil, onun güneş gibi aydınlık, ağlayacak gibi duran yeşil gözlerine bakınca, Hadice'yi gördüğü o ilk gün gibi, sevginin başlangıcı olan yakıcı ateşi yeniden duydu içinde. Kızın güzelliği aklını başından uçuruverdi. Nasıl yemek yediğini kendisi de anlayamadı, konuşulanları bile duymaz oldu. Deriya'da olsa, hemen, sözünü sakınmadan, kim olduğunu sorup öğrenecek, büyük bir olasılıkla da kardeşinden isteyiverecekti. Ancak şimdi, çok değer verdiği bu konularda geleneklerini bilmediği onurlu dostunun evindeydi. Bir yanılgıya düşmemeliydi.

Yemeğin ardından güzel meyveler, içecekler yenildi, içildi. Cemil gitmiş, yerine bir başkası gelmişti sanki. Hiç konuşmadan oturdu

denebilir. Onun böylesine durgunlaşması, ev sahibi Ahmed Naim'i kaygılandırdı, ağırlamada bir eksiklik yaptığını düşündü. Kadınlar bölümüne geçerek aklına gelen konularda tümünü azarlamaya başladı. Geri döndüğünde alı al, moru mor olmuştu. Bildiği birkaç kelime Kürtçeyi Arapçasına katarak Cemil'in gönlünü almaya çalıştı:

"Cemil ağa, acaba bir kusur mu ettik bilmeden?"

"Hangi kusur Ahmed?"

"Ben veya akrabalarım bir kusur ettikse bizi affet."

"Hiçbir kusurunuz yok. Bunu neden söylüyorsun?"

"Birdenbire durgunlaştın. Sanki bedenin burada, sen başka yerde gibisin."

Cemil, duygularına yenilerek dışa yansıttığından utandı.

"Belki yol geldiğim içindir. Senin hiçbir kusurun olmadı. Burada bana, kardeşime, adamlarıma gösterdiğin ilgiyi az yerde yaşadım diyebilirim. Her şey çok güzel! Sen bu durgunluğuma aldırma. Dediğim gibi nedenini bilmiyorum. Olsa olsa yoldandır. Dün gece de iyi uyudum sayılmaz, Deriya'dan asabımı bozan haberler aldım, uykumu kaçıran haberler."

"Aldığın haberler her neyse, yapabileceğim bir şey varsa, hazırım."

"Sağ ol! Onu biliyorum. Ayrıca da şunu bilmeni istiyorum, seni ikinci kardeşim olarak görüyorum."

Konuşulanlara Serhan da katıldı:

"Cemil doğru söylüyor. Sen bizim ailenin bir ferdi gibisin."

"Memnun oldum. Ben de sizi öyle görüyorum. Her konuda emrinizdeyim."

Gece ilerleyince, Ahmed Naim, konuklarını yataklarının yapıldığı, biraz daha korunaklı odaya götürdü. Cemil, Serhan, ev sahibi aynı odada, diğer adamlar da yemek yenen konuk ağırlama odasında kaldılar.

Geldiği bunca yola ve bir önceki gece az uyumasına karşın Cemil, bir türlü uyuyamadı. Aklı Ahmed'in kardeşinde, kendisinin henüz adını bilmediği kızda kalmıştı. Sabaha karşı biraz uyuyabildi. Aklını başından alan kızı görme umuduyla da erken uyandı, giyinerek dışa-

rıya, ilk odanın yan pencereleri önünde uzanan ahırın damına çıktı. Dışarıda güzel bir hava vardı. Köse yöresinin yükseltilerine özgü sabah rüzgârı efil efil esiyordu. Ahmed yanına geldiğinde, köyü çevreleyen bağlara bakıyordu. Konuşurlarken kızı gördü, merdivenlerden avluya iniyordu. Ahmed'e sordu:

"Ahmed şu merdivenlerden inen kız kim? Dün yemek hazırlanırken o da erkeklere durmadan yardım etti. Çok çalışkan, becerikli bir kıza benziyor."

"O benim kız kardeşim. Evet, çalışkan bir kızdır."

"Evli değil herhalde?"

"Yo, evli değil."

Sonra da Ahmed, sözü başka bir konuya getirdi. Dereveri'deki çekişmelere.

Cemil tutulduğu büyünün etkisinden hâlâ kurtulamamıştı, kızdan söz etmek, onunla ilgili bilgi edinmek hoşuna gidiyordu. Bir önemli konu da, Ahmed Naim'in kardeşini kendisi gibi birine verip vermeyeceğiydi. Bir başka konu daha vardı ki, o tümünden de önde gelirdi, yakın akrabalarından kızı isteyen var mıydı? Geleneklere göre bir kızı amcasının çocuklarından biri isterse, öncelik onun olurdu. Hiç düşünmeden Ahmed'e sordu:

"Ahmed, kız kardeşinin evlenme yaşı çoktan gelmiş, akrabalarınızdan isteyeni olmadı mı?"

"Yakın akrabalardan kimse yok. Ancak diğer mahalleden isteyenler oldu, aradaki düşmanlık nedeniyle vermedik. Kısmet işte."

"Evet, kısmet."

Cemil'e göre her şey yolunda gidiyordu. Birlikte içeri girdiler. Akşam yemek yedikleri odadaki yer yatakları toplanmış, aynı sofra bezi kahvaltı için yere serilmişti.

"Seni yalnız bırakacağım ağa, kusura bakma, hemen dönerim" dedi Ahmed.

Odadan çıktı gitti. Yerdeki bezin kenarında taze ekmek ve tahta kaşıklar vardı. Pek uzak olmayan mutfak yönünden kadınlarla erkek-

lerin konuşmaları duyuluyordu. Genç bir adam sessizce içeri girdi, taşıdığı tepsideki dört parçaya yarılmış kuru soğanları, konuşmadan sofraya dizdi, Kürtçe bilmediği için söz bile etmeden, Cemil'e gülümseyerek çıktı. Çok geçmeden de mercimek çorbası dolu kaplar taşındı içeriye. Ardından ciğer kavurması geldi.

Serhan, Cemil, adamları sofraya otururken, ev sahibi ile yakınları hizmet için ayakta beklediler. Serhan:

"Sen neden oturmuyorsun Ahmed?"

Ev sahibi:

"Buyrun siz yiyin, ben sonra da yerim."

Salt sıcak çorba içilirken çıkan fırt sesiyle bozulan bir sessizlik oldu. Cemil kendi kendine "Bizde ev sahibi her sofraya mutlaka misafirlerle birlikte oturur, burada tersi bir âdet var" diye düşündü. Gerçekten de dediği gibiydi, diğer aşiretlerde ev sahibinin konuklarla birlikte sofraya oturması zorunluyken, Köse aşireti Araplarında tersi bir gelenek vardı. Burada ayakta, hizmet için bekler veya bir köşede otururdu.

Cemil'in adamları kısa sürede sofrayı silip süpürdüler. Çorbayla ciğer kavurmasından geriye hiçbir şey bırakmadılar. Her yerde olduğu gibi Ahmed Naim'in evinde de yemeğe olan düşkünlüklerini göstermede hiç kısmık[1] davranmadılar.

Cemil, içine düştüğü bu yeni durum nedeniyle, Raşidi'de haftalarca kalmak istiyordu, ama bir yanda Neced'le Fasih'in özlemi, bir yanda da ağalığına sığdıramadığı ev sahibine yük olma kaygısı bu isteğine engeldi. Ayrıca bir an önce gidip Ahmed Naim'in kız kardeşini isteme hazırlıkları yapacaktı. Kahvaltıdan sonra yola çıktılar. Sıcaklara aldırmadan birkaç saat içerisinde Deriya'da oldular.

Konağa çıktıklarında Cemil'in ilk işi, dinlenmeden Neced'le Fasih'i kucağına almak oldu. Öyle hızlı büyüyorlardı ki, kendisi bile şaştı. Uzunca bir süre onlarla oynadı, eğlendi, sırtına aldı, birlikte yerlerde yuvarlandı. Çocukların üzerinde, yöre tezgâhlarında dokunmayan şal şepik, ipekli giysiler vardı. Bu giysiler için Cizre'ye adam

1 Kısmık: Cimri.

yollamışlardı günler önce. Hani ikisine de yakışmıyor değildi, çok sevimli olmuşlardı. Akşam sofrası kurulduğunda Cemil, çocuklarla oyunlarını bitirdi.

Mahsele geçti, elini yüzünü yıkadı, Serhan odasından gelince de sofraya oturdular. Sağına Neced'i, soluna Fasih'i aldı. Yeni oyunlarla önce onların karınlarını doyurdu, ardından da kendisi yedi. Ne kendi eşleriyle, ne de Vesile'yle konuştu. Akşam yemeği böyle geçti. Gece de kendi yatağına girmedi, en içteki odaya gitti, orada uyudu.

Bir iki gün, Serhan'la çocuklardan başka kimselerle konuşmadı. Gündüz Şemseddin uğradı, onunla da çok az ilgilendi, salt annesinin sağlığını sordu. Üçüncü gün, Selim'i iki kişiyle birlikte Raşidi'ye, Ahmed Naim'in kız kardeşini istemeye yolladı.

Selim, Ahmelerin evine ancak akşama yakın ulaşabildi. Çok iyi karşıladılar. Konuyu da Ahmed'le yalnız başlarına kaldıklarında açtı.

"Ahmed Naim, beni buraya Cemil ağa yolladı. Bilirsin onların seni, aileni ne kadar çok sevdiklerini. Şimdi de hısım, akraba olmak istiyorlar. Bu nedenle kız kardeşini Cemil ağaya istiyorum."

Ahmed Naim, önce ne yanıt vereceğini bilemedi. Bu onun için bir onurdu. Cemil gibi biriyle hısım olmak düşlediği bir şeydi. Önce kızardı bozardı, sonra da kekeleyerek yanıt verdi:

"Selim, Cemil ağayla isteğiniz başım üzerine. Bundan şeref duydum. Fakat bana yarın sabaha kadar izin ver. Sabah sana cevabımı veririm."

"Elbette Ahmed Naim, sabaha kadar düşünebilirsin."

Ahmed Naim o gece kardeşlerine konuyu açtı, düşüncelerini sordu. Onlar da her şeyi ona bıraktılar, düşünüp yargıya varmasını istediler. Kendisi başından beri vermek istiyordu, ancak kardeşlerine de danışması gelenektendi. Sabah olunca da, çorbadan sonra Selim'e yanıtını verdi.

"Cemil ağaya bir değil, bin kız feda. Ayrıca senin gibi bir dostu kırmak olmaz. Kız kardeşim bundan böyle cariyenizdir."

"Sağ ol kardeşim! Peki, bize şartların ne? Başlık, yükleyeceğin diğer şeyler neler?"

"Benim yükleyeceğim bir yük yok. Ancak her şeyi Cemil ağanın şerefine bırakıyorum. Ne yaparsa onun şerefi olur."

"Güzel konuştun kardeşim. Ancak bize çok ağır yük yüklediğini de bilmeni isterim."

"Ben hiçbir talepte bulunmadım. Sen sorunca da her şeyi Cemil ağaya, yani size bıraktım."

"İşte bu büyüklüğünle bize büyük bir yük yüklemiş oldun."

Selim, sabırsızlıkla kendisini bekleyen Cemil'e Ahmed Naim'in yanıtını ulaştırmak için hemen yola çıktı.

Üçüncü gelin, bir hafta geçmeden, hazırlıklar bitirilerek Deriya'ya getirildi, diğer kadınlar gibi onun da beklemeden nikâhı kıyıldı, özel odasına alındı. Eski eşler de ses çıkarmadan başlarına geleni yazgıdan bildiler.

Her değişim veya özel durumlarda olduğu gibi, kutlamalarla birlikte armağanlar da doldu taştı. Yine koyun, keçi sürüsünün sayısı çoğaldı. Tahıl depoları doldu. En anlamlı armağanı da Avine ağası yolladı.

Murad ağa, daha önce yaptığı hatayı düzeltmek için yeni bir olanak ele geçirmişti. Cemil'in yeniden evlendiğini duyar duymaz, güvendiği adamlarından bir ikisini kutlamaya Deriya'ya yolladı. Armağan olarak da geline beşibirlik bir gerdanlık, Neced'le Fasih'e işlemeli gümüşten küçük iki hançer, damada da bir at gönderdi. Ayrıca bir hafta sonra Cemil'le Serhan'ın onuruna Hamdan beyin de katılacağı bir yemekli şölen düzenleyeceğini bildirdi.

Cemil, Murad'ın bu ince davranışından hoşnut oldu. Ancak yeminini anımsadı. Adamıyla vermeye çalıştığı gözdağını unutmamıştı. Yine de yemekli çağrıya gülerek olumlu yanıt verdi.

Günü geldiğinde Avine'ye gitmek için, yirmiye yakın atlı adamıyla yola çıktı. Her türlü olasılığa açık yolculukları Cemil'le Serhan birlikte yapmazlardı. Onlardan biri genelde evde kalırdı. Bu kez de böyle yaptılar, evde kalan Serhan oldu.

Cemil, Avine'de çok güzel karşılandı. Kendisinden başka, Barava'dan, Sürgücü'den bazı önemli ağalar, Savur'dan da Hamdan bey çağrılmıştı. İlk kez birinin yemeğine katılıyordu.

Onlarca baş hayvan kesilmişti. Savur'dan özel aşçı, Diyarbekir'den de tatlı olarak sinilerle Zaza kadayıfı getirtilmişti. Temiz giyimli elli adam hizmet ediyordu şölende. Yemek uzun sürdü. Sonra konuklara kahve sunuldu. Kahveler içilirken, Murad bir iki konuya açıklık getirmek için izin istedi:

"Hepinizi Avine'de bir araya getirebilmek bana büyük bir şeref kazandırdı. Bazı meseleleri aracılar vasıtasıyla tartıştığımız için, kırıcı hadiseler yaşadık. Bunlara gerek yoktu. Arada bir görüşseydik bunlar olmazdı. Laf taşıyıcılar, bire bin katarak meseleleri büyütüyor, bizler de birbirimiz hakkında iyi şeyler beslememeye başlıyoruz. Bakın şimdi bir aradayız, hepimiz de bundan mutluyuz."

Biraz durakladıktan sonra konuşmalarını Cemil'e onaylatmak istedi.

"Değil mi, Cemil ağa?"

Cemil ise yerinde yoktu. Kimseye görünmeden dama çıkmıştı. Onu en büyük odanın damında oturmuş aşağıya sarkıttığı ayaklarını sallarken buldular. Konuşması yarıda kalan ev sahibi Murad, tüm içtenliğiyle gülmeye başladı:

"Cemil ağa şu anda damda ettiği yeminin gereğini yerine getiriyordur. Damda, aşağı sarkıttığı ayaklarını bir hayvana biner gibi sallıyordur" dedi. Az sonra da Cemil girdi içeri. Murad yüzünde aynı gülümsemeyle ona sordu:

"Ağa, aylar önce ettiğin yeminin gereği olarak ayaklarını kasır odasının damından sarkıtarak salladın değil mi?"

"Evet, doğru söylüyorsun. Yoksa yeminimin gereğini yerine getirmemiş olurdum!"

Barış yemeğinin ardından Dereveri'de soygunlar, vurgunlar, öldürmeler bitmedi, ancak eskiye göre biraz hız kesti. Ardından her yıl olduğu gibi yine kış geldi. Yine her yanı kar bastı. Buz tutan, kuru bir kar. Su kaynakları dondu, insanlarla hayvanlar içeri kapandı. Savur çayı, iki yakasındaki karlı yamaçlar arasından kopan buz parçacıkları taşıyarak akmayı sürdürdü. Koruluklar, kayalıklar, damların üstü, doruklar karla kaplandı; vadiler, yarlar düzleşti. Sonsuz gibi görünen

beyaz örtünün arasında, görünmez olan köylerde bacalarda durmadan duman tüttü. Vurguna, soyguna, kavgaya alışık bazı Dereverili erkekler, boş oturmaktan bunaldı. Durumları azıcık iyi olanlar, kendi ahırlarından hayvan çalarak, çalma tutkularını köreltmeye uğraştı. Her kış olduğu gibi bu kış da, hasta yaşlılarla yeni doğan çocukların bir bölümü ölüme yenik düştü.

Üç eşli Cemil'le karısına âşık Serhan, sürekli içerde olmaktan bunalsalar da, günlerinin çoğu Neced'le Fasih'le ilgilenerek geçti. Arada bir amca çocuklarıyla da buluştukları, görüştükleri oldu. Ama gene de kışın sıkıcılığından pek hoşnut sayılmazlardı. Bir iki kez dağ keçisi, dağ koyunu avına çıktılar, ancak bu da sayılı kaldı.

Hamidlerin konağı ise, aynı can sıkıcı şeyler yaşasa da, bazen değişik insanlar görmeye başladı. Köylerine dönen bir iki Bendajorili, kimselere görünmeden, arada bir Naif'in konukları oldu. Konuştukları da genelde Hamidlerin uğradığı haksızlıklardı.

Naif, söz taşımayacağını bildiği köylüler geldiğinde, en önem verdiği konuyu, içerdiği kötülemeden ötürü duygularını doyurduğu, hep bir dizeyle yenilediği, Hüseyinlerin kötülüklerini konuştu. Aşireti yönetme erkini ele geçirdiklerinde nasıl güzel yöneteceklerini, haksızlıkları, baskıyı ortadan kaldırarak, yerine sevecenliği, kardeşliği getireceklerini anlattı durdu. Bir de yeni savlar tutturdu son aylarda, Cemil'le Serhan'ın baskıdan, öldürmekten başka bir şey bilmediklerini, bunları da korkaklıklarından ötürü yaptıklarını, kendisiyle kardeşlerinin engellemeleri olmazsa, çıkarları için tüm aşireti satabileceklerini ağzında sakız etti, çiğneyebildiği köylülerin karşısında duraksamadan çiğnedi.

Neced'le Fasih'in doğumları, başından beri aklının yitmesine bir nedendi Naif'in. Soyları sürecek diye büyük bir kaygı duydu. Henüz anneleri bile olmayan, kendisiyle kardeşlerinin doğmamış çocuklarının gelecek ağalıklarının tasası beyninin derinliklerine yerleşti. Ancak bunları, Cemil'le Serhan'a diş bileyenler önünde söylüyordu. Öz kardeşlerine bile bu dozda sözler etmedi. Çabalarına karşın onları istediği bir karşı koymaya çekemedi.

Naif bunları anlatabilmek için kendini paralarken, Bendajorililer başka düşler kovaladılar. Amaçları, töre gereği canlarına dokunamadıkları ağaları, birbirlerine kırdırmak, böylece de içeriden birileriyle kendi öçlerini almaktı. Buna çabalarken, bir yandan da Hamdan beyle kardeşlerinin kapanına takıldıklarını görmezden geliyorlardı. Onlar için asıl olan öç almaktı. Gerisi yoktu. En çok kin güttükleri, kendi kan davalılarını koruyan, yöneten, vurma gücü sağlayan Cemil'le Serhan'dı. Onların Dereveri'den yitmesi durumunda, yerlerini alacak Hamidlerin sağlayacağı destekle de düşmanlarının kökünü kurutabileceklerini sanıyorlardı. Böylece yaşanabilir bir dünyaları olacaktı.

İster Naif'in, isterse Bendajorililerin birbirinden ayrı düşleri, solgun kış güneşi altında, kardan beyaza bürünmüş doruklarla vadilerde meltem gibi essin dursun, Cemil'le Serhan, soylarının çoğalması için önlemler almaya başladılar. Düşmanlarından öç alma ise hep uslarındaydı. Bu alanda verilecek ödünleri yoktu.

O küçücük yaşlarında Neced'le Fasih'e, bazı konularda, birer olgun erkek gibi nasıl davranmaları gerektiğini öğretiyorlardı. Neced, oda toplantılarına katılarak, konuşulan, tartışılan her şeyi aklı yettiğince anlamaya başladı bile. Düşman, dost kavramlarıyla tanıştı. Konuk ağırlamak, güvenle güvensizliği, onurla onursuzluğu algıladı. Temiz, hoş görünebilmek için giysilerini seçebiliyordu da. Babası onu konuk dolu odaya istediğinde şalşepikleri giydirilmeden, armağan olarak gönderilen küçücük işlemeli tütün tabakasını kuşağının altına koymadan, gümüş hançerini takmadan gitmedi. Gittiğinde de oturanlarla ayrı ayrı selamlaştı. Evet, yaşı küçüktü ama aklı ondan büyüktü. Diretmesini de biliyordu, aklına yatmayan bir şeyi kimsenin kendisine yaptırma şansı yoktu.

Fasih de hızlı öğrenmeye başladı, ancak henüz Neced gibi değil. Aradaki bir yaş, önemli bir engel önünde. Gene de giyimde, temizlikte iyi sayılır. Yapı olarak da biraz farklı biri, Neced'ten daha sokulgan, daha sevecen. Yakın sandığı insanlara hemen kanabiliyor. En çok sevdiği kişi de Neced, onsuz bir anı bile geçirmek istemiyor. Nereye gitse, ne yapsa onu izliyor. Uysal da... Söylenenleri, hoşuna gitmese bile hiç direnmeden yapıyor. Ama konak dışında, Neced'e danışmadan uzak-

laşmaz, iznini almadan hiçbir şey yapmaz. Başka çocuklara takılması olası değil. Her yere birlikte gidiyorlar. Bu konuda konakta her gün büyüklerce uyarılıyorlar. Nereye gideceklerse birlikte gidecekler. Bilmedikleri, tanımadıkları kimselerin elinden bir şey yememeyi de öğrendiler. Kendileri de yemek düşkünü sayılmazlar, dayanılmaz bir biçimde içleri kıyılsa bile, başkasının yiyeceğine el sürmeyi çok ayıp bir şey olarak öğrendiler.

Cemil, havanın bozuk olduğu ayaz bir akşamda, üzerlerine titrediği oğluyla yeğenine deneyim kazandırmak, kendi güvenlerini elde etmeleri için erken yaşta dürtüklemek amacıyla vadiye indirdi. Geçtikleri yerler, donuk karla örtülü. Yere yakın duran bulutlar, koyu kül renginde. Rüzgârın uğultusu ise inanılmaz ürkütücü geldi. Birlikte birkaç yüz metre yürüdüler, sonra da onları yalnız eve geri yollamak istedi. Ancak ikisi de onu yalnız bırakmamak için geri dönmek istemediler.

"Benim az ileride bir işim var, sizin eve dönmeniz gerekiyor."

"Olmaz baba, biz seni bırakıp gitmek istemiyoruz. Tek başına nasıl kalırsın?" diye karşı çıktı Neced.

"Benim biraz işim var, sonra gelirim, anladınız mı?"

"Evet, anladık."

Hiç çekinmeden, ama gözleri arkada, küçük adımlarla gerisin geri evin yolunu tuttular. Her iki üç adımda dönüp baktılar. Bir süre sonra da Cemil'i göremez oldular. Cemil de görünmeden yamaç yukarı çıktı, onları uzaktan izlemeye başladı. Korkup korkmadıklarını sınamak istedi. El ele tutuşarak birbirlerine yardımcı oldular. Düşe kalka, elleri, yüzleri mosmor konağa döndüler. Hava iyice kararmıştı. Ürkmüş, korkmuş gibi de değillerdi, ancak Cemil için kuşkuluydular. Ayvana çıktıklarında ikisi bir ağızdan Serhan'ı çağırdı.

"Apo! Apo! Babam vadide, çölde tek başına kaldı. Yanında da hiç kimse yok!"

"Bawo! Koş amcam tek başına vadide kaldı!"

Onlar o kaygıyla bağrışırlarken, Cemil merdivende göründü. İnsanın iliklerine işleyecek kadar soğuk olan hava bile, Neced'le Fasih'in cesaretini kırmaya yetmedi.

Neced, alı al moru mor odaya girdiğinde ise annesi Hadice pencereye yakın minderde oturuyordu. Erken ak düşmüş saçlarının sarısı biraz açık; küçük ağzı sımsıkı kapalı, dudaklarının uçları yukarı doğru kıvrık. Yüz çizgileri belirgin olsa da, eski inceliği ve güzelliği hâlâ yerinde, ancak elleri biraz buruşuk. Burnu o eski güzelliğinde ama gene de yılların ince bir ustalıkla çalıştığı izlenebiliyor. Mutlu da denemez. Elinde Neced'in yün çorapları, yırtık topukları onarmaya çalışıyordu.

Neced, hızla koşarak ardına dek açtığı oda kapısından içeri girdi. Babasının eve sapa sağlam gelişinin verdiği çocuksu coşkuyla annesinin boynuna sarıldı. Elleri, yanakları, giysileri hâlâ buz gibi soğuk.

"Diya mın! Babam geldi!"

Oğlunun morumsu yanakları, elleri, önce Hadice'yi korkuttu. Ama onun coşkusunu görünce, korkusu gitti. Babasına düşkünlüğü Hadice'yi de etkiledi. Çünkü onu yaşama bağlayan biricik varlıktı. O mutluysa, kendisi de istemeyerek başlattığı, düş kırıklarıyla süren evliliğine bağlı kalmalıydı. İstemese de yapabileceği hiçbir şey yoktu.

"İyi oğlum. Ben de sevindim babanın gelişine."

Fasih de vadide Neced'le kaldıklarında ürkmedi, ama soğuktan etkilendi. Ayak, el parmak uçları neredeyse düşecek gibiydi. O da çenesi titreyerek, parmakları sancılar içerisinde annesine koştu. Vesile onu yorganla sardıysa da üşümesini durduramadı. Sonra tereyağlı sıcak pekmez içirmesi gerektiğini anımsadı. Isıtıp içirdi, ama önünü alamadı, çocuk gene de yatağa düştü. İki gün ateşler içerisinde yattı.

Cemil, Fasih'in hastalanmasına üzüldüğü halde, gene de doğru yaptığına inanıyordu. Ahırdaki atlara bakan adamı çağırdı.

"Murad ağanın gönderdiği atla bizim atın tayına ziynetlerini[1] giydir, Fasih'in yattığı odanın penceresinin önüne çıkar."

"Ağa her tarafta buz var, bugünlerde ata binilmez."

"Binmek için istemiyorum. Fasih'e bir şeyler göstereceğim."

Atlar hazırlanıp pencere önüne getirilince, Cemil odaya girdi,

1 Ziynet: Koşum.

önce yeğeninin saçlarıyla yanaklarını okşadı, ardından elini başının altına soktu, oturmasına yardım etti.

"Bak bakayım, pencerenin önünde neler duruyor?"

"Atları görüyorum."

İkisi de neredeyse her gün gördüğü şeylerdi.

"İşte bu atlardan birini kendin için seç."

"Benim mi olacak?"

"Evet, senin olacak. Diğeri de Neced'in."

"Yani benden başka kimse ona sahip olmayacak, öğle mi?"

"Evet, sadece senin olacak. İstediğin zaman biner bağa gidersin."

Hastalığını unutan Fasih, konuşmadan atlara bir süre baktıktan sonra yanında oturan amcasına döndü:

"Eğer atımla bağa gideceksem, bana tüfek de gerekecek."

"Tüfek, biraz büyüdükten sonra olacak. Sana kendi tüfeğimi vereceğim."

"Senin tüfeğin uzun, üstelik ağır, taşıyamam ki!"

"Büyüdüğünde ağır gelmeyecek."

"O zaman olur."

Armağanlara sevinen Fasih, yataktan çıkarak giysilerini istedi. Giyindi, hasta değilmiş gibi, dışarı çıkmaya çalıştı.

Cemil:

"Olmaz! Bugün odada kalmalısın, yarın çıkarsın."

İki günde oldukça süzülmüştü. Yüksek ateşle geçirdiği iki gece onu iyice örselemişti. Pencereye iyice yaklaşarak seçimini yaptı.

"Ben, Rabia'nın yavrusunu istemiyorum. Diğerini istiyorum."

Rabia kendi kısraklarının adıydı.

"Sen hangisini istersen, o senin olacak" dedi Cemil.

"Ben diğerini istiyorum."

"Tamam, o artık senin atın."

"Peki ya Neced diğer atı istemezse?"

"Ona başka bir at veririz."

"Ya benim atı isterse ne olacak?"

"Senin atı neden istesin ki? O artık senin atın."

Ne diyeceğini önce kestiremeyen Fasih:

"Olmaz, eğer benim atımı isterse onun olur, bana da başka bir at alırsınız. Değil mi?" dedi.

"Onu sen bilirsin, ister atını verirsin, ister vermezsin."

"Ama o benden büyük. İstediğini alır."

Çocuğun bu konuşmaları Cemil'i çok mutlu etti; yeniden başından tutarak göğsüne bastırdı, uzun uzun saçlarından öptü.

Neced eve geldiğinde, Fasih'in ilk işi olanları ona anlatmak oldu.

"Amcam bana yeni gelen atı verdi, Rabia'nın yavrusunu da sana. Eğer istemezsen benim atı alabilirsin. Bana da başkasını alırlar."

Fasih'e sarılarak yanaklarından öpen Neced,

"Yo, o at senin. Ben de Rabia'nın yavrusunu alırım" dedi.

"Ayrıca amcam bana kendi tüfeğini de verdi. Şimdilik onda kalacak, ama büyüdüğümde ben kullanacağım."

"Olsun. Amcam da bana kendi tüfeğini verir."

"Bak sana ne getirdim" dedi Neced. Cebinden bir avuç ateşte pişirilmiş palamut çıkarıp uzattı.

"Aşağıdaki tandır ateşinde pişirdim. Çok lezzetli, ye bak."

Palamutları alan Fasih, birini ağzına attı, diğerlerini götürüp ocağın yanına koydu.

"Hepsini sonra yerim."

"Olur. Nasıl istersen."

Fasih'in az da olsa başı dönüyordu ama aldırmadı. Neced'le ğar[1] oynamaya başladılar.

Cemil'in üçüncü eşi, evlilikten sonra, daha da serpildi, ilk halinden çok daha kadınımsı bir görünüm aldı. İstekli bakışlarıyla, bü-

1 Ğar: Taştan yapılan oyun bilyesi.

yüleyici güzelliğiyle insanı kendine çekiyordu. Belirsizlikle sallanıp duran bir yaşama atacağı adımları ölçmeye uğraşırken, geçmişle sevgi bağlarını koparmaya kararlı, ayak direten birine dönüştü. Geldiği dünyadan soyutlanarak, dilini bile bilmediği bu yerde, tutunabildiği dal olarak Hadice'yi seçebilirdi. Ama böyle yapmadı, çünkü daha öne çıkmak için istekli oldu. Dişiliğiyle, olası doğurganlığıyla egemen kadınlığa soyundu.

Hiçbir kimseye güvenmedi, Cemil'den başka da önemsediği kimse olmadı. ne kumaları, ne de bir başkası. Her şeyin üstünde gördüğü Cemil'i kadınlığıyla elinde tutmayı başarabileceğine inandı. Biraz da onu buna, erkek düşkünlüğü itti. Her günün sonunda aşkın kollarına geri dönebilmekten başka hiçbir şeyin önemi olmadı onun için.

Cemil ise her şeyin ayrımındaydı. Birkaç ay sonra, yeni karısını salt doğurganlık için elde tutulacak damızlık bir dişi olarak gördü. Önemsiz, önde tutulmayacak biri olarak. Onda bir hafiflik sezinledi. Deriya'daki ilk aylarını yetersizlik duyguları içinde geçirmekte olduğunu, zamanla bata çıka ilerleyeceğini düşündüyse de, günler ilerledikçe, bencilliğinin tutsağı olduğunu anladı.

Hadice, davranışlarını değiştirmesi için birkaç kez yeni kumayı uyarmaya çalıştı, ancak hiç niyetli olmadığını görünce karışmadı. Süreç içerisinde yontularak yola gireceğini düşündü. Gene de dışarıdan bakıldığında, Cemillerin konağında yaşam, saklanan duygularla sorunsuz sürüyor gibiydi.

Hamidlerin konağında ise, Bendajorilerle Naif, gizli görüşmelerde önemli adımlar atarken, kışın son gününde güneyden ılık bir rüzgâr esti. Doruklardaki son karlar da eridi. Soğuklar gücünü yitirerek, kış yeniden geri dönmek üzere bilinmeze yol aldı. Yağmurlar başladı, yamaçlarla dorukları kar yerine bazı günler yoğun sis sarmaya başladı. Zemheriyi yarı aç yaşayan sığırlarla sürüler otlaklara çıktı. Otlar yeşermek için inatla ısı aradı, bulunca da sarı yeşil uçlarını gösterdi.

İlk sisli sabah, Cemil ayvanın başına çıkarak orada uzun bir süre kaldı. Ilık bahar esintisinin baş döndürücü tatlılığı onu sarhoş etmiş gibiydi. Merdivenden inerek kırlara doğru yürüdü.

Dünya büyülü görünüyordu. Gözleri tutkuyla parıldayarak çevresine bakındı. Sis kaplı uzaklar, koruluklardaki meşe ağaçları, şarıldayarak yamaçlardan akan sular, ıslak kayalar, nemli toprak inanılmaz güzel göründü. Tümü birden özlemle güneşi karşılamaya hazırdı. Sisin arasından görünen bir tutam gökyüzü solgun maviliğiyle gülümsedi Cemil'e. Samanlıklardan çıkarılarak sağa sola serpilen çürük ot kokuları bile, toprağın o özlenen, dayanılmaz hoş kokusunu bozamadı. Yakından, uzaktan, her yönden gelen kuş sesleri, bilinçsiz hüzün kattı ortama. Cemil'in yüreği öyle atmaya başladı ki neredeyse gözlerinden yaş geldi.

Hiç yargılamadan canlanan yaşama sevindi. Yeniden dağlara tırmanmaya, Çemexan'a gitmeye can attı. Tüfeğini eline alıp tüm düşmanlarını kovalamak geçti içinden. Bu duyguları yaşarken, hizmetlilerinden biri onu sabah çorbasına çağırmaya geldi. Eve birlikte döndüler.

Birkaç günü saldırıları her an başlatma umuduyla geçirdi. Sonra, bir gün Hoca'yla Selim çıkageldi. Öğrendikleri bir sorunu iletmek istiyorlardı. Serhan'ı da alarak kimsenin konuşulanları duyamayacağı dip odaya geçtiler. Önce Hoca duyduklarını anlatmaya başladı:

"Bazı Bendajerililer size anlatmaya cesaret edemedikleri için, benle Selim'e geldiler. Kış boyunca, neredeyse her gün, dıjmınlerden bazıları, ayak çekildikten sonra amcanız Hamid'in konağına çıkıyorlarmış. Hatta bazı günler hava kararır kararmaz görünmeden çıktıkları oluyormuş. Bunları birkaç sefer duvar dibinden dinlemişler de. Karşılıklı sizleri kötülüyorlarmış."

Cemil, "Kimler çıkıyormuş?" diye kesti sözünü.

"Hemen hemen bildiğimiz herkes. Caco, Porti, onlara misafirliğe gelen diğer köylerden adamlar."

"Peki onları görenler kim?"

"Önce Horelerden bir kadın görmüş, sonra da kocası Çelo Her akşam takip etmeye başlamış adamları."

Bu kez Serhan atıldı:

"Şemseddin'in yaptığına inanmıyorum. Yapmışsa, Naif ondan habersiz yapmıştır. Ondan her şerefsizlik beklenir."

"Boş ver. Hiçbir halt yiyemez Naif tek başına" dedi Cemil.

O ana dek suskun duran Selim, kaygılarını açıkladı:

"Gene de dikkatli olmanız lazım. Ne olur ne olmaz. Dıjmını her gece evine alan insandan her şey beklenir. Hassas bir durum var ortada. Ses çıkarırsanız dıjmınların yapmaya çalıştığı gibi amca çocuklarınızla birbirinize düşersiniz. Dikkatli olunursa, hiçbir şey yapamazlar."

"İyi ki farkına varıldı. Yoksa kim bilir daha neler yapacaklardı!"

Cemil, kaygılanmamış gibi yapsa da, aslında tehlikenin büyüklüğünü kavradı. Hemen anında alması gereken önlemleri düşünmeye başladı.

"Xoca, yarın akşam olunca bana, tüfekli, sağlam iki-üç genç gönder. Biraz akılları başlarında olsun."

"Olur, hemen yollarım. Benim çocukla kardeşimin iki oğlunu yollarım."

Serhan, Cemil'in ne yapacağını anladı. Onu bu konuda haklı buldu.

Sonraki akşam, hizmetliler ufak tefek bir genci içeri getirdiler. Fişeklik kuşanmıştı, ama tüfeği elinde yoktu, sokakta bekleyen kardeşine bırakmıştı. Cemil'le Serhan da odada onları bekliyordu.

"Cemil ağa biz geldik. Diğerleri de aşağıda, sokakta bekliyor. Ne emrederseniz onu yapmak için yolladı amcam."

"İyi. Bizim gulamlardan biri sizinle gelecek, şu aşağıdaki duvarın arkasına gizlenin. Dışarıdan amcamın konağına birileri gelirse, onlara seslenip kim olduklarını öğrenin. Gerekirse yanlarına kadar gidip yüzlerine bakın. Eğer Bendajorililer ise konuşmadan sıkın. Hiçbirini sağ bırakmayın. Biz de sizi pencereden takip edeceğiz. Sonra da beklemeden buraya gelin. Anladın mı?"

"Evet, anladım ağa."

"Şimdi de ayvandan bana gulamlardan birini çağır, gel."

Genç adam verilen buyruğu yerine getirmek için kapıdan çıktı, az sonra da hizmetlilerden bir adamla geri geldi.

Cemil:

"Çocuklarla aşağıya, duvarın arkasına in. Ses çıkarmadan gizle-

nin. Amcamların evine doğru saklanarak gelen olursa beklemeden gidip kimler olduklarına bakacaksınız. Eğer Bendajorililerse hiç sormadan öldürün. Anladın mı?"

"Evet, anladım ağa."

"Bak, kaçırırsanız elimden kurtulamazsınız. Kafanızı uçururum sonra!"

"Yok, kaçırmayız ağa."

"İyi, şimdi gidin."

Adamlar beklemeden kapıdan çıktılar. Uzun bir sessizlik oldu. Ara ara esen rüzgârın vurduğu kapı sesi duyuldu. Vadiyle karşı yamaçlardaki meşe ağaçlarının hışırtıları geldi. Ovaya gece uçuşlarını sürdüren yaban kazlarının sıkıntılı ötüşleri gökyüzünü hüzünlendirdi.

Akşamın iyice koyulaştığı bir anda, önce köyün sol girişinde başlayan, an be an yaklaşan köpek havlaması sessizliği bozdu. Çok geçmeden de bağırma sesleri, ardından tüfek patlamaları çöken karanlığı yırttı, yeniden köy ıssızlığa gömüldü.

Gün iyice aydınlanıp ardından güneş sisli sabah saatlerinde puslu yüzünü göstermeye çabalarken, sözümona, "Naif ağayla kardeşlerini vurmaya gelen" iki düşman Bendajorili, sokakta, yerde cansız yatıyordu. Cemil, amca çocuklarının gölgelerine bile bakacak düşmanları yaşatmayacağını söyledi gelene gidene. Cesetlerin başında, burnundan soluyan Naif'i gören Cemil, ona yanaştı, kollarını onun iki omzuna koydu, biraz da zorunlu bir gülümsemeyle yüzüne baktı.

"Endişeli gibisin pısmam?"

"Değilim!" diye yanıtladı Naif.

"Hiç merak etme, endişelenmeye de gerek yok." Eliyle yerde yatanları göstererek "Canımıza kast etmek isteyenlerin sonu hep böyle olacak! Evvel Allah hiç birimizin kılına bile dokunamayacaklar!"

"Merak etmiyorum."

"İyi ki fark ettik namussuzları. Yoksa biriniz kazara dışarı çıksaydı, sonu iyi olmayacaktı." Biraz düşünür gibi yaptı.

"Meğerse bu herifler daha önce de gelip pusuda beklemişler, görenler gelip anlattı. Fırsat bulamadılar demek ki!"

Naif, ses çıkarmadan Cemil'in konuşmalarını dinledi, ancak düşüncesini açıklamadı. Belli ki tasarladıklarının gerçekleşmemesine kızıyordu. Cemil ise Naif'in yapmak istediklerinden haberi yokmuş gibi ha bire konuştu durdu. Bu arada köylüler cesetleri yolun altındaki dama taşıyıp bıraktılar.

"Bu namussuzlar yalnız başlarına değillermiş, her gün değişik değişik kimseler geliyormuş."

Bu olay, tüm Dereveri'de olayların yeniden başlamasına neden oldu. Cemil, kış boyunca Naif'le görüşenlerin tümünün adlarını saptadı. Onlara cezalarını vermek için hazırlıklara başladı. Ağaların canına yönelen olası düşman saldırıları başlamadan hemen yerinde yok edilmesi gerektiğini yaydı. Aşiretin neredeyse tümünü, Naif'le kardeşlerinin canına yönelik bir saldırı hazırlığı olduğuna inandırdı. Doğaldır ki bunun öcünün alınması gerektiğini de... Kendilerini bilmez Bendajorililere soluk bile aldırılmamalıydı.

O bahar da kan akıtılarak, evler yakılıp yakılarak geçti. Zorunlu göçler, dayanılmaz acılar yaşandı. Naif'le bazı hazırlıklar içerisinde olanların büyük bir bölümü yok edildi. İki Bendajorilinin pusuya düşürülmesinden sonra, Deriya ağalarının arası, görünürde düzelir gibi oldu. Hamid'in çocuklarının yaşamlarına yönelen tehlikenin yok edilmesi, onları yakınlaştırmış gibiydi. Çünkü Naif de, gerçekleri sakladı, kardeşlerine bile açıklamadı.

Dereveri'de olayların boyutunun korkuyu da aşması, yeniden şikâyetlerle ihbarları gündeme getirdi. Kendilerine uzanmasından çekinen aşiret ağaları, beyler ve yakınları, devlet güçlerini yanlarına almaya uğraştılar. Bire bin katarak, ardı arkası kesilmeyen başvurular yaptılar. Söz birliği yaparcasına olayları, devlete karşı bir kalkışma gibi yansıtmaya çalıştılar. Oysa devlet yetkilileri, uzaktan da olsa olayları günü gününe izliyordu. Yapılan başvurularda öne sürüldüğü gibi devlete yönelik bir kalkışma olmadığı bilindiği için, pek de üzerinde durulmadı. Denebilir ki aralarında, yürüdüğü yolda sürmesinden yana olanlar bile vardı. Gene de aranan adlar listesi hazırlandı. Bunun başında da Cemil vardı.

Saldırganlar biraz yorulup, saldırılarını azaltınca, bazı köylüler çalışmaya başladı. Kimisi ekinlerle ilgilendi, kimisi evinin damı, duvarları, samanlığı, ahırıyla; Mamıkalılar odun kömürüyle, bağlarıyla ilgilendiler.

Cemil de ara verdiği saldırılardan zaman ayırarak Diyarbekir'e gitmeye hazırlandı. Evin azalan gereksinimlerini gidermeyi; kendisine, Serhan'a, eşlerine, özellikle de Neced'le Fasih'e yeni giysiler almayı; azalan mermileri sağlamayı amaçlıyordu. Olayların boyutu öylesine büyümüştü ki, her zamandan çok para kazanması gereken silah kaçakçılarıyla satıcıları, Dereveri'ye gelmeye cesaret edemedi. Aranmakta olduklarını bildikleri için, Cemil'le bazılarının Savur'la diğer yakın yerlere gitmeleri de olası değildi.

Akşam bütün evin; ailenin, çocukların, binek ve yük hayvanlarının bile eksikleri saptandı, heybeler yolluk, hurçlar yemlerle dolduruldu. Cemil'in yıkanmış giysileriyle iki takım iç çamaşırları bohçalardan çıkarıldı. Hizmetliler de binek atını, iki yük hayvanını tımarlayarak hazırladı.

Cemil, Diyarbekir oldukça uzak olduğu için, gece yarısı olmadan yola çıktı. Yanında dört adamı vardı. Evden birkaç metre uzaklaştıktan sonra, birden içinde nedensiz yere öyle anlamsız bir mutluluk duygusu uyandı ki, geri döndü. Yukarı çıktı, yeniden yatağa girmek isteyen Serhan'la Vesile'ye aldırmadan, odalarına girdi, yerde mışıl mışıl uyuyan Fasih'i iki yanağından öptü; oradan da Hadice'nin odasına geçti, yataktaki oğlu Neced'i de öptü, geri döndü, atına bindi. Aynı anda da yüreğiyle her yanını saran kalın bir bulutun içinden sıyrılıp gün ışığına çıktığını sandı.

Kuşlar uyandığında Kırkdirek köyünün güneyinde Sürgücü çayını geçtiler. Böğürtlen çalılığı arasında bir karatavuk öttü, daha yukarılarda bir dişi saksağan isterik bir sesle bağırdı, ötelerde diğer bir ağaçta başka bir saksağan çekingen karşılık verdi.

Sürgücü aşiretinin Şorşup köyünden kuzeybatıya yönelirlerken, Cemil ipek sarıkla sardığı başını geriye atıp kalın bıyıkları altında güçlükle görülen ağzını alabildiğince açarak esnedi. Güçlü ışınlarını tüm görkemiyle üzerlerine yönelten güneş, bu ışık okyanusunun al-

tında omuzlarına attığı ince dokumlu abasının gece maviliğiyle uyum içinde olan yakasız gömleğinin beyazlığını daha güzel ortaya çıkardı.

Cemil, arkasına bakmadan "İyi yol geldik," dedi.

Sağ gerisinde gelen adamı da "Evet ağa, iyi yol geldik" diye yanıtladı.

"Sabahı beklemeden yola çıkmamız iyi oldu, bu durumda akşama belki Şükürlü köyüne yaklaşırız."

"Ağa az sonra sıcaklar başlarsa, atlar yorulur, şimdiki gibi hızlı gidemeyiz."

"Doğru, ama gene de iyi yol alırız, merak etme."

Cemil'in yanındaki adamlardan ikisi bu yerleri ilk kez görüyordu. Alıştıkları sarp Dereveri dağlarına göre buraları onlara tuhaf geldi. Yan yana sıralanan tepeciklerin hiç birinde bir ağaç, bir fundacık yok, ufacık bir esinti bile yerden toz bulutlarının yükselmesine yetiyordu. Baktıkları her yer kupkuru, güneş de daha çok yakıcı sanki. Alçak tepelerin bazılarında, seti andıran yerlerin üstünde, çömelen insanı andıran iri puhular gördüler.

En geride yük hayvanına binmiş olan hizmetli, "Burada başka kuş yaşayamaz" diye geçirdi içinden. Sonra da puhuların su içip içmediklerini düşündü. Ancak, sarı otların bürüdüğü bu ağaçsız yerler, sağlıklı düşünmesini engelledi. Gerçi her zaman her şeyi sorduğu, bazı şeyleri de danıştığı arkadaşı yanındaydı, ama bu kez kendisi sorabilecek gününde değildi, erken yola çıkmaları uykusunu almasını engellemişti. Bu nedenle zihinsel her görüntü usunda bulanık beliriyordu. Kendini yormadı, düşünmekten caydı.

Cemil'in sandığı gibi hızlı yol alamıyorlardı, ısı arttıkça atlar yavaşladı. Ancak öğleden sonra Aktepe'ye varabildiler. Soluklanabilecekleri bir orasıydı. Köyün hemen girişinde kocaman, dalları budandığından yuvarlak bir görünüm alan bir dut ağacı gördüler. Hemen yakınında da su yalağı olan çeşme duruyordu. Ağacın altı insanlarla doluydu. Neredeyse adım atılacak yer kalmamıştı. Yolcuların dinlenebileceği biricik yerdi burası. Yolculardan bazıları yüklerini de indirmiş üzerlerinde oturuyorlardı. Çoğu da çevresindekilerin davranışlarını, hareketlerini kuşkulu bakışlarla izliyor, güven duymuyor-

du. Konuşmalar da oldukça patırtılıydı. Ortalıkta dolaşan sineklerin yapışkanlığı, terle, tozla birleşerek insanları rahatsız edip duruyordu. Bir iki de sözlü atışma geçti hiç yokken.

Cemil, adamlarıyla çeşmenin başında attan indi, elini yüzünü yıkadı, sonra da adamların yardımıyla ağacın gövdesine ilerleyerek sırtını dayadı, oturması için hizmetlinin bir şey getirmesini bekledi. Giyiminden, davranışından, özellikle de atından ve üzerindeki heybeden farklı biri olduğu hemen anlaşılıyordu; bu nedenle oradakiler, önü açılırken sessiz oldular. Hatta ağaç gövdesine yakın oturan birkaç kişi, ayağa kalkarak yer bile verdi.

Hizmetli, hayvanlara su verdikten sonra, elinde kocaman bir çıkınla geldi. Göz açıp kapayıncaya dek bir yer sofrası hazırladı. Yiyecekler on insanı doyurabilecek kadardı. Cemil, önce yakın oturanları, sonra da uzaktakileri yemeğe çağırması için adamını uyardı. Adam ayağa kalkarak "Geli ıcvamera! Buyurun birlikte yiyelim!" diye seslendi. "Afiyet olsun" sesleri yükseldi, ancak yaklaşan olmadı. Aynı şeyi bir kez daha tekrarladı, gene de gelen olmadı.

Yemekten sonra, bir iki adam sigara sararak Cemil'le adamlarına sundu. Ama aralarında koyu bir söyleşi başlamadı. Neredeyse oradakilerin tümü, sıcağın karıştığı yorgunluktan olacak, ağızlarını açmak bile istemediler, uyuklayanlar bile oldu.

Cemil, saatlerdir oldukları yerde oturan yolcularla, elini kaldırarak vedalaşırken, "İşte tembel, gereksiz bir sürü insan!" diye düşündü. "Uyuşuk herifler, kim bilir hangi nedenle yola çıkmışlar, kim bilir ne zaman evlerine dönecekler. Bu deştin insanları biz dağlılara pek benzemez, güven de vermezler insana, işleri güçleri dedikodu, fesatlık yapmak."

Deriyalılar öğle sonrası sıcağına aldırmadan yola koyulurken, çıplak, sürülmemiş tarlaların üzerinde bağırtlaklar su içtikleri kim bilir nerelerden döndüler. Onların da uzağında, tepecik yerde, bir toy iki yavrusuna uçmayı öğretmeye koyuldu. At arabalarıyla binek hayvanlarının bıraktığı bahardan kalma izlerle dolu yol, tepeciklerin arasında, sürülmemiş boş tarlalar kenarında kıvrılarak gidiyordu. Bir dönemeç bitmeden diğeri başlıyordu.

Aktepe köyünün yeni geride kaldığı dönemecin bitiminde Cemil'le adamları, kendilerini, sayıları yirmiyi bulan bir teğmenin komutasındaki atlı zaptiyelerin arasında buldular. Cemil, önce hiçbir şey yokmuş gibi davranıp, selam vererek geçmek istedi. Ancak olmadı, zaptiyeler, hemen tüfeklerini doğrultarak sardılar. Yirmi üç-yirmi dört yaşlarındaki, ince yapılı teğmen bağırdı:

"Durun bakayım! Kimsiniz, nereden gelip nereye gidiyorsunuz?"

"Bizler Savur'un Ömeri mıntıkasının Tınate köyündeniz, Diyarbekir'e gidiyoruz kumandan efendi."

"İsmin ne?"

"Benim ismim Musa oğlu Yusuf kumandan efendi! Diğerleri de benim adamlarım, benim evimde, bağlarımda çalışıyorlar."

Cemil, kendine güvenen, heyecansız, oldukça da yavaş bir sesle yanıtladı.

"Heybelerle hurçlarınızda ne var?"

"Çamaşır, ekmek, bazı yiyeceklerle hayvanlarımız için de yulaf kumandan efendi."

Teğmen, onları bırakacağı sırada, az geride duran, atın üzerindeyken bile uzun boylu olduğu anlaşılan, kırklı yaşlardaki bir başçavuş yaklaştı.

"Cemil ağa! Sen ne zamandan beri Musa oğlu Yusuf oldun? Bir de aşiretini mi değiştirdin?"

Sonra da teğmene yaklaştı:

"Komutanım bu Deriyalı aranan meşhur Hüseyin oğlu Cemil'dir" dedi.

Cemil'in adını duyan genç komutan şaşırdı:

"Yapma yahu! Emin misin Cemil olduğundan?"

"Evet komutanım! Bu adam Deriyalı Cemil, yanındakiler de adamları, onlar da Deriyalı. Üstelik az adamla hiçbir yere gitmez, onu izleyen mutlaka bir sürü adamı vardır çevrede. Dikkatli olmamız gerekiyor, bunlar çok vahşi, saldırganlar. Her an ağalarını kurtarmak için adamları saldırabilir!"

"İyi! Hemen tedbir alın."

"Emredersiniz!" diyen başçavuş, önemli bir iş başarmanın guruyla askerlere döndü:

"Siz öndeki dört kişi! Hemen adamları bağlayın! Süleyman çavuş! Hemen tedbir alın, gözlerinizi açın!"

Cemil, soğukkanlı olmaya çalıştı:

"Kumandan! Bir yanlışlık var, ben Ömeri'yim, Tınate köyündenim."

Cemil'in hiçbir itirazı işi yaramadı. Askerler onu tanıdılar. Gökte ararken şimdi yerde, ellerindeydi. Hiç de direnmeden!

Teğmen:

"Kıpırdamayın, hemen de silahlarınızı atın. Çavuş, hemen silahlarını alın, ellerini de bağlayın."

Çavuş yaklaşınca Cemil bir kez daha seslendi:

"Kımandan ben Yusuf'um, Cemil değil!"

"Cemil olup olmadığını merkezde anlarız. Şimdi sesini kes, emirlere göre davran!"

Önce silahları alındı, ardından da elleri zincirlendi. Teğmen, olası bir saldırıya karşı, gitmesi gereken yere değil, geriye, birliğine doğru yola çıkma komutu verdi.

Başlarda oldukça hızlı at sürdüler. Cemil'le adamlarının atları askerlerinki gibi güçlü değildi. Bir süre sonra hızlı yürüyüşe dayanamayarak adımları yavaşladı. Böylece de ancak hava karardıktan sonra, akşama en yakın birliğin olduğu yere varabildiler.

Cemil hemen kör pencereli, oldukça korunaklı, yarı karanlık gözaltı hücresine elleri arkasında bağlı olarak kondu. Yakalandığını duyan tüm asker, sivil görevli veya memurlar, oraya akın etti. Bu ünlü adamı görmek istiyorlardı. Ancak çok az kişiye izin verildi.

Adamları da onun gibi gözaltı yerlerine kilitlendiler. Oysa hizmetli adamı arananlar arasında değildi, gene de aşiretine erken haber ulaştırır korkusuyla salınmadı. O akşam, sonraki günler yoğun önlemler altında bulundukları kapalı yerde tutuldular. Gerekli yerlere çekilen telgrafların yanıtı ancak bir hafta sonra alınabildi. Cemil'le

birlikte üç adamının öldürme, yaralama, silahlı soygun, yol kesme ve benzer suçlardan arandığı bildiriliyordu.

Bekletmeden büyük önlemler arasında, araçlarla Mardin'e taşındılar. Aynı gece de cezaevine kondular. Hizmetli ise salındı, sabaha karşı Deriya'ya gitmek için yola çıktı.

Cemil'in yakalanarak tutuklanması her yerde büyük bir olay olarak karşılandı. Onu yakalayan askerler ödüllendirildi. On gün Cemil'le adamlarına yemek yaptırılmadı. Cezaevinde olan tanınmış kişiler, gelenek gereği her gün bir ikisi olmak üzere, onuruna yemekler verdiler. Görüşmesine izin verilince de Mardin cezaevinin önünde görüşmeye gelenler uzun kuyruklar oluşturdu. Başta Dereverililer olmak üzere insanlar akın akın görüşmeye geldiler. Yer yerinden oynayacak sanılırdı bakınca. Cezaevi görevlileriyle nöbetçi askerler oldukça güçlük çektiler.

Bu görüşmeci akını aylarca sürdü, sonra da duruldu. İçeride de tutuklularla hükümlüler, görüşmecilerin getirdiği armağanları, yiyecekleri sığdırmakta oldukça zorlandılar. Haftalarca, aylarca tüketilemeyecek yemekler, gıda maddeleri yığılıydı ahırdan bozma koğuşta.

Cemil'le adamlarının Savur yerine Mardin'de yargılanmaları kesinleşti. Ancak yargıç önüne çıkarılma günü açıklanmadı. Uzunca beklemelere karşın da bir türlü günleri gelmedi. Avukatlar, böylesine çok olayla suçlananların dosyalarının hazırlanması yıllar alır diyorlardı.

Haftalar, aylar geçti. mevsimler mevsimleri kovaladı, ama hiç duruşma yapılmadı. Gene de görüşmecilerin sayısı ilk aydakilere oranla düşse de, sürüdü. Cemil'in cezaevine girişi ilk değildi, ama bu kez sıkıntılıydı. Suçlamalar da bir öncekine göre oldukça ciddiydi. Onu da asıl üzen, tutuklu olması değil, bu belirsizlikti.

Bir süre sonra cezaevi Mardin'in birçok yerinde ele geçirilenlerle doldu, taştı. Yatak serilebilecek yer kalmadı. Yüz, yüz eli insanın güçlükle sığdırılabileceği yere, bini aşkın adam tıkıldı. Bit, pire gibi haşerelerden geçilmez oldu. Ardından da hastalıklar başladı. Yemek-

ler koğuşlarda pişiriliyor; banyo suları da aynı yerlerde, aynı kaplar çalkalanarak ısıtılabiliyor; mutfak, banyo gibi benzer yerler olmadığı için de insanlar merdiven altlarında, bazen de açıkta su dökünebiliyordu ancak. Her yer kir, pislik içerisindeydi.

İçeriye tıkılan insanların çoğu Cemil gibi ünlü biriyle olmaktan, onu tanımaktan onur duyarken, cezaevi yönetimi tutuklu olsa da ondan çok ürküyordu. Bu sevgi, saygı karşısında ağırlığını korumak adına kendisi de oldukça eli açık, o denli de alçakgönüllüydü. Gelen her armağanı, yiyeceği paylaştı, yoksullara dağıttı.

Bunca ilgiye, saygıya karşın Cemil, gene de oldukça bunaldı. Kadınsızlık onu ciddi ciddi sarstı, kendini denetlemede zorluk çekmeye başladı. Usunda hep kadınlar vardı. Onları düşünerek yatıp kalkıyor, yemek yiyor, içiyor, ama gene de kimseleri kırmamaya aşırı özen gösteriyordu. Ama bu durum uzun sürmedi. Bir süre sonra huysuzlanmaya, azıcık da kırıcı olmaya başladı. Onun bu durumu kendisinden korkan yöneticileri büsbütün tasalandırdı. Ne yapacaklarını şaşırdılar.

Sonuçta cezaevine doktorlar çağrıldı, geldiklerinde de infaz savcısı onları kapıda karşıladı.

"Bu, Mardin Cezaevi tarihinde yapılan belki de ilk hekim çağırmadır. Saatlerce bakın, iyice muayene edin. Adam lalettayin bir mahküm değil, sonra hepimizin başı belaya girer, ona göre!"

Yönetim katında bir odada muayene edilen Cemil'e kadınsızlık hastası tanısı kondu, rapora bağlandı.

Doktorlardan biri savcıyla durumu değerlendirdi.

"Raporda belirttiğimiz gibi, adamın uzuvlarında hiçbir hastalık göremedik. Ancak çok vahim bir ruhi sıkıntı tespit ettik. Muhakkak, hemen, vakit geçirmeden bir kadınla münasebette bulunması lazım. Hem de geç kalmadan. Yoksa telafisi mümkün olmayan neticeler doğabilir. Kendisine, çevresindeki insanlara zarar verebilir."

"Yani, mesele dediğiniz kadar mühim, öğle mi hekim bey?"

"Evet, doğru!"

Yönetime Cemil'e bir kadın bulma sorumluluğu getirildi. Ama bu nasıl sağlanacaktı? Eşlerinden birinin çağrılması düşünüldü. Bu

öneriyi Cemil de olumlu buldu. Köye haber gönderildi, ancak ne Hadice, ne de ikinci karısı böyle bir öneriye evet dediler. Bunu kendi kadınlıkları için onur kırıcı buldular. Kocaları da olsa, sonucu nereye varırsa varsın, yapmaları olası değildi.

Raşidili sonuncu eş, çekinmeden kocasıyla olabileceğini bildirince, Mardin'e getirildi. Yönetim katında, geniş önlemler arasında Cemil'le birkaç saat birlikte oldu. Gene de karısının böyle koşullar altında cezaevinde kendisiyle birlikte olmasını kadın için onur kırıcı buldu. Ama yapabileceği bir şey yoktu. Cinsellik tutkusuna yenik düşmüştü.

Cemil'in karısıyla cezaevinde olması, yörede bazı söylentilere yol açtı. Kimileri ne denli güçlü bir erkek olduğunu söylerken, kimisi de karısının hafifliğini konuştu. Aynı rahatsızlık Deriya'da da duyuldu. Serhan da hoş karşılamadı ama, kardeşinin sağlığı söz konusu olduğundan savunmak zorunda kaldı.

Cemil'in yakalanmasıyla Serhan yalnız kaldı. Ancak bu kez ilki gibi değildi. Süreç onu da değiştirerek, gerektiği durumlarda acımasızlaştırdı. Söylentilere göre Cemillerin yakalanmasında Süleyman-e Şefik'in parmağı vardı. Söylenti de olsa gene de Serhan'ın öç alma duygularının yeniden kabarmasına yol açtı. Ama Cemil'in içeride olduğu bir sırada, yalnız kalmışken böyle bir işe kalkışması, yöredekilere pek olası görünmedi.

Tüm söylentilere karşın günleri oldukça dingin, olaysızdı. Dışarıya da genelde amcasının çocuklarıyla birlikte çıktı, ama aşiret içerisindeki adamlarıyla düzenli olarak konakta görüşmelere hiç ara vermedi.

Akıp giden zamanda, yeniden üzüntüler, can sıkıntıları kendini göstermeye başladı. Serhan, geride kalan o hızlı yılları başlatmak isteğine kapıldı. Düşüncelerini Hoca ile Selim'e açmayı denedi. Adamlar ses çıkarmadan, hiçbir görüş belirtmeden, başları önlerinde dinlediler. Serhan düşüncelerini direterek sorunca, Selim şöyle dedi:

"Cemil ağanın durumu netleşmeden bir şeye kalkışmak hata olur. Biraz beklersek, ilk hatayı düşmanın kendisi yapacaktır. Kendini

kuvvetli görüp saldıracaktır, ya burada, ya başka bir yerde. Eğer biz o güne hazırlıklı olursak, canlarına okuruz. Beklemedikleri bir karşılık onları şaşırtır. Herkes de bizi haklı görüp bizden yana olur."

"Haklısın" diye karşılık verse de Serhan, kafasında başka varsayımları kovaladı, çünkü kendi düşündükleri adamın söylediklerini doğrulamıyordu. Gene de inanmış gibi yaptı. Bir şeyler onu başka yerlere götürmüştü bile. Her şeyin bir zamanı vardı, zamanı geldiğinde de çekinmeden yapılması gereken yapılmalıydı.

Zamanın geldiğine inandığı bir akşam, daha önce adlarını usuna yazdığı adamları Deriya'da topladı. Sayıları elliye yakındı. Onları çağırtırken, bir iki gün sonra yapmayı düşündüğü cezaevi görüşmesi ile ilgili danışacağını ekledi. Onların silahlı gelmeleri konusunda uyarılmalarına gerek yoktu, çünkü öyle gelecekleri bilinen bir şeydi.

İleri gelenlerle hoş beşin ardından, hizmetlilere adam başına ikişer ekmek dağıttırdı. Bu uzun bir yola çıkılacağının göstergesiydi. Ardından da durumu açıkladı:

"Yarından sonraki gün Mardin hapishanesinde görüş yapılacak, ben de Cemil'i ziyaret etmeye karar verdim. Şimdi yola çıkarsak, ancak varırız. Sizler beni Mardin'le Savur arasında belli bir noktaya götürüp bırakın. Oradan bir iki kişiyle yola devam ederim. Kalabalık gitmeye gerek yok, geriye kalanlar dönüşümüzü kararlaştıracağımız yerde bekleyecekler." Ardından beklemeden ayağa kalktı, kapıdan çıkarak aşağıya indi. İçerdekiler de onu izledi. Sokakta olanlarla birleşerek, hep birlikte Savur'a doğru yola çıktılar. Hızlı adımlarla köyü geçip yamaca vuracakları sırada Serhan durdu, adamların tümünün yakınına gelmesini istedi:

"Beni iyi dinleyin! Aslında Mardin'e gitmeyeceğiz, başka bir yere gidiyoruz. Fakat bu konuda bana herhangi bir soru sormayın! Gerekli yerde ben size açıklama yapacağım" dedi, yeniden yürüdü. Yamaçtan sonra güneye gitmeleri gerekirken, kuzeye yöneldi.

Gökyüzünde duru bir ayın ışıldadığı, yürüyüşe uygun gecede, yaklaşık iki saat durmaksızın yol aldılar. İki vadi arasındaki bir düzlüğe vardıklarında, Serhan durup gereken bilgileri verdi.

"Geçen sefer, aramızdan bazı hainler Cemil'in yapacaklarını düşmanlarımıza bildirmişti, böylece muvaffak olmaya mani oldular. Şimdi ise onlar aramızda yok. Ne olur ne olmaz diye herkes yanındaki arkadaşı kontrol edecek. Birbirimizden kopmayalım, ta gitmemiz gereken yere varıncaya kadar. Oraya vardığımızda, nasıl mevzi alacağımızı ben sizlere açıklarım. Güneş doğuncaya kadar gene kimse soru sormasın!"

Nereye gidileceğini Serhan açıklamadı, ama çoğunluk anladı. Bir saat sonra Kasır'ın birkaç yüz metre uzağındaki doruklara ulaştılar. Gereken açıklama orada yapıldı. Artık Süleyman-e Şefik'e saldırılacağını bilmeyen kalmadı. Güneşi bulundukları yerde bekleyecekleri kararlaştırıldı, o zamana kadar da isteyen biraz uyuyabilirdi.

Yorgun düşenler kuytu yerlerde uyudular. Serhan'ın dışında, neredeyse tümü yorgundu. Horlayanlar bile oldu. Benzer baskınlara alışık olduklarından uyuyacakları yerleri yadırgayan olmadı. Güneş yerleri ısıtmaya, tenlerini yakmaya başladığında hâlâ uyuyorlardı. Isı daha da artınca uyandılar. Serhan gene onları yakınında topladı.

"Birazdan köye doğru ineceğiz. Vardığımızda herkes kendine uygun bir yer seçsin. Ne olursa olsun, ben söyleyinceye kadar kimse yerinden kalkmayacak. Zaten köyün erkeklerinin çoğu ya bağlara, ya da tarlalara veya oduna gitmiştir. Süleyman-e Şefik kasrında şimdi keyif çatıyordur. Fırsatını bulursak, odasına bile dalarız. Şimdi biraz da dikkatlice köye doğru yürüyelim."

Beklenmeyen bir hızla Süleyman'ın konağının üç yeri tutuldu. Serhan, Süleyman dışarıya çıkar diye bekledi, ama çıkan olmadı. Sıcak dayanılmaz olunca da çıkmayacağı iyice anlaşıldı. İlk atışı Serhan, Süleyman'ın olabileceği varsayılan odanın penceresine yaptı. Köyde bir iki kadınla, birkaç çocuk damlara çıkarak atışın yapıldığı yeri öğrenmeye çalıştı. Atışlar artınca da kaçıp saklandılar. Kasırdan bir iki silahla karşılık verildi. Köyden ise ses gelmedi.

Bu kez ilkine oranla daha dikkatli davrandılar. Pencereler, tüfek mazgalları, kapılar gözaltına alındı. Kasırlıların ise hiçbir önlemi yoktu. Aradan geçen süreyle, Cemil'in yakalanmasına aldanarak kendilerini güvende sanıyorlardı. Hiç beklemedikleri bir anda saldı-

racağını bile düşünmedikleri Serhan, onları istediği gibi apansız yakalamıştı. Bakıldığında, durum onlar için iç açıcı değildi.

Yaklaşık üç saat sonra mermilerin ulaşamadığı konağın kuzey avlu kapısından rahvan bir ata binmiş kırklı yaşlarda bir adam fırladı. At, öğlesine hızlı gidiyordu ki, tüfeğin ağzından çıkmış bir kurşundu sanki. Ardından birkaç el atıldıysa da aldırmadı. Güney doğuya yönelerek kısa bir zamanda gözden yitti.

Hava oldukça sıcak, gün uzun. Serhan'ın sonuç almadan çekip gideceği ise olası değil. Dereverililer, konağa yaklaştılar, uslarında kırıp içeri dalma arzusu, yalın hançer kapıları zorlayabilecekleri alana girdiler.

Gün batımına saatler kala rahvan ata binmiş adam, Aynkef'te şeyh Fethullah'ın dergâhının açık kapısının önünde atından indi. Beklemeden de içeriye daldı. Üç saat bunca yolu kırbaç altında, dinlenmeksizin, aynı hızla, kısa bir süre içinde alan atın her tüyünden ter akıyordu.

Adam içeri girer girmez, yörenin en saygınlarından biri olan şeyhin ayaklarına kapandı.

"Ocağına düştüm, şeyhim! Süleyman-e Şefik'i kurtar. Deriyalı Serhan adamlarıyla konağı sardı. Bırakıp geldiğimde her taraf barut, ateş altındaydı. Sizden başka hiç kimse onu durduramaz. Bu sefer gafil avlandık. Böyle bir baskın beklemiyorduk. İçeri girmeye muvaffak olurlarsa, bir canlı bile bırakmayacaklar."

Duruma şaşan şeyh, ilerlemiş yaşıyla Kasır'a nasıl yetişecekti? Ortada kurtarılacak canlar olunca gitmemek olmazdı. Atalarından, babasından bunları görmüştü. Süryanilerin canını kurtarmaya bile gitmişti. Şimdi ise Müslüman canlar söz konusuydu. En yakındaki fakiyi çağırdı:

"Koş! Atımı eyerleyip getir hemen."

Şeyhinin buyruğunu yerine getirme fırsatını yakalamaktan mutlu olan genç adam, koşarak uzaklaştı.

Şeyh, birkaç hoca, bir müezzinle birlikte yola çıktı. Hava beklenenden de sıcak, güneş ışınları insanın değdiği her yerini dağlayacak

gibi yakıcı. Kuşlar bile sığındıkları duldalıklarda gagalarını açarak solumakta. Dünya yanan tandır içi.

Atının gücü tükenen Kasırlı adam, ağır adımlarla onların ardından yürüdü. Gelirken rüzgârla yarışan rahvan at, şimdi adımlarını güçlükle atabiliyordu. Binicisi de yazgıya boyun eğercesine kollarını iki yana açtıktan sonra süngüsü düşmüş olarak Aynkef'ten ayrıldı.

Şeyh Fethullah, o güne değin, Süleyman-e Şefik'i bazen iyi yürekli, bazen karanlık düşüncelerini saklayan, içten pazarlıklı, güvensiz buluyordu. Ama bugün dardaydı, onu kurtarmayı da şeyhlik gereği olarak düşündü, atını o sıcağa dayanabileceği ölçüde sürdü. Uysal hayvan, başını iki yana sallayarak gücü yettiğince yol almaya çabaladı.

Bulutsuz, masmavi gökyüzünün altında yakıcı yaz saatleri hantal, insanı canından bezdirerek ilerledi. Bahardan kalma sararmış bitkilerle otlar kıpırdamadan durdu, ara sıra yoldan çekirgeler atların ayakları altında ezilmemek için kenara zıpladı. Yumuşak kayalık yerde çiğnenmekten pudraya dönüşen toprak, basıldıkça bir toz tortusu gibi yükseldi, atlar geçtikten sonra bile bir süre havada asılı kaldı, sonra da ağır ağır dağıldı.

Yaşamın kımıltıları sayılan kuş, böcek sesleri ortalıktan yitti. Sıcağın üfleyen soluğu kendini belli belirsiz, unutturmamaya uğraşırken, toprak yol, bodur meşe çalılıklarının arasına giriverdi. Toz pudrası arasında, minik adımlarıyla karşı kenara geçmek isteyen bir kaplumbağa, yaklaşan ayak seslerini durup dinledi, sonra da kabuğuna çekildi. Atlar ona aldırmadan geçip gittiler. Önlerine bu kez dik yamaçları dolayan yol çıkıverdi.

Şeyhle beraberindekiler, son doruktan inişe geçtiklerinde, henüz gözükmeyen ufuktaki Kasır'ın üzerinde yükselen mor toz bulutunu gördüler. Birkaç yüz metre sonra da sıcağın etkisiyle sesleri patırtıya dönüşen silah atışları duyuldu. Bu patırtılar, az da olsa iyinin iletisi sayılırdı. Henüz her şey olup bitmemişti. Sesler giderek yakınlaşırken, Kasır'ı saran tozun yoğunluğu gözüktü, ardından da barut gazı kokusu burunlara ulaştı. Sonra da seken kurşun vızıltıları çoğalarak karşıladı onları. Önce konak, ardından köy seçilir oldu. Şeyh, atını

durdurdu, köye nereden, nasıl gireceğini belirlemeye çalıştı. Başını geriye çevirerek adamlarını yanına çağırdı.

"Benim hizamda yürüyün, hep birlikte salavatla tekbir getirelim. Yoksa sesimizi kimseye duyuramayız!"

Yan yana, tekbir getirerek, sırayı bozmadan atlarını sürdüler. Önceleri onları duyan olmadı, sonra silah sesleri giderek azaldı, ardından da kesildi.

Şeyhin müezzini:

"Şu anda şeyhimiz Fethullah hazretleri aranıza girmiş bulunuyor. Edepli olun, kendisine saygılı davranıp silahlarınızı indirin!"

Şeyh salt ileriye bakarak, adamlarıyla aynı sırada konağın kapısına yaklaştı ve Müezzine:

"Serhan'a konağa gireceğimi bildir!"

Müezzin:

"Hüseyin ağa oğlu Serhan! Şeyh hazretleri konağa girecek, haberin olsun! Sakın kimse ateş etmesin ha!"

Şeyh, kendisine açılan kapıdan içeri girdi, diğerleri de onu izledi. Geniş sayılan avluda atından inerek merdivene yürüdü, ikinci kata çıktı. Ortalık toz toprak içerisindeydi. Duvarların sıvaları dökülmüş, kapılar kalbura dönüşmüştü. Oralarda bir insanın tutunabilmesi pek olası değildi. Nereye bakacağını bilemedi.

"Evladım Süleyman, ben şeyh Fethullah'ım! Neredeysen oraya gelmek istiyorum."

Süleyman'ın korku dolu, bitkin sesi dama çıkılan duvar arasındaki merdivenden duyuldu:

"Kuburun merdivenindeyim, şeyhim! Buraya kadar sizi yordum. Kusurumu affedin, yapabileceğim başka bir şey kalmamıştı. Çaresizdim."

Şeyh cübbesinin eteklerini eliyle yukarı çekerek merdivenden yukarı çıktı. Süleyman, her yeri toz toprak kaplı, tüfeği dizlerinin arasında, merdivendeki küçük gözetlemenin önünde oturuyordu. Kirpiklerine yapışan tozlardan gözleri gözükmüyordu. Şeyhi ayakta karşılamak istedi, gücü yetmedi.

"Sizin önünüzde kalkamadım, dizlerimin dermanı kesilmiş şeyhim, beni affedin!.."

Şeyh, yaşı gereği dik, oldukça dar olan merdivenin basamaklarını duvara tutunarak yavaş yavaş çıkabildi. Süleyman'a yaklaştığında, arkasında, tüfeği elinde, soluk soluğa Serhan beliriverdi. Şeyh, elini omzuna koydu, durdurmaya çalıştı, ancak olmadı. İkisi arasındaydı. Serhan'ın saygı göstererek vurmaması için, cübbesinin ucuyla Süleyman'ı örttü.

"Serhan oğlum, benim hatırım için yapma! Sonra büyük bir günah işlemiş olursun!"

"Şeyhim, her zaman emrin başım üzerine, fakat bu sefer olmaz!"

Süleyman'ı gösterdi:

"Bu adam ciğerlerimizi yaktı bitirdi. Sizi kıracağım için çok üzgünüm. Ne olursa olsun, onu gebertmeden gitmeyeceğim."

Süleyman:

"Şeyhim, cübbenizi üzerimden çekin, kanımla kirlenmesin."

Sesi güçsüz, umutsuz çıktı.

Hâlâ burnundan solumayı sürdüren Serhan, tüfeğin namlusunun ucuyla şeyhin cübbesini kaldırdı, beş mermiyi de Süleyman'a boşalttı. Şeyh, Serhan'ın öfkeden değişen yüzüne bakıp soğukkanlılığını korumaya çalıştı, bir iki yutkundu, bir şeyler mırıldandı.

Ağzının içinden barut dumanının yükseldiği Süleyman'ın parçalanmış yüzünü yere bırakıp inmeye çalıştığında, basamaklarda akan kana basmak zorunda kaldı. O güne değin nice anlaşmazlıkları barışla bitiren şeyhin, daracık alanda barut genzini yaktı, soluğu kesildi.

Dereverililer çekilince, Süleyman-e Şefik'in konağından, kadın hizmetlileriyle birlikte ahırda saklanmakta olan karısıyla kızının ağlama, ağıt sesleri yükseldi.

Kasır'da çığlıklar giderek artarken, Serhan, Deriya'da zılgıt sesleri arasında, halaylarla karşılandı. İlk iş olarak da sabahı beklemeden, iki adamını Mardin Cezaevi'ndeki Cemil'e müjdeyi vermek için yola çıkardı.

Süleyman'ın delik deşik olan konağında karısıyla kızı, gene de başsağlığı için gelenleri ağırbaşlılıkla karşıladılar. Kızı, üzerinde yas giysileri, başında ipekten siyah puşuyla yörenin tanınmış adamlarının doldurduğu, salon yerine kullanılan büyükçe odaya ağırbaşlılıkla girdi, kendisinden beklenmeyen düzgün tümcelerle önce "Hepiniz hoş geldiniz," dedi, acıklı bir sesle duygularını açıklamaya başladı:

"Babamı sevdiğinizi, ölümüne üzüldüğünüzü biliyorum. Acımızı paylaştığınız için de hepinize teşekkür ederim. Hayfımızı alacak erkek kardeşim olmadığını biliyorsunuz. Belki bazılarınız Süleyman-e Şefik'in kanının yerde kalacağını düşünüyordur. Ben de ona karşılık şunu söylüyorum, babamın kabri üzerine yemin ederim ki, hayfını alacak adamla evleneceğim, ayrıca da onu altına boğacağım."

Ardından izin isteyerek odadan ayrıldı. Bu düşüncesini de arada bir yineledi durdu.

Serhan'ın Mardin'e gönderdiği adamlar, ertesi gün öğleden sonra cezaevine vardılar. Diğerine göre biraz yaşlı olan, gülerek konuştu:

"Cemil ağa senden mizginimi almadan anlatmam."

"Ne mizgini? Neyi anlatacaksın, ulan?"

"Dün Serhan ağa Kasırı bastı, Süleyman-e Şefik'i konağında öldürdü!"

"Bak, henek yapıyorsan, dilini keserim sonra!"

"Yok, valla doğru! Sana haber vermemiz için Serhan ağa yolladı. Dün gece yola çıktık, buraya şimdi geldik" diye diğer köylü girdi araya.

Cemil, bu habere sevindi. Kuşağının içinden çıkardığı keseden iki altını, demirler arasından adamlara uzattı.

Süleyman'dan öç alınması Cemil'i çok mutlu etti. Yedi gün boyunca, her gün koğuştakilere yemek verdi. Böylece de dingin birkaç ay geçirdi. Arzuyla kendi beyninden uzaklaştırdığı duyguları yaklaştırmamak için özen gösterdi. Beklenmedik öfke, üzüntü gibi yıpratan şeylerden geçici de olsa arınmak istedi. Dizginlemekte oldukça zorlandığı cinselliğini bile dışarıda bırakmaya kararlıydı.

Kendinden beklenmeyen sevgi dolu günlerin tadını çıkarmaya çalıştı. Güzel yemeklerle, değişik bölgelerden tanınmış adamları ağırlayarak, onlarla yeni dostluklar geliştirmeye başladı. Kendisi için güzel saatler olan dama partileri, söyleşi saatleri, birlikte atılan voltalara katıldı.

Gene de dışarıdaki yaşamına göre oldukça hareketsiz geçen günler, kendisine kilo aldırsa da, giyimine oldukça özen göstermeye başladı. Yeni zıbınlar, ince dokuma abalar satın aldı. Söyleşilerde eğlenceli sözcükler seçmeye hep özen gösterdi. İçten, dışa açık davranışları, o günlere gelinceye değin ürkerek, uzak duran insanları kendisine yaklaştırdı. Cezaevinde kurulan dengeyi bozacak şeyleri içerisine almayacak bir ortam oluştu böylece. Bu güzel geçen günler hiç bitsin istemiyordu.

Günler geçtikçe yaşamları birbirine benzeyen bu yeni dostlar arasında, bir benlik çatışması da olmadı. Sürekli birbirlerine ulaşılmaz, dostlukları değerli insanlar gözüyle bakıp durdular.

Birkaç ay daha geçince Cemil, yeniden tedirgin olmaya başladı. Dışarıdan, Deriya'dan kendisine müjde diye verilen bir haber, neşesinin kaçmasına neden oldu. Doktor raporuyla bir yıl önce cezaevinde birlikte olduğu eşi, erkek çocuk düşlerken, bir kız çocuğu doğurdu. Birkaç ayı şen, sevgiyle dopdolu geçiren, deneyiminden dostlarını yararlandırmaya uğraşan adam yerine, gergin, çevresindekilerle ölçülü söyleşen eski Cemil geldi. Bir türlü beklentileri karşılanamayan adam kimliğine hızla geri döndü. İçinde sakladığı duygu bozukluğu kendini salıverdi.

Gerçi çevresindekilere iyi davrandı. Sıcak, içten. Ancak içine tutukladığı tedirgin edici duygular depreşip durdu. Soyunu sürdürecek, düşlediği erkek çocuk ağırlıklı aile bir türlü kurulamıyordu. Serhan'la birer erkek çocuğa kalmışlardı. Onun düşüncesine göre kızlar olmasa da olurdu.

Cemil'e göre kendisiyle kardeşi için değişen bir şey yoktu. Her şeyin yeniden düzene gireceğine hiç inanmıyordu. Erkek çocuğa duyulan açlık, yaşamaya duyulan açlık demekti. Geleceği, elde edilen her başarıyı sürüdeki sayısal artışı, konaklarını, aşiret içindeki güçlerini bile doğa-

cak çocukları için düşleyip düzenlemek istedi hep. Ne yaparsa yapsın ailenin geleceğini bağladığı çok erkek çocuk nedense gelmedi.

Yeni doğan kızına gereken adı vermek bir türlü gelmedi içinden. Görüşmesine gelen her Dereverili, bilinen sorular arasına, çocuğun adını da sıkıştırıverdi. Sonunda Serhan çıka geldi. Her konuda görüştüler. Geri döneceğine yakın, o da kıza ne ad verileceğini sordu.

"Kızına ne ad verelim, Cemil?"

"Bilmiyorum, hiç düşünmedim. Ne ad verirseniz verin!"

"Olmaz, senin vermen gerekir. Zavallı çocuk haftalardır adsız."

"Ne olacak, kız çocuğu değil mi?"

"Herhalde kız olmayı kendisi seçmedi. Onun ne suçu olabilir ki? O senin kızın, adını da sen vereceksin."

Cemil biraz düşündükten sonra,

"Haklısın ama ondan hiçbir şey çıkmaz, doğmasaydı da olurdu" dedi.

"Doğmasaydı olurdu ama, doğdu bir kere."

"Adını Befayda koyun!"

"Böyle ad olmaz, doğru dürüst bir ad vermen gerekiyor."

"Olur, olur! Adını Befayda[1] koyun, olsun bitsin!" dedi canı sıkkın, görüşme yerinden ayrıldı.

Befayda, istenmese de çok güzel, sevimli, sağlıklı bir çocuk oldu. Annesi söylenenlerin hiçbirine aldırmadan dileğince çocuğunu büyütmeye kararlıydı. Sonra Serhan'ın da kız çocuğu vardı. O doğduğunda böylesine bir tepki gösterilmemişti. O da her gün biraz daha büyüyordu. Çok da akıllı, tatlı bir çocuktu, aile içerisinde de oldukça ilgi görüyor, seviliyordu. Neced'le Fasih de onu seviyor, oyunlarına katılmasına izin veriyorlardı.

Süleyman-e Şefik'in öldürülmesi, tüm aşiretler arasında büyük bir yankı uyandırdı. Cemil'in tutuklu olması hiçbir şeyi değiştirmemişti.

1 Befayda: İşe yaramaz, faydasız.

Serhan da ondan geri kalır biri olmadığını herkese kanıtladı. Hem de patırtısız gürültüsüz babasının öcünü alarak. Ancak şeyh Fethullah'ı dinlememesi oldukça yadırgandı. Böylesine ünlü, köklü bir şeyhin dileğinin yerine getirilmemesi, o güne değin görülen bir şey değil.

Neredeyse her yerde, Süleyman-e Şefik'in kızının babasının öcünü alacak biriyle evleneceği söylentisi dolaştı. Kız, konağa gelip gidenlerle yetinmeyip bildiği, tanıdığı herkese bu kararını bildirdi. Söylenti gezip duruyordu, ama Hüseyinlere kimsenin karşı geleceği, onların düşmanlığını kazanacağı olasılığı da gözükmüyordu. Onların adları, ölümle birlikte gezerdi. Onlara karşı olmak, ölüme yakın olmak demekti.

Serhan, öç aldıktan sonra, kendini hafiflemiş olarak görse de, aslında yalnızlık çekiyordu. Bunca yüke karşılık bir başınaydı. Cemil'in yokluğu onu geriyordu. Bu yalnızlık duygusu, kendisini her gün biraz daha Hamidlere yakınlaştırdı. Görüşmeleri daha sıklaştı. Birbirlerinin evine gelip gittiler. Arada nedeni konulmamış kırgınlık olsa da aynı kanı taşıyorlardı, bu da güven açısından çok önemliydi. Amca çocuğu, kardeşten sonra en yakın, en güvenilir demekti.

Birlikte yapılan gezintiler, akşam toplantıları, her öğün birlikte yenen yemekler, onu dinginleştiren anlar, saatler oldu. Kendi oğluyla yeğenine, amca çocuklarını sevdirmek, biraz da dünyalarına renk katmak için gittikleri yerlere onları da götürmeye başladı.

Süregelen yalnızlığını zaman içerisinde, kan akrabalarıyla sıkılaştırılan ilişkilerle gidermeye çalıştı. Bazı günler, erken kalktı, ya kapanla keklik ya da tazılarla tavşan avlamaya, Hamidlerle birlikte yakın veya uzak kırlara gitti. Yakın yerlere, havalar el verdiğinde, Neced'le Fasih'i de aldı. Onlar da iyi avcı olma yolunda ilerlediler.

Hamidlerde bir araya geldiklerinde, Naif, duygularını askıya alıyor veya alıyor gibi yapıp, yaşamdaki en belirgin olumlu sözcükleri kullanarak neşeleniveriyordu. Naif'in bu tavırları Serhan için umut vericiydi. Bu davranışları aradaki soğukluğu gidermek, bir aile olabilmek için kötü bulmadığı gibi, havayı da düzelteceğini inandı.

Her yanı sindirmek, kendilerine bağlamak Serhan'ın umurunda değildi artık. Zamanı daha hoş, daha oyalayıcı geçirmek için çabaladı. Her can sıkıntısı duyduğunda, ya Hamidlerle bir yere gitmeye, ya da onları evine çağırmaya ya da kendisi onlara gitmeye kalktı. Birlikte dağlarda, meşeliklerde, yamaçlarda, doruklarda gezmek, avlanmak çok güzeldi. Savur'a, komşu kentlere, Ahmedi köyüne bile gitmemeye karar verdiler. Aranıp aranmadıklarını bilmedikleri için, Cemil gibi tutuklanmaktan çekindiler. Devletin işi hiç belli olmazdı. Ansızın karşılarına çıkıp, alıkoyabilirdi. Uygun zamanlarda, Ahmedi, Kalepozreş köyleri arasına düşen Çem'e gittikleri oluyordu, ama daha öteye gitmeye kalkışmıyorlardı.

Aşiretteki köylüler de ağalardaki değişiklikleri görüyordu. Ağalara sorunlarını aracısız iletmeye alışkın değillerdi hiç, böyle bir şey olası değildi. O günlere değin ilişkileri hep Selim, Hoca gibi aile veya köy büyükleri aracılığıyla oluyordu. Bilgileri onlara hep bu aradakiler ulaştırdı. Onlara düşen, buyrukları yerine getiren, uysal, koşulsuz bağlı birer raya olmaktı. Bulundukları ortamlarda olabiliyorlardı, bazen de konuşmalara da katılabiliyorlardı, ancak bu, sorulanları yanıtlamak, bildiklerini bir iki sözcükle iletmekten ileri gitmezdi. Bu günlerde sözcük sayısı, biraz daha arttı, daha çok şey konuşulabildi, derin sandıkları konularda gerektiği gibi görüş de bildirdiler.

Serhan gücünün, becerisinin kıvancı içindeydi. Acımayla acımasızlığı, inceliği, yakınlarıyla ilişkileri düzeltmenin getirisini kavramanın sevincini yaşıyordu. Yüreğini de açmak istiyordu. Amca çocuklarına ağırlıklarını duyurmalıydı, onları çok önemsediğini göstermeliydi. Onlarla ölçülü bir dille sözcükleri seçerek konuşuyor, söyleyeceklerini önceden tasarlıyordu.

Hamidler Serhan'la dilediği yere gidiyorlardı gitmesine ama gene de onun gibi çok içten değillerdi. Serhan bunu yapılarına bağladı. Üstelik kendini bildi bileli davranışları hep içten pazarlıklıydı. Gene de bu son haftalarda gözle görülür bir değişiklik içine giriverdiler, bununla da yetinmeliydi.

Günler geçti. Birbirine benzer günler, birlikte ava çıkmalar, gündüz, gece bir yerlerde toplanarak zaman öldürmeler, koruluklarda

yürüyüşler, bağlara at gezileri düzenlemeler sürdü gitti. Serhan, akrabalarına ne yapacağını, nereye gideceğini günü gününe bildirmeyi sürdürdü. Bazen birlikte çayın geçtiği vadiye indiler, suyun sürekli, köpürerek süren dalgalarını izlediler; bahçelerden sebze toplayıp yüklendiler, kuzu veya oğlak kesip çevirdiler. Cemil'e de görüşmeciler yolladılar. Birkaç kez bunların arasına Rıfat ile Ahmed de katıldı, onlar da cezaevine giderek üzerlerine düşeni yaptılar.

Cemil, amca çocuklarının bu değişiminden oldukça mutlu oldu. Kendisi de onlara, Neced'le Fasih'e yolladığı gibi, elişi armağanlar gönderdi. Her görüşme sonrası, uzandığı yatağında geçmiş günleri canlandırdı gözünde. Saldıran anılar yığınının arasında çocukluğunun olayları da hep yer aldı. Az da olsa onlarla oyalandı usunda, sonra da yeniden cezaevi günlerine döndü. Bazen de barut, kan kokan kavga günleri göründü sisler ardında. Her nedense bu anıları sonunda Neced'le Fasih'le şakalaştığı anları izlerdi.

Bu duygu yüklü anların ardından Cemil, bir tuhaf oluyor, gene eski acımasız, öç almak için ilerde yapması gereken saldırıların kendince tasarılarını düşünmeye başlıyordu. Düşmanlarının sayısı o denli çoğalmıştı ki, onları alt etmenin biricik yolu olarak, kaba kuvvetle saldırmayı görüyordu. Uysalca davranmak, konuşarak sorunları çözmek anladıkları bir dil değildi. Onları gerileten biricik şey, kaba güçtü. Buna karşın kuracakları tuzakları bozmaya hazır olması gerektiğini de usundan çıkarmamalıydı. Bu nedenle de arada insanca duygulara kapılmanın kendi hakkı olmadığını düşünmüyor değildi. Kendi kendine "Karşımdakiler, oldukça korkak ama çok da sinsi, acımasızlar. İnsanca duygular bizleri onların karşısında güçsüzleştirebilir. Bu nedenle katı davranmaktan vazgeçmemeli," diye düşünürdü.

Hamid öldükten sonra Naif, kardeşleri üzerinde güçlü bir etki kurdu. Özellikle de Raif üzerinde. Raif'te, Naif'e karşı güçlü bir yaban hayvanının başkası önünde duyduğu korku karışımı saygıya benzer bir duygu vardı. Küçüklüğünden bu yana hiç sözünden dışarı çıkmadı, söylediği her şeyi doğru bildi. Öyle ki oluşan kişiliğinde de kendini gösterdi bu durum. Bu etki, salt Raif üzerinde görünmüyor-

du, Şemseddin de yanlış olduğunu apaçık gördüğü konularda bile, mırıldanmalar dışında karşı koyduğu olmuyordu, koşulsuz buyruklarına uyuyordu. Çoğu kez sıradan konuşmalarda bile Naif "Benim bildiğim doğrudur" dediğinde, tartışma orada bitiyor, Şemseddin susuyor, Naif de başka bir konuya geçiyordu.

Hamid'in çocukları arasında Serhan'ı en çok seven, onunla iyi anlaşan Şemseddin'di. Küçüklükten bu yana anlaşmazlığa düştükleri çok az konu oldu. Ava, dağ, bağ gezintilerine birlikte gidiyor, kendi içsel sorunlarını bile kardeşlerinden çok birbirlerine anlatıyorlardı. Şemseddin'in Naif'in mızıkçılığından bile yakındığı olurdu. Ardından da "Ama o benden büyük, ona katlanmak zorundayım" derdi. Gene de kendi evlerinde konuşulanlardan özel olanları anlatma konusunda özenli olurdu. Açığa vurulmaması, gizli kalması gerekenlere hiç değinmez, ağzından istemeyerek de olsa bir sözcük kaçırır kuşkusuyla konuşmaları o yönden uzaklaştırırdı.

Son zamanlarda amca çocukları arasındaki yakınlaşmalar, Serhan kadar Şemseddin'i de sevindirdi. Bir iki kez de Naif'teki değişimin kendini nasıl mutlu ettiğini keklik avı sırasında anlattı.

"Biz amca çocuklarıyız, Serhan. Aslına bakarsan, biz çok kalabalık bir aile değiliz. Toplam olarak birkaç kişiyiz. Aşiret içerisinde kan bağımız olan hiç kimse yok. Diğerleri bizim rayalarımız. Naif, diğer kardeşlerim, ben, sen, Cemil birlik olmalıyız. Sonunda da böyle oldu. Şu anda ne kadar memnun olduğumu anlatamam."

Serhan:

"Ben de çok memnunum, Şemseddin!"

O yıl, bu sevecenlikle, Cemil'in ilkinden de uzun geçen tutukluğu dışında, doğrusu verimli geçti. Koyunlarla keçilerin çoğu ikiz doğurdu; ekinler, bağlar dolu yemedi. Cemil'in sonuncu karısı, kızı Befayda'yı gerektiğinden uzun bir süre emzirdi. Bu nedenle, yusyuvarlak, ama sürekli gülen bir bebek oldu. Hadice ise, tüm zamanını oğlu Neced'in giyimine, kuşamına, temizliğine harcadı.

Konaktaki kadınlar için yaşam, çocuklarıydı. Vesile de kızının doğumundan sonra gebe kalamadı, o da Fasih'e bir erkek kardeş vere-

medi, kocası Serhan'ın sevecenliğine sığındı. Cemil'in uzun süren cezaevi tutukluğu, son karısının umursamazlığının hızını kesti, erkek çocuğu verme umudunu suya düşürdü. Yani Hüseyinlerin konağında yaşam, yağışların bitmesiyle yavaş çekilen sel suları gibi hız kesti, günler yorucu, candan bezdirici olmaya başladı.

Derken yeniden sonbahar geldi. Ağaçların, bağdaki asmaların yaprakları sarardı. Yıllar öncesinin coşkusundan yoksun bağbozumu günleri başladı. Ardından toprak da hava gibi soğudu, kararan geceler uzadı. Sürüler kışlamaya, dağlardan yakın yamaçlara yeniden çekildi. Gene de Cemil, cezaevinden salınmadı. Kendisi de dağlar arasında sıkışan Dereveri'yi düşünmeden edemedi.

Kış gelip çattığında, tüm cezaevlerinde olduğu gibi Mardin Cezaevi'nde de sıkıntı arttı. Soğuktan korunmak için insanlar kat kat giyinmeye başladı; yıkanamama nedeniyle de her yeri bitler sardı, hastalık canlar bile aldı, sıkıntılı yaşam daha güçleşti. Karlar yere düşünce de bu kez yollar kapandı, görüşmelere kimse gelemez oldu. Bu sıkıntı üzerine sıkıntı eklemek demekti. Ama içerideki insanlar arasında dostluğu, ilişkiyi geliştirdi. Gene de insanlar sinik, durgun, yılgındı.

Serhan, özgür kuş örneği dertsiz, tasasız, gününü gün etmiyordu. Cemil kadar o da görüşmeye gidememe, birilerini gönderememe sıkıntısı içindeydi. Kar öylesine yağdı ki, tüm yollar kapandı, dağlar aşılamaz oldu. Cemil'i düşünüp duruyordu. Ne yiyip ne içiyordu. Gerçi düşündüğü ne yiyip içtiğinden çok, ona bilgi ulaştıramamaktı. Yeterince parası olduğunu biliyordu. Yüreği korku nedir bilmezdi, ama "neye mal olursa olsun" deyip, görüşme için yola adam da çıkarmaya kalkışmadı. Bunun başarılamayacağını iyi biliyordu, çünkü böyle bir mevsimde Mardin bayağı bir yoldu.

Donmuş kar soğuğu, günleri birbirine düğümledi. Kışın kırklı günlerinde, beklenenin tersine hava ılındı, kar yerine yağmur indi. Yerdeki kalın don katmanının yüzeyi yumuşadı, yavaş yavaş erimeye başladı. Yağmur sürseydi, seller her yanı alıp götürebilirdi. Ama bulutların yerini güneş aldı, geceleri de ayaza çevirdi. Kuzeyden esen rüzgâr da kısa bir sürede eriyen kar sularını yeniden cam rengi buza çevirdi,

mağara ağızlarıyla saçaklardan buzlar sarktı. Bütün köyler dondurucu soğuğun sil baştan kapanına kısıldı. Aç kalan yaban keçilerinden bazıları kurtlara yem oldu, bazıları da köylerin yakınlarında karlar arasına çakıldı kaldı, kınalı keklikler kayalardan patır patır döküldü.

Bu beklenmeyen hava değişikliğine en çok Hamid ağanın karısı şaştı. Çok görmüş geçirmiş sayılırdı; yaşamda öğrendiği çok şey olmuştu, ama gene de bu değişkenliğe akıl erdiremedi. Ocakta günlerdir sönmeden yanan bunca ateşe karşın, ayak parmakları, dizleri, sırtı hiç mi hiç ısınmıyordu. Kalın yün yorgana sarınarak ateşe karşı saatlerce oturdu, gene de titremesi geçmedi. Kaynatılan karışık ot çaylarından durmadan içti, ama bir yarar göremedi.

Bir iki gün sonra, titremesi arttı, büsbütün yatağa düştü, yemeden içmeden kesildi. Bütün aile başında sabahlara değin bekledi. Serhan, karısı, çok iyi anlaştığı kızı gibi gördüğü Hadice de bekleyenler arasındaydı. Bir ara gözlerini açtığında Naif'le diğer çocuklarını yatağın yanına çağırdı. Serhan'la diğerleri onları baş başa bırakmak isteyince engel oldu, oturmalarını söyledi. Sesi güçlükle çıkıyordu:

"Bakın oğlum! Yıllardır evlenmenizin, çoluk çocuğa karışmanızın hasretini çektim. Ama Naif yapmadın. Sıra sendeydi. Hep geciktirdin. Neyse. Şimdi hepinize vasiyetim şu, birbirinizi bırakmayın, amca çocuklarınızla da iyi anlaşın, hep birlik olun."

Sözlerini sürdürecekti, ancak öksürük nöbeti engel oldu. Soluk alması güçleşti, soluk borusundan kuş ötüşünü andıran sesler çıkarmaya başladı. Çocukları oturtmak için davrandılar, ama istemedi. Yüzü, elleri mosmor kesildi, gözleri yerinden fırlayacak gibi oldu, alnında terler boncuklandı. Öksürük kesilince de dalar gibi oldu. Ancak bu rahat bir uyku değildi. Çok yorgun düşmüştü. Kısa bir süre sonra gözlerini araladı, Hadice'ye baktı, bir şeyler mırıldandı. Hadice hemen yanına gelerek elini avuçlarının arasına aldı, kulağını ağzına yaklaştırdı, ne dediğini anlamaya çalıştı, ancak olmadı. Boğazında sıkışan bir iki hırıltının ardından öldü.

Toprak öyle donmuştu ki, Besne'nin mezarı, onlarca adamın saatler süren çabasıyla güçlükle kazılabildi. Yüklerle odun yakılarak yer

ısıtılmaya çalışıldı. Sabah erkenden başlayan kazı, ancak akşama kısa bir süre kala bitirilebildi.

Başsağlığı dileklerine gelen insanlar, soğuk engeline takılmadan, diğer ölümlerde olduğu gibi kuyruklar oluşturdu. Yakın, uzak yerlerden, güçlükle de olsa hep geldiler. Ancak en dikkat çekici olanı, Bendajorililerin akın etmesi, Naif'le karşılıklı içten davranmalarıydı. Bu yakınlık, Serhan'ın da dikkatinden kaçmadı. Akşam evine gelen Hoca ile Selim'e konuyu açtı:

"Bendajorililerin nasıl akın ettiğini gördünüz, değil mi?"

"Evet, gördük" dedi Hoca.

"Bu konuda sen haklısın, Serhan ağa!"

"Ben de dikkat ettim, birbirlerine davranışları çok samimiydi. Pek sıradan bir taziye nezaketine benzemiyordu," diye ekledi Selim. Sonra da söylediklerine pişman olmuş gibi düzeltmek istedi:

"Naif ağa ne yapsın! Annesinin taziyesine gelenleri kovacak değildi ya! Kendileri şerefsiz, fesatlar, adamın burnunun içine girecek gibiydiler. Niyetleri aranızı açıp, birbirinize düşürmek!"

"Selim doğru söylüyor Serhan ağa, adamların içi fesat. Sizi birbirinize düşürmeye çalışıyorlar."

"Doğru! Şerefsizler fesat ama bizimki de çok kafasız. Neden bana veya Cemil'e yanaşmıyorlar. Naif yüz vermezse, ona yanaşabilirler mi? Halbuki düzelmiş görüyordum onu da bugüne kadar."

"Gene de bir şey söylemeyin. Nihayet amca çocuklarısınız, birbirinizden geçecek değilsiniz."

"Bir şey söylemem elbette!"

Gece rüzgâr yeniden kuzeyden esmeye başladı. Değişmeye yüz tutmuş buzların rengi yeniden cam yeşiline döndü, karların yüzeyi daha da aklaştı, kış olanca hızını gösterdi.

Ocak ayının bu buzlu günlerinde bile, Süleyman-e Şefik'in kızının dedikoduları ilk gün gibi ağızlarda dolaştı. Babasının öcünü Hüseyinlerden alana, yüklü bir ödülle varacaktı. Bu öyle bir ödüldü

ki, kilolarla altın deniyordu. Bu söylentilere o güne değin aldırmayan Dereverililer bile, Besne'nin taziyesinden sonra gizli de olsa söz eder oldular. Onlara kalsa, Süleyman'ın kızı bu sözlerini Dereveri'nin bir köyüne, çok gizli bir kadınla ulaştırmıştı.

Kar yağışı, yerini yağmurlu günlere bıraktığında, bu söylenti de eski hızını yitirdi. Yağmurlu günlerde, damlarla mağaraların üzerinden şırıl şırıl sular aktı, yollarda su birikintileri oluştu. Yamaçlar, tarla kenarları ineklerle boğaların sesleriyle yeniden canlandı. İnsanlara bir rahatlama, bir yaşam coşkusu geldi.

Dereveri, hüznü, acıyı, sevgiyle sevgisizliği bıraktığı yerden tatmaya hazırlandı. Kırlar, yemeklik ot toplamaya çıkan kadınlarla, genç kızlarla, gücü yeten yaşlı adamlarla, aylak çocuklarla buluştu. Gene de değişen pek bir şey yoktu. Yoksulluk aynı yoksulluktu, gücü de o denli yerindeydi hâlâ.

Dereveri'de yaşam kaldığı yerden, doğal değişimler dışında, olduğu gibi sürerken, bölgeye çok da uzak olmayan yerlerde, farklı gelişmeler yaşanıyordu. 1918 yılında tüm açık çalışmalar yasaklanınca, aydınlar çalışmalarını yeraltına taşıdılar. Bunun sonuçlarından biri olarak da, silahlı savaşı ön görmeyen, merkezi Erzurum'da bir dernek kuruldu. Onu da bir başkası izledi. Ardından da çalışmalar hızlandı, derken, yörenin ünlü tarikat şeyhi ayaklandı. Kısa bir süre sonra, Diyarbekir kuşatıldı.

Diyarbekir'de çatışmalar sürerken, Avine'den Murad ağanın oğlu Cemal de aşiret arasında derleyip topladığı iki yüzü aşkın silahlı atlılarla, Türklere yardım etmek için yola çıktı.

Bunun hemen ardından, sansür yasallaştırıldı, "Takrir-i Sükûn Yasası" çıkıverdi. "Şark Islahat Planı" gizlice yürürlüğe girdi.

Şeyh, Diyarbekir'den ayrıldıktan sonra yolda bacanağı tarafından tuzağa düşürülerek yakalandı. Duruşmaların bitiminde, mahkeme, vardığı yargıyı 23 Mayıs 1925 günü açıkladı. Şeyhle birlikte birkaç kişi ölüm cezasına çarptırıldı, 27 Mayıs günü de tanyeri ağarırken idam edildiler.

Cezalar, Ulu Cami önünde, büyük bir insan kalabalığı karşısında yerine getirildi. İçlerinden ünlü birinin, oğlundan önce idam edilme isteği geri çevrildi. Oğlunun asılmasını görmek istemiyordu. Önce oğlu idam edildi, kendisi de izleyerek sırasını bekledi.

Bu gelişmeleri Dereveri'de duyan, bilen çok az insan oldu. Orada dünya başka bir dünyaydı, daracık alanda dönüp durdu. Bu küçücük dünyada da Serhan, tutuklu kardeşi Cemil'in yerini amca çocuklarıyla doldurmayı sürdürdü. Av, kır, tarla, bağ gezintilerine onlarla çıktı, gittikleri çoğu yere, önceki günlerde olduğu gibi, Neced'le Fasih'i de aldı. Ata binerken, kucağına oğlunu, arkasına da yeğenini oturttu. Cemil'in tutukluluğu bir yana, azıcık da mutluydu.

Baharın ilk günlerinde başlayan düzenli yağmurun ongunluk etkisi sürse de, Dereveri dışındaki tüm yöreye ölüm korkusu sessizliği, çelik bir örtü gibi yayıldı. Yeni bir muhbir kitlesi doğdu; önüne geleni, aklına estikçe devlet organlarına bire bin katarak bildiren. İnsanlar hiç ilgileri olmayan suçlamalarla tutuklandı, işkence gördü, sürüldü, yok edildi. Nice umutlar, ocaklar söndü. Her yana uzanan demir bir el, boğazları sıktı, solukları tüketti. İnsanların ruhsal gücü iyice çöktü. Gündüzler görülmez oldu, yok oldu, yitti; yerini her an insanları sinsice izleyen, göz kırpan karanlık gözler aldı. Karanlık geceler güçsüzler için daha rahatlatıcı, daha aydınlık oldu. Çılgın gölgeler korku salmak için ortaya fırladı, ortalıkta kol gezen tuhaf muhbirler, sinsi hırçınlıkla bir yılgınlık saldı.

Bölgenin ağası, beyi, efendisi hasmını yok etmek için bu durumu fırsat bildi. Her biri yöresinde tek başına bir güç olarak kalmak istiyordu. Yerli yersiz ihbarları yapanlarsa, köy ve kasabalarda oturan ağalarla bazı beylerdi. Baskı yönetimi zamanı onlar için en uygun fırsattı. Bundan da yararlanmak istediler. Ayrıca her birisinin kendilerine çalışan bir kâtibi vardı, bunları da böyle günler için beslemişlerdi.

Hamdan bey, "kaleminden zehir damlıyor" dediği kâtibini çağırttı. Günlerdir usunda kurguladığı ihbarları yazdırmak istedi. Adam, ellerini ovuştura ovuştura kapıdan girdi. Zayıfça, az kamburu çıkmış, orta boylu bir adamdı. Odanın taş kaplı girişinde, verilecek buy-

ruğu bekledi. İnsandan çok cansız bir figürü andırıyordu. Koltuğunun altına bir tomar kâğıt kıstırmıştı. İnce, yorgun sesiyle beyin ne istediğini sordu:

"Efendim, beyim! Beni emretmişsiniz?"

"Şöyle gel, İbrahim efendi!"

İbrahim efendi, beyin gösterdiği yeni yapılmış ceviz kanepelerin koltuğuna ilişti.

"Ortalık yaman karıştı. Her yer toz duman altında, hükümet her şeye çok kızgın. Hele Kürtlere karşı kararlı gözüküyor. Bu sefer onları affetmeyecek. Kesinlikle eline geçirdiği fırsattan istifade ederek onları tedip edecektir."

"Bele beyim, kararlı gözüküyor."

"Aslında isyan edecekleri belliydi. Çok, hem de çok yüz verilmişti onlara. Ama bu sefer başka, onları ezip bitirecek."

"Bele beyim. Haklısınız."

"Tam fırsatı diyorum. Hepsi bizi çok uğraştırdı. Paramızla aldığımız tarlalarımızı, hayvanlarımızı bize yedirmemek için neler yapmadılar ki!"

"Bele beyim, yaptılar."

"Şimdi devir değişti. Artık bizim devrimiz sayılır. Silahın yerini kalem, akıl aldı. Bunlar da bizde var."

"Bele beyim, bunlar da sizde var."

"Sana bildiklerimi anlatayım, sen de kafana göre bir istida döşen, hadlerini bildirelim. Hususen Hüseyin'in oğlu Cemilo'nun zulmünden, vahşetinden bahset ki, hapishaneden hiç çıkmasın veya idam edilsin."

"Bele beyim. Emir buyurduğunuz gibi yazarım."

"Cemil denen eşkıya bir Kürt ağası. Bugüne kadar babası da kendisi de devletimizi hiç tanımadı. Hep zarar vererek isyan ettiler. Bunlar şeyhten bile tehlikeli adamlardır. Devlet, millet düşmanlarıdır. Hüseyin ölünce devlet bu mahalde büyük bir düşmandan kurtuldu. Lakin oğlu ondan daha zalim, hayin çıktı. Hiç insanlık bilmiyor.

Devlet nedir bilmiyor, tanımıyor da! Maazallah hapishaneden dışarı bırakılırsa, devletin başına büyük bir bela açacak."

Beyin söyledikleri bitince İbrahim ince sesiyle yineledi:

"Bele beyim, hepsini anladım. Emriniz üzerine tek tek yazacağım. Hiç merakta kalmayın." Dizlerinin üzerinde tuttuğu kâğıtlardan birini seçip düzeltti. Dışarı çıkıp mürekkeple kamış kalemi alacağı sırada bey anımsadığı bazı ayrıntıları anlatmaya başladı:

"İbrahim efendi! Yazacağın zaman Deriyalı Hamid'in çocuklarını ayrı tut. Onlar bana lazım. Hüseyin'in çocuklarına benzemiyorlar. Hakikate bakarsan domuz domuzdur, siyahı da beyazı da aynıdır, fakat onlar yani Hamid'in çocukları bana lazım. Adamlarım ara ara bana onlardan haber getiriyor. Onlar da diğerlerini sevmiyor. Hatta onlardan iyilikle bahset!"

"Bele beyim, bahsederim. Eğer başka emriniz yoksa gidip yazmaya başlayayım. Bir iki saate kalmaz istidayı getiririm."

"Gidebilirsin."

İbrahim koltuktan kalktı, geri geri kapıya giderek çıktı gitti.

Hamdan, evin hizmetlisini hemen içeri çağırdı, gelince de yazdırdığı her yazıdan önce yaptığı gibi, İbrahim efendinin evine, karşılık olarak bir şeyler gönderilmesini istedi.

"Hatununa söyle, İbrahim efendinin evine, bugün gelen taze peynirden bir kalıp, pek büyük olmayan bir bakraç da yoğurt göndersin hemen."

"Başüstüne begim, hemen söylerim."

Hizmetli çıkacakken uyardı:

"Ha, bugün peynirle gelen koyun yoğurdundan olmasın, inek yoğurtlarından birini yollasın! Bir de peynir tuzlanmadan önce, bize biraz bolca peynir helvası yaptırsın."

İbrahim efendi, konağın arka sokaklarından birinde bir odalı, ayvanı olan küçük bir evde oturuyordu. Yıllarca Adliyede kâtip olarak çalışmış, ardından da emekli olmuştu. Beye salt kâtiplik yapmıyordu. Yıllardır edindiği hukuk bilgisiyle gerektiğinde danışmanlık da yapı-

yordu. Hizmetinin karşılığı olarak da bey, kendisine sürülerinden gelen peynir, yoğurt, yağ; bahçelerinden de sebze meyve yollardı. Yılda bir iki kez de para verdiği olurdu. Ramazan ayında verilen fitrelerden de alırdı. Bey Şafii olduğu için tahıl olarak çıkardığı fitrelerden birinin karşılığı olarak para gönderirdi. İbrahim'in karısı gücü yetmediği için, ekmek hamuru yoğuramazdı, ekmeği çarşıdaki fırıncı kadından alırlardı. Gönderilen tahıl pek işine yaramazdı adamın.

Bir saat geçmeden İbrahim efendi, elinde üç yazılı kâğıtla beyin odasına girdi. Birini Diyarbekir valisine, birini Kolordu komutanına, birini de Ankara'daki başbakana yazmıştı. Oturmadan, ayakta üçünü de sözcüklere basa basa okudu. Bitirince, kırık, ortası iple bağlanmış gözlüklerinin ardından, Hamdan'ın beğenip beğenmediğine baktı.

"Çok güzel!" diye beğenisini bildirdi bey.

"Evet, çok güzel olmuş. Başvekile yazmayı da iyi akıl etmişsin. Hemen telgrafhaneye gönderelim."

Beğenildiğinden mutlu olan İbrahim efendi,

"Bele beyim yollayalım. Evvela altlarını imzalamanız lazım" dedi, kamış kalemle dilekçeleri uzattı.

Dilekçeler imzalandıktan sonra, hizmetliyle postaya gönderildi. Hamdan, yazılan dilekçeleri öyle beğenmişti ki, Cemil'in yargılanmadan idam edileceğinden çok emindi. İbrahim efendi, işini dikkatli yapıyordu. Beye gelebilecek olası bir zararı önlemek için, not olarak, adının saklı tutulmasını yazmayı unutmamıştı.

Ancak Hamdan'ın beklediği olmadı, hiçbir yanıt gelmediği gibi, bir duyum da alamadı. Bu kez ilk yazılanlardan daha derin içerikli, oldukça kapsamlı, daha acılı başvurular yollandı. Sonra bir başkaları. Gene de sonuç çıkmadı. Başvurulan yerler, Hamdan'a göre kendisini anlamıyorlardı. Oysa o kendince büyük bir yurtseverlik yapıyordu. Olası büyük bir tehlikeyi bildirip duruyordu. En son yazılanlara bu da eklenmişti. Bilmediği bir şey vardı: Her gün onun gibi binlerce fırsatçının başvuru yaptığı...

Gene de işin ardını bırakmadı, başka adlar altında, azıcık değişikliklerle birçok başvuruyu birden yaptı, onlardan da sonuç alama-

dı. Beklemeye başladı. İbrahim efendi de bey kadar üzgündü. Sonuç alınmaması gözden düşmesine, ününü yitirmesine yol açabilirdi.

Hamdan konuyu şikâyetleriyle ünlü, bu konularda oldukça deneyimli, acıması az olan kardeşi Nasrallah'a açık vermekten çekinerek açmaya karar verdi. Günü geldiğinde kendisine karşı kullanmaktan geri kalmayacağını iyi bildiği kardeşinin en iyi dostu, çıkarıydı. Onu bu bencilliğe iten de oğlu Hatip'ti.

Hamdan, bir ikindi sonrası kardeşi Nasrallah'ın birkaç yüz metre uzaktaki konağına gitti. Bir iki hoş beşten sonra sözü canını sıkan nedene getirdi:

"Sevgili kardeşim, benim anlayamadığım bir şey var. Şeyh isyanından sonra İsmet Paşa ne yapıyor? Yoksa hadisenin vehametini anlayamadı mı dersin! Bak, Savur'daki aşiretlere hiç dokunmadı. Adamlar gene eskisi gibi her şeyi yapmaktan geri durmuyor. Gene silahlı soygunlar, adam öldürmeler, kız kaçırmalar devam edip duruyor. Bundan cesaret alırlarsa, bize bile hücum edebilirler. Sen bu meseleleri benden çok daha iyi bilirsin."

Övülmekten oldukça hoşlanan Nasrallah, kardeşine yanıt vermeden önce, orada o ana dek sessiz duran oğlu Hatip atıldı:

"Amca sen ne diyorsun? İsmet Paşa, Kürtleri perişan etti, onların hakkından öyle geliyor ki, senin haberin yok. Kıstırıldıkları yerde binlercesi öldürüldü. Savur'da isyana karışan aşiret olmadı ki onlardan hesap sorulsun! Fakat bir zaman sonra bana kalırsa, onlar da tedip edilecek. Sonra buradaki berberiler[1] kan davasına göre yapılıyor."

Yeğeninin babasından önce konuya dalmasına sevinen Hamdan, gençliğinden yararlanarak onu istediği alana çaba harcamadan çekebileceğini anladı.

"Bak Hatip bey, senin hadiseleri benden, babandan daha iyi takip ettiğini anladım. Böyle akıllı olduğuna çok sevindim. Keşke benim oğlum da senin gibi olabilseydi. Fakat ne gezer! Bizimki başka aptallıkların peşinde. Yesin içsin, zıbarsın."

"Estağfurullah amca."

1 Berberi: Savaşım.

"Yok yok, dediğim gibi. Neyse onu bırakalım, asıl mesele şu. Beni, babanı, diğer amcalarını çok uğraştırdı bu Kürt ağaları. Fırsat ele geçmişken bellerini kırabilsek ne iyi olur."

"Amca doğru söylüyorsun. Fakat İsmet Paşa başka yerlerle meşgul. Bizim buralarda bir tehlike yok kendisi için. Kimseye söylemiyorum, için rahatlasın diye sana söylüyorum. Daha dün üç istida gönderdim kendisine. Bir bir meseleleri anlattım. Mecelleden maddeler saydım."

"Aferin sana, Hatip bey! Sen hakikaten bir bey olmuşsun. Peki, Mecellede bu meselelerle ilgili maddeler var mı?"

"Amca, olsun olmasın, istidaları okuyan kişi benim boş biri olmadığımı anlasın istiyorum. Yoksa yırtar atar, çünkü her gün bin tane gidiyordur eline. Mecelleden maddeler görünce meseleyi anlayacaktır, doğru dürüst ne dediğimi okuyacaktır."

"Aferin, oğlum. Beni bu aklınla sevindirdin."

Kuşağının arasından bir altın çıkararak Hatip'e uzattı.

"Al, bu senin hakkın. Yarın Mardin'e gidip kendine bir elbise diktir."

"Amca bununla sadece bir elbise diktirilir, ya kundurası nasıl alınacak?"

Hatip bunu söylerken gülümsüyordu. Hamdan bir altın daha uzattı. Kardeşiyle oğlunu konunun izleyicileri olarak görmesi, onu oldukça mutlu etti. Daha da yaklaşmalarını istiyordu.

Nasrallah ise, kardeşiyle oğlu arasında geçen söyleşiye katılmadan dinledi, kocaman gövdesi üzerinde uygunsuz duran koca kafası, donuk gözleriyle sustu. Kendisi de oğlunun böylesine hırslı oluşuna seviniyordu. Çıkarını bilen, atalarından gelen, "ateşi maşayla tutma" anlayışına uygun davranan oğluna her şeyi bırakmaya karar verdi. Çıkarlarını bundan böyle kendisi savunmalıydı. Hamdan da yeğeninin tutkulu konuşmalarına şaştı, biraz da mutlu oldu. Kendisi, Nasrallah'ı işin içine çekmeyi düşünürken, yeğenini böylesine acımasız bulması, beklentisinin ötesinde bir şeydi. Her ihbarı yerinde, süresinde yapması kendisini de düşündürmeye başladı. Bunca deneyime karşın, aşırı tutkusuna ara sıra da olsa yenilmesi, kendisini utandırdı. "Benden oldukça genç olmasına rağmen aklıyla hareket etmesi, ina-

nılır gibi değil" diye geçirdi içinden. İçilen kahvenin ardından eve mutlu döndü.

Hamdan bey, yaptığı ihbarların boşa gitmeyeceğini, günü gelince değerlendirileceğini düşünerek rahatlamaya çalıştı. Hata yapmamak için, daha çok dışarı çıkmadan konakta kalarak, yazın boğucu sıcağında soluklanmak amacıyla yaptırmaya başladığı yere bile uğramamaya başladı. Geçmişte de böylesine endişe verici günlerde konağa kapanması iyi sonuçlar vermişti. Nasıl olsa günü gününe olayları izleyen, anında da gerekli ihbarları yapan aileden biri vardı.

Bazı şeyler, salt kendi yükü olmaktan çıkmıştı. Yıllardır Hatip'in ne denli bencil, acımasız, çıkarcı olduğunu duyardı, ancak şimdi birebir kendisi öğrendi. Bundan da yararlanmalıydı. Hatip'in davranışlarının dikkat çekeceğini düşündü. "Kısa bir süre sonra bütün muhalif köylü ona yönelecek, kendisinden yol göstermesini isteyecektir. Hatip'in de istediği bu! Köylüye kendini tanıtıp, arkasından sürüklemek istiyor. Böylece yorulmadan köylünün sırtından beylik sürmek istiyor. Hem mallarını çoğaltacak hem de büyük bir servet sahibi olacaktır, tabi muvaffak olursa. Bu da benim işime gelir. Köylü kokusunu kendisi çekecek, şikâyetlerini kendisi yapacak, birbirlerinin aleyhine kendisi kışkırtacak, birbirlerine düşürmek için de dolaplar çevirecek. Bedel olarak da lanetleri üstüne çekecektir. Benim yapmam gereken, uzak durup durumdan yararlanmak, yaptığım serveti yorulmadan korumak olacaktır. Bugünden sonra beyliğin asıl sefasını sürmek bana kalıyor. İnsanlar bana ulaşmakta ne kadar zorlanırsa, benim değerim o derece artar. Bunu böyle kurmalı, korumalıyım."

Hamdan bey, bu varsayımlarında yanılmıyordu. Hatip'in babasının ölümünü beklemeye zamanı yoktu. Bir an önce ünlü, köylü üzerinde yetkin bir bey olmak istiyordu. Tutacağı yolu, amcasıyla geçen söyleşinin ardından, ne denli kurnaz olduğunu bilmesini istediği babasına anlattı:

"Gözü açılmayan köylülerden istifade etmek istiyorum. Bunu yaparken de olur olmaz fedekârlıklarda bulunmama, kahır çekmeme, masraf yapmama lüzum yok. Yapacağım tek şey, bilgili, konuları iyi

bilen biri olduğumu göstermem. Bu da zor değil benim için. Bize gidip gelenlerden birilerini basit bir suçlamayla ihbar etmek, sonra da araya girip onu kurtarmak. Amcam Hamdan bey, köylüye hiç yüz vermeden üzerlerinde tahakküm kurdu. Bu yaptığı o günlere uyuyordu, çünkü başta bir padişahla ona bağlı bendeler vardı. Şimdi ise durum farklı, kudretini elindeki kuvvetten alan, cumhuriyet denen bir idare şekli var. İşte ben de, küçük bir çalışmayla cumhuriyetin yerli memurlarıyla cahil deaviler[1] arasında olacağım."

Bunu salt kendi çıkarı için değil, beyliğin de sürmesi için yapacaktı. Koşullar oldukça değişmişti, bey olarak da kendisini bunlara uydurmak zorundaydı. Yasa bilen, bu bilgilerle de görevlileri şaşırtarak baskı altına alan, onların üzerinde korku salan biri olması gerekmekteydi. Bu nedenle de kendilerine gelip giden köylülerin tümüne, mecelle dediği bazı eski, yeni yasaları okumaya başladı. Edindiği birkaç sözcükle, çapraşık bilgiyi birleştirerek satmaya koyuldu. Önce, köylülerin yoğun olduğu saatlerden birinde, babasıyla yapay tartışmaya girerek oturanlara bilgiçliğini gösterdi.

Bir iki gün sonra da yarıcılarından Musa'nın kavak ağacı satışından elde ettiği onda bir payına göz dikti. Yarıcı Musa, oturduğu Elfan Köyünde Hatip'le babasının bir iki dönümlük sulu tarlasında biri kendisine, dokuzu beylere olmak üzere, ancak on iki-on üç yılda kesime gelebilen kavak yetiştirirdi. Son kesimde de kendisine beş-altı lira düştü. Yoğun emek harcasa da gene de beye kendini gönülden borçlu duyumsardı. Savur'a geldiği her cuma sabahı, çocukları için beslediği mandanın yoğurdundan konağa bir kevlek vererek bu borcunu ödemeye çalışırdı.

Hatip, cuma sabahı evden çıkmadan ayakkabılarının bağlarını bağlattığı hizmetliye, geleceğini adı gibi bildiği Elfanlı Musa'nın yoğurdunu boşalttıktan sonra çarşıya, yanına gelmesini söyledi. Ağır adımlarla da kaymakamlığa yollandı.

İlçenin nüfus kâtibi yakın işbirlikçisiydi. Birlikte köylüleri tuzağa düşürerek koparabildikleri paraları aralarında bölüşürlerdi. Doğaldır

1 Deavi: Köylü.

ki en büyük pay beyin olurdu. Çünkü köylüden aldığının ancak üçte birini bildirir, gerisini cebine indirirdi.

Kâtibin ısmarladığı kahveyi yudumlarken Hatip:

"'Bana xaruf[1] yolla, begim!' deyip duruyordun ya? İşte bu gün böyle biri düşecek, kuyruğunu kör bıçakla kesersin!"

Kâtip, ellerini havaya doğru açarak,

"Vay Allah senden razı olsun, begim! Bu, çok güzel haber" dedi.

Hatip, fincanda kalanı yudumladı:

"Ben kalkıyorum... He, kalkmadan bana boş kâğıt, kalemle hıbır[2] hokkasını ver ki xarufun fermanını hazırlayayım."

Kâtip gülerek:

"Başımla beraber."

Ardından istenilenleri uzattı.

Hatip kâğıda bir şeyler karaladı, üfleyerek kurttuktan sonra katlayarak cebine koydu, konuşmadan kalktı, alt kattaki Zaptiye komutanına gitti, yerinde bulamayınca, çarşıda her gün oturduğu kahveye çıktı.

Çok geçmeden, sabahleyin Hatip'in sandığı gibi, Elfanlı Musa, çarşıda yürürken zaptiyelerce alınıp götürüldü. Kimliği olmadığı için falakaya yatırıldı, sonra gözaltı hücresine atıldı. Hatip, nüfus dairesinden sağladığı belgelerle imdadına yetişerek dışarı çıkarttı. Bir iki günde korkudan eriyip küçülen adamı arkasına takarak konağa götürdü. Önüne yiyecek bir şey koydurdu. Ancak Musa, çok aç olmasına karşın konulan bir tabak yemeği bile güçlükle yiyebildi.

Hatip:

"Bak Musa, devir değişti. Bunu bilmeniz lazım. Yetişmeseydim dayaktan ölürdün, cesedini de kimse bulamazdı. Nüfus kâğıdın olmadan nasıl çarşıya çıkarsın? Seni çıkarmak için tam iki buçuk lira rüşvet verdim!"

1 Xaruf: Kuzu.

2 Hıbır: Mürekkep.

Kapıya yakın oturan Musa:

"Sağ ol begim, Allah senden razı olsun. He, valla sen olmasaydın beni öldüreceklerdi dayaktan. Benim yüzümden memurlarla kavga ettiğini söylediler. Allah başımızdan eksik etmesin sizleri!"

"Zar zor kabul ettirdim iki buçuk lirayı. Memura rüşvet vermek büyük cesaret ister. Bir duyulursa sen de memurlar da gidersiniz. Ağzından çıkmasın, karına, çocuklarına bile söyleme."

"Söyler miyim begim. Yalnız para üzerimde yok yarın getirsem olur mu?"

"Olur, olur! Fakat sana nüfus kâğıdı da çıkrmamız lazım, o olmadan olmaz. Kumandana söz verdim. Yoksa seni görür görmez götürürler, seni ben bile kurtaramam."

"Begim baxtına düştüm, ne lazımsa yapalım!"

"Onun için de iki buçuk lira vereceğiz."

"O iki buçuk lirayı da yarın getiririm. Eğer müsaade edersen köye gideyim, çocuklar meraktan ölmüşlerdir."

"Olur, hemen git. Yalnız mahallenin dışına kadar seninle birini göndereyim. Ne olur, ne olmaz."

"Tuttuğun altın olsun. Biriniz bin olsun begim! Siz olmasanız halimiz harap olur."

Adam, Hatip'in elini öperek, bir hizmetlinin eşliğinde konaktan ayrıldı. Musa'nın başına gelenler, kısa bir zamanda dört yana yayıldı. Hatiplerin konağına gizlice ihbar edilen köylü akını başladı. Bir ay içerisinde de eksiksiz tam yirmi köylüyü kurtardı. Köylüleri en yaralayıcı yerlerinden vuruyordu. Onları gözaltına alan memurlara para vermek gerektiğini, yoksa ömürleri boyunca dışarı yüzü göremeyeceklerini söylüyordu. Böylece kurtardıklarından yüklü paralar aldı. Oysa nüfus kâtibinin dışında görevlilerin hiçbiri adlarına alınan paralardan haberleri olmadı.

Hatip bey, yeni bir yöntem daha geliştirdi. Aralarında azıcık anlaşmazlık olanları, kardeş, hısım, akraba olmalarına bakmadan, onları ayrı ayrı konağa çağırtarak kışkırttı. Yazdığı dilekçelerle gö-

zaltına aldırmaya, istediği parayı sızdırınca da karşılıklı şikâyetleri geri aldırarak salınmalarını sağladı. Köylüler, dilekçelerin içeriğini bilmeden altlarına parmak basıyorlardı.

Bir gün basit bir nedenle araları açılan iki kardeş, birbirlerinden habersiz Hatip beye gelerek yardımını istediler. Her kardeş diğerine zarar verdirmek istiyordu. Hatip, birer dilekçe yazıp şikâyete yolladı, aynı gün birer saat arayla her iki kardeş ruhsatsız silah bulundurma kuşkusuyla gözaltına alındı, küçük bir dayaktan sonra tutuklandılar. Kan ter içerisinde kıpırdamadan yataklara serildiler. Bir ay tutuklu kaldıktan sonra da yeniden Hatip'in dışarıdan yolladığı dilekçelerle bırakıldılar. Bunca süre yatmaları yanında yirmi beşer lira da beye ödediler. Ancak bırakıldıktan sonra barıştıklarında her ikisini de aynı kişinin kışkırttığını anladılar, ama gene de bir gün yardım eder diye ilişkilerini koparmadılar.

Bu genç bey, akrabası olan diğer beylere hiç benzemiyordu, oldukça acımasız, kurnaz, doymak bilmeyen biriydi. Biraz babasına çekmişti ama ondan oldukça katı yürekliydi. Köylü onun gözünde soyulacak bir budalaydı.

Raif başında ipekten sarığı, ince pamuklu gömleğinin üzerinde kesişen fişekliği, toprak rengi, uzun, kalın dokumalı pamuk donu, ayağında içine kalın çoraplar giydiği öküz derisinden çarığı, elinde de Fransız üçlüsü filintasıyla Hüseyinlerin merdivenlerinden ayvana çıktı. Serhan'ın oda kapısına, art arda bir iki kez diğer elinde tuttuğu boğa kamışından kırpacıyla vurdu. Yanıt beklemeden:

"Pısmam Serhan! Biz bağları dolaşmaya çıkıyoruz, gelmek istermisin?" diye sordu.

Serhan az sonra kapıya geldi, sevinçle.

"Gelirim pısmam. Hemen şimdi mi?"

"Beni Naif yolladı. Birlikte atlarla dolaşalım istiyor. Çok sıkılmış. Hazır olduğun zaman çıkarız."

"Biraz bekle. Raxtımla tüfeğimi içerden alıp geleyim. Bu arada sen de gulama seslen atı hazırlasın."

"Olur."

Serhan içeri girerken Raif de merdivenin başına geçti.

"Resulo! Resulo!"

"Lebe ağa!"

"Pısmam Serhan'ın atını acele hazırla birlikte bağlara gideceğiz."

"Tamam ağa, hemen hazırlarım."

Dip odada oynarken konuşulanları duyan Neced'le Fasih, ayvana geldiler.

Neced:

"Apo, nereye gidiyorsunuz amcamla?"

Ayakta beklemekte olan Raif gülerek yanıtladı:

"Bağları dolaşmaya çıkacağız."

"Biz de gelelim mi?"

"Hava biraz sıcak, rahatsız olursunuz."

"Yok yok, olmayız."

"O zaman Serhan'a sorun."

Az sonra Serhan, tüfeği elinde oda kapısında görününce, Fasih babasına yaklaşarak kendisiyle gitmek istediklerini söyledi.

"Hava çok sıcak oğlum, hastalanırsınız."

"Yok, rahatsız olmayız. Ne olursun biz de gelelim."

Çocukları kıramayacağını anlayınca Serhan "Peki siz de gelin" dedi. Kısa bir beklemeden sonra hizmetli hazırladığı atı dışarıya, kapı önüne çekti.

Gerçekten hava dışarıda haziran ayının ilk günleri için çok sıcaktı. Güneş ışınları, bulutsuz havada hiç engelle karşılaşmadan her yeri dağlamaya başladı. Ekinlerle bayır otları sararmış, bağlardaki koruk salkımlar beklenenden daha çok irileşmişti. Kuluçkadaki kuş yumurtaları çatlamış, içlerinden çıkan yavruların bazıları tüylenmişti bile. Yaz, önceki yıllardan erken bastırmıştı. Çok sıcak geçeceğe benziyordu. Dağ keçileri yavrularıyla su bulmakta güçlük çekiyordu. Keklikler ise dillerini yutmuştu sanki, meşeler yaprak açtığına bin pişmandı.

Serhan, tüfeğini hizmetlisine uzattı, atı yularından binek taşına yaklaştırıp bindi. Aldığı tüfeğini yanlamasına omzuna astı, Fasih'i önüne, Neced'i de arkasına aldı. Naif, Şemseddin, Raif çoktan atlarına binmişlerdi. Serhan'la Naif'in hizmetlileri yanlarında yaya, ağalar atlı, bağlara yöneldiler.

Serhan, diğer günlerde olduğu gibi, amca çocuklarıyla birlikte olmaktan mutluydu. Ancak Raif'i biraz tedirgin buldu. Üzerinde pek durmadı. Köyden biraz uzaklaşınca terlemeye başladı. Çocuklarla aynı at üzerinde gitmek pek rahat sayılmazdı. Kısa bir süre sonra, sağlı sollu meşe ağaçları olan bağ yoluna girdiler. Ağaçlar esintiyi kestiği için ısı daha da arttı. Naif'le atları başa baş gidiyorlardı. Serhan güneş ışığında ilk kez görüyormuş gibi yanında gidenin birkaç günlük sakallı yüzünü inceledi. Başlığının altından hafif dalgalı bir tutam saç sarkıyordu. İnce sayılan yüzünde gür sakalı, at kuyruğundan yapılmış tımar fırçası gibi sert. İnsana güven vermeyen gözleri, kalın kaşlarının altından bakıyordu. Şemseddin arkada, onun da gerisinde Raif vardı. Birdenbire Cemil'i anımsadı. Sessiz giden Naif'e döndü:

"Pısmam, Cemil'in durumu beni kahrediyor. Hiç mahkemeye çıkarılmadı, ne zaman çıkarılacağı da belli değil. Elimizden de bir şey gelmiyor. Hapishaneler tıkabasa adam doldu. İnsanlar nefes alamıyor. Kimi görsem 'Cemil'e mahkeme sırası ancak bir sene sonra gelir' diyor."

"Üzülme Pısmam, her şey iyi olacak. Cemil dayanıklıdır, bunu da atlatır."

Serhan, Naif'te de Raif'e benzer, her zamankinden değişik, yapay gülümsemelerle saklamayı beceremediği, her hareketine yansıyan, kızgınlıkla tedirginlik arası bir şeyler sezinledi. Kendisine her yerde yakın duyumsadığı Şemseddin de durgundu, oldukça az konuşuyordu. Bunları bir nedene bağlayamadı. Önündeki oğlunun başını eliyle okşadı, saçlarını öptü.

Bağlara varmadan önlerine çıkan ilk kuyunun başında durdular. Kuyu henüz kullanılmadığı için silme su doluydu. Artan sıcaktan suyun kenarlarında yeşil yosun oluşmaya başlamıştı. Hizmetlilerin güçlük çekmeden, bir yanı kırık kabak kabla aldıkları sudan içtiler,

yüzlerini yıkıyarak serinlemeye çalıştılar. Taş kurnaya doldurulan suyla atlarını suladılar, yeniden yola koyuldular. Sıcak gittikçe artıyordu. Sıcak günlerde hep ya sabah erken saatlerde, yani gün doğumundan önce, ya da akşama yakın bağlara giderlerdi. Bu gün ise sıcağa kalmışlardı.

Yüksek meşelere vardıklarında, onları insana dinginlik veren ibibik sesleri karşıladı. Ama onları duymadılar. Kafalarının içi başka şeylerle doluydu. Onları algılayan önce Fasih oldu. Öyle güzel ötüyorlardı ki...

"Baba, bu sesler ne sesi?"

Serhan, oğlunun sorusuyla, sesleri anlamaya çalıştı, sonra:

"Bunlar çavuşkuşu sesi."

"Hangi çavuşkuşu?"

"Süleyman Peygamber'in çavuşu olduğu söylenir."

Çocuk bir anlam veremediği için sustu. Bağlara da gelmişlerdi.

Hizmetliler boş atları, birbirlerine ulaşayamayacakları aralıklarla, bağ kenarındaki ağaçlara bağladılar. Ağalarla çocuklar da asmalar arasında gezmeye başladılar. Neced, ilk asmadan bir salkım kopardı, yarısını Fasih'e verdi. İkisi de güçlükle kopan taneleri çiğneyince, tadları hoşlarına gitmedi. Yere tükürdüler.

Tüfekleri ellerinde yan yana ilk bağı dolaştılar, sonra diğerine geçtiler. Bağların durumu iyiydi, salkımlar büyük, taneler iri, asmalar da oldukça sağlıklı görünüyordu. Filiz başlarındakilerin dışında, tüm yapraklar koyu yeşildi. Bu da sağlık demekti.

İlk iki parsel Hüseyinlerindi, oradan Hamidlerinkine geçtiler. Onlar da diğerleri gibi sağlıklıydı, asmalar salkım doluydu. Evlek evlek baktılar. Güneş, ellerindeki tüfeklerin demir bölümlerini dokunulmayacak kadar ısıttı. Sonra, atların bağlı olduğu yere döndüler. Çorapları, küçük bağ dikenleriyle dolmuştu. Temizlemek için botanotu aradılar. Hizmetliler, bozum yerinin içinden birkaç bağ bulup getirdiler. Serhan önce çocukların çoraplarını temizledi, sonra da kendi çoraplarını.

Diken temizleme işleri bitince hizmetli Resul atı duvarın yanına yaklaştırdı. Serhan tüfeğini kendisine verdi, beklemeden atın sırtına atladı, oğlunu da önüne aldı. Neced de Raif'in yardımıyla amcasının arkasına bindi. Serhan aynı anda Raif'in silahını kendisine doğrulttuğunu gördü. Tüfek ağzından çıkan alevle kulaklarının içinde patladı sanki. Çocuklarla birlikte atın üzerinden savruldu, yere düştü. Resulo korkudan atın yularını bırakıp tüfek elinde kaçtı, gitti. Serhan, ayağa fırladı, dökülen bağırsaklarına aldırmadan sarsak adımlarla, yaptığından ürkerek kaçmakta olan Raif'i kovalamaya başladı. Kardeşinin yakalanacağını sanan Naif, tüfeğini doğrulttu, iyice nişan aldı, ancak Raif'i vurma korkusuyla ateş etmedi. Serhan, her şeye karşın, kopan bağırsaklarına aldırmadan kovalamayı sürdürüyordu. İkinci bağın sınırına geldiğinde gücü tükendi, tutmakta olduğu soluğunu birden bıraktı, titreyen elleri aşağıya düştü, yere yığıldı, can verdi.

Neced, kapıldığı korkudan kurtulunca, Fasih'i elinden tutarak, birlikte meşeliğe kaçırdı. Nereye gideceklerini, nasıl kurtulacaklarını bilmeden durmadan koştular, sık ağaçlar, çalılar koşmalarını güçleştiriyordu. Bir süre sonra güçleri yitince bir çalılığın ortasında yüzükoyun yatıp saklandılar. Neced, Fasih'in elini bırakmıyordu. Öksüreceğini anlayınca koluyla ağzını kapadı. Oldukça ağır, otların etkisiyle nemi yüksek hava, ikisini de buram buram terletti. Neced, Fasih'in kulağına:

"Bak dinle, sıcak olsun, ne olursa olsun ses çıkarma ha! Amcamı öldürdüler bizi arayacaklar. Bele korkma, ses çıkarma yeter."

Fasih, başıyla "olur" dedi.

Neced içine güçlü bir soluk çekti, gözleri parıldadı, yumuşacık deriden çarıklar içindeki ayaklarının yüzünü birbirlerine sürttü. İşte şimdi yürekli olma zamanıydı. Akraba, yakınlık, dost, güvenilmez kavramlardı. Altüst olan düşüncelerini bir kenara bırakması gerektiğini düşündü. "Bu gün herhalde 'dar gün'. Büyükler dar gün, dar gün diyorlar hep. Fasih'i, kendimi buralardan kurtarmalıyım. Ailemizin en büyük erkeği, babam içeride olduğu için, benim. Ben cesur biriyim. Ben de kendimi göstermeliyim. Sabırla karanlığı bekleyeceğiz."

Tenlerinde dolaşan karıncalarla böcekleri bile uzaklaştırmadan, akılları karışık, korku dolu bir halde öylece yattılar. Akşamın karan-

lığına dek oldukları yerde kaldılar. Birkaç saat sonra ağaçlar, çalılar, uçuşan kuşlar, taşlar görünmez olunca köy yoluna çıktılar. Göreceli bir güven geldi kendilerine. Ancak bu uzun sürmedi. Birkaç saat içerisinde farklı olmuşlardı, o eski güvenleri yitmişti, amca bildikleri, güven duydukları yakınlarından sakınmaları gerekiyordu. Uğultuyu andıran ağaç hışırtıları onları korkuttu. Gene de yürüdüler.

Neced'in ona verdiği güvenin ardına saklanmaktan başka çaresi yoktu Fasih'in.

"Neced! Çok korkuyorum."

"Korkma, ben yanındayım. Bak elini hiç bırakmadım."

"Belki Şemseddin amca bizi aramaya gelir, hı?"

"Artık onlar bizim amcalarımız değil. Sus, yavaş konuş!"

"Tamam. Bele korkuyorum."

"Korkma, bu yol köye gidiyor, muhakkak oraya varacağız."

"Belki annelerimiz, Uso, diğerleri bizi karşılamaya gelir."

"Belki!"

"Babamı vuranlar amca çocukları değil mi?"

"Şimdi değiller artık."

"Yani öldürmeden önce diyorum."

"Evet, o zaman öyleydiler."

"Peki, insan amca çocuğunu öldürür mü?"

"Öldürmez. Bele onlar öldürdü."

"Babamı niye öldürdüler? Onlara bir şey mi yaptı?"

"Yok yapmadı. Sus artık bizi duyan olabilir."

Hışırtıların birbirine karıştığı, kuru dalların yerlere düşerek geçişi tıkadığı sık ağaçlı yerin uğultusu korkularını bir kat daha artırdı, umutsuzluk duygusu uyandırdı onlarda. Birbirlerine daha da sokuldular, gene de ayaklarını yere sürte sürte yol almayı sürdürdüler. Gündüz durakladıkları kuyuya vardıklarında Neced:

"Fasih susamadın mı?" diye sordu.

"Hem de çok!" dedi Fasih.

Yoklaya yoklaya su çekme tuluğunu buldular. İçinde hâlâ su vardı. Önce Fasih suyun sıcaklığına aldırmadan içti, ardından da Neced.

"Çok yoruldum, biraz oturabilir miyim?"

"He, oturabilirsin, ben de çok yoruldum."

"He otur, dedim, bele uyuma ha!"

"Çok uykum var."

"Yok ha! Uyursan kötü olur."

Naif, Serhan'ı ortadan kaldırma planını aylarca düşünerek kurdu kafasında. Bendajorililerin önde gelenleriyle anlaşmış, onların desteğini sağlamıştı. Bir gece önce de tüm hazırlıklarını yapmışlardı. Serhan'ı öldürür öldürmez, başsız kalacak adamlarına saldıracaklardı.

Naif, Serhan öldürüldükten sonra, kardeşleriyle köye döndü, kendisini bekleyen yüzlerce silahlıyla, eski adamları olan Bendejerililere saldırmaya başladı. Birkaç saat içerisinde onlarca insan vuruldu. Evler soyuldu, yakıldı, hayvanlara el kondu.

Köyde olayı ilk duyuran Serhan'ın hizmetlisi Resulo oldu. Kaçar kaçmaz, durmadan köye koşmuştu. Serhan'la Cemil'e bağlı birkaç adam, olay yerine koştular. Birkaçı, Serhan'ın ölüsünü köye taşıdı, diğerleri de Neced'le Fasih'i arayıp yolda buldular, yola çıkarmadan meşeliklerden geçirerek köye götürdüler.

Serhan'ın öldürüldüğünü duyan Deriya'nın dışındaki onlarca adamı, tüfeklerini kuşanarak koşup geldiler. Ancak Bendajorililer önceden önlemlerini almışlardı. Saatler önce gelip saklanmışlardı. Deriya'da can pazarı başladı. Çatışmalar aralıksız sabaha değin sürdü. Gece yarısından sonra, Bendajorililer sayılarının çokluğu nedeniyle, bazı evleri ele geçirip yağmaladılar. Serhan'ın adamlarının gücü giderek azalıyordu. Ölenlerle yaralananların çoğu onlardandı. Ayrıca, geleneğe göre Hamidlere ateş edemiyorlardı, bu da onların elini kolunu bağlıyordu. Çünkü karşılarındakilerin neredeyse tümü, Naif'le birlikte konağın çevresinde toplanmışlardı. Bendajerililer

daha çok savunmadaydı. Canları pahasına Hüseyinlerin konağına Bendajorilileri yaklaştırmamaya çabalıyorlardı.

Sabah olunca, Serhan'ın adamlarının savunmaları çöktü. Köyde ele geçmeyen ev kalmadı. Her yerden dumanlar yükselmeye başladı, işe yarar ne varsa götürüldü, geri kalanlar evlerle birilikte ateşe verildi. Gene de konak savunuluyordu. Ancak her an düşmesi olasıydı. Kadınlar ağıt yakıp haykırışlara başladılar. Cemil'in eşleriyle Vesil'e başlarında saç bırakmadı. Kimisi çekiştire çekiştire yoldu, kimisi de makasla kesip attı. Annelerin çoğu çocuklarını bile unuttu. Odanın ortasında boylu boyunca duran Serhan'ın ölüsünün çevresinde toplandılar. Durmadan bayılan Hadice'yi, pamuklu bez yanıkları koklatılarak ayıltmaya çalıştılar. Ölü kokmak üzereydi. Ne mezar kazan vardı, ne de yıkama hazırlığı içerisinde olan.

Hizmetlilerden yaşlı bir kadın, ölümü göze alarak, ağıt yaka yaka Naif'le Şemseddin'e gitti. Atılan laflara, yapılan onur kırıcı davranışlara aldırmadan konağın üst katına çıktı. Ağlamaktan göz pınarları kurumuştu. Ağıtlarla ağlayabiliyordu. Ayvandan konağın köyle vadiye bakan büyük odasına bir hışımla daldı. Naif oturduğu pencere önünden tüfek elinde, ateş edeceği bir kıpırtı kolluyordu. Kadını görünce şaşırdı. Şemseddin de diğerinin önündeydi. Raif'le Ahmed ise yoktu.

Naif:

"Senin ne işin var burada delik[1]?"

Kadın hâlâ susmamış, ağıdını sürdürüyordu.

"Ne işim olacak! Kendi ellerinle iki gözünü körelttiğin yetmiyormuş gibi, şimdi de aslan gibi amca oğlunun cesedinin kokmasını mı bekliyorsun? Neden mezarın kazılmasına müsaade etmiyorsun Naif?"

Naif ne diyeceğini bilemedi. Kadın ise susmuyordu:

"Bana cevap ver! Elalemin fesadıyla yaptığın içini soğutmadı mı hâlâ?"

"Ağzını kapat, yoksa dilini koparırım senin ha!"

1 Delik: Dişi köpek.

Ses çıkarmadan onları izleyen Şemseddin araya girdi:

"Kadın haklı, gömülmezse ceset kokacak. Bu da bizim büyük ayıbımız olur."

Sonra kadına döndü:

"Fate sen git! Ben şimdi melleye haber yollarım."

Kadın, elindeki küçücük mendili yeniden sallaya sallaya, ağıt yakarak kapıdan çıktı gitti.

Hüseyinlerin savaşçı olmayan üç beş adamı, mezar kazıp akşama yakın Serhan'ı gömdüler. O gece de silahlar susmadı. Patlamalar, konağın yakınında yoğunlaştı. Güç yitiren Bendajerililerin büyük bir bölümü dağlara kaçtı. Kalan birkaç kişi de konağı ölümüne savunmayı sürdürdü. Köy, konağın dışında tümüyle diğerlerinin denetimine geçti.

Deriya'da sonraki günün sabahını da tüfek sesleri karşıladı. Naif adamlarını geri çekmeden, geri kalanları da yok etmek için uğraştı. Yetmişe yakın tüfekli adam, konağı savunanlara saldırdı. Ortalık cehenneme döndü. Az sonra içeridekilerin silah sesleri duyulmaz oldu. Biri öldürüldü, diğerleri de yolunu bulup kaçtı. Neced'le Fasih de aşağıda, mağarada saklandılar.

Naif, yirmi otuz adamla konağa girdi, her yeri didik didik aramaya başladı. Karşı koyanlardan bir kişiyi bile canlı bırakmak istemiyordu. Ayvanın altını, avluyu aradı, ellerinde çıralarla ahırları dolaştı, oradan büyük mağaraya yöneldi. Burnundan soluyor, dökecek kan arıyordu. Mağaranın kapısının önünüdeki basık tavuk kümesinin önündeyken, Fasih, güç sığdığı kümesten çıkarak bacağına sarıldı, ağlayarak yalvardı:

"Apo! Apo! Beni öldürecekler, beni kurtar!"

Az sonra da adamları mağaranın dibinde saklanan Neced'i bulup getirdi. Koluyla gözlerini kapatmıştı, sesi de çıkmıyordu. Naif ne yaptıysa, kolunu indirtemedi, tek söz bile konuşmadı. Naif'in yüzüne bakmak istemiyordu. Daha küçük olan Fasih ise bacaklarına sarılarak sığındığı, amca bildiği Naif'ten kendilerini korumalarını isteyip durdu.

"Amca düşmanlar bizi öldürecek, bizi onlara bırakma!"

Naif, çocuğun ellerini tutup itti:

"Kurtarıp ilerde başıma bela mı edeyem seni, ha!"

Fasih bir kez daha yalvardı. Neced ise bakmamak için direndi, kolunu yüzünden çekmedi.

Haziran ayının dayanılmaz sıcağına karşın, insanı üşütecek denli serin mağaranın karanlık girişinde patlayan silah seslerinin ardından Neced'le Fasih'in üzerindeki giysiler alev aldı, küçük bedenleri duvara savruldu, sonra da yere düştü.

Bendajorililer, uzun yıllar korkularından adlarını bile anmaktan çekindikleri Cemil'le Serhan'ın konağı savunmasız kalınca, kudurgan hayvanlar gibi içeri saldırdılar. Önlerine çıkan her şeyi aldılar, işlerine yaramayanı da döküp kırdılar. Giysi, eşya, çanak çömlek, yiyecek, yatak, sergi, tahta kaşık bile koymadılar. Saatlerce saklı altın, para aradılar, bulamadılar. Uçları kırık, işe yaramaz su testileriyle çift aletlerini bile çekiştire çekiştire götürdüler. Tüm bunları da Naif'in gözü önünde yaptılar.

Hamdan beyin köyü olan Dersılaf'taki tüm Bendajorililer eksiksiz oradaydı. Konak baskınında da en etkin rolü oynadılar. Ancak içlerinden, annesinden başka kimsesi olmayan, genç yaşlardaki Halef, dayanamadı, "Düşmanlıkta her şey olabilir, öldürmeler, talan olabilir. Ancak çocuk öldürme bugüne kadar görülmüş bir şey değildi. Bu insanlık dışı, vicdansızca bir şeydir" diye bağırarak tepkisini ortaya koydu. Halef, söylediğiyle kaldı, ona aldıran, hak veren, katılan olmadı.

Bendajorililer çekilince, Neced'le Fasih'in ölü bedenleri yukarıya çıkarıldı. Yanık göğüslerinden az da olsa hâlâ kan geliyordu. İkisi de aynı yerden vurulmuşlardı, tam göğüslerinin ortasından. Ağlamaktan göz pınarları kurumuş anneler, çocuklarının ölü bedenleriyle karşılaşınca, dehşete kapıldılar, gözleri yuvalarından fırladı, akılları yitti. Kalan saçlarını da yolup önlerine koydular. Çocuklarına sarılıp saatlerce kaldılar.

Çocukların ölü cesetleri annelerinin kollarından ancak bir gün sonra alınabildi. Bırakmak istemediler. Kefenlemek için bez güçlükle bulundu. Neredeyse üzerlerindeki kanlı giysileriyle gömüleceklerdi. Talancılar işe yarar bir bez parçası bile bırakmamışlardı.

Hadice'yle Vesile mezarlara kapanıp kaldılar. Ancak bir gece sonra eve getirilebildiler. Günlerce, hiçbir kimsenin gücü onlara bir şey yedirmeye yetmedi. Güçlükle ağızlarına su dökülebildi. Soluk alan birer ölüye dönüşmüşlerdi. Acıları günlerce dinmedi, giderek çoğaldı, dayanılmaz oldu.

Olayları, cezaevinde olan Cemil'e, Selim'le Hoca'nın gönderdiği iki adam anlattı. Cemil, anlatılanlara önce inanmadı. Kaçması için uydurulmuş sandı. Kaçarken de vurulması için düşünülmüş bir gizli düzen diye düşündü. Adamlara hakaret bile etti. Çarpışmalarda ölen diğer adamların adları sayılınca, inandı. Dünya başına yıkıldı. Kaldığı koğuşa geri döndü, kendini yatağa yüzükoyun attı. Olup bitenler birkaç dakika içerisinde tüm cezaevine yayıldı, acıları paylaşmak için yeni bir yas başladı.

İyi dostluk kurmuş olanlar bile Cemil'i kapandığı yerden kıpırdatamadı. Üç gün içersinde ancak bir kez tuvalet için kalktı. Hep yüzüstü yattı. Koğuşta çıt bile çıkmıyordu. Herkes üzülüyordu. Çoğunluk, Cemil'in bu acıya dayanamayacağında birleşiyordu. Böyle bir acı o güne değin tüm yörede ne yaşanmış, ne de duyulmuştu. Bunu atlatacak hiçbir insan yüreği düşünülemezdi.

Dördüncü gün Cemil, kendine gelir gibi oldu. Yatağa oturdu, adamlarından su istedi. Ama gene de konuşmadı. Sonra ağıtlar mırıldanmaya başladı. Cezaevi yönetimi de onun bu halinden ürküyordu. İçlerine kaçar veya dışarıdan bir baskınla kaçırılabilir kuşkusu düşmüştü. Gözlerini üzerinden ayırmıyorlardı.

Birkaç gün geçince, durumunda bir düzelme belirdi. Diğer koğuşlardan başsağlığına gelenlere ilgi gösterdi, acı kahve sundu. Görüşmelere bile çıkar oldu. Acısını içine gömmeyi başarmıştı. Onun bu dayanıklılığı saygınlığını birkaç kat daha arttırdı. Yönetim, cezaevinde olan her insan ona, olağandışı biri gözüyle bakmaya başladı.

Cemil, kahrolmanın işe yaramayacağını anlamıştı. İçinde kor gibi yanan öç alma duygusuna kapılarak yaşamını tüketmeyecekti. Bunun da bir yolu dayanmaktan geçiyordu. Dayanmak için gerekli her şeyi yapmalıydı. Soyunun büyüyerek sürmesi için gösterdiği çabalar işe yaramamıştı. Şimdi de elinde kalanları yitirmişti. Kardeşinin, oğlunun, yeğeninin kanlarının yerde kalmaması için yaşayacaktı. Doğru düşünecekti, bu yoldan da sapmamalıydı, çünkü yer gök kendisine düşmandı. Gönül gücünün yüksek tutulması gereğini ilke edindi.

Dışarıda kalan kendisine bağlı adamlar, aksatmadan görüşüne gelmeye başladılar. Gereken her buyruğu yerine getirmeye hazırdılar. Ama o sürekli beklemelerini söyleyip durdu. Bendajorililerle, kan davalı olduğu amca çocuklarıyla ilgili, günü gününe bilgi geliyordu kendisine. Ne yaptıkları, nerelere gidip geldikleri, güçlerinin ne olduğunu içeriden izleyebiliyordu. En gerçek bilgileri, ayrı ayrı görüşe gelen Selim'le Hoca ulaştırıyordu. Gerçi kardeşiyle birlikte çocuklarını, konağı koruyamamanın ezikliğiyle geliyorlardı. Ancak Cemil, onların ellerinden geleni yaptığından emindi. Görüşüne gelen Hoca'yla, yönetim katına bir odada baş başa görüşmesine izin verildi. Önce odaya alınan Hoca, Cemil girince, onun o çökmüş duruşuna dayanamayarak ağlamaya başladı. Gözlerinden şıpır şıpır yaşlar döküldü.

"Ağlama, Hoca! Olan oldu artık. Ağlamanın hiçbir faydası yok. Herhalde beni burada bir asır boyu tutamayacaklar. Bir gün elbette çıkarım. Yapılması gerekeni yaptıktan sonra seninle ölülerimiz için oturur birlikte ağlarız."

Sonra da şunu ekledi:

"Naif'lerle bizim taraftan kimler gitti? Onları söyle bana."

"Ağa bizim taraftan, kendi gulamlarından başka giden olmadı. Onlar da mecbur kaldıkları için."

"Deriya'da mı oturuyorlar?"

"Evet, kendi kasırlarında oturuyorlar. Kapılarından da elli altmış adam eksik olmuyor. Gün onların günü, karşılarında kimse kalmayınca..."

"Öyle olsun. Bakalım günler bize başka neler gösterecek!"

"Ağa, bir şeyler getirdim. Tütün, yenecek birkaç şey gibi. Ancak bildiklerimi, aklıma gelenleri getirebildim. Senin istediğin bir şeyler varsa, hemen yollayalım."

"İstediğim bir şey yok. Sadece olup bitenlerle ilgili bilgi istiyorum."

"Seni habersiz bırakmayız. Deriya'ya gidemiyoruz, fakat kadınlarımız sık sık gidiyor, lazım olan her şeyi yapıyorlar. Sen meraklanma."

"Olanlardan sonra neyin merakını yapacağım, Hoca?"

"Dünyada her şey namuslu, yiğit insanın başına gelir. Şerefsizin, pisin başına bir şey geldiğini duymadım bugüne kadar! Yapılacak en iyi şey, sabretmesini bilmek. O da sende var."

"Sabredip duruyoruz, bakalım neler göreceğiz daha."

Sonra kapının önünde bekleyen görevlinin duymaması için, adama yaklaşarak sözlerini sürdürdü:

"Ben daha ölmedim. O şerefsizler, kendilerini emniyette hissetsinler bakalım. Teker teker günleri geldiğinde görecekler başlarına gelecekleri. Yani yaptıkları kendilerine kâr mı kalacak?"

"Sen hayatta oldukça kendilerini emniyette hissetmeleri mümkün değil, ağa! Bundan dolayı kendine dikkat etmen için her gün dua ediyoruz."

Onlar konuşurken, kapı açıldı, görevlilerden biri içeri girdi.

"Ağa, ziyaret saati bitti. Seni koğuşuna göndermek zorundayım."

"Tamam başefendi, hemen iniyorum."

Cemil, Hoca'yla vedalaşarak kapıdan çıktı.

Koğuşa biraz daha rahatlamış girdi, dışarıdan güvenilir biriyle görüşmek onu az da olsa umutlandırdı. İnsanların ona güvenlerini sürdürmesi iyi geldi. Hoca'nın gelirken getirdiği şeyleri alması için adamlarından birini kapıya yolladı.

Adam ayrılmadan:

"Getirilenleri alırken, kapıdaki nöbetçilerin dilediklerini alabileceklerini söyle. İstediklerini de alsınlar. Çawbirçilik[1] yapma, ha!"

"Ser sere mın ağa."

1 Çawbirçilik: Açgözlülük.

Cemil, bulunduğu koğuşta yürüyüş yerini birlikte paylaştıklarıyla, yönetimdeki görevlilerle iyi geçinmek için, ilk günlerde olduğu gibi çabasını sürdürdü. Kimseleri incitmemek için hep özen gösterdi. Bu son günlerde de oluşan olası olumsuzlukları ortadan kaldırmak istiyordu. Güven yenilemeye koyuldu. Kendini görmeye gelenlerin getirdikleri her şeyden belli bir payı, daha önceki günlerde olduğu gibi, kapıdaki görevlilere bıraktırmayı sürdürdü, arada bir acı kahvesinden yönetim katına bir cezve yolladı. Böylece araları düzeldi, kendisi hakkında duyulan kuşkular yok oldu, güven geri geldi.

Bir gün sonra, adamlarından diğerlerine göre aklı başında olanı yanına çağırdı, kimsenin duyamayacağı bir sesle:

"Biliyorum, bugün yarın yeniden görüşmeye gelecekler olacak. Sen onlardan kuş kapanı yapmak için biraz keçi ile atkuyruğu kılı iste. Fakat çabuk getirsinler veya yollasınlar. Anladın mı?"

"Anladım ağa."

"Getirdiklerinde de memurlar görürlerse 'kuş kapanı yapacağım' dersin."

"Tamam, öyle söylerim."

"Gören olmazsa, hiç kimseye bir şey söylemeden bana getir."

"Tamam ağa."

Naif, Serhan'la çocukların öldürülmesiyle, kıyıcılığıyla yöreye ün saldı. Acımasızlığını herkese göstermişti. Herkesin tiksindiği, ama çok korktuğu biri olmuştu. Yaptıklarıyla, ayrıca, Bendajorililerin sevgisiz güvenini, diğerlerinin de düşmanlığını elde etti. Tek güveneceği, sırtını dayayabileceği yer Bendajorililerdi. Onlar da kapısından ayrılmaz oldular. Düşmanlarına karşı, kendi amca çocuklarına yaptığı gibi, acımasız davranmıştı. Öç almalarını sağlamış, aşiretin tüm köylerinde görülmemiş kıyımlar yaptırmıştı. Ortalık yatışınca da kalanları ya yok etmeye veya kendisine bağlamaya çalıştı.

Bendajorililerden aldığı Hamdan bey kaynaklı duyumlar, kendine olan öz güvenini daha da artırdı. Bu kaynaklara göre, Cemil'in içeriden çıkması olası değildi, ölünceye dek içeride tutulacak veya

idam cezasına çarptırılacaktı. Böylece de başsız kalan Bendajerililer kendisine uymak zorunda kalacak, uymayanlar ise yok edilecekti.

Sık sık Savur'a gidip gelenler, genç Hatip beyle de güvenine güven kattılar. Bu yeni bey, babasıyla amcalarından çok daha acımasız, güçlü, hükümet katında bir dediği iki olmuyor. Amcasını bunca yıl terletip duran Cemil'in cezaevinden çıkmasına izin vereceği düşünülemez. Astıramazsa, içeride çürütecek. Cemil korkusu diye bir korku kalmayacak. Bunları yapması için de salt kendi köyleri olan Dertiyar'ın korunma nedeni yeterli. Böylesine akıllı bir adam bunu düşünmeyecek de ne yapacaktı!

Tüm bu bilgiler, Naif'i biraz daha acımasız yaptı. Beklemeden aşiretin tüm köylerine haber yolladı. Sonbahara kalmadan ağa hakkı olarak bilinen ödemelerin bundan böyle eksiksiz kendisiyle kardeşlerine verileceğini bildirdi. Sonra da Cemil'le Serhan'ın sürülerine bir iki gün içerisinde el koydu, çoğunu kendi sürüsüne kattı, birazını da yeni adamlarına dağıttırdı. Yük, binek hayvanlarını bile unutmadı. Serhan vurulurken kaçan atını hemen buldurdu, diğerlerinin yanına, kendi kapısı önüne bağlattı.

Bendajerililer öylesine bir yılgınlığa düştüler ki, kendi ölülerine bile ağlayamadılar. Öldürülenlerin çoğunu kadınlar açtıkları mezarlara gömdüler; kaçıp başka yerlere sığınma sırası onlara geldiği için de güvenli buldukları köylere göç ettiler. Bazıke, Harabmemo, Zıvıngimenda gibi köyler sığınanlarla doldu taştı. Her eve üç dört aile sığmaya çalıştı.

Unutulan bir söylenti yeniden dillerde dolaşır oldu. Bir iki gün içerisinde, Naif'in Süleyman-e Şefik'in kızıyla evleneceği konuşulmaya başlandı. Bir hafta sonra silahlı adamlarla Kasır'a gitmesi konuşanları haklı çıkardı.

Evlilik konuşulurken, Savur'dan, birden çok adam öldürme, yaralama, kaçırma, güç kullanarak mal edinme gibi suçlardan Naif'in aranır olduğu duyumu geldi. Naif bunu bekliyordu; kardeşleriyle, gündüzleri köylerden dağlara çekilmeye başladılar. Gün doğmadan yüze yakın silahlı adamla dağlardaki meşeliklere çekiliyor, gün batımında ise geri geliyorlardı. Ancak buna aldırdıkları yoktu. Dervera

dağları evleri sayılırdı. Ayrıca da kendilerine göre insan avı başlatarak temizlik de yapabileceklerdi. Bu onlar için bulunmaz bir nedene de dönüştürülebilirdi. Çünkü aranmaları duyumu, yanlarında adam tutmak için yeterdi. Gittikleri her köyde iyi ağırlandılar. Onurlarına hemen koçlar, danalar kesildi, ceplerine de altın ve para kondu. Yani devletin aradığı acımasız kişilerdi artık. O durumda olanlara yardım etmek gelenektendir. Bu geleneğin gereğini de yaptırdılar. O günlere gelinceye dek böylesine bir bolluk görmediler. Her şey onlarındı; güç, silah, para, altın, sürüler...

Naif, eriştiği bunca güç üzerine, sözü dinlenir yaşlı bir adamı Hoca'ya, Selim'le, Mamıkalı Hado'ya göndermeyi düşündü. Önce Şemseddin'e danıştı, olumlu yanıt alınca da adamı çağırttı. Adam yaşlı, uzun boylu olmasına karşılık, kamburundan ötürü kısa görülüyordu.

"Buyrun, ez gulam!"

"Hemen bir hayvana bin, evvel Harabmemo'ya git, Selim'le konuş. Ona bugüne kadar ne olduysa oldu. Gelsin bize katılsın. Aramızda hiçbir şey olmamış gibi onu affedeceğim. Yoksa başına gelecekleri kendisi düşünsün. Oradan da Bazıke'ye geç, aynısını Hoca'ya söyle. Sonra da Hado'yu bul. Ona da onu çok sevdiğimi, bir an önce gelip bana katılmasını istediğimi anlat. Unutma Hado'ya aynen dediğim gibi söyle!"

"Başım üzerine, ağam. Söylediklerinizin hepsini harfiyen yapacağım. Ancak gitmeden önce fikrimi söylemek istiyorum müsaade verirseniz."

"Söyle fikrini."

"Ağe min. Boşuna beni yolluyorsunuz, onları benden çok tanıyorsunuz, kabul etmeyecekler. Başları gitse, Cemil ağadan vazgeçmezler."

"Durum eskisi gibi değil artık, Cemil ölü biri sayılır, ahmak! Ölünün arkasına da kimse gitmez. Sen dediğim gibi git, söyle üçüne de."

"Başım üstüne, hemen yarın sabah yola çıkarım."

Adam ertesi gün yola çıktı, önce Harabmemo'ya, yakın olduğu için de aynı gün Bazıke'ye, bir gün sonra da Mamıka'ya geçti. Haklıydı, hiçbiri olumlu yanıt vermedi. Ancak üçü de Naif'e son derece saygı duyduklarını, ama Cemil'i bırakamayacaklarını bildirdiler.

Cemil, kendini iyice toparlayınca, cezaevi müdürüyle görüşmek istediğini başgardiyan aracılığıyla bildirdi. İlk gün yoğun işleri nedeniyle adam Cemil'in isteğini yerine getiremedi. Gerçekten de o gün çok yoğundu. Gece yarısından gün doğumuna dek, jandarmanın getirdiği onlarca tutukluyu yerleştirmeye çalışmıştı. Uykusuz, oldukça da gergindi. Ayrıca koğuşların hınca hınç dolması onu düşündürüyordu. Olası da olmasa, bir gün içeride bir başkaldırı başlarsa başı belaya girebilirdi.

Üçüncü gün görüşebileceğini bildirdi. Cemil temiz, yeni giysilerle yukarı çıktı. Çıkmadan önce müdür gerekli gördüğü önlemleri aldırdı. Çoğu yerli olan zaptiyeleri merdiven başlarına, kapı önlerine, koridorlara dikti. Cemil odaya girince, adam ayağa kalkmadı ama güler bir yüzle, eliyle oturması için tahta bir iskemle gösterdi.

"Cemil ağa, başınız sağ olsun. Olanlara çok üzüldüm. Bu bir mukadderat, olacağı varmış."

"Sağ ol, müdür efendi! Evet, mükadderat, ne yapalım. Ben de bunun için geldim. Sizi, adamlarınızı çok rahatsız ettim. Derdimle sizi müşkül duruma düşürdüm. Kusuruma bakmamanızı istiyorum. Bir de bana gösterdiğiniz sabır nedeniyle kendimi affetirmem için, yarın değil öbür gün, izninizle, size, emrinizdeki bütün memurlarınıza, koğuşumdaki arkadaşlarıma bir akşam yemeği vermek istiyorum."

Müdür bunu beklemiyordu. Şaşırdı.

"Ağa, senin ne kadar değerli biri olduğunu arkadaşlar çok anlattılar. Fakat şimdi kendi gözlerimle gerçekten arkadaşların dediklerinden de çok değerli olduğunu görüyorum. Hay hay! Sen yemeği yenebilen bir insansın."

"Müdür efendi, size minnettarım. Yemeğe herkesi davet ediyorum. Ne kadar görevli varsa, getirirseniz o kadar memnun olurum. Zaptiyelerin hepsini de bekliyorum.

"Seni kırmayacağım ağa! Herkesi yemeğe getireceğim. Hay hay!"

Cemil, bir sevinçle ayağa kalktı, elini göğsüne götürdü, eğilerek selam verdi, izin isteyerek kapıdan çıktı.

Koğuşa gider gitmez hazırlığa başladı. Baş gardiyanın yardımıyla

dışarıdan, kesilerek temizlenen üç koç, iki çuval pirinç, on beş okka yağ, iki teneke tahin helvası, yüz ekmek, yirmi okka hoşaflık kuru kayısı, bir torba da tuz ısmarladı. Cezaevinin yemek kazanlarıyla sinileri adamlarına yıkattı, aşçıya da ücretini hemen ödedi.

Yemek için dışarıdan ısmarlananlar, eksiksiz, istenilen gün geldi. Cemil, adamlarıyla hazırlığa başladı. Etin el büyüklüğünde parçalara ayrılmasına yardım etti. Nasıl pişirilmesi gerektiğini de aşçıya anlattı. Adamlarının isteksiz çalıştığını görünce, biraz bozulur gibi oldu. Onları, avlunun bir köşesine çekti, azarlayan bir sesle uyardı:

"Bana bakın! Böyle gevşeklik istemiyorum. Hapiste de olsak bu bizim ziyafetimiz, yiyecek olanlar da bizim misafirlerimiz. Kendinize dikkat edin, ona göre de çalışın. Bir tek kusur bile istemiyorum. Yemeklerin çok lezzetli olması için de iyi pişirin. Tatsız tuzsuz olurlarsa elimden kurtulamazsınız, ona göre! Yemek sırasında da güleryüzle hizmet edin, gelenleri karşılayın. Yarın bizim için çok mühim!"

Adamlar ayrı ayrı:

"Anladık ağa! Hiç merak etme!"

İçlerinden biri:

"Ağa bu dertle içimizden bir şey yapmak gelmiyor," sözü henüz ağzındayken, gözleri nemlendi, ağlar gibi oldu.

"Temiz elbiseler giyeceksiniz, bilhassa içinizdeki kederi saklayacaksınız. Hepiniz hiçbir şey olmamış gibi davranacaksınız. Bu çok mühim!"

"Anladık ağa, sen hiç merak etme," dedi ağlamaklı olan.

Cemil'in bu sözleriyle adamlar canla başla işe koyuldu. Su azlığına karşın, geçenler görsün diye, kaplarla kazanlar yeniden yıkandı, ikinci kez etler sudan geçirilerek tuzlandı. Cemil, birden yeşil soğan ısmarlamadığını anımsadı. Bir adamına para vererek, koğuşlara açılan kapının önündeki nöbetçiden, dışarıdan herhangi biriyle, birkaç bağ getirtmesini rica etmek üzere yolladı.

Önce et dolu kazanı ocağa koydular. Sallanıp düşmemesi için güçlendirdiler. Altına da birkaç kucak meşe odunuyla güçlü bir ateş yaktılar. Sıcak havanın etkisiyle de bir saat geçmeden su kaynamaya

başladı. Kaynadıkça üzerinde oluşan et suyu köpüğünü büyük tahta kaşıkla toplayarak yandaki küçük kuru su arkına döktüler. Her on, on beş dakikada bir bunu yinelediler.

Öğlene yakın, yemek kokuları cezaevini sardı. Etin kokusu piştikçe güzelleşti. İkinci kazanı da ateşe koydular, su doldurarak içine önceden tertemiz yıkadıkları hoşaflık kuru kayısıları boşalttılar. Kaynamaya başlayınca da tat vermesi için bir bakır tas dolusu pekmez eklediler. Hoşaf çabuk pişti. Ateşten indirilerek soğuması için kenara kondu, üzerine geniş bir sini kapatıldı. Arada bir kapatılan siniyi kaldırarak havalandırdılar, terlemesini engellediler.

Hava çok sıcaktı, soluk almayı bile güçleştiriyordu. Gene de Cemil'in adamları güçlü ateşin yandığı ocakların başından bir an bile ayrılmadılar. Yemeklerin lezzetli pişmesi için didinip durdular. Sabahki isteksizlik yoktu üzerlerinde. Cemil de arada bir koğuştan çıkarak yapılanları denetledi. Yardım eden, koşturan, odun kıran, kaldırıp indiren, koğuştan beş on adam daha vardı. Onlar da verilecek yemek kendilerininmiş gibi canla başla çalıştılar.

Güzel kokular yayarak fokur fokur kaynayan et suyu iyice azalmaya başladı. Adamlar, et yanmasın diye kazanın altındaki ateşi azalttılar; suyu iyice çekilince de tahta kepçeyle karıştırmaya başladılar. Et kızarmaya başladı, çevreye aç mideler için dayanılması güç kokular yayıldı.

Güneş ufuk çizgisine yaklaşınca Cemil, pilav pişirilmeden önce, dışarıdan bir bohça dolusu sıkıştırılmış kar aldırdı, soğuması için bir bölümünü hoşafa ekletti. Geri kalanı da ahşap su kabına doldurdu.

Güneş batıp gidince, pilav suyu ateşe kondu. Az da olsa hava serinledi, yavaş yavaş karardı. Diğer bölümlerin sayımı yapılıp, kapılar kapandığı halde, Cemillerin koğuş kapısı sayımdan sonra kapanmadı. Yataklar toplandı, tahta döşeli yere büyük sofra bezleri açıldı, iç tarafa, müdür, komutan, yardımcılar, başgardiyanla zaptiyelerin oturması için minderler yerleştirildi. Koğuşun diğer yarısına da yaşlı, tanınmış hükümlü ile tutukluların oturacağı keçeler serildi.

Akşam sayımı ile yapılması zorunlu olan işlemler bitince konuklar, önde cezaevi müdürü, komutan mülazım, yardımcılar, başefen-

di; sırasıyla da gardiyan efendiler, zaptiyeler geldi. Başta Cemil, tüm koğuşta kalanlar selama durdular. Konuklar oturmaları gereken minderlerle keçelere yerleştirildiler. Müdür, komutan, başefendinin arkalarına birer yastık kondu. Ardından tahta kaşıklar dağıtıldı, yemek dolu kaplar taşındı. Her şey güzel, iştah açıcıydı. Müdürün ilk kaşığıyla yemeğe başlandı. Cemil ayakta servisi denetliyordu. Eksik bir şeyin bırakılmaması için adamlarına gereken buyrukları vererek yol gösteriyordu. Beğenmediği veya yeterince doldurulmadığını gördüğü sinileri yeniden dışarıya gönderiyor, eksiklerini gidererek yeniden sofraya koyduruyordu. Yemeğe oturmadığını gören müdür, kaşıklarla, şapırtı sesleri arasında duyurabilmek için yüksek sesle Cemil'e seslendi:

"Ağa! Ağa! Cemil ağa! Sen neden yemeğe oturmuyorsun?"

Cemil, bir iki adım ileriye yönelerek:

"Müdür efendi, afiyetle yiyin, ben sonra yerim."

"Olmaz olmaz sen de otur."

"Afiyet bal olsun, müdürüm! Ben sonra yerim."

Müdürün ısrarını gören başefendi, müdüre doğru boynunu uzattı:

"Müdürüm siz yemeğinize bakın, o oturmaz. Onun âdeti öyle."

Sofrada yirminin üzerinde adam vardı. Geri kalan tutuklularla hükümlüler, dışarıda çıplak yere bağdaş kurarak sofraya oturdular. İçerisi, solgun iki gaz lambasıyla aydınlatılırken, dışarıda ancak kaplara yemek dolduranların önlerini güçlükle seçmelerine yardımcı olabilen balmumu çıra yakıldı.

Cemil, kapıya yakın oturanların arkasında basabileceği yer açarak müdürle mülazıma yaklaştı:

"Müdür efendi, müsaade ederseniz kapı önündeki nöbetçilere yemek göndermek istiyorum."

Müdür yanıt vermeden teğmen atıldı:

"Ağa sen yorulma. Nöbetçiler de geldi, herkes burada, sen keyfine bak."

"Tamam, kumandan. Afiyet olsun."

Cemil, yemek sinileri boşalmadan yeniden doldurttu. Konuklar

da önlerine konanlardan istekle yedikçe iştahları kabardı. Böylesine istekle yendiğini görünce de avluya çıktı. Avluda da basacak yer yoktu. Ancak dışarıda yer bulabilenler, içerdekilerden pek geri sayılmazdı, çoğu da elleriyle yemeye yumuluydu. Su kabağını su doldurdu, kimsenin kendisine bakmadığını görünce merdivene yaklaştı. Kucağındaki tabaktan eliyle yemekte olan bir tutuklunun kulağına eğildi:

"Buradaki edephane dolu, yukarıdakine çıkacağım. Soran olursa, edephanede olduğumu söyle. Misafirler onları bırakıp keyfime baktığımı düşünmesinler. Ayıp olur."

Adam başını kaldırmadan yemeğini sürdürürken:

"Tamam ağa. Soran olursa, söylerim. Merak etme sen" dedi.

Cemil, merdivenleri ikişer ikişer tırmandı. Dış kapıya giden dar aralık karanlıktı. Gözlerinin alışmasını bekledi, orada hiç kimse yoktu. Elindeki su dolu kuru kabağı yere koydu. Kapıya yaklaştı, eliyle yokladı, sürgülüydü. Koynundan kıldan yapılmış dört dişli anahtarı çıkardı, ancak bir elin sığabildiği oyuktan, sürgüyle üzerine inen, gene tahtadan, mandal arasına soktu, usulca oynatarak dilin yukarı kalkmasını sağladı, diğer eliyle de sürgüyü girdiği duvardaki yuvasından geriye çekti. Kilit açıldı. Kapıyı, gıcırdamasın diye, dikkatlice açtı, önce başını dışarı uzatarak sağına soluna baktı, kimsecikler yoktu.

Koğuşta yemek sürüyordu. Karlı suyla soğuk hoşaf yemek arası iyiydi. Cemil'in adamları tükendikçe önlerine yeşil soğanları yığıverdiler. Tertemiz yıkanmış, yemyeşil kuyruklu diri soğanları. Yaklaşık bir saat yemek sürdü. Ardından tahin helvası yendi. Cemil'i arayan soran olmadı. En son müdür teşekkür etmek için gözleriyle aradı, ama bulamadı. Sofradaki boşalan kapları toplayan adamına sordu.

"Cemil ağa nerede?"

Adam, müdüre anlamsız baktı. Türkçe bilmiyordu. Bir kez daha sordu, gene yanıt alamadı. Başefendiye doğru eğilerek konuştu.

"Yahu başefendi! Şu adama ağasını soruyorum, bana boş boş bakıyor. Hele sen sor!"

"Efendim, adam Türkçe bilmiyor."

"İyi o zaman, söyle de çağırsın ağasını."

"Efendim, şimdi söylesem de gene konuşmayacaktır korkudan."

"Nasıl yani?"

"Kürtçeden başka bir dil bilmiyor. Ceza alır korkusuyla bana cevap vermez."

"Peki, peki. Zaptiyelerden biri çağırsın."

Başefendi:

"Kâzım! Dışarıdan Cemil ağayı çağır, gelsin. Müdürüm istiyor."

"Başüstüne!" diyerek Kazım dışarı çıktı. Az sonra geri geldi, oturmadan, eğilerek;

"Efendim Cemil ağa edephanede, çıkınca söyleyecekler," dedi.

Konuklar sofradan yavaş yavaş çekilmeye başladı. Aşırı yemekten yorulmuşlardı. Suç kendilerinde değil, onları kendine çeken lezzetli yemeklerdeydi. Yeşil körpe soğanların payı da işin cabası. Oldukça iştah açıcıydılar. Koğuşun içerisi aşırı yoğunluktan dayanılmaz oldu. Sıcak o denli boğucuydu ki, insanların soluğunu kesecekti sanki. Sicim gibi akan ter, buram buram sade yağ kokularıyla bir bütün oluvermişti. Gene de dışarıdaki ocak ateşinde kaynamakta olan acı kahve, konukların canını kendine çekti. Müdür, başgardiyana döndü:

"Başefendi, herhalde dışarıda kahve pişiriliyor, değil mi?"

"Evet efendim, buyurduğunuz gibi acı kahve pişiyor. Cemil ağa kahvesiz olamıyor."

"Hazırsa, biz de alalım."

"Emriniz olur."

Sonra ortalığı toplayanlardan birini yakına çağırdı.

"Dışarıdan bizlere kahve getirin. Müdürüm istiyor."

Adam başıyla "Olur" diyerek çıktı.

Kocaman iki acı kahve cezve ve sapsız fincanlarla içeri getirildi. Koğuşun içini kahve kokusu aldı. Kahve dağıtan adam, önce müdüre, mülazımla başefendiye, ardından da diğerlerine kahve tutarken, başka biri de boşalan fincanları elindeki bezle silmeye koyuldu.

İçerideki kokularla sıcak dayanılmaz oldu. Müdür bir an önce kalkılsın istiyordu. Mülazıma danıştı. O da aynı düşüncedeydi. Ancak ev sahibi sayılan Cemil yoktu. Müdür bir kez daha başgardiyana sordu:

"Başefendi, bu ağa ne oldu? Hâlâ edephaneden çıkamadı mı? Birisi baksın, geç oldu, gitmeliyiz!"

Başefendi, aynı zaptiyeye seslendi:

"Kâzım ne oldu, ağa? Bak hele çıkmadı mı? Seslen gelsin, müdürüm gitmek istiyor!"

"Emredersiniz!"

Dışarı giden zaptiye Kâzım, on-on beş dakika sonra bir koşu içeri geldi, yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Başefendinin kulağına eğildi:

"Başefendi Cemil ağa iki helada da yok. Onu yarım saattir gören de yok. Her tarafı aradım, bulamadım."

"Buralarda bir yerdedir, bir köşede yemek yiyordur. Etrafı, ocağın yanını iyice ara."

"Her yere baktım, ocağın yanına, önüne, her yere."

"Allah Allah! Nereye gitmiş olabilir ki? Diğer kovuşlardan birine gitmiş olmasın?"

"Diğer koğuşların kapıları kilitli başefendi!"

Başefendi, kendi yardımcılarından birini çağırdı, kulağına fısıldadı. Ortalığı ayağa kaldırmak istemiyordu. İyice öğrenmeden suçlamak etik olmazdı.

"Cemil ağa epeydir ortalıkta yok. Zaptiye Kâzım dışarıda bulamamış. Hele şu koğuş diplerindeki yatak arkalarını kimselere hissetirmeden bir ara bakalım. Belki yorulup oralara uzanmıştır."

Yardımcı "başüstüne" diyerek aramaya gitti.

Konuşulanları dinleyen müdür, mülazıma da durumu anlattı:

"Cemil ağa ortalıkta yok. Nereye gittiğini de bilen yokmuş. Sen ne diyorsun bu işe?"

"Her tarafa bakıldı mı acaba?"

"Dediklerine göre bakılmış."

Komutan hemen ayağa kalktı, başçavuşu yanına alarak dışarı çıktı. Başefendinin yardımcısı ise duvar dibindeki yataklara bakmayı sürdürdü.

Dışarıda tutuklularla hükümlülerin bir bölümü iştahla hâlâ yemek yiyordu. Mülazımla başçavuş, oturanların arasına girip Cemil'i aradılar, oradan da ocağın yanına, mutfak olarak kullanılan merdiven altına baktılar, bulamadılar. Merdivenleri çıkıp, giriş katındaki koğuşun tuvaletine yöneldiler, kapı ardına dek açık duruyordu, içeride kimse yoktu. Ana kapıya gittiler. Kapı sürgülü duruyordu. Biraz yüklendiler, açılmadı. İkisi de derin soluk aldı. Kilitledikleri gibi duruyordu.

Yeniden, aşağıya, koğuşa indiler. Müdür, başefendi, diğerleri dışarıda şaşkın şaşkın bekliyordu. Komutan, zaptiyelerin bir bölümünü nöbet yerlerine yolladı. Başefendiyle gardiyanlar da diğer koğuşların kapılarına bakmaya gittiler. Olayı saklamaya uğraştılarsa da başaramadılar. Koğuştakiler her şeyi çok geçmeden öğrendi. Bazıları bıyık altından gülerken, kimileri de şaşkına döndü.

Cemil hiçbir yerde bulunamayınca, yönetim yerine çıktılar. Kaçışı nasıl bildireceklerdi. Tümünün de bu işte sorumluluğu vardı. Kendilerini nasıl kurtarabileceklerini düşündüler. Sonunda ortak bir karara vardılar. Geciktirmeden uygulamaya başladılar. İki gardiyan koğuştan aldıkları Cemil'in giysilerinden bir iki parçasını götürüp tuvaletin iç köşesine koydular. Koğuştakiler yeniden sayıldı, bir eksik saptanarak tutanağa geçirildi. Yapılan aramada da tuvaletteki giysiler bulunmuş oldu. Cemil, koğuş kapıları kapanmadan, tuvalet deliğinden inerek Cezaevinin dışına çıkmış, oradan da kaçmıştı. Aynı gece de durum ilgili yerlere böyle bildirildi.

Cemil kaçar kaçmaz, Savurkapı'ya inmeden kuzeye yöneldi, Bakırkıre üzerinden, Dereveri'nin yolunu tuttu. Bunca zamandır tutuklu olmasına karşın, çok hızlı yol aldı. Dağa ilk vurduğunda soluğu kesildi, ağzından aşağıya dek boğazında bir yanma başladı. Gene de durmadı, hızlı yürüyüşünü sürdürdü. Neye mal olursa olsun, o gece kendini Dereveri'ye atacaktı.

Gece dağlarda hava serindi. Sonra da ay çıktı. Hiçbir köye uğramadan yol aldı. Yürüdükçe kasları açıldı, ilk tutukluğu gitti. Giderek de hızlandı. Uzunca bir süre sonra dağlarda bir başınaydı. Yürüdü, yürüdü, yürüdü. Olağanüstü bir çabayla Ahmedi köyünün kuzeyinden Savur çayını geçti, Kalepozreş köyüne sığınmış olan adamlarından birinin evini buldu. Köy köpeklerinin saldırılarına aldırmadan kapıyı çaldı. İçeriden "Kiye!" diye bir ses geldi.

"Ezım! Zu deri veke!"[1]

"Kimsin?" diye sordu içerdeki adam.

"Benim, ben! Cemil"

Adam ağasının sesini tanıdı. Hızla kapının sürgüsünü kaldırarak açtı. Kulaklarına, gözlerine inanamıyordu. Gecenin o saatinde, dışarı çıkmasından tüm umutlar yitirilmişken, Cemil'i karşısında bulması inanılır gibi değildi. Şaşkınlıktan dilini yutmuş gibiydi. Şaşkınlığı geçince, ayağına kapandı. Öpmek istedi.

"Tüfeğin var mı?" diye sordu Cemil.

"Evet var, hemen getireyim."

Kapının yanındaki tüfeği uzattı. Kapı çalınırken eline almış, Cemil'in sesini tanıyınca da oraya yaslamıştı.

"Kardeşlerinin de bu köyde olduğunu söylemişlerdi, buradalarsa hemen git çağır. Tüfeklerini alıp gelsinler!"

"Evet, ez gulam hâlâ buradalar. Hemen şimdi çağırıp geliyorum."

Kapıdan çıkmadan karısına seslendi:

"Keçe[2], çabuk gel!"

Kadın gelince, karanlıkta ne olduğunu anlayamadı.

"Ha, geldim. Ne var?"

"Haydi, boynunu kır da bir şeyler hazırla. Görmüyor musun Cemil ağayı. Kör müsün?"

Kadın da önce inanmadı, odaya girince, dondu kaldı. Koştu ağanın kolunu öptü.

1 "Çabuk kapıyı aç!"

2 Keçe: Kız.

"Kurban olduğum, hoş geldin."

Ağlamaya başladı.

"Ağlayacağına ağaya yiyecek bir şeyler hazırla!"

"Hemen şimdi hazırlarım. Ayakta kaldın ağam odaya geç, otur."

Koca, kardeşlerini çağırmak için gidince, kadınla Cemil odaya geçtiler. Oda oldukça yoksuldu. Yerdeki iki yataktan başka bir eşya yoktu. Yataklardan birinde çocukları uyuyordu. Yamalı örtünün altında altlı üstlü dört baş.

Kadın güçlükle seçilen ocağın üzerindeki tahta, kararmış raftan yağ, yumurta gibi benzer şeyler indirirken, Cemil boş yatağa oturdu. Çok yorgundu, bunca yolu üç beş saatte alabildiğine kendi de inanamıyordu. Akşam tutukluydu, şimdi ise özgür. Bu güzel bir duyguydu. Üzerine bir yorgunluk, bir bedbinlik çöktü, gözleri kapanır gibi oldu ama uyumamak için gözlerini ovdu.

Çok geçmeden ev sahibiyle birlikte dört tüfekli adam girdi içeriye. Ellerinde yiyecekler vardı. Yere bıraktıktan sonra, onlar da diğerleri gibi Cemil'in ayaklarına kapandılar. Sonra da çıplak yerde bağdaş kurup karşısına oturdular. Adamla karısı yiyecek bir şeyler getirdi. Oldukça acıkmış olan Cemil, hızlı hızlı atıştırmaya başladı. Bir iki lokmadan sonra "Haydi kalkın, gidiyoruz" dedi. Adamlar da ayağa fırladı, hiçbir şey sormadan onu izleyerek kapıdan çıktılar.

Ay, gökyüzünde her yeri aydınlatmayı sürdürüyordu. İnsana canlılık veren hafif bir rüzgâr esti dışarıda. Cemil, yüzünü yalayan rüzgâra sevindi.

"Belki geldiğimde de esiyordu, ben farkında olmadım" diye geçirdi içinden.

Adamlarına döndü:

"Bizimkilerden bu yakınlarda olan var mı, aklı başında olanlardan?"

"He, var ağa! Uso, Aliyo da buradalar," diye yanıtladı yanındaki.

"Niçin söylemedin burada olduklarını?"

"Ağa benden kardeşlerimi sordun, ben de onları çağırdım. Emredersen evleri aha şurada, hemen gidip çağırayım."

"Durma, çağır onları da. Tüfeklerini alıp gelsinler."

"Emrin, olur" dedi, koştu.

Yamacı tırmandıklarında, yedi kişiydiler. Gece iyice ilerleyince ancak Dersılaf'a giden yolu bulabildiler. Meşe koruluğundan sonra sarp, kayalık yere ulaştılar. Burasını da rahat geçtiler. Önlerinde zorlu engel olarak bir köye çıkan dik yokuş kaldı. Oraya varmalarına da epey vardı. Kalepozreş'teki evde yediği bir iki lokma Cemil'e can kattı, yorgunluğunu giderdi, uykusunu açtı. Yürürlerken birbirleriyle neredeyse hiç konuşmadılar, ayakları altında oynayan taşların çıkardığı sesten başka hiçbir şey duyulmuyordu. Bir de ağaç dallarında oynaşan serin rüzgârın yol açtığı hışırtılar. Rüzgâr esintisi, Cemil'e eşlik eder gibi geldi, onu bırakmaya da pek gönlü el vermedi. Arada bir yön değiştirmekle yetindi.

Ağaçsız alana çıktıklarında, bir köy sürüsünün çoban köpeklerinin ulama seslerini uzaktan uzağa duydular. Sağdaki tepeciklerden birinde de dişi bir kurt uludu. Tarla kıyısındaki toplama taş yığınında ise yavruları için tasalanan küçük baykuş çığlık çığlığa kaldı.

Giderek köye yaklaştılar. Önce dik yokuş görüldü, ardından köyün karartısı. Yamaç yukarı tırmandılar, sağ yöne yönelip ilk evin kapısının önünde durdular. Köyün ortasında bir iki köpek havladı.

Cemil, kulak verip içeriyi dinledi. Konuşma sesleri vardı. Ayağıyla kapıya vurarak adamlarıyla birlikte içeri daldı. Ocakta pişmekte olan tencere altında yanan ateşin az aydılatabildiği bir göz evde, biri kadın, yedi kişi oturuyordu. Ocağın sağındaki köşede yaslanmış tüfekler, hemen yanlarında ise eski tahta bir sandık vardı. Cemil'le adamları tüfeklerinin namlu uçlarını içeridekilerin göğüslerine dayadı. Gözleri yerlerinden fırlarcasına açılan adamlar, donup kaldı. Solukları kesildi tümünün.

Bellerindeki kuşakları alındı birer birer. Elleri arkalarından bağlandı. Neced'le Fasih öldürülürken tepki gösteren Halef'in birlikte yaşadığı annesinin eviydi burası. Cemil, bir hışımla kenardaki sandığın kapağını kaldırdı. Gördükleri karşısında dondu kaldı. Yüzü kıpkırmızı kesildi, öfkeden kudurdu. Neced'le Fasih'in Cizre'den

özel getirtilen giysileri sandığın üstünde duruyordu. Evine yapılan baskında diğer eşyalarla birlikte alınıp getirilmişti.

Kadına dönerek:

"Çocuklarımız öldürülürken oğlun yapılan vahşete dayanamayarak karşı çıkmış. Bu nedenle onu sana bağışlıyorum. Al, hemen köyden uzaklaş."

Kenarda korkudan titreyen kadın da beklemeden, oğlunu kolundan tuttu, arkasından sürükleyerek kapıdan çıktı.

Cemil, adamlarına köşedeki tüfeklerin harbilerini ocakta yanan ateşe koymalarını söyledi. Buyruğu hemen yerine getirildi. Harbiler korlaşınca da, yere yatırılan adamların ayrı ayrı kulaklarına batırılmaya başlandı. Kızgınlaşan harbiler bastırıldıkça, bir kulaktan girip diğerinde çıktılar. Gene de öfkesini yenemedi. Kopan çığlıklara, yanan et kokularına aldırmadı. Sonra boğazlarını şişlemeye başladı. Adamların acıları dayanılır gibi değildi. Avazları gökyüzüne ulaştı. Ama Cemil, öfkelendikçe öfkelendi. Çıldırmış gibi dışarıya fırladı, adamlarına güçlükle seslendi:

"Hemen şimdi evi ateşe verin!"

Adamlar dört bir yandan evi dışarıdaki kuru ot yığınıyla birlikte tutuşturdular.

Cemil'in geldiğini öğrenen diğer köylüler, alabildikleri eşyalarla dağlara kaçtı. Bir iki saat içerisinde tüm köy tutuştu. Evlerden, ahırlardan, samanlıklardan yükselen ateş gökyüzünü aydınlattı.

Sabaha karşı, Dereveri'de Cemil'in kaçıp geldiğini duymayan kalmadı. Güneş doğduğunda, neredeyse tüm adamları Cemil'in yanında yerlerini aldı. Uykusuz haliyle, durup dinlenmeden Cemil, saldırılarını artırdı. Bu kez sıra Bendajorililerdeydi. Bir gün içerisinde öç almak için öldürülen adam sayısı yirmiyi buldu. Evler soyuldu, sürülere el kondu, köyler yıkılıp yakıldı.

Naif'le kardeşleri, alabildikleri para, az eşyalarla kaçıp saklandılar. Onları her yerde arayan Cemil, hangi yöne kaçtıklarını, nerelerde saklandıklarını öğrenemeyince Deriya'ya gidip konağa oturdu. Amca çocuklarının sürüleriyle birlikte kendi sürüsünü geri aldı. Ama konaklarını yıktırmadı.

Baskınlarla yangınlar günlerce dinmedi. Bendajorililerin bulunduğu her köy basıldı, ele geçenler öldürüldü, kimi cesetler yakıldı. Kaçabilenler, çoluk çocuklarıyla güvenli buldukları yerlere sığındı. Baskınlar yavaşlayınca, Bendajerililer de ailelerini eski köylerine yerleştirdikten sonra, tüfeklerini alıp Cemil'in yanına, Deriya'ya geldiler.

Raşidili Ahmed Naim, yaşı oldukça ilerlemiş olan Serhan'ın kayınbabası Tefeli Ahmed-e Hasan, diğerleri, yakınlarıyla birlikte gelenler arasındaydı. Selim, Hoca, Siçveli Samado gibi köyleri yakın olanlar da gerektiğinde gelip gidiyorlardı. Dereveri'de başlayan, sonu kestirilemeyen acımasız savaş, yavaşlamış sayılsa da tüm acılarıyla sürüyordu.

Diğerlerine benzemeyen Hamdan bey, yarıcıların elindeki sürülerini yitirip güvendiği köy de elinden gidince, bu savaş karşısında tepkisiz kalmadı. Dilekçe üzerine dilekçe yazdırdı. Ankara'daki tüm yetkililere, komutanlara, bölgenin yöneticilerine başvurdu. Dilekçelerinde Cemil'den, baş kaldıran şeyhin amcaoğlu olarak söz etti; Dereveri'deki olayın bir Kürt başkaldırısı olduğunu ileri sürdü.

Bir iki gün içerisinde sonuç alacağını umduğu için, önce dilekçeleri gizlemeden yolladı. Sonuç alamayınca korkuya kapıldı. Yaşamının tehlikede olduğunu düşünmeye başladı. Bu nedenle, telgrafla yollamayı denedi. Sonuncusuna da gönderilecek askeri birliğin tüm gereksinimlerini yükleneceğini yazdırdı. İlçedeki yöneticilere de ayrıca sözlü olarak bildirdi. Onunla da yetinmedi, kendisine bağlı silahlı adamlarını, yollanacak birliğin buyruğuna vereceğini duyurdu. Bendajorililere de öçlerini almaları için umut verdi. Kapısını her çalana "Bekleyin! Bugün yarın sizler için, her masrafını karşılayacağım büyük bir askeri alay getirteceğim, topları olan bir alay. Siz de o alayla birlikte Cemil'le adamlarına saldırıp intikamınızı kendi ellerinizle alırsınız. Böylece düşmanlarınız ortadan kalkmış olur. Hiçbirini acıyarak sağ bırakmayın" diyordu.

Hamdan bey, bu kez "kaleminden zehir damlıyor" dediği İbrahim efendiyle yetinmedi, şikâyetleriyle ünlenen yeğeni Hatip'e de dilekçeler yazdırdı. Yazdıklarının karşılığını Hatip, amcasından açıkça altın olarak istedi.

"Yazarım, fakat her dilekçenin karşılığı olarak ya para ya da altın isterim. Çünkü Dereverili Cemil'e haber yollasam, onun dava vekilliğini yapacağım desem, bana torbalarla para gönderir. Fakat sen amcamsın, münasip bir şey versen, kabul ederim."

Bir gözdağı sezinleyen Hamdan, yeğenine üç altın yollamak zorunda kaldı. Böylece de İbrahim efendiyle Hatip arasında dilekçe yarışı başladı.

Yaklaşık bir ay sonra, Savur'un Mardin'e giden yolunun girişinde, bir askerî birliğin öncüleri görüldü. Başlarında atlı bir subay vardı. Daracık, toprak çarışıda halkın "Saray" dediği kaymakamlık binasının önünde durdular.

Subay attan indi, bir iki basamakla inilen ana kapıdan girerek kaymakamın oda kapısını vurdu, yanıt beklemeden de içeri girdi. Kaymakam subayı görünce, ayağa kalktı, bir iki adım atarak onu karşıladı, elini sıktı "Hoş geldiniz" dedi. Subay, düğmeyle ilikli sol üst cebinden bir kâğıt çıkardı, kendisine uzattı.

"Kısa bir süre sonra burada olacak. Ana birliğimizin komutanının talimatı" dedi. Kaymakam aldığı kâğıdı açmadan önce, eliyle masanın önünde duran koltuğu göstererek "Kumandan bey, buyrun istirahat edin. Ayakta kalmayın" dedi. Komutan da "Sağ ol" dedikten sonra gösterilen yere oturdu.

Kırklı yaşlardaki kaymakam, tel gözlüklerini taktıktan sonra, verilen kâğıdı ayakta iki kez okudu. Ardından yerine oturarak, masanın üzerine, önüne koydu.

"Kumandanım, ne ikram edelim?"

"Soğuk ne olursa, su bile yeter."

Kaymakam koltuğunun yanında sallanan ipi bir iki kez çekince, dışarıdaki çanın sesi duyuldu, yaşlı bir hizmetli içeri girdi. Kaymakam yumuşak bir sesle:

"Şeyhmus efendi, bir suyla iki şekerli kahve getir kumandan beyle bana!"

Şeyhmus efendi hiçbir şey demeden çıktı.

Kaymakam kapı kapanınca, sesinin dışarıdan duyulmaması için alçak bir sesle:

"Kumandan bey, gelecek olan kuvvetle ilgili bana hiçbir malumat gelmedi. Sizin getirdiğiniz talimattan başka bir şey almadım."

"Bu hususta bir fikrim yok, kaymakam bey. Mahzurlu görüldüğü için gönderilmemiştir belki."

"Efendim ne mahzuru olacak?"

"Sizinle ilgisi yok, duyulsun istenmemiş olabilir. Bilirsiniz, genelde askerî harekâtlar bir sır olarak kalır, başlamadan açıklama yapılmaz."

"Hakkınız var. Böyle düşünülmüş olabilir. Kumandan bey, kazamızın böyle büyük bir meydanı yok. Gelirken gördüğünüz gibi, girişte ancak birlik toplanabilir."

"Hiçbir meydan yok mu?"

"Maateessüf!"

"Peki! Yeniden gidip bakayım söylediğiniz yere."

"Efendim kahvenizle su gelmek üzere, içip gitseniz..."

"Tabii kaymakam bey! İçtikten sonra gideceğim."

Subay, kahveden sonra izin alarak kaymakamlıktan ayrıldı. Yanında birkaç koruma askerle birlikte. Savur'un tek çarşısını boydan boya geçti. Çarşı oldukça küçüktü, on-on beş küçük dükkândan, bir de fırından başka bir şey yoktu. Kaymakam haklıydı. En uygun yer, girişti.

Askerî birlikten önce yüklü katırlar geldi, epey sonra da askerler gözüktü. Toplanmaları birkaç saat sürdü. Çorbayla bulgur pilavından oluşan yemekten sonra, üzüm pekmezi verildi askerlere. Birlik komutanıyla birkaç subay, ilçe kaymakamının evinde ağırlandılar.

Birlik, akşama iki üç saat kala tören adımlarıyla yürüyüşe geçti. Sıralar düzgün geçiyordu. Çarşının başına geldiğinde, baştaki subayın komutuyla marş söylemeye başladılar:

"Gök kubbenin altında

Atalarım yürüdü.

Al bayrağın altında

Yeni Turan büyüdü."

Birliğin Savur'da geçişi yaklaşık bir buçuk saat sürdü. Geçiş sırasında ilçe halkı, evlere kapanarak bekledi. Çıt çıkmıyordu. Çocuklar, kadınlar, yaşlı erkekler, yerli memurlar bile saklandı. Sığınacak yere yetişemeyip çarşıda kalanlar, başları önlerinde, askerlerle göz göze gelmemek için çaba harcayarak var olmayan görüntüler gibi kıpırdamadan oldukları yerlerde çakılı kaldılar. Özellikle Türkçe bilmeyenler ne yapacaklarını bilmeden öylece beklediler.

Birliğin Deriya'yı kuşatmaya gideceği haberi hemen ilçede yayıldı. Öncüler ana birlikten çok önce yola çıkarak güvenlik için uygun gördükleri yerleri tuttular. Böylece de haber iletilmesini engellediler.

Hacı Abdülaziz, oğluyla yakınlarından iki genci Cemil'i uyarmaları için yolladı. Ancak yolları tutan askerleri görünce, geri geldiler. Durum çok farklıydı, alınan önlemler, böyle bir olasılığı ortadan kaldırıyordu. Haber ulaştıramadığına çok üzüldü. O gece tüm ailesinde yas vardı. Giden asker çokluğuna bakılırsa, Cemil'le adamlarının kurtulması olası değildi.

Hamdan'ın evinde ise, bayram rüzgârları esiyordu. Bir iki güne kalmaz ilçenin biricik gücü kendilerine kalacaktı. İstediklerini yapabilecek, istedikleri her şeyi elde edebileceklerine inanıyorlardı. Askerin Deriya'yı kuşatacağı haberini de onlar yaydı. Karavana ile her türlü gereksinim de kendilerince karşılanmakta olduğunu konuşup durdular. Yeni yetme Hatip de en büyük payın kendisinin olduğunu, askerleri kendisinin getirttiğini böbürlenerek dört bir yana yayıyordu.

Savur'da birkaç saat boyunca, askerlerin ayak seslerinden başka bir şey duyulmadı. Subayların bindiği atlarla yük katırlarının bıraktığı gübrelerin ekşimsi kokusu toprağa karıştı; omuzlarındaki tüfekler, bele asılı mataralara veya kasaturalara çarparken çıkardığı sesler serçeleri bile susturdu. Küçücük siperli, oransal olarak büyük kokartlı şapkaları gözlerinin üstüne çekili, güneşin kavurduğu tenleri parlayan subaylar, eyerlerinin üstünde az kambur oturmuş, atların dizginlerini tutuyorlardı. En önde ilerleyen komutanın omuzları düşüktü. Sokakları sıcağa boğan güneş ışınlarının sol yanını yaktığı için arada

bir yüzünü buruşturuyor, daracık göz çizgileri arasından bulutsuz göğe bakıyordu.

Yaya askerlerin ayak tapırtısı sokaklarda yankılar uyandırdı, sonra da dış mahallelerde yitti gitti.

Birlik birkaç saattir Dereveri dağlarında dolanarak giden daracık yolda yürüyordu. Yavaş yavaş, ama ilerliyordu. En geride küçük çaplı bir de top vardı. Yamaç bitince, askerler iki kola ayrıldı. Bir kol doğuya, diğeri ise az sola saptı. Bölgeyi derinlemesine sarmak için yük hayvanları toprak yollarda ine çıka ilerledi.

Bir elin parmaklarına benzeyen meşe ağaçlı vadilerden sonra köyler başlıyordu. Saat sekize geldiğinde ise ay yitti, ortalık iyice karardı. Uykuya hazırlanan yoksul köylerin kapı pencereleri örtüldü, taş evlerin çoğunda ışıklar birer birer söndü. Giderek koyulaşan karanlık saatler birbirini izledi.

Birlik komutanı, aylardır zaman kavramını yitirdiği için geçip giden saatlerin sayısını tam olarak bilemiyordu. Aradan bunca süre geçmiş olmasına karşın, gene de önemli bir yol aldığını sanmadı. Ağrıyan alnına elini dayamıştı ki, birden irkilerek başını kaldırdı. Derin bir soluğun ardından subaylarını toplamaya karar verdi. Sağ gerisindeki başçavuşu çağırdı:

"Dur komutu ver. Sonra da bölük kumandanlarını buraya çağır!"

Atından indi, yuları koşup gelen emir erinin eline verdi. Koyu karanlıkta ılık esintinin oynattığı meşe yapraklarının hışırtısıyla birkaç askerin öksürüklerinden başka bir ses duyulmuyordu. Atlı yürüyüşlere alışıktı, ama gene de beli ağrıyordu. Kollarını geriğe doğru kasarak gerindi. Verilen komutla birlik durdu, subaylar da koşarak geldi. Her gelen subay, künyesini okudu, verilecek emre hazır olduğunu bildirdi.

"Süleyman, haritana göre şu an biz neredeyiz?"

Bunu ancak yanındakilerin duyabileceği alçak bir sesle sormuştu. Yüzbaşı Süleyman, omzunda asılı tuttuğu bez çantadan haritayla küçük bir fener çıkardı, uğraştıysa da feneri yakamadı.

"Kumandanım fener yanmıyor. Fakat benim hesabıma göre, Mamıka köyünün üç beş kilometre güney batısındayız. Keşif kolu köyü

çoktan geçmiştir. Birkaç yüz metre sonra, vadinin ortasına yakın düz bir alan olacak. Orada münasip görürseniz fenerlerden birini yakar haritayı kontrol ederim."

"Pekâlâ! O zaman hemen gidelim."

Birlik, yeniden yürüyüşe geçti, az sonra yüzbaşı Süleyman'ın sözünü ettiği alana vardılar. Küçük alan, insan gözünün karanlıkta seçemediği çalı, bodur ağaçlarla doluydu. Komutan gazyağı fenerlerinden birinin yakılmasını istedi. Fener getirilince, subay haritada bulundukları yeri gösterdi.

"Hemen hemen şu noktada bulunuyoruz, kumandanım."

"En yakın köy nerede?"

"En yakın köy Mamıka. Yaklaşık dört kilometre kuzeybatımızda kalıyor. Yukarıda tahmini bir rakam söylemiştim, haritaya bakınca daha doğru bir rakam çıkarabildim."

Komutan oldukça yorulmuştu, bir an önce saptanan yere ulaşıp dinlenmek istiyordu.

"Yani neresinden bakarsak bakalım, Deriya yedi kilometre mesafede."

"Evet komutanım! Aşağı yukarı yedi kilometre yolumuz var."

"Şu durumda daha ileri gitmemiz gerekecek. Yukarıda yaklaştığımızı tahmin etmiştim, fakat değilmiş."

Birlik yürüdü. Aslında hiç kimsenin yürüyecek gücü kalmamıştı neredeyse. Zayıf, oldukça esmer bir er, "karanlıktan yararlanan var" demişti ama o gece Deriya'ya dek ilerlemeyeceklerdi. Tan attığında Bendajorililerle daha yakın bir yerde buluşacaklardı.

Önceden belirlenen yere ulaştıklarında, öncülerle Bendajorilileri kendilerini bekler buldular. Dereveri'nin her köyünden gelen yaklaşık iki yüz tüfekli vardı. Beklenenden saatler önce gelmişlerdi. Askerler bölük bölük arazinin uygun yerlerine yerleştiler. Yemek olarak zeytin, ekmek, şekerli su dağıtıldı. Çadırlar kurulmadan geceyi açıkta geçirdiler.

Gün doğmadan, bölükler birer ikişer ayrılarak ayrı yönlere yürüyüşe geçtiler. Doğuya, kuzeye, güneye, batıya açıldılar. Güneş çıktığında Deriya köyü çembere alındı. Uygun yerlere ağır makineli

tüfekler, batıdaki yamaç gerisine top yerleştirildi. Sabah kahvaltısı, tutulan yerlerde yapıldı, sonra da asker başına yirmi bağ yeni mermi dağıtıldı.

Yıkık dökük Deriya'da ise Cemil'le birlikte, yaklaşık elli silahlı adam vardı. Raşidili Ahmed Naim ile Serhan'ın kayınbabası Ahmed-i Hasan'ın aralarında olduğu çeşitli köylerden gelen on, on beş silahlı kişi konakta, diğerleri ise köydeki evlerdeydi.

Askerleri ilk gören bir kadın oldu. Koşarak haber verdi. Cemil, önce ön pencereden, sonra doğudakinden dürbünle baktı. Tepelerin tutulduğunu, kaçabilecek bir yer kalmadığını gördü. Diğer odadan karısı Hadice'yi çağırdı. Kadın gelince:

"Bütün kadınlarla, evde ne kadar yiyecek, içecek, yatak yorgan varsa toplayın, çocukları alın, aşağıdaki dip mağaraya inin. Ağlama, bağırma gibi hiçbir ses duymak istemiyorum! Anladın mı?"

Olup bitenden haberi olmayan kadın "Anladım" dedi.

Deriya köyünde neredeyse tüm Dereveri'de olduğu gibi, tüm evler ne zaman kazıldıkları bilinmeyen, derin, bazıları üç yüz-beş yüz küçükbaş hayvan alabilecek büyüklükteydi. Çoğunun önlerinde derin işler durumda su sarnıçları olan mağaralar üzerinde kuruluydu. Sürüler bu mağaralarda kışlardı. Yükseklerden bakıldığında, köy yapılarının bir kent mimarınca oturtulduğu izlenimi verir bilmeyene.

Hadice, kapıdan çıkıp gittiğinde, neler olup bittiğini anlayamadı. Ama bir şeylerin yolunda gitmediğini kestirdi. "Bu ne iştir, bela bizi hiç bırakmıyor!" diye geçirdi içinden. Ayvana vardığında, Cemil'le arasına duvar girmişti, ancak onu kapıdan hâlâ görebiliyordu. Duygulandı, gözleri doldu, can sıkıntısıyla diğer odaya daldı. Vesile pencere önünde durmuş karşı yamaca bakıyordu. Birkaç kadın da kaygıyla ellerini ovuşturup duruyordu. Raşidili ise kızı kucağında, annelik duygusuyla ona sımsıkı sarılmış, odanın ortasında ayaktaydı.

Hadice yılgın, kaygılı bir sesle diğerlerini uyardı:

"Diih, kilere, diğer odalara koşalım, ekmek, un, yağ, tuz ne varsa çocuklarla birlikte mağaraya indirelim. Haydi haydi!"

Kadınlardan biri;

"Ne geldi başımıza, Hadice?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Ne geldiyse geldi. Dı hayde acele edin! Yatak, döşek, her şey inecek!"

Kadınlar, evde işe yarar ne varsa kaparak, büyük bir kargaşayla alt kata, mağaraya koşturdular. Sol arka köşedeki pencereden süzülen güneş ışınları, erken olsa da, ele geçirdiğinde tenlerini yakıyordu. Hadice, koltuğunun altına sıkıştırdığı bir kilimle minderi indirirken merdivende Vesile'ye sordu:

"Vesile, Cemil bana 'acele, çoluk çocuğu alın, mağaraya inin' dedi fakat ben bir şey anlamadım. Ne oldi?"

"Esker köyi sardı. Ben camdan gördım."

"Biz ne kusur ettik, nedir bu başımıza gelen? Bilmiyorum!"

"He valla, ben de bilmiyorum!"

Olup bitenleri anlayamayan çocuklar, önce oyun sandılar, odalar arasında koşturdular. Büyükler onları kollarından çekiştirince, nedenini bilemedikleri bir korkuya kapıldılar. Bildikleri tek korkutucu şey, "eskerler" sözcüğü oldu. Biri ağlayınca, diğerleri de gözlerini ovuşturarak katıldı ona. Onca korku, telaş arasında gözyaşı dökerek çocuklara daha sıkı sarılmak düştü annelere.

Hadice duyduğu endişe nedeniyle, şaşkınlıktan, bilmeden erkeklerin odasına geri döndüğünde, Cemil adamlara açıklamalar yapıyordu.

"Köyü askerler sardı, kaçma imkânı kalmadı. Ya teslim olacağız, yahut müsademe[1] edeceğiz. Ben ne olursa olsun, teslim olmam. Aranızda teslim olmak isteyen varsa, tez çıksın gitsin."

Tümü, önceden sözleşmiş gibi, bir ağızdan teslim olmayacaklarını söylediler. İçlerini korku sardı. Cemil'in vuruşacağını söylemesi, onları yüreklendirdi. Sonları da olsa direneceklerdi.

Cemil, her erkeğin silahlı çatışma öncesi düştüğü derin heyecan içerisinde değildi. Aklı, çatışma başlamadan alması gereken önlemlerdeydi. Ayrıca elinde kalan birkaç adamla, donanımlı yüzlerce askerle nasıl baş edeceğini düşünüyordu.

---

1 Müsademe: Silahlı iki grup arasındaki kısa çatışma, çarpışma.

Hemen konağı güçlendirmeye giriştiler. Pencere kepenklerinden dışarıyı görebilmeleri için, önce birer tahta söktüler, sonra da arkalarına uygun eşya yığdılar. İki kişi alt kattan birkaç kütük getirerek ayvanın açık tarafında kendilerine siper yaptılar. Arka yamacı gören aydınlıkların gerisine de geçenler yerleşti. Cemil, ayvan yönündeki duvara yakın pencerenin önünde diz çöktü.

Kadınlar, Cemil'in dediklerine uyarak, önce çocukları evin altındaki mağaraya indirdiler. Ardından su testilerini, un çuvallarıyla diğer yiyecekleri birkaç dakika içerisinde taşıdılar. Ayvanın altındaki giriş bölümündeki ocağı kullanılır duruma soktular.

Köyün sarıldığını öğrenen adamlar silahlarıyla koşup geldiler. Bunlardan ancak üç beşi konağa girebildi. Diğerleri, askerler ateşe başlayınca geri kaçtılar, yolun alt kenarındaki duvarın gerisinde gizlendiler.

Askerlerin bu ilk ateşine Cemil'le adamları karşılık vermeden beklediler, çünkü uzaktan yapılan atışlar etkili olmazdı. Ayrıca yerlerini de belli etmek istemediler. Cemil zaman kazanmak istiyordu.

"Kurşunlar etkisiz düşüyor, cevap vermek gerekmiyor. Nerede mevzilendiğimizi şimdilik belli etmeyelim. Onlar hemen teslim olacağımızı hesaplıyorlardır."

Dürbünlerle ateş eden askerleri gözetlemekle yetindiler. Silah sesleri azalınca, konağın önündeki duvarın gerisindeki bir adam Cemil'in duyabileceği bir sesle bağırdı:

"Ağa, ben Uso! On kişi kadar, konağın önündeki yıkık duvarın arkasındayız, haberin olsun!"

"İyi Uso! Biriniz yer değiştirsin, bakalım Romiler ne yapacaklar!"

"Hemen yana geçiyorum!"

Uso yer değiştirince, üzerine kurşun yağdı.

"Bundan böyle dikkatli olun, Romiler bizi öldürmek istiyor!"

Yörede bazı insanlar, konuları açıldığında, askerleri Romi olarak adlandırırdı; Cemil de son günlerde genelde bu adı kullanır olmuştu.

Cemil bir grup askerin, yerlerinden kalkarak, daha aşağılardaki

kayalık yere doğru ilerlediğini gördü. Amaçlarının çemberi daraltmak olduğunu anladı. Tüfeğinin namlusunu pencere kepenginin deliğinden uzattı, en öndekine nişan aldı, tetiği çekti. Asker yana düştü. Sırmayı çevirdi, namluya fişek sürdü, yeniden nişan aldı, parmağını tetiğe götürürken, adamları ateşe başladılar. Askerlerin makineli tüfekleri işlemeye başlayınca ateşi kestiler. Arkadaki yamaçtan da konağa mermi yağmaya başladı. Köy toz içerisinde kaldı. Sonra köylüler yeniden karşı ateş açtılar. Kendilerini saklamaya fırsat bulamayan ona yakın asker vuruldu.

Komutan, Cemil'le adamlarının bu denli karşı koyacağını beklemiyordu. Emir astsubayını yanına çağırdı:

"Topçuların atışa başlamasını söyle!"

"Emredersiniz komutanım!"

İlk top mermisi, ıslık çalarak konağın elli altmış metre aşağısındaki yıkık evin içine büyük bir gürültüyle düştü. Duvar taşları birer bomba gibi savruldu, her yeri toz bulutu sardı. Cemil, kendilerine karşı ilk kez top kullanıldığını görünce çok şaşırdı. Hemen sokak duvarının arkasındaki adamların da duyacağı bir sesle bağırdı:

"Çabuk herkes mağaralara insin! Romilerin niyeti bu sefer başka. Bizi helak etmek istiyorlar."

Dışarıdakiler evlere koşarak altlardaki mağaralara girdiler. Konaktakiler de alttakine sığındılar.

Yaklaşık on beş dakika sonra ikinci atış yapıldı. Taş toprak bulutu bu kez konağa çok yakın yerde yükseldi. Üçüncü atış ise, Hamidlere bakan odanın sol köşesini dağıttı. Komutan bununla da yetinmedi, emir astsubayına "Topçular dışında ateş serbest" komutu verdi. Yanan ocağa atılan bir avuç kuru tuz örneği, silahlar ardı ardına kurşun yağdırmaya başladı. Duvarlardaki harçlar, kuru toprak, yüksek ateşte kaynayan sıvı gibi fokurdadı; taşlar, kayalar, damlar alacaya döndü, boş kırlangıç, serçe yuvaları toz, un oldu döküldü.

Konaktakiler, zamanında mağaraya indikleri için, yara almadan kurtuldular. Erken davranmasalardı, taş parçacıklarından da olsa, etkilenebilirlerdi. Cemil, mağara girişindeki ahır kapısından ayvan

altına çıktı. Alt kat henüz vurulmamıştı, ana kapının iki yanındaki daracık aydınlıklar da olduğu gibi duruyordu. İçeride kalan adamlarını çağırdı:

"Mısto! Ahmed! Hele buraya gelin."

Adamlar gelince de duvar diplerindeki meşe kütüklerini gösterdi, "Bunları kapı arkasıyla aydınlıkların önlerine yerleştirelim, bizi güllelerden korur" dedi. Kütükleri uygun yerlere yığdılar, bir ikisini kırdılar, taşlardan sıçrayabilecek parçacıkların verebileceği olası zararı en aza indirmek için, çıkan tahta parçalarıyla aydınlıkları daha da daralttılar. Cemil, biraz geriden yeni savunma yerlerine baktı.

"Burası iyi oldu. Şimdi de kapı tahtalarından birkaçını delelim."

Söylenen yapılınca, altı silahın yerleşebileceği bir yer ortaya çıktı.

Dışarıda konağa doğru tüfek atışları sürüyordu. Yüzlerce namludan fırlayan kurşunlar duvarlara çarpınca, taşlarda izler bırakarak kirli beyaz bulutlar yükseltiyordu. Diğer adamların sığındığı evler de ateş altındaydı. Özellikle makineli tüfekler birkaçını hedef seçmişti. Deriyalılar ise saklandıkları yerlerden ustaca karşı atışlarla etkili oldular.

Köyün arkasına düşen doğu yamacındaki askerler, evlerin arka çıkışlarından çok damları daha rahat görebildikleri için arada bir, hedef gözetmeden, engelleyici atışlara başvurdular. Sayı olarak da diğer yamaçtakilerden daha azdılar. Görevleri, daha çok olası kaçışları engellemekti. Deriyalılar da oradakilerin etkili olamayacağını ilk bakışta anladılar ve atışları önemsemeden, arada bir gözetlemekle yetindiler.

Eşit koşullarda olmayan çatışma, akşama kadar sürdü. Askerler gerektiği kadar nöbetçi bırakarak gerilerdeki uygun geceleme yerlerine çekildi. O gün umdukları gibi kolay, rahat, başarılı geçmedi. Birlik komutanı yemekten önce subayları karargâh çadırında topladı, sırayla o günle ilgili bilgi aldı. Komutan yitirilen on bir askerin sorumluluğunu astların yanlış komutuna bağladı.

"Bugün, bazı zabit arkadaşlarımız için başarılı bir gün olarak geçmedi! Gene de şu kadarını söyleyebilirim ki, bazılarımızın bilgi yetersizliğinden bazı kayıplar olsa da, benzer çatışmalarda her zaman

kayıplar görülmüştür. Asıl olan, bundan sonra dikkatli olmak, aziz vatanımızı korumak için bu hain eşkıyaları kayıp vermeden yok etmektir. Bazı arkadaşlar, sabahın erken saatlerinde bu güruhu hemen yok edebileceğimizi düşünerek onları hafife aldı. Bunun kolay olmadığını ise, on bir şehidimizin hayatıyla öğrendi. Her muharebede benzer gelişmeler, hatalar olur. Morallerimizi yüksek tutalım, mümkün mertebe on bir kayıp hakkında emirlerimiz altındaki askerlere bilgi vermeyelim. Yaymak isteyenleri engelleyelim, gerekirse de cezalandıralım. Şimdi de her zabit bölüğüyle ilgili sıkıntısını, ihtiyaçlarını anlatsın. Önce batı yamaçtaki bölüklerden numara sırasına göre başlayalım."

Bölük komutanları birer birer yitiklerini, çatışmalarda gördükleri eksikleri, benzer bilgileri sundular; aldıkları notları okudular, isteklerini bildirdiler. O gün bölüklerine çok iş düşmeyen kuzeyle doğudakilerin komutanları, bir öneride bulundular. Kuzeydeki bölüğün kıdemli subayı diğerleri adına söz aldı. Kurala uygun olarak künyesini okudu.

"Kumandanım! Bugün bizim bölüklere fazlaca bir iş düşmedi. Bu nedenle çarpışma hakkında bazı problemleri diğer arkadaşlardan daha kolay tesbit edebildik. Düşman yarın da aynı yerleri elde tutmaya çalışacaktır. Belki de gece karanlığından istifade ederek mevzilerini takviye edecektir. Dışarıdan içerilere taş, toprak gibi şeyler taşımaya kalkışabilirler. Bunlara müsaade etmememiz lazım. Asıl mühim mesele de bence şudur. Bugün milis olarak bize katılan yerliler hiç çatışmaya girmedi. Yarın ilk yapmamız gereken, hemen onları düşman mevzilerine hücum ettirmek. Onlar düşman hakkında bizden daha fazla malumat sahibidir. Kimin ne cesarete sahip olduğunu bizlerden daha iyi biliyorlar." Biraz soluklandıktan sonra, konuşmasını sürdürecekken, komutan, bitirdiğini düşünerek araya girdi.

"Bölük komutanımız güzel tespitler sundu" dedi, sonra subaya dönerek sözlerini bitirip bitirmediğini sordu, bitmediğini öğrenince yeniden konuşmasını istedi.

"Komutanım asıl meseleye parmak basmak istiyorum. Yerli hücumundan evvel, bizler gereken hazırlıkları bitirmeliyiz. Onlar hücum ederken biz düşmanın nasıl mevzilendiğine bakmalıyız. Hücumda

muvaffak olup olmamaları mühim değil. Bizim için mühim olan, hücumlarıyla düşman hakkında bize yeterince bilgi sağlamaları. Hücum ederlerken mutlaka zaiyat vereceklerdir. Fakat bugün on bir arkadaşımızın onların uğruna şehit olduğunu unutmamalıyız. Yarın da belki başka arkadaşlarımız şehit düşecektir. Bu işler böyle. Arzederim."

Birlik komutanı biraz düşündükten sonra görüşünü bildirdi:

"Arkadaşımız tesbitleriyle birlikte fikrini de söyledi, bunları değerlendirdikten sonra sizlere gereken emirler verilecektir. Şimdilik dağılabilirsiniz!"

Subaylar bir ağızdan "Sağ ol!" diyerek çadırdan ayrıldılar.

Yakılan gazlı fenerlerin silik ışığında askerler, dağıtılan kumanyalarla karınlarını doyurmaya çalıştılar. Sonra da uyumaya çekildiler. Ancak meşe yapraklarında gizlenen irili ufaklı aç sinekler saldırıya geçince, yerleri hiç de rahat olmayan erler ısırıklardan ne yapacaklarını bilemediler. Birçoğunun eli, dudağı, gözü şiş içinde kaldı. Kaşınmaktan, yanmaktan perişan oldular. Sinekler, açık buldukları, burun deliklerine, gözlere, ağızlara bile girdi, canlarını yaktı. Ama gene de günün aşırı yorgunluğunun getirdiği uyku, sinek saldırılarına üstün geldi.

Deriyalılar da çok yorulmuşlardı. Birkaç tüfek kovan kesmişti, birkaçı da tırnak kırmış, bazılarının sırması sıkışmıştı. Onları onarmaya uğraştılar; bir sonraki çatışma için yağladılar. Bir iki kümese sığınan tavukları kestiler, kör mağaralarda pişirip, karınlarını doyurmaya çalıştılar. Uygun bir şey bulamayanlar, başlarının altına taş koyarak, çıplak yerde uyudular.

Cemillerin mağarasında ise yeterince yiyecek vardı. Gene de gereği gibi kullanmaları konusunda Cemil oradakileri uyardı:

"Yiyecek bol diye çarçur etmeyin. Bir un tozunu bile israf etmeyin. Etleri, yağları, kemiklerin en ufağını dikkatli kullanın. Romiler bizi silahla çıkaramayınca, açlıktan gebermemizi bekleyecekler. Ona göre ha! Aman ha! Herkes dikkatli olsun, nefsine hâkim olsun."

Gündüzden içerde kalan birkaç baş hayvandan bir ikisini kestiler, yerlerken en küçük kırıntıyı bile boşa harcamamaya özen gösterdiler. Girişte hazırlanan ocakta önce yufka, ardından da yemek pişirdiler. Su da sorun değildi, ayvan altındaki kuyuda aylarca yetecek suları vardı.

Cemil, konaktan indirilen eşyaların arasından tüfek yağıyla çaput getirtti, yakılan içyağ kandilleri altında, arkadaşlarına tüfekleri yağlattı, bakım yaptırdı. Benzer çatışmalara alışık olanlar hemen uyudu, bazı kadınlar, olası bir gece baskını korkusundan, bazıları ise düştükleri çıkmazın yarattığı rahatsızlıktan gözlerini bile yummadı. Mağarada kadın, erkek, bebek, çocuk, büyük, elliye yakın insan vardı.

Yaşlı Ahmed-i Hasan, boş bir hurcu katladı, başının altına koydu, uyumadan önce biraz dua etmek istedi, gözlerini yumdu.

"Allahım Cemil'i başımızdan eksik etme, günahları olmayan çoluk çocuğa acı da ona güç kuvvet ver. Güç kuvvet ver ki, onları bu dar yerden selametle kurtarsın. Can alacaksan, onun canına dokunma, yerine benimkini al."

Ahmed içinden bu duaları yaparken, bir şiltenin altında kızına sarınarak uyumak isteyen Serhan'ın yaslı dul karısı Vesile de Cemil'e bakıyordu. Babasının içinden yaptığı duayı duymuşçasına "İyi ki varsın keke[1] Cemil! Varlığın bize bir lütuf, o körpe çocuklarımızın kanını yerde bırakmadın ya, gelip başımıza geçtin ya, namusumuzu şerefimizi kurtardın ya, sonrası hiç. Kalan çocuklarımızı da koruyacağını biliyorum. Nefesin üzerimizdeyken başımıza hiçbir şey gelmez. Değil askerler, hiçbir kuvvet bize kötülük yapamaz. Sen binlerce askere bedelsin. Dereverililerin cesaretisin. Aylarca gözlerimizin unuttuğu uykuyu bize yeniden verdin. Saldığın korku ölümden de büyük. Hep böyle de sürsün" diye geçirdi içinden.

İster sokak altındaki yıkıntı evlerde, ister mağaralarda olsun, Deriyalılar ilk çatışmanın korkusunu üzerlerinden attılar. Ama gene de askerlerin bu denli saldırısına bir anlam veremediler. Uso, uyumadan önce, kovan kesen tüfeğini onarırken yanındaki arkadaşına, usunu altüst eden, ama yanıt bulamadığı bir soru sordu:

"Yaho Xalef! Hangi büyük suçu işledik ki bu hükümete karşı, bizi mahvetmek için top bile getirdi? Demiyor mu ki bunların çocukları, aileleri var? Onları suçsuz sebepsiz nasıl öldürürüm?"

"He yahu! Benim hiç aklıma gelmemişti. Çoluk çocuğun ne suçu var? Sanki biz Urusuz. Hiç durmadan ateş ediyorlar bize!"

1 Keke: Kardeş.

"Ben hayatımda Dereveri'de hükümete kimsenin karşı geldiğini duymadım. Hüseyin ağayı kaybettiklerinde bile kimse karşı koymadı. Herkes 'hükümettir, istediğini yapar, ona kimse karşı gelemez' dedi, sustu. Şimdi bu nedir? Toptur, meterilyostur, tüfektir. Sanki Unan, Urus var karşılarında? Cemil ağa amca çocukları için kaçtı hapisten. Kardeşini, oğluni, yegenini öldürdüler. O zaman hükümet ses çıkarmadı. Top, meterılyostır nedir getirmedi. 'Yaho küçük çocuk öldürülür mü?' demedi."

O gece ister askerler, ister Dereverililer için karışık duygularla geçti. Yaşı diğer subaylara göre ileri olan birlik komutanı, katlanabilen karyolasında uzunca bir süre uyuyamadı. Uykusunu kaçıran düşüncelerin başında yitirilen genç askerler vardı. Sonra da onu derinden üzen bir sürü şey düşündü, durdu.

"Çemberin daraltılması emrini erken verdim. Başka bir şey düşünebilirdim, böylece de o genç asker yavrular ölmeyebilirdi. Kürtlere de teslim olmaları için fırsat verebilirdik. Allah kahretsin! Emirler olmasa... Onlar da insan, onlar da ana baba, çoluk çocuk. Onların hepsi suçlu olamaz, aralarında bigünah bir sürü çoluk çocuk, kadın, erkek vardır. Ne yapabilirim ki! Emirler böyle. Gene de gelip teslim olsalardı onlara dokunmaz, yaşamaları için yeni bir fırsat verirdim. Fakat hiç oralı olmadılar, hemen karşı koydular. Biraz da milis olarak bize verilen Savur beyinin adamlarının suçu, her biri başımızda birer casus sanki. En ufak bir hatamızı görürlerse, beye bildirirler, o da diğer üst komutanlara."

Unutkan bir köy horozu öttü. Gece rüzgârının tozdan arındırdığı gökyüzü, parıldayan sayısız gözleriyle yeryüzünü yeniden süzdü. Karışık, ama yoğun duygularla geçen geceden sonra, sabah neminin ıslattığı battaniyelerin altında uyumakta olan askerler, "kalk!" komutlarıyla uyanarak, güneş ışınlarını yaymadan, güne hazırlanmaya başladılar.

Bir gün önce silahların şaşkına çevirdiği kuşlar, uzaktan uzağa, tutulan dillerini çözebilmek için, birbirlerine seslenmeye başladılar.

Bir dağ keçisi yiten yavrusunu aramaya koyuldu. Kısacık kuyruğunu titretirken, kesik kesik meledi, ön ayaklarını yere vurdu durdu. Oysa çok daha erken yavrusuyla, çobanların sürüleri için akşamdan doldurdukları yalakta su içer olmalıydı. Bu saatleri kendilerine sayan kekliklerin neşesi yoktu, sessiz, cansız, bitkindiler. Kurak günlerin bile küstüremediği birkaç çiçek, barut gazına karşı kokularını tuttular; meşeler ise kurşunların yaraladığı dallarla, yırtılan yaprakların acısıyla kıvranıp durdular. Yılanlar kimsesiz kalan fare yavrularının yasındaydılar. Sabah gereksinimini gidermek için bir taşın arkasına çömelmek isteyen askeri gören kirpi, başını içeri çekti, bir an dikenden top oldu, açıldı sonra, sürüne sürüne neşesizce uzaklaştı. Dereveri'nin tüm doğası ürkek, üzgün, ağlamaklı oldu.

İlk güneş ışınlarıyla birlikte birkaç tüfek kurşunu, Deriyalıları yokladı. Karşı yanıt gelince de top gürledi. Atılan mermi, dünkülerin tersine, Cemillerin ikinci kattaki odalarının solda olanının iki duvarını da deldi geçti. Ardından makineli tüfek takırdadı. Uso, bir gün önce olduğu gibi, yakınında yerini alan Xalef'le diğerlerine,

"Bakın meterilyos ağaların duvarını dövüyor. Bizi görmiyor. Biz de ona nişan alalım, dilini keselim, anladınız mı!" dedi.

"He, olur" diye yanıtladı Xalef.

Adamlar makineli yuvasına doğru nişan aldılar, sonra da oraya birer bağ yolladılar. Makineli sustu, ancak birkaç dakika geçince, atışlarını bu kez onlara yöneltti. Hemen duvarın arkasına pustular, atış süresince oldukları yerde kaldılar. Birliğin diğer tüfekleri, aralıksız konağı dövüyor.

Konağın alt katındaki aydınlıklarından birinden Cemil'in sesi duyuldu:

"Uso! Xelef! Yaralanan var mı?"

"Yok, yok ağe min[1]! Biz iyiyiz. Top gıllesi[2] bir şey yapmadı değil mi?"

"Yok, bir şey yapmadı. Bakın dinleyin beni, çok fişek harcamayın, yavaş yavaş atın!"

1 Ağe min: Ağam.

2 Gılle: Gülle.

"He ağa! Merak etme, tıfınklerimiz de iyidir. Arıza marıza yok. Herkese selamimi söyle."

Öğle saatlerine dek askerler ateşi kesmediler. Sonra yemek için ara verdiler. Düne oranla daha güzel yemek çıktı; sıcak çorba, pilav, hoşaf. Gece de çalışan görevliler, ocaklar kazıp, kazanları kurmuşlardı. Katırlarla da Siçve'deki çeşmeden yeterince su getirdiler. Saldırıya da kalkışmadılar, bu nedenle de o saate değin hiçbir yitikleri olmadı. Düşman dedikleri Cemil'le adamlarının böyle bir saldırıda ne yapabileceklerini artık biliyorlardı.

Karşıdakiler de asker atışlarının kendilerine ulaşamayacağını öğrendi. Top bile mağaralara karşı etkisiz kaldı, tüfeklerle, makineli atışları ise ancak onları içerde tutabiliyordu. Saldırı ise şimdilik denenecek sağlıklı bir yol değildi. Çemberde tutup, yiyeceklerle, cephanelerinin tükenmesini bekleyeceklerdi. Bunu, birlik komutanı da öğle arasında, yemeğin ardından subaylarını toplayarak söyledi:

"Arkadaşlar, iki gündür sürdürdüğümüz harp şekli bize, elimizdeki silahların düşmanın gizlendiği mağaralarla inlere karşı etkisiz kaldığını gösterdi. Onların elimizden kurtulmaları imkânsız. Büyük bir taarruzla onları imha edebiliriz, ancak büyük de bir zayiat veririz. Şimdilik buna değmez. Kaçabilecekleri hiçbir yerleri kalmadı. Bir müddet sonra ya açlıktan ölecekler ya da teslim olacaklar. Yani şunu iyi biliniz ki, ölen arkadaşlarımızın kanları yerde kalmayacak, bize verilen emir harfiyen yerine getirilecek, düşman imha edilecektir. Anlattıklarımın aynısını, kaybettiğimiz asker sayısı dışında, emriniz altındaki askerlere de söyleyin ki moralleri yüksek kalsın."

Subaylar da verilen buyruk doğrultusunda atışlarını sürdürdüler. Böylece de hiçbir yitik vermeden akşamı getirdiler. Akşam indiğinde, barut kokuları yeniden her yanı sardı, mermi atışlarının oluşturduğu toz öbekleri, ufuk çizgisiyle gökyüzü arasında, güçlü bir el koymuşçasına kıpırdamadan asılı durdu. Bir gece önce, askerleri rahatsız eden gece sinekleri bile gaz kokusundan ya öldü ya da uzaklara kaçtı.

Özenle kullanılsa da, konağın mağarasındakilerin mermileri ve yiyecekleri azalıyordu; en çok birkaç gün daha yetebilirdi.

Cemil:

"Yiyeceklerimizle, fişeklerimiz ancak birkaç gün yetebilir. Buradan kurtulmamız için tez elden bir şeyler yapmalıyız. Fakat nasıl?" diye düşündü. Bir ara, ilk arandığında, teslim olması için babasının Savur'a gönderdiği Muso'nun karısını anımsadı. Kadın, Ahmedililer gibi başını bağlayarak, önemli bir engelle karşılaşmadan Savur'daki Abdülazizlere gitmeyi başarmıştı. "Bu sefer de bir kadını kullanabiliriz. Orta yaşın üzerinde, fakat cesur, dinç bir kadını. Genç, gelinlik çağda biri olmaz, yakalanırsa, ırzına geçilmesin."

Mağarada yemek hazırlamakta olan kadınları birer birer incelemeye başladı. Muso'nun karısını görünce sevindi. Aslında kadın ilk günden beri oradaydı. Azıcık yaşlanmıştı, ama hâlâ eski günlerde olduğu gibi koyu esmer, kadit[1] gibi oldukça da dinçti. Kendi kendine "Aha aradığımı buldum," dedi.

"Pero, buraya gel hele!"

Kadın yaklaştı:

"Lebe, ağa!"[2]

"Bazıke'ye bir kadın göndermem lazım, genç biri ıhı, ne olur ne olmaz. Sana git desem, gidersin, değil mi?"

Başka seçeneği olmayan kadın, hiç düşünmeden yanıtladı:

"Hee, giderim!"

"Gece yarısı, arkadaki kapıdan çık, sürüne sürüne, tepenin böyle solundan geç, Bezıke'ye git."

"Heç merek etme, ayni yılan gibi giderim. Kimse de beni görmez" diye Cemil'in sözünü kesti.

"Gidip Hoca'ya söyle, yarın karanlıkta, yukarıdaki tepenin sağındaki mevzilere tıfınklerle ateş etsinler."

"Tamam, aynen söylerim."

"Koynuna bir parça ekmek koy, asker yakalarsa 'Ben fıkarayım. Evimin mağarasında biçare kaldım. Köydekilerle ölmek istemiyorum, ya Allah dedim kaçtım' dersin. Koynuna saklayacağın ekmek kuru olsun ki anlamasınlar. He!"

1 Kadit: Çok kuru kabak parçası.

2 "Efendim ağa!"

"He, he."

"İyi. Çarığını giy, hazır ol. Karnın doyur, su iç."

"Tamam, ağa."

Saç ekmeği, bulgur pilavından oluşan sofra kurulunca, dışarıyı gözetlemekte olanların dışındakiler, erkekler ayrı, kadınlarla çocuklar bir arada yemeğe oturdular. Pero, tahta kaşığın ucuyla ağzına biraz pilav götürdü, istemeden çiğnemeye çalıştı, ancak yutamadı. Karma karışık duygular içerisindeydi. Bir yandan kendine verilen önemli görev nedeniyle gururlanıyor, bir yandan da korkuyordu.

"Ağa, cesur olduğumi biliyor, herkes de benim cesur olduğumi söyliyor. Ama ben içimden korkıyorım. Esker beni yakalarsa parça parça eder, kemiklerimi kırt kırt kırar. Ben biçare kaldım. Korkıyorum, gitmem desem, ağa beni hençerle parçalar, etimi de dışarı atar." Kendi kendine söylendi. Elleri, kolları, bacakları, vücudunun her yanı titriyordu. Gene de yıllar önce Savur'a yollanışını anımsadı.

"Istavre'ye gittiğimi kimse unutmadı, odalarda, tandır başlarında, çamaşır yıkamada, her yerde herkes beni anlattı. 'Cesur, merhas[1] kadın' dedi. Doğru dedi, bele o başka bu başka!" Bu korkuya karşın, gene de içinden gitmek geliyordu, "gitmeye korkuyorum" demeye dili varmadı. İstese de ağanın buyruğu dışına çıkamazdı; böyle anlarda cezası ölümdü. Başka bir yolu, seçeneği yoktu. "Belki ağa, sen dur gitme, seni yollamaktan vazgeçtim, der ha" diye de umutlandı.

Gene de yemeğe otururlarken ayağından çıkardığı ham çarığını aldı, oradaki kadınlara göstererek, yamaçta yürürken kaymaması için, suyla nemlendirerek yumuşatmaya çalıştı. Sonra çorapsız ayaklarına geçirdi, giysilerinin eteklerini uçlarından tutup kalçalarına doladı, kalanı kuşağının altına soktu. Bunları yaparken de ne denli yürekli olduğunu oradakilere kanıtlamaya çabalamaktan geri kalmadı. Yaptıklarını başından beri izleyen Cemil'in Raşidili karısı, biraz da iş olsun diye, kırık Kürtçesiyle "Pero, bunleri, nesıl yaptı sen?"

"Oho hatuna mın,[2] böyle işlerde erkek olacaksın, erkek! Ben de erkek gibi yaptım!"

---

1 Merhas: Yiğit.

2 Hatuna mın: Hatunum.

Ardından bir kibirle, Cemil'in vereceği buyruğu beklemek üzere, mağaranın sağ iç kenarına çömeldi, başını omuzlarının üzerinde elinden geldiğince dik tutarak.

Birkaç erkek, hızlı hızlı yiyerek, karınları doymadan kalkıp nöbettekilerle yer değiştirdiler.

Cemil "Romilerde bir hareket var mı?" diye sordu içeri girenlere. Mağaraya en önde giren, başıyla da destekleyerek "Hıık, bir şey yok" yanıtını verdi.

Ağaların eşleri dışındaki birkaç kadın yemek bitince, sofrayı topladı, boş kapları girişteki kuyunun yanına taşıyarak, yıkadı. Çocuklu olanlar, dip bölümde çocuklarını emzirirken, Cemil'in sonuncu karısıyla Vesile, kızlarıyla ilgilendiler, entarilerinin söküklerini, kopan düğmelerini diktiler; sonra da saçlarının örgülerini açarak uykuya hazırladılar.

Hadice, acısını içine gömmüştü, ama yüreği hâlâ sızlıyordu. Cemil'in varlığı, diğerlerinki gibi, kendi yüreğine az da olsa su serpmişti. Ancak, oğlunun ölümü içini sızlatıyordu durmadan. Çökmüş, kamburlaşan sırtıyla kadından çok bir hayalet gibiydi. Gene de avunduğu biricik şey, kocasının varlığıydı. Tüfeğinin namlusunu temizlemekte olan Cemil'e baktı, gözleri doldu, "Ne acılar çektin, herkesin taşıyamadığı yükü sen çekiyorsun. Burdan kurtulman için Allah sana yardım etsin. Önünde bir bela varsa, ben alayım," diye geçirdi içinden.

Yemekten sonra, nöbet yerinden gelenlerle Cemil, kenarda kendileri için açılan minderlerde dinlenmeye çekildiler. Kadınlarla bir iki yaşlı adam, gürültü yapmamaları için, çocukları oyalamaya başladı. Yağ kandillerinden bazıları söndürüldü, ahırla mevzilenilen ayvanda ise hiç ışık yakılmadı.

Bir zaman sonra Cemil, uzandığı yerden kalktı, konuşmadan ayvana çıktı, aydınlığın deliğinden dışarıya baktı. Askerlerin uzak ölü ışıklarından başka bir şey göremedi. Yeniden mağaraya döndü. Pero, oturduğu yerden onu kuşku dolu bakışlarla izliyordu. Cemil de bir an ona baktı, ardından:

"Pero, dışarıya gel" dedikten sonra, "dışarı" dediği ahıra geçti. Gitme zamanının geldiğini anlayan kadın, onu izledi. Her yeri daha çok titremeye başladı, dişleri zangırdadı, bakan gözleri göremez oldu.

Cemil:

"Namus vakti şimdi Pero. Kadin penceresinden dışarı çık, sürüne sürüne teee arkaya dolan. Oradan hiç durmadan Bazıke'ye git, Xoce'ye söyle yarın bu vakit evin arkasında duran tepe var ya, ordaki askerlerin çeperlerine tüfeklerle ateş açsın."

Kadın söylenenleri duyuyor, ancak anlayamıyordu. Durumu kavrayan Cemil de kadını omuzlarından tutup sarstı.

"Keçe beni dinle! Kadın kapısından çık, tepenin arkasına sürün, Bazıke'ye, Xoca'ye git. Anladın mı?"

Omuzlarından sarsılanca, kadın kendine geldi.

"Hee ağa, giderim. Biraz başım döndü. Ama şimdi geçti. Merak etme."

"İyi o zaman. Gel, kadın kapısından çıkarayım seni. Ancak sen buradaki çoluk çocuğu, hepimizi kurtarırsın. Namus sana kaldı."

Pero, bu son sözlerden o denli etkilendi ki, oradan uzaklaştığında sanki biri odunla onu dürtüklüyordu. Yerde bu dürtülerle sürünmeye başladı. Havalanmıştı neredeyse. Nereye ne için yollandığını iyi biliyordu. Hiç kimse durumunu yeterince benimseyemezdi, hiçbir şey böylesine uyum içerisinde sürünerek ilerlemesini sağlayamazdı. İçerideki Pero gitmiş, yerine kocaman yürekli inanılmaz biri gelmişti. Bu coşkuyla ona ancak yel eşlik edebilirdi. Hiçbir korkuya kapılmadan yamaç yukarı ilerledi, kendini oldukça güçlü duyumsadı. İlerledikçe bu görevin kendisine verildiğine sevindi. Cemil, sanki yaşamları onun elindeymiş gibi davranmıştı.

Üzerlerindeki toprak katmanını yılların sıyırdığı, alttan insan boyunu bulan bir dizi kayaya ulaşınca ayağa kalktı. Sağ eliyle tutunarak yürümeye başladı. Bir öksürük sesi duyar gibi oldu. Hemen çömeldi. Heyecanla korkunun üzerine yorgunluk eklenince, soluğunda oluşan hırıltıdan kendisi de ürktü. Askerlerin duyacağını sandı, üstüne üstlük bir öksürük geldi soluk borusuna yerleşti. Elleriyle ağzını tuttu, olmadı. Küçükken böylesi durumlarda annesinin söylediklerini anımsadı. Derin derin solumaya başladı. Öksürük gitmedi, ama çıkmadı da, olduğu yerde kaldı.

Pero yeniden kalkıp yürümek istedi, olmadı. Bacakları ona uymuyordu. Sinip beklerken, soğuyan kasları kasılıp kalmıştı. Sürünmeye başladı. Dikenlerin, çalıların, gündüz güneşin kızdırdığı koca taşların üzerinden geçti. İlerleyebildiğini görünce, kendini iyi hissetti Biricik isteği tepenin arkasına geçebilmekti. Bir süre sonra durup hangi yöne gitmesi gerektiğini seçmek zorunda kaldı. Gece öylesine karanlıktı ki bulunduğu yeri bilemedi. Kalkmayı denedi, bu kez bacakları sorun çıkarmadan kendisine uydu. Bu durumuna sevindi, yeni ve hoş bir duyguydu bu. Gecikmeden yönünü seçecek, beklemeden de ilerleyecekti. Öyle de yaptı, az sağa dönüp yürüdü. O anda bile adımlarının istemeden sıklaştığını anladı.

Çok geçmeden, düşündüğünden de çok yorulduğunu anladı. Eliyle yoklayarak bulduğu bir taşın üzerine oturdu. Kuzeyden gelen hafif bir esinti yüzünü serinletti. Ayaklarıyla ellerinde oluşan sıyrıklar sızlıyordu. Onlara aldırmadan, "Aha ben neredeyim? Hangi tarafa gideyim?" diye sordu kendine. Yanıt bulamadan da kalktı yürüdü. Birkaç adımdan sonra, iniş aşağı gittiğini anladı.

"Vay, ben yokuşu geçmişim. Kolay oldu valla!"

Sevinçten uçacaktı sanki. O an uydurduğu bir şeyler mırıldanmaya başladı:

"Vay diya mın vay. Vay bıre mın vay!"[1]

Aynı sevinçle bir yamaca geldi. Yeniden tırmanması gerekiyordu, aldırmadı; nasıl olsa zoru geçmişti, bundan sonrası kolaydı.

"Bere be ve çı derkewe"[2] diye geçirdi içinden.

İçini dolduran bu sevinçle tırmanmaya başladı. Tepeye ulaştığında hiçbir yorgunluk duymadı. Konaktan ayrılırken, beceremeyeceğini sandığı işin en önemli, en güç bölümünü geçmeyi başarmış, gece yürüyüşünün gizini öğrenmişti. Üstelik sık ağaçlı meşelikteydi. İstemeden, elleriyle eğdiği dalların arasından yüzünü çıkardı. Oyun oynar gibi, sağa sola baktı, bir şeyler görmediği halde, kendi kendine gülümsedi. Meşe dalları arasında salt başarmanın ateşli heyecanının

1 "Vay anam vay. Vay kardeşim vay!"

2 "Varsın olsun, ne çıkar!"

zevkine varmakla kalmıyor, mağaradayken bekleyen ölümden tartışılmaz kurtuluşun tadını da çıkarıyordu şimdi. Gerçi hâlâ sağlıklı düşünemiyordu, ama sezginin etkisini duyumsuyordu. Toparlanınca, gerçekte olmasa da, yürekli görünmenin kendisine getirdiği yararı kavradı. "Ben kolay kurtuldum!" dedi kendi kendine. Kocasını, mağara dışındaki yakınlarını anımsayınca, sevinci yarıda kaldı. "Vaah!" dedi, ağaçlara toslamamak için ellerini önünde tutarak yeniden yürümeye başladı.

Ağaçsız bir alana çıktığında sevinci konuşmadan yürüyen devriyelerin ayak seslerini kulaklarından bile gizlemişti. Oysa yürürlerken kuru ot kırılmalarıyla meşe yapraklarının hışırtılı seslerinin duyulmaması olası değildi. Kadın kendini kenara attığında askerler neredeyse kendisine değecek kadar yaklaşmıştı. Kapandığı yerde yürek atışları davul vuruşlarına dönüştü. Aklı korkudan uçtu, göğsünde başlayan sızı genzini yaktı. Kıpırdamadan bekledi.

Devriyeler geçip gittiği halde Pero, ayağa kalkma cesaretini kendinde bulamıyordu. Olduğu yerde kalakaldı. Bir süre sonra toprağa karışan kuru ot sıcaklığı dayanılmaz olunca, başını yerden kaldırdı, dikkat kesilerek dinlemeye başladı. Esintinin birbirine sürttüğü yaprakların çıkardığı hışırtıdan başka bir şey gelmedi kulaklarına. "Acaba bu onların sesleri mi?" diye endişelendi, yeniden yere yapıştı. Yüzü sızlıyordu, dayanamadı, başını yeniden kaldırdı. Seslerin bazen azaldığını, bazen de arttığını duyunca, yaprak, ot hışırtıları olduğunu anladı. Ayağa kalktı. Yürümeye başladı. Zaman zaman durup arkasındaki sesleri dinliyor, bazen de elini ağzına götürerek öksürmemeye çalışıyordu. Devriyelerle karşılaşması, kendine duyduğu güveni yok etmişti. Büyük bir korkuya kapıldı yeniden. Gene de menengiç ağaçlarıyla bodur meşeleri geçerek yamacın yatık yanını kaplayan taşlık yere geldi. Bu taşlıkta karanlık daha da koyulaştı. Kıvrılarak geçen keçi yolunu görmesini engelledi. Taşlara, çalılara ayakları takılarak, güç de olsa ilerledi.

İlerlediği taşlık alanla diğer yamacı birleştiren kamburumsu yere vardığında, burnuna gelen yanık kuru ot kokusunu yanılmadığını anlamak için üst üste içine çekti. Bir sevinçle "Bezıke!" diye haykır-

dı. Takıldığı engellere aldırmadan tüm gücünü kullanarak yürümeye başladı. "Geldim işte. Aha az kaldı." Dağın Harapmamo köyüne doğru alçalan boynunda köpek havlamalarını duydu.

"Ne kadar da hoş seslermiş köpek havlamaları, bilmiyordum" diye düşündü. Çalılarla dikenlerin lime lime ettiği örtünün üzerine bağladığı kül rengi puşuyu düzeltti, güvenle bir taşın üzerine oturdu.

Siyah gecenin yalnızlığında, Habezbeni yönünden gelen serin bir esinti ipeğimsi bir yumuşaklıkla yüzünü okşadı, geçti. Derinden gelen yaşlı bir köpeğin güçsüz havlaması ise yiten güvenini yeniden ona geri getirdi. Kendi kendine bir ağıt tuturdu:

"İşew sere çıya dumana

Gırti ya mın be gumana"[1]

Pero, yola çıkmadan önce ıslattığı çarığın ayağında sertleşerek büzüldüğünü biraz dinlendikten sonra anladı. Büzülen ham deri, ayağın ön yüzünde kesişerek geçen kıl ipleri germiş, onlar da ayağını yaralamıştı. Yara sızlıyordu. Yırtık giysisinin eteğinden üç dört parmak eninde bir parça koparark iplerin altına yerleştirdi. Etek uçlarını yeniden kuşağının altına soktu, ayağa kalktı. El yordamıyla meşe çalısı aradı. Uzunca bir aramanın ardından bulduğu çalıdan gücünün yettiği bir dal kopardı, yapraklarını sıyırarak değnek haline getirdi.

Yeniden yamacı inmeye başladı. Bu kez değneğin yardımıyla daha rahat yürüyordu. "Başından beri bunu neden düşünemedim," diye üzüldü.

Bir sonraki yokuşu kolaylamak için yamacı yan geçme çabasındaydı. Yürüyüş çok da uzun sürmedi, bir iki yüz metre sonra Bazıke köyünün girişinde köpeklerin törensel korosuyla yüz yüze geldi. En önde boğuk sesli yaşlı köpek vardı, iki adım saldırdı, bir adım geri çekildi. Diğerleri de ona uydu, saldırıp gerilediler. Kadın ne yapacağını bilemedi, olduğu yerde kalakaldı, havlamalar ise sürdü. Bulunduğu yer, yanan çöplüğe yakındı. İçine düştüğü burgaç yetmiyormuş gibi, gübre, ot kokuları da genzini yakmaya başladı. İçine bir ürküntü düştü. "Biri cesaret bulup saldırırsa, diğerleri de ona eşlik eder, beni

1 "Bu gece dağ başı dumandır
Tutuklum umutsuzdur."

parçalarlar" diye düşündü. "Ya dıjmın belleyip köydekiler ateş açarlarsa!" Gücü de kalmamıştı, "Oof! Takatım da bitti, ne yapayım ben?"

Yere oturdu, değneğe başını yaslayarak beklemeye başladı. Köpeklerin havlama görevi ise sürüyordu.

Kadın oturduğu yerden korodakilerle konuşmayı denedi. "Ben dıjmın değil, hawalım[1] beni bırakın" deyince, çevresindekiler, duracaklarına daha da azdılar. İçlerinden biri saldırarak eteğinin kıvrımına dişlerini geçirdi. Korktuğu başına gelmek üzereydi. Ürküyle elindeki değneği havaya kaldırarak tüm gücüyle hayvana indirdi. Köpek bağrışlarla acılar içerisinde kıvranmaya başladı. Diğerleri de sağa sola kaçıştı. Bununla güç bulan kadın ayağa kalktı, Hoca'nın evine doğru yürüdü, diğerleri de açık aralıklardan eskisi gibi havlamayı sürdürdü.

Pero, eve yaklaşmadan kendini tanıtmayı uygun buldu. "Köpek seslerine muhakkak uyanmışlardır. Bir ses vereyim" dedi.

"Hoca! Hoca! Ez ım! Ez! Pero me!"

Yanıt alamayınca kapıya yürüdü, elindeki değnekle vurmaya başladı.

"Ez Pero me, ıj Deriya tem deri veqın."[2]

İçeriden yatakta yatan bir kadın sesi yanıt verdi:

"Qiye le?"[3]

"Qeçe ez Pero me, Pero! Ij Deriya tem, zu deri veke!"[4]

Kısa bir sessizliğin ardından giriş kapısı açıldı, kadın içeri girdi.

Pero için bir yıl sayılan gece, katıksız siyahlığını soyunmaya başladı. Kercevz yönündeki göz eriminde yükselen loşluk, Dereveri'de koyuluğu açarken, ipeğimsi esinti dağlarla ağaçları okşamaya başladı. Ürkek kuşlar kısık seslerle birbirlerini yokladı, dağ tavşanları da yatmaya çekildi. Susıq[5] bir anaç ise yavrularının susuzluğunu giderebilmek için tuzaksız, insansız bir kuyu başı aramaya koyuldu.

---

1 Hawal: Arkadaş.

2 "Pero'yum, Deriya'dan geliyorum. Kapıyı açın."

3 "Kimdir le."

4 "Kız ben Pero'yum, Pero! Deriya'dan geliyorum! Çabuk kapıyı aç!"

5 Susıq: Küçük kum kekliği.

Birlik komutanı tan ağardığında gece kendisi için işkence fıçısına dönüşen yatağından kalktı, giyindi, çadırdan çıktı. Deriya'nın tümünü gören tepeciğe geçti. Efil sabah esintisi, gerideki meşe ağaçlarının yaprak hışırtısı, zorlu geçen uykusuz geceyi unutturmaya çalışıyordu. Yorgunluktan donuklaşan yüzü canlandı. Ama çevresine bakınca neşesi kaçtı. Gerek yakınında, gerekse uzağındaki tüm yüzler asık, bedbin, yorgundu. Görev bilincinde olmaktan çok savaşma arzusu yüreklerde sönmüş gibiydi. Bölgede geçen uzun savaş günleri, anlık gereksinimlerin karşılanamaması, ilk günkü yanlış yönetim sonucu yitirilen arkadaşlar, komut, söylevlerle canlı tutulmak istenen içsel ateşi küllendirmişti. Birlik bir yılı aşkın bir süreden beri bölgedeydi. Önce Keldaniler nedeniyle diğer birliklerle Çolamerık'e yollanmış, birkaç ay geçmeden Kürtlerle savaşmak için Diyarbekir'e alınmıştı. Sonra da bunları "tenkil, tedip harekâtları" izlemişti.

Komutan, genel gözlem için önceden belirlenen yerden köyü gözetlemeye başladı. Burası topraktan oluşan küçük tepeciklerden biriydi. Deriya'nın tüm evleri, ovaya doğru eğimle inen dağ sıralarıyla aralarındaki dar vadiler belirgin görülüyordu. Bir gün önce topla dövülen konağın yıkık orta bacasında duman tüttüğünü gördü. Dürbünle baktığında, yangından çok bir ocak dumanı olduğunu anladı. Kendi kendine, "Allah Allah, nasıl insanlar bunlar? Hiçbir şey yokmuş gibi hayatı sürdürüyorlar" dedi. Konağın dışındaki köylülerin konuşlandığı duvarlarla yıkıntıların gerisinden de yer yer küçük dumanlar yükseldiğini şaşkınlıkla izledi. "Hiçbir şey yokmuş gibi davransınlar bakalım, bir iki saate kalmaz görürler günlerini!"

Söylene söylene yerinden çadırına yöneldi. İçeri girdiğinde, güneş doğmuş, emir eri çorbasını bir parça ıslatılmış peksimetle boş bir sandıktan oluşan masaya koymuştu bile. Elleriyle yüzünü yıkamadığını anımsayınca, yeniden dışarı çıktı. Bir taşın üstünde yerleştirilen tahta fıçının musluğunu açarak yıkandı, ardından da içeri girdi, direğe asılı küçük havluyla elleriyle yüzünü kuruladı, sofraya oturdu.

Çorba bitince, çadırın dışında ayakta bekleyen ere seslendi:

"Oğlum, buraya bak!"

Koşarak içeri giren emir eri, asker duruşunda;

“Emredin komutanım!” diye bağırdı.

“Boşları kaldır, bana emir zabitini çağır!”

“Emredersiniz komutanım!”

Er verilen komutla, boş tasla kaşığı alıp dışarı çıktı.

Çok geçmeden emir assubayı çadıra girdi, o da önce asker duruşuyla komutanı selamladı, emrini sordu.

“Bölük komutanlarına söyle, yarım saat içerisinde karargâh çadırında olsunlar!”

“Emredersiniz, komutanım!”

Bir topuk selamı ardından asker çıktı, gitti.

Birlik komutanı, uykusuz geçen gecenin yorgunluğunu gidermek için, postallarını çıkararak, giysileriyle, emir erinin özenle düzelttiği yatağa uzandı. Beynini yoran soruna çözüm bulma dinginliğiyle, çok geçmeden uykuya daldı. Uyur uyumaz da kendini evinde, ailesinin arasında gördü. On on iki yaşlarındaki oğlu, evlerinin daracık bir odasının çıplak tahta döşemesinde yatıyordu. Uyandırmadan yanına uzandı. Yer sert, rahatsız ediciydi. Çocuk gözlerini açmadan “Baba üşüyorum,” diye seslendi. Kendisi de üşümeye başladı. Oğlunu ısıtmak için sarılmak istedi, ancak beceremedi. Bilmediği, görmediği bir şey onu engelledi. Bir kez daha denedi, olmadı. Karısı, elinde bir örtüyle gülümseyerek yanlarında belirdi. Tuttuğu örtüyü açmak isterken elinden kaydı. Almak için uzandı, çekmeye uğraşırken örtü görünmez oldu. Sonra oğlu kapıya yakın, “baba, babacığım” dedi, kollarını uzatarak kendisine doğru geldi.

Komutan gözlerini açtığında, kulağında“Baba! Baba!” sözcükleri çınlıyordu. Sözcükler, giderek “Komutanım! Komutanım!”a dönüştü, oğlu emir astsubayı oluverdi. Gördüğü rüyanın sersemliğini atmaya didinirken, karışısında dikelen asker “Bölük komutanları görüşlerinize hazırlar komutanım!” dedi.

Komutan gördüğü rüyanın etkisiyle çadıra girdiğinde, subaylar ayakta onu bekliyordu. Yüzünde uyuya kalmanın kızarıklığı vardı.

“İnşallah sizi çok bekletmedim, değil mi?”

Tümü bir ağızdan yanıtladı:

"Yok, komutanım!"

"Ne yapalım, bazen istemeyerek böyle şeyler oluyor. Neyse asıl meseleye dönelim. Arkadaşlar görüyorsunuz ki asileri böyle uzak durarak çıkaramıyoruz. Yeni bazı tesir edici planlar yapmalıyız." Bakışlarını krokileri çantasında taşıyan subaya yönelterek,

"Asilerle bizim askerlerin olduğu yerleri gösteren vaziyet haritasını buraya getir."

"Evet, çantada komutanım" yanıtını veren subay, omuzunda asılı çadır bezi çantadan krokiyi çıkarıp açtı, meşe kütükleri yan yana getirilerek yapılan kaba masanın üzerine serdi. Kroki yeni çizildiği halde, sararmış, eski bir görünüm almıştı. Komutan işaretli yerleri birer birer inceledikten sonra "Yüzbaşı bir de sen anlat bakalım" dedi.

"Emredersiniz komutanım! Kırmızı işaretler asilerin olduğu yerlerdir. Hıbırle[1] çizilenler ise birliğimizin mevcut durumunu gösterir."

Komutan iyice inceledikten sonra:

"Arkadaşlar şarktaki sırtları bekleyen askerlerlerimiz yerlerini muhafaza ederken," parmağıyla dokunarak "şu gösterdiklerim de köye doğru inerek yakın yerlerde mevzilenecek. Topçular da toplarını bu birliğin hemen arkasına yerleştirecek. Bu sağlanınca da mitralyöz yuvaları münasip görülen öndeki yerlere taşınacak. Milis olarak isimlendirdiğimiz asilerin mahalli düşmanlarından bir kısmı vadinin kuzeyini, diğerleri de güneyini tutacak. Lüzumu halinde asıl inin yanındaki yerlere hücum etmelerine müsaade de edilebilecektir. Ben bunun iyi olacağını görüyorum. Aranızda fikrini beyan etmek isteyen varsa, hemen söylesin! Tarafımızdan sabırla dinlenecektir."

Bir subay kendini tanıttıktan sonra söz istedi, izin verilince de görüşlerini açıkladı:

"Komutanım ben, bir veya müsait görülecek birkaç bölük mevcut sırtta güvenlik için kalmalıdır, diyorum. Arzederim!"

"Arkadaşımız doğru söylüyor. Yalnız, dikkat ettinizse bölükleri gösterirken iki bölüğü saymadım. Yani bunların yerlerini koruyacak-

1 Hıbırle: Koyu mürekkep.

larını ifade etmek istedim. Başka bir beyan yoksa gereken emirleri sıralamak istiyorum."

Söz isteyen olmayınca komutan gereken buyrukları sıralamaya koyuldu:

"Arkadaşlar, gerekli hazırlıklar bitince sizlere bildirilecek. Bizim vereceğimiz emirle yerlerinde kalan askerler asileri yaylımateşine tutarak başlarını çıkarmalarına asla, kat'a müsaade etmeyecekler. Hareketlenen bölükler mevzilerini temin edinceye kadar ateşi kesmeyeceklerdir. Yeni mevziler kurulunca, bu sefer ateş yeni mevzilerden başlayacak, mitralyözlerin yerleşmeleri sağlanacaktır. Bu arada topçular da toplarını istenilen mevkiye yerleştirerek emrimi bekleyecekler. Arkadaşlar vakit dar olduğundan mektup emre gerek görülmedi. Şimdi herkes bölüğüne gidebilir."

Subaylar bir ağızdan "Sağ ol!" diyerek dağıldılar.

Komutan, subaylar çıkınca, masanın kenarına ilişti, ellerini koltuklarının altına alarak rüyasına giren oğlunu düşünmeye başladı.

"Annesiyle ne yapıyorlar acaba? Sabit bir adreste kalamadığım için uzunca bir zamandan beri yazamadım. Halbuki yasak olmasaydı, Savur telgrafhanesinden tel çekebilirdim. Bu tedip işi erken biterse, iki senedir kullanamadığım iznimi almak için müracaat edeceğim, belki birini verirler. Çok iyi olurdu. Herkesi ne kadar da özledim. Neredeyse oğlumun yüzünü bile hatırlamayacağım."

İstemeden gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı. Arka cebinden mendilini çıkararak yaşlarını sildi.

"Astlardan ağladığımı gören olursa, ayıp olur. Kendimi kontrol etmeliyim."

Ama olmadı, yaşlar gözlerinde kurumadı, bir süre daha aktı, boynunda asılı duran dürbünün camları bile ıslandı. Burnu silmekten kızardı, dudakları kurudu, kendini sıkmaktan boğazı tıkandı. Beynini, yüreğini, her yanını saran özlem dininceye dek bekledi. Ağladığını gören olur korkusuyla büyük çadırdan ayrılmadı.

Kendine geldiğinde sırtı ağrıyordu. "Bu da nereden çıktı? Belki açık uyuduğum için oldu" dedi içinden. Çadırdan çıktı. Ağır adım-

larla seçilen gözetleme yerine gitti. Deriya'nın yıkık evleri gölgedeydi, güneş ışınları o yamacı henüz alamamıştı. Üzerinde, hiçbir yerden tütmeyen incecik mavi bir duman duruyordu. Konağın dışındaki yıkık duvarlardan birinin altındaki mağaradan küçük bir kız çocuğunun ağlaması duyuldu. Sonra onu susturmaya uğraşan bir kadının sevecen, ancak mutsuz sözleri eşlik etti:

"Negri kıza mın negri!"[1]

Kız susmadı, ağlamayı sürdürdü. Mağaranın güneyindeki savunma duvarlarından birinin arkasından yüreğine korku düşen bir adam "Kadın! Kızı hemen sustur!" diye tepki koydu.

"Hasta, biraz da karnı aç, susmuyor. Ne yapabilirim ki?"

"Ekmek ver eline, sussun!"

"Ekmek acı geliyor ağzına. Çiğniyor, sonra da yutmadan tükürüyor."

Komutan, konuşulanları anlamak için, gözetleme tepeciğinin uzağındaki haberci askeri eliyle yanına çağırdı.

"Emredin komutanım!"

"Oğlum, bana şu yerlilerden Türkçe bilen birini çağır hemen!"

"Emredersiniz!"

Bir süre sonra asker, oldukça eski, her yanı dökülen giysisi üzerine yirmi beşlik fişekliği bağlı, otuzlu yaşlarda, zayıf bir adamla geri geldi.

"Komutanım bu adam Türkçe biliyor."

"Yaklaş bakayım" adam yaklaşınca "Biraz önce aşağıda, köyde kız ağladığında, adamla kadının konuştuklarını işittin mi?"

"He, kumandan beg!"

"Ne dediler peki?"

"Kumandan beg! Pirek[2] kiz sus. Adam demiş kız sus. Pirek demiş kiz yemek yok yememişsin u nexveş[3] ağlıyorsun."

Komutan başka bir şey sormadan yeniden dürbünle köyü izleme-

1 "Ağlama kızım ağlama!"

2 Pirek: Kadın.

3 Nexveş: Hasta.

ye koyuldu. Mağaradaki kız çocuğunun ağlaması sürüyordu. Cemillerin sığındığı konakta ise hiçbir kıpırtı yoktu.

Güneş yakmaya başladığında emir astsubayı, gözetleme yerindeki kumandana bölüklerin durumunu bildirmeye geldi.

"Kumandanım, emrettiğiniz gibi bütün bölükler hazır bekliyor."

"İyi! Harekât başlasın!"

"Emredersiniz!"

Bölükler belirlenen yerlerini almak için yürüyüşe geçer geçmez, geride kalanlar ateşe başladı. Önce tüfekler ateş kustu, çok geçmeden de barut kokusu yeniden solukları zorladı. Deriya'nın yıkık duvarlarıyla kayalarından kirli beyaz toz bulutu yükselerek mavi sabah dumanının yerini aldı. Ağlayan kız çocuğunun sesi soluğu duyulmaz oldu.

Ardı arkası gelmeyen atışlara köydekiler hiç karşılık veremediler. Belirlenen hedeflere onlarca mermi birden yağıyordu. Seken kurşunlar vınlıyor, parçalanan taşlar yüzlerce mermiye dönüşüyordu. Komutan tasarladıklarının eksiksiz gerçekleşmesinden mutluydu. Tanınan sürede birlik yeni yerlere yitik vermeden yerleşince makineli tüfekler devreye girdi, atışlarını savunma duvarlarında yoğunlaştırdılar. Taşlar parçalandı, yığma duvarlar birer birer döküldü, gene de karşıdan ses gelmedi.

Toz toprak bulutu altında kalan hedefleri gözetlemeyi sürdüren komutan, dürbünü gözlerinden indirdi, başını önüne eğdi, bir süre kıpırdamadan kaldı. Topu anımsayınca, emir astsubayını yakına çağırdı.

"Söyle topçular büyük ine bir iki atış yapsınlar!"

"Emredersiniz!" deyip gitti astsubay.

Çok geçmeden top gürledi, gözle izlenebilen mermi, konağın ayaktaki ön duvarını deldi, tavanda gürültüyle patlayarak büyük bir yarık açtı. İkinci atış da ilkinin hemen yanında benzer bir hasar yaptı. Top konak düzleminin biraz altına konuşlandırıldığından, gülleler bu kez alttan yukarı doğru yol izledi. İstenilen etki elde edilemedi.

Komutan yeni bir yol düşündü. "Yerli Milis Kuvvetler" olarak adlandırılan Bendajorilileri saldırtacaktı. Karar hemen kendilerine bildirildi. Kendi yöntemleriyle saldırabilirlerdi, ister yalın hançer, ister kendi tüfekleriyle.

Adamlar kısa bir sürede vadinin güney bölümündeki ağaçların altında bir araya geldiler. Böyle bir kararı beklemiyorlardı. Çoğu şaşırdı. Yaşlılar, verilen buyruğu geri çevirmeye kalksalar, başlarına gelebilecekleri az çok biliyorlardı. Bu kez askerlerin ikinci hedefi kendileri olabilirdi. Kırklı yaşlarda, deneyimli bilinen Cevzeli bir adam konuşmak için izin istedi:

"Gelli hawala![1] Hüseyinlerin bugüne kadar bize verdikleri eziyeti hepimiz biliyoruz. Hem fırsat bu fırsat, herhalde ölenlerimiz de olacak. 'Hücum etmeyiz' desek askerler hiçbir nefsimizi sağ bırakmaz, öldürürler. Korkaklık lekesi alnımıza yapıştırılır. Hücuma kalksak Bendajerililer bizi öldürür. Bu kadar silahlı asker onları mağaralardan kıpırdatamadı. Bana kalırsa hücum edelim diyorum, ne olursa olsun, kaderimizde ne varsa onu görürüz. Bir de illa firar edelim diyorsanız, ben de sizinle gelirim."

"Doğru" diye atıldı bir orta yaşlı daha.

"Kaderimizi değiştiremeyiz. Alnımıza yazılan olur. Firar edersek bu sefer çocuklarımızla kadınlarımız gider. Nereye kaçırabiliriz onaları?"

"Firar edersek namusumuz da elimizden gider. Beg de yüzümüze bakmaz. Haççi[2] geri kalırsa, öldürelim. İro[3] hayf [4]günüdür."

Biraz genç sayılabilen biri heyecanlanarak atıldı.

"İro roja meraya!"[5]

"Anlaşıldı" dedi ilk konuşan yaşlı adam, "Fişeğimiz az, eski de. Çoğu patlamıyor. Kumandandan fişek isteyelim. Az da yemek versinler, çoğumuz açız. Diyorum ki, mevzilere sessizce yaklaşıp hançerlerimizle üzerlerine atılalım."

"Hee!" diye onayladı çoğu.

Bendajorililerin aldıkları karar isteklerle birlikte komutana bildirildi. Çok geçmeden beşer bağ mermi dağıtıldı, biraz da kuru peksi-

1 "Tüm arkadaşlar!"

2 Haççi: Her kim.

3 İro: Bugün.

4 Hayf: Öç alma.

5 "Gün erkekler günü!"

met yiyecek olarak verildi kendilerine. Aralarında saldırıyı tartıştılar. Gençlere oranla kavgada deneyimli olanlar aralarında toplandılar. İlk konuşan yaşlı, hemen düşüncesini bildirdi:

"Üç kısma ayrılalım, düşmanların siperlerine sessizce yaklaşalım, hançerlerimizle hücum edelim, Allah ya onlara ya da bize verir."

Adamın görüşü uygun bulundu, hemen de komutana bildirildi.

Komutan, Bendajorililer yerlerini alınca, bir kez daha makineli atışını başlattı. Yeniden mermiler uçuştu, toz toprak birbirine karıştı, kahve renkli bir bulut köyün önünü kapladı. Bu kez karşılık verileceğinden emin görünüyordu. Yanındaki askere:

"Birkaç kişi de olsa cevap verecekler. Böylece yer değiştirip değiştirmediklerini anlayacağız. Silahların patlayacağı yere göre de diğerleri hücum edecek."

Ama beklediği olmadı, karşıdakiler tek mermi atmadılar.

"Allah Allah, ne biçim iş bu, cephaneleri mi bitti dersin?"

"Yok, komutanım, cephaneleri bitseydi, önce kadınlarla çocukları yollar, sonra kendileri aman dileyerek teslim olurlardı. Burada usül böyledir. Mutlaka da lafına itibar edilen bir kişinin gelmesini isterlerdi. Böyle hemen teslim olmaz bunlar" yanıtını verdi diğer asker.

"Ben de dediğin gibi biliyorum bunların âdetini, fakat burada bir garabet var. Bugün hiç tüfek atmadılar."

"Cephaneyi idareli kullanıyorlar. Mutlaka bekledikleri, düşündükleri bir melanet vardır. Her zaman da böyle olmuştur. Bura insanı çok kurnazdır."

"Birazdan anlarız ne yapmak istediklerini. Söyleyin mitralyöz ateşi biter bitmez hücum etsinler!"

"Emredersiniz!"

Komutan birkaç dakika sonra ateşkes buyruğunu bildirdi. Bendajorililer de sürünerek Deriyalılara yaklaşmaya başladılar. Güneş tepelerinde, kızgın toprakla taşlar dikenlerle birlikte yerde canlarını yakıyordu. Ama asıl canlarını yakan ölüm korkusuydu. Düşmanlarının ne yapıda olduğunu herkesten çok iyi biliyorlardı. Gücü azalan

bir yaşlı, kendisini geçerek heyecanla ilerleyen gence acıyarak "Hee oğlum nereye, ne biçim insanlara doğru gittiğini bilmiyorsun. Bilseydin senin de benim gibi korkudan bokunla sidiğin birbirine karışırdı, şimdi git bakalım! Yakalanırsan, ne biçim öleceğini ancak Allah bilir"; bir başkası da "Belki de gebermişlerdir, onların canlısıyla yüz yüze kalmayız," diye geçirdi içinden.

Arada otuz kırk metre kalınca sürünenlerin neredeyse tümünün gücü bitti. Solukları azaldı, kıpırdayamaz oldular. Gençlerin bile başlangıçtaki ateşleri söndü, yere yapıştılar. Komutanlarca dürbünlerle izlendiklerini de biliyorlardı. Ne yapacaklarını bilemez oldular. Bir süre kıpırdamadan kala kaldılar.

Komutan ise kendi kendini yemeye başladı, yanındakilere "Ne oldu bu hayvanlara? Neden durdular? Arada az bir mesafe kalmışken neden kalkıp hücum etmiyorlar ha, neden, neden?" diye sorup durdu.

Subaylardan biri:

"Biraz bekleyelim komutanım. Bakalım ne yapacaklar. Olmazsa yeniden ateşi başlatalım diyorum."

"Bunların bildikleri bir şey yok. Hepsi de pis korkak. Bir iki keskin nişancı bunların üzerlerinden indekilere birer bağ atsınlar, bakalım ne olacak görelim. Belki anlarlar da hareketlenirler."

Adamlar yerde yatmayı sürdürüyordu. Sesleri duyulur korkusuyla birbirlerine bile bir şey söyleyemez oldular. Toprak, diken, ot parçaları ter içinde kalan yüzlerine yapışmıştı. Gerçi hava sıcaktı, ama onlara korkudan dayanılmaz sıcak geliyordu.

Beklemedikleri anda, keskin nişancı askerlerin mermileri üzerlerinden ıslık çalarak geçmeye başladı. Hatta birkaçı yakınlarına düştü, üzerlerine toprak savurdu. Durumun daha da kötüleştiğini anlayan orta takımdan biri, yattığı yerden tüfeğini sallayarak atışların durdurulmasını istedi. İstediği gibi de oldu. Az sonra atışlar kesildi. Her iki yanında yatanlara "Allah vekil bir şeyler yapmazsak askerler bizi kıracak. Yavaş yavaş yaklaşmaya devam edelim. Ne olursa olsun, düştük bir kere" diye seslendi. Sürünmeye başlayınca diğerleri de ister istemez onu izlediği.

Adamlar Deriyalıların bulunduğu yere yedi sekiz metre kala, soluklanmak için yeniden durdular, güç toplamak istiyorlardı. Korku,

heyecan akıllarını başlarından alacaktı neredeyse. Dönülmez bir uçtaydılar. Önce sol yandakiler, sonra diğer yanda olanlar, ardından da ortadakiler atılacaktı. Yola koyulmadan böyle kararlaştırmışlardı. Ancak tasarlandığı gibi olmadı, kalkıp saldırması gerekenler kıpırdamadı. Bu nedenle istenilen süreden uzunca bir bekleyiş oldu. Sağ yöndekilerden bir iki kişi saldırmak için ayağa kalkınca, Deriyalılar oldukları yerlerden fırladılar, birini vurdular. Diğerleri saldırmadan iniş aşağı kaçmaya başladılar.

Saldırmak için ilerleyen Bendajorili milisler kötü püskürtüldüler, kaçarlarken birbirlerine çarpanlar, düşüp yuvarlananlar oldu. Kolu, bacağı kırılanlar bile vardı. Yamacın diğer bölümüne oranla taşlık olan yere geldiklerinde, Cevzeli adam durdu, irice bir taş seçerek arkasına sığındı.

"Durun! Yeter kaçtığımız. Erkekliğimiz öldü mü? Herkes bir çeper yapıp arkasına yatsın. Benim leşim serilse bir adım daha kaçmam. Benden kan çıkacaksa, herhalde onlardan su çıkmayacak!"

Adamın bu sözleri beklenmedik bir etki yarattı. Kaçanlar oldukları yerde kaldılar. Kendilerine yeni mevziler oluşturdular. Gençler, gerideki yaralılara yardım etmek için geri döndüler. Kaçtıklarından utandılar. Korkuları da yerini özgüvene bıraktı. Yaralılar vadinin güneyindeki ağaçlık alana götürüldü. Birkaç genç sakınmadan, vurulan arkadaşlarının ölüsünü aşağıya taşıdı.

Deriyalılar birer atıştan sonra saldıranların geri kaçtıklarını görünce, askerlerin hedefi olmamak için yerlerine çekildiler. Bendajorililer de onları kalan duvarların arkasında sanıp ateşe başladılar. Yaptıklarının akıllıca bir şey olmadığını biliyorlardı. Ancak kırılan onurlarını onarmak istiyorlardı. İçlerinden biri ayağa kalktı:

"Bendajorililer beni dinleyin. Ben birazdan hançerimle düşmanlara hücum edeceğim. Cehennem olup gidersem, beratamı[1] olduğu yerde bırakın. Beni hayvanlar yesin veya güneşin altında çürüyeyim. Buna kararlıyım, benimle ister gelin, ister gidin kadınlarınızın donlarını başlarınıza geçirin."

1 Beratamı: Leşimi.

Sözleri bitince de hançerini çekerek yokuş yukarı koşmaya başladı. Diğer gençler de hançerleri ellerinde onu izledi. Yerde hiç kimse kalmadı, herkes saldırıya katıldı. Yıkık duvarlara ulaştıklarında kimseyi bulamadılar, Deriyalılar yok olmuşlardı. Bir süre orada kalıp naralar atarak korkak olmadıklarını haykırdılar.

Birkaçı bildikleri mağaralarla Cemil'in konağına yürümek isteyince, ummadıkları bir ateşle karşılaştılar. En öndekilerden biri başından vuruldu, orada can verdi, iki kişi de yaralandı. Bu kez kaçmadılar, yattıkları yerlerden karşılık verdiler. Çatışma uzun sürdü, sonunda yaralılarla, ölüyü alarak yeniden geri çekildiler.

Çatışmaları yerinde kıpırdamadan izleyen komutan emir astsubayına döndü:

"Evvela çakallar gibi kaçtılar, sonra iyi dövüştüler. Böylece asiler hakkında malumat elde ettik. Nerelerde saklandıklarını tespit edebildiniz mi?"

"Büyük indekileri, evet komutanım. Fakat diğerlerinin yerini bilemedim. Sadece silah sesleriyle biraz da duman yükseliyordu zaman zaman. Bunlar çok iyi gizleniyor."

"Haklısın, çok iyi gizleniyorlar. Mevcutları da tahmin ettiğimizden fazla. Dışarıdaki asileri sekiz on kadar biliyorduk fakat daha kalabalıkmışlar."

"Evet, komutanım, kalabalıklar."

"Yerli milisler çekilince, topçular bir iki gülle daha yollasın yeniden."

"Emredersiniz! Hemen haber veririm."

Cemil, birkaç saate sığan gelişmeler karşısında hiç bozulmadı, gücünü akşama saklamaya kararlıydı. Üstelik adamları da iyi dövüşmüştü. Yapmaları gerekeni anlatmak için, kadınlarla yaşlıları yanına çağırdı.

"Şimdiden akşama kadar hazır olacak ekmekleri pişirmeye başlayın. Çok lazım olan eşyaları toplayın, taşınacak şekilde bohçalayın. Çocukları giydirin, kundaktakileri anneler sırtlarında taşımak için gereken bohçalarla çarşafları şimdiden elinin altında bulundursun. Ona göre!"

Kadınlar, olacakları birer birer kavramasalar da, farklı şeylerin yaşanacağını anladılar. Birbirlerine bakarak heyecanla korku karışımı bir duyguya kapıldılar. Köylülerden bir kadın Hadice'ye alçak, biraz da titrek sesle sordu:

"Hatunamın, kötü bir durum mu var?"

"Hayır, bundan daha kötü bir hal yok."

"Peki, ağa ne için ferag, merag[1] kalmasın dedi?"

"Sen de hepimiz gibi söyleneni yap, iyi bir şey olacak muhakkak, korkma."

"Yani, eskerler bizi bırakacak?"

"Bilmiyorum, belki. Çok sorma, hadi eşyaları bohçalamaya başla."

Cemil, adamlara nöbetten ayrı görevler de verdi. Kimisine kasaplık, kimisine ateş yakma, kimisine çarık onarma, kimisine bir başka görev verdi. Tüfeklerin yoğun bir çatışmaya hazırlanması için yağlanarak temizlenmesi konusunda da uyardı. İki orta yaşlı adamı mağaranın kenarına çekti.

"Siz ikiniz, kadinin evin arkasına açılan saman takasını, akşam olunca sırtlarında çocukla eşya taşıyan kadınların rahat geçebileceği şekilde, ses çıkarmadan, romiler görmeden, duymadan genişletin. Bir daha söylüyorum, hiç ses çıkarmadan işinizi yapın."

"He ağa, hedi hedi[2] yaparız."

"Gece tüfek sesleri gelince, heç durmayın yeniden o takaya gidin, etrafta kimse yok ise, gelen kadınlarla çocıklara yardım edin, çabuk dışarı çıksınlar."

"He, tamam."

Mağarada yoğun bir hazırlık başladı. Gerekli eşyalarla, diğer değerli şeyler toplandı, sırtta taşınabilecek tarzda heybelerle bohçalara dolduruldu. Kalan unların büyük bir bölümü yoğruldu, hızla açılan yufkalar, iki üç kadın tarafından mağara önündeki ocaklara yerleştirildi. Saçlar üzerinde pişirilmeye başlandı. Son bir iki küçük baş hay-

1 "Eşya, meşya."

2 Hedi: Yavaş.

van kesildi, etleri parçalara ayrılarak kazanlara dolduruldu, pişirmek için ateşe yerleştirildi.

Olacaklar konusunda çoğunun bilgisi olmasa da herkesi bir heyecan sardı. Vesile bir şeyler öğrenebilmek için, yapmakta olduğu işi bırakarak, bohça hazırlamakta olan Hadice'ye yaklaştı:

"Verki Xedice Eş tiser, hıı?"[1]

"Baş morıf, bele ene ekul tınıhrıp."[2]

"Mıne kel?"[3]

"Ehet me kelli, bele exemmın."[4]

"Verki idi mo tımsık şığıl, ebza."[5]

"Leyş tıtıbzain, axrap mı sa mo iser."[6]

"E Valla, moyser. Bele ale binti u exi Cemil abza. Balahu ıftıkri şi lı tiyiç fırasna."[7]

"E valla ene ze aleyin abza."[8]

Vesile, başka bir şey söylemeden işine döndü.

Cemil, akşam için eksiksiz hazırlık yapılması gerektiğini biliyordu. Danışabileceği de pek kimse yoktu. "Aklı başında biri olsaydı yanımda, ne iyi olurdu" diye geçirdi içinden. Sonra dışarıdaki insanlarını anımsadı; "Onlara da anlatmak lazım, fakat şimdi değil. Ya, biri ihanet ederse? Kaçıp teslim olursa! Her şey altüst olur, hepimiz burada gebeririz." Canı sıkıldı, gene de "yapabileceğim tek şey, haberi akşam olunca vermek" dedi.

Ön bölüme çıkmadan, arka yamaçtaki askerleri gözetlemek için samanlığa gitti. Dürbünle görebileceği yerlere baktı. Değişen bir şey

1 "Kız Hadice. Ne olacak?"

2 "İyi bilmiyorum ama herhalde kaçacağız diyorum."

3 "Kim söyledi?"

4 "Kimse bana söylemedi ama öyle sanıyorum."

5 "Korkudan elim iş tutmuyor."

6 "Neden korkacaksın, şimdikinden daha kötü olmaz."

7 "Evet olmaz. Ama kızımla kardeşim Cemil için korkuyorum. Onsuz başımıza gelecekleri bir düşün."

8 "Evet, valla ben de onlar için korkuyorum."

yoktu. Ara ara üst katı vurabilen, etkin olmayan kurşun atılıyordu, o kadar. Ön bölüme geldi, orası da aynıydı, taşlarla kayalardan seken birkaç kurşun. Durum beklediği gibiydi. Yan delikten konağın ön altındaki adamlarına göz attı. Birinin dışında görünen yoktu, ama çocukların anneleriyle fısıltılı konuşmaları duyuluyordu.

Bir anne:

"Korkma oğlum! Esker seni öldüremez. Babanla amcan dışarıda bekliyor. Oğluma kimsenin zarar vermesine izin vermezler. Ben de müsaade etmem. Korkma berxe mın[1] korkma!"

Bir başka anne de uyutmaya çalıştığı bebeğine ninni söylüyordu:

"Lori, lori kezabamın lori, eeee."[2]

Anneleri duyan Cemil, bir süre kıpırdamadan yere baktı, öldürülen oğlunu, kardeşini, yeğenini anımsadı, sonra da dönüp içeriye, mağaraya girdi. Kenara çekilerek yere oturdu, hüzünle hazırlık içindeki Hadice'yle Vesile'yi izlemeye başladı.

"Erkek olduğum halde, bir anneyle çocuğun ağladığını duyunca, berbat oluyorum. Kim bilir onlar ne duyuyorlardır! Hele Hadice'nin içinde nasıl harlı bir ateş yanıyordur."

Biraz akşama hazırlanmak, biraz da oyalanmak için dizleri üzerinde duran tüfeği aldı, söktü, parçalara ayırdı. Kadınlardan birinden yağla bez istedi.

Hazırlıklar durmadan sürüyor, ancak hepsi de olacakları öğrenmek için önlenemeyen bir istek yaşıyordu. İçeride ağır bir hava vardı. Birkaç baş da olsa hayvan dışkısının çıkardığı koku, soluklara karışarak dayanılması güç bir ortama neden oluyordu. Hele taşın doğal nemi de olunca... Baş ağrısı çekmeyen yoktu. Birkaç kadın başlarını sıkıca bağlayarak çözüm aradı.

İlk günden bu yana, sessizce oturan Vesile'nin babası Ahmed-e Hasan, kınalı bıyıklarını düzelttikten sonra gidip Cemil'in yanına oturdu.

---

1 "Kuzum."

2 "Ninni ninni ciğerim ninni."

"Yaho ağa herkesi hazırlanmaya zorladın, fakat arkasını getirmedin, yani ne için olduğunu söylemedin."

Cemil biraz düşündükten sonra "Evet, hakkın var" diye yanıtladı.

"Akşamı bekliyorum, o zaman söyleyecektim. Fakat şimdi de söyleyebilirim. Çemberi geçip kaçacağız!"

İş yaparken konuşmaları duyan bir iki adamla birkaç kadın, ellerindekilerle kala kaldılar.

"Keçe bihis tiyi?"[1] diye yanındakine sordu kadınlardan biri. Diğeri eliyle dur diye uyardı.

"Birkaç adamla muvaffak olabilecek miyiz, ağa?"

"Başka bir çare biliyorsan söyle, Ahmed-e Hasan, ha!"

"Bilmiyorum."

Cemil:

"Dışarıdan bize bir kuvvet gelip yardım edecek. Merak etme!"

"Haa! Baş! Baş!"[2]

"Gece Pero'yu Bazıke'ye gönderdim, kuvvet göndermelerini söylemesi için!"

Ahmed de öğreneceğini öğrenmişti, başka da bir şey sormadı. Yerinden kalktı, eşya toplamakta olan kızı Vesile'ye söylemeye gitti. Anlatacakken Vesile.

"Sımıtu Baba. Exi Cemil şi lı kal kıllu sımıtuhu."[3]

Cemil tümüne bilgi verme gereksinimi duydu içinden. Ayağa kalkmadan, tüfek temizliğini sürdürerek konuşmaya başladı:

"Beni iyice dinleyin! Dün Pero'yu Bazıke'ye gönderdim. Bu akşam gelip arkadan askerlere saldıracaklar. Biz de buradan vurup geçeceğiz. Çemberi kırıp çıkıp gideceğiz. Zaman geldiğinde haber vereceğim. Şimdi eğer piştiyse, kadınlar herkese biraz et dağıtsın, pişmediyse başka bir şeyler koyun yiyelim! Hazırlıklara sonra da devam edebilirsiniz, daha çok vakit var!"

---

1 "Kız duydun mu?"

2 "İyi, iyi."

3 "Duydum baba. Kardeşim Cemil'in tüm söylediklerini duydum."

Tümü bu anı bekliyormuş gibi, ellerindeki işleri bıraktılar. Kadınların bazıları yemek hazırlamaya koşuştu, kalanlardan birkaçı heyecanlarını yenebilmek için hazırlanan bohçaların üzerine oturdu, anneler çocuklarıyla ilgilenmeye başladı.

Cemil, dışarıdaki adamlarına da bilgi vermesi gerektiğini düşündü.

"Dışarıdakilere de haber vereyim de hazırlansınlar" dedi.

Tüfeğinin bakımı bitmişti, parçaları birer birer yerlerine taktı, ayağa kalktı, fişekliğinden bir bağ mermi çıkararak doldurdu, ardından da mağaradan çıktı.

Gözetlemelerden birinden dışarı baktı, kimsecikler yoktu. Askerlerin duyamayacağı bir sesle Uso'yu çağırdı.

"Uso! Uso!"

"Lebi ağa!"

"Fırsatın varsa, biraz buraya yaklaş. Dikkat et Romiler seni görmesin, ha!"

"Tamam, geliyorum ağe min."

Uso az sonra yaklaştığını bildirdi.

"Uso beni iyi dinle. Arkadaşlarına söyle, herkes hazırlansın. Çarıklarınızın deliklerini dikin, elbiselerinizi toplayın, bohça yapın. Kadınlar çocuklara yemeklerini yedirip hazır etsinler, tüfeklerinizi yağlarınız varsa yağlayın, akşamı bekleyin."

"Ser sere mın ağa!"

"Şimdi dikkatle yerine git. Hıı, herkes iyi mi?"

"Herkes iyi, bele çocukların hepsi değil, yarısı çok hasta."

"Nasıl hasta?"

"Çoğu wırrık[1] olmuş."

Cemil, nöbettekilere de durumu anlattı. Dikkatli olmalarını öğütledi, yeniden mağaraya döndü.

Ocaktaki etler gerektiği gibi henüz pişmedikleri için kadınlar, suyundan vermeyi yeylediler. Sıcak saç ekmeğiyle et suyu. Kurulan yer

1 Wırrı: İshal.

sofrasına oturdular, ortaya konan leğenimsi bakır kaptaki et suyuna yufkaları batırıp yemeye başladılar. Yerken Cemil, yapılması gerekeni yeniden hatırlatmayı uygun buldu:

"Dediğim gibi, her şey akşama hazır olsun. Şu bu bilmem, saati geldiğinde herkes taşıyabileceği kadar eşya alacak, anneler de çocuklarını. Koşarken ne olursa olsun kimse durmayacak, koşmaya devam edecek. Akşam dışarı çıkmadan hangi tarafa gideceğimizi size söylerim. Anlaşıldı mı?

"Hee! Hee!" diye yanıtladı birkaç kişi.

"Keke Cemil, aramızda koşamayacak ihtiyarlar var, başta babam."

Ahmed, kızı Vesile'ye çıkıştı:

"Evet, ihtiyarım, fakat koşarım, sen merak etme kızım."

"Biliyorum koşamayacaklarını. Burada da bırakıp gidecek değiliz ya!"

Karınları doyunca, yeniden toplanma işine döndüler. Hadice, Vesile'yle sonuncu kumaya bakarak.

"Fırsat varken çocukları şimdiden, hazırlanan bohçalar üzerinde yatırıp uyutun."

"He, doğru söylüyor, sonra yol kenarında uyuyup kalmasınlar gece karanlığında" diye onayladı Cemil.

Cemil anımsadığı uyarıları arada yaptıkça, oradakilerin heyecanı da artıyordu. İçlerinde en çok tasalanan yaşlılardı. Diğerlerini de düşündürüyordu bu durum. Gerçi sayıları azdı, ama gene de sorun olacakları belliydi. Yemekten sonra bir ara Ahmed Naim, Cemil'e konuyu açtı:

"Cemil ağa, şeyipler[1] vallah kaçamaz lo! Sana bela olacak. Heme meğerede kalsın, ne var."

Cemil gülümseyerek:

"Olmaz Ahmed Naim. Herkes, Cemil akrabalarını bıraktı kaçtı der."

"Heme desin lo. Ne olacak?"

"Sonra kimsenin yüzüne bakamam."

---

1 Şeyip: Kurumuş, yaşlı.

"He, valla doğrisin."

Ahmed Naim üzerine düşeni canla başla yapıyordu. Hiçbir çatışmadan uzak kalmadı. Salt Cemil'in değil, diğerlerinin de güvenini elde etmişti. O yerde bile, güçlükle yemek yiyebiliyordu. Yemek sırası geldiğinde, nedense hep tok olurdu. Dayatmayla yedirildiğinde de, yemeğin ancak yarısını bitirirdi. "Karnım tok" veya "Aç değilim, biz bu saatlerde bir şey yemeyiz" der dururdu.

En güç anlarda bile olanları, en ince, anlamlı, güldürebilen sözcüklerle karşılardı. Bendajori saldırısında, konağa yöneldiklerini görünce, soğukkanlılığını bozmadan, "Vay ele harab beyt. Talı verek, ımcet mo yıhsıbune şiy ıl mıkallein"[1] sözcükleriyle yanındakileri güldürmüştü. Başka bir zamanda, Dereveri dağlarında görülseydi, pusuya düşürülerek, gözünün yaşına bakılmadan uğurlarında öldürülebileceği güzel bir tüfeği, gümüş kını olan, sapı değerli taşla süslü bir hançeri vardı. Sektirmeyen, keskin bir atıcıydı da. Boşuna mermi atmayı sevmezdi. Gereksiz atanları görünce, yüzüne uzun uzun bakar, "Ec el aleyk!"[2] derdi.

Onlar akşam için hazırlanırken, yukarıda, mağarayı bile sarsan bir patlama oldu. Bir top mermisi ayvandan dalarak gerideki duvara saplandı. Yeniden taşlı topraklı bir bulut oluştu. Çocuklarla bir iki kadın istemeden çığlık attı. Öyle bir sarsıntı yaşandı ki Cemil bile, merminin mağaraya geldiğini sandı. Yanıldığını anlayınca, karşı bir tepkiyle bağırdı.

"Susun be, beni de şaşırttınız lanet şeyler!"

Cemil'in öfkelendiğini gören kadınlar, yaptıklarından utanarak, korkuyla, oldukları yerlerde büzülüp kaldılar. Kendisi de patlamanın bir hasar verip vermediğine bakmak üzere ayvan altına geçti.

İlk görünürde bir şey yoktu, her şey yerli yerinde gibiydi.

"Kimseye bir zarar geldi mi" diye sordu nöbettekilere.

Yerinden oynayan bir kütüğü eliyle gösteren bir nöbetçi "Nıç. Şu yerinden oynayınca, taşlar düştü."

---

1 "Vay evin yıkıla! Bak ulan, gerçekten bizi bir şey saymıyor kökleri kuruyasıcalar!"

2 "Bu da iş mi?"

Oynayan kütükle taşlar yerlerine yeniden yerleştirildi. Duvarların dışında, belki de iş olsun diye takırdayan bir ağır makinelinin vınlayarak topurdayan mermi sesleri vardı. İnce yüzlü diğer bir nöbetçi, yanında hiç kimsecikler yokmuşçasına, "Teev! Ne kadar fişeği var hükümetin yaho. Hiç bitmiyor" dedi başını iki yana sallayarak.

Dışarıda, güneş askerî mevzilerin gerisindeki meşe ağaçlarının uçtaki körpe dallarıyla oynaşarak, barutla ter kokan alandan doruklara doğru uzaklaşmaya, gölgeler öndeki vadiye yetişmeye, akşamı çağıran hüzünlü sesler bilinen velveleye başladı. Kuşlar, diğer güzelim hayvanlarla birlikte o gün de ortalıkta yoktu, ta uzaklardan acınası insanlara seslenmekle yetindiler. Ama onlara gene kulak veren çıkmadı.

Siperlerde yorgun düşen askerler ağır ağır düzlüğe alındı. Yükle çeki hayvanları sulanmak için kurtlu kuyu başlarına götürüldü. Komutan ise günün son çizelgelerini hazırlamaları için subaylarına buyruk yolladı. Annesini özlemekte olan bir er arkadaşına "Bugün de geçti" dedi.

Mağarada ise Cemil, Hadice'ye seslendi:

"Kadınlara söyle herkesin karnını doyuracak kadar etle sac ekmeği dağıtsınlar. Geri kalanı dışarıdaki çoluk çocuğa bırakın. Bir şekilde onlara ulaştırırız."

"Vakit geldi mi?"

"Yok gelmedi. Erken yesinler bugün. Sonra sıwık[1] olmazlar."

"Söylerim."

Hemencecik yeterince et, yufka dağıtıldı. Kalanlar da dışarıdakiler için ayrıldı. Gözetlemelerden güneş ışınlarını çekmeden, karnı doymayan kalmadı. Yeterince de su içildi.

"Karanlıktan evvel kalan yemekleri dışarıdakilere veremeyiz," dedi Cemil.

Akşam ağır ağır indiğinde, heyecan dayanılmaz oldu.

"Beni iyi dinleyin. Anneler çocuklarını sırtlarına bağlamaya başlasın. Herkes hazır olsun. Arkadaki tepelerde tıfınkler başlayınca gi-

1 Sıwık: Hafif, hızlı.

deceğiz. Bir tek çocuk veya kadın ağlaması kulağıma gelirse dönüp geberteceğim, ona göre! Süt emenler hemen emzirilsin."

Sonra da erkeklerle konuştu:

"İlk tıfınk sesiyle, dışarıdakiler karşıdaki çeperlere ateşe başlayacak, ta ki biz evin arkasındaki kayalara gidinceye kadar. Sonra biz ateşe başlayacağız, onlar koşacak. Böyle böyle gideceğiz, fakat kadınlarla çocuklar hiç durmayacak hep koşacaklar."

Duygular altüst olmuştu. Çatışmalara, kavgalara alışkın olanlar bile heyecanlandı. Bazılarının dizleri titremeye başladı. Kadınlar, engellemesin diye, eteklerini bacaklarına dolayarak uçlarını kuşaklarının altına soktu.

Sıra dışarıdakilere yiyecek vermeye geldi. Bir yayık tuluğunun ağzı kesildi, herzelemeden[1] etler içine dolduruldu, ağzı da siyah kıldan urganla bağlandı. Yufkalar büyük bir bohçaya sarıldı. Cemil ayvan altındaki delikten gene Uso'yu çağırdı. Bir iki tahtayla taş sökülerek gözetleme deliği genişletildi, tulukla bohça aşağıya sarkıtıldı.

"Meşkte et var Uso, bohçada da ekmek. Herkese dağıtın."

"Tamam, ağa."

"Şimdiden yemeğe başlayın. Arkadaki dağın gerisinden gelecek tüfek sesiyle yarınız karşıya, diğer yarınız da yukarıya, yani bizim arkamızdaki çeperlere ateş açsın. Biz de çıkıp Harapmemo tarafına doğru koşacağız. Sonra biz ateşe başlayınca, siz koşun. Böyle böyle çemberden geçeriz."

Uso, indirilen yiyecekleri taşımak için bir iki kişiyi daha çağırdı.

"Ali, Usuf bana yardıma gelin lo!"

Ali ile Usuf askerlere görünmeden geldiler. Yemekleri aralarında taşıyıp götürdüler.

Çoğu hasta çocuklar için kaygılı anneler dışında kalanlar, mağaradakilere oranla sakin sayılırlardı. Dağıtılanları iştahla yiyip bitirdiler hemen. Pek de eşyaları var sayılmazdı, birkaç çaput, bir o kadar içleri dışları gibi kara tencere. Çocukların çoğunun ayağında don bile yoktu.

1 Herzelemeden: Ufalamadan.

Olan giysiler de yırtık dökük. Bazıları, ayaklarına çarık yerine bulabildikleri çaputları doladılar. Kadınların çoğu, eteklerinin önle arka uçlarını omuzlarında birbirlerine bağlayarak, çocuklarını sırtlarına aldılar.

Hoca, Deriyalılara yardım etmek için seçtiği deneyimli on beş-yirmi tüfekliyle askerlerin mevzilerini gören bir tepenin gerisinde, karanlığın iyice çökmesini bekliyordu. Saldırı zamanının yaklaştığını görünce, açıklamasını yaptı:

"Sizlere cesaret verecek değilim, bugüne kadar yüzlercesine katıldığınız bir çatışmaya gireceğiz. Niyetimiz, askerleri öldürmek değil, Cemil ağayla mahsur kalanlara kaçma imkânı yaratmak. Elimizden geldiği kadar başlarını çeperlerden çıkarmalarına fırsat vermeyelim. Zaten yarım saat ya sürer ya sürmez."

Silahlı adamların çoğunluğu ise, bu deneyimli adam kadar iyimser değildi. Bu saldırının daha öncekilere benzemeyeceğini, çatışma sonrası hiçbir şey olmamış gibi evlerine dönemeyeceklerini biliyorlardı. Hoca'nın kardeşi olası bir asker baskınına karşı, alınması gereken zorunlu önlemleri anlatmaya başladı.

"Hoca senin söylediğin kadar kolay değil. Biz birkaç beradayı[1] kişiye hücum etmeyeceğiz. Askerlere hücum edeceğiz. Herkes dikkat etmeli."

"He, biliyorum. Kolay değil. Fakat ağayla arkadaşları bırakamayız. İhanet olur."

"He valla, ihanet olır" diye tekrarladı bir başkası.

"Ben bırakalım, demedim. Elbette ihanet olur. Fakat köyden çolık çocık, eyal bırakmak hatadır."

"He doğru, fakat geç kaldık, ya ıxvedex[2] diyelim, ne olursa olsun. Deriyalıları kurtarınca, yarın biz de eyalımızı alır kaçarız. Ağayla diğer arkadaşlar nereye kaçarsa, biz de oraya gideriz."

"He o zaman başka, tamam olur."

"Artık yeter, cesaretimizi bozmayalım. Kaderimizde ne varsa o olur."

1 Beradayı: Başıboş.

2 Ixvede: Allah.

Tartışmayı bitiren Hoca, "Haydi gidelim" dedi. Askerlerin olduğu yere doğru yürümeye başladılar. Toplu olarak, yani bir arada gidiyorlardı. Bir iki yüz metre kala, "Şimdi daha dikkatli olun" diye fısıltıyla uyardı adamları, ardından da beş on metre aralıklarla açılmalarını istedi.

Gökyüzünde yıldızlar görkemli bir parıltı okyanusunda göz kırpıyordu. Yaz güneşinin sararttığı otlardan başka açık renk olmayan karanlık, meyilli alanda, meşe ağaçları geceyi daha da koyulaştırıyordu. Hava durgun, sıcak, bunaltıcı. Basılan toprak ise çatlak, sert, üstelik dikenle kılçığın birbirine girdiği bu dik olmayan eğimli yerde Bazıkeliler sorunsuz ilerlediler. Askerlerin konuşlandığı yere yaklaşık yüz, yüz elli metre kala Hoca'nın fısıltılı uyarısıyla durdular:

"Biraz durup dinleyelim. Herhalde burası çok müsait."

Biri, "He yeter, romiler[1] aha şurada" görülüyormuş gibi eliyle göstererek.

Onlar fısıldaşırken, siperlerden nöbet değiştiren askerlerin sesleri duyuldu. Hoca yakınındaki kardeşine "Burası müsait, diğerlerine de haber ver, taşlarla önlerine çeper yapsınlar."

"He, xeber[2] veririm."

Az sonra, yığılan taşların sesi duyuldu. Başka da bir ses yoktu; ne bir gece kuşu öttü, ne de bir böcek zırladı. Olduysa da Bazıkeliler duymadı.

Mağaradakiler, çıraları söndürmüş, atılacak ilk tüfek sesini duyabilmek için, sessizce, ama hemencecik kaçabilecek bir duruşla kapıya yakın bekliyorlardı. Cemil ise samanlığın dışarıya genişletilen olası kaçış yerinin kenarındaydı. Soluğunu bile sessiz alıyordu. "Bu saatte tıfınklerle saldırmaları lazımdı. Allah Allah! Ne oldu acaba?" Askerlerin nöbet değiştirme seslerini kendisi de duydu. "Bu gece bizim son şansımız, ya kurtulacağız ya da öleceğiz."

Beklediği saat geldiği halde, hiçbir silah sesi duyulmadı. İçi içini yemeye başladı, böyle bir ihanet olabilir mi ki, "Olamaz, mümkün değil, Bazıkeliler yapmaz, yoksa Pero mu?" diye düşündü. "Hele böyle bir menaleti yapmış olsun... Görür o zaman" Bir süre daha beklemeyi,

1 Romi: Bölgede askerler bu adla çağrılıyordu.

2 Xeber: Haber.

olmazsa her şeyi göze alarak, dışardan destek görmeden denemeyi aklına koydu. Elden geldikçe sessiz çıkıp ilerlemeyi, siperlere yaklaşınca da yoğun bir ateşle vurup gitmeyi tasarlamaya başladı. "Başka da bir çıkar yol yok ne olursa olsun, ya kurtuluruz ya da ölürüz. Muhakkak birçoğumuz kurtulur, ölen de ölür."

Cemil beklemekten de vazgeçip, hemen gitmeye karar verdiği bir anda, dışarıda bir silah atıldı. Sonra biri daha, sonra da çatışma başladı, giderek de yoğunlaştı. Kurşun sesleri ıslıklar çalarak öylesine yakından geçiyordu ki, samanlığa koşarak gelenler kendilerini ateş ağının ortasında sandılar.

Silah atışları artınca, konağın ön dışında olan Usu'yla diğerleri de karşı mevzileri ateş altına aldılar. Cemil iki adamını ellerinden tutup dışarı itti.

"Haydi, siz kadınlarla çocukların önünde gidin, hiç durmadan koşun, onlara yardım edin, fakat bağırıp çağırmayın."

Ardından yaşlılar, kadınlarla çocuklar çıktı.

Cemil'le kalanlar ise en son fırladılar, konağın duvarını geçerek kayalıklara doğru koştular. Öndekilerle Bazıkelilerin ateşi sürüyordu. Her yer cehenneme döndü. Siperlerden, düdüklerle bağrışma sesleri yükseldi, havada vızıldayan kurşunlar dolaşmaya başladı.

Kayalık yere gelen Cemil, adamlarını iki yöne yatırarak değişik siperlere ateş emri verdi. Sıra Usa'yla adamlarındaydı, onlar da Cemil'in önceden söylediği gibi koşmaya başladılar, kayalıklara ulaşmaları biraz zaman aldı. Hem yerleri daha dik, hem de beslenememekten güçsüz düşmüşlerdi. Gene de yitik vermeden ilerlediler, erkekler kayaların arkasına geçip ateşe başlarken, çoluk çocuk Cemileri izledi.

Islık çalan, gürleyen silah sesleri, öylesine ürkütücüydü ki, salt çocukları değil anneleri, koca adamları bile şaşkına çevirdi. Birbirlerinin ayak seslerine göre yön seçip koştular.

Cemil'le adamları bozulmadan, bilinçlice nöbetleşerek ilerlediler. Yamacın biraz açık, korunması güç yerine geldiklerinde, geride kalanlar arasında vurulan bir adamın bağırması duyuldu.

"Aaax lo!"

“Herhalde bizden biri gitti!” diye bağırdı vurulanın az önünde kaçmakta olan kadınlardan biri. Yardım etmek isteyince, yanındaki sırtından itti onu:

“Cehennem ol koş, ağzını da kapat!”

“Valla biri vuruldu le!”

“Delıq[1], dilini kes diyorum!”

Kadın, vurulana yardım edememenin üzüntüsüyle yeniden koşmaya başladı. Az sonra yeniden söylenmeye başladı:

“Yabo! Yabo! Vallahi de billahi de biri yaralandı, fakat kimse durmadı. Bu nasıl vicdandır!”

“Hepimiz geberelim istiyorsun deliq e haram). Bir şahıs için, hem de kesin bir şey bilmeden!”

Deriya’nın altındaki vadinin iki ucunu tutan Bendajorililer önce olup biteni anlayamadılar. Askerlerin bir gece saldırısı sandılar, ama silah seslerinin kuzeydoğudan, uzaklaşarak geldiğini anlayınca, gene Cevzeli yaşlı adam durumu kavradı.

“Valla Bendajerililer kaçıyor.”

“Vaaav! Bendajerililer kaçıyorlaaar? Kuş mu oldular” diye alay etti biri.

“Kero[2] valla kaçıyorlar. Bak arkadan da ses geliyor, muhakkak adamları yardıma geldi.”

Bir başkası:

“He valla doğru, kaçıyorlar. Bakın tüfek sesleri köyün arkasından da geliyor.”

Bir üstten komut almışçasına, güney uçtakiler ayağa fırladılar. “Durun hele, gündüz gibi ahmak olmayın, aşağıdaki arkadaşlara haber verelim!”

“He, doğru, çabuk çağıralım onları da.”

“Hey, arkadaşlar, ben Şıko yi Aziz![3] Bendajerililer kaçtılar. Biz onların peşinden gidiyoruz, ha! Haberiniz olsun!”

1 Delıq: Kancık.

2 Kero: Eşek.

3 Şıko yi Aziz: Şıko’nun Aziz’i.

Yukarıdaki arkadaşları gibi olanlardan kuşkulanan vadinin alt ucundakiler de "Tamam tamam, biz de kalkıyoruz." dediler.

Bendajorililer, askerlerin aksine, yerlerinden çıktılar, iki yönden köyün arkasına tırmandılar, askerlerin atışlarından da sakınarak yamacın kurşun almayan, Cemil'le adamlarının ilk siper seçtiği güvenli kayalıklarda birleştiler.

Biri, "Harabmemo ile Bazıke'ye kaçıyorlar" diye bağırınca, oraya yöneldiler, sonra da durup ateşe başladılar.

Askerlerin kendilerine gelmeleri uzun zaman aldı. Subaylarla diğer rütbeliler astlarını yönlendirmekte oldukça güçlük çektiler. Ancak doğu uçtakiler, iki yöne ayrılarak etkili olabilecekleri ateş düzenine geçeceklerine, saldıranların yerlerini saptamadan, en uygunsuz noktalardan, önce havaya, ardından ses gelen her yöne kurşun yağmuru başlattılar. Ama kaçanlarla Bazıkelileri geriletemediler.

Bendajorililerin yoğun ateşi nedeniyle Deriyalılar, yeniden nöbetleşerek çekilmek zorunda kaldılar. Önde gidenler her elli altmış metre arayla durup ateş ediyor, diğer arkadaşları yerlerini alınca da kalkıp koştular.

Geride kalan güçsüz kadınlardan biri, bir vınlama sonrası öne savruldu. "Uy rebene, ev çı bu?"[1] diye bağırdı, düşmemek için sağ elini toprağa dayadı, diğeriyle de bohçaya bağladığı sırtındaki minnacık yavrusunu tutmaya çalıştı. Doğrulduğunda parmaklarını ılık bir sıvı kapladı.

"Yavru da korkuyor, ha bire işiyor" dedi kendi kendine.

Daha bir sevecenlikle bebeğinin sarkan çıplak ayağını tuttu, anneliğin önlenemez özlemiyle hafif sıktı.

"Hiç ses çıkarmıyor kuzum."

Biraz daha hızlı yürüdü. Az sonra gücü yeniden azaldı, oturmak istedi, ancak sırtındaki bebeği anımsayınca, kendini zorladı, yavaş da olsa yürümeyi sürdürdü.

"Herhalde az kaldı. Bana ne olursa olsun, fakat o var. O benim canım, onun için yürüyeceğim, hem de hiç nefes almadan."

---

1 "Uy zavallı bu neydi?"

Kadın, arzuladığı hıza ulaşamadı, gücü giderek yitti, bacakları ağırlaştı, yere yığıldı kaldı.

Siyah koyu geceyi keskin barut kokusu tütsüledi. Küçücük bedenler can pazarında, kadınlar ise üçlü korkuda, biri çocukları, biri erkekleri, biri de kendileri. Gece mavisi gökyüzünde, insanın acımasızlığı inadına, gülümseyen yıldızlar bir boydan bir boya kaydı durdu. Güneye doğrulduğunda yörede bağ bozumu günlerin müjdecisi bilinen samanyolu, çocukların sevincini yaşamayı gereksiz bekledi.

Artçı silahlı Deriyalılar, üzerlerine yağan kurşun yağmuruna aldırmadan, karşı ateşle Bendajorililerı durdurmayı başardılar. Sonra da, beşer onar metre aralıklarla, dikkatlice yamaç yukarı tırmanmaya koyuldular.

Bazıkeliler ise askerler üzerine ara vermeden kurşun yağdırmayı sürdürdüler. Tuttukları yer oldukça uygundu. Onlara en yakın, olası bir kaçışı önlemeye göre konuşlanmış olan doğudaki siperlerden çıkan kurşunların hangi yöne gittikleri bile belli değildi. Geciken diğer askerler de Deriyalılar üzerine sonuçsuz kalan ateşe yoğunlaştılar.

Doğudaki siperlere, öyle etkili atışlar yapılıyordu ki, nöbettekiler yere çakılıp kaldılar, ancak karşılık vermiş olmak için silahlarını ateşlediler, yamaçlara çarparak dönen yanıltıcı uğultulara, kayalardan sekerken geriye doğru vızıldayan kurşunlara bile.

Artçı Deriyalılar da, Bendajorililere yeniden kendilerini izleme olanağı vermemek için kısa geri dönüşlerle ateş ederek, öndeki arkadaşlarını izlemeyi sürdürürken, kovalayanlarıyla aralarına küçümsenmeyecek bir ara koymayı başardılar. Bir geri dönüş atışı sonrası yan uçta olan biri, koşarken kendisine yumuşak gelen bir şeye bastı geçti.

Kadın.

"Aaay! Tı ez küştüm loo!"[1]

Beklemediği bu ses karşısında adam, tüfeğini doğrulttu.

"Tı qiyi?"

Yerdeki kadın, adamı sesinden tanımıştı.

1 "Beni öldürdün."

"Malharabo[1] benim, Güle'yim."

"Kız boynun altında kala, beni korkuttun. Yerde ne işin var?"

"Behal düştüm lo! Ben heç, sırtımdaki berxımi kurtar, kurban olayım sana!"

"Haydi, kalk, merak etme, arkadaşları da çağırayım, seni burada bırakmam."

Ayağa kalkabilmesi için kadına yardım eden adam, ancak arkadaşlarının duyabileceği bir sesle:

"Hey Heseno, Mısto! Hele buraya gelin, çabuk."

"Hı kırro, ne var?"

"Hele yardım edin."

Adam, gelenlerden biriyle birlikte kadının koltuk altına girip sürüklercesine taşımaya başladılar.

Kadın yorgun sesiyle;

"Biraz dikkat edin kurban olayım. Oğlum uyuyor, uyanırsa ağlamaya başlar, dımın duyar," diyerek uyardı.

"He he, dikkat ederiz."

"He kurban, ağlarsa sesini dımın duymasa, kurban olduğum Cemil ağa duyar."

Arkadan gelen bir iki kurşun vınlayarak geçti, biri yanlarındaki taşı parçalara ayırdı. Hemen kadını bırakıp kurşunların geldiği geriye ateşe başladılar. Sonra da onu alarak yeniden yürüdüler.

Geri dönüşlü kaçışlar, Bazıke köyünün güneyine, Zıvıngimenda arasına dek sürdü. Bendajorililerin de daha ileri gitmeyi gözleri yemedi, sabahı beklediler. Bazıkeliler de Deriyalıların zorlu dönemeçleri geçtiklerinden emin olunca, büyük bir ustalıkla, yitik vermeden, köylerinin yakınındaki tepelik bir yere çekildiler.

Hoca, bulundukları tepenin az altından geçen sonuncu Deriyalıların karartılarını seçince, güven verici bir sesle onlara sordu:

"Herkes tamam mı, lo?"

1 "Evi yıkılasıca."

“Sen kimsin?” diye yanıt yerine bir soru geldi.

“Benim ben, Bezıkeli Hoca!”

“Hı Hoca sen misin? Bu gece büyük bir şeref yaptın, ha!”

“Dı ayıptır lo! Ne şerefi?”

“Ne bizler ne de gelecek zürriyetimiz iyiliğini unutmayacağız Hoca!”

“Dı bırak şimdi bunları, herkes kaçabildi mi? Cemil ağadan haber var mı?”

“Valla senin gibi biz de bilmiyoruz. Herhalde herkes kurtulmuştur.”

“İyi, iyi. Siz devam edin, ne olur ne olmaz, belki birkaç ahmak gelebilir. Biz burada bekleyeceğiz ta siz emniyetli yere gidinceye kadar. Cemil ağaya söyleyin biz de çoluk çocuğu, eyali toplayıp size yetişeceğiz. Unutmayın, ha? Muhakkak söyleyin görünce.”

“He he, unıtmayız. Merek etme.”

Kadını sürükleyerek de olsa taşımaları adamları yordu. Uygun düşer mi, düşmez mi? Sorgulamadan, kendilerini yere bıraktılar. Kadın sırtındaki bohçayı indirdi, annelik duygularıyla çocuğa sımsıkı sarıldı. Kolları, elleri yoğun bir sıvıya bulandı, kaygıyla çocuğun yüzüne dokundu, incitmeden sarstı, ses çıkmadı, umutla elini avucuna aldı, soğumuştu. Yeniden iki koluyla kucakladı, yüzünü küçücük göğsüne bastırarak hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

“Berxemın, ferxemın,[1] ölmüş!”

Adamlardan biri:

“Dur hele, uyuyordur, belki de bayılmıştır lee!”

“Valla ölmüş, yavru kuşum, canım, ruhum looo, looo!”

Adamlar, çocuğu annenin kucağından almak istediler, vermedi. Ancak soğuk ellerini, küçük çıplak ayaklarını tutabildiler. Ölmüştü.

Kadın yüzünü çocuğun göğsünden çekmeden söylenmeye başladı:

“Aaahhh bu ne zulumdür, bu ne kaderdir? Korkudan ses çıkarmadan ağlıyorum ancak talihime.”

1 Kuzum, yavrum.

Havanın durgun, bunaltıcı, ağır, böceklerin bile hoşnut olmadığı koyu gecede, kendini yakalayan yılanın ağzından kurtarılmasını isteyen küçücük bir kuşun, kimselere duyuramadığı haykırışları geldi. Giderek azaldı, sonra da yitti.

Adamlar, anneyle oturdular. Oysa diğerlerine yetişmeleri gerekiyordu.

"Haydi bacım, gidelim" diye seslendi içlerinden biri.

İki yana sallanarak, için için ağlayan kadın duymadı.

"Çocuğu kucağından yere bırak gidelim," diye yineledi bir diğeri.

Yüzü çocuğun kanına bulanan anne, ayağa kalktı.

"Yavrumu da götürelim, kurban olduğum."

"Olmaz, burada gömelim. Hayırlısıyla köye yeniden gelince bizim mezarlığa alırız, he bacım."

Çocuğun kanı boşalmış, küçücük bedenini annesinin kolları arasından aldılar. Biraz ötede, bir iki taş arasına bıraktılar, üstünü de meşe dallarıyla örttüler.

Gün aydınlanınca Bendajorililer, Köse, Barava'dan yardıma gelenlerle birlikte, avcı koluyla, gece boyunca süren çatışmaların geçtiği yamaçlara, vadilere, tepelere yayıldılar. Aralarında Ahmed Naim'in hasımları da vardı. Yerlerde boş kovanlar, kapsülleri ateş almamış mermiler, tekeş çocuk-yetişkin çarıkları, paçavralar, ekmek parçacıkları bile vardı. Güneşin doğumuyla, askerler de yukarılarda alan aramasına katıldılar; ama bu uzun sürmedi, bir süre sonra da yerlerine geri döndüler.

Yükseklerde, iki vadi başlangıcının birleştiği bir yerde, Raşidi'den gelenler, bir meşe çalılığına doğru uzayan, yeni kurumuş kan izi gördüler. Liderleri olan, yerden bulanmış küçük bir taşı aldı parmaklarıyla yokladı.

"Ulan dikkat edin buralarda ölü veya yaralı biri var!"

"He, doğru, mıhakkak var. Aha böyle yana gidiyor."

Kanı izlemeye başladılar. İz sicimden daha kalın, kopmadan gidiyordu, yer yer de yayılıyordu.

"Bu yaralı, dinlene dinlene gitmiş" dedi önde izleyen, gözlerini yerden ayırmadan. Sonra da eliyle göstererek "Aha! Şu tırraşta[1] bir şey var."

Hemen omuzlarında asılı tüfeklerini ellerine alarak, yarım ay oluşturdular. Liderleri, dikkatlice çalılığa ilerledi, yaklaşınca da "Vay beee! İii sen ha? Vah vah, dur seni alıyım hı" demeye başladı. Adamları da yaklaştılar. Ahmed Naim, çalılığın ortasında, bir bacağı kalçaya yakın yerden eğri, sağ eli sağlam bacağının altında, oturuyordu.

"Hee, valla beni Raşidi'ye götürün, halim yok."

"Dur, dur. Yakından bakayım düştüğün bu hale, yazık yazık."

Biraz eğilince, Ahmed Naim sağ elindeki hançeri adamın boğazına saplamak için savurdu, tutturamadı.

"Yeee, bak hele lo. Mademki gelmek istemiyorsın, burda kal, kemikleri bile toprak olan annen gelsin seni mezarına götürsün."

Hasımları Ahmed Naim'i olduğu yerde ölmesi için bırakıp gittiler. Elli altmış metre uzaklaşınca adam durdu.

"Ahmed! Ahmed! Annen seni cehenneme almaya gelince, benden ona selam söyle, haa! Unutma selamımı!" Ardından el salladı, adamlarıyla Raşidi'ye doğru yürüdü gitti.

Raşidililer uzaklaşınca Ahmed Naim, bacağını kuşağıyla, hançerle kestiği iki odun parçası arasında sıkıştırarak bağladı. Çatal uçlu değneğe yaslanarak Zıvıngimenda köyüne doğru yola çıktı. Güçlükle birkaç adım atabildi. Yüklenince yaradan kan fışkırdı, bir taşa yaslandı, gücü yettiği ölçüde eğilerek ulaşabildiği yerlerden kuru ot, çalı çırpı parçacıkları topladı, koynundan çıkardığı çakmak taşı, kav parçası, demirle yaslandığı taşın üzerinde uzun bir uğraş sonunda bir ateş yaktı. Önce giysisinin yara üzerindeki bölümünü yırttı, yarayı açığa çıkardı, ardıdan hançeri ateşe koydu, kızarınca da yaraya bastırdı. Çevreye dumanla yanık et kokusu yayıldı. Kendisi de acıya dayanamayarak taşın yanına düştü.

Kendine geldiğinde, güneş tepedeydi. Yarasından akan kan tümüyle kesilmemişti ama azalmıştı. Değneğe yaslanarak yürüdü, bi-

1 Tırraş: Ağaçlık.

raz ötedeki bir kayalığa sığındı. Oldukça güç yitirmişti, canı da yanıyordu, kendinden geçerek daldı.

Uyandı. Yeniden yola çıktı. Daldığı sürede kan kesilmişti. Ağır ağır ilerledi, yer yer süründü, sonunda köyün yakınlarındaki bir bağa ulaştı.

Ahmed Naim kurtulmaya uğraşırken, Bendajorililer de annesinin sırtındayken vurulan çocuğun yerde kan izini buldular, bir süre izlediler, Bazıke yönüne gittiğini görünce de bırakıp geri döndüler.

Komutan, subayları topladı, bir iki saat içerisinde kendisine rapor vermelerini istedi. Subaylar çıkarken, yardımcısına döndü, kalmasını söyledi.

"Binbaşı, seninle işim var. Biraz kal."

"Emredersiniz!"

"Bu kadar masraf, emek heba oldu. Düşmanı elimizden kaçırdık. Bazı arkadaşların hatası yüzünden askerlerimiz şehit oldu."

"Evet, kumandanım haklısınız. Eşkıyaları takip etmeyecek miyiz?"

"Bize verilen emir buraya kadar. Binbaşı emir belgesinde 'Vatan hayinlerini, yerlerinde imha edeceksiniz' diyor. 'Gittikleri her yerde takip edeceksiniz' demiyor!"

"Haklısınız, kumandanım!"

"Şimdi bize düşen vazife, birliği zayiatsız, salimen geri çekmek. Zabitlerimizin vereceği teferruatlı raporları toparladıktan sonra, çekilme hazırlıklarını başlatın."

"Emredersiniz!"

Binbaşı izin isteyip kalkacakken, posta içeri girdi.

"Kumandanım, yerli milisler sizinle görüşmek istiyor. Ellerinde de bir torba var. İçeri göndereyim mi?"

"Ne istiyorlar, söylemediler mi? Ne geldiyse onların yüzünden geldi, diğerlerinden farkı yok. Bugün diğerleri, yarın da onlar baş belası. İyi iyi, iki üçünü sal, gelsinler. Kalabalık istemiyorum."

"Emredersiniz!"

Cevzeli yaşlı adam iki kişiyle birlikte içeri girdi. Birinin omuzunda siyah keçi kılından bir torba vardı. Komutanla yardımcısını eğilerek selamladılar.

"Ne istiyorsunuz? Çabuk söyleyin, işimiz var!"

Yaşlı adam:

"Kaçan bir eşkıya başı getirmişiz."

Torbayı arkadaşından alıp kumandanın önüne koydu. Komutan eğilerek içine baktı, gerçekten de kesik bir baş vardı. Binbaşıya doğru eliyle itti.

"Nerede buldunuz?"

"Dağda bulmiştir. Dün gece ölmiştir. Rasasayla[1] ölmiştir kumandan beg."

"Başka yok muydu?"

"Kan var, teee Bezık'eye doğri gidiyorsın."

"Takip etmediniz mi?"

Adam başını önüne eğerek yanıtladı:

"Kımandan beg, arkedeşler gelmemiştir. Biz de gitmemiştir."

"Tamam, gidebilirsiniz! Eşkıya başı burada kalsın."

Komutan, yardımcısına zorlama bir gülümsemeyle baktı.

"Hiç yoktan bu da iyi. Hemen rapora geçelim, buldukları kan izlerini de eklemeyi unutmayalım binbaşı!

"Emredersiniz! Unutmam."

Birlik ancak bir gün sonra toparlandı. Akşama bir iki saat kala da Savur'a girdi. Sokaklardaki insanlar görünmemek için yine evlere, yan sokaklara kaçıştılar. Birlik tören yürüyüşüyle daracık caddede ilerlemeye başladı. Önde gene komutan vardı, sonra yardımcıları. İlk takımın askerlerinden birinin elindeki sırığın başında kesik baş gözüküyordu. Küçük bayrak taşır gibi sırığın bir ucunu kemerine dayamış, iki eliyle dik tutuyordu. Dörtyol ağzındaki camiye yaklaşınca, gür sesli bir onbaşı "Eşkıya başı! Eşkıya başı!" diye bağırmaya başladı. Bu pek uzun olmayan caddede böylece birkaç kez bağıra bağıra gidip geldiler.

1 Rasasay: Kurşun.

Vadideki meyve bahçesinde oturmakta olan Cemil'in baba dostu Abdülaziz, askerlerin geri gelişini izledi. Sırtını bir ağacın gövdesine dayamış otururken yeğenlerinden biri koşarak geldi.

"Amca, Deriya üzerine giden askerler geri geldi. Bir sırığın başında kesik bir baş dolaştırıyorlar çarşıda."

Adam, kekeleyerek:

"Kimin başını gezdiriyorlar? Yoksa Cemil'in mi ha?"

"Kimin başı olduğunu bilemedik. Korkudan kimse yaklaşamıyor."

"Hemen geri dön git. Talip veya diğer memurlarımızdan birini bulursan, söyle gidip baksınlar."

"Amca kimse cesaret edip askerlere yaklaşamıyor."

Öfkelenen yaşlı adam yeğenine bağırdı:

"Cehennem ol git karşımdan! Söylediklerimden birini bul, hemen gidip baksın diyorum sana!"

Genç adam koşup gitti. Abdülaziz oturduğu yerden kalktı, başı önünde, bahçede bir hayalet gibi dolaşmaya başladı; olmadı, bekleyemedi, evin yolunu tuttu.

Mahalle ölüm sessizliğindeydi. Gören, Abdülaziz'in yakınlarının evlerinde yas var sanırdı. Yokuşu soluklanmadan çıkan yaşlı adam, evinin ana kapısından süzülerek avluya girdi, aynı sessizlikle merdivenlerden yukarı çıktı, ayvanda yere çöktü, ardından bağdaş kurup oturdu. Mutfak kapısından onu izleyen karısı Fatma yanına geldi.

"Neden burada oturdun, hacı? Hasta mısın yoksa?"

"Bana birini çağır, Uso da olabilir."

Uso'yu oğlu gibi görüyordu. Yaklaşık on yıl önce çok sıcak bir yaz günü, gene yol kenarındaki bahçede otururken, kan ter içinde, üstü başı kirden gözükmeyen, yaklaşık altı yedi yaşlarında bir erkek çocuğunu bahçelere doğru gelirken görmüş, yanındakilerden birinden yanına getirmesini istemiş; alnında derin, irin toplamış yarası olan çocuğu alıp getirmişler hemen. Elini yüzünü yıkatmış, önüne ekmek ıslatıp koydurmuş. Karnı doyan çocuk, olduğu yerde uzanıp derin bir uykuya dalmış. Saatler sonra uyanabilmiş. Adını, kimin oğlu oldu-

ğunu, Kürtçe-Arapça bilip bilmediğini, nereden geldiğini sormuş. Ama çocuk, bilmedikleri Ermeniceyle bir şeyler anlatmaya çalışmış. Kendini güvende görünce de, susmadan konuşmuş durmuş. Abdülaziz akşam olunca kimsesiz bu çocuğu alıp evine götürmüş. Kendi oğlu İsmail'den başka kimseden hoşlanmayan karısı Fatma, önceleri çocuğu istememiş, ancak kocasına söz geçiremeyince, benimsemek zorunda kalmış. Adını Yusuf koymuşlar. Bir sabah Abdülaziz evde otururken, dışarıdan gelen Yusuf, onu elinden tutup çıkarmış, evin sokağından geçmekte olan orta yaşlı bir adamı göstererek, işaretle, tüfekle kendisini alnından yaralayan kişi olduğunu anlatmış. Abdülaziz adamı hemen yukarıya getirtmiş, durumu sormuş.

"Çocuk tüfekle ona ateş edip başından yaraladığını söylüyor, doğru mu?"

"He valla Hacı dayı, çocuk doğru söylüyor, ben yaraladım."

"Neden peki?" diye sorunca, adam hiç sıkılmadan, olağan bir şey yapmış gibi "Tüfeğim yeniydi adam öldürür mü diye tecrübe ettim!" Yaptıklarını sıkılmadan, doğalmış gibi anlatan adama ne yapılması gerektiğini bilemeyen Abdülaziz, hakaretlerle, yüzüne tükürerek evden kovmuş.

Yusuf, zayıf, ince yapılı, az kızılımsı esmer bir çocuk, koşarak yukarı geldi, Abdülaziz'in yerde üzgün oturduğunu görünce şaşırdı.

"Ne var bab? Hastasın he?"

"Yok, hasta değilim oğlum. Şimdi beklemeden git, Talip'i, Sıphi'yi, Esed'i kimi bulursan bul, eskerin getirdiği başın kimin başı olduğunu öğrensinler. Yolda da kimseye söyleme. Sen çarşıya da çıkma, ha! Esker yakalarsa, ben Hacı Abdülaziz'le Fatma'nın oğlıyım de. Başka bir şey söyleme, tamam!"

"Temam, bab!"

Yusuf, merdivenleri bir koşuda indi, ana kapıdan çıkarak çarşıya doğru gitti. Birkaç yüz metre uzakta olduğu halde, askerlerin "Eşkıya başı! Eşkıya başı!" seslerini duyuyordu. Talip'i memuriyet yaptığı hükümet konağında buldu.

"Bab aşkiye başa baksın kimdir, dedi."

“Askerin caddede gezdirdiği baş mı, Uso?”

“He, he, aşkiye başi.”

“Tamam, sen hemen mahalle arasından eve git, kimseye de bir şey anlatma.”

“Olır, mehelden eve giderım.”

Askerler kesik başı caddede götürüp getirdikten sonra kaymakamlığa verdiler. Onlar da ilçenin girişinde gömmeleri için iki kişiyi görevlendirdiler. Talip de geziniyorlarmış gibi bir arkadaşıyla oraya doğru gitti. Baş, iki askerin arasında, yol kenarındaki bir taşın üzerindeydi. Göz ucuyla bakıp, geçtiler.

Talip, amcasına gittiğinde akşam oluyordu. Büyük bir sırrı açıklayacakmış gibi kapıyı kapattı, Abdülaziz’e iyice yaklaştı, güç duyulan bir sesle:

“Amca, baş Cemil’in değil, Ahmed-i Hasso’nun başı.”

“İyi baktın mı?”

“Evet, baktım. Yaşlı, bıyıkları da kınalıydı.”

Rahat bir soluk alan yaşlı adam doğruladı:

“Doğru, Ahmed-i Hasan bıyıklarını kınalardı. Allah rahmet etsin ona da. Şükürler olsun, Cemil kurtuldu.”

Cemil, Bezıke’yle Zıvıngimenda arasında adamları, kadınlarla çoluk çocuğu topladıktan sonra, hocayla Bezıkeliler yetişince, birlikte güneydoğudan Suriye’ye geçmek için sınıra yöneldiler. O gece hiçbir köye yaklaşmadan, durmadan da yol aldılar. Gece bitip aydınlanmaya başlayınca, sınıra üç beş kilometre kala derin, sık ağaçlı bir vadiye girdiler. Cemil, Hoca’yı çağırdı:

“Hoca, herkes çok yoruldu. Güneş de çıkacak. Bu vakit hududu gecmek zor. Burada kalalım. Kimse görmez. Akşam Suriye’ye gideriz.”

“He ağa, kadınlarla çocuklar mahvoldu.”

“Kadınlara söyle bohçalarında kalan ekmekleri herkese dağıtsınlar.”

“He, söylerim. Bele bizim kadınlarda bir şey yok. Ekmek almaya hiç fırsat bulamadılar. Evet çıkıp geldiler hepsi.”

“He, he biliyorum.”

Günün aydınlanmasıyla doruklarda esmeye başlayan sabah rüzgârı, birbirine çarpan yaşlı meşe ağaç dallarının çıkarttığı sesleri aşağılara ürkütücü uğultu olarak taşıdı. Vadide birleşen iki yamaç da dik, konuşlanmaya uygun değildi. Yaban dağ keçilerinin izleri dışında her yan kuru ot, diken, yayvan çalılarla kaplıydı. Taşlar ise irili ufaklı, kimisi sutaşı gibi delikli, kimisi de sivri uçluydu.

Cemil, adamlarından birine, az aşağıda, biraz düz gözüken bir yeri gösterdi:

“Herkesi toplayın! Oraya geçiyoruz.”

Kimsenin kıpırdayacak gücü yoktu. Gene de söylenen yere geçtiler. Kimisi bir ağaç altına, kimisi bir taş dibine, kimisi de olduğu yere attı kendini. Biraz güç toplayabilen kadınlar, bohçalarda kalan kurumuş ekmekleri dağıttı. Su yoktu, herkesin dili damağına yapışmıştı neredeyse. Çocuklar sızlanıp duruyordu susuzluktan.

Cemil yanına Uso, Ali’yle bir iki adamı alarak su aramaya çıktı. Önce, uzakta yeşil ot veya kamış aradı gözleri, sonra da bir bahçe veya bir sarnıç olasılığına karşı üzüm bağı. Bir iki yokuş inip çıktılar, ardından ancak insan boyunu aşabilen, sık bir meşelikten geçen bir yolağa girdiler. Yolak aşağı doğru kıvrılıyordu. İki kol ayırımına geldiklerinde aniden karşılarına tüfekleri ellerinde üç beş adam dikildi. Sonra da yanlardan çıkanlar sardı çevrelerini sağlı sollu. Cemil, omuzundan tüfeğini indirmeye yeltendiyse de olmadı. Adamlar namluları göğsüne, sırtına dayadılar. Orta yaşı geçkin, kirli keçe başlığının altından taşan tozlu saçları sakalına karışmış biri, “Na, na! Be feyda!”[1] diye bağırdı. Önce tüfeklerini, üç beş mermi kalmış fişekliklerini aldılar. Sonra da ayaklarındaki çarıklarıyla, uzun donları dışındaki giysilerini.

Yaşlı adam, tüfeğinin namlusuyla göstererek “Geriye, diğerlerinin yanına yürüyün bakalım” dedi. Cemil, bir yararı olur umuduyla “Biz Dereveriliyiz. Köyü saran askerlerin çemberinden kaçıp geldik. Bınhatta geçmek istiyoruz. Ayalımızla çocuklarımıza su arıyorduk” dedi.

1 “Hayır hayır! Faydasız.”

Adam öfkeyle, "Kes sesini, konuşma!" diye sözünü kesti.

Diğerlerinin yanına geldiklerinde, onlarca adamın, tüfekleri ellerinde, namlular onlara doğrultulmuş beklediklerini gördüler. Kadınlarla çocuklar bile soyulmuştu, iç giysileri dışında üstlerindekiler alınmıştı, öteberi bohçaları, giysiler ortada yığılı, alınan tüfekler adamların omuzlarında yan asılıydı.

Soyguncular, Cemil'le adamları da diğerlerinin yanına itti. Yaşlıca olan, parmağını büzdüğü dudaklarına götürerek "Hüüş ha!" ses çıkarmamalarını söyledi. Cemil aldırmadı:

"Sizde hiç merhaslık[1] yok. Bu yaptığınız hiçbir aşiret ahlakında yok. Bizi öldürseniz daha iyi olur."

"Burası Dereveri değil, burası Kancoların toprağı, dilini kes, sus diyorum!"

Soyguncular, aldıkları tüm eşyaları yüklenip gittiler. Dereverililer artlarından nefret, kin, biraz da acımayla baktılar.

Cemil başını iki yana sallayarak;

"Bu Kancoları mert, büyük bir aşiret olarak duymuştum. Hallerine bakın hele!" diye bağırdı. Biraz da avutmak için Hoca geldi yanına.

"Canını sıkma, ağa! Kadınlarla çocuklar için su bulalım. Olan oldu."

"Susuzluktan kırılsak bile, bu şerefsiz yerin suyundan bir damla bile kimseye içirtmem xoca! Ne olursa olsun hattı geçip gidelim. Haydi, hemen şimdi gidiyoruz!"

Yürüyemeyecek durumda olan çocukları sırtlanmak, yine eşyasız kalan kadınlarla, tüfekleri alınan adamlara kaldı. Cemil bir kez daha yapılması gerekeni söyledi:

"Ne olursa olsun hattı geçeceğiz bugün. Yürüyemeyecek durumdaki çocukları sırtınıza alın, durmadan da koşun."

Biraz cesaret bulan bir kadın:

"Ağe min, çok yorulduk. Hiç olmassa asır[2] güneşini bekleyelim," dedi.

1 Merhaslık: Mertlik, erkeklik.

2 Asır: İkindi.

"Na ba!"[1] diye yineledi Cemil, "Hayde, hayde şikâyet zamanı değil."

Öğle sıcağının ateşe çevirdiği toprak, üzerindeki kuru dikenlerle yalın ayakların hiç de basmak istemeyeceği kadar kötüydü. Hele öğle saatlerinde sınır cehennem gibi, devriye birlikleri de çok acımasız, ele geçirmek için av bekliyorlardı. Ölüm eşiğinde geçen günlerin ardından sınıra dayanmanın verdiği erinç bile başka bir zaman olsa karşıya geçmeye yetmeyebilirdi. Ama Cemil'in "geçeceğiz" yargısı vardı gene de.

Dereverililer, yalın ayak, aç, susuz meşelikleri geçip, dikeni bol bir düzlüğe ulaştılar. Yer yılan kaynıyordu. Umursamadan sınıra dayandılar. Yerden yükselen bir hortum, kuru otları, dikenleri, çalıları toprakla birlikte yerden alarak döndüre döndüre yukarıya savurdu, sonra da üzerlerine bıraktı. Durmadılar, sınırı güpe gündüz geçtiler. Görünürde ne bir ağaç ne de bir köy vardı. Her yer, gökyüzü bile kırmızıya çalıyordu. Hortumun biri oturuyor, biri ayaklanıyordu, sıcak ise azalacağına artıyordu.

Herhangi bir karakola yakalanmamak için, sınır boyundan içerilere doğru ilerlediler, yaklaşık bir iki kilometre sonra bir keçi sürüsünü otlatan genç, kara kuru bir Arap çoban gördüler. Onunla, Cemil'in Raşidili karısıyla Vesile konuştu.

"Ya exi ıtfalna metıt bele may"[2] dedi Vesile.

Çoban eliyle az ötedeki bir yeri göstererek "İl bir i havnak"[3] dedi. Kuyuya gittiler. Üzerinde, kıl bir urgana bağlı, ağzı açık yarım tuluk vardı. Su çekip yalakları doldurdular, sonra da sürü gibi yan yana uzanarak içtiler. Durumlarını gören çoban, yemeleri için gebe olmayan iki keçi verdi. Hemen oracıkta, kuyu başında kesip pişirdiler. Geceyi kuyu başında geçirmeyi uygun gördü Cemil.

"Ne olur ne olmaz, bu geceyi burada kuyu başında geçirelim. Yabancı bir yerdeyiz, sabaha bir çare ararız."

Yeri yumuşatabilmek için önce taşları ayıkladılar, ardından da ateş yakmak için kuru diken çalısı sapları topladılar. Gece başlarken hava

1 "Olmaz."

2 "Ya kardeşim çocuklarımız susuzluktan öldü."

3 "Su kuyusu orada."

aniden soğumaya başladı. Kadınlarla erkekler nöbetleşerek ateşi beslediler. Ötelerden çobanların, kimisi hüzünlendiren, kimisi neşeli kaval sesleri duyuldu. Biri de uzayıp giden, Arapça, acılı bir ağıtla katıldı.

Ucu bucağı olmayan düzlüğün ufkunda, mor bir ışık belirdi önce, giderek koyu bir görüntüye dönüştü. Ağır ağır aydınlandı göz çizgisi, ardından da yere yansıdı, koyu gölgeler açıldı, kızıl yuvarlak güneş çıktı. Kuru, cansız çalı parçalarını uçuşturan bir yel toprağı yalamaya başladı, geldi çocuklarla diğerlerinin yüzünü okşadı, gitti.

Güneş doğarken, atlı üç beş kadınla o kadar da erkek yerli köylü, yiyeceklerle Dereverililleri görmeye geldiler. Yanlarında çocuklar da vardı. İçlerinden, başında takkesi olan sakallı, beyaz entari içerisinde, kırklı yaşlarda bir adam önce selam verdi, sonra da gülerek, "Arapça bilenniniz var mı?" diye sordu.

"Evet, ben biliyorum" dedi Raşidili kadın.

Adam:

"Güzel, benim gelinim de Kürt."

"Ne istiyorlar?" diye sordu Cemil.

"Gelininin de Kürt olduğunu söylüyor."

"O halde gelin konuşsun, hepimiz anlayalım."

Genç, başı renkli puşuyla örtülü bir kadın aradan atıyla öne çıktı.

"Bu adam, kocamın babası, sizi köyümüze davet etmeye geldik."

Cemil:

"Yerimiz iyi desek, yalan olur. Halimizi görüyorsunuz. Biz Dereveriliyiz, hududun yukarısından kaçtık geldik. Adım Cemil, Hüseyin oğlu Cemil. Sizin gibi birilerine ihtiyacımız var."

Genç kadın, söylenenleri adama çevirdi.

"Ele ayni u ala rasi!"[1]

Ardından da atından indi:

"Terbiyesizlik yapıp attan inmeden konuştum, kusuruma bakmasınlar, heyecandan oldu." Çevirmesi için, elindeki kırpaçla geline işaret verdi.

1 "Başım gözüm üzerine."

Gelenler atlardan yere indiler, getirdikleri yiyecekleri dağıttılar. Ardından da çocuklarla gücü tükenmiş bir iki hamile kadın atlara bindirildi. Birlikte köye doğru yürüdüler.

Köy, on-onbeş kerpiç evden oluşan yoksul bir yerdi. Adamın iki göz evinin önünde, köklü bir aileden geldiğini gösteren kıldan, yanları açık, büyükçe bir çadır vardı. Orta yerde de içinde bir iki parça tezek yanan derme bir ocak, kül üzerinde uzunca saplı bir cezve. Konuklardan sığdırabildiklerini çadıra aldılar, diğerleri ise eve götürüldüler.

Ev sahibi adam, kendisinden yaşça küçük birine, cezveyi ateşe sürmesini işaret etti. Gelinine de konuşulanları çevirmesi için, gelip Cemil'le arkasında oturmasını istedi.

"Benim ismim Hevvas, herkes bana Ebu Kleb diyor. Ağa burası sana layik bir yer değilse de kusurumuza bakmadan kendi evin olarak bil. Biz, sizin olmasa da hemşehrilerinizin ekmeğini çok yedik. Hudut yokken alışverişimizi sizinle yapardık. Pekmezimiz, bastığımız[1], üzümümüz, pamuklu dokumalarımız sizden gelirdi. Şimdi bu hudut çıktı, insanlar birbirinden uzak kaldı."

"Doğru, bir iki yıl babam koyunlarımızı buralara gönderip sattırdı," diye onayladı Cemil.

"Biz maruf bir aileyiz. Şimdiki halimize bakma, dört beş karyemiz[2], büyük deve-koyunla keçi tarşlarımız[3], Kamışlo'da geniş bir evimiz vardı. Çoğu elimizden çıktı."

"Başınıza bir felaket mi geldi, ya Ebu Kleb?"

"İki üç sene yağmur az yağdı, ziraatimiz olmadı, kuyular kurudu. Hayvanlarımız hastalandı, büyük bir kısmı telef oldu. Bir sene kımıl[4], bir iki sene de carad[5] musallat oldu. En son akrabamız olan bir aileyle kan davamız başladı. Evimizi bırakıp köylere çekildik. Araya büyük hatırlı insanlar girdi, babam da kan bedeli olarak köylerimi-

1 Bastık: Pestil.

2 Karye: Köy.

3 Tarş: Sürü.

4 Kımıl: Süne.

5 Carad: Çekirge.

zin bir kısmını karşı aileye vermek zorunda kaldı. Fransızlar gelince, Kamışlo'daki evimize yerleştiler, bir şey yapamadık. Babam ölünce, kalanları kardeşlerimle taksim ettik. Bana da bu mezra düştü. Şimdi de sizin gibi misafirlerin önünde mahcup oluyorum. Verebileceğim fazla bir şeyim yok."

"Sen cömert bir adamsın. Niyetin bile yeter. Bak halimize, ailelerimizin canlarını zar zor kurtardık. Kaçtık hududa geldik. Orada da bizim yorgunluğumuzdan istifade ederek bizi soydular. Gördüğün gibi bu halimizle gelebildik. Sen ekmeği yenebilen, yardımı kabul edilebilen asil bir adamsın."

"Gamlanma ağa, senin ismini duymayan yok. Ne cesur biri olduğunu burada herkes biliyor. Xattın yukarısından senden başka çok gelenler var. Çoluk çocuğunu kurtaran buraya geldi. Hepsi karyelerde, Ihsiçe, Amude, Kamışlo'da. Biraz dinlen, kendine gel, seninle Ihseçe'ye gideriz."

"Gelenlerden kimi biliyorsun Ebu Kleb?" diye sordu Cemil.

"Ramma, Cemil paşalar, Şex Seidler, isimlerini bilmediğim daha çok var."

"Biz köyden geldik, şehirde ne yapacağımızı bilmeyiz."

"Dediğim gibi ağa, burası senin de evin. İstersen maiyetinle kalırsın, gözümüzün üzerinde yeriniz var. Yok dersen etrafta çok xeli[1] topraklar var. Evler yapar oturursunuz, ciran[2] oluruz."

"Bu dediğin daha iyi, ben de böyle bir yer istiyorum."

Kısa bir sürede kahvaltı için yoğurt, süt, ekmek tabakları taşındı. Kaynayan cezveden mırra dağıtıldı, Cemil isteyerek, diğerleri ise yüzlerini buruşturarak içtiler. Çoğu kahveyle ilk kez tanışıyordu. Karınları doyduktan sonra herkese göre uygun giysiler verildi.

İki gün sonra Hevvas, sabah erkenden bir odaya yerleştirdiği konuğunun kapısını çaldı. Kendisi de diğer göz odada kalıyordu. Cemil, yoksul odanın uydurma kapısını açtı.

1 Xeli: Issız.

2 Ciran: Komşu.

"Sabahıl xeyr eğe[1]. Bugün seninle Amude'ye gitmemiz gerekiyor."

Söyleneni anlamayan Cemil, içerden karısını çağırdı.

"Ihtı[2] kayıt yaptırmak için bugün Kamışlo'ya gitmek lazım."

Kadın, kocasına çevirdikten sonra Hevvas "Serinlikte gidersek iyi olur" diyerek ayrıldı.

Az sonra yanlarında bir iki adam ve atlarla yola çıktılar. Cemil'in üzerinde Deriya'dakilere benzer bir giysi, kuşağında Hevvas'ın armağanı bir hançer, tümünün önünde de birer tüfek vardı.

Birbirine benzer, yoksul, evleri kerpiçten, tezek kümbetleri bol, birçok köy geçtiler. Geçtikleri her köyde, havlayarak karşılayan, çıkışa dek de uğurlayan köpekler, zayıflıktan sırt kemikleri çıkmış keçiler gördüler. Yalınayak, yarı çıplak oynayan çocuklar, Dereveri'dekilerden farksızdı. Cemil, çapaktan kirpikleri birbirine yapıştığı için güçlükle bakan, üstü başı kir içindeki bir çocuğa gülümsedi. Kendisini hüzünlendiren yoksulluk değildi, çorak toprakların her yerinde güçten düşmüş kadınların ekmek pişirdiği tandırlarda, yılgın erkeklerin sırtlarını duvarlara dayayarak oturduğu gölgeliklerde, genç kızların tezek yuvarladığı gübreliklerde, seyrek de olsa hayvanların otlaması için bile ot bitmeyen düzlüklerde, oraya ait olmamanın verdiği yabancılıktı. Alışık olmadığı düzlükler güvensiz geliyordu kendisine.

Sığınmacıların, Suriye'de, ne olurlarsa olsunlar, Fransızlara görünmeleri, varsa ailelerini yazdırmaları zorunluydu. Görüp de bildirmeyenler de sorumlu tutuluyordu. Hevvas'da bildiği için Cemil'i sabah erkenden uyardı.

Toprak damlı, çoğu bir katlı kerpiç evlerin dizildiği, bakınca karmaşık gözüken, daracık sokaklardan geçerek nispeten daha geniş, sokaktan bozma bir caddeye geldiler. Hevvas durup hasımlarıyla ilk kavganın geçtiği yeri gösterdi:

"İlk kavga burada oldu" dedi. Cemil'in anlamadığını görünce, kuşağındaki hançeri göstererek, el hareketleriyle anlatmaya çalıştı. Sudan nedenlerle çıkmıştı ilk olay. Sonra da büyüyerek kan davasına dönüşmüştü.

---

1 "Hayırlı sabahlar ağa."

2 Ihtı: Kız kardeşim.

Oradan daha geniş bir alana çıktılar. Yan bölümleri iki katlı olan, kerpiç duvarları beyaz badanalı, Fransızların kullandığı, büyükçe bir yapının ön kapısında durdular. Adamları atları karşıdaki sokağa çektiler. Hevvas, buruk bir anlatımla, "Burası sana anlattığım babamın eviydi. Şimdi bir yabancı gibi giriyorum" dedi. Cemil, başını sallayarak anladığını işaret etti.

Hevvas eliyle kapı tokmağını çaldı. Aralanan kapıdan fesli bir adam başını uzattı.

"Ne istiyorsunuz?"

"Bu benim misafirim, xattın yukarısından kaçarak geldi. Kayıt yaptıracağız," diye yanıtladı Hevvas. Görevli, başını içeriye çekti, kapı kapandı, sonra da açıldı.

"Gelin içeriye! Fakat silahlarınızı bırakacaksınız!"

"Elbet."

İçeri girdiler. Her haliyle yeni yapıldığı anlaşılan nöbetçi odasında beklemeye alındılar. İçeride fesli yerlinin dışında biri sivil giyimli, diğerleri asker, üç Fransız daha vardı. Önce tüfekleri istendi, sonra da adları soruldu. Yazım işleminin ardından fesli, Cemil'in içeriye gitmesi gerektiğini söyledi. Hevvas dil bilmediğini söyleyince, "İçeride Kürtçe, Türkçe, Arapça bilen Mardinli Ermeni bir tercüman var" dedi.

Saatler süren bir bekleyişin ardından Cemil geri geldi. Hevvas'la birlikte ana kapıdan çıktılar. Karşı sokakta adamlar atları yanaştırınca Hevvas, "Olmaz, siz yerinizde kalın. Biz biraz çarşıyı dolaşacağız" dedi. Ama Cemil'in adamlarından biri, dinlemeyerek arkalarına takıldı. Ara sokaklardan birinden çarşıya çıktılar. Küçücük dükkânlar karşılıklı, yan yana sıralanıyordu. Kimisi baharat, hurma gibi yiyecek şeyler, kimisi giysi, binek hayvanları koşumlarıyla birlikte alıcı bekliyorlardı. Hemen hemen her birinin önünde yere oturmuş bir şeyler konuşan insanlar vardı.

Hevvas önde bir dükkâna girdiler. Sağlı sollu renkli kumaşlar yığılmıştı bu daracık yere. Selamladıktan sonra "Kadınlar için kumaş almaya geldik" dedi Hevvas.

"Bı masari ille bı neeç?"[1]

Dükkâna ilk gelişi olmadığı belli oluyordu Ebu Kleb'in. Eline aldığı bir parça kumaşı incelerken, adama bakmadan, "Ne fark eder ki" diye karşılık verdi. Dükkân sahibi başını hafifçe yana çevirdi ses çıkarmadan. Eşikte duran Cemil'i el hareketiyle içeri çağırdı.

"Kadınlarla kızlar için" dedi. Ardından "pirek" dedi. Bunun kadın anlamına geldiğini bir gece önce konuşulurken öğrenmişti.

"Mo lazım" diye yanıtladı Cemil, biraz da utanarak.

"Lezım, lezım" Dükkân sahibine döndü:

"Bu topu kaça vereceksin?"

"Üç gebe koyuna."

"İnsaf, insaf" diye çıkıştı Hevvas.

"İki koyun, o kadar. Başka yok!"

"Başka bir şey istiyor musun?"

"Evet, şu yerli dokumadan da iki top istiyorum. Hemen hazırla, adamımı gönderir aldırırım."

"Necetleri ne zaman yollarsın?"

"Bir iki güne yollarım."

O akşam köye geç dönebildiler. Sabah olunca çadırın altında kahvaltıya oturduklarında Hevvas, bir gün önce öğrenemediklerini gelini aracılığıyla Cemil'e sordu.

"Eskerler sana ne dediler eğe?"

"Ermeni tercüman ismimi söyleyince beni tanıdı. Ben de Merdinliyim dedi. Gavur zabite beni çok anlattı. O da bana baktı baktı anlamadığım bir şey söyledi. Ermeni, zabitin memnun olduğunu açıkladı. Her ay oraya bir dost olarak gitmemi istediler. Gitmezsem dost olmadığımı düşünecekler. Ben de he dedim."

"İçerde çok kaldın."

"He, kaldım. Beni başka bir odaya götürdü Merdinli Ermeni. İfademi aldılar. Çok kâğıda da parmağımı bastırdılar. Bitince de tercü-

1 "Parayla mı yoksa koyunla mı?"

manla kehve içtik. Bana 'Suriye'de kalabilirsin, hatta ev de yapabilirsin' dedi. 'Ferensizler seni dostları yaptılar' dedi. O kadar."

"İyi, biz de bugün veya yarın bir köy yeri bulalım. Çok uzak olmasın buradan. Hemen de kerpiç ustalarını gönderelim, kerpiç kesmeye."

"Çok sevinirim, Ebu Kleb. Çok yaşa, şükran!"

Sonraki günlerde üç beş kilometre doğuda bir yer saptadılar.

Hamdan bey, cuma sabahı, son bir aydır yaptığı gibi, ulaşılmaz bir kibirle, paralar saça saça camiye gitti. Deriya üzerine asker yollamayı başarması, yörede saygınlığını artırmıştı. Konağa dönüşü de aynı havada oldu. Yoksullara para atarken kimseye bakmadı, atından da kapı önünde değil, giriş ayvanında indi. Daracık merdivenden ağır adımlarla üst kattaki çok pencereli odaya girdi. Üzerindeki giysileri değiştirdi, uzun, rahat entarisini giydi, sedire uzandı. Öyle yemeğinden sonra, uyumadan önce, katırcı Mıhe'yle görüşmek istiyordu. Hizmetliyi çağırdı.

"Buyur, begim."

"Yemeğimi getirdikten sonra git Katırcı Mıhe'yi çağır, buraya gelsin."

Adam "Başüstüne" diyerek kapıdan çıktı.

On-on beş dakika sonra da elinde bakır yemek sinisiyle içeri girdi. Sinide keklik dolması yanında pilav, taze fasülye, meyve olarak da elmayla erik vardı.

Katırcı geldiğinde Hamdan yemeğini henüz bitirmişti. Kapıya yakın yer minderini göstererek oturmasını istedi.

"Mıhe, Gangiye'deki kavak ağaçlarını kestirip, vakit varken Musul'a sevketmek istiyorum. Ne dersin?"

"Begim valla vaktidir. Şimdi de udun[1] soku da iyi."

"Hemen kestirebilir misin?"

"Emriniz olursa, hemen kestiririm begim."

"Mıhe senin bu çalışkanlığını seviyorum. Aferin sana! Ne zaman kesime başlayabilirsin?"

1 Udun: Kesilmiş, kabuğuyla budağı alınmış ağaç.

“Hemen yarın başlayabilirim. Bu gün cuma, ustaların başka işleri varsa, bıraktırırım.”

“Vay eferin, vay eferin.”

“Ellerinizden öperim, kölenizim begim!”

“Benim Gengiye’deki cennenlerim[1] Elfenlilerdir. Ne zaman gidersen sana gösterirler.”

“Onların göstermelerine ıhtiyeç yok begim! Hepsini birer birer biliyorum.”

“İyi! Unutmadan söyleyeyim. Onların hissesi, on beşte birdir ha! Daha fazla verme!”

“Başüstüne! Vermem begim.”

Adam kesim ustalarıyla işçileri sonraki gün için hazırlamak üzere izin istedi. Hamdan da yandaki yastığı yatırarak öğle uykusuna daldı.

Uyanınca, aşağıya indi, hazırlanan atına bindi, yardımcılarının arasında, Savur’u karşıdan gören eşsiz güzellikteki bahçesine, her gün bu saatlerde bekleyen müftü, birkaç memurla diğer dostlarının yanına gitti.

Bahçe bakımlıydı; soğuk suyu, her türden yöre meyvelerinin yetiştiği, eşsiz güzellikte bir yerdi. Beyin sayısız bahçeleri vardı ama burasını kendisiyle özel dostları için düzenletmişti. Yazın, her ikindi sonrası, ilçenin ileri gelenleriyle burada buluşur, zaman geçirirdi.

Çoğu cumalarda ilçe kaymakamı da gelirdi. Ama bugün yoktu. Sıradan bir iki memur, aileden de üç beş kişi. Gelir umuduyla kaymakam beklendi, ancak görünmedi. Hamdan olanlarla yetindi, yediler, içtiler, akşam da ayrıldılar.

Akşam yemeği henüz bitmişti ki, konağın büyük ana kapısı hızlı hızlı vuruldu. Hizmetli, bu uygunsuz çalışa sinirlenerek aşağı koştu. Kim olursa olsun paylayacaktı. Büyük bir hışımla çengeli kaldırdı, dili çekmeye uğraşırken, dışarıdakiler önce davrandı. Bir zabit, mahalle muhtarı, koltuğunda çanta taşayan sivil giyimli biri, küçük zabitle iki tüfekli er kapıdaydı.

Muhtar, kekeleyerek Hamdan beyi sordu.

---

1 Cennen: Bahçıvan.

“Evet, konakta, yukarıda” diye yanıtladı hizmetli.

Zabit konuşmadan adamı itti, ayvandan geçerek merdivenlere gitti. Diğerleri de onu izlediler. Hizmetlinin gösterdiği odaya zabit kapıyı çalmadan daldı.

“Hamdan bey! Yarın en ahir akşam ezanı okunmadan, aile fertlerinizle sarayın bahçesinde olun. Nef edileceksiniz. Ayrıca listede isimleri yazılı mensupların dışında istediğiniz eşhasla eşyayı beraberinizde getirmeniz de serbestsiniz.”

Beklemeden de adları okudu. Çocuklarla kadınların tümü vardı. Hamdan bey, şaşkın, ne söyleyeceğini bilmez, ayakta dinledi.

“Zabit beg! Ayakta kalmayın, şöyle buyrun sedirde oturun hele.”

“Vazifeliyken oturamam Hamdan bey!”

“Ben bir şey yapmadım. Bizi neden nef ediyorlar zabit beg?”

“Söylediklerimin haricinde bir şey söylemeye selahatli değilim! Şu evrakı imzalayın!“

“Verin zabit beg, imzalayayım.”

Hamdan, küçük zabitin uzattığı belgeleri imzaladıktan sonra, zabit:

“Unutmayın, yarın akşam ezanı okunmadan hazır olacaksınız!”

Buyruğundan sonra, çıkıp gittiler.

Odada yalnız kalan Hamdan, şaşkın, kendinden geçercesine sedirin kenarına ilişti. “Durup dururken, her şey istediğim gibi yolunda giderken bu nefi de nereden çıktı? Muhakkak bunda bir şey var; yoksa Hatip denen o yılan mı var bunun altında. Muhakkak parmağı vardır, benden yüklü bir meblağ çıkarmak istiyordur. Bir bakalım hele, yarın öğrenerim” diye düşündü, ancak yapamadı, içi içini yiyordu, “Hık, yarına sabredemem, bu akşam bir şeyler yapmalıyım.”

Dayanamadı, merdivenin başına gitti, kapıyı yeniden çengellemeye inen hizmetliye seslendi. Adamın sesi en alt kattan geldi.

“Buyur begim!”

“Hele çabuk yukarıya gel!”

Beyin o buyurgan, kibirli tavrı yitivermişti, herkesten yardım

bekleyen, onulmaz biri olup çıkmıştı birkaç dakika içerisinde. Hizmetli geldiğinde, kendini acındıran bir sesle konuştu:

"Biliyorum, seni çok yoruyorum, fakat seni bir evladım olarak görüyorum. Zaten bu evin evladısın."

"Allah sizden razı olsun begim."

"Hemen Xatto'ya git, 'amcanın selamı var. Beni nef edecekler yarın sabah, ne edip beni kurtarsın, dünya malına bakmasın' dedi de. Çıkarken hatunu yanıma yolla."

"Hemen gidiyorum begim! Aman ya Rabbim bunu bana gösterme, ne olursun!"

Hizmetli, zorunlu sürgüne kendisi gidecekmiş gibi, söylene söylene merdivenleri indi.

Bey, yeniden yalnız başına kalınca, ellerini sıkıca göğüslerinde kavuşturarak, ayakta düşünceli, dalgın kala kaldı. Birçok şeyi en ince ayrıntısına dek düşünmeye başladı. Farkında olmadan sık sık, "Bu ne beladır, başıma bunu kim açtı acaba? Ne yapacağım şimdi" demeye başladı. Karısı içeriye girince irkildi, ama aynı acındırıcı tavırla:

"Gel içeri, gel. Bak neler geldi başımıza!"

"Xayırdır, beg! Ne oldu?"

"Bizi nef edecekler, yani sürgüne gönderecekler!"

"Ne oldi ki? Bizi neden sırgündır nedir edecekler?"

"Ben de bilmiyorum, herhelde Xatto'nın başının altından çıkti hepsi."

"O gelen memırler söyledi, he?"

"He, onlar söyledi."

"Allah büyüktür lo. Gönderene kadar bin şey değişir. Devleti herkesten iyi bilirsin beg!"

"Ver ki bizi hemen yarın gönderiyorlar, akılsız!"

"Vax vax! Niye kaçağız?"

"Şimdi kimse yokken beni iyi dinle, git altınları koyduğumuz o peştaxtayı[1] çıkar, kimse görmeden sağlam bir bıxçeye[2] sar, sonra bir torbaya koy, anahtarını da göğsünde sakla. Ne olur ne olmaz!"

1 Peştaxta: Küçük, kilitlenebilir, şekilli ahşap sandık.

2 Bıxçe: Bohça.

"He, he, hemen koyarım."

Hizmetli geri geldiğinde, gece biraz daha koyulaşmıştı.

"Begim, Xatib bege aynısını söyledim. 'Ben bir şey yapamam, çünku beni de sırgun ediyorlar. Amcama söyle Deriya şikâyetinden kalan deynini[1] bana hemen versin. Gidersem perişan olurum, çınku hiç param, altunum yok,' dedi."

"Demek o da nef edilecek ha! Peki bu şekvaları yapanlar kim?"

"Begim, eve gelirken buraya gelen adamlari diğer beglerin evinden çıkarken gördım."

"Demek onlar da sürgüne gönderilecek, desene!"

Hamdan ailesi, Hazbi'nin dışında, geceyi uykusuz geçirdi. Savur dışına gönderilecekleri haberini öğrenen Hazbi, "Belki babamlar nef edilir, ben kalırım, bunca mal mülkün üzerine oturur, keyf sürerim" umuduyla üzüleceğine sevindi, derin bir uyku çekti sabaha değin.

Sabah olunca, şık giysilerini giyen Hamdan, yürüyerek kaymakamlığa doğru gitmek üzere konaktan çıktı. Vardığında, kaymakamlık kapısı açılmış, bazı memurlar sabah kahvelerini ısmarlamışlardı bile. Kaymakam henüz yoktu. İçeri girdi, tanıdığı tahrirat kâtibinin odasına gitti. Kâtip, başka kimselerin görmediğinden emin olunca buyur etti, kapıyı da kapattı.

"Buyurun oturun Hamdan bey! Ayakta kalmayın."

"Allah sizden razı olsun. Bana yapılan tebligattan haberiniz vardır herhalde, değil mi?"

"Şey, evet var."

"Bunlar nereden çıktı dersiniz?"

"Şey, valla bilmem ki, begim. Yalnız siz değil, begler, Ahmedi, Aynkef şeyhleri de dahil."

"Yapma yahu? Demek iş büyük!"

"He, büyük. Begim bunları benim söylediğimi kimseye söylemeyin. Yoksa ben de yanarım."

---

1 Deyni: Borç.

“Merak etme kâtip efendi, söylemem.”

Adam korkusundan konuğuna kahve bile ısmarlamadı. Oysa bir iki gün önce geldiğinde, ocaktan kendi eliyle gidip almıştı şekerlisini. Şimdi durum başkaydı, ne olur ne olmaz, dikkatli davranmak gerekiyordu. Bu sıkıntıdan, kaymakamın geldiğini bildirmek için kapıyı açan hizmetli sayesinde kurtuldu.

“Efendi, kaymakamımız geldi, haberin olsun!”

“Tamam, geliyorum.”

Kâtip efendi ceketinin düğmelerini düzelttikten sonra, konuşmadan odadan çıktı, doğruca kaymakamın odasına gitti.

“Sabahı şerifleriniz hayırlı olsun, kaymakamım!”

“Senin de.”

“Efendim, siz teşrif etmeden az evvel Hamdan bey geldi, otur demeden odamda oturdu sizi beklemeye başladı.”

“Şimdi odanızda mı?”

“Evet kaymakamım, odamda.”

“Odacıya söyle buraya çağırsın. Başına bir felaket geldi diye adama eziyet etmeyelim. Nasılsa artık ev sahibi değil, misafir sayılır.”

“Doğru buyurdunuz. Sizin gibileri Allah başımızdan eksik etmesin. Bendeniz de odama geldi diye korkmuştum, odacıya ihtiyaç yok, ben gider çağırırım.”

“Neden korkacaksın efendi!”

“Bilmem.”

Tahrirat kâtibi gitti odasından Hamdan’ı çağırdı, birlikte kaymakama geldiler.

Kaymakam oldukça nazik davrandı. Eliyle yer göstererek:

“Buyrun, ayakta kalmayın Hamdan bey!” dedi.

“Allah sizi var etsin.”

“Olup bitenlerden haberdarsınız herhalde, değil mi?”

“Evet efendim. Zabitimiz dün debliğe geldi.”

“Kahırlanmayın, böyle şeyler olur hayatta.”

Ardından, çağrı zilinin arka duvarda sarkan ipini çekip bıraktı. Hizmetli gelince de iki şekerli kahve ısmarladı.

"Sormadım çünkü nasıl içtiğinizi unutmadım."

"Allah razı olsun zatialinizden."

"Kâtip efendi, Hamdan beye gerekli tebligatı yapın, evrakını hemen verin. Belki hazırlanmak ister."

Hamdan beye döndü:

"Sizi İstanbul'a gönderiyorlar."

"Benimle başka yok mu kaymakamım?"

"İstanbul'a yalnız siz ve aile efradınızı gönderiyorlar. Konya, Antalya, Burdur, Elaziz'e de var."

Hamdan bey izin isteyerek, büyük teşekkürlerle ayrıldı, eve döndü. Evde yoğun bir çalışma başlamıştı. Giysiler, benzer şeyler bohçalanarak hurçlara dolduruluyor, yolluklar hazırlanıyordu. Onu ilk karşılayan Hazbi oldu.

"Baba, ben kalıyorum değil mi?"

"Yok kalmıyorsun, sen de herkes gibi İstanbul'a bizimle geliyorsun."

"Bıraksalardı hoş olurdu. Şimdi ben ne yapacağım İstanbul'da, hemen kaybolurum."

"Merak etme, orada seni çoçolayacak[1] bir adam tutarım kaybolmazsın. Ayrıca gitmezsen İstanbul'daki insanlar senin zekândan mahrum kalırlar."

Üzgün, ne yapacağını bilmez bir halde, hizmetliden Mıhe'yi çağırmasını istedi.

"Ud kesmeye gitmediyse, Mıhe'yi çağır buraya gelsin. Gittiyse de katıra birini bindirin yevmiyesiyle gitsin, alsın gelsin. Acele işim var."

Beylerin sürgüne yollanacağı söylentisi, o gün her yöne yayıldı, duymayan yoktu. Mıhe de ağaç kesmeye bu nedenle gitmedi. Bey gideceğine göre, işçilerle kendi parasını kimden alacaktı. Hemen konağa geldi.

"Bak oğlum Mıhe, biz bugün sürgüne İstanbul'a gidiyoruz. Gece

1 Eşek güdülürken söylenen sözcük.

sahur vakti yola çıkmalıyız. Diğer reçperlerimle birlikte bizi Mardin istasyonuna götürmenizi istiyorum. Savur'da kalan katırlarım, atlarım, diğer hayvanlarım sana emanet. Kavak bahçelerine de sen bakacaksın. Yetişenleri kesip sat, bize düşeni göndereceğim adrese yollarsın. Gurbette bize çok para lazım olacak. Bizi parasız bırakma!"

"Hiç merak etme, begim, Allah vekilin olsun, kendi malımı nasıl muhafaza ediyorsam aynen yapacağım."

"İyi, şimdi sen de git diğerlerine yardım et."

"Begim cahilliğime verirsen, bir şey demek istiyorum."

"De oğlum de, serbest ol."

"Senelerdir çalışarak toplayabildiğim birkaç altınım var, bana burada lazım olmaz. Siz gurbete gidiyorsunuz, size vereyim."

Hamdan, genç adamın sırtını sevgiyle okşadı.

"Tamam, alırım oğlum. Sen helal süt emmiş birisin. Beli karşılığında ağaç kesip satacaksın, hem de kârını koyarak anladın mı?"

"Anladım, begim. Valla hiç menfaat olmadan verebilseydim, daha memnun olurdum."

"Olmaz oğlum olmaz. Ben Hamdan begim, böyle dar saatlerin geleceği hesabını yaptım. Merak etme sen."

Mıhe, Hamdan'ın konağından ayrılır ayrılmaz, koşarak evine gitti. Yolda içi içine sığmıyordu, beylerin sürgüne yollanmalarından duyduğu hoşnutluğu haykırmak istiyordu.

"Allahın azameti ne kadar büyük? Oh ya Rab bana bu fırsatı verdiğin için sana binlerce şükür."

Aynı sevinçle, tek katlı, bir göz oda olan evinin derme kapısını açtı, yerdeki leğende hamur yoğuran karısına:

"Kız, Allah bize neler verdi, neler. Elhamdulillah, bu evden, bu acinden[1] kurtuluyorsun. Konaklarda otıracaksın artık."

Kadın olup bitenden habersiz, şaşkın bakakaldı.

"Vay Alla inecci verek aklını mı bıraktın?"[2]

1 Acin: Hamur.

2 "Allah korusun, ulan aklını mı bıraktın!"

“Verki ne ekli bırakmak. Begler sürgüne gidecekler, sürgüne!”

“Sürgün nedir, ne sürgünü?”

“Hamdan begin konağından geliyorım. Dün gece sana demedim, begler sürgüne gidiyorler he?”

“He bir şey söyledin, ben ne bilirim sürgün nedir?”

“Yani beglerin hepsini hükümet Savır’dan kovdu. Mallarını bana teslim ettiler. Kak kak hele, o Reşadileri bana ver, bege vereceğım.”

“Mıhe sen deli oldın, Allah akıl versin, bir oda için topladığın Reşedileri koskoca bege vereceksin he?”

“He bege vereceğım, ne olmuş?”

“Vay, valla sen edren[1] oldın.”

“Ver ki vereceğim, beli yerine bin kat alacağım. Beg malini, kavaklarını, bahçesini bane emanet etti, mıxxe ıftıhmi[2].”

Kadın, elindeki hamurları yıkamadan, telaşla kapının üzerindeki duvar taşları arasında bir çaput içinde gizlediği altınları çıkarıp kocasına uzattı.

“Biliyorım bizim nasibimizden çıkaracaksın bunları, beli ne edeyim, elimde bir şey yok.”

“Korkma, korkma, heme onları istasyona bırakınca, geleceğim u Gengiye’deki kavak ağaçlarını kesmeye başlayacağım. Mıştıri de hazır, hemen Mavsal’a[3] sevk edecek.”

Altınları sarılı oldukları çaputtan çıkardı, saydı, topu topu iki altın bir iki gümüş kuruştu. Kuşağına soktu, Hamdanlara gitmek için kapıdan çıktı gitti. Karısı da ardından söylenerek leğenin başına döndü.

Hamdan, güvenilir bildiği Mıhe’yi vedalaşırken kardeşlerine, yeğenlerine, amcalarına, tüm yakınlarına anlattı, onların da değerlendirmesi için geride bıraktıkları taşınmazlarını emanet etmelerini sağladı.

Listelerde adları olan Savur’un beylerle şeyhleri, diğerleri gibi, çeşitli yerlerde, süresiz zorunlu oturmaya yollandılar. Hamdan bey

1 Edren: Deli.

2 Mıxxe ıftıhmi: Beyinsiz, anla.

3 Mavsal: Musul.

İstanbul'a giderken, Hatip Eleziz'e, diğerleri de Burdur, Antalya, Konya gibi çeşitli kentlere gönderildiler.

Cemil, her gün adamlarıyla güneş doğmadan yapımı süren yeni yere gidiyor, akşam hava karardıktan sonra geç saatlerde geri dönüyordu. Bu gidiş gelişlerle yoruluyor, zaman yitiriyordu. Konuyu, Hevvas'a Raşidili karısının çevirmenliğiyle açtı.

"Dostım, biliyorum aramızda bir fark kalmadı, bir aile olduk, her gün gidip gelmek hem çok zahmetli hem de vakit alıyor. Orada su var, xaymeler[1] yapıp altlarında kalırsak, evlerimiz çabuk biter. Senin bulduğun ustalar şeraralar[2] gibi çalışıyor. Karılarımız, kızlarımız, adamlarımız yardım etmek için birer pala[3] olarak çalışsınlar, kurtulalım he."

"On sene de kalsan maiyetinle birlikte seni başımın üstünde tutarım. Beli daha rahat olacaksın, sen bilirsin."

Dereverililer Hevvas'ın yardımıyla bir gün içerisinde, altlarına sığınacakları derme çatma gölgelikleri kurup yerleştiler. Becerikli ustaların denetiminde, elenen özel toprak yığınları saman karıştırılarak, kadınların tuluklarla kuyulardan taşıdıkları sularla balçığa dönüşünce ahşap kalıplara dökülüyor böylece de kurumak için güneş altında dizilen yapının temel ürünü kerpiçe dönüştürülüyordu. Böylece de kısa bir süre sonra kerpiç duvarlar hızlı yükselmeye başladı. Elini kaldıran bir adam boyunu geçenlerin üzerini merteklerle kapatarak sığınabilecekleri odacıklar haline getirdiler. Ortaya çıkan bu yapılar birkaç gün içerisinde, içten, dıştan balcıkla sıvandı.

Cemil'le ailesine, orta yeri geniş alanlı dört odalı bir ev yapıldı. Birinde Vesile kızıyla, birinde Hadice, diğerlerinde de Raşidili ile ortanca kadın yerleşti. Konuklar için büyükçe bir oda, orta alana da bir mutfak derlendi.

Köy iyice ortaya çıkınca Cemil adamlarının bazılarını topladı:

"Artık köyümüz burası. Çocuklarla kadınlara bakmak lazım. Ben

1 Xayme: Gölgelik.

2 Şerara: Kıvılcım.

3 Pala: İşçi.

dostum Hevvas'tan emanet birkaç tüfek alacağım, siz de hıdudu geçip ne bulırsanız, hayvan, eşya gibi, alıp getireceksiniz. Otırmak olmaz. Bir gün değil, iki gün değil."

"Valla ağe min doğrudur. Herkes perişandır. Mıhakkak bir şey yapmak lazım. Bu böyle olmaz!" dedi Xoce.

"Tamam, yarın Hevvas'a gideceğim. Belki de kendi gelir."

Uso, oturduğu yerde hareketlenerek düşüncesini söyledi:

"Valla ağa, ben arkadaşlarla Qancoların mıntıkasına gidip ne varsa, koyın moyın alıp getirelim, hatta karşımıza çıkan olırsa öldürelim diyorum. Yani hayfımızı alalım."

"Daha yeni yerimiz oldı, Uso! Hemen hayf olmaz, perişanız. Hayf sonraya kalsın, çocıklarımızın karnını doyuralım, he!"

"Tamam, ağe min."

Suriye'nin kızıl güneşi kaçkınların üzerine damlar altındayken doğup batmaya, hortumların savurduğu kuru diken sapları, kına tozu gibi yağlı toprak, gönülleri sızlatan yurtsuzluk duygusu sıyrılıp geçmeye, yaralar derin olsa da kabuk tutmaya başladı.

Cemil gitmeden, Hevvas, bir deve yüküyle birlikte kendi geldi. Yükte un, tuz, yağ, çökelek vardı. Cemil'le adamları onu yeni köylerinin dışında karşıladılar. Tümü de, içlerinde yerleşen burukluk sürse de, mutlu görünüyordu. Hemen konuk odasına aldılar. Sunacakları göze gelen çok bir şeyleri yoktu, ama gene de kendi getirdikleriyle ağırladılar.

Cemil, dostuna bir gün önce aldıkları kararı açıkladı, yardımını istedi.

Hevvas:

"Hay hay, pekiyi değiller, beli iş görürler. Eve dönünce adamların gelsin, dört beş tene alsın."

Ertesi gün de dolu fişeklikleriyle tüfekler geldi. Umduklarından da işe yarar buldular. Birini Uso aldı, diğerleri de nöbetleşe taşınmak üzere dağıtıldı.

Uso'yla bir iki kişi sınırın yukarısına geçmek için, odalarında hazırlanırken bir oğlan çocuğu koşarak Cemil'in odasına geldi.

"Ağa, ağa uzaktan eyni eskerler gibi büyük bir kefle geliyor!"

"Hangi uzakten ulen?"

"Xat tarafından valla!"

Cemil, odanın henüz bir şey takılmamış deliği andıran daracık penceresinden dışarı bakınca, tozutarak gelen uzun kuyruğu gördü, anında çocuğa döndü:

"Hiç durma koş Uso'yla diğerlerini çağır, tüfekleriyle gelsinler!"

Çocuk geldiği koşuyla kapıdan çıktı, az sonra Uso ve diğerleriyle birlikte geri döndü.

Uso:

"Lebe[1], ağa!"

"Xat tarafından bir kalabalık geliyor, nedir bilmiyorım, esker olabilir, kervan da. Hemen köyün dışında çeperlerinizi yapın, oturun! Bakalım nedir."

"He ağa, merek etme."

Uso ile diğerleri çıkınca, Cemil de köşede dayalı duran tüfeği aldı, pencerenin önünde diz çöküp beklemeye koyuldu.

Gelenler yaklaştıkça daha belirginleşmeye başladılar, kuyruk askerden çok kervanı andırıyordu. İlk gelenler, su kuyusunun başında durdular, ardından diğerleri izledi. Yaklaşık kırk elli yüklü hayvan, birkaç sürücü, bir o kadar da silahlı korucu vardı.

Verdiği görüntüyle başları olduğu anlaşılan, kırklı yaşlarda, biraz tıknaz, tüfekli adam, önce yeni evlere şaşkınlıkla baktı, ardından sürücülerden birine "Hallahallah! Valla birkaç ay evvel bu köy yoktu, kırro! Ne vakit kurıldu?"

"Ere bı Xvede, yokti!"

"Hele biri gitsin sorsun!"

Ardından kuyudan su çekmeye hazırlananlardan bir ikisini eliyle çağırdı. Gelince de "Kırro hele gidin sorın, nedir bu evler!" dedi.

1 Lebe: Başüstüne.

Adamlar konuşmadan köye doğru yürüdüler. Dereverililerin tümü, erkek, kadın, çoluk çocuk kapı önlerine çıkmış gelenlere bakıyordu. Adamlar yaklaşınca Xoca sordu:

"Xorto! Hun çı ne, j qu ten?"[1]

"Em Kurmancın, qervane mala Qanco dajo."[2]

Qanco adını duyanlar, hiç kimsenin buyruğu olmadan, adamların üzerine atılarak yere düşürdüler, tüfekleriyle hançerlerini aldılar. Kapıya çıkan Cemil, "Aferin, ha!" diye söylendi, ardından adamları bağlamalarını istedi. Ama dinletemedi, vura vura adamlar öldürüldü. Ok yaydan çıkmıştı, koşarak kuyulara yakın evlerden birinin köşesine geçti, nişan aldı, kırklı yaşlardaki adamı vurdu. Silahlı korucular, yük hayvanlarını kendilerini siper ederek karşı koymaya çalıştılar. Usu'yla diğerleri de yerlerinden ateş açtılar, bir iki yük hayvanı yere yıkıldı, korucular arkasına sığınacakları yerler için sağa sola kaçıştı.

Cemil, evin köşesinden adamlara seslendi:

"Hey! Qancoların adamları! Ne sebep canınızı tehlikeye atıyorsunuz. Felek gelse sizi kurtaramaz. Teslim olmazsanız hiçbir ferdiniz kalmaz, sizi öldürürüz. Burada Qanco menconın adı bir mecidiye etmez. Namusunuzla tüfekleri atın!"

"Tamam, Allah için bize ateş etmeyin, ben teslim oluyorum. Bana baxt verin geleyim," diye yalvardı içlerinden biri. Cemil "Şans veriyorum çık gel" deyince adam tüfeğini yere attı, elleri havada kendisine doğru geldi.

Geri kalanlar direnmeyi sürdürmek istedilerse de içlerinden biri vurulunca onlar da silahlarını bıraktılar. Yüklere el kondu, birkaç dakika içerisinde eşyalar konuk odasına yığıldı.

Cemil Uso'yu çağırdı.

"Qancoları çırılçıplak edin, ölüleri hayvanların sırtına yükleyin, içlerinde en aklı başında olarak gördüğünü buraya getir!"

Hiçbir şey demeden kapıdan çıkıp giden Uso, Cemil'in dediklerini arkadaşlarına iletti, diğerlerine göre biraz yaşlı olanı kolundan

1 "Delikanlı siz nesiniz, nereden geliyorsunuz?"

2 "Kürdüz, Qancoların kervanını güdüyoruz."

tutup odaya getirirken, çırılçıplak adam utancından elleriyle apış arasını kapatmaya çabaladı.

Cemil, adamın gözlerinin içine bakarak, kararlı bir sesle saydı.

"Beni dinle, ölülerini, sağ kalanları al git, ağana bizi soyduğunun hayfını aldığımızı söyle, artık buradan kervanı geçemez, yasak!"

"He, ağa aynen söylerim, kurbanın olayım heme derpilerimizi[1] yalnız verin, hayrınıza yeter."

"Derpi merpi yok, o ağanıza böyle gidin! Gidin ki biraz haysiyeti varsa, gelip intikamınızı alsın!"

Kapıya dek arkasına takılan çocuklar, duydukları o sınırsız küçümseme duygusuyla eşikte kıkır kıkır gülüşürlerken, adam canının bağışlanması sevinciyle, kuyunun yanındaki arkadaşlarına gitti.

Onlar da çırılçıplaktı, diğeri gibi elleriyle bacak aralarını örtmeye çalışıyorlardı. Gerçi güneş, temmuz ayının ilk günleri gibi kavurmuyordu, ancak gene de ışınlarıyla çıplak derileri dağlıyordu. Ayrıca ortalıkta uçuşan, ısırdığının canını yakan karasinekler, alacalı böceklerle, eşek arılarını bir iki yumurcak çalı dallarıyla kızıştırarak çıplak vücutlara saldırttılar. Adamlar kendilerini elleriyle korurken, ortada yalın kalan erkeksi organlara bakıp kahkalarla güldüler.

Dereverili tüfekliler, tutsakların çevresinde bir çember oluşturarak yere oturup, sabırsızlıkla Cemil'den gelecek haberi bekliyorlardı. Uso görününce ayağa kalktılar.

"Cesetleri katırların üzerine be kürtan bağlayalım u verelim gitsınler. Ağa dedi."

En zayıf, az işe yarayan yaşlı katırlara cesetleri yüklediler, yularları bir iki kişinin eline tutuşturduktan sonra da köyün bir-iki yüz metre dışına götürüp bıraktılar. El koydukları arasında, toplarla pamuklu kumaşlar, erkeklerle kadınlar için bel kuşakları, keçeden yer sergileri; çuvallarla kuru yiyecekler, dolu pekmez tuluklar, köy yapımı sabun kalıpları, meşeden yapılmış sapan parçaları, en değerlilerden on-on beş tüfekle fişekleri, hançerler bile vardı.

1 Derpi: İç donu.

Ebu Kleb'in ailesine en seçkinlerinden kumaşlar, yeterince yiyecek, sabunla benzerleri ayrıldı, hurçlara dolduruldu. Cemil, bunları hayvanlara yükleterek bir gün sonra dostuna gitti. Biraz şaşırtmak istiyordu. Varınca, ilk gün ağırlandıkları ailenin onur çadırının önünde attan indi. Kendi eviymiş gibi beklemeden geçip başa oturdu. Yükleri de iki göz eve yollarken oradaki adamdan acı kahve istedi. Çok mutlu görünüyordu.

Az sonra Hevvas geldi, gelenek gereği ayağa kalkan Cemil'e sarıldı. El hareketleri yardımıyla da kendisini çok iyi bulduğunu söyledi. "He, çok hoşum iki gündür" diye karşılık verdi diğeri de.

"He biliyorum, beyt Qenco'den hayf aldın!"

"Nereden bildin?"

"Çölde tüfek sesi uzaktan pek duyulmaz, beli heber ondan daha çabuk duyulur ağa! Bunu sen de göreceksin."

"Beli ilk hayf tamam, diğerlerini de sağ kalırsam, sonra alırım Ebu Kleb!"

"İnşallah alırsın, eğe!"

Hevvas bunları söylerken de iki elini açarak havaya kaldırdı.

Cemil koynundan, genç kızların kullandığı renkli puşuya sarılı, kendisininkinden oldukça değerli bir hançer çıkarıp uzattı.

"Bu da benden dostuma!"

Onunla da yetinmedi, üzerinden çıkardığı fişeklikle filintasını uzattı.

"Yeğenim, oğlun Kleb için."

Adam almak istemeyince de surat asar gibi yaptı.

"O vakit kardeşliğimiz, dostluğumuz nerede kalır! Bunlar bir amcanın kardeşiyle yeğenine kıymetsiz yadigârları."

Hevvas, kutsal kitap gibi önce sunulan hançeri öptü, alnına götürdü.

"Şükran azize!"

Ardından da sarılı olduğu puşuyla kuşağına soktu, tüfeği de inceledi, beğenisini göstermek amacıyla göğsüne bastırdı, kalktı xaymenin[1] direğine astı.

1 Xayme: Gölgelik.

"Evlerimizi yaptığımız o kuyuların adı neydi, Hevvas?"

"Il Bırer. Yani kuyular. Kimileri de ıl Dırer der."

"İyi, çok iyi, bizim de gındımızın[1] ismi Deriya biliyorsun."

"He, biliyorım!"

"Eh, Birrer'le Dırer'ler de benziyor. Yeni köyün ismi de Deriya olsa ayıp olur mu?"

"Heç eyip degil. Heme ismi Deriya olsun."

"Bıre mın Hevvas, bir de mal karşılığı tüfek veren varsa, almak istiyoruz."

"He, çok vardır. Fakat pazarlığı bana bırak. Onlarda hiç vıjdan yok."

"Bele, zaten ben bilmem."

"Mesele elinde mal ne kader var, kumaş, ızbib, ceviz?"

"On-on beş xertab."[2]

"Eh, iyidir."

Böylece Suriye'de kurdukları köyün adı da Deriya oldu.

Hevvas yeni tüfekleri satıcılardan alıp gönderince, eli silah tutanlar sık sık sınırı geçerek baskınlar düzenlemeye, Dereveride olduğu gibi, vurgunlar yapmaya başladılar. Yeni Deriya, Dereveri'de barınmaları güçleşen, aralarında sözü geçen köy makullerinin de olduğu onlarca insanın gelmesiyle kısa bir sürede daha da büyüdü, Cemil'in adıyla birlikte ünlendi, çekinilen, sayılan bir yer oldu.

Vurguna gidenlerin bir şekilde getirdikleri yirmi-yirmi beş küçük hayvanla döndükleri bir gün, akşamüstü Hoca'yla Selim odaya geldiler. Bir iki bilinen sözden sonra Selim, "Ağa bizim çocuklar bugün bazı tüfekli sergerdelerin[3] huduttan yüzlerce miyi[4] bu tarafa geçirirken görmüşler" dedi.

"Bizım araziden mi geçirmişler?"

1 Gındımız: Köyümüz.

2 "Orta büyüklükte kıl çuval."

3 Sergerde: Elebaşı.

4 Miy: Koyun.

"He, he bizım arazilerde!"

"Ee, bir şey almamışlar mı?"

"Hıı, almamışlar."

"Allah Allah! Nasıl almazlar lo!"

"Valla almamışlar!"

Cemil, kızarak başını salladıktan sonra karşısındakinin kişiliğinde adamlara çıkıştı.

"Bundan iyi iş yoktur burada! Hıduda yakın araziler bunun için çok kiymetlidir. Herkes bundan zengin oluyor. Ebu Kleb kaç dafa söyledi bunu!"

"Kolaydır ağa, çocuklara söyleyelim, heme başka işe gitmesinler, bunu yapsınlar."

O günden sonra topraklarının sınırılarını daha da genişletmeyi, buradan da geçirilecek her on koyundan birini geçiş hakkı olarak almayı kararlaştırdılar. Oluşturulan silahlı takımlar, her gün seçtikleri gözetleme yerlerinden sınır geçişlerini denetlemeye başladılar, çok kısa bir sürede de Dereveri'dekilere yakın sürüleri oluştu, güçleri arttı, bölgedeki Fransızlar bile onları sayar oldu.

Öğle üzeri, önce beklenmeyen bir rüzgâr uğuldadı, yerleri tozatarak süpürdü geçti. Kuzeyden ayrı öbekler olarak gelen bulutlar birleşti, ak renkleri karardı, birkaç iri damla düştü toprağı puflandırdı, sonra da hızlı indirdi. Böylece Suriye'nin kışı sayılan yağmur soğuğu günler başladı.

Görme aralığının düştüğü Kamışlo yönünden bir atlı geldi. Vıcıklaşan yeni Deriya'nın kısa sokaklarının ilkinde karşısına çıkan kapıyı atından inmeden kırpaçla çaldı. Bir kadın açtı.

"Xvake[1] Cemil ağaya misafir olmak için Kamışlo'dan geliyorum, evi nerede?"

Kadın kapıyı açık bırakarak "Lı wır bısek bıremin!"[2] dedikten sonra içeriden kocasını çağırdı. Gelince, "Bu yabancı adam bir şeyler soruyor" dedi.

1 Xvake: Bacı.

2 "Burada dur kardeşim."

"Hı cıvamer çı tıxvazi?"[1]

"Cemil ağaya misafir olmak için geldim, evini soruyorum."

"Hangi taraftan geliyorsun?"

"Kamışlo'dan geliyorum. Asıl Diyarbekirliyim."

"Başım üstüne, gel götüreyim seni Cemil ağaya."

Cemil'in evine gittiler. Yağmurdan adam atıyla birlikte kötü ıslanmıştı, her yanından sular akıyordu, köylü kapıyı çalmadan iterek açınca, utandı. Cemil, odanın göğüs duvarında iki pencere arasındaki içinde tezek yanan, oyuk ocağın kenarında, omuzlarına atılı abasıyla oturuyordu. Ayrıca, Hoca, Selim, diğer bir iki kişi de oradaydı.

Adam, "Selamınaleykım" diye selamladı.

Cemil:

"Aleykımıselem!"

"Ben Kamışlo'dan sırf seni görmeye geldim, ağa!"

"Başım, gözüm üzerine geldin. Buyur, gel içeri."

Konuk, oldukça düzgün konuşuyordu. Eğitimli biri olduğu anlaşılıyordu. Kapıya yakın oturanlardan biri kalktı, üzerindeki ıslak pelerini aldı, duvarda çakılı ahşaba astı. Cemil de gelen konuğun önünde saygısını belirtmek için ayağa kalktı, elini uzattı, tokalaştılar. Ateşe yakın, kendisinin karşısındaki yere oturması için eliyle gösterdi.

"Buyur, otur."

"Ağa, içeri girince senin olduğunu hemen anladım. İnsanlar seni öyle anlatıyorlar ki!"

"Muhakkak kötü söylüyorlar!"

"Hiç kötü söylemiyorlar. Söyleselerdi ben ta oradan seni görmeye, seninle dost olmaya gelir miydim? Tabii dostluğumu kabul edersen!"

"Hele buyur, otur."

Sonra adamlarına seslendi:

1 "Ne istiyorsun, yiğit?"

"Tez efendinin atını axura götürün, arpa, saman verin. Buraya da pambuklu temiz havlu getirin, sularını kurutun."

Adam otururken yeniden teşekkür etti, gelen havluyla üstünü kurutmaya çalıştı.

Bir süre sonra bakır sini üzerinde, yağda yumurta, yoğurt ile benzeri şeyler getirildi. Cemil de utanmasın diye, birlikte yer gibi yapmak için sofraya yanaştı. Yemek sırasında konuğa hiç soru sormadı. Yemek bitince kendisi açtı:

"Ağa ben Diyarbekirliyim. Kaçıp geldim, Kamışlo'da oturuyorum. Yalnız Suriye'ye Avrupa'dan geldim, beni hapishaneye atacaklardı, dışarıya kaçtım, şimdi de buradayım. Senin cesaretini, mertliğini çok duydum."

"Sağ ol beg" diye karşılık verdi Cemil, biraz da utanarak.

"Benim gibi çok arkadaşımız var Suriye'de, onlar da kaçıp geldiler, kimisi velattan[1] kimisi Avrupa'dan kimisi de diğer yerlerden. Hemen hemen her gün toplanıyoruz. Sen de bizim toplantılarımıza gel artık. Çok da tanıyanın var yani!"

"Olur beg, Kamışlo'ya inince, gelirim."

"Herkesi memnun edersin ağa. Ha ağa benim ismim Nureddin."

"Nureddin beg, velattan haber var mı?"

"Bazen haberler geliyor, çok değil."

"Heç af yok mu?"

"Ağa hâlâ yeni yeni sürgünler oluyor. Herkesi sürgün ediyorlar, veya hapse atıyorlar. Şimdi af olmaz!"

"Mesela kimi hapsetmişler bizim oradan?"

"Mesela, onlara yardım eden Evineli Cemal beyi de hapsettiler, öldüreceklerdi zar zor kurtuldu."

"Hallahallah, hiç bilmiyordum. Demek Cemal begi hapsettiler he?"

"Evet! Hapsettiler, durumu iyi değil."

Konuşurlarken hizmetlilerden biri acı kahve tutarken, Cemil:

1 Velat: Vatan.

“Nureddin beg buyur, kahveni al, bu akşam misafirimizsin, bol bol anlatırsın herhalde.”

“Varol ağa! Olur, anlatırım.”

“Sen bereketli bir adamsın, seninle yağmur geldi.”

“Evet, yılın ilk yağmuru, fakat çok yağdı, bir dursa!”

“Yağsın Nureddin beg, yağsın. Kokusu da çok güzel, bizim kuzeyde kalan Deriya dağlarının, Diyarbekir’in yağmuru, bulutları; ordan geldi.”

“Evet, haklısın ağa, ilk bulutların bizim dağlardan taraf geldiğini gördüm, yağmur da bizim oranın yağmuru.”

Cemil hiç tanımadığı bu konuktan hoşlandı, “Mektep okumuş adam, hiç te belli etmiyor, iyi bir insan herhalde,” diye düşündü. Adam sıkışıklığını gidermek için dışarı çıkınca, hizmetliyi çağırdı.

“Git iyi bir çepiç kes, burada makbuldür, akşama iyi haşlansın, suyuna da pirinç pilavı yapsınlar!”

“Ser sere mın ağa!”

Yeni Deriya’nın insanlarının çoğu önlemsiz yakalanmışlardı yağmura. Dağ insanı oldukları için, evler yapıldıktan sonra, ustaların ısrarlı uyarılarını umursamadan, sokaklara gereken derinliği vermemişlerdi. Şimdi de toprak evler, ortalıklarda biriken suları alıyordu her yandan, çırpı süpürgelerin gücü yetmiyordu atmaya. Gene de çocuklarla bazı büyükler, dışarı çıkıp, isteyerek, adını veremedikleri arzuyla sıcak yağmur altında dakikalarca kalarak ıslandılar.

Cemil, önünde oturduğu pencereden meleşerek gelen sürüyü görünce anımsadı, onlara barınak yapmayı da akıl edememişlerdi. Hep havanın açık geçeceği yanılgısına düşmüşlerdi. Yanındakilere döndü:

“Tüüh, Alla vekil hayvanları unuttuk, katırlara, atlara ahırlar yaptık, onlara yapmadık.”

“Bugün bir şey olmaz onlara ağa, beli sonra kıldan xeymeler almamız lazım. Xeymeler yeter, burada köylerde herkes heyvenini böyle mıhafaza ediyor kışın” dedi oturanlardan biri.

“Haa, doğru?”

“He, doğru. Ebu Kleb de xeymenin altına koyacak.”

“Çok iyi, kolay.”

“Hedi hedi alışacağız buraya, çare yok!” dedi Selim.

İlk akşam da yağdı, sonra durdu yağmur. Hiçbir şey olmamış gibi, koyu lacivert sonsuzluğun yıkanmışçasına parlayan yıldızları göz kırpmaya başladı evrene. Güneye inmek için karanlıkta bile uçan turnaların birbirini çağıran sesleri duyuldu, çakallar uludu, yarasalar ava çıktı.

Akşam, konuğun anlatacaklarını dinlemeye gelenler odayı kapıya dek doldurdu. Gaz lambasının sarı ışığını sert tütün dumanı örttü.

“Nureddin beg, Evineli Cemal begin hali fena dedin, ne oldi?”

“He ağa, onun durumu iyi değilmiş. İlk karısı aşiret hayatına dayanamadı, babasının evine gitti. O da onu gidip almadı bir daha. Bacılarından birini Hazro beglerine, birini Remmilere, birini de Diyarbekirli kuvvetli birine verdi. Kardeşine gene Diyarbekir’in büyük ailelerinden birinin, kendisine de Ferkinli begin kızını aldı.

Diyarbekir’deki büyük caminin arkasında bir ev kiraladı oturdu, adamlarını da isyancı avına gönderdi. Oradaki devlet erkânı yanında büyük bir isim yaptı. Bir gün düşmanı olan bir Barava ağası vuruldu. Hemen azmettirici olarak onu hapsettiler. Araya tanıdığı ne kadar nüfuslu adam varsa girdi, çok büyük paralar dağıttılar, fakat bir şey yapamadılar. Sonra karısı, babası gibi sevdiği Reisi Cumhur’a bir telgraf çekti de idamdan kurtardı. Onu Sinop’a hapse gönderdiler. Durumunun hiç iyi olmadığını gelenler söylüyor.”

“Yahu ne meseledir bu. Halbuki Diyarbekir’e eskerlere yardım etmek için bir kuvvetle gitti demişlerdi. Onu gene hepis ettiler.”

“Ağa, yardım etsin etmesin, ağa, beg, şeyh herkesi yerlerinden başka yerlere sürgün ediyorlar, etmeye de devam edecekler. Mesela sizin Savur begleri de sürgün edildi, bilmem istima ettin mi[1]?”

“He, valla ettim.”

“Asıl bundan sonra ne olacak, biz ne yapacağız?”

1 “Duydun mu?”

"Sabır iyidir Nureddin beg! Ben bunu iyi belledim. Muhakkak her şey aynı kalmaz."

"Elbet sabır iyidir, beli hep sabretmek de olmaz, insanın kendisi de sabra yardımcı olmalı!"

Cemil, konuğu daha da yormamak için konuşmaya ara vermek istedi. Kapıya yakın oturan hizmetliyi yanına çağırdı.

"Ne oldu, niye meyve getirmiyorsun?"

"Ağa sen söylemedin?"

"İlle ben mi söyleyeceğim, ha!"

"Hemen getiririm."

Dedikten sonra, hizmetli odadan ayrıldı.

Oradakilerden bazıları da uyumak için evlerine gitti. Kalkarlarken, önce ağadan sonra da konuktan izin istediler.

Üzerinde kuru yiyecek tabakları olan siniyle birlikte hizmetli geldi, ağa ile konuk arasına koydu. Cemil, tabakları gözleriyle inceledikten sonra, "Haydi buyur beg" diye seslendi. Tabaklar kuru üzüm, ceviz, leblebi, bastık gibi şeylerle doluydu.

"Herhalde hududun yukarısından geldi bunlar, değil mi?"

"He, Ömeri tarafından, getiren adam söyledi. Üzım Ömeri, ceviz Nıseybin'le Sıtavre'den, malumun leblebi ancak Merdin'de güzel yapılır."

Konuk çok az yedi, geri kalanları odada kalan üç beş kişi sildi süpürdü. Konuğun dinlenebilmesi için Cemil:

"Ta Amude'den geldin, Nureddin beg, yorulmuşsun herhalde, hemen yerini yapsınlar, biz de kalkıp evlerimize gidelim."

"Sen bilirsin, ağa! Ben daha da oturabilirim."

"Yok yok, yat dinlen."

Sonra da hizmetliye;

"Haydi çabuk döşeği getir! Sen de biraz aşağıda yat, belki gece Nureddin bege bir şey lazım olur" diye seslendi.

Hemen Cemil'in evinden, büyük, güçlükle taşınabilen, yün yatak getirildi, odanın ortasına serildi. Cemil'le diğerleri odadan çıkmadan Nureddin:

"Ağa hayırlısıyla sabah erkenden döneceğim, izin verirsen."

"Vax ne acelen var, Nureddin beg? Birkaç gün daha kal, sonra gidersin."

"Eksik olma aga, niyetim seni görmek, dost olmaktı. Geldim, gördüm yeter."

"Doğru dürüst suyumuzu içemedin daha, ne oldu?"

"Her şey çok güzeldi, çok memnun oldum."

"Eh, sen bilirsin. Mıhakkak bir daha gelirsin, değil mi?"

"Ben geldim ağa, sıra sende. Diğer arkadaşlarla hemşerileri de görmeni istiyorum. Onlar da seni çok görmek istiyorlar. Bazılarını tanırsın muhakkak."

"He, he gelirim. Kalsaydın iyi olurdu."

Sabah erken saatlerde konuğu uğurladılar. Bir iki gün sonra da Cemil, korumalarıyla Kamışlo'ya gitti, birkaç gün kaldı. Nureddin beyin sözünü ettiği, kendisi gibi sığınmacılarla tanıştı. Bazılarını Mardin Cezaevinden, bazılarını da ad olarak tanıyordu. Sıradan olanların yanında, ünlüler de vardı. Özellikle dışarıda eğitim görenler, kendi dünyasında duyduklarından çok değişik şeylerden söz ediyorlardı; anlamlarını bilmediği, duymadığı deyimler, sözler. Birbirlerine de çok yakın davranıyorlardı, hısım akraba gibi.

Yeni Deriya'ya döndüğünde, tartışmaları, anlatılanları anımsadı, güzel şeylerdi ama kendisine göre şeyler değildi. Amacı, tartışılanlardan çok uzaktı. Bırakıp kaçtığı duygular beynini kemirmeyi sürdürüyordu. "Akrabalarımın düşmanlarımızla bir olup bana, kardeşime, çocuklarımıza yaptıkları yanlarına mı kalsın yani, he? O tahsilli efendilere göre he, vay, vay, iyi iş valla. Benim köklerimi kessinler, ben de onları durup seyredeceğim."

Akşama yakın, odalar arasındaki havş dediği küçücük alanda gezinirken hizmetliye;

"Ben yemeği evde, ayallerimle yiyeceğim, mısafir gelse, odaya götür" dedi, ellerini arkasına koyarak Hadice'nin odasına girdi. Kadın

yer minderlerini düzeltmeye uğraşıyordu. Geldiklerinden bu yana daha da çökmüştü, sırtı kamburlaşmaya başlamış, yüzündeki çizgiler derinleşmişti.

"Niye kendini yoruyorsun, çağır başkaları yapsın bu işleri!" diye çıkıştı Cemil.

"Ooo sen de, ma bana ne olmuş? Ben işimi yapabilirim."

"Fazla yorulma, hasta olursun!"

"Yok, olmam."

"Bu akşam yemeği burada senin odanda yiyelim, he?"

"Sen bilirsin."

"Söyle hepsi, diğerleri, kızlarla, buraya gelsin."

Hadice, elindeki minderi yere bıraktı, kapıya gidip kadın hizmetliyi çağırdı:

"Helime! Helime!"

"Lebe!" diye yanıt verince de "Sıfrayı bıraya aç, diğerleri de bırya gelsin!"

Sofra kurulmadan önce, Befayda oynaya zıplaya, yaşından beklenmeyen bir edayla girdi kapıdan, ardından da Vesile, ortanca eş, Raşidili, Serhan'ın kızı. Cemil, onlar gelmeden Hadice'nin hazırladığı duvar dibindeki minderde oturuyordu. "Çabuk büyüyor, ah keşke yerine bir erkek olsaydı" diye geçirdi içinden, ardından pişman olmuş gibi "Erkek olsaydı, belki onu da öldürürlerdi, diğerleri gibi" dedi, içi yanarak.

Yemek Cemil'in umduğundan da sıcak geçti. Kalan ailesiyle böyle birlikte yemek yemeyeli çok olmuştu. "Birlikte olmak güzel" dedi kendi kendine, "Mecbur kalmadıkça hep beraber yemeliyiz. Askerler çevirdiğinde çemberi geçerken, birçok erkekten daha cesur davrandılar. Hiç güzel gün görmediler, acep bir gün toplayıp Emude'ye götürsem ayıp olur mu? Olmazsa onlar, ben olmadan hizmetlilerle birlikte gitsinler, gezsinler biraz."

Bunları düşünürken, yeğeni geldi dizinin dibine oturdu, başını karnına dayadı. Kızın başını okşadı, gözleri doldu, eksiklik olur kor-

kusuyla, ağlamamak için kendini güç tuttu. O duygularda iken, kızı da yanaştı. Onu da okşadı, sevdi. Arada bir, kadınlara baktı. Duygularını anlamaya çalışıp çalışmadıklarını yokladı, ama bir şey çıkaramadı. "Eh istediklerini düşünsünler, kız da olsa çocuk sahibi olmak güzel" dedi, sevip okşamayı sürdürdü.

Yumuşayan duygularının erken getirdiği derin uykudan, sabaha karşı silah sesleriyle uyandı. Önce rüya sandı, kendine geldiğinde ise sınır boyunda çatışma olduğunu anladı, hemen koşup köye bakan pencereyi açtı. Yakın kapı önlerinde bir iki köylü dikiliyordu.

"Ne oluyor?" diye sordu.

"Hak vermeden sürü geçirmek isteyenler var, ağa!"

Uyku sersemi ağanın kafasının içi uğultu doluydu, dışarının uyarıcı soğuğunu yüzünde duyumsuyor, ama söyleneni iyice algılayamıyordu.

Selim'in sesi geldi.

"Bizden beş altı kişi akşamdan beri orada nöbetteydi, Uso bakmaya gitti, ağa!"

"Hey Allah!"

Kendini biraz toparlamıştı, hemen giyindi. O gece ortanca eşin oda sırasıydı, kapıyı açmaya uğraşırken kadın uyandı.

"Çı buye ağa?"[1]

Cemil kadını yatıştırmak için:

"Uzaktan tüfek sesleri geliyor, belki askerlerle kaçakçılardır. Kapıdan sesleri dinleyeceğim, sen uyu."

Çatışma sesleri azalacağına giderek artıyor, arada bir tüfeklerden çıkan kısa ateşler görünüp yitiyordu.

"Selim! Uso yalnız mı gitti?"

"Yok ağa, üç beş kişiler, merek etme."

"Tüfek sesleri ne zamen geldi?"

"Hemen hemen bir iki çeyrek oluyor."

1 "Ne oldu ağa?"

Cemil, kapının dışındayken Selim "Ağa oraya, senin yanına geliyorım, haberin olsın" dedi. Az sonra da geldi, elinde tüfek, fişekliği bağlı görünce "Ağa niye giyindin?" diye sordu.

"Çocuklara yardıma gideceğim."

"Ağa bu saatte olmaz!"

"Yaho bak çok ses geliyor, kaçaklar herhalde kalabalıklar."

"Ağa gene olmaz, sen dur ben gideyim."

"Hiçbir şey olmaz! Gidip hadlerini bildireceğim!"

Israrına karşın Selim, Cemil'in gitmesini engelledi. Kendisi yanına genç birini alarak gitti.

Ortalık aydınlanırken sesler kesildi, Deriyalılar yitik vermeden dönüp geldiler.

Uso kapının önünde hâlâ kendilerini bekleyen Cemil'e:

"Ağa bize bir şey olmadı, hepimiz geldik. Kaçakçılardan biri yaralandı, diğerleri koyunları bırakıp kaçtı. Alo'yla bir iki kişi buraya getiriyorlar."

"Kaçakçılar nereden geldiler?"

"Ezex'ten herhalde."

"Bir de Ezexlilerle düşman olduk, hı?

Uso bu soruyu yanıtsız bıraktı.

Bir gün önce yağmurun çamurlaştırdığı yere güneş ilk ışıklarını gönderirken, yüzlerce bağırtlak takımı, önce havalandı, sonra burgaç oluşturarak inişe geçti, ortalığı sessizlik aldı; çakallardan sakınan masum ceylan yavrusu çalılıkların arasındaki annesine biraz daha sokuldu. Akşamdan yiyecek başka bir şey bulamadığı için karıncadan yiyen bir çöl tilkisi acıyla yeniden ortalığı birbirine kattı.

Kaçakların bıraktığı sürüyü köyün yakınında bir yerde topladılar. Koyunlar besili, sağlıklı görünüyordu, otlamaya bırakıp Cemil'e geldiler.

"Kaç baş var Alo?" diye sordu Cemil.

"Çok ağa, iki yüzden fazla, beli her biri inek kadar."

"Ağa, ne yapalım koyınlara? Bizim tarşa salalım mı he?"

"Dur hele Uso, mıhakkak sahipleri bir dostumuzla ricaya gelecekler hemen."

"He doğru! Mıhakkak gelecekler, valla!"

"Şimdi hele bir iki çoban koyın önüne, bakalım ne olacak?"

"Ser sere mın ağa!"

Sürüyü su vermek için önce kuyulara, ardından ortalıkta görünmemesi için birkaç yüz metre ötedeki pek derin olmayan yarlara doğru sürdüler. Götürlerken, Uso Cemil'e:

"Ağe min! Arkadaşlar bir iki baran[1] kesmek istiyorlar, ne dersin hı?"

"Şimdi koç kesme vakti mi? Hem elalemin adamlarını vurdunuz hem de baranlarını keseceksiniz, olmaz!"

"E he, beli mıntıkamızdan zorla geçeceklerdi, suç onlarda!"

Cemil, karşılık vermeden içeri gitti, diğerleri de evlerine yöneldi.

Aradan üç beş gün geçince Hevvas iki üç yabancı adamla köye geldi. Bunlardan biri iyi Kürtçe ile Arapça konuşuyordu, odaya geçip oturdular.

Hevvas hizmetliye:

"Cemil kardeşime geldiğimi haber ver!"

Hizmetli konuşmadan gitti. Cemil, gülerek kapıdan içeri girdi.

"Ehlen u sehlen fi exi ıl eziz!"[2]

Ayağa kalkan Hevvas'ın boynuna sarıldı.

"Alla i selımık ya exi!"[3]

Oturmadan diğer adamların da ellerini sıktı. Bir iki gönül alıcı alışılmış tümcenin ardından Hevvas konuyu getirdiği çevirmen aracılığıyla açtı.

"Dün akşam tanımadığım bu insanlar, bir dostumdan selam getirerek evime geldiler, onlarla birlikte sana gelmemi rica ettiler, ya kar-

1 Baran: Koç.

2 "Hoş geldin aziz kardeşim."

3 "Allah sana selamet versin kardeşim!"

deşim. Ben de evime dahledenleri, bizim âdetlerimize göre kıramam bilirsin."

"Evet, kıramazsın, biliyorum." diye doğruladı Cemil.

"He! Şimdi koyunlarını vermeni rica ediyorlar. Zaten çok mağdur olduklarını söylüyorlar."

"Sen geldikten sonra yok diyemem. Yalnız, bir daha bizden habersiz geçmeye kalkmasınlar."

"Kusurlarını biliyorlar, beli senin o yere sahip olduğunu bilmediklerini söylediler."

"Başka bir şey söylediler mi?"

"Hı evet, yaralanan adam akrabaları değil. Onlara o kılavuzluk etmiş, işi buymuş."

Cemil, yabancı adamlardan Hevvas'ın hemen yanında oturana döndü, yumuşak bir sesle sordu:

"Hun iş Ezex'e ne?"[1]

"Bele ağa."

"Ebu Kleb, ölen adamın bunların akrabası olmadığını kesin biliyor musun?"

Çevirmen, Hevvas'a çevirmeden "Yok ağa değil, ben de biliyorum" diye kendisi yanıtladı.

"İyi, o zaman mesele yok."

Bunlar konuşulurken hizmetli acı kahve dağıtıyordu. Cemil, sürü sahiplerinin içip içmediklerine özellikle dikkat etti. Adamlar, aralarında hiçbir sorun yokmuş gibi içince "Ya ölenle merew[2] değiller, ya da çok kurnazlar" diye düşündü. "Ne olurlarsa olsunlar, Hevvas'la geldikten sonra, yok diyemem zaten."

"Hevvas, bana sormadan da adamlara mallarını verebilirdin. Ben sadece biraz malumat almak istedim, çünkü topraklarıma bir tecavüz, ortada da bir çatışma var."

1 "Siz Ezexli misiniz?"

2 Merew: Akraba.

"Biliyorum kardeşim, iş ye ebu ıl zığeyre!"[1]

Yabancılardan biri Cemil'e:

"Ağa benim terbiyesizliğimi affet, bize büyüklük yapıyorsun. Fakat biz bu işi devamlı yapıyoruz, bundan sonra da yapacağız, çünkü başka bir işimiz yok. İznin olursa senin topraklarının üzerinden yapmak istiyoruz, istiyeceğin bedel de başımız üzerine."

"Onu sonra konuşuruz. Ebu Kıleb'le geldikten sonra, mallarınızı her vakit götürebilirsiniz. Hiçbir bedel de istemiyorum."

"Allah razı olsun ağa, amcamın oğlunun dediği gibi biz senin izninle buradan devamlı mal geçirmek istiyoruz, kabul edersen sana minnettar oluruz" dedi bir diğeri.

"O daha sonra, böyle bir niyetiniz olursa Ebu Kleb'e haber verirsiniz."

Dil bilen, Hevvas'a konuşulanları çevirince, "Tamam kardeşim Cemil, adamlar geçiş bedelini verip mallarını alıp götürsünler" diye kestirip attı. İtiraz eden olmadı, adamlar da sürülerini alıp götürdüler. Ayrılırlarken Cemil "Canımızı korumamız gereken bilmediğimiz, tanımadığımız bir başka düşmanlarımız oldu" diye iç çekti.

İlk günlerden bu yana Kamışlo'ya gittiği halde garnizona uğramamıştı. Sorun yaşamamak için bir gün sonra, beş on silahlı koruma eşliğinde yola çıktı, varınca da hemen garnizon kapısına gitti. Beklemeden Mardinli çevirmenin odasına aldılar. Adam uzun boylu, oldukça güçlü kuvvetli biriydi. Ayağa kalkarak oturması için yer gösterdi. Odada bir masa, hasırdan da bir koltuk takımı duruyordu.

"Ağa kısa bir zamanda ismini duyan kalmadı. İhseçe'deki vali, kumandanlar seni merak ediyor. Müsait bir zamanda seninle onları ziyarete gideriz."

"Olur hemşerim. Sen ne zaman söylersen, gideriz."

"Buraya da sık sık gelmen lazım, kumandan sorup duruyor."

"He, gelirim. Malumun bir köy yaptık, başka çaremiz yoktu. Onun için gelemedim."

1 "Yaşa ya küçük kızın babası!"

"Birkaç gün önce Kürt arkadaşlar geldiğini söyleyince, uğramadığın için üzüldü kumandan."

"He geldim, beli çabuk döndüm, artık gelirim."

"İyi" dedi çevirmen, ardından da "Biz burada hepimiz sürgündeyiz, şimdilik memleketimiz burası, birbirimize ihtiyacımız var."

"Doğru."

"Hey Allah, unuttum sormayı, bir mırra içer misin?"

Yanıt beklemeden de arkasındaki duvarda duran düğmeye bastı. Açılan kapıdan giren genç Arap görevliden acı kahve getirmesini istedi.

Ardından:

"Ağa ben seni Merdin'de iken ismen biliyordum. Herkes senin cesaretinden bahsederdi. Cesur birini anlatırken 'Deriyalı Cemil gibi' derlerdi. Ben de merak ederdim seni."

"Sen nasıl geldin buraya hemşerim?"

"Fermandan sonra katledeceklerdi, kaçtım. Dağlarda, çölde saklandım, Fransızlar burayı işgal edince de onlara iltica ettim. Biliyorsun çok kişi katledildi."

"Doğru, beli bizde Istavreli bir iki zalimin haricinde Fılle katleden hiç olmadı."

"Oldu! Fakat çok değil."

"Korkudan Müslüman olanlar çok oldu, beli ketledilenleri çok duymadım."

"Ağa ben senin geldiğini kaydederim, kumandan da burada değil, gelince seni söylerim. İşin varsa gidebilirsin, fakat biraz dikkatli ol seni çok şikâyet ediyorlar."

"Valla fesatlar burada da çok, biliyorum. Dikkat ederim."

Cemil garnizondan ayrılır ayrılmaz, sürgündekilerin oturduğu kahveye gitti. Kapıdan girince, görenler ayağa kalktı, birer birer elini sıktılar. Bir önceki gelişinde gördüğü insanların neredeyse tümü oradaydı. Sevgiyle karşıladılar, akşam da ilk gelenlerin kaldığı, yerleşene kadar konuk edildiği bir evde ağırladılar. Diyarbekir, Van, Muş, Raman, Nısebin, Palo, Hezro, Ezex'ten ağa, şeyh ile aydın birçok adam

uğradı konuk evine. O olmadan da her akşam toplandıklarını söylediler. Sık sık gelip gitmesini yinelediler, birlik olup bir siyasal parti kurmaları gerektiğini anlattılar.

Odasına uyumaya çekildiği sırada, dışarıda bekleyen silahlı nöbetçi kapıya vurdu, açılmasını beklemeden "Ağa genç biri gelmiş seni soruyor. Istavre'den Ebdılaziz'in torunu olduğunu söylüyor" diye seslendi. Cemil, beklemeden kapıyı açtı. Temiz, güzel giyimli, on beş-on altı yaşlarında bir delikanlı duruyordu adamının yanında.

"Ben Abdılaziz'in oğlu Şerif'in oğluyum, burada olduğunu duyunca geldim, Cemil ağa."

"Haydi dışarıda durma, içeri gel."

Delikanlı girince "Sen burada ne arıyorsun? Yoksa siz de mi kaçmak zorunda kaldınız he?" diye kaygıyla sordu.

"Yok, sadece ben kaçtım geldim buraya."

"İsmin ne?"

"Abdülhalim."

"He doğru, Şerif'in bir oğlu olmuştu. Demek o sensin, he?"

"Benim Cemil ağa."

"Ya böyle Abdılhelim, nereden nereye! Burada Abdıleziz amcamın oğluna restgeleceğimi bilmezdim. Seni rahatsız eden, sana haksızlık eden var mı, Abdılhelim?"

"Beni rahatsız etmek kimsenin heddi değil Cemil ağa, sen rahat ol!"

Delikanlının kendine güveni, ağanın çok hoşuna gitti.

"Bu gece istiyorsan burada kal, yarın da seninle köyümüze döneriz."

"Cemil ağa kalamam, bir karakolda lejyon çevişiyim, dönmem lazım."

"Bu gece gitme, yarın sabah gidersin olur mu?"

"Sen her geldiğinde ben de gelir seni bulurum, beli bu gece gitmek zorundayım."

"Peki, sana bir şey lazım değil mi?"

"Sen sağ ol, hiçbir şey lazım değil, benim her şeyim var."

"Peki, sen benim emanetimsin artık, her zaman gel"

"Olur, gelirim. Haydi iyi geceler, yarın burada kalacak mısın, Cemil ağa?"

"Belli değil."

"Gelecektim, onun için sordum, aklına başka bir şey gelmesin. Askerler Deriya üzerine geldiğinde, kurtulman için dedem, babam, annem, amcalarım hepimiz çok dua ettik. Sen kurtulunca rahat uyuyabildik ancak."

"Tahmin ediyorum, Abdılhelim."

Abdülhelim gittikten sonra Cemil yatağına girdi ama uzun bir süre uyuyamadı. "Onu gördüğüme sevindim, merxas bir delikanlı, ne kadar da sevimli bir delikanlı. Bundan sonra emanet gibi ona sahip çıkmalıyım. Yalnız, biraz laf dinlemeyen birine benziyor. Bir de çavuş olmuş, askeriyede ne işi var? Allah muhafaza başına küçük bir şey gelse, Abdülaziz amcaya ben ne cevap veririm," bu düşüncelerle de uykuya daldı.

Sabah uyandığında, düşünceleri altüsttü. Önce kahvedeki konuşmaları anımsadı, "Bunlar hiç değişmiyor, başlarında bir sürü bela varken bile, 'teşkilat meşkilat, mücadele' falan bağırıyorlar, nedir bunlar? Hiç haberim yoktu, şeyhin akrabası dediler, bizi, çocuklarımızla, karılarımızla öldürmeye geldiler. Burda da bağırıyorlar, yarın Fırensizler de eyni şeyi yapar. Biraz sussalar belki af çıkar. Şimdi de beni teşkilata sokmak istiyorlar. Benim derdim başka onlarınki başka, her taraf, bastığım toprak bile bana düşman."

Elini yüzünü adamlarından birinin yardımıyla yıkadı, giyindi, sabah çorbası için çarşıya çıktı, korumalarıyla bir aşçı dükkânına girdi. Kapı önünden, puşularının bir ucuyla tuttukları haşlanmış şalgamı yiyerek geçenleri görünce, gülerek adamlarına:

"Allah Allah burası nasıl bir yer, bizde hiçbir şeyden sayılmayan şalgam nasıl el üstünde tutuluyor, hayret!"

Gülüştüler.

Sabah çorbasından sonra öteberi almak için çarşıdaki dükkânları dolaşmaya başladı. Kahve satıcısından çıkarken sürgünlerden bir öğretmenle karşılaştı, adam önce aldırmadı, sonra birden geri dönerek geldi.

"Cemil ağa, Allah vekilin olsun dalgınlığımdan seni tanımadım, ne olursun affet."

"Bir şey olmaz, böyle olur."

"Sana rast geldiğime memnun oldum. Arkadaşlarla aramızda konuştuk, seni yemeğe davet etmek istiyoruz. Muhakkak bizi kırmazsın, değil mi?"

"Yahu zehmet olmasın. Dün akşam bereber değildik?"

"Olsun ağa, sen bizim için çok kıymetlisin. Unutma akşam ezanından sonra misafirhanede adamlarınla seni bekleyeceğiz."

Cemil, çağrılı olduğu akşam yemeği nedeniyle köye dönmedi, söylenen saatte geçici konuta gitti. Tüm ünlü ağa, bey, şeyhlerle okumuşlar onun onuruna toplanmış bekliyorlardı. Önce kahveler içildi, sonra da yemeğe geçtiler. Yemek sırasında ayağa kalkan bir okumuş konuyu açtı:

"Arkadaşlar, izninizle bir iki laf etmek istiyorum. Hepimiz bir şekilde burada toplandık, isteyerek veya istemeyerek. Bazı rehberlerimiz fırka kurmak için çalışmaya başladı. Eğer hepimiz destek verirsek, haklarımız daha iyi müdafaa edilir kanaatindeyim."

Bazıları oturdukları yerden görüşlerini açıkladılar.

"Elbette destek vereceğiz!"

Adamdan sonra söz isteyenler oldu, kimisi yerinden, kimisi ayağa kalkarak bir şeyler söyledi. Cemil, bazılarını dikkatlice dinledi, diğerlerine ise aldırmadı bile.

Sona yakın, ince uzun boylu, kalın bıyıklı, şık giyimli Midyat yöresinden ünlü bir ağa, oturduğu yerden:

"Gelli icvamera![1] Kardeşimiz Cemil ağanın şerefine toplandık, gece gündüz hep konuşuyoruz, birbirimizi anladık. Bırakalım biraz da ağa kardeşimiz fikrini söylesin ha!" dedi Cemil'e bakarak. Cemil bunu beklemiyordu, önce ne yanıt vereceğini şaşırdı, şaşkınlığı geçince:

"Ağa ben çok yeniyim, bizim Çaye Dereveri'de mektep falan yoktu. Burada mektep görmüşlerin önünde bir şey söylemem caiz değil."

1 Gelli icvamera: Bütün centilmenler.

Midyatlı ağa, bu yanıt karşısında gülümsedi.

"Ağa sen berberiyi[1] çok iyi biliyorsun, e valla erkeni harb gibi cevap verdin. Belki de aklımıza gülüyorsun."

"Yok, ağa yok, ben daha yeni geldim."

O akşam da böyle geçti. Cemil, gündoğumundan önce adamlarıyla köyünün yolunu tuttu. Giderken de hep "Bu adamlar rahat oturmuyorlar, kendilerinden, çocuklarla ayallerinden ne istiyorlar, devlet heç bunlare afu verir mi?" diye düşündü.

Yeni Deriya'ya ulaştıklarında hava kararmak üzereydi. Cemil getirdiği armağanları dağıttı, sonra geçerken konaklayan bir iki kişinin yanına, odaya Hoca'yı yolladı, kendisi hemen yatağa girdi, uyudu.

Ova da olsa Suriye'nin kuzeyine özgün kış iyiden iyiye yerleşti. Toprak renk değiştirdi, dağlıları şaşırtan koyunlar yavruladı, hiç dinmeyen rüzgâr tenleri karartı. Her yanı, bildikleri kar yerine, ince toz sardı, son yağmurun ardından görünen ekin uçlarını örttü.

Aylarca, Dereveri'de tutunamayarak orada burada dolaşan birkaç Bendajerili, aileleriyle sınırı geçmeyi başardılar, zorlu bir yolculukla yeni Deriya'ya ulaştılar. Bunlar gelmeden Cemil, düşmanları olan amcasının çocuklarıyla ilgili bilgi toplamaları için birkaç adamını Dereveri'ye yollamaya hazırlanıyordu. Ardından da koşullara göre baskın yapacaktı.

"Bu Kürmançlar[2] da xeber verir oradan" diye düşündü. Kimseler gelmeden, oturduğu Hadice'nin odasına birini çağırttı, gelince karşısına oturttu.

"Bişaro, Dereveri'de durumlar nasıl?"

"Ağe min, heç kimse başını dışarı çıkartmıyor korkudan. Asker çok, yollar, sokaklar, esker dolu."

"Ben, Dereveri dedim Bişaro!"

"He Ağe Stavre, Dereveri, hemmu[3] esker dolu."

---

1 Berberi: Siyaset.

2 Kürmanç: Soyluların Kürt köylüler için kullandıkları ad.

3 Hemmu: Tamamen.

“Neifo, Şemso diğerleri köyde mi?”

“Hem köydeler, hem köyde değiller. Asker korkusuyla durmadan geziyorler.”

“Kar yağdı mı?”

“Vaay, çok çok!”

“Tamam, Bişaro! Odaya git, ben de geliyorum oraya.”

Bişaro’yu dinledikten sonra Cemil, sınırın yukarısına adam yollamaktan caydı, “Bahar gelsin, sonra duruma bakarım” diye düşündü.

İlk aylara göre azalmış olsa da Suriye topraklarına sığınmalar sürüyordu. Yılın acımasız kış koşulları, sığınmacıların hızını kesmeye yetmişti ama gene de can korkusunda olanlar, her engele karşın geliyordu, özellikle de son sürgün dalgasından sıyrılamayanlar. Önceleri taraf seçmeyenler veya devletten yana olanlar, şimdi baş kaldıranlarla aynı yazgıyı paylaşıyordu. İlginç bir durum oluşmuştu. Yani dünün düşmanları bugün aynı düşü görüyordu.

İhseçe kentindeki Fransız vali, askerlerle diğer yöneticilerin çağrıldığı bir toplantı düzenledi. Önce raporlar görüşülerek değerlendirildi, ardından en önemli konuya geçildi. Vali, Fransız ulusunun yüceliğini uzun uzun anlattıktan sonra da:

“Arkadaşlar, şu gerçeği saklamanın bir yararı kalmadı. Avrupa’nın çağdaş kültüründen faydalandırmaya çalıştığımız yerliler bizi sevmiyor; bizimle işbirliği yapan bazı kabile şefleri dışında herkes gitmemizi istiyor. Hep birlikte raporlarını dinlediğimiz bazı arkadaşlarımız, atlarına yem bulmakta bile zorlanıyor. Değersiz bir şey olan saman bile bulunmuyor. Böyle giderse çok yakında büyük sorunlar yaşayabiliriz. Oysa biz sağlıklı, çağdaş bir yaşam vermek için buradayız, bunları sağlayana dek kalmaya kararlıyız. Anavatandaki hükümetimiz de böyle düşünmektedir” dedi, sözlerinin yarattığı etkiyi anlayabilmek için durdu, oturanların yüzünde gözlerini gezdirdi bir süre.

“Yani liderden yoksun bu kozmopolit halkın yarın ne yapacağını kestiremeyiz. Hükümetimizin gelecek siyasetine katkı sağlaması için, büyüklük göstererek antlaşma imzaladığı kuzey komşuda önemli ge-

lişmeler yaşanmaktadır. Büyük Fransız ulusunun çıkarları için biz de burada duruma göre sağlıklı bir politika saptamalıyız. Gerçi konu Genel vali tarafından anavatana iletilmiştir, orada yapılan ön değirlendirmelere göre, bizler burada sığınmacılara güleryüz göstermeli, hoşumuza gitmese de bire bir arkadaşlıklar kurmalıyız. Ulusumuzun dünyanın en medeni, en barışsever, en özgürlükçü ulusu olduğunu öğretmeliyiz."

Konuştukça coşan vali, yeniden durdu, önündeki kıristal bardaktan bir yudum su içti.

"Evet komşunun genç yöneticileri, silah gücüyle herkesi kendilerine benzetmeye uğraşırken, biz ne denli hoşgörülü, özgürlükçü, demokrat bir yönetim olduğumuzu, ulusumuzun ulaşılamaz bir kültüre sahip olduğunu davranışlarımızla mutlaka göstermeliyiz.

Bu nedenle, ister asker ister sivil olsun her arkadaşımız bulunduğu yerde Kürt aydın ile feodallerine dostça davranarak iyi ilişkiler geliştirecektir. Bu bir yurtseverlik görevidir, böyle bilinmelidir de."

Durdu, sağına soluna bakındı, duyulmasından sakındığı bir sesle;

"Notre premier principe est empecer de se reunir les peuples qui vit dans nos colonies"[1] diye asıl amacını vurguladı.

Vali, etkili bildiği bu söylevden sonra, akşam düzenlenen şölende buluşmak üzere ayrılmak istediyse de değinmeyi unuttuğu bir konuyu açıkladı:

"Arkadaşlar son bir şeye değinmek istiyorum. Genel valiliğin sivil uzmanları sizlere bazı aydınlatıcı bilgiler verecek, dikkatli dinlemenizi öneririm."

Öğle yemeğinin ardından uzmanlar, askerlerle sivil görevlileri konumlarına göre ayırarak daha ayrıntılı bilgilendirmeye başladılar. Kamışlı ile Amuda'dan gelenleri bilgilendiren görevli anlatmaya başladı:

"Dünyanın her yerinde üstünlük savaşı verdiğimiz Büyük Biritanya, bu topraklarda da karşımıza çıkacaktır. Bizim büyük savaşa girmemizin en büyük nedeni bu rekabette geri kalmamak, dünyaya dağıttığımız borçlarımızı yeniden toplayabilmek, gelişen ticareti-

1 "Birinci prensibimiz, sömürgelerimizde yaşayan insanların birlik olmalarını engellemektir."

mize pazarlar bulmak, işgal ettiğimiz yerler üzerinden sanayimizle ticaretimizin gücünü geliştirmekti. Bunları yaparken de bu yerlerin kendini yönetemeyen, ilkel insanlarına medeniyet getirmek, onları yöneterek eğitmek. Bu nedenle kalıcılığımızı göstermeliyiz. Hemen yollar, yönetim binaları, modern garnizonlar yapmalıyız.

En önemlisi de sığınmacılara özellikle de Kürtlere, Ermenilere hoşgörülü davranmalıyız, dostluklar kurmalıyız, olası geri dönüşlerin önüne geçmeliyiz. Hemen hemen her yerde davetler, toplantılar, söyleşiler, eğlenceler düzenlemeliyiz. Bunlarla hem kaynaşma sağlanacak, hem de denetimimiz kolaylaşacaktır."

Üç gün süren bu toplantıların ardından, her yöneticiyle asker kendi görev alanına döndü. İlk yemekli toplantıyı da sığınmacı Kürtlerin en yoğun olduğu Kamışlo kaymakamı düzenledi. Konuşması, bir söylevden çok arkadaşlık kurmak isteyen sıradan birinin içten açıklamaları gibiydi:

"Arkadaşlar! Ben, benim gibi Fransızlar, dünya medeniyetinin beşiği olan bu topraklara iyi niyetle gelmişken bir şeyler öğrenmek istiyoruz. Bunları da sizin gibi aydınlar öğretebilir. Biz arkadaş olmak istiyoruz, sanırım hepimizin diğerine ihtiyacı var. Öğrenmek istediklerinizi biz size, sizinkileri de siz bize öğretebiliriz."

Bu sözlerin ardından Avrupa'dan gelen bir Kürt ayağa kalktı.

"Evet, haklısınız, bazılarımız kültürünüzle tanışmış olsak bile, sizin bağımsız ruh düşkünlüğünüzden öğreneceğimiz bir sürü şey var. Her şeyden önce bizler sürgün insanlarız, sizinle ortak yanımız hürriyet isteklerimizdir herhalde. Hürriyet deyince aklımıza ilk gelen Fransızlar oluyor. Biz size her zaman düşman değil, dost olmak istiyoruz. Uzatacağınız her eli dostça tutmaya hazırız."

"Elbette biz size dostuz. Ayrıca ben de teker teker dostluğunuzu istiyorum. Bu benim samimi olan şahsi isteğimdir, bundan da mutlu olurum. Her kim olursa olsun, şahsi meselesini bile gelip bir arkadaş gibi bana anlatabilir, kapım her zaman açıktır. Bu dostluğumuzun pekişmesi için ben sık sık bir araya gelme taraftarıyım. Eğer sizler de muvâfıksanız hep yapalım, olur mu?"

Çoğu "evet" diye yanıtladı.

"Ha bu sadece Kamışlo'da oturan bizlerle sınırlı kalmamalı, karyelerde oturan diğer Kürt ileri gelenleri de içine almalı. Özellikle onların derin bilgi ve tecrübelerinden de istifade etmek istiyorum. Onların dostluğunu kazanmak en az sizlerinkini kazanmak kadar önemli benim için."

Yerli Arap kahveci, getirdiği ilk acı kahve fincanını kendisine uzatınca, önlerde oturan yaşlı bir konuktan başlaması gerektiğini söyledi. Ardından etkin örnek oluşturacağına inandığı, o şık giyimli, konuk evinde Cemil'in konuşmasını isteyen, sınırı geçmeden onları soyan Kürt aşiret lideriyle ilişkilerine geçti.

"Biz Fransızların sizleri ne kadar sevdiğimizi, sizinle işbirliği yapmaya ne kadar istekli olduğumuzu ispatlayan ve şu anda aramızda olan, sizlerin, bizlerin çok sevip saydığı değerli biriyle yaşananları yeniden hatırlatmak istiyorum." Anlatmaya başlamadan çevirmeni Fransızca, "Şimdi söyleyeceklerimi düzgün, hatasız çevirmeye dikkat et!" diye uyardı. "Burada yani Suriyede'ki muzaffer askerî birliklerimizle uzun bir süre savaşarak bir komutanımızı bile öldüren bu yiğit insan, kendi hükümetine yaptığı hizmetler yok sayılarak, vatanından kaçmak zorunda bırakıldı. Belki de idam edilecekti. Bunu anladı, bize sığındı. Biz onun ne değerli biri olduğunu bildiğimiz için, kucakladık, şu an en iyi dostumuz. Yani hiç kin gütmedik, bize yaptıklarını anında unuttuk."

Kaymakamın bu anlattıkları karşısında, sözünü ettiği ünlü ağanın esmer, ince uzun yüzünde önce bir gülümseme belirdi, sonra utangaçlıkla başını eğdi.

Naif, kardeşleriyle birlikte, amca çocuklarının elinden aldığı aşiret ağalığını güçlendirmek için, karşı olanları yok etmeye veya kaçırtmaya başladı. O, Bendajerilileri yok ederek Dereveri aşiretini tek bir aşiret yapmak istiyordu. Eski düşmanlarının bile tartışmasız ağasıydı. Gerçi henüz arzuladığı rahatlığa ulaşamamıştı, ama onun da geleceğinin bilincindeydi.

Önce, Hüseyinlerin en katı düşmanı olan Cevzelileri yanına alarak, Menda'ya gitti. Amolelere kendini anlatması, benimsetmesi ge-

rekiyordu. Konuk olarak iyi karşılandı, köyün bilinen aile liderlerinin tümü, ağırlandığı geniş odaya geldiler. Neredeyse her gün, zamanlı zamansız söylediği, tüm aşiretin duyduğu sözlerle başladı isteklerini anlatmaya:

"Geli havala![1] Sizleri, babalarınızı, dedelerinizi yıllarca zülumleriyle ezen, öldüren, yaralayan, süren amcalarımın neredeyse kökünü, kardeşlerimle kuruttuk. Hepinizin intikamını aldık. Artık bizler de sizdeniz, düşmanlarınız bizim de düşmanlarımızdır. Bize ilhak edenlerle olan düşmanlığımızı unutacağız, etmeyenlerin de kökünü kazıyacağız.

Bildiğiniz gibi, birçok suçtan hükümet beni takip ediyor, ellerine geçersem belki de öldürürler. Onun için belli bir köyde kalamam. Aşiret de bundan böyle tek parça olacak, hepimiz Bendajoriyiz. Her taraf esker dolu. Bana sahip çıkmanız namus borcunuzdur, ha! Bunu baş[2] bilin!"

Naif'le birlikte Cevze köyünden gelen Mahmud-i Ahmed'in bir yakını, söylenenlerden biraz rahatsız olmuş gibi:

"Ağe min valla bugüne kadar heç kusur etmedik, ne lazımsa yaptık ha!" diye söyledi. Adamın bu konuşmasına içerleyen Naif;

"Ulan kancığın oğlu, kendini bir bok sanıyorsun, he? Hele zamanı gelsin bak o köpek dilini nasıl kökünden söküyorum!" diye geçirdi içinden, biraz da yüzü mora keserek. Hemen kendini toparlayınca, zorlama bir gülümsemeyle;

"He biliyorum, yahu dünya halidir az da xarabiyet[3] görmedik ha!" diye karşılık verdi.

"Asıl mesele de şu; kaza merkezi esker doldu. Belki yeni takibata başlayacaklar, herhalde en büyük dertleri benim. Çok dikkat etmemiz lazım, hemen hemen her gün ya bizlerden birileri veya birkaç xort[4] Dertiyar ile Ehmedi arasındaki tepelere gitsin baksın, gelen giden var mı?"

---

1 Geli havala: Arkadaşlar.

2 Baş: İyi.

3 Xarabiyet: Kötülük.

4 Xort: Delikanlı.

"He, valla ağa haklı, heme oraya en yakın Dertiyar'dır. Her gün beradayilerinden[1] bir kefle göndersinler" diye araya girdi bir Siçveli.

İyi korunmak isteyen Naif'in bir amacı da, her yıl Hüseyinlere ödenen beyş denen bir tür verginin sürdürülerek kendi ailesine verilmesini sağlamaktı. Bu konuda en önemli engel, Amoleleri görüyordu. Onların olurunu alması gerekiyordu. "Bundan da iyi bir zamanlama olamaz" diye geçirdi içinden.

"Bir de önemli bir hususu, utanarak da olsa size anlatmalıyım. Bana hak vereceğinizi biliyorum. Malûmunuz hıkümet benim takibatımdadır. Aşiretin dedelerimizden beri gelen bir edeti var. Her sene raiyenin verdiği beyşler zamanında bana verilsin istiyorum, çünkü başka çarem yoktur."

Bu isteğe karşı koyan olmadı, bir iki yaşlı oturdukları yerlerden "He doğru ağa, bu haktır, senden, kardeşlerinden başka ağalarımız da yoktur" deyince, Naif rahatladı.

Naif, Dereveri'de toplantısını sürdürürken Savur'daki birliği denetlemeye gelen Mardin komutanı subaylardan bilgi alıyordu. Merkez ilçenin zaptiye komutanı teğmen, künyeden sonra bilgi sunmaya başladı:

"Kumandanım, kaza merkezi sakin bir yer, en çok Türkçe konuşmayan suçlular hakkında zabıt tutup takibat yapıyoruz. Kanun çıktığından bu tarafa onlarca şahıs hakkında evrak hazırladık, hemen hemen hepsi para cezasını vermediği için hapsedildi. Bir iki de adi vaka var."

Yakınarak raporunu bitirirkin, sırası gelen tedip tabur komutanı selam verdi, çantasından çıkardığı yazılara bakarak konuşmaya başladı:

"Kumandanım, malûmunuz olarak biz buraya bir iki ay önce geldik. Muntazam devriye çıkarıyoruz şüpheli yerlere, fazla bir hareketlilik yok. Deriya harekâtından sonra insanlar biraz hadlerini bilmiş gibi. Yalnız, ortalığı boş bulan Naif isimli bir şaki çete kurmuş, o mıntıkada gezip duruyor. İnsanlardan haraç alıyor, birkaç kere de yol keserek bazılarını soyduğu malûmatını aldık. Birkaç kişiyi de ona uymadılar diye katletti. Onu yakalamak için bir herekât planlamayı düşünüyorum izniniz olursa."

1 Beradayi: İşi gücü olmayan, aylak.

"Binbaşı, bu şahsın siyasi bir fiili var mı?"

"Yok kumandanım, yaptırdığım tahkikatlarda cahil biri olduğunu, sadece ağalık çekişmeleri sırasında iki çocukla, beş on kişiyi katlettiğini veya talimat verdiğini öğrendim. Köylülere zulüm ediyor."

"Siyasi bir tarafı yoksa, kimi öldürürse öldürsün binbaşı. Takibata gerek yok."

"Emredersiniz kumandanım!"

"Bu hadiseler hakkında biz de malumat topluyoruz. Lüzum olsaydı gereken emri verirdik. Eğer devlete karşı bir isyana teşebbüs ederse, hemen imha cihetine gidilecektir binbaşı, hiç endişen olmasın."

"Haklısınız, kumandanım! Eğer müsaadeniz olursa, bir de aynı mıntıkadaki birinden daha bahsetmek istiyorum. Yukarıda ismini zikrettiğim şakiye karşı, fakat şimdi araları iyi olan bir firariden bahsetmek istiyorum. Menda köyünde oturuyor. Bundan bir müddet evvel, ağaların talimatıyla öldürülen akrabalarının intikamı için firar etti, şekavete başladı. Şimdi bunlar barıştılar."

"Bu eşkıyanın da şekavetten başka yaptığı siyasi bir çalışması görüldü mü?"

"Yok kumandanım, görülmedi!"

"O halde bırak o da istediği eşkıyalığı yapsın dursun. Bundan devletin hiçbir zararı olmaz."

Bilgilendirme toplantısı bitince, kumandan kaymakamlığa geçti. Orada da benzer konular konuşuldu. Kaymakam, yönetimiyle ilgili bazı bilgiler sundu, hükümetin tüm yörenin Türk yurdu yapılması yargısını yerinde bulduğunu, ancak geç bile kalındığını, daha önceden başlatılsaydı, tüm bu başkaldırıların olmayacağını savundu. Komutan rütbesinin verdiği güvenle, anlatmaya başladı:

"Haklısınız, kaymakam bey, mamafih gene de geç kalınmış sayılmaz. Onlarca yıldır bu memleketin Türk evlatları cepheden cepheye koşmaktan başka bir şeyler yapmaya fırsat bulamadılar ki! Şimdi her şeyi yeni baştan düzenlememiz lazım, ona da başladık."

"Söylediklerinizi çok doğru. Yapacağımız şeylerin başında her yeri Türk yurdu yapmak olmalı diyorum gene de."

"Hiç merak etmeyin, her şey sırası geldikçe muhakkak yapılacaktır. Ancak çok dikkatli olmamız lazım, Suriye'den iyi haberler gelmiyor. Fransızlarla buradan kaçan eşkıya güruhu toplantı üzerine toplantı yapıyor. Fransızlar İngilizlerle yakınlaşmamızdan rahatsız oluyor, ileride bize mesele çıkarmak için bazı tezgâhlar hazırlıyorlar. Yani hükümet bilinmeyen çok meselelerle mücadele etmek zorundadır."

"Haklısınız, biz Türkleri bekleyen büyük belalar var. Fakat unutulmamalıdır ki yedi düvelle harp edebilen bir ırkız."

"Vali bey Mardin'e yeni tayin edildi, onun dediklerine göre birkaç yıl sonra genel bir af olabilirmiş, şimdi değil dediğim gibi birkaç yıl sonra ancak! Şimdi gitmem lazım, Midyat'ta yapılacak acil işler var."

"Kumandanım bu kara kışta nasıl gideceksiniz bunca yolu, hem de at sırtında?"

"Ne yapalım kaymakam bey, işler kış mış demiyor."

Kahveler içildikten sonra, komutan Midyat'a geçmek üzere ayrıldı.

Dışarda, gündüzlerin akşamları anımsattığı koyu bir kış. Hava durgun, donuk kar yüklü ağaçlar kıpırtısız, yamaçlara sessizlik egemen. Kar kuşları umarsız seslerle öte öte beyaza bürünmüş cami minaresine kondular. Caminin üstü, taş yapıların düz damları, daracık sokaklar, beyazlığı maviye çalan karla örtülü, baca dumanları kirli morumsu tütüyor. Arada bir de ardında izler bırakan insanlar geçiyor kar yığınlarıyla dolu caddecikten.

Kendine geldiğinde Hadice'nin gözüne ilk çarpan şey, Vesile'nin yaşlarla parıltılı gözleri ile gülümsemesi oldu.

Aralıksız sekiz gün kendini bilmeden yatmıştı. Sekiz gün, hüzün veren bir dünyada dolaşmıştı. Pek uzak olmayan geçmişinin büyük bölümünü yeniden yaşamıştı, ateşler içerisinde kıvranırken. Donuk gözlerle Vesile'ye baktı, gerçekle düşü ayırmaya çalıştı, beyin gücü yetmedi. Neden yattığını bile anımsayamadı. Her şey yitik bilincinin derinliklerinde kalmıştı.

"İçim yanıyor, bir şey içebilsem..." sesi, kendine bile çok uzaktan gelir gibiydi. Vesile ona doğru eğildi, içten bir gülümsemeyle alnını okşadı.

"Hoşaf suyu getirdim" dedi. Tası tutmak için uzanan bitkin elini bir kenara çekti. "Benim elimden iç."

Hadice yorgun başını güçlükle kaldırırken titriyordu. Hoşaf suyunu içtikten sonra bezgin yastığa düştü yine. Gözlerini duvara dikti, bir şeyler söylemek istiyordu. Yapamadı, yorgunluğun ağırlığıyla uykuya daldı.

Uyandığında, yine Vesile karşısındaydı. Gaz lambasının bakır sarısı ışıklarının tavana yansımasını, küçülen, sonra da büyüyen gölgeleri, ahşap mertekleri algılamaya çalıştı.

"Vesile, biraz bana yaklaşsana!"

Vesile hemen yaklaştı, elini tuttu; Hadice onun elini güçlükle, yavaşça sıktı.

"Başım, dilim, ellerimle bacaklarım bir başkasının sanki. Çok yorgunum." Ağzından çıkan her sözcüğü dikkatle söylüyordu. Biraz sustuktan sonra sordu:

"Ne oldu bana?"

"Soğuk aldın, hastalandın."

Gözleri yeniden duvarlarda, yerde, kapıda, pencerelerde dolaştı. Güçlükle duyulabilen bir sesle:

"Burası neresi? Neredeyim?"

"Kendi odan."

"Peki, sen de hep burada mı oldun?"

"Ben, diğerleri hep yanında olduk. Befayda hiç yanından ayrılmadı, sürekli terini sildi."

"Kim dedin?"

"Befayda, hep sana baktı" dedi Vesile. Bulanık bilincini daha da karıştırmamak için çabucak ekledi:

"Hepimiz sana baktık, seni hiç yalnız bırakmadık."

Hadice, güçsüz bir el hareketiyle, ona bakarak teşekkür etti:

"Benim hastalığım neydi?"

"Dedim ya soğuk aldın. Dışarıda yağmurun altında çok kaldın."

“Dışarıda ne yaptım?”

“Tezek topladın be sebep. Elbiselerin ıslandı, içerde kurutmadın, sonra da hastalandın.”

İkisi de sustu.

“Hadice, senin için çok korktum bu gurbet yerde.”

Başını salladı, güçlükle yutkundu.

“Burada neden kimse yok şimdi?

“Uyuyordun, kendi odalarına gittiler.”

Yatağın kenarını eliyle tutarak öbür yana yardım almadan döndü. Başı, kolları, sırtı, bacakları, karın kasları bile ağrıyordu. Vesile, ıslak bir bezi alnına koydu. Bir düşünce oluştu usunda. Bunca gün gereksinmelerini kim gördürmüştü? Vesile mi?

“Sen yalnız mı baktın bana?”

“En çok ben baktım, beli herkes baktı.”

Biraz anımsar gibi oldu “Allah razı olsun” dedi.

Çok acıktığını anımsadı. “Çok acıktım, yemek var mı?”

‘Evet var, pencereye koymuştum, dur getireyim.”

Hadice bir yavru kurt gibi yemeye saldırdı. Ama güçsüzlüğü çenesine bile vurmuştu, çiğnemek bile ağır geliyordu.

Yavaş yavaş toparlandı, bilinci yerine geldi, kulak uğultusu bir hasarla ayağa kalkabildi yatağından, Vesile’ye tutunarak, dışarıdaki tuvalete gittiler. Dönerken kapıya adımını atacakken durdu.

“Sana bir şey söyleyeyim mi? Keşke hastayken ölseydim, çok iyi olurdu. Hiç acı çekmeden olacaktı.”

“Vi rebene! Biz kalkması için bu kadar sadakalar dağıtırken, kendisi şimdi bana ne söylüyor!”

“Yani şimdi ben ne için bu dünyadayım, ne işe yarıyorum he?” Attığı adımlar yormuştu, bir türlü içeriye girecek gücü bulamıyordu kendinde. “Biraz yardım edersen, belki içeri girebilirim. Üşüdüm” dedi.

Vesile, kolunu omuzlarına alarak içeri girmesini sağladı, götürdü yatağına yatırdı.

“Bak Hadice, bu gurbette senden başka bana yakın hiç kimse yok. Bir de senin derdinin altına sokma beni, taşıyamam. Ne olursun!”

Hadice, Vesile’nin bu denli incineceğini beklemiyordu. “Sen benim gibi değilsin, kızlar var. Ben şunun için söyledim. Ölseydim, belki hepinizin kaza belasını alırdım.”

“Uy kardeşim! Neler geçiyor aklından! Bak bu kadar bedeni toprağın altına koyduğum halde, gene ağzımdan kötü bir laf çıkmıyor!”

Hadice karşılık vermedi, bu kez kendisi Vesile’nin ellerini avucunun içine aldı, sessizce ağlamaya başladı.

Dışarıda ağaçsız, çorak düzlüğü koyu karanlık bir gece sardı. Yağmurların yumuşattığı toprağın dalgalı çizgileri göz erimine doğru birbirini izlerken, rüzgâr engelsiz, önceki gecelere göre daha sert, daha üşütücü esti.

Vesile gün ağarırken kendi odasına, çocukların yanına gittiğinde, uyanık olan Hadice, birden ne denli yalnız olduğunu anladı. Sırtına çiviler batıyormuş gibi kalktı pencerenin önündeki mindere geçti. Ocakta için için yanan tezek kendisine çok gülünç geldi “Bok da burada bir şey” dedi kendi kendine. Gözleri, dışarıdaki düzlüğü, kuyuları, yakın kerpiç evleri dolaştı. İçinde hüzün veren bir duygu birikmişti. Yalnızlığını, onulmazlığını düşündü.

Gün doğarken sabah çorbası için sofra yeniden Hadice’nin odasında açıldı. Herkeste bir sevinç vardı, yitik bir şeyini yeniden bulan insan sevinci. Cemil, katı görünümünü sürdürse de karısının hastalığına çok üzülüyordu. Kapıdan girdiğinde, onu yatağında oturur görünce sevindi.

“Biliyordum, hiçbir şey, hastalık bile seni bizden alıp götüremez. Aileyi sensiz düşünmek bile hoş değil. Çocuklar, anneleri, herkes senin için nasıl üzülüyordu bir bilseydin bir daha hastayım demezdin.”

Hadice hiç konuşmadı, yorgun gülümsedi.

“Bu sabah ıl xer nasılsın?”

“Eh. Çok yorgun hissediyorum kendimi.”

“Sana gavurlar bir hekim gönderdi, biliyor musun?”

“Hiçbir şey hatırlamıyorum. Buraya hekim geldi?”

"He he, geldi" yanıtını alınca, birden kızardı, yüzü asıldı.

"Beni elledi mi?"

"He, ne oldu seni ellediyse?"

"Ben öbür dünyada ne diyeceğim Xalıkıma?"

"Hiç korkma, çarçaf koydular üzerine öyle muayene etti. Hiçbir yerini görmedi."

"Ehmıdık u eşkırik ya Rabbi!"[1] diyerek, yorgun, zayıflamış kollarını açarak ellerini havaya kaldırdı.

"Sen demeden, ben razı olur muyum kadın he, söyle!"

Konuşurlarken ailenin diğer kalanı da geldi. Her giren sevinçle ellerini tuttu Hadice'nin, sağlıklı kalkmasının kıvancını gösterdi. Kızlar boynuna sarılıp öptüler.

Vesile'ye yavaşça doktoru sordu.

"He geldi" diye yanıtladı.

"Beni nasıl mıeyene etti?"

"Çarçaf koyduk üzerine, Keke Cemil de buradaydı."

"İyi" dedi Hadice.

Çorba neşeyle içildi. Diğerlerinden ayrı olarak az közlenmiş dalak getirdiler hastaya.

Cemil istemişti. "kan yapar" demişti. Onlar da öyle pişirdiler, tuz eklemeden getirdiler.

Cemil, sekiz gün boyunca köyden ayrılmadığı için, çorbadan sonra Amude'ye gitmeye karar verdi. Yol oldukça çamurluydu, atlar yürürken güçlük çekiyordu. Biraz geç vardılar. İlk indiği yer olan kahvede pek kimse yoktu. Konuk evinde toplanmışlardı. Kendisi de oraya gitti. Kapıdan girdiğinde, büyük toplantı odasında Avrupa'dan gelenlerden biri kâğıttan Kürtçe bir şeyler okuyordu. Cemil, sandalyeye otururken yanındakine neyi okuduğunu sordu.

"Fırka nizamnamesini okuyor."

"Ne için okuyor?"

"Okuduktan sonra fikrimizi soracaklar, reyimize bırakacaklar. Evet çıkarsa partinin nizamnamesi olacak."

---

1 "Allaha bin şükür!"

Az sonra okuma bitti, hazırlayanlarla, kurucu olacakların adları sıralandı. Önde oturanlardan çok temiz giyimli biri söz istedi. Oturduğu yerden de beğenmediği bölümleri saydı, değiştirilmelerini istedi. Ona yanıt verdi bir başkası. Birden homurtular yükseldi, salondekiler ikiye ayrıldı, savunanlarla karşı olanlar. Gene de söz alıp konuşanlar oldu. Hava gerilince oturumu yöneten ara verdi. Salon boşaldı, dışarı çıktılar.

Rammalı bir ağa geldi Cemil'i görünce:

"Ağa sen ne diyorsun bu işe?"

"Valla ağa ben fırkadan mırkadan anlamam."

"Doğru dürüst biz de anlamıyoruz, beli Avrupa'da tahsil yapanlar iyi anlıyor. Biz bazı ağalar bunların bir kısmını daha doğru görüyoruz, onları destekleyeceğiz. Onlar ağalara karşı değiller. Bazıları paşa torunudur."

"Ağa başımdaki bela bana yeter. Ben hayf almak için yaşıyorum. Bu gurbet yerde heç bir şeye karışamam."

Adam Cemil'in bu sözlerine gülümsedi.

"Ağa sen buradaki yerlilerden daha çok kuvvetlisin. Seni saymayan yok, herkes senden çekiniyor. Nasıl gurbetteyim diyorsun?"

"Lafla olmaz lo! Burası nasıl benim memleketimdir?"

Tartışırlarken, yeniden insanlar salona dönmeye başladı, oturum başlıyordu. Gene anlaşmazlık sürdü, bir yargıya varılamadı, görüşmeler başka bir güne, üç gün sonraya bırakıldı.

O gün uzlaşılarak parti tüzüğünün benimseneceğini düşünenlerin bu umudu çürümüş, savrulup gitmişti. Daha bugünden güçlü bir muhalefet çıkmıştı ortaya, diretiyordu. Yeni bir yol izleme yargısına vardılar aralarında. Kendi başlarına toplanıp fırkayı kuracaklardı. Böyle de yaptılar.

Diğerlerini çağırmadan toplanan ağalarla paşa kökenliler, partiyi kurduklarını, kurucular listesiyle birlikte duyurdular. En başta da ünlü Midyatlı ağanın adı vardı. İsteyen gidip üye olabilirdi.

Beş on gün aradan sonra Cemil kahveye gitti. Birçok kişiyle birlikte Rammalı tanınmış ağa da oradaydı. Arkadaşı bildiği Cemil'e yeniden konuyu açtı, üye olup olamayacağını sordu. Aynı yanıtı verdi

Cemil. Rammalı saygı kuralı olarak, konuşurken ağa diyordu, adama sinirlenen Cemil ise sürekli adıyla sesleniyordu ağa unvanını hiç kullanmadan. Büyük sorun yaşanacağını anlayınca, diğeri sözlerini geri aldı, tartışma da böylece olaysız son buldu. Ancak bu tartışma, Cemil'e hiçbir grupla birlikte hareket etmeyeceğini öğretti. O siyasetin dışında kalmak istiyordu. Kimsenin de dostluğuna gereksinimi yoktu.

Parti, üye yazımına başladı, günden güne de katılanların sayısı arttı. Düzenli de toplanıyordu. Başta karşı duruş gösteren bazı aydınlar da yazıldılar. Cemil her Amude'ye gidişinde uğruyordu, ama üye olup olmadığını çok kişi bilmiyordu. Kimisi "üye" olduğunu söylüyordu kimisi ise olmadığını.

Günler geçtikçe, sınırın yukarısından gelenlerle vurucu gücü büyüdü. Gerçekten de Kuzey Suriye'nin en sayılır adamıydı artık. Denetlediği alan da her gün biraz daha büyüyordu. Geçiş ücreti ödemeden kimsenin sürü geçirmesi olanaksızdı.

Egemenlik alanı genişleyince, denetimi kolaylaştırmak için, belirli aralıklarla köycükler kuruldu. Neredeyse yeni Dereveri oluşuyordu. Cemil'in gücü ünüyle birlikte büyüyordu, ama yaşam Suriye'de pek istedikleri gibi değildi. Günler durgun, tek düze, bıktırıcı, tinsel yorgunluklarla geçip gidiyordu. Sınırın kuzeyinden yeni gelenlerle birlikte bilgi de akıyordu durmadan. Eskisine oranla af sözcüğü de sık duyulur oldu. Yeni gelen birinin ilk verdiği bilgi genelde bu konuyla ilgili oluyordu. "Bugün yarın af çıkacak" söylentileri nedeniyle Cemil'in adamları özgür kuşlar örneği, tasasız günler geçiriyor, çoluk çocuklarını emek tüketmeden geçindirmek için günlük vurgunlar ardında koşuyorlardı. Cemil'in damarında kanı hızlı akıtan yüreği, korku nedir bilmezdi ama Suriye'de böyle soygunlarla anılsın istemiyordu. Ancak yapabileceği çok bir şey de yoktu. Soygunu, yol kesmeyi, vurgunu yıllarca iş olarak gösteren anlayışı birden değiştiremezdi.

Amude'den döndüğü bir akşam Selim ile Hoca'yı çağırdı, konuyu onlara açtı.

"Burada durumumuz ilk geldiğimiz günlere göre çok iyi. İyi de gelirimiz var, bizim adamların talan malan gibi şeyler yapmalarını istemiyorum. Bazı yerlerde yüzüm kızarıyor, utanıyorum."

"He doğrudur, bele bu ecdadlarımızdan beri sürüp geliyor, bunlar bizim işlerimiz. Yapmazsak çoluk çocuk aç kalır" diyerek karşı çıktı Hoca. Selim de onu destekledi. Ona göre de bu tür şeyler onların işleriydi.

"Evet Dereveri'de bunları yapıyorduk, yeni geldiğimizde de normal deyip yaptık, beli her şeyin bir hududu var. Burada ismimiz xarabatlıkla[1] geçiyor."

"Olsun ağa, daha xoş, herkes bizden daha da korkar, önümüzde baş kaldırmaz" diye yapıştırdı Selim.

"Tamam, herkes korksun, xarabatlığı hududun yukarısına gidip yapsınlar, daha iyi olur."

"Ağa senin işin mi yok, xarabatlıkları yasaklarsan, hepsinin çoluk çocuğu boynunda kalır, onları hiç memnun edemezsin" kestirip attı diğeri. Cemil de başka bir şey demeden sustu.

Birkaç gün sonra Amude'deki kahvede otururken yanına otuzlu yaşlarda, kara yağız bir adam geldi.

"Ağa ben hududun yukarısındaki bir köydenim, eğer müsaade edersen bir mevzuyu konuşmak istiyorum."

Adamın terbiyeli duruşu Cemil'in hoşuna gitti.

"Konuş."

"Hudutta rehberlik yapıyorum. Rehberler çoğaldı, herkes yapmaya başladı. Benimki diğerlerinden ayrı, beygirle sırt kaçakçılarıyla gidip geliyorum."

"Bu nedir? Beygirle koyun mu geçiriyorsun?"

"Yok, beygir veya insanların sırtında mal geçiriyorum. Şimdi Suriye'de çok olan pamuklu toplarla ipekli kumaşlar yukarıda çok satılıyor."

"Yahu şimdi böyle oldu, he?"

"He ağa! Müsaade edersen senin topraklarından geçmek istiyorum. Tabii emrin başım üzerine."

"Bu çok küçük değil mi?"

---

1 Xarabatlık: Soygunculuk, yol kesme, öldürme.

"Valla ağa bize iyidir, çoluk çocuğun rıskı çıkıyor. He dersen hemen hemen her gece on-on beş yük geçer."

"Başka yerde ne veriyorsun toprak sahibine?"

"Bir kıruştan az. Beli senin için bir kıruş olsun."

"Yiğit birine benziyorsun, tamam."

"Allah senden razı olsun. Heme yarın gece beş on yük geçecek heberin olsun."

"Ben bilmiyorum, Uso'ya de, bak dışarda kehvenin önünde oturanların arasında."

"Tamam ağe min, Uso'yu tanıyorum."

Adam sevinçle kalktı gitti Uso'ya. Bir şeyler konuştu, ardından kuşağından çıkardığı deri bir cüzdandan avucuna aldığı gümüş paralardan sayıp verdi, eliyle vedalaşarak ayrıldı.

Adam gittikten sonra Uso içeri geldi, kimsenin duyamayacağı bir sesle:

"Ağa, Sılo bana yarın geçirecekleri keflenin paralarını şimdi peşin verdi, aha on beş kıruş."

"Uso, bu yiğit bir adam ha, tanıyor musun?"

"He ağa, Sılo meşhurdur. Cizire'yle Ezex[1] arasındaki bir köydendir."

Genç bir kız çocuğunun saç örgüsü gibi, aylar, yıllar birbirine düğümlendi. Fransız Yüksek Komiseri, Suriye'deki tüm vali ile komutanlara gizli bir genelge yolladı. Genelgeye göre, sığınmacıları denetleyemeyen Ankara yeni bir siyasi af çıkarmaya hazırlanmaktadır. Bu nedenle, birebir de olsa, kurulan arkadaşlıklarla konu anlatılmalı, olası bir affın tuzaktan başka bir şey olmadığı işlenmelidir. Bugün özgürce demokratik örgütlenmelerle çalışmalarını sürdüren Kürt aydınlarla siyasilerin, bu aldatmacaya kanmamaları, Suriye'de dostları olan biz Fransızların korumasında kalmaları sağlanmalıdır.

Özellikle de iki yönetim arasında önemli sorun olan sınır kaçakçılığının çözümü için kurullar oluşturarak çalışmaya başlanmalıdır.

1 Ezex: İdil.

Oluşturulacak kurullar, hemen komşu illerin yöneticileriyle görüşerek, isteklere gönül doygunluğuyla yanıt vermelidir.

Ayrıca altı önemle çizilen bir konu, gerekirse bazı cahil, söz dinlemeyen kişilerin harcanabileceğidir. Bu kişilerin uslanması için çaba harcanacak, kurulacak düzenekten uzak durmaları konusu onlara da anlatılmalıdır. Ancak, söz dinlemeyip bildiklerini okumayı sürdürürlerse, Fransa'nın çıkarlarına ileride zarar verebilecekleri olasılığı ağır basarsa hemen akla gelebilecek her türlü yola başvurmaya yöneticilerle kumandanlar yetkilidir.

Gizli genelge en çok geri dönüşlerin önlenmesi, büyük oranda vergilerin kaçmasına neden olan sınır boyu kaçakçılığının azaltılarak Türkiye'nin rahatsızlığının giderilmesi konularını işliyordu.

Genelge Amude'ye ulaşınca Cemil çağrıldı. En büyük kaçakçılık onun denetlediği topraklarda yapılıyordu. Diğer günlerdeki gibi üç beş korumayla gitti. Önce Ermeni çevirmenin odasında dinlendirildi, ardından yüzbaşının yanına alındı. Yüzbaşı yerel siyasetleri gereği içten karşıladı:

"Ağa sen bizim gerçek dostumuzsun. Hiç zarar görmeni istemiyoruz, bazı haberler aldık, sana sormadan doğruluğuna inanmak istemedik. Son zamanlarda senin alanında büyük çapta kaçakçılık yapıldığı doğru mu?"

Çevrilince, Cemil "He doğru kumandan beg kaçakçılık var, beli size başta da haber verdim. Yalnız benim topraklarda değil ki!"

Çevirmen bu yanıt karşısında şaşırmamış gibi gülümsedi. Çevirince yüzbaşı da güldü:

"Peki bundan böyle çok kişinin geçmesine müsaade etme, olur mu?"

"Çok dediğiniz ne kadar kumandan beg?"

"Daha çok pamuklu olsun, ipekli olsun kumaş geçişlerine dikkat et."

"Tamam dikkat ederim, beli kumandan, benim kazancım bu kaçakçılarla oluyor. Sonra adamlarımı tutamam."

"Ne yaparlar adamların?"

Yüzbaşı bu soruyu biraz suratını asarak sordu.

“Ne yapacaklar, hırsızlığa soyguna başlayacaklar!”

“Aman bunları da yapmasınlar ha!”

“Yok, kumandan beg! Hududu geçerek yaparlar.”

Yüzbaşının yanından ayrıldıktan sonra bir kez daha çevirmenin odasına geçtiler. Bu kez mırra değil Fransız kahvesi içtiler.

“Yahu ağa, yüzbaşı seni çok seviyor, hele senin cesaretine hayran oluyor. Sen Türkiye’de bu sevgiyi göremezsin, orada olsan hemen içeri atarlar seni. Fakat buradakiler çok kibar, medeni insanlar, dertten de anlıyorlar. İyi ettin oradan kaçıp gelmekle. Keşke en başta gelseydin, lo!”

“He, buradaki kumandanlar çok sert değil.”

“Sen hiç bize misafir olmadın hemşerim, çoluk çocukları alsan gelsen, ma ne olur?”

“Haklısın ağa, fakat iş bırakmıyor ki!”

“Yahu hemşerim, herkes efu gelecek diyor, doğru gelir mi?”

“Ağa sen burada rahatsın, herkes sevip sayıyor, ne yapacaksın af fakını.”

“Yani nasıl?”

“Affı kasıtlı çıkarırlar, sizi kandırıp hepse atarlar.”

“Evet, herkes gerçek af diyor!”

“Herkes hesabına geleni konuşuyor. Şimdi bir şey yok zaten.”

Cemil, duyguları altüst olmadan çıktı gitti. Af çıkacağına inanıyordu. Yolda korumaları arasında giderken “Hele çıksın, isterse fak[1] olsun” diye düşündü.

Köyde yüzbaşının dediklerini adamlarına anlattı.

“Bez kumaş kaçakçılarına söyleyin çok dikkatli, gizli gelip gitsinler. Buranın hükümeti de onları takip ediyor. Uso sen o adamı gör, böyle böyle de, dikkat etsin.”

“He giderim ağa. Beli ismi üzerinde kaçak. Açıkça hududu geçmiyorlar, gece olunca geçiyorlar. Kimsenin xeberi olmaz.”

“Nasıl olmaz! Hükümetin casusları var! Çok konuşma!”

---

1 Fak: Kapan.

Uso başını önüne eğdi, hiçbir şey söylemedi.

İl valisinden sınır görüşmeleri yapacak kurula başkanlık yapması emrini alan Amude kaymakamı, önceden de kullanılan belgelerden oluşan dosyayı deri çantasına yerleştirdi. Söylene söylene kapıdan çıktı, duran yardımcısına çantayı uzatarak, bekleyen otomobile bindi. Şoför, arabayı yürütecekken "Yüzbaşı nerede kaldı?" diye sordu.

"Kumandan bir nedenle Amude dışında, bize yolda katılacak."

"Akşam buradaydı, ne zaman ayrıldı ki?"

"Efendim yol güvenliği nedeniyle şu an öndeki karakollardan birinde, bize oradan katılacak, çıkmadan önce beni garnizondan arayıp söylediler."

"İyi! Gidebiliriz."

Amude'den sınıra giden şose boyunca, önemli kesişme noktalarını askerler tuttu. Üç dört kilometre sonra araba lejyon karakolunun önünde durdu. Bir er bahçe duvarının dışında yüzbaşının atını dolaştırıyordu. Biraz uzaklaştırmak isterken hayvan dizgine asıldı, eğilip yeri kokladı, başını öne uzatıp üst dudağını kaldırdı, iri sarı dişleri ortaya çıktı. Sonra ön sağ ayağıyla yeri eşelemeye başladı, yere yatacakken asker dizginleri gererek izin vermedi.

Araba nöbetçi askerin açtığı bahçe kapısından içeri girdi. Kerpiç, beyaz badanalı karakol binası, pek büyük sayılmazdı. Kahve içip dinlendikten sonra yüzbaşıyı alarak yola çıktılar. Üzeri açık arabayla ilerlerken yüzbaşı;

"Görüşmeler uzun sürer mi?" diye sordu.

"Amaç diyaloğu sürdürme olduğu için pek sanmıyorum."

"Sanıyorum daha çok sınır güvenliği üzerinde duracaklar."

"Evet! Genelde öyle oluyor, en çok sınırın gerisinde olan soygunları önce konuşmak isteyecekler."

"Yani gündemi mi değiştirmek isteyecekler diyorsunuz!"

"Evet, fakat gündem önceden belirlendiği için, maddelerin ele alınma sırası ancak karşılıklı rızayla değişebilir."

"Peki, bizim açımızdan bir sakıncası olur mu?"

"Hiç sakıncası olmaz, aksine bazı isteklerimizin kabul ettirilmesi kolaylaşır."

Bir iki saat sonra buluşma yerine geldiler. Bir önceki, Türklerin belirlediği yerde gerçekleştiği için, şimdi ev sahipliği sırası Fransızlardaydı.

Onları yerin hazırlanması için önceden gönderilen görevliyle bir teğmen karşıladı. Kaymakam yeleğinin küçük cebindeki saate baktıktan sonra:

"Sanırım zamanında geldik. Bir problem yok, değil mi?"

"Zamanlama güzel, her şey planlandığı gibi, komşuların temsilcisi de içeride. Oturma şeklini birlikte, samimi bir şekilde hazırladık. Onların heyeti de birazdan gelir sanırım."

Girmeden önce kaymakam, üzerinde toplanan tozdan kurtulmak için eliyle giysilerini silkelemeye başladı, ayakkabılarını cebinden çıkardığı bir bezle sildi. Sonra girip ilk odada oturdular. Yaktığı sigarasını ağızlığa geçirmek isterken görevli kapıdan girdi, diğer kurul üyelerinin de göründüğünü bildirdi.

Birlikte içilen kahvelerin ardından görüşmeler başladı. Önce gündem okundu, konuyla görüşülecek maddeler onayladı. Türkiye'den gelenler Fransızlara göre daha gençtiler, giysileri de düzgündü. Kaymakam da güzel Fransızca konuşuyordu. Amude kaymakamının sandığı gibi olmadı, sınır güvenliği maddesinin öne alınması isteği gündeme alındı. Her madde sırasına göre görüşülüyordu. Sıra güvenliğe gelince ilk konuşma sırasını Nusaybin kaymakamı aldı:

"Değerli meslekdaşım eğer hatırlarlarsa, bundan önceki buluşmamızda sınırı ihlal ederek köylerimizde şekavet[1] yapanların önleneceği sözünü almıştık. Fakat şimdi bakıyorum azalacağına katlanarak artmış gözüküyor. Vuku bulan olaylar, önümdeki belgede birer birer kayıtlı. Sizlere bir nüshası verilecektir. Eğer arzu ediliyorsa, okuyabilirim de."

"Sayın meslekdaşım, size inanıyorum. Eğer hatırlarlarsa konunun hükümetlere ulaştırılacağı kararlaştırılmıştı. Hükümetimiz hükümetinizle her konuda olduğu gibi bu konuda da iş birliği yapmaya, ortak bir çözüm bulunması için üzerine düşeni yapmaya hazırdır.

1 Şekavet: Eşkıyalık.

Bakanlıklar seviyesinde ele alınması için de gerekli girişimler başladı veya başlamak üzeredir. Şimdi önemli olan bizler hemen ne yapabiliriz, bunu tesbit etmeliyiz."

"Sayın meslekdaşım, yapılacak en önemli şey bu şakilerin yakalanarak cezalandırılmaları."

"Evet haklısınız! Fakat bu fiilleri işleyenler sizin vatandaşlarınız. Sizin korumakla yükümlü olduğunuz sınırı aşarak topraklarınızda işliyorlar bu suçları. Burada şu görülüyor ki, bizim kadar siz de kusurlusunuz. Siz kendi topraklarınızda bu suçluları yakalayıp yargılayabilirsiniz."

"Ancak sizin alanınızdan çıkıp geliyorlar, sonra da dönüp oraya sığınıyorlar."

"Peki, bizim ne yapmamızı istiyorsunuz?"

"Bu adamları yakalayıp cezalandırın."

"Bizim alanımızda işledikleri fiillerden yakalayıp yargılarız, fakat yarın bizim karşımıza 'bizim vatandaşlarımız' diye çıkacaksınız!"

"Bunların şekavetleri başka türlü engellenmez!"

"Yani birinin canına bir zarar gelirse, 'vatandaşımız' diye ses çıkarmayacaksınız öyle mi?"

"Sayın meslekdaşım, eşkıyanın vatanı olmaz! Eşkıya eşkıyadır, ele geçti mi hemen cezası verilmelidir."

Amude kaymakamı bu yanıta karşılık vermedi, bıyık altından gülüp geçti. Görüşme uzadıkça uzadı, bir çözüme ulaşılmadan da toplandığı gibi kurullar dağıldı.

Cemil, Amude'de kahvedeyken Uso kaçakçı Sılo'yla birlikte yanına geldi, gülüyordu:

"Ağa mızginimi[1] isterim! Eğer Sılo'nun duydukları doğruysa af çıkmış."

Cemil, önce önemsemedi. Sılo "Ağa bı Meleke Tavuz[2] doğru söylüyorum. Bana hudut karakolundaki iş yaptığım askerler söyledi,"

1 Mızgin: Müjde.

2 "Tavuz Meleği başı için!"

deyince inandı. Yezidi inancına göre Meleke Tavuz'la doğru olmayan bir ant içilmezdi.

"Eskerler ne zaman söylediler sana, Sılo?"

"Ağa dün gece geçmek için onlara haber vermeye karakola gittiğimde söylediler. Ankara'dan Nusaybin'e teldir nedir gelmiş."

"Valla bu iyi haberdir Sılo!"

"E ben de bir kahveyi hak ettim, he?"

"Kahve ne ki? Sana güzel bir yemek yedireceğim. Ne istersen de alacağım, kundura, elbise..."

"Oh! Oh! Bu çok daha iyi ağa."

Son sınır görüşmesinin üzerinden on-on beş gün geçmişti ki Sılo'nun dediği doğru çıktı. Süriye'nin kuzey kentleriyle köylerine Türkiye'de kesinleşen af duyumu ulaştı. Buna göre hangi nedenle olursa olsun devlete karşı suç işleyenler cezaevlerinden çıkabilecek, sürülenlerle kaçanlar topraklarına dönebilecekti.

Duyum içeride, dışarıda güçlü bir bomba etkisi yaptı. İsteyen, istemeyen her kesimi etkiledi. Kimilerini sevindirdi, kimilerini üzdü. Suriye'yi ellerinde tutan Fransızlar da şaşırdı. Bekledikleri veya arzuladıkları bir şey değildi. Yeni bir yol izlemeyi seçtiler. Önce kalacaklarla gidecekleri saptamaya başladılar. Yollanan gizli duyurularla gitmek isteyenler arasında güçlü olanlarla ileride kullanılabileceklerin kalmaları konusunda gereğinin yapılması isteniyordu.

Gidecekler saptanınca da onlarla toplantılar yapılmaya başlandı. İnandırılmaları için ne gerekiyorsa yapılıyordu. Kimilerine çekici öneriler yapılırken, kimileri de korkutuldu. Her insana göre bir dil vardı.

Affa en çok sevinenlerin başında Yeni Deriyalılar geliyordu. Özellikle Cemil dönüş hazırlıklarını başlattı bile. İyi bir fiyatla sürülerle taşınması güç eşyaları elden çıkarmaya başladı. Duyulunca, Fransızlar önce kıramayacağını sandıkları insanları araya koydular. Her gün birilerini yolladılar. Neye mal olursa olsun Cemil, Suriye'de kalacaklar arasında olmalıydı. Aydınlar, ağalar, şeyhler devreye sokuldu, olmadı. O dönüş hazırlıklarını sürdürdü. Güvendiği, aklı başında bildiği tüm adamlarıyla kadınları topladı.

"Bizler bugün için her zorluğa katlanarak yaşadık. Şimdi zamanı geldi, dönüyoruz. Biliyorum, bizi engellemek için düşmanlarımız her yola başvuracak. Şikâyet edecekler, rüşvet verecekler. Fakat kanun çıktı artık hiçbir şeyi değiştiremeyecekler. Elinizde ne varsa satın, altına çevirin, buradan gidince bize çok lazım olacak."

Sevinçlerini paylaşmak için Vesile, Raşidili, ortanca kadın birlikte Hadice'nin odasına gittiler. "Şükürler olsun Deriya'ya dönüyoruz" dedi Vesile içeri girince. Hadice'nin de yüzünde bir gülümseme belirdi.

"Evet! Şükürler olsun. Bu gurbette kalmayacağız, ölürsem oğlumun olduğu topraklara gömüleceğim. Dualarım kabul edildi."

Befayda koşarak üvey annesinin boynuna sarıldı.

"Ölmeyeceksin! Beni bırakıp gitmeyeceksin, Diya[1] Xedice!"

Bu dönüş hazırlığında bile Hadice'nin ölümü düşünmesi diğerlerini de üzdü. Vesile:

"Evet doğru söylüyorsun, fakat düşmanları sevindirmemek için yaşamalıyız be kardeşim. Toprak altına koyduklarımızın intikamını ancak böyle alabiliriz. Yaşayarak!"

"Haklısınız, hepinizi bu sevinçli günlerde bile üzüyorum. Amaaan! Ben de çekilmez oldum. Ama ne yapayım elimde değil, bana aldırmayın!"

O gün, sonraki bir iki gün hazırlıklarla geçti. Götürülecek eşyalar denk yapıldı veya hurçlara, çuvallara dolduruldu. Elden çıkarılacaklar bir kenara kondu, her öğün bir şölenle yenip içildi. Henüz Dereveri'yi bilmeyen Suriye'de doğan çocuklar, büyüklerden duyduklarıyla içlerinde yarattıkları karmaşık isteklerin gerçekleşmesi coşkusuyla zıplayıp durdular.

Bu karmaşık duygular yaşanırken Hevvas, birçok armağanla çıktı geldi. Cemil onu görünce kanat takıp uçmak istedi sevincinden. Bu unutulmaz dostunu, kardeşini görmeyeli haftalar olmuştu. Son yılların en sevindirici duyumunu onunla paylaşmak istiyordu. Odaya geçtiler. Bir süre sonra Hevvas önemli bir konuyu görüşmek istediğini söyledi. Oda boşalınca, biraz daha Cemil'e doğru çekti kendini:

1 Diya: Ana.

"Çıkan affa çok sevindim. Fakat Feransızlar senin gitmeni istemiyorlar. Dün beni yüzbaşı çağırttı. Gittim. 'Dostun Cemil'e söyle burada kalsın. Ne istiyorsa ona sağlayalım. Çıkarılan af bir tuzaktan başka bir şey değil. Gider gitmez onu hapsedecekler, belki de idam edecekler. Bir süre önce Türkiye'ye teslim etmemiz için talepte bulundular, fakat biz reddettik. Söyle, hatta çok baskı yap gitmesin' dedi. Bu nedenle ben de senin için korktum, başına bir şey gelir, diye. Tabii en iyisini sen bilirsin, hangisi hayırlıysa onu yap. Fakat bu gavur Fransızların ne yapacağı belli olmaz. Bir yere gitmen gerektiğinde benim de haberim olsun, seninle geleyim."

Cemil, eliyle arkadaşının omuzunu okşadıktan sonra:

"Hiç merak etme benim aziz kardeşim, bundan sonra dikkat ederim. Biliyorsun, yıllardır hayf almak için yaşıyorum. Şimdi de zamanı geldi, gidiyorum. Kalırsam burada üzüntümden ölürüm."

"Kardeşim benim, burada da durumun her bakımdan maşallah çok iyi, sürülerin, köylerin var. Dostların sevenlerin çok, herkesten de fazla nam yaptın, hayf arkasına düşersen hükümet gene peşine düşer. Senin için korkuyorum. Feransızları boş ver ne düşünürlerse düşünsünler, sen bizimle kal."

"Benim için çok korktuğunu biliyorum, Hevvas! Yapacağım başka bir şey yok. Biliyorum başıma çok feleketler gelecek. Gene dağlarda kalacağım, hayatım çürüyüp gidecek. Fakat mecburum. Hayf almazsam benim emrimde gördüğün adamların hepsi, beni bırakıp düşmanım olan amca çocuklarıma ilhak edecekler, sonra da hepsi bereber bana saldıracaklar. Tek başıma kalacağım. Eskiden olsaydı aldırmazdım, kardeşimle hepsine yeterdik. Fakat şimdi yalnızım, yaşım da ilerliyor. Yanımda kimse olmadan dağlarda uzun bir süre yaşayamam. Sizde olduğu gibi, bizde de hayf alamayan insanın değeri, itibarı kalmaz, herkes daha önce yaptığı en küçük şeylerin bile hesabını ondan sormaya kalkar. Ne olursa olsun, gitmeye mecburum. Biliyorum bastığım toprak bile bana düşman, ne fayda ki çaresizim."

Cemil'in anlattıklarından etkilenen Hevvas'ın gözleri doldu, hiçbir şey diyemeden bir süre başı önünde yere bakakaldı. Toparlanınca:

"Haklısın kardeşim, senin gibilerin yapabileceği fazla bir şeyleri pek kalmaz böyle durumlarda. Neye mal olursa olsun, geçmişini, ismini, bilinen cesaretini korumak zorundasın. Allah müinin olsun![1] Hiçbir zaman unutma ki burada bir kardeşin var. Bana ne düşerse yapmaya hazırım. Canımı bile senin için feda ederim."

"Biliyorum, sen benim tek kardeşimsin. Benim için neler yaptığını söylemeye gerek duymuyorum, her şey meydanda."

Hevvas, arkadaşının tüm ayak diretmelerine karşın, eve dönmek için ayrıldığında akşam olmaya, karanlık çoktan ortalığa inmeye, köpekler çenelerini yırtarcasına hızlı hızlı havlamaya başlamışlardı. Cemil'in onulmazlığı onu çok etkilemişti. Bir an önce evine, çoluk çocuğunun arasına gitmek istiyordu. Ürküntü verici havaya aldırmadan atını sürdü.

Bir gün sonra birebir görüşmek için Fransız yüzbaşı Cemil'i Amude'deki bir konuta çağırdı. Burası, onu çevreleyen duvarlarla birlikte, yaklaşık bir dönümlük bahçesi olan bir yerdi. Kapıyı sivil giyimli gençten bir adam açtı. Önce hiçbir şey söylemeden bakışlarını Cemil'le iki tüfekli korumasına dikti, az sonra dönüp onu izlemelerini işaret etti.

Bahçenin girişinde üç beş hurma ağacı, bir iki meyve fidesi, kokuları ortalığı alan başka bitkiler vardı. Cemil eliyle bitkileri okşayarak, konuşmadan yürüdü. Biraz ilerledikten sonra çocuk, bir masa etrafındaki hasır koltuklara oturmalarını eliyle işaret etti. Cemil oturdu. Korumalar bir iki metre ötede çömelip beklediler. Yüzbaşı görününce de birlikte ayağa kalktılar.

Yüzbaşı hızlı adımlarla onlara doğru yürüyordu, yaklaşınca üçünün de elini sıktı, Cemil'in oturmasını Arapça söyledi. Sonra bahçe kapısı çalındı, açılınca, Mardinli çevirmen göründü. O da yüzbaşı gibi ağanın elini sıkarak koltuğa geçti.

Entari giymiş yerli adamın sapsız fincanlarla sunduğu kahvenin ardından yüzbaşı, çevirmene;

"Ağayı ne çok sevdiğimi anlat lütfen. Bilmesini istiyorum," dedi.

---

1 "Allah yardımcın olsun."

"Yüzbaşı seni çok sevdiğini söylüyor, hatırlarsan daha önce de anlatmıştım sana ağa!"

Cemil elini göğsüne götürerek subaya teşekkür etti.

"Biz onun burada, aramızda kalmasını istiyoruz. Yakalayıp teslim etmemiz için Türk yetkililer çok baskı yaptılar, fakat biz aldırmadık. Böyle yiğit bir insana kıyamazdık. Şimdi bile, yani çıkan aftan sonra da yakalamamızı, hapse atmamızı veya kötülük yapmamızı istiyorlar. Biz eskiden olduğu gibi gene yok diyoruz."

"Kumandanın beni sevdiğini, başıma bir iş gelmesini istemediğini biliyorum. Sen söylemiştin. Ona minnettar olduğumu, her zaman onun dostu olacağımı söyle kendisine."

Çevirmen iletince yüzbaşı gülümseyerek:

"Samimi olarak, bir dost gibi, bana söylemesini istiyorum gitmeye kararlı mıdır?"

"Evet kararlıyım, sürülerimi, eşyalarımı, köylerimi bile sattım. Artık burada kalamam."

"Yanlış anlamadımsa 'köylerimi de' dedi değil mi? Eğer doğruysa köyleri kurmasına biz müsaade ettik. Topraklar onun değil, bizim. Satamaz!"

Cemil biraz düşündükten sonra "Kumandana söyle, topraklar benim değilse, onların da değildir. Onlar da benim gibi dışarıdan gelip üzerlerine oturdular. Sattım gitti."

Yüzbaşı bunu duyunca gülmeye başladı:

"Ağa çok dobra bir adam, bu nedenlerle onu seviyorum. Mademki gitmeye kararlı, gitmeden onu adamlarıyla veda yemeğine davet etmek istiyorum, kabul ederse."

"Valla çok zahmet olacak, beli onu da kırmam, ne zaman isterse memnuniyetle yemeğini yeriz. Sağ olsun."

"İyi. Gününü sana bildiririz, ağa" dedi çevirmen.

Cemil, konuttan çıkıp Amude'nin asfaltlı biricik caddesinden geçerken, kalması konusundaki Fransızların ısrarlarını düşünüyordu. Kumaşçı dükkânının önünde tanıdığı biriyle selamlaştı, hızını

artırarak sürekli oturduğu kahvenin önüne geldi. Gördüğü ilk hasır iskemleye oturdu. Bakındığında tanıdık birilerinin olmadığını anladı. O güne dek kimlerin kalıp kimlerin gideceğiyle ilgilenmemişti. Yakından tanıdıklarına bile sormamıştı. Oysa af, kıraathanelerle odalardaki söyleşilerin ana konusuydu. Bir süre sonra kalktı, amaçsızca caddenin girişine doğru yollandı. Beş on dükkân geçerek, atlarını bıraktıkları hana gitmek için ilk sokağa saptı. Korumalar da bir iki adım geriden onu izledi. Din kitapları satan küçücük bir dükkân önündeyken, içerden biri "Cemil ağa!" diye seslendi. Önce ilgilenmedi, ancak adam kapıya çıktı. Cemil de tanıdı, sığınmacılardan şeyh ailesinden orta yaşlı bir erkekti.

"Ağa keremke, kahvemi iç."

"Merhaba Şexe min![1] Bu dükkânın senin olduğunu bilmiyordum."

"Ağa, dükkân benim değil, bir köylümüzün. Feki Ahmed'in."

"Kahveye uğradım, kimse yoktu."

"He doğru, şimdi herkes hazırlık yapıyor dönüş için."

"Siz ne yapacaksınız, Şeyxe min?"

"Ne yapacağız Cemil ağa, bu fırsat bırakılır mı? Biz de herkes gibi döneceğiz. Sen kalacak mısın yoksa?"

"Yok, ben de hazırlanıyorum."

"İyi, iyi."

"Herkes sizlerin kalacağını söylüyordu."

"Evvel düşündük kalmayı, sonra araştırdık bir tehlike olmadığını gördük, dönüyoruz. Hemen hemen herkes dönüyor. Pek fazla kimsenin kalacağına ihtimal vermiyorum."

"Şexe min izin verirsen gideyim, geç olmadan köye döneceğim."

"Yahu lafa daldık, sana bir kahve içiremedim."

"Başka zaman."

Yürürken, "Hallahallah! Ben bile bu şeyxlerin dönmeyeceğini düşünüyordum. Demek afta bir fak yok." Geriye adamlarına döndü "Gördünüz mü? Mala Şeyx de bizim gibi dönüyor," dedi.

1 "Merhaba şeyhim."

En yakında olan yanıtladı:

"He ağa, valla herkes dönüyor."

"İyi, kumaşçıya gidip biraz kumaş alalım evdeki kadınlara. Elbise diksinler kendilerine, birkaç tane de kundura bakalım. Yolda lazım olur."

Köye dönmek için yola koyulduklarında, korumaların atları yükün altında yürümekte güçlük çekiyordu. Karanlık çökmeden vardılar. Kumaşlarla ayakkabılar dağıtıldı. Neredeyse her iki kadına bir top düşmüştü. Kızların ise ayrıydı.

"Keke Cemil, çok iyi düşünmüş. Yeni entarilerle dönmek daha iyi olacak, dost var düşman var" dedi Vesile, bohça hazırlamakta olan Hadice'ye.

"He doğru, ben de kızlara bir şeyler alınsa diyordum. Allah razı olsun, ona güç kuvvet versin hepimizi düşünmüş."

"Bir görsen kızların sevincini..."

"Kunduralar oldu mu ayaklarına?"

"He, oldu."

Ev dikim atölyesine dönmüştü sanki. Harıl harıl yeni giysiler dikiliyordu. Kimisi bir ikiyle yetinirken, kimisi daha çok istiyordu. Raşidili kadın hem kendisine hem de kızına yetiştirmeye uğraştığından, diğer hazırlıklara katılmadı, gece gündüz demeden dikiyordu. Hadice:

"Bana bir iki yeter, daha fazlası yakışmaz, süs olur. Onları da Cemil için istiyorum. Layık görmüş almış, dikip giymemek incitir onu."

Ortanca kadının ise sesi her zaman olduğu gibi pek çıkmıyordu, çocuk verememenin ezikliği altındaydı bunca yıla rağmen.

"Ben nerede süs nerede! Görenler 'hangi yüzle?' diye sormazlar mı?"

Hadice, kumayı karşısına aldı, sevecen bir sesle:

"Yanlış düşünüyorsun, elinde mi çocuk verip vermemek? Ben de bir çocuk verdim, sonra lazım olduğu zamanlarda kesildim. Hemen diğerleri gibi dikişe başla, sesini de çıkarma. Çok yanlış düşünüyorsun. Kendine gelmelisin!"

Hadice kumayı azarlarken dışarıda yağmur, gecenin yoğun karanlığını ıslatıyordu. Yağış rüzgâra karşın durmadı, sabahı getirdi.

Bulutlar parçalanıp güneş göründüğünde, saçaklardaki serçeler uçmak için birbirlerine güven aşıladı. Yük hayvanlarıyla atlar ise çukurları dolduran kahverengiye dönüşen sulardan susuzluk gidermeye koyuldu. Açık, ama ıslak yeni bir gün başladı çıplak ovada.

Öğlene doğru, köyün dışında bir atlı gözüktü, rahvan geliyordu. Yaklaştığında önce onu köyün köpekleri karşıladı havlayarak. Aldırmadı, konuk odasının önüne sürdü. Belli ki ilk gelişi değildi. Altında doru bir kaçakçı aygırı vardı. Bir iki adamla otururken oda penceresinden bakan Cemil, önce kaçakçı Sılo sandı. Kapı açılıp içeri girince o olmadığını anladı. Arada bir bazı resmî belge getiren yerli görevliydi gelen.

"Esselamün aleyküm!"

"Eleyküm müsselam! Buyur gel" diye karşılık verdi Cemil.

Odada fazla bir eşya kalmamıştı. Kenarlarda bir iki yer keçesiyle birkaç yastık vardı. Görevli, Cemil'le kapı arasındaki orta yerde oturdu. Mangaldaki cezveden hazır kahve sundu hizmetli.

"Ağa beni komutanlıktan yolladılar. Yarın değil sonraki gün akşam yemeğine çağırıyorlar seni. İstediğin adamları da götürebilirsin."

"He bekliyordum, muhakkak giderim."

"İyi, eğer izin verirsen ben kalkayım. Geç olmadan bir iki köye uğramam lazım."

"Yemek yemeden gidersen ayıp olur. Hazır ne varsa hemen getirsinler, karnını doyur."

"Şükran. Aç değilim, kahve yetti."

Beklemeden ayağa kalktı, gitmek için kapıyı eliyle açtığında, döndü:

"Ağa Arapçayı çok iyi öğrenmişsin ha! Yıllar önce tercüman olmadan seninle anlaşamıyorduk."

Ardından, beklemeden kapıdan çıktı, gitti.

"Bizi Fransızlar yemeğe davet ediyorlar. Kumandan gitmeden evvel bizimle vedalaşmak istiyor."

"He, iyidir" diye karşılık verdi oturanlardan biri.

Akşam konuyu Selim, Hoca ve diğerlerine açtı.

"Yarından sonra kumandanın yemeğine gideceğiz. Sizler de geleceksiniz. Temiz kıyafetler giymeliyiz. Tıraş da olacağız, bunlar medeni insanlar, kendimize güldürmeyelim."

"Ağa bunlar vehş[1] eti yedirmesinler bize!" diye sözünü kesti Selim.

"Ma yağmadıuır!" diye karşılık verdi bir başkası.

"Yok yaho ne vehş eti. Zaten belli olur, rengi pembedir. Sonra burada belki gizli yiyorlar, ben yediklerini duymadım, görmedim de."

Dağılma saatine dek hep Fransızlarla tüfeklerden konuştular. Herkes bildiğini söyledi. Özellikle de "setir"[2] olarak bilinen binici tüfekleri övüldü. Kimisi Alman beşlisi, kimisi Osmanlı teyyaresi daha üstün dedi. "Unen" diye adlandırdıkları Yunan tüfeğini de unutmadılar, iyiler arasına eklediler.

Cemil, bir yandan çağrıldığı yemeğe gitmek için hazırlanırken, bir yandan da geri dönüş yolculuğunu düşünüyordu. Henüz geçen yıla değin sözünün geçtiği alanları daha da genişletme tasarılarından vazgeçtiği, bulunduğu bu topraklarda olası onca geleceği elinin tersiyle itip töresel kurallar için yeniden dağlara vurma, bunca insanın yükünü yeniden salt başına yüklenme, yaşamının geri kalanını bırakıp geldiği yerden yeniden başlatma kararı verdiğine pişman olacak mıydı acaba? Kaçınılmaz bir yazgı olarak gördüğünden en azından şimdilik böyle görmedi. Çevresindekilerin sevinçleri, mutlulukları, hoşnutlukları düşüncesinden alıkoymaya yetti.

Gerçekten de her şey yolunda gözüküyordu. Kadınlar, genç kızlar, erkekler törensel bir istekle yol hazırlığındaydı.

Cemil, "Sırtımdaki yükü duymaları, anlamaları mümkün olmadığı için, nasıl bir zorda olduğumu bilemezler. Bir an önce gitmek istiyorum. Fakat nasıl bir ateşe atılmaya acele ettiğimi nereden kavrayacaklar! Bildikleri, onları çeken Dereveri dağlarının büyüsü," diye düşündü, onulmazlık içinde.

1 Vehş: Domuz.

2 Setir: Üçlü.

"Çok da haklılar. Burada doğan veya kucakta gelip de burada büyüyen çocuklara bir tek Arapça kelime öğretmedik. Hep Dereveri'yi anlattık durduk, orada bir bok varmış gibi. Görmeden özledikleri o yerde onları da cehennem ateşi bir hayat bekliyor. Halbuki burası onlar için rahat bir yer..." Çelişen ruhsal çıkmaz içerisinde, son sözcükleri sesli düşünmüştü. Sıyrılıp başını kaldırdığında, kızı ona şaşkın şaşkın bakıyordu. Hiçbir şey söylemek gelmedi içinden.

Düşünceler onu gece yatakta da rahat bırakmadı. Kardeşi Serhan'ı düşündü.

"Ne kadar büyük bir kuvvetmiş benim için, olsaydı ne kadar iyi olurdu... Çocuklar da şimdi kocaman adamlar olacaklardı. Neslimizi ne de güzel sürdüreceklerdi. Çocuktu onlar, hem de Naif'in zalimliğini, hainliğini, kinini anlayamayacak kadar. Kararım yerinde, burada kalıp dünya rahatlığı için kendimi rezil etmektense ne olursa olsun onların kanını yerde bırakmamak için hayfımı almalıyım."

Yataktan kalktı, Hadice'nin gündüz sardığı sigaralardan birini yaktı. Sıra gene ortanca kadınındı, kocasının uyuyamadığını görünce o da kalktı, ama ne yapacağını bilemedi, konuşmadan oturdu.

Karanlık gecenin sessizliğini, beşikteki bir çocuğun ağlama sesi bozdu. Uykulu anne beşiği kıpırdattı olmadı, iyice sallamaya başladı, susmayınca bu kez ninniye başladı:

"Lori lori, Arıfo lori. Lori lori berxe mın lori..."

Sonra ninniyi bastıran bir horoz öttü, onu da bir iki ses karşıladı. Yavaş yavaş gece bitiyordu. Ovanın uzak göz çizgisi gene morardı. Ardından kızıla büründü. Önceki gece yağan yağmurun oluşturduğu birikintilerin durgun yüzünü titreten bir esinti başladı. Yumuşak, okşayıcı. Yağışın kırılganlığını giderdiği, yazdan kalma boysuz diken çalıları sallandıkça, ıslığı andıran sesler yaydı her yöne.

Cemil, yeni koyu lacivert şalvarını giydi, yakasız gömleğin üzerine yeleği geçirdi. Özenle sardığı el dokuması ipek kuşağına Arapların "ekfe" olarak adlandırdığı, eğri, enli hançerini soktu. Parlayan yeni bağları yerleştirdiği fişekliği yeleğin üzerine iz bırakmaması için

gevşek bağladı. İçi kuzu postuyla kaplı pelerini andıran 'ferve' denen dışlığı omuzlarına attı. Fransız komutana hediye etmek için kadife bir mendile sarılı altın saati yeleğinin cebine koydu. Sağ eline aldığı Alman beşlisi filintayla kapıdan çıktı.

Dışarıda Selim, kardeşi, iki akrabasıyla Hoca, Uso ile Muso atları ellerinde bekliyordu. Cemil için hazırlanan işlemeli, yan püsküllleri karnının altına dek sarkan eyeri koşulmuş doru bir atı genç hizmetli yularından tutuyordu. Binip Amude'ye doğru yola çıktılar. Gökyüzü parçalı bulutluydu ama baharı andıran bir hava vardı.

Amude'ye vardıklarında, önce atlarını hana bıraktılar, sonra da kahveye gittiler. Oradan da Cemil berberde saç-sakal traşı oldu. Öğlen yemeğini, kalabalık oldukları için iki ayrı aşçıda yediler.

Akşam onlar için geç indi. Beklemek onları sıkmıştı. Saat yaklaşınca, Cemil'i bir sıkıntı aldı. Aslında sabahtan beri vardı, ama gidip geliyordu. Kahveden ayrılmadan adamlarına düşüncelerini söyledi:

"Evet bizi davet ediyorlar, fakat beni rahatsız eden bir şey var: Suriye'de kalmamız için çok baskı yaptılar. Açıkça ayrılmamızı istemiyorlar. Bu gavurlar bizim hakkımızda bir şeyler düşünüyor. Dikkatli olmalıyız. Tüfeklerimizi elimizden bırakmamalıyız, otururken bile dizlerimizin üzerinde olsunlar. Ne olur ne olmaz, ha!"

Hoca:

"Yaho ağa bizi istemeselerdi 'defolup gitsinler' derlerdi ha!"

"Valla ben de aynı düşünüyorum" diye ekledi Uso.

Selim:

"Ağa belki haklısın, biz de dikkatli olursak bir şey olmaz."

"Gene de bende bir şüphe var!"

"Mademki içinde şüphe var, gitmeyelim ağa. Bizi zorlayan mı var?"

"Olmaz Xoce, 'korktular gelmediler' detirtmem ben!"

"Yahu içimizi temiz tutalım, gidelim. Ne olursa olsun lo!" kestirip attı Selim.

Zaman da gelmişti, komutanlığa doğru yürüdüler.

Kapıda bir başçavuş karşıladı onları. Geldiklerni görünce, kapıyı yarıya kadar açtırmıştı. Birer birer ellerini sıktıktan sonra nöbetçi odasının önüne aldı. Bozuk bir Arapçayla silahlarını istedi, anlatamadı. El kol yardımıyla da yapamadı. Mardinli çevirmen koşarak geldi.

"Ağa hoş geldin, seni bekliyorduk."

"Sağ ol, yahu bu çavuş bir şeyler söyledi anlamadık."

"Kumandan yukarıda seni bekliyor, onun odasında masa hazırlandı. Fakat adamların aşağıda başka bir odada yiyecekler."

Cemil'in hoş karşılamadığını anlayınca sözünü sürdürdü.

"Ağa burada usül böyle, askeriyenin kendine göre âdetleri var. Bu umumi bir şey, sadece sizin için değil. Aslında kumandan sana çok değer veriyor, ikinize ayrı bir yer hazırlattı. Yoksa bunu yapmazdı."

"Yahu bir de tüfekler için de bir şeyler söyledi!"

"Evet içerde silah yasak. Burada nöbetçilere teslim etmeniz lazım."

"Yok, olmaz. Biz tüfeklerimizi bırakmayız."

"Ağa, haydi böyle bir akşamı zehir etme ne kendine ne de bize."

"Tamam ben hançerimi bırakmam heberin olsun, yoksa döner giderim."

"Peki sen hançerini verme, fakat adamların içeri bir şey götüremezler."

Yüzbaşı odasının penceresinden onları izliyordu. Cemil'le çevirmenin odaya doğru geldiklerini görünce, eliyle tuttuğu perdenin kenarını bıraktı. Kapıya yöneldi, koridora çıkıp bekledi.

Cemil'le çevirmen yaklaşınca kendisi de onlara doğru birkaç adım attı. Gülerek elini uzattı. İçeri girdiler. Pencereye yakın hasır bir koltuğa oturması için eliyle Cemil'e işaret verdi. Masa düzenlenmişti, ancak henüz yemek yoktu. Arap kahveci, Fransız kahvesi getirdi içeri. Önce Cemil'e tuttu. Kuşku, Cemil'in elini öndeki değil, arkadaki bir fincana götürdü. Diğerlerinden birini aldı, sehpaya koydu. İçmek istemiyordu. "Beni buraya adamlarımdan ayrı almaları hiç hoşuma gitmedi. Kumandan biraz heyecanlı görünüyor, dikkatli olmam lazım" diye geçirdi içinden. Her hareketi tüm

dikkatiyle izlemeye başladı. Diğerlerinin de kahveye dokunmadıklarını görünce, kuşkusu çoğaldı. Oldukça iri yapılı olan çevirmen gözünde daha da irileşti.

Kumandan kahvenin içilmediğini görünce, yerinden kalktı, Cemil'e doğru geldi. "Ağa biraz fazla dikkatlisin, rahatla" dedi, ama Cemil'in bunu duyacak hali yoktu. Kolunu omuzuna atacakken, Cemil yerinden fırladı, subayı arkadan sardı, hançeri boğazına dayadı. Çevirmene "Söyle! Kıpırdarsa, boğazını keserim!" diye bağırdı.

Beklenmedik bir hızla çevirmen arkadan sarıldı. Oldukça güçlü kolları vardı. Zorlamaya başladı. Cemil de subayı bırakmıyordu, hançeri daha da bastırdı. Arkadaki adam dizini Cemil'in beline dayayarak çekti bu kez. Gücü yitmek üzereyken, subay ceketinin cebine elini attı, bir küçük tabanca çıkardı, sırtına dayanmış olan Cemil'in göğsüne ateş etti. Cemil'in kolları gevşedi. Hançer elinden düştü. Sonra da yere yığıldı kaldı.

Silah sesine oda asker doldu. Yer, kan gölüne döndü. Subay boğazını tutup duruyordu. Cemil'i çevirdiler, dudakları arasında küçücük bir kabarcık oluştu, koynundaki saat yere yuvarlandı. Çevirmen de duvara yaslanmış derin derin soluyordu.

Cemil'in öldürüldüğünü öğrenen adamları, askerlerin kargaşasından yararlanarak kaçtılar. Dışarıda sağanak yağmur vardı. Önce sokaklara dağıldılar, bazıları buldukları yerlere girip saklandı. Canlarının derdine düşmüşlerdi. Atları almaya bile giden olmadı. Öyle korkmuşlardı ki, kimse kimseyi beklemedi.

Gece yarısından sonra, köyde bir kargaşa başladı. Kurtulanlardan birkaçı kendilerini köye zor atabildi. Kapı çalınınca Hadice açtı, Uso içeri daldı. Deli gibiydi.

"Haydi zu[1] diğerlerine de haber ver, hududa gidiyoruz!"

"Uso çı buye?"[2]

1 Zu: Çabuk.

2 "Uso ne oldu?"

“Feransızlar ağayı öldürdüler, biz de canımızı zor kurtardık.”

Hadice bayıldı, yere yığıldı. Amude’den gelen birkaç kişi yola çıkmak için zorluyordu.

Kuzeye doğru yola çıktılar. Bulutlar gittikçe karardı. Şimşekler arttı, gök gürültüsü çoğaldı. Befayda gözlerinde korku, annesine sarıldı:

“Nereye gidiyoruz anne?”

“Deriya’ya kızım.”

Eşref AYAZ, 23. 08. 2012

Savur